

2705

Philos.

Talesius

Philosophia 2705.

W 10/VI/67

BERNARDINI
TELESII
CONSENTINI

DE RERVM NATVRA
IVXTA PROPRIA PRINCIPIA.

LIBRI IX.

AD ILLVSTRISSIMUM, ET ECCELLENTISS.
Don FERDINANDVM Carrasam Nuceria Ducem.

SVPERIORVM PERMISSV.

NEAPOLI

Apud Horatium Saluianum. M. D. LXXXVII.
CVM PRIVILEGIO REGIO.

BERNARDINI TELESII
CONSENTINI

DE RERVM NATVRA IVXTA
PROPRIA PRINCIPIA

LIBER PRIMVS.

MVNDI CONSTRUCTIONEM, CORPORVMQ.

*in eo contentorum magnitudinem, naturamq; non ratione, quod
antiquioribus factum est, inquirendam, sed sensu perci-
piendam, et ab ipsis habendam esse rebus.*

P R O O E M I V M.

VI ante nos Mundi huius constructionem, rerumq; in eo
contentarum naturam perscrutati sunt, diuturnis qui-
dem vigilijs, magnisq; illam indagasse laboribus, at ne-
quaquam inspexisse videntur: quid enim ijs illa innotuis-
se videri queat, quorum sermones omnes, & rebus, & si-
bi etiam ipsis dissentiant, aduersiq; sint? Id verò propterea ijs enenisse
existimare licet, quòd nimis forte sibi ipsis confisi, nequaquam, (quod
oportebat) res ipsas, earumq; vires intuiti, eam rebus magnitudinem,
ingeniumq; & facultates, quibus donata videntur, indidere. Sed veluti
cū Deo de sapientia cōtendentes, decertantesq; Mundi ipsius principia,
& causas ratione inquirere ausi, & qua nō inuenerant inuēta ea sibi esse
existimantes, volentesq; veluti suo arbitratu Mundum effinxere. Itaq;
corporibus, è quibus constare is videtur, nec magnitudinem, positionem-
que, quam sortita apparent, nec dignitatem, viresq;, quibus pradi- & vi-
dentur, sed quibus donari oportere propria ratio dictauit, largiti sunt.
Non scilicet eò vsq; sibi homines placere, & eò vsq; animo efferri oportebat,
ut veluti natura praeuētes, & Dei ipsius non sapientiam modò, sed
potentiam etiam affectantes, ea ipsi rebus darent, quae rebus inesse intuiti
non forent, & quae ab ipsis omnino habenda erant rebus. Nos non adeo
nobis confisi, & tardiore ingenio, & animo donati remissione, & huma-
na omnino sapientia amatores, cultoresq; (quae quidem vel ad summum
peruenisse videri debet, si quae sensus patefecerit, & quae è rerum sensu
percepta-

perceptarum similitudine haberi possunt, inspexit) Mundum ipsum, & singulas eius partes, & partium, rerumque in eo contentarum passion-
nes, actiones, operationes, & species, intueri proposuimus. Illa enim recte
perspecta, propriam singula magnitudinem; haec vero ingenium, viresque, et
naturam manifestabunt. Vt si nihil diuinum, nihil admiratione dignum,
nihil etiam valde acutum nostris inesse visum fuerit; at nihil ea tamen
vel rebus, vel sibi ipsis repugnent unquam; sensum videlicet nos, & natu-
ram, aliud prae ter ea nihil sequuti sumus, quae perpetuo sibi ipsi concors, idem
semper, & eodem agit modo, atque idem semper operatur. Nec tamen
(si quid eorum, quae nobis posita sunt, sacris literis, Catholicae Ecclesiae
decretis non cohereat) tenendum id, quin penitus rejiciendum assenera-
mus, contendimusque. Neque enim humana modo ratio quaevis, sed ipse
etiam sensus illis posthabendus, & si illis non congruat, abnegandus om-
nino, & ipse etiam est sensus.

SOLEM A CALORE, TERRAM A FRIGORE, CONSTITVTAM
esse, & quae agendi operandique facultates, speciesque, & dispositio soli indita sunt,
a calore, quae vero Terrae, a frigore inditas esse omnes: & entia
omnia a coelo Terram oppugnantem in ver-
tentemque constituta esse.

C A P. P R I M V M.

QVONIAM, vel adeo a Terra amotus Sol, summum in ea assidue effun-
dit calorem; & per Coelum conspectus nullis obsitu vaporibus, per
quale ipsius species spectanda omnino est, longe conspicitur can-
didissimus, longeque rapidissimo; & nunquam cessante circumuol-
uitur motu, & ut existimare licet, bene etiam tenuis est; siquidem
ens nullum prorsus, cui quantulauis insit crassities, sese in sublimi
sustinendi, motumue vllum adendi potens est; sed, vel flammam
ipsam dum non in summam, proindeque & inuisilem, in eam omni-
no acta sunt tenuitatem, quae coelo inest vniuerso, nunquam, quod summum appetunt,
sursum efferuntur, nulloque commouentur motu; & candor nullus prorsus crassitiei
coire apparet vsquam; sed vel qui ipso emanat a Sole bene etiam tenues permeans va-
pores, impurari ab ijs, ad nigrumque agi, & a paulo crassioribus penitus etiam obscurari
videtur: Terra contra, ubi a Sole non rejicitur ipsius uis, magnum effundit frigus, neque
enim non Terrae, sed aquae frigus sit, quod aquas omnes gelat, compingitque, a propria
nimirum dimouet, & ad Terram agit dispositionem, & quod, si vehemētius fiat, diutius
nisi ipsam in terram illas agat omnes) & longe est crassissima, nulloque vnquam
comouetur motu, & ut existimandum est, longe obscurissima, longeque tenebrosissima, ea sci-
licet specie donata est, quae solis candori penitus contraria, & si non aequae, paulo cer-
te minus agens, minusque robusta sit: Nam quae reliquis nostris in entibus, & in supre-
ma etiam terra penitus iam a robustiore sole deuicta, & aliud acta in ens, spectatur ni-
greto, huiusmodi & entis, quod natura, dispositio neque, & operandi facultate peni-
tus soli contrarium sit, videri non potest; & alterius eam esse naturam sequens manife-
stabit sermo. Quoniam omnino calidus, tenuis, candidus, mobilisque est Sol; Terra con-
tra, frigida,

tra, frigida, crassa, immobilis, tenebrosaque; (liceat quoniam eius species nobis ignota
est, itaque nomine adhuc caret, tenebram eam appellare, cuius nimirum speciem solis
candori contrariam, & sese effundendi potentem esse, imaginandum est); & sol non alias
sui ipsius conditiones, sed vnum modum effundit calorem; nam candor qui cum calo-
re ab illo aduenit profundiores Terrae partes, quas nihilo segnius quam superiores im-
mutat sol, subire nequit prorsus, & nequaquam res a calore seiuncta, & alius a calore,
sed si non calor ipse, ipsius certe species, & veluti facies est. Id vero, & in commentario
de coloribus satis est, ut videtur, declaratum: & qui nigris, obscurisque rebus summo a ca-
lore correptis, penitusque exuperatis, puras scilicet in flammis actis, inditur candor, ma-
nifeste declarat; qui nimirum necessario calori attribuendus est. Quoniam igitur vnum
calorem in Terram sol emittens, non frigus modum, sed crassitiam item, tenebramque, &
immobilitatem ex ea deturbat, & non propriam modum naturam, sed tenuitatem, can-
doremque, & mobilitatem ei indit: itaque quas eius portiones penitus exuperat, in cali-
dissimos, tenuissimos, beneque mobiles vapores, & ipsum etiam in ignem, ipsum scilicet
in Coelum, solemque agit in ipsum; eadem enim, qua Coeli natura, dispositio neque, & spe-
cie, praeterea, & operandi facultate vapores donati cum sint, sibi ipsis si vniantur, itaque
continuum coeant in ens, quin Coelo id quam simillimum, & idem prorsus Coelo fiat,
ambigere non licet. Et ignis, qui praesertim in pura accensus est tenuitate, si non aequae
soli, at bene calidus, tenuis, candidusque, & mobilis, immutata scilicet quidem, at eadem
certe, qua sol natura, dispositione, specieque, & operandi facultate donatus, cum sit, non
cognatus modo, longeque soli simillimus, sed si non idem prorsus, eo certe tantum ab eo
differens videri potest, quod solis moles tenuior est, & copiosior inditus est ei calor. Pro-
pterea, n. flammam e rebus, quibus adherent, non euolant, & quod summopere appetunt,
& tenuia, calidaque entia promptissime operantur omnia, sursum seipsas non efferunt,
& nullis omnino commouentur motibus, quod visiles, lucidaeque dum sunt, crassiores
sunt, quam, ut inexistens calor euehere eas queat; idque inde intelligitur, quod tenuio-
res, proindeque & inuisiles factae, tenuium entium omnium ritu, sursum & ipsae efferun-
tur. Quoniam, n. flammam, quae nutrimento absumpto perierunt, in non ens abiisse exi-
stimare non contingit, in summam, proindeque, & inuisilem tenuitatem actas, & ab in-
dente calore sursum elatas esse, necessario existimandum est. Cur, n. adeo tenues factae,
& exili quidem, at igneo certe donatae calore, non & ipsae (quod vapores fumusque om-
nis, & ut dictum est, tenuia, calidaque entia promptissime operantur omnia) sursum non
efferantur? Et propterea non aequae soli candidae sunt flammam, quod longe illi copiosior,
quam his inditus est calor. Non alio, scilicet a Sole, sed ipso a Deo factus sol, est magna, puris-
simaque, tenuitate constitui, & copiosissimus inditus ei potuit calor. Nam bene magnam tenui-
tatem bene copiosum inditus posse calorem, in luce intueri licet; transparentes transuectas res,
quae scilicet bene tenui insidens aeri, nihil sole ipso minus splendet, nulloque igne exurit
minus; ut inde pateat copiosorem, minusque copiosum calorem, materiei eadem semper
donatae dispositione inditus posse, neque densitatem ad plus concipiendum caloris necessa-
rio requiri. Quamobrem vnum sol in Terram emittens calorem, eius naturam, faculta-
tesque, & conditiones ex ea deturbat omnes, suasque ei indit; & eodem ferme modo, quo
sol terram, etiam calor quiuis, vel qui est commotis, contritisque, enascitur rebus, quae cor-
ripit, exuperatque, immutare videtur: frigus scilicet ex ijs, eiusque facultates, conditionesque
omnes, crassitiam, obscuritatem, immobilitatem deturbare, & se ipsum ijs, propriasque fa-
cultates, conditionesque omnes, tenuitatem, albedinem, & mobilitatem indere, & in ignem
omnino agere videtur. Terra contra vnum effundens frigus, non quidem, quae solis ca-
lor agere videtur, quae corripit viribus, conditionibusque, quas calor indiderat, spoliat
omnibus, & proprias indit; non scilicet e calidis, tenuibus, albis, mobilibusque, frigida,
crassa, tenebrosa, & immobilia facit: siquidem, ut dictum est, suoque amplius declarabi-
tur loco, a longe amplioribus solis viribus Terrae oppugnata, & bene iam exuperata su-

prema portione, quod per eam aduenit frigus, non integrum id robustumque, nec diuturnum, sed imminutum, languidumque, & breui a redeunte sole reiectum; at uel huiusmodi uapores paulo praesertim crassiores in aquas cogit, & in nives etiam gelat, & aquas omnes uel marinas ipsas in glaciem compingit, & entia quauis rigidiora facit, durioraque ad Terrae nimirum agit dispositionem; & mobilia quae sunt, si non penitus immobilia, at torpidiora certe facit; & calorem, si non penitus ex omnibus eicit, penitusque ea ipsum occupat, at uno igne excepto, reliquis sese indit omnibus, & propria oia afficit natura. Itaque quae continguntur entia, uel quae robustissimo constituta sunt a calore, & ipse etiam aer, uel bene a terra dimotus, ubi abest sol, frigoris sensum nobis praebet; est, & ubi ipsas etiam extinguit flammam; ut ambigere non liceat, quin, si integrum, robustumque, & diuturnum adsit frigus, quae corripit, caloris uiribus, conditionibusque, spoliaturum omnibus, & ipsam in terram ea acturum sit omnia. Quod igitur dictum est, solem a calore, terram a frigore constitutam esse, & quae agendi, operandique facultates, speciesque, & dispositio Soli indita sunt, a calore, quae uero Terre, a frigore inditas esse omnes; & utrumque alterum, eiusque facultates, conditionesque proprijs sedibus eijciendi, & se ipsum ijs, propriasque facultates, & conditiones indendi facultate donatum esse, liquido patet.

CALOREM SUI NATURA MOBILEM, FRIGUS CONTRA

immobile esse; & propterea molem illi, quam subit tenuem, leuemque, huiusmodi contra densam, grauemque; faciendi facultatem tributam esse; & albedinem omnem caloris speciem, & ueluti faciem esse. Cap. II.

Item idem patet, calorem sui natura mobilem esse; itaque motum propriam esse ipsius operationem; qua, & conseruatur, & summopere oblectatur. Neque enim quod ipse constituit ens, & cui se ipsum, ut propriae indidit sedi (quod igitur quas agendi, operandique sortitum est facultates a calore ei inditas esse existimandum est) Sol inquam nunquam cessante, longeque rapidissimo circumuoluatur motu, nisi salutaris is ipsi sit, longeque iucundissimus. Patet itidem propterea, quod assidue agit, molem, quam subit laxandi, summam in tenuitatem agendi facultate calorem donatum esse, quod iuxta propriam naturam operari, moueri nimirum, ut queat, longe tenuissimam, & ueluti incorpoream, proindeque, & longe leuissimam sese molem indat, necesse est. Nam crassitiei quantulaeuis imparem esse calorem, qui flammis inest aperitissime declarat; qui, ut dictum est, dum non in summam, atque inuisibilem eas egerit tenuitatem, secum eas, quod summopere appetit, & quod, si liceat, promptissime operetur, efferre minimè potest. Planum est quoque, frigus immobile sui natura esse, proptereaque, quod perpetuo agere uidetur, molem, quam subit constringere, densare, & grauitatem ei indere, talem denique facere, qualem aliena uis nulla dimoueat, & qualem in sublimi ipsum immobilem retinere, & ueluti coercere queat. Neque ambigendum, quin propterea contra corpulentorum entium omnium, & molis etiam ipsius morem, ingeniumque, in sublimi terra permaneat, nullamque vnquam inclinetur in partem, quod frigus, a quo constituta est, & quod se ipsum ei ut propriae indidit sedi, cuius uel operetur oportet, motus exhorret omnes. Nam si, ut suo clarius factum est loco, agentes, operantesque naturae, calor nimirum, frigusque, molem cui sese indunt, unum prorsus sunt, itaque nullam entis ullius partem inuenias, quae uel moles sola, uel sola agens natura sit; sed quantulaeuis entis cuiusuis particula, quin punctum quoduis ex utraque penitus alteri commissa altera, & unum utraque alteri facta constat; non propterea entis ullius actio, operatio uel vtriusque, sed uni prorsus agenti, operanti; naturae primò tribuenda sunt.

ae sunt omnes. Quapropter ueluti Sol, coelumque uniuersum (nam coelum etiam uniuersum, caloris & ipsum opus esse, sequens manifestabit sermo) propterea perpetuo circumuoluitur, quod ipsius opifex calor, circulari assidue commotus motu, molem cui penitus infixus est, & a qua separari, nec uult, nec potest, secum agit. Sic itidem, & Terra immobilis in sublimi permanet, & nullam vnquam vergit in partem; quod frigus, a quo constituta est, & quod ipsius molem penitus infixum est, quin cui unum prorsus factum est, & cui reniti ea, repugnareque, nec uult, nullo moueri sustinet motu. Ut nisi propterea molem constringendi, densandique, & grauitatem ei indendi facultatem frigori tributam esse existimandum sit, quod terram, in sublimi sustinendi potens ut esset, non integrum modo, robustissimumque, sed copiosissimum illud esse oportuit; existimare utique liceat, propterea illa donatum esse, quod molis densitas, grauitasque, ad eam in sublimi sustinendam, frigori incommoda non sit. Patet itidem albedinem; nec eam modo, quae, quod sese amplificandi, & quaque uersus effundendi potens est, & quae, quod sese assidue amplificat, & quaque uersus effundit, itaque animalium oculos subit, ijsque inexistenti spiritui seipsam, suasque affectiones manifestat omnes, per se uisibilis est, & lux dicitur, sed quae ueluti torpet, & si quidem sese & ipsa effundit, quoniam statim, prius omnino, quam ad oculos perueniat, ab obuijs speciebus reijcitur, obscuraturque, inuisibilis per se est, & non lux, sed albedo dicitur, quoniam entia quauis a terra quidem, at proprijs uiribus conditionibusque exuta omnibus, & ijs quae solis sunt donata, constituta sunt, ambigere non licet; a solis calore in quibus spectatur rebus omnibus inditam, illiusque speciem, ac ueluti faciem esse.

RELIQVAS ITIDEM STELLAS, COELVMQVE VNIVERSVM

a calore constitutum esse: & calorem, frigusque, agens rerum omnium principia esse. Cap. III.

Ne verò Sol modò, sed & stellae reliquae omnes, & coelum itidem uniuersum, uniuersum quippe ens, quod terram, mareque, & stellae, quodque ipsas inter est stellae (quoniam nullo id a se ipso distinctum discrimine, sed unum idemque apparet uniuersum, & ut sequens manifestabit sermo, unum idemque est uniuersum, uno uniuersum, & antiquiorum, sacrorumque scriptorum more, coeli nomine appellandum uideretur) ab eadem, qua Sol natura, & a calore omnino constitutum uidetur. Aequae enim soli candidae stellae cum sint, perpetuoque cum sole omnes, & quae proximiores sunt iisdem circumuoluantur motibus, & calorem quandam, ubi praesertim plures sibi ipsis coire apparent, cum emittant, quin ab eadem, qua sol natura constituta sunt, cogitandum non est. Minus etiam, quin, & suprema coeli portio, cui stellae inhaerent, & quae cum ijs perpetuo circumuoluitur, & coelum omnino uniuersum, quod scilicet uniuersum reliquis conditionibus omnibus, dispositione, specie, operandique facultate, quibus insunt, calor indere uisus est omnibus, donatum est. Nam summa uniuersum tenuitate, summaque donatum esse albedine, lux, quae a sole ad nos, reliquisque aduenit a stellis, manifestè declarat. Quippe quae nisi longè tenuissimam, longeque, quae uapores, tenuius sit corpus illud, non splendida ad nos, uigensque, sed cuiusmodi sit coelo uaporibus obfuso, obscura, languidaque, adueniat. Minus etiam alba, nisi album sit coelum, sed colore, & qui coelo insit, colorata. Et supremam coeli portionem cum stellis circumuolui, laetèa manifestat uia; quae scilicet, quin coeli portio sit, paululo quid, quae reliqua est, magis conspissata, & propterea splendidior facta, nulli dubium esse potest; & cum stellis ijs, quae in ipsa locatae sunt, assidue circumuolui apparet. Et infimam hanc terrae contiguam, longè quidem languidissimo, & qui sensum fere omnem lateat, at assidue tamè & ipsam commoueri motu, & antiquioribus

quioribus visum est, positumque, & sonus declarat, qui manu, cornuque amplius auribus appposito exauditur. Nam sonum non aliud esse, nisi motum aeri datum, & per aures spiritui communicatum, antiquioribus itidem placet omnibus: & suo nos aperiemus loco. Et ne eadem moueatur cum suprema velocitate, montes forte, intra quorum vertex continetur, obstant; in quos scilicet, si velocius feratur, quam, ut quæ præcedit ipsius portio, veluti in latera diffusa subsequenti locum præbeat, maximè in angustum cogatur, atque adeo vehementer comprimatur. Id verò tenuibus entibus molestissimum, summeque dolorificum, & læthale prorsus esse omnibus, & quod nullo ea sustineant pacto, alibi satis declarabitur. Fortassis, & celerius moueri non potest; quod à præpotente terræ natura, frigore, quod perpetuo ferè ei insidet, debilitat, retusque sunt ipsius vires. Ad hæc mobilis sui natura, & motum ipsius itidem propriam esse operationem, qua, & seruetur, & oblectetur, inde liquidò intelligitur; quod quævis ipsius portio angustiore inclusa in loco, & in quo nullo commoueri queat motu, corrumpitur. Nullum porro, nec infima, nec suprema cœli portio ad nos calorem, nullamque emittere videtur lucem: quod in longè vtraque tenuissima perexilis inest calor, & qui nec proprias vires, nec propriam speciem valenter manifestare queat. At ab ipsis lucem quandam emanare, & quæ, si non nobis, quibusdam certè animalium generibus percipiatur, quæ longissima noctu conficiunt itinera declarant. Quin non sensus modò, ratio, omnium ferè veterum physicorum cōsensus, sed diuinæ etiam literæ cœlum calidum testantur, quæ scilicet Dei opt. max. ministros igneos, & supremum cœlum empyreum, idest ignem appellant. Quin Deus ipse ex ignea columna Moysen alloquutus, & cœlo, inquit, loquutus sum. Quoniam igitur cœlum, terraque, longè nimirum maxima Mundi corpora, & quæ prima à Deo constituta esse, sacræ diuinæ testantur literæ, à calore illud, hoc à frigore constitutum est, & manifestè reliqua entia à terra à Solis calore immutata sunt omnia: patet calorem, frigusque agentia rerum omnium principia esse. Nam si, vna terra excepta, reliquorum entium nullum prorsus à frigore, sed, ut dictum est, atque dicitur, à calore constituta sunt omnia; quoniam, ut qualia effecta sunt, fierent, frigoris etiam opera opus fuit, quod caloris actionem veluti interciperet moderareturque, & alterum primorum corporum, frigoris, ut dictum est, est opus, ipsum itidem alterum agens principium ponendum videtur.

CALOREM, FRIGVSQVE INCORPOREVM ESSE: ET VTRVMQVE,

ut subsistat, corporea opus habere mole; & ex ea omnino entia omnia constare: itaque rerum omnia principia tria esse, agentes naturas duas incorporeas, & quæ illas suscipit, corpoream vnam; & omnis ipsam actionis, omnisque expertem esse operationis, & inuisilem sui natura, nigramque esse. Cap. IIII.

QVONIAM verò, & calor, & frigus incorporeum est: siquidem quæ à sole, nostroque etiam ab igne calor, & quod à terra emanat, frigus, nulla unquam corporea cum re emanare videtur: & utrumque vel longe densissimas, longeque profundissimas res penitus subit uniuersas, & cuius ipsorum parti, & puncto cuius æquè sese indit utrumque; itaque nullum prorsus ipsarum remanet punctum, quod à subeunte calore, frigoreque non penitus, & æquè occupetur uniuersum; nullum prorsus, quod vel sola moles, vel calor, frigusue solum, aut non utrumque sit, quod utique, si corporea sint, euenire minimè queat; & terra non uno è frigore, nec Sol, stellæque reliquæ, nec ulla cœli portio, nec ens ullum prorsus, quod à calore constitutum sit, uno à calore, sed omnia è corporea itidem mole constare videntur: & entium,

tium, quæ à Sole sunt, nullum prorsus nulla è corporea re, & è non ente, sed manifestè à terra, alijsue ex entibus sunt omnia, reliquis quidem ipsorum conditionibus, frigore, crassitie, nigredine, atque immobilitate penitus interemptis, & in non ens actis, at nequaquam & corporea itidem mole, sed remanente ea: & quod nulla usquam caloris, frigorisque sentitur actio, quæ nudo à calore, nudoue à frigore, & nulli prorsus corporeæ moli in hærente edita uideri queat: utique ad entium natura constantium, quorum nos principia, & constituentes inquirimus naturas, constitutionem, corporea itidem moles afferenda necessario est, & tria omnino illorum principia ponenda sunt, agentes nature duæ, calor, frigusque, & corporea moles vna, & æquè ea illorum vtrique propria, congruensque, æquè nimirum expandi, amplificarique, & densari, constringique, æquè nimirum, qua calor, & qua frigus gaudet dispositione, donari apta. Neque enim (nisi vna vtrumque suscipiat, & entia omnia ex vna, eademque constituantur mole; quod si non statim, & prima, at multis certè intercedentibus immutationibus fieri passim intueri licet) ens quoduis in aliud quoduis, & terra ipsa in Cœlum etiam tandem, Solemque agatur; sed ea modò mutuò in se ipsa inuertantur entia, quæ ex eadem sunt mole. Propterea porro à Deo opt. max. moles creata, ut agentes, operantesque naturæ eam subirent, in eaque subsisterent, & propria illarum vtraque spectie, eaq. donaret dispositione, quæ ipsius ingenio, operationique apta foret, itaq. Cœlum ex ea, terramque, & entia reliqua constituerent omnia; non aliud ipsa, sed mole modò, corpusque præstante; nullis ipsa, quæ agentibus, operantibusque, naturis tributa sunt, sese amplificandi, effundendique, nec sese cōmouendi, continendique viribus, nec spectie itidem, quæ illarum alterius spectie rejiceret, agente nimirum, vigenteque, & uisibili, donata fuit; nec donata apparet; sed penitus iners, ignauaque, & veluti demortua facta est, & obscura, inuisibilisque. Itaq. nusquam sese amplificare, & veluti nouā facere apparet; sed quæ ipsius portio expandi videtur, manifestè à subeunte calore expanditur, amplificaturque; veluti & quæ in angustius cogitur, manifestè frigus eā densat, constringitque. Et vel quæ summo à calore correpta, & vel ipsa acta est in flammam, at non satis dū explicata, non scilicet adeo tenuis, leuifque facta, ut inexistens caloris copiam, roborique nihil reniti, nihilque retardare, grauareque eum queat, quæ omnino, tanta dum sit, ut calorem exuperet, opprimatque, ne iuxta propriū operetur ingenium, nequaquam (quæ à calore, frigoreque exuperata operari videtur) sursum effertur, vel immobilis in sublimi permanet, sed decidit, delabiturque. Quoniam verò paulò crassiora quæ sunt entia, quauis donata sint natura, & ipsæ, ut dictum est, flammæ, quæ non bene dum tenues factæ sunt, deorsum decidere apparent, itaq. cōmunis ipsorum omnium delapsus, necessario nature assignandus est, cuius illa participia sint oīa, & inexistenti calori assignari non potest, qui scilicet sursum, ubi exuperat efferrī assidue videtur, minus etiā frigori, quod nimirum nostrorum entium nulli fortè, flammis certè, quacumque, eæ donatæ sint crassitie, inesse non potest; & quod non decidendi, sed sese continendi facultate donatum est; quod omnino motus exhorret omnes; & entia, quæ decidunt, corpulentiora sunt omnia; eoque singula proprius, vehementiusque decidunt, quod copiosiore constant è mole: utique moli assignandus est. Et nequaquam motus is, aut operatio, sed operationis omnis priuatio, impotentiaque pōnendus est. Manifestè. n. quæ decidunt flammæ, propterea decidunt, quod inexistēs calor, nec (quod tenuioribus ijs factis operatur) superius eas euehere, nec in sublimi sustinere pōt. Iners porro, & veluti demortua, sese scilicet amplificandi, effundendique, prorsus impotēs moles cū sit, utique, & inuisibilis sit oportet. Siquidē, ut suo amplius declarabitur loco, eæ modò visibiles sunt nature, quæ (quod calor agere videtur, & frigus, si integrū ad nos perueniat, facturum esse existimare licet) proprijs è sedibus sese effundunt, & in oculos illapsæ, ijs inexistētē spiritū propria afficiunt spectie: at, quod cuiusmodi ipsa est, inerte quidem, nihilque agente, at necessario spectie quapiam, & ipsa donanda est; ea utique, ut dictum est, nigredine donata videri pōt, quæ suprema in terra, & in nostrorum entium

rium nonnullis spectatur, quæ scilicet nihil sese effundit; itaque inuisibilis per se est, nihilque visum exagitat; nihil scilicet, quod albedo quævis, quævis nimirum caloris species agit, visum diffundit; nihilque, quod frigoris speciem acturam esse existimandum est, visum constringit; nullam prorsus agendi vim obtrinet; sed, qualis materia visa est, iners, & ipsa, & veluti demortua apparet. Et quæ insuper, ut alibi declarabitur, ijs perpetuò inest entibus, in quibus inexistens calor, à materiæ copia, densitateque, penitus obtegatur, penitusque occultatur, & in ijs perpetuò sit, è quibus, si non inexistens calor omnis, tanta certè ipsius portio elabitur, ut, qui reliquus remanet, in materiæ copia penitus lateat; præterea, & quæ perpetuò materiæ inesse, & inexistens caloris albedini coire apparet. Quoniam enim materia, æque ad calorem, ac ad frigus suscipiendū, apta facta est; & quamdiuvis ab illorum altero detineatur, nihilò propterea ad alterū suscipiendum minus apta fieri videtur; & utrumque, ut propriam perfectionem, suscipit; itaque nullam prorsus materiæ conditionem inesse, quæ, caloris, frigorisve conditionum ulli, contraria sit, & cui coire nō sustineat, proindeque, & quæ calori, frigoriue amolienda sit, ynam omnino materiæ positionem, situmque vnum, passim ab utroque immutari; minimè verò, vel naturam, vel propriarum conditionum quampiam, ab illorum altero aboleri, in eiusque locum aliam ingenerari, quæ abolitæ contraria, dissimilisue, & naturæ, quæ egit, propria sit, maximè est rationi congruū: utique, si nigra sui natura materia est, quous à calore occupetur, & quous ab eo albedine donetur, propria tamen ei nigredo perpetuò insit oportet. Et albidissimis omnino inesse eam entibus, in ipso Solis candore intueri licet; qui nimirū paulò profundiores nubes, aquasque permeans, & relucens etiam ab utrisque, non reliquis modò coloribus, qui album, nigrumque inter medijs sunt omnibus, sed ipso etiam nigro intingitur. Quando autem (ut res, in quas nubes cōcrescunt, innuunt, & ubi opus erit amplius declarabimus) albidissimus est nubium omnium color: utique ipsarum materiæ nigredo insit necesse est, qua Solis candor, illam permeans, nigrescit. Nec circūfusa albedinis copia, in qua materiæ nigredo penitus latet, quin Solis ea candorem propria specie afficiat, obstare potest; quod languidissima albedo, ne ab immixta nigredine fædetur, obscureturque, & nigra fiat, summopere eam magnitudine excedat, necesse est; & incorporeo Solis candori, non maior albedinis, quam nigredinis copia indi potest. Et nigredo omnino, quæ suprema in terra, multisque in nostrorum entium spectatur, cuiuspiam & ipsa naturæ assignanda cum sit; & calori, quod albus sui natura visus sit, assignari nequeat; minus etiam frigori, quod ijs plerumque inest entibus, quæ bene calida sunt; superest, ut materiæ assignanda sit. Quamobrem quod dictum est, materiam corpoream, vnamque, & actionis omnis, omnisque operationis expertem, & inuisibilem, nigramque esse, si quidò patet.

MATERIAE MOLEM, NEQUE MINUI, NEQUE AUGERI

ymquam; & cur non vniuersa illa, calorigue, frigorigue, simul, sed distincta illius portio, horum utriusque assignata est. Cap. V.

Nulla porro agendi, seseque generandi facultate, materia donata cum sit, & assidue à calore summam in tenuitate, pene & in non ens agatur, & à frigore in angustius cogatur, maximeque densetur; nihil tamen eius moles, itaque nec mundi magnitudo imminui, augeriue apparet vnquam; quod, si calori, frigorigue, illam, ut libet, effingendi, disponendi, nō, & efficiendi, & veluti nouam creandi, neque imminuendi, & in non ens agendi, donata est vis; non scilicet, si agentes itidem naturas, veluti diuinas substantias, rerum omnium conditor incorporeas creauit, illis itidem, veluti, & his, per se subsistendi, & per se iuxta proprium ingenium operandi, vires attribuit

attribuit; sed ut subsistant, viuantque, & operentur, corporea opus habere voluit mole. Itaque, & eam creauit, & facultatem illarum utrique indidit, ipsam subeundi, effingendi, disponendi, ut commode in ea iuxta proprium operari queat ingenium. Et moles ipsa non vllam, ut actionem, vllamue propriam, ut eaderet operationem, nec ut ens omnino per se subsistens esset, à Deo creata est; sed ut agentes, operantesque, naturas susciperet, & ab inexistētibus ijs in entia ageretur, quæ ex ipsa facta apparent. Quam ergo molis portionem sortitus est calor, penitus illam is subiit vniuersam, & labore nullo assidue secū eam ut vehere, assidue nimirum cum ea ut moueri posset; nihilque ab eius nigredine ipsius color fædetur; summa vniuersam, puraque donauit tenuitate. Itaque è summo, integroque calore, & è materia maximè explicata, penè & incorporea facta, ita sibi ipsis commixtis, vnitisque, nulla, ut alterius portio, quin punctum nullum per se solum, & ab altero seorsum sit vsquā. Cœlum, ens nimirum constitutum est, calidissimum, tenuissimum, candidissimū, maximeque mobile, integris quidē caloris viribus, & summa quæ calor gaudet dispositione, & integra, puraque caloris specie, integraque propriam caloris operationem operandi donatum facultate. Frigus contra, quod natura immobilis est, ac summopere motum exhorret, quam sortitum est molem, penitus subiit vniuersam, maximeque in angustum eam cōegit, summamque sese continēdi ei indidit vim. Et proinde è frigore, materiæque maxime in se ipsam densata, penitus sibi ipsis immixtis, & vnum omnino factis terra, ens nimirum constitutum est, frigidissimum, crassissimū, tenebrosissimum, penitusque immobile, summa scilicet sese continēdi facultate donatum. At verò, cum calor, frigusque assidue sese è proprijs sedibus in proximas effundant, & in quibus simul fiunt, mutuo sese ex ijs deturbent; haud quaquam diuersæ quidem, at quæ sibi ipsis appositæ, immixtæque sint materiæ portiones assignandæ utrique fuere. Nam in singulis ijs secum ipsis, si decerent, periculum utique immineat, ne vel mutuo sese penitus interimant, vel altero exuperante, penitus pereat alterum, itaque vnum fiant omnia; sed, quod factum videtur, propriæ utrique assignandæ fuere sedes, & è quibus ab altero deturbari nequeat alterum; sed quarum extremis modò in partibus sese mutuo oppugnent; quarum igitur portio nulla fortè ab integro, soloue altero, & nihil ab altero oppugnato, sed vniuersæ plerumque ab utrisque mutuo à se ipsis imminutis, mutuoque assidue sese oppugnantibus, detineatur; & quæ igitur in longè diuersissima actæ sint, assidueque agantur entia, at quæ omnia Solis, terræque medijs videri possint, & sint omnino media, ut suo amplius explicatum est loco.

CALORI, FRIGORIQUE SESE ASSIDUE GENERANDI, MULTIPLEX

candique, & quaqueuersus effundendi, & mole vniuersam occupandi, se sequi; mutuo oppugnandi, & proprijs sedibus deturbandi, & se se in ijs constituendi, præterea & alterius actiones, & proprias percipiendi, sentiendi; passionem communem utrique tributam esse facultatem. Cap. VI.

At contrariæ agendi, operandique vires calori, frigori, tributæ cum sint; sese tamen assidue generandi, multiplicandi, & amplificandi, & quaqueuersus effundendi, molemque omnē occupandi, proptereaque & sese mutuo oppugnandi, & è proprijs sedibus expellendi, se sequi; in ijs constituendi, præterea, & alterius actiones, & proprias passionem sentiendi, communis utrique facultas tributa est, appetitusque. Et fure quidem vtraque tribuenda utrique fuit. Quoniam enim, ut dictum est, ad entium constitutionem, conseruationemque, vtriusque opera opus est: itaque vtrūque assidue propria è sede emittendū; nisi sese assidue generandi utrique indita vis foret, agentes naturas, proindeque, & entium generationē deficere tādē oportebat. Et quoniā insuper maxime contrarijs, & quibus mutuo sese oppugnet, perdantque, vtrūque donatū est viribus; utique si vtrumque

si utrumq. seruandum fuit, utriq. & sui ipsius passionem, & alterius actionem; viresque percipiendi, & propriarum, similiumq; à quibus fouetur, seruaturq; perblandus, contrariarum verò, dissimiliumq; à quibus obleditur, perditurq; maximè molestus indèdus utriq. fuit sensus: & manifestè inditus est. Siquidem utrumq; ubi robustius aduenit alterum, sese intro recipere, & colligere, & vires propterea sumere, Aristoteli imprimis, & reliquis videtur omnibus: quod nimirum alterius actionem, & propriam utrumq; percipit passionem. Neq; enim, nisi utrumq; utramq; sentiat, vel calor sese vsipiam, vel frigus colligat, vniatq; quæ summè in subiecta omnia diffundi, & sese amplificare cõtendunt maximè. At neq; alterius aduentu vires alterumumat, nisi colligat sese, atq; vniat. Et manifestè entia quædam mutuò sese auersari, aufugereq; libenter alia sibi ipfis cõire, & si non mutuò ad sese utraq; at eorum certè alterum, & debilius omnino quod est, ad robustius alterum ferri apparet. Itaq; & magnes ad ferrum, ubi magnitudine id exuperat, eiusq; natura, & vis nihil à superfusa rubigine reijcitur, fertur: at nò amplius, si alio ferru illinatur, quin auersatur id, declinatq;. Et entia prorsus omnia mutuam contactum sentire, & sumimopere eo oblectari, & seorsum à seipsis fieri, à nullo loque contingi sustinere non posse apparent. Siquidem eorum quoduis, ubi cõtiguum quod est, recedit, neq. aliud ens vllum in recedentis succedit locum, hoc illud veluti sectatur, quod nimirum huius contactu priuari, & à nullo contingi nò sustinet. Nam, vt vniuersalis quædam natura, & quæ Mundum sibi ipsi continuum esse velit, quæ scilicet inane, vacuumq;, pati nequeat, & ne vsquam id fiat, provideat, itaq; ad recedentium entium locum, quæ proxima sunt, perpetuò impellat, intelligere non licet. Neq. enim alià à propria, & à qua entia constituta sunt, ijs inesse, aut ab alia vlla huic muneri dicata natura gubernari, existimandum est; & quæ à propria singulorum natura operari posse videntur, alteri ea, & quæ sensu nullo, nulla etiam comprehendatur ratione, attribuenda prorsus non sunt. Nec qualia animalibus tributa sunt; reliquis itidem entibus, vt sentiant, sensoria tribuenda fuisse. Quoniam verò, vt suo cumulatus explicabitur loco, non aliud videri possunt, nec sunt aliud sensoria, nisi corporis partes, vel alijs graciliores, laxioresq;, vel etiam perforatæ, patefacteq;. haud quaquam propterea tales factas esse existimetur, vt (quod organa præstare videntur) sentienti animæ sentiendi facultatem quampiam, aut quampiam præbeant facilitatem; sed, quod manifestè agunt, vt externarum rerum viribus, & ipsis etiam rebus facilem, patentemq; præbeant ingressum. Non organa omnino, sed veluti vias, atq; aditus esse; quibus externarum rerum vires, & res etiam ipsæ ad inexistentem sentientem ferantur substantiam, liquido patet. Quoniam autem animal nò vnum, idemq; est vniuersum, sed è corpore, spirituq; compositum, & ut suo amplius explicabitur loco, qui in animali sit sensus, unius spiritus est omnis, isq; neruoso in genere continetur; non omnes, quæ superpositæ, attingunt carnem, sed eas modò externarum rerum percipit vires, quæ ad ipsum usq; perueniunt, ipsumq; immutant spiritum, & quæ ipsum non attingunt, nihil magis ipse eas percipit, quàm uestium nos incisiones, quæ nihil valde nos offendunt: utiq; quibus in corporis partibus languidiore rerum vires percipiendæ fuisse, qualis extrema digitorum pellis, & lingua extrema præsertim facta est, graciliores, laxioresq; faciendæ, & in quibus languidissimæ, & quæ ab interposita re quauis reijciantur, obscurenturque, ita ex patefactiendæ, aperientiendæ, ut (quod in naribus, oculisq; factum videtur) non rerum modò viribus, sed ipsis etiam rebus patens pateat aditus. Entia reliqua, quandoquidem non è diuersis composita sunt partibus, & quarum altera ab altera cõtregatur, sed unum, idemque sunt vniuersa, & eadem vniuersorum est passio; sensusque est idem, nullis prorsus donanda fuisse sensorijs: quid enim in tegumentis, quo nullo donata sunt, pars nulla gracilior faciendæ sit, patefactiendæ? Nec nerò nisi caloris, frigorisque, aut alterius saltem, itaque & Coeli, Terræque, aut alterius proprius sit sensus, animalibus, quæ ab ipsis

ab ipsis constituta sunt, in sit is vllus; qui enim, quæ, nec Cœlo inest, nec Terræ, ijs quæ à Cœlo, Terræque fiunt, indi queat facultas? Esto enim mutuò sese Cœlum, Terræque inalterent, immutentque, non certè, qua facultate donatum ipsum non est, eam alteri indat vniquam alterum. Vt, quod dictum est, nisi calori, frigori que, sentiendi in sit vis, ea si non, & reliquis, ijs certè abneganda necessario sit animalibus, quæ è Terra à Solis calore immutata fiunt. Nec Peripateticis id, quàm nobis minus, placeat oportet; vt enim caloris expers, & caloris incapax sit Cœlum, nò alia certè res ab illo vlla, sed vnus in Terras aduenit calor, & nequaquam is à propria Cœli substantia qualis alterius fore rationis, & elementari præstantior, diuiniorq; videri posset, sed in aere sublunari à Cœli motu agitato, contritoq;, in elementis videlicet, & veluti ex accidente factus, elementari ignobilius, non certè ab eo diuersus, videri potest. Quamobrem quod dictum est, necessario agenti naturæ utriq;, & utriq; primo corpori, vel alteri saltè, quæ ab ipsis constituta habent, tribuenda sunt omnia. At age, quoniam quæ subit calor, non laxiora, tenuioraq; omnia, sed lōgè plurima densiora facit, crassioraq;, & res quæ frigidissimæ videntur, aqua, grando, nix, albiissime spectantur, & combusta omnia, & entia, omnino multa, quæ bene calida sunt, nigerrima apparent, & motus non minus à calore fieri, quam calorem ipse facere videtur; itaq; non modò tenuitatem, sed crassitiem itidè caloris opus, & non vnā modò albedinē, sed nigredinem etiā caloris faciem esse, & nò magis motum à calore, quàm calorē à motu fieri, proindeq; eiusdem ordinis, conditio nisq; calorē, motumq; esse, suspicari queat quis; num illorum singula, qualia nobis posita sunt, talia sint, amplius intueri, ne grauemur, vel si nihil amplius ea intuitis, talia esse, existimandū sit. Siquidem in rebus, in quibus caloris actio, spetieq;, spectanda est, & in quibus decipi nò possumus, tenuitatis opificē, & album intuitis calorē, contrarie dispositionis opificē, & contraria donatū esse spetie, cogitare non licet. Sed, quod manifestè sit, crassitiē, quæ à calore fieri videtur, nò ipsius actione, sed ex accidente quopiam fieri; & nigredinē, quæ calidis spectatur in rebus, non caloris, sed alterius naturæ spetie esse; & calorē, motumq;, non ex æquo mutuò à se ipsis fieri, sed calorē motui tēpore, naturaq;, & dignitate præire; quin calorē nouum, nullū prorsus à motu fieri vsquam; sed qui fieri videtur, præinexistentē esse, ab illo veluti excitum, viuificatumque; manifestè id enim, qui calorē motus, & quæ à motu incalescunt, declarāt res: propterea, quod ille è calidis perpetuò sit entibus, & harum quæuis à calore constituta est, & propria ipsius natura calor est. At, quod dictum est, amplius singula inspicimus.

CALOREM VNIVS MODO TENUITATIS OPIFICEM,

& albedinem omnem caloris, & nigredinem, quæ nostris in entibus spectatur, materiæ speciem esse. Cap. VII.

CALOREM tenuitatis opificem esse, & crassitiem, quæ ab eo fieri videtur, non ipsius actione, sed ex accidente quopiam fieri; si rerum quæ à calore densantur, crassescuntq;, dispositionē, modumq;, quo è laxis dense fiunt, paulò diligentius intueamur, liquido pateat. Quoniam enim nò similia quæ sunt, & quæ vna eademq; dispositione donata sunt vniuersa, densat calor, sed assidue laxiora ea facit, tenuioraq;, & in fumum tandem, vaporesq;, in summam nimirum explicat tenuitatem; sed quæ veluti è tenuitate, crassitiēq; penitus sibi ipsis immixtis constituta sunt, quæ videlicet nò mollia fluidæ, qualia apparent, sunt vniuersa; sed quæ (cuiusmodi lutum existit) è longè tenuioribus, longeq; crassioribus, quàm vniuersa ipsa apparēt, partibus constāt. Et manifestè propterea ea densat calor, quod inexistentem tenuitatem, summam facit, egressumque quo elabatur, ei aperit; & prius id, quàm circumfusam crassitiem emolliat. Itaque per se hæc facta, & vniuersa dum elabentem, effugientemque illam veluti sectatur, in se ipsam

ipsam coacta, densius, duriusque concrevit in ens, qualis nimirum sui natura est, talis apparet, non scilicet præinexistentem molliciem, fluoremque compingit, & in crassitiem agit calor, quin tenuiorem illum facit, & in fumum agit, vaporesque, sed præinexistentem crassitiem veluti detegit, & in vnum agit, mollicie, fluoribusque, quibus commista latebat, spoliens omnibus: at quam tamen & ipsam vehementior, diuturniorque si fiat, ita tenuem, proindeque & leuem faciat, nihil ut ipsum grauet, nihilque ipsius retardet motum. Ut quin vnus tenuitatis opifex sit calor, & quin quæ exuperat tenuia faciat omnia ambigere non liceat, vel ibi tenuitatem faciens, ubi crassitiem facere videtur, & crassitiem explicans omnem, & eousque eam attenuans, quoad ita tenuem, leuemque faciat, ut nullo eam euehat labore. Nam ubi factum id est, nihil amplius attenuare curat, at neque vult calor; neque enim libens à se ipso distrahitur, separaturque, sed & ipse, ubi licet, libens sibi ipsi coit, vniturque, ita magis se ipsum seruans, & mutuo fouens, ut non alia vlla subiecti dispositione æque gaudere videri possit calor, quam quæ Soli tributa est: pura nimirum, sinceraque tenuitate, at in se ipsam eousque conglobata, dum nihil calorem suffocet, vel lucem faciat, nam si quid magis conspissetur, si calor non suffocetur, lux certe obscureretur quid; si magis explicetur, & calor langueat, & lux. At bene certe tenuem, longeque purissimam, & nostris flammis tenuiorem, longeque puriorem solis inolem, copiosissimumque, & quantus indi ei potuit inditum esse calorem, longe albidissimus, longeque splendidissimus eius color, & qualis in flammis nullis spectatur, & harum grauitas manifestat. Nam ut ne dum lucent, nec sursum efferri, nec sese in superni sustinere queant, non adeo caloris inopia, ac molis copia, atque impuritas præstat. Ut summopere Timæum conterraneum nostrum, cum eo & Platonem inculcare liceat, qui cum nihil in Sole, quod densum eum, renitentemque magis quam flammam quasuis declaret, intuerentur, veluti contrectato eo, & duro, renitenteque percepto, non densitatem modò ei, renitentiamque tribuere, sed Terram insuper indidere, à qua scilicet illas haberet, propriorum & ipsi decretorum parum, ut videtur, memores: siquidem & illis motus igni, Terræ immobilitas tributa est, ut non nisi magno vtriusque, vel alterius saltem malo iungantur; ignis quidem, cui perpetuo Terra vestanda esset, Terræ verò, cui perpetuo aliena operanda esset operatio. Et ut vnde digressi sumus redeamus; Albedinem etiam omnem, vel quæ aqua, glaciei, niuique rebus, scilicet inest, quæ albidissima sunt, & frigidissima videntur, caloris speciem, & veluti faciem esse. Frigus nimirum quod aqua, glaciei, niuique, inest, non ipsarum id proprium, sed quale entibus, quæ apud nos sunt, vno excepto igne, reliquis inest omnibus; extraneum esse, & calidas sui natura illas esse omnes, in quibusuis ipsarum conditionibus, suo satis declarabitur loco. at in ipsarum modo generatione, propriaque actione, in sapore nimirum: is enim (ut alibi itidem declarabitur) propriæ rerum naturæ actio est; intueri liceat. Quoniam aqua (ut in proprio expositum est commentario) è vaporibus fit in se ipsos conspissatis, & bene interdum calido in aere (liceat enim extremam hanc Cœli portionem vtitato nomine aerem interdum appellare) itaque vapores multi in vnum coacti aqua videri potest, & vapores vel omnium consensu, vel sensu ipsius testimonio, qui quod ignis modò, igneque res facere videntur, sursum illos efferri intuetur, calidi sunt, quod omnino calida è res, & ab agente non frigido aqua fit, & quod dulcis, vel dulci proximus ipsius est sapor, qui Galeno ipsi caloris opus est, calidam eam esse existimandum necessario est. Et quod quæ in glacie acta est (quod calidissimi patiuntur fluores) à robustiore quidè frigore correpta, eiusque fluor veluti ligatus, at nequaquam propria natura, propriisque spoliata videtur viribus; idem enim remanet sapor, & à languidissimo calore, & à quali, si quod glaciei inest frigus, proprium sit, deturbari id, nouamque illi naturam indi, existimare non liceat, utique & glaciei eandem quæ & aquæ naturam inesse, & calidam sui natura eam esse existimandum itidem est. Et quod nix è vaporibus, & ipsa à frigore correptis quidem, concretisque, & grauioribus facis, at non certè propria natura, propriisque viribus exutis,

ILLVSTRISS. ATQ; ECCELL. DO MINO DON FERDINANDO

CARRAFÆ DVCI NVCERIAE.

BERNARDINVS TELESIVS

CONSSENTINVS.

COMMENTARIOS de rerum natura, quos, ut probè nostri Excellentissime Princeps, magnis laboribus, diuturnisque confeceram vigilijs, ædendos tandem visum cum esset, sub tuis omnino auspicijs emittendos esse duximus: nam & domitiae conscripti fuerant, & plurimis, magnisque beneficijs, quæ in me contuleras, debebantur. Et amplius etiam, quod Aristotelis doctrinam, quam adeo Alexander excoluit, veneratusque est, & quæ sub Alexandri patrocinio adeo floruit, tantoque habita fuit in honore, ut sensui, & sibi ipsi passim repugnantem cum damnemus; aliamque, & longe ab illa diuersam cum ponamus: non sub Regis cuiuspiam auspicijs, qui imperij amplitudine Alexandro conferri posset, sed sub Herois præsidio emittendos esse duximus, qui nec ingenio, nec iudicio, nec animi magnitudine, nec virtute omnino vlla ab Alexandro exuperaretur; quin qui in multis illum exuperaret. Et nostri temporis hominum vnus tu talis Excellentiss. Princeps non nobis modò, sed sanis hominibus visus es oibus. Itaque nihil veriti quod opibus, potentiaque ab illo exupereris; sub tuis omnino auspicijs emittendos esse decreuimus. Nostra siquidem doctrina quoniam nec sensui, nec sibi ipsi, nec sacris etiam litteris repugnat vnquam; quin adeo his, & illi cōcors est, ut ex vtriusque enata videri possit; quoniam omnino vera est: se se ut ab inuidorum calumnijs tueatur, & ijs reiectis se se assidue effundat, amplificetque, nullis Regum opibus, nullaque potentia, sed tua modò opus habet ope; qui. s. animi bonis, quæ dicta sunt, nihil ab Alexandro exuperaris, quin in illorum multis tu illum exuperas. Nā ingenio, iudicioque te illo quam longissimè præstantiorem esse, vel doctrina, quam vterque admittendam decreuit, manifestat. Quam. n. ille amplexatus, veneratusque est, & summis præmijs, summisque dignā existimauit honoribus (quod dictum est) & sensui, & sibi etiam ipsi, quin & Deo Opt. Max. passim repugnat. Itaque soli calorem, lucemque abnegat, & Mundum nequaquam à Deo Opt. Max. constructum, sed veluti casu quodam enatum ponit. Et rerum humanarum administrationem, cognitionemque Deo demit omnem, Et non sensui modò, sed, ut nostris in commentarijs apertissime ostensum est, sibi ipsi etiam passim dissentit, aduersaturque: ut existimare liceat, vel in præceptoris gratiam nihil eius fundamentis, positionibusque inspectis, examinatisque. Alexandro admittam fuisse; vel quàm longissimè illum abesse, ut ingenio, iudicioque tibi conferri possit. Nā tu doctrinam nostram non statim, sed ibi tandem admittendam, perdiscendamque esse duxisti; ubi sensui, & sibi ipsi vniuersa, & sacra etiam scriptura bene

concors visa est: ut (quod dictum est) ingenio, iudicioque multo te Alexandro prestantiorem esse necessario existimandum sit. Neque enim si quali tu ingenio, iudicioque donatus ille fuisset, & sensui, & sibi ipsi, & sacris diuinis litteris passim dissentientem Aristotelis doctrinam admittenda duxisset unquam. Animi porro magnitudine, fortitudineque, nihil Alexandrum te prestantiorem fuisse, res a te in Peloponneso gestę manifestant: ubi innumerabilibus Turcarum equitibus in Christianorum exercitum turbatum iam, trepidantemque irruentibus (qui omnino nisi a te repressi, reiectique fuissent, magnum nostris incommodum illaturi erant) non magno, veteranoque cum exercitu, ut Alexander, sed per paucis cum peditibus in fugam iam coniectis, & a te retentis, tuaque presentia, & fortitudine confirmatis, sponte tua te opposuisti, & longe illorum plurimis interfectis, reliquos in fugam coniecisti, penitusque profligasti: itaque Christianorum exercitum summum iam in periculum adductum, & in fugam iam conuersum confirmasti, conseruasti: talem omnino te prestitisti, ut eorum, qui pugnantes te conspexere, nulli dubium esse posset, quin si unquam exercitus ductandi, magnaque bella gerendi occasio tibi oblata foret, bellicam Alexandri gloria equaturus, & superaturus etiam esses. At pares quę dictę sunt virtutes in utroque, ut sint, puriores certe in te splendent: neque enim (quod in illo passim interdum sunt) ab immistis vitijs in te obscuratę sunt unquam. Et nequaquam (ut ille) DEOS tu colis ab hominibus effictos, multisque obnoxios vitijs; sed DEVM veneraris, Cęli, terręque conditorem, & qui vnigeniti filij sui morte humanum genus seruari substinuit, sanctissimęque eius precepta summa obseruas cum religione. Minus etiā generis claritate ab Alexandro exuperaris. Siquidem Carraforum Familia multis iam seculis plurimorum, magnorumque Principum coronis, & Regio etiā Diademate effulget. Nam tuus ille Stephanus Sardinie Regnum Regio cum titulo obtinuit, diuque possedit, & plurimorum, magnorumque sacrorum antistitum puniceis pileis, & Pontificia etiā corona exornata est: ut ambigere non liceat, quin generis etiā claritate nihil ab Alexandro exupereris. Quoniam igitur Alexandro collatus, nec generis claritate, nec ullis animi bonis inferior videri potes: age commetarios nostros, propterea imprimis tibi dicatos, quod Alexandro si quidem fortuna, imperioque, non certe & ingenio, iudicioque, nec vel magnitudine, vel alijs ullis animi bonis ab illo exuperaris, quin in multis tu illum exuperas, libens suscipe. Et si Aristotelis voluminibus, quę tantis Alexander premijs, tantoque digna existimauit honore, nihil deteriores tibi visi sint; & nostri mores, nostrumque ingenium, quod penitus tibi perspectum sit oportet, nihil me unquam (cuiusmodi Aristoteles erga Alexandrum fuit) tuorum erga me beneficiorum immemorem, ingratumque futurum suspicari sinent: non quidem ut non minoribus premijs nos prosequaris rogamus (quę scilicet a presenti fortuna tua expectari non possunt, & quę nulla a te expectamus, satis, superque a benignitate tua ditati) sed ut non minore me prosequaris beneuolentia, & (quod hactenus strenue fecisti) Peripateticorum iniurias, calumniasque repellas. Nihil omnino, quā Aristoteles Alexandro fuit, me tibi minus carum, neque in minore, quā ab illo habitus fuit, nos a te in honore haberi homines intelligat. Hoc verō, ut prestes, percipimus, & summo opere te rogamus. Vale, o presidium, & dulce decus meum.

exutis, sed in ea veluti, & ijs, qui in aquam coacti sunt, seruatis, ut idem aquarum, niuiumque omnium manifestat sapor, at eius certe amplius, quę nuper nobilissimo, omniique virtutis genere ornatissimo viro nostrorum hominum multis ē vaporibus ē mari elatis, & in altissimum Apennini iugum sublatis, statimque ibi concretis fieri conspecta est; quę scilicet non ut niuium aliarum insipidum, sed bene sapidum, & paulo quā qui marine est aquę, minus falsum gustarunt omnes. Animalia insuper, quę passim in niuib; gignuntur, & fertilitas, quę manifestē a superpositis niuib; nihilo forte minus, quā a limo agris inditur, niuem calidam esse apertissime declarat. Neque enim, quin illa, & hęc a calore perpetuo, & calidis fiant ē rebus, dubium esse potest. Vtiq; quod dictum est, niuē vapores esse, quos frigus corripuerit quidem, compegeritque, at nequaquam propria natura, inexistente scilicet spoliari calore, propriumque suum fecerit subiectum, itaque calidam eam esse, liquido patet. Nigredinem porro, quę combustis in rebus omnibus, alijsque spectatur in entibus, non inexistētis naturę, caloris, sed materię speciem esse, & materiam omnino nigram sui naturę, & talem perpetuo spectari, ubi adeo copiosa, adeoque in se ipsam conspissata est, ut inexistētem calorem penitus obtegat, itaque una ipsa spectetur, nihil est quod amplius declaratur: si non superius satis: ut existimamus in proprio de coloribus declaratum est commentario.

CALOREM MOTUI TEMPORE, NATURAQUE, ET DIGNITATE

pręire: & motum caloris operationem esse: nullumque nouum calorem a motu

rebus indi, sed pręinexistētem excitari.

Cap. VIII.

CALOREM motui, & tempore, & natura, & dignitate pręire, vtriusque, & exortus, & natura declarat. Quoniam nulla prorsus motus opera calor vsus unquam; rebus, quas attingit, sese indit omnibus, & calidas eas facit, nihil mobiles prius factas, at non & motus itidem; nā quę ab aliena vi agitata, commotaque per se tandem mobilia fiunt, cuiusmodi sunt, quę diu, vehemēterque commota ignis tandem naturam assumunt, viresque, calore prius, tum & sese mouendi donantur facultate: calor omnino motū, vel ubi simul fieri apparent, pręcedat necesse est. Insuper quia proprius rerum calor, ipsarum opifex visus est esse omnium; calida nimirum quę sunt entia a calore effecta esse oīa, & quę ipsis condiciones, facultatesque insunt, a calore inditas esse oēs, tandiuque oīa seruari, quandiu idem inexistit calor, at eo imminuto, vel etiā aucto corrumpi oīa, inque aliud agi videntur ens: motus verō, quod nec a quibus editur, ea ipse constituere, neque vnus, idemque perpetuo ab ullis edi, neque vnus, idemque seruari in ullis, sed alius assidue, atque alius ab omnibus ædi videtur, & vel qui æternus, perennisque apparet, celestis nimirum, vel dum sit perire, & qui pereat prorsus nisi alius assidue, atque alius per euntem excipiat; vtiq; rerum substantia calor ponendus est. Siquidē non mole modo, ē qua entia constant, sed naturas etiā, a quibus illa constituta sunt, seruanturque, & a quibus proprias conditiones, propriasque habet facultates, illarum substantias esse statuere licet: & calorem, frigusque substantias esse, suo apertissime declarabitur loco. Minime verō, & motus substantia est, sed operatio omnino, & maximē caloris propria: perpetuo enim calorem sectari, ibique esse tantum, ubi & calor, & a calore, & solo eo ædi videtur. Itaque, quod dictum est, nō tempore tantum, sed natura etiā, dignitateque, ijs nimirum omnibus, quibus operationē substantia pręcedit, calorem motui pręire statuendum est. Propria porro caloris operatio motus cum sit, quin is illū foueat, viuificetque, & proprias ipsius vires augeat, quin scilicet in quibus is sit, pręinexistens calor in ijs intendatur, accēdaturque, ambigere non licet. Vel oīum enim consensu, quę naturę cuius agēdi, operandique tribute sunt facultates, in sui ipsius imprimis bonum, cōmodumque, & propterea oīno tribute sunt, ut iuxta eas agētes, operantesque conseruent sese, oblectentque. Et quod dictum

dictum est, à motu calorem excitari, accendique, qui commouetur, agiturque; ignis manifestè declarat; propterea enim viuificatur, & in flammam agitur, quod inexistenti calori robur à motu inditur. Itaque cum nostrorum entium nullum prorsus à frigore, sed eorum quoduis à calore constitutum sit, & propria cuiusvis natura calor sit, nec qua ratione motus, res nimirum, quæ nusquam à se ipsa sit, nullamque prorsus sese gerandi, amplificandique, aut conseruandi vim obtinet; sed quæ ubicumque sit, à calore sit, & quæ calore quauis cessante occasione, cessat & ipsa, calorem facere queat conijcere non licet: Vtique, quod dictum est, calorem, qui commotis in rebus fieri videtur, haudquaquam nihil ipsum præinexistentem à motu ijs indi, sed præinexistentem, at à frigore, à quo, vno igne excepto, reliqua nostra entia omnia perpetuò detineri videntur, & ab immobilitate, à contraria nimirum natura, contrariaque operatione reiectum, retusum, & veluti in veternum deiectum à motu veluti exciri, & robur sumere. Quamobrem frigus proprio è subiecto deturbandi, propriasque in eo vires manifestandi, potentem fieri existimandum est. Id verò, & inde planè intelligitur, quod quæ velocissimo per aerem commouentur motu, at duro, renitentique nulli obuia facta, nihil conteruntur, non summo opere incallescunt; quæ verò nullum ipsa ædunt motum, at ab alijs valenter conteruntur, summo ea donantur calore; & in ignem, flammamque aguntur. Nec verò, quod contritio ipsa calorem faciendi potens sit, sed propterea omnino quod quæ conteruntur res, laxantur, aperianturque, ea nimirum donantur dispositione, quam statim subeat, penitusque occupet, in eamque agat præinexistens calor tenuitatem, quæ nihil ipsum sese amplificantem, effundentemque; reiciat, retardetque; multò copiosior factus, nullaque à densitate reiectus, multò robustior factus videtur: quin ne id quidem contritio agere interdum, sed inexistenti tantum calori exitum, quo exiliat, patefacere videtur. Quoniam enim nec supremæ lapidis portioni, è qua à ferro ista ignis exilit, tantum vnico ab istu calorem indi, à quo nullo temporis momento in ignem agatur, minus etiam intermedium aerem à motu, contritio-neue accendi, imaginari licet: neque enim, si fiat (quod passim intuemur) extinctus in cinerem agatur, & nec agens aliud, à quo, nec res è qua fieri queat, alia adest vlla; vtique vel ignem ipsum, vel ens bene ipsi proximum, & quod id tenuius, calidiusue, aut vtrumque factum, quod huiusmodi ictus agere potest, ignis fiat, lapidi præinexistere existimandum est.

NON MODVM, QVO QVALIS EST, CONSTRUCTVS SIT MVNDVS,
sed cur ita construendus fuerit, & cur quibus Cælum mouetur motibus, ijs moueri oportuerit, inquirendum esse. Cap. IX.

QVONIAM naturarum, à quibus, & molis, è qua Mundus constructus est, conditiones omnes satis sunt, vt arbitramur, explicatæ: age causam modo, cur, quomodo Mundus constructus est, construendus fuerit, & quibus Cælum moueri apparet motibus, ijs moueri oportuerit, quantum homini licet intueamur. Nihil modò laborandum, qui vna eademque è materia, & vno, eodemque à calore non vnū prorsus, neque vni forme factum sit Cælum, sed in multos distinctum orbes, & quorum quidam, vt Mathematicis placet, sibi ipsis penitus vni formes, eadem vniuersi dispositione, eadem caloris copia, eadem specie, alij quapiam sui ipsorum parte minore tenuitate, itaque copiosiore, & propterea robustiore donati calore, specieque, in stellas scilicet acti sunt, & nequaquam omnes numero, magnitudineque æquales, sed, & hac, & illo amplius immensum quid à se ipsis differentes. Non sanè caloris per se, & temere, nullaque agentis ratione, sed à Deo, à longè nimirum potentissimo, longeque sapientissimo opifice, & à quo ipse factus est calor, directi, & Dei arbitrio, imperioque agentis

agentis Cælum opus esse, & sacra nos diuinæ litteræ, & humana etiam edocet ratio; quæ scilicet, nec calori, nec enti alij prorsus vlli, sed vni Deo opus attribui finit, quod arte tanta, tantaque sapientia, & potentia constructum sit tanta. Dei porro opus Cælum cum sit, vtique si quis modum, quo constructum sit, humanis inquirere audeat rationibus non arrogans modo is, impiusque, sed prorsus etiam amens; nihilque minus dammandus videri potest, quàm si, & Dei potentiam inquireat, qua Mundum vniuersum è nihilo creauit. Nihil etiam Cæli constructionem, motusque indagantes, sed, & illam, & hos huiusmodi esse supponentes, cuiusmodi Mathematicis exponuntur, vel si errantes quæ dicuntur stellæ non propterea fortè in contrariam stellato orbi partem ferri videntur, & non æquè perpetuò ab æquinoctialis polo distant, nec vt reliquæ Terris ijsdem eodè in situ perpetuò imminet, sed assidue æquinoctialis polo modò proximiores, remotiores modò, Terrisque ijsdè assidue magis directæ, magisque obliquæ fiunt; quod, vt illis placet, ipsarum orbes super diuersis polis, & proprio quidem motu, longeque eo tardiore, non vt supremus ab oriente ad Occidentem, sed ab Occidente ad orientem feruntur; & à supremo rapti, in eandem, in quâ ipse fertur, referuntur partem. Nam qui inferiores orbes à supremo distincti, & propriū fortiti motum cum sint, ab illo rapiantur, & qui duplici motu, & alteri contrario altero simul moueantur, nos cogitatione quidem assequi non possumus. Sed propterea fortè errantes ijs, quæ fixæ dicuntur, veluti obuiam fieri, illarumque æquinoctialis ad polum distantia, & ad suppositas Terras situs assidue immutatur, quod eandem quidem in partem, in quam, & supremus, & ab oriente omnino ad Occidentem ipsarum etiam orbes mouentur, at non eadem, qua illè velocitate, non scilicet viginti quatuor horarum spatio, sed longiore tempore proprios conficiunt giros. Itaque non eadem cum stellati parte, quæ cum commotæ sunt, perpetuò feruntur, sed assidue illi veluti à tergo, & obuiæ tandem fiunt. Eodem videlicet cum ferantur itinere, contrario ferri apparent. Et super æquinoctialis quidem mouentur polis: at quæ ijs subiacet, & quæ poli vicem ipsorum subit pars, haudquaquam immobilis perpetuò torpet, sed assidue ad æquinoctialem declinat, & ad quandam vsque delata terminum, rursus veluti retrofertur, rursusque polus sit. Quare & stellæ, quæ in medio orbium locatæ sunt, æquinoctialis polo modò proximiores, modo verò remotiores, & his modò Terris, illis modò directæ fiunt. Nec quin, dum ab Oriente ad occidentem feruntur orbes, veluti in obliquum declinare, & duplici, at nequaquam alteri altero contrario moueri queant motu, nobis obstare quid videtur; quin nullam ipsorum partem perpetuò immobilem fieri, summe nostris congruit positionibus. At vt diximus, quod manifestè sit, duplici motu, & ab Oriente ad Occidentem altero, altero verò ab Aquilone ad Austrum errantes moueri supponentes, nihilque amplius modum, quo vtroque simul moueantur inquirentes, nostrum persequamur munus.

CVR MVNDVS QVOMODO CONSTRUCTVS EST, CONSTRVEN-
dus fuerit, ijsque Cælestibus orbibus dati sint motus, quibus moueri apparent.
Cap. X.

CÆLVM, Terramque, vel si ipsorum conditor Deus contrarijs, & quæ sese mutuò oppugnent, corrumpantque donauit viribus: tale tamen, tantumque vtrumque faciendum ipsi placuisse, quali, quantoque facto, extrema tantum vtriusque portio (siquidem, & extremi huius Cæli pars vlla in aliud vnquam agitur ens) in entia, in quæ assidue agi videtur, immutari possit: reliqua vtriusque moles in propria seruari queat natura, minime declarandum videtur. Nam, si artifices quiuus, vel qui

summè prauis, maleficique sui natura sunt, quæ ipsi cōstruunt opera, quàm maxime ea diuturna esse maximè appetunt, & omnibus procurant modis: quis longè optimum cœli, terræque conditorem, quæ ipse creauit entia, non æterna ea esse posse, & æterno tempore proprijs sese viribus conseruandi potentia esse, sed, vel à seipsis mutuò vtraque, vel ab altero alterum corrumpi posse, voluisse suspicari queat? Minus etiã non ea omnia, quæ è terra cœlum constituit fieri voluisse; sed quædam, veluti ex accidente fieri. Quis enim longè sapientissimum, longeque potentissimum rerum omnium cōditorem, & qui cœlum, terramque è nihilo creauit, non eas ijs vires, easque naturas indidisse existimet, quibus quæ fieri vellet fierent, alia nulla? Nec verò propterea sacris diuinis litteris repugnare videar, quæ cœlum, terramque peritura, aut alias, quàm quibus donata modò sunt, naturas assumptura enunciant: neque enim, vel penitus cœlum, terramque abolendi, & in non ens redigendi, vel vtriusque vires, actionesque reprimendi, extinguendique, & immutandi, alijsq. ea donandi, quæ omnino placita ipsi fuerint, efficiendi omnia impotentem Deum asserimus, nec asseremus id vnquam, at id modò. Deo cœlum, terramque cōstituenti, vel si contrarijs, & quæ sese mutuò oppugnent, interimantque donarit naturis, talia ea, tantaque facienda placuisse: vt nec mutuò vtraque, nec ab altero corrumpetur alterum, sed vtrumque in propria seruari posset natura: & quæ è terra à Sole assidue fieri videntur entia, assidue fieri possent. Id verò, vt asseram, non summa modò Dei bonitas, quæ ens nullum, bonum præsertim quod sit, cuiusmodi ipsius opera sint omnia necesse est, perdi vellet: sed vtriusque positio, figura, & quantitas, cœlestiumque orbium constructio, motusque manifestat. Propterea scilicet non in altera Mundi parte cœlum, terra in altera, sed cœli in medio terra locata est: quod, si extra cœlum sit terra, (quod contrarijs naturis donata quæ sunt entia facere videtur) mutuò sese auersentur, aufugiantque, & proinde, quæ è terra à sole fiunt, vel non ex vniuersa fiant, neque unus existat Mundus, & temere fortè moueatur cœlum, nullo ab interno, stabiliue retentum ente. Et cœlum, terraque spherica facta est: illud quidem quod multos in orbis distinguendum cum fuerit, & in multos distinctum, quin ueluti è multis compositum cum sit, & quos si non contrarijs, diuersis certè moueri oportuerit motibus; utique, nisi spherica donati ij sint figura, mutuò sese discerpant, dilacerentque, nec, quo maximè oblectantur, uniformi moueri queant motu: hæc uerò, quod, ut in entia, in quæ à Sole agi uidetur, agatur, & in quæ acta est, ab ipsiusmet uiribus non destruatur, quanta maxima sui portione licet, à Sole fouenda est. At uerò quauis alia donata, si sit forma, nequaquam (quod spherica facta sit) dimidia sui portione perpetuò, sed minore illustretur. Et propterea etiã ad cœlum collata nullam sortita apparet magnitudinem, quin, & Sole, & stellis multis longè minor facta est. Nam non tantula facta, & centri uicem non obtinens, si quidem eius dimidium perpetuò aspiciat Sol, extremis certè partibus ab ita obliquo eo aspiciatur, ab ita exili languentique luce attingatur, ut ipsius uires multò præsertim ampliores factæ nullo eum reiiciant negotio: & si quidem quibus directus, uel directo proximus sit, exuperet terras Sol, non certè, & quibus diu latet, maximèque obliquus sit: itaque nec reliqua, quæ ex illa assidue à Sole fieri uidentur, fiant, conseruenturque: nec infima cœli portio seruari, reficiue queat. Quasobres cœli in medio, & à robustioribus ipsius partibus Sole, stellisq. reliquis æquè distans locata est; quia si altera ipsius portione proximior ijs sit, magisque ab ijs absit altera; utraque fortè plus iusto calefiat, à proximior nimirum altera, altera uerò à nimis diuturno illustrata Sole. Et maximè illis contrarijs, longeque minoribus donata, cum sit uiribus, quam maximè licuit ab illis, sed æquè vniuersa amouenda fuit. Et propterea cœlum non uniforme, nec ualde vniuersum robustum, sed longè maxima ipsius portio tenuitate summa, maximeque exilibus donata est uiribus; & quas terræ natura reiiciat, exuperetque. Quæ autem ipsius partes minus tenues factæ sunt, ijs

copiosiss.

copiosissimus inditus est calor; inque stellas actæ sunt: earumque, cum aliæ multæ, tum Sol ipse multò terra maior factus est, longeque, quàm terra amplioribus, & quantis facile terram exuperet donatus est uiribus. Verum quàm longissime, & ipse, & stellæ reliquæ, magnæ præsertim, à terra amotæ sunt. Et non vnum factum est cœlum, sed in plurimos diuisum, distinctumque est orbis, ijsque, & sol, & reliquæ terræ proximiores quæ sunt, affixæ sunt omnes: & duplex ijs omnibus, beneque ab altero alter cum uelocitate, tum ueluti & itinere differens, vt videtur, assignatus est motus, longè nimirum alter uelocissimus, & ueluti in directum, pigrior alter, tardiorque, & ueluti in obliquum; quo ueluti per uices huc, illuc actus Sol, terris nullis nimis diu directus immineret, sed æquè omnes illustraret, omnesque animalibus, si non omnibus, at plerisque, hominibus certè commodas faceret sedes: tantisper in singulis immoratus, directusque, vel directo proximus factus, dum exuperet quidem illas, at non penitus perdat tamen: eòque diuturniore, proximiorque foueret luce singulas, quò minus ijs directus sit. Etenim si iisdem vniuersum præditum sit uiribus cœlum; vel nihil prorsus terram immutet; vel penitus perdat eam tandem; si scilicet languidiores cœli vniuersi, quàm terra sint vires, nihil hanc illud in alteret vnquam, sin robustiores, penitus tandem propriâ ex hac deturbet, & suam huic in dat naturam, & in cœlum agat tandem, nulli, quod quale est facere videtur, huius portioni sese reficiendi spatium præbens vllum, sed vndique vniuersam assidue oppugnans, exuperansque. Et sibi ipsi copulatum, coniunctumque, & vnum omnino si sit cœlum, & stellas secum omnes simul, ipsumque deferat Solem, vel si proprijs huius, illorumque orbis proprio tantum motu, & vel itinere eodem, uel eadè supremo cœlo ferantur uelocitate, eademque perpetuò ratione, modoque eodem terris omnibus perpetuò immineat, & iisdem in omnes uiribus perpetuò agat sol; utique medias, quibus directus imminet, ijsque proximas penitus exurat, perdatque tandem; extremas, quas nihil, aut valde obliquus aspicit, nihil foueat, nihilq. collustrer vnquã. Vt qui Mundum non à Deo ipso constructum existimet, nō impius modò, & ferus, sed stupidus etiã optimo iure uideri possit. Et in ijs nos Dei Mundum construere consilium, sapientiamque intueri contenti, ijsque eam amplius inquirendi, hominibusq. manifestandi studium relinquentes, qui acutiore, quàm nos donati sunt ingenio, vel quibus ipse eam manifestauit Deus, ad propositum redeamus opus. Et quoniam cœlum, terramque in principio à Deo creata, itaque & prima esse Mundi corpora, & entia reliqua omnia ab ijs constituta esse, non solum diuinarum testimonio litterarum, in quo pio homini acquiescendum omnino est, sed humanis etiam rationibus manifestatum est; deinceps cur vno à calore, tot, adeoque inter se diuersa constituantur entia, & nequaquam singula eò amplioribus caloris donata conditionibus, quò & robustiore calore, non scilicet eò tenuiora, albiora, magisque ad motum apta, quò & calidiora, sed entia longè plurima magno à calore constituta, at non tenuia, albaque, nec mobilia, sed bene crassa, nigraque, & immobilia, multa contra mobilia, fluidaque, at vel nigro, vel medijs donata coloribus, num, quæ dicta sunt, entia nimirum omnia, & æquè etiam ipsæ, ipsumque mare è terra à Sole factum sit, & assidue fiat, & qui vno tantum, eodemque à calore, tot, adeoque diuersa constituantur entia, & cur non omnia consistentiam, dispositionem, speriemque, quæ propriæ naturæ, & quæ sibi ipsis congruant, sortita sunt, vel si horum quæpiam satis declarata uideri possunt, diligentius omnia intueri ne grauemur.

COELVM, TERRAMQUE PRIMA ESSE MVNDI CORPORA;
& entia reliqua omnia à Terra à Sole immutata effecta esse. Cap. XI.

COELVM, Terramq. prima esse Mundi corpora, & entia reliqua quæuis ab illis effecta esse, vniuerso nimirum à cœlo, & à longè præsertim robustissimo Sole è Terra constituta esse, sacræ, vt dictum est, diuinæ litteræ testantur, quæ scilicet vnum cœlum, terramque vnā in principio à Deo constituta esse, enunciant; & sensus vtrumq., & humana declarat ratio. Quoniā Sol modò, terraq. (liceat enim vno in Sole, & stellas reliquas, & vniuersum intueri cœlū, quādo eadē illius, stellarumq., & cœli vniuersi natura, cōditionesq. reliquæ oēs, at huius vires, cōditionesq. reliquæ multò robustiores, nobisq. manifestiores sunt) nec fieri vnquā, nec vnquā immutari, entia verò reliqua assidue fieri, assidueq. immutari, corrūpiq. videtur; & quæ fiunt nō alia ē re, sed vna ē terra, ē qua scilicet enascuntur omnia, fiunt; & nequaquā à se ipsa, proprijsq. à viribus in illa immutata, proindeq. à propria natura corrupta, sed à Solis calore immutata apparent. Itaq. nō quibusuis in terris, & quouis sub Sole omnia, sed pleraq. certis modò in terris, certoq. fiunt sub sole, vt nulli dubiū esse possit, quinē terra singula certis à solis viribus cōcinnata, immutataq. fiant. Præterea, & quod entia quæuis ipsdē prorsus, debilitatisq. & bene hac impurata, ijs omnino vtriusq. donata sunt, quæ à Sole terre indite videri queant, at nō penitus exuperante, nihilq. & ipso passo, sed à repugnante, & contra agente terra reiecto, imminutoq. & qui propriam quidem illius naturam ex ipsa deturbarit, suamque illi indiderit, at nequaquam & crassitiem in eam egerit tenuitatem, in qua pura ipsius species spectari, & moueri ipse queat: patet vtiq. cœlum, terramq. prima esse Mundi corpora; & entia reliqua omnia, quæ prorsus naturaliter fiunt, à Sole terrā oppugnante, inuertenteq. effecta esse. At verò, quoniā si reliqua, quæ nulla sortita sunt magnitudinem, & quæ passim ē terra à Sole fieri, passimq. ab eorum altero immutari, corrumpique ipsis intuemur oculis, Solis, terreque opera esse, nulli dubium esse potest; aquarum etiam effluxus tot, tantosque, & maris moles, bene vasta nimirum entia, & quorum exortus penitus nos later, & quæ & ipsa nihil immutari apparent, ē terra à Sole educi, proindeque & ipsa à propria natura, & veluti à principio effecta esse suspicari licet. Age aquas etiam omnes, & ipsum etiam mare entium reliquorum ritu ē terra à Sole fieri, & proprijs, si liceat, rationibus intueri ne grauemur. At illud præfati, quod scilicet, si sacræ diuinæ litteræ aquas itidē à principio à Deo creatas esse ponunt, haud quaquam id negem vnquam, quin maximè, & ipse asseram. Neque enim qui cœlum, terramque ē nihilo creauit, non & aquas eum omnes creare potuisse, & creasse negem vnquam. Id modò cōtendam, aquarum scilicet naturam aquas alijs ex entibus efficiēdi prorsus impotentem, & aquas nullas alijs ab aquis fieri vnquam, & eas omnes à Sole ē terra fieri posse, & fieri omnino assidue, satis, vt existimo, sequens manifestabit sermo.

AQVAS ETIAM, MAREQUE IPSVM A SOLE E TERRA EDVCI; ET
solum Cœlum, terramq. solam prima entia; reliqua secunda esse omnia. Cap. XII.

AQVAS, nullas, nec ipsum etiā Mare propria à natura, & veluti à principio constituta esse, sed, & illas, & hoc ē terra à Sole effectum, & vel si reliquis longè maius sit Mare, primum corpus nō esse, sed aquas omnes, & ipsum mare, veluti entia reliqua quæuis, Solis, terræq. opera, & secunda esse entia, satis ipsorum virium imbecillitas, & fluores, qui nostro ab igne, & cum sal, tum & entia alia multa, quæ manifestè ē terra à Sole fiunt, declarant. Quoniam aqua nulla sui ipsius ferax, efficiensq. est, nulla scilicet

scilicet, quod Sol, vt dictum est, ignisq. agit, & terra nihil à Sole passa actura esset, alijs ex entibus præinexistentes deturbat naturas, propriasq. ijs vires, & proprias indit conditiones, & in aquas ea agit; vtiq. proprijs à naturis effecta videri nō potest. Noster etiam ignis non reliqua modò entia crassitie quæuis, & quæuis donata sint densitate, sed ipsam etiam terram in omnigenos fundit fluores. Et multis in terris, beneque ijs editis, & quā longissimè à Mari amotis sal enasci apparet, quod vtiq. salis ē fluorebus, & qui ē terra à Sole facti sunt, fieri necessario existimandum est; neque enim res alia vlla ē qua, nec agens aliud vllum, à quo fieri queant, intueri licet vllum. Et fontes insuper ab alijs, fluuijque emanantæque Mari salis, & qui ab igne tenuioribus sui partibus spoliati, & que, ac marina aqua in sal conerescant; eosq. ē terra à Sole factos, apertū etiā est. Cumq. non in alia modò entia longè à terra, quā aqua est, amplius dimota, & longè Soli proximiora, sed in longè tenuissimos, longeque calidissimos vapores, & ipsum etiā in ignem, ipsum scilicet in cœlum, Solemque in ipsum terrā Sol agat; vtiq. quā in aquas quæuis agere queat, & agat omnino, itaque aqua quæuis terra à Sole fusa sit, ambigi non potest. Quin, vel si modum, quo terram Sol in aquas fundat intueri nō liceat, à Sole tamen eas ē terra fieri asseuerandū est; siquidem, nec molem aliam, ē qua, nec aliud agens, à quo fieri queant, nec vnde emanent comperire licet. An ē stagnis effluant terræ inclusis? Verum vel si quanta vis terræ indita illa fuerint, defecerint tandem omnia: nec ex ijs, si effundantur, plures, (quod passim euenire videmus) copiosioresq. ex editioribus, quā ex humilioribus effluant terris. Mare certè superiorum corporum actione nisi assidue enascatur, minus assidue crassum, minusq. fiet salum. Quoniam enim, vel Aristotelis, vel sensus etiam ipsius testimonio, aquarum reliquarū more, in vapores agitur mare, ique in aquam rursum, at dulcem, tenuemq. coacti, Mari rursum restituntur; tum & quod immensa quæpiam tenuium, dulciumq. aquarū moles assidue in mare illabatur; deniq. modis multis maris crassities, sal sedoq. nunquam non immittitur; nisi ab assidue enascente bene crasso, beneq. salso in propriam restitatur naturam, tenuē tandem dubio procul, dulceq. fiat. Nec verò ne moles tanta ē terra educi queat, verendū est quicquam; siquidem, vt alibi amplius declarabitur, maris magnitudo, terræ vastitati nec conferenda quidem est: nihil enim terra amplius, breuissimum certè est vniuersum; & si vniuersa ipsius profunditas simul sumatur, dimē dii fortè stadij longitudine non exuperat; ut & qui assidue illam metiuntur, referunt; & cæruleus in vniuersum eius color declarat. Nam, ut in libello de mari pluribus agemus, ubi paulo profundius est, nō cæruleū ibi amplius, sed nigrum spectatur, atrumq. Siculi certè freti, quod longè omnium profundissimum, longeque apparet nigerimum profunditas nostris hominibus; qui plurimis eam in locis quam diligentissimè mensi sunt; nusquam octoginta duos passus excedere comperta est. At terræ semidiāmeter, quibus breuissima uidetur, duodeviginti millia stadia, alijs etiam longè plura excedit. Multo præterea mari crassior terra cum sit, & quæ si in marinam soluatur aquam, multo ampliore expandatur in molem; uel ex ea terræ portione mare educum uideri potest; qua terræ dempta, nihil eius imminuta apparet moles. Quoniam igitur non reliqua modò entia quæuis, sed & aquæ reliquæ omnes, & maris etiam ipsius moles assidue ē terra à Sole educi, & reliqua omnia passim enasci, immutarique, & occidere, at cœlum, terraque nihil vnquam immutari, sed eadem utriusque magnitudo, & species, naturaque perpetuò seruari, entiumque exortus, immutatioque, & interitus, cœli, terræque apparet opus; utique cœlum, terramque, quod sacræ diuinæ litteræ testantur, prima esse mundi corpora, & à quibus entia reliqua fiant omnia, necessario decernendum est.

Quomodo

QVOMODO VNO A SOLIS CALORE TOT, ADEOQUE DIVERSA, ET
bene omnia propemodum dissimilaria constituentur entia. Cap. XIII.

Aporro terram oppugnantem, eiusque naturam, & conditiones reliquas deturbante, suasque indente, tot interea, adeoque diversa constituentur entia: quod solis, terraeque vires longe amplissimae sunt, & quae non quiduis oblaesa, statim, penitusque concidant, pereantque vniuersae; sed quae paulatim imminuendae sint, & bene iam imminutae uiuant tamen, uigeantque. Et dum altera alteras oppugnant, & ad internitionem agunt, nequaquam stertunt, nihilque contra agunt altere, sed strenue repugnant; & dum non penitus pereunt, contrarias & ipsae oppugnant, oblaeduntque, & imminuunt. Itaque qui a sole aduenit, terramque subit calor, prius quam inexistente naturam penitus ex ea deturbet, & integrum sese ei indat, diuersis assidue donatur uiribus, diuersus nimirum fit, & longe omnino plurimi calores fiunt: & quorum singuli non proprias modo adant actiones, propriaque constituentur entia, sed qui reliquos oppugnant omnes, omniaque quae ab ijs constituta sunt, corrumpant, destruantque entia. Siquidem quibus, quantisue donetur uiribus calor, nunquam sese effundendi, & è mole quauis praexistentes naturas quasuis deturbandi, illamque ipse occupandi facultate spoliatur, aut appetitum deponit. Et quod, vel ipsidem praeditus uiribus calorem materiam subiens diuersa donatam dispositione, densiorem nimirum, laxioremue, proindeque, & in qua copiosior fiat, exilioremue, nihil forte minus a se ipso diuersus, & sibi ipsi contrarius fit, quam ab integro, robustoque imminutus, languidusque. Praeterea, & quod non perpetuo agit sol, sed agere interdum cessat, & dum agit non ipsidem perpetuo, sed alijs atque alijs agit uiribus: & quod non quotidianum, eo nimirum agit calore, quae assidue effundit, sed eo insuper, & amplius forte, quem iam diu terris indidit, atque indit sol, qui longe diuersissimis terris, diuersissimaeque singularum inditus profunditati, longe, & robore, & copia diuersissimus fit: & diuersis is a solis uiribus assidue fatus, diuersus fiat necesse est: & nequaquam (quod fieri existimet quis) à robustioribus illis robustior, copiosiorue, & à languidioribus languidior, exilioremue, sed secus prorsus robustior à languidior, copiosiorque, à robustiore uero languidior, exilioremue. Siquidem robustior factus solis calor, strenue supremam terrae portionem emollit, laxatque, & strenue praexistente ei calorem fouet; itaque & uiribus is auctus, & materiam nactus longe minus repugnantem, & quae tenuitati cuius patente praebeat egressum, molliores illius partes, in quibus praecipue insidet calor, in eam agit tenuitatem, quam euehere, & in qua elabi queat, & elabatur. Praexistente igitur calore magna ex parte elapso, eoque quem semper effundit sol, à frigore è terra erupente exuperato, eò frigidior suprema hac terrae portio fit, quod magis directus ei imminet sol. Obliquo contra eo facto, quoniam languidissimae eius vires nihil terram subeunt, nihilque assidue adueniens frigus reijciunt, & praexistens calor longe abest, ut proprijs modo uiribus, terram, cui insidet, densiorem praesertim ab exuperante frigore factam, in tenuitatem, vaporesque agat, & longius etiam ut, si quapiam illius portionem in eos egit, efferre eos ut queat, nihil inde elabatur; quin frigoris sese effundentis vires exhorrescens magis assidue sese colligit, & robustior fit, ampliorque. Itaque languidior sub sole, hyeme scilicet calidior, sub robustiore uero, aestate scilicet frigidior fit quae superficiem subiacet terrae portio. Sed, ut vnde digressi sumus, redeamus, propterea itidem vno a solis, ceterique calore terram in solem, celumque inuertete tot, adeoque diuersa interea constituentur entia, quod terrae dispositio, speciesque nequaquam veluti puncto abest, quo emenso in has illae agantur, sed quam longissimo à se ipsis absunt spatio: idque non veluti saltu, sed ueluti fluxu per continuum conficiendum est.

dum est vniuersum. Huiusmodi enim agentium naturarum progressus est omnis. Et puncto quouis propemodum emenso, aliae illae fiunt, atque aliae. Adhuc, & quod suprema terrae superficies, vel quae bene plana, beneque aequabilis, & eodem soli exposita apparet modo, maxime inaequalis, & minimis quidem paene, & sensum fugientibus, at continuis distincta est tumoribus; qui & ipsi veluti, & magni montes alijs sui partibus diuturniorem, magisque directam, breuiorem alijs, magisque obliquam excipiunt lucem. Propterea dum terram in se ipsum immutat sol, adeo in multa interea, adeoque diuersa ea agit entia, quod maxime ipse diuerso, maximeque difformi agit calore, & in terram agit longe diuersissimam. Quae porro dicta sunt, caloris, frigorisque vires, dum sese mutuo oppugnant, in numeris propemodum imminui modis, diuersisque, utrumque donati uiribus, diuersum, & contrarium etiam sibi ipsi fieri, & calores, qui uirium robore, forte & amplius qui copia differunt, sese mutuo auersari, oppugnareque, & dispositiones quae celi, terraeque dispositionum mediae sunt, in numeras propemodum esse, & priusquam illarum, harumque altera in altera agatur, in medias oēs agendam esse, & eodem a calore, at è mole quiduis diuersa, & eadem è mole, at à caloribus, qui quiduis à seipsis differant, diuersa constitui entia, & solè diuersis assidue agere uiribus, eoque recedere, calorem terris inditum non recedere, sed in ijs immorari, si declaremus, superflui forte videri possumus, & simus omnino superflui. Quis. n. calidorum entium longe diuersissimas esse vires, & calida quae sunt, sese mutuo auersari, auferereque, & mutuo sese oppugnare, interimereque, calores scilicet diuersis donatos uiribus, sese mutuo oppugnare, corrumpereque. non percipit? Quis celi inter, terraeque dispositiones, & caloris, materiaeque species, summam nimirum tenuitatem, summamque inter crassitatem, & albedinem summam, summamque inter nigredinem, in numeras dispositiones, speciesque esse, & per eas omnes ad has illas agi, non intuetur? Quis itidem, & diuerso a calore, & ab eodem etiam, at diuersa è materia diuersa constitui entia, & omnia quiduis proprio ipsorum calore aucto, imminutoue, quauis id fiat ratione, ea dispositione quiduis immutata, longe à seipsis diuersa, & alia omnino, atque alia fieri non percipit. Cui alium assidue, atque alium à sole ad nos calorem accedere, abditoque iam sole supremam, profundiorumque etiam terram ab eius uiribus adhuc retineri, ignotum est, occultumque? At non forte, si reliqua attentius inspiciamus, incusandi simus, vel si & ipsa bene sensui manifesta sunt, & satis declarata videri possunt omnia; quae nimirum, & obscuriora forte sunt, quam ut veluti obiter aspicienda sint, & digna certe, quae intensissime inspiciantur. Nam, & si eodem a calore, at qui non perpetuo agit, sed agere interdum cessat, eoque amplius, si frigus, & robustum id illius actionem interceperit, materiam eandem in aliud, atque aliud agens, quam vna, eademque illius actione acta foret, & calorem eundem tenuiori, crassiori, inditum rei diuersis donari uiribus, diuersasque addere actiones passim intueri licet: at modus tamen forte, quo, & hoc & illud fiat, latere nos queat, isque amplius, quo quae magno a calore constituta sunt, & quibus magnus inest calor, non & consistentia, dispositioneque, & specie donata sunt, quae a calore fieri, & caloris esse visa sunt, mollia nimirum, tenuiaque, & alba sunt, sed longe plurima illis omnibus, vel quibusdam, quae a frigore facta.

QVOMODO QVI DIVERSIS ASSIDUE AGIT VIRIBVS CALOR, ISQUE
amplius, cuius actionem frigus intercipit, alia constituat entia, quam si idem perpetuo agit.
Et calor idem crassiori inditus rei, ampliores sumit vires. Et entia multa dispositione, specieque donantur, quae nec sibi ipsis, nec inexistenti congruant naturae. Cap. XIII.

DIVERSA quidem sunt entia, quod diuerso calore, diuersa dispositione, diuersa donata sunt specie. Et qui calor, quaeque dispositio, & quae inditur species ab externo calore, à quo efficiuntur, inditur omnis: isque talis ijs, in quae agit, exuperatque, perpetuo sese indit; qualis ipse est; talique dispositione, & specie ea donat.

donat; quali donari se ea finunt; iuxta proprias videlicet ipsius vires, & rerum, quas subit dispositionis renitentiam perpetuo eas disponit; & iuxta inditam dispositionem, sui. ipsius copiam, speciem indit. Fortè enim numquam prorsus, nò perpetuo certè tantus calor materiam subit, quantum capere ea potest; sed minor plerumq., in quam præsertim non integer, diuturnusq. agit. Quapropter diuersus assidue qui fit calor, diuersa ab ijs, quæ vnus, idemq. perpetuo si fit, idemq. assidue agat viribus constitueret, constitueret entia oportet. Nec propterea modò, quòd non idem ipse perpetuo agi; tñd nihilò fortè minus, quòd non in idem perpetuo agit ens, quod nimirum iuxta diuersas inexistens, subeuntisq. naturæ vires, actionesq., diuersum assidue, & ipsum fit, diuersaq. natura, & diuersa donatur dispositione: eoq. amplius, si è diuersis constet partibus, & quæ non eadem omnes simul donari queant dispositione; sed quarum aliq. dū emolliuntur, in fluores aliq. & in summam agantur hæ tenuitatem, & quæ statim elaboratur omnis. Etenim, si vbi caloris actio remittitur, nequaquam qui factus est fluor, in vapores agitur, sed factæ crassitie immiscetur, vniturq.; minus vtiq. rediens calor eū attenuet, educatq. oportet: eoq. amplius, si caloris actionem robustū interceperit frigus, quod tametsi inditum calorem non deturbat, (quod vbi fit nullum nouum constituitur ens) imminuit fortè tamen quid, factam certè mollitiem indurat, & compingit. Itaq; qui veluti per vices redit calor, nusquam quem sibi fecerat aditum, neq; eandem nactus dispositionem, sed aliam, atque aliam, longeque ab ea, quam fecerat, diuersam, & quam non idem ipse, sed alius subeat; multò diuersius constituat ens, oportet; eò nempe diuersius, quò diuersiore modo agere cessarit calor, diuersiusq; interea contra egerit frigus. Idem porro robore calor, se ipso robustior, languidiorq; à se ipso scilicet diuersus fieri, differentesq; adere actiones potest; & robustior, languidiorque fit; & diuersas, differentesq; adit actiones; siquidem, & materia maximè expandi, amplificariq; & maximè in seipsam densari, inq; angustum cogi, eadem videlicet materia angustior, ampliorq; occupare potest locum. Et calor illam, non vt vas, aut locum quempiam subit, vt tantus ibi fiat, quantus, quem occupat, est locus; sed penitus materię infigitur, vnumq; ei fit. Itaq; vt materia, vel in se ipsam densata, & multa, copiosaq; est, vel expansa, explicataque, & modica est; ita, & qui in ea fit calor, vel in se ipsum collectus, & copiosus est, vel veluti explicatur, in amplumq; expanditur, & exilis fit. Quamobrem, vel idè robore qui est calor, si materię indatur, quæ diuersam sortita sit dispositionem, à se ipso differens fiat, differentesque adat actiones oportet. Nam, si calorum, qui æque quidem tenuibus, at non æq; magnis insunt flammis, qui igitur nec robore, nec copia, sed sola à se ipsis differunt quantitate, diuersi à se ipsis videri possunt, & sunt sanè diuersi, qui nimirum vel easdem res diuerso immutant modo, & in diuersa agunt entia; vtiq; & multò mehercule amplius is à se ipso diuersus fiat, differentesq; adat actiones, qui materijs inditur; quarum moles quidem, & ambitus idem, at non & dispositio eadem sit, sed quarum altera bene in se ipsam densata, bene altera à se ipsa explicata sit. Etenim qui illi inest, non modò veluti ampliores quæ sunt flammæ, pluribus agit viribus, sed bene ijs sibi ipsis vnitis, & quæ sese mutuò fouent, augentq.; & mutuò robur sibi ipsis indūt. Vni prorsus, idemq; vt sint calores, eandeq; vt adant actionē, conditione nulla prorsus à se ipsis differant; sed, & robore, & copia vni, idemq; sint necesse est. Quin & languidior qui est calor, si multus in seipsum colligatur, robusto, sed per tenuitatem diffuso, si nò vehementius, copiosius certe calefacit. Integer nimirum calor, quòd magnis agit viribus, penitus in quæ agit, nulloq; subit tēporis momēto: at exilis qui est, exiliter calefacit; imminutus contra, sed multus in vnū coactus, non adeo strenuè subit: at multus, quòd est, copiosusque, quòd multis scilicet agit viribus, copiosius calefacit; eoq; vt videtur, à flammis prunarum differt calor; ab illo n. vehementius subiri nos, molestiaq; affici, at exilius certè calefieri, ab hoc contra minus nos subiri, at copiosius calefieri, itaque nihil obladi, sed foueri nos sentimus.

CVR AN

CVR ENTIA MVLTÀ CONSISTENTIA, DISPOSITIONE, SPECIE

donata sunt, quæ, nec sibi ipsis, nec inexistenti congruunt naturæ. Cur longè plurima non vnā, eandemq; vniuersa sortita sunt dispositionem. Et quomodo, quæ vnā eam, & quæ diuersam sortita sunt, digno sci queant.

Cap. XV.

NRIVM porro multorum consistentia, dispositio, speciesq. nec sibi ipsis, nec inexistenti calori, à quo constituta sunt, congruunt; non æque scilicet mollia, tenuia, alba sunt omnia; ne horum singula iuxta inexistens caloris robur; sed dura sunt quædam, renitentiaq; & alba, tenuiaque, & trāspicua, glacies, crytallus, oculi humor, qui, quòd crytalli speciem refert, crytallinus dicitur, & adamas. Quædam nec tenuia quidem, sed bene opaca, beneq. corpulenta, animalium ossa, argentum, & marmor. Non alba itidem quædam at tenuia, trāspicuaq. gemmæ, lapidesq; multi. Mollia contra quædam, fluidaue etiam, nec trāspicua sunt, nec alba, cera, pix, sanguis, fluores multi. Et nequaquam quæ caloris ijs insunt conditiones, iuxta inexistens caloris robur robustæ insunt singulis, languidæue, sed ijs interdum robustiores, quibus languidior inest calor; & per pauca quædam verè sibi ipsis similia sunt vniuersa: reliqua verò omnia, vel quæ vna prorsus, eademq; apparent, diuersam omnia nacta sunt dispositionem, & alijs sui partibus laxiora, dēfiora sunt alijs, ijsq. ita minutis, itaq; sibi ipsis immixtis, vt quod ex omnibus cōpositum est ens, nusquam à se ipso diuersum, sed vnum prorsus, idemq. appareat vniuersum. Hoc inde euenit, quòd per pauca quædā similari è terra, & vno, eodemq. à calore vniuersa effecta sunt, è quali cōstituta quæ sint, dubio procul conditiones oēs, & sibi ipsis, & inexistenti naturæ maximè congruentes sortita esse oporteat: sed è Terra pleraq., quæ alijs sui partibus, & nò magnis ijs tenuior, laxiorq., alijs verò crassior est, dēfiorq.; quin cuius quodlibet ferè punctū veluti è tenuitate, crassitieque, & bene ea diuersa cōpositum est; cuius itaq; portio nulla, nullo propemodum à calore vniuersa simul vna, eademq. donari queat dispositione. Et nequaquam primo è Terra exortu, sed, vt sequens amplius manifesta bit sermo, è fluoribus omnia propemodum sunt, qui, & ipsi ita diuersam sortiti sunt dispositionem, veluti & Terra, è qua effecti sunt, & vel à frigore gelatis, quomodo glacies, crytallusq., vel à calore tenuissimis sui partibus spoliatis, itaq. concretis, quomodo animalium, plantarumq; partes quauis, & quod è marina aqua conficitur sal, effectum videtur. Manifestè enim hæc omnia è fluoribus, si quidem amplius à frigore duratis, at tenuioribus certè partibus elapsis, itaq. reliquis concretis, constituta sunt. Quorum igitur albi vniuersi qui sunt, trāspicuique, quibus scilicet qui inexistit calor, & si non robustus, at tantus tamen vniuersis inest, in quanto inexistens materię nigredo penitus lateat, quorum omnino portione in quauis, sola, puraq. inexistens caloris species spectatur, & qui ea donati sunt tenuitate, quæ aduenienti luci perua sit vniuersa, vt rous ijs concrecant modo, in album, trāspicumque, cōcrescunt ens, vt glacies, crytallus, & oculis inexistens declarat humor. At qui albi quidem vniuersi, at non, & trāspicui itidem sunt, quibus scilicet qui inest calor adeo materiā excedit, vt nihil ipsius species ab huius nigredine obtegatur, sed deturue vsquam, sed, & in ipsis vniuersis penitus hæc in illa lateat, at crassiores sunt, quam vt externe luci peruij sint, in albam & ijs, at non trāspicua, sed opacam, corpulentamq. cuiusmodi animalium ossa sunt, rem trāsmutantur. Qui contra bene quidē tenues, trāspicuiq. vniuersi sunt, at quāpiam in ipsorum parte, quantula vis ea sit, inexistens calor à materiæ copia exuperetur, itaq. ab huius nigredine illius albedo impuretur, tenue ijs quidem, trāspicumq., at non album concrecant in ens; sed illud ita magis, minusq. ad nigrum vergit, vt magis, minusue impurata sit caloris albedo: atq. ex huiusmodi gēma, lapidesq. nonnulli effecti vidētur. Quorum verò, vel moles vniuersa, vel portio quæpiam, non ea caloris copia,

copia, eaque donata sit tenuitate, in qua pura illius species spectetur, & quam externa lux permeet, sed vel in vniuersa illa, vel quapiam in portione inexistens caloris albedo à materia nigredine intingatur, obscuratur, luciq; imperua sit, ij vel albi fortè, & transpicui si sint, tenuitate, qua inexistente, immixtaq; crassitiem exuperante huiusmodi erant, elapsa, non album, transpicuumq; , sed ita magis, minusue ad nigrum vergens, prout inexistens caloris species magis minusue à materia specie fædetur, ad nigrumq; agatur, & opacum omnino cōcrefcunt in ens. Et fluores nullo à frigore correpti, sed interno calore, tenuitateq; , cui is inhærebat externo à calore educta, vel spōte elapsa, in stabilia concrefcunt entia; quod non eadē vniuersi donati dispositione, & fluidi erant vniuersi, sed, & ipsi veluti è fluoribus, crassitiq; compositi, at longè ea minutissima, & quæ penitus illis immixta, & ab illis veluti vestrata fluere, & ipsa videretur: fluoribus porro in summam actis tenuitatem, itaq; elapsis per se illa facta, & in se ipsam coacta, in ens concrefcit bene corpulentum, fluendiq; impotens. Quod sit, vt iure sit asserendum, nostrorum entium per pauca quædam sibi ipsis similia esse vniuersa, & vna vniuersa, eademq; dispositione, itaque, & vna, eademq; natura, iisdemq; tota donata esse viribus. Reliqua verò omnia sibi ipsis dissimilia, & diuersam dispositionē, proindeq; , & diuersas sortita sunt vires; quod fluores, qui in ea cōcreuere, vel tenuioribus sui partibus spoliati, non propterea sibi ipsis similes facti sunt, sed adhuc quo modo, & terra, è qua effecti sunt, veluti è tenuitate, crassitiq; compositi, & non vna, eademq; , sed bene vtraq; multiplici, & penitus alteri immixta altera. Et nostrorum entium longè plurima ex ita diuersis constare partibus inde clarè intelligitur; quod ipso rum per paucis ea eueniunt, quæ si verè sibi ipsis similia sint vniuersa, eueniant omnibus, & quæ passim ijs euenire videntur, quæ sibi ipsis similia sunt, vel quin sint parum abest, dulcibus nempe, purisq; aquis; bene depurato vino, oleo, ceræ, sebo, pinguedini, aceto. Non scilicet eodem à calore, eodemq; propemodum temporis spatio idem vniuersa patiuntur, eodq; assidue tenuiora fiunt, quod robustius, diutiusq; in ipsa agat calor; vt marina aqua, fluoresq; alij multi, lutum, animalium carnes, sanguis, semen, lac, & oua manifestant. Propterea sanè, vt dictum est, quendam vsq; ad terminum, & eod vsque dum & crassiores ipsorum partes à calore exuperetur, corpulentiora assidue fiunt, durioraque, quod nō eadem vniuersa donata sunt dispositione, sed veluti è tenuitate, crassitiq; sibi ipsis immixtis composita sunt, & priusquam in mollitiem hæc agatur, maxime illa tenuis facta est, elapsaq; omnis. Itaque illius hæc, & sui etiā ipsius fæctata contactum, & in se ipsam coacta crassior facta esse apparet, ac durior. Age verò vniuersalem canonem, quo non exquisitè quidem, distincteque, sed vniuersali, & cōmuni quodam modo, quæ ab vno, vniuniformiq; calore, & quæ à frigore itidem, vel caloris actionem excipiente, vel veluti per vices agente, & similari, dissimilariue, & molliore, durioreue è Terra constituta sunt, dignosci queant, inquiramus, aliàs, si capitis fauerit Deus, diligentius inquisituri.

CANON; QVO QVÆ VNO, VNIFORMIQVE A CALORE, ET

quæ à frigore itidem, & quæ similari, dissimilariue, & molliore, durioreue è Terra constituta sunt, dignosci queant. Cap. XVI.

CANON Inquiritur, quo singulorum entium exortus, constitutioq; dignosci queat; quæ non ab integro, penitusq; exuperante calore, sed ab imminuto, & vel à frigore, uel à materia crassiti reiecto interdum, cōstituta sunt. Itaq; vel non ijs cōditionibus, quæ à calore afferuntur omnibus, sed partim his, illis partim, quæ à frigore fieri uisæ sunt, uel quæ calori attribui nequeunt prorsus, donata apparent, uel si quidem ijs omnibus, quæ caloris sunt, at bene obscuris, & quæ latere nos queant; entibus præsertim inditæ sunt ab ambiētis frigore detētis, vel nullis prorsus, sed con-

sed consistentia, dispositioneque, quæ propriæ frigoris visæ sunt, & specie, quam calori attribui non liceat. Propterea, quæ caloris, quæ frigoris consistentia, dispositioque, opus, & quæ illius, quæ etiam materia species est (nam nostrorum entium nulum prorsus à frigore, sed eorum quodnis à calore constitutum est, & vel suprema terræ portio in calidum acta est ens, frigoris species nusquam nobis conspicua est, itaque nec inquirenda est) tum, & quæ in entibus à calore exuperatis iuxta illas, immutationes fiunt, vel si satis superius ostensè videri possunt, quoniam veluti ante oculos posset magnum ad propositæ rei inspectionem adiumentum afferant, hic etiam, ijsque in entibus insueri ne grauemur, quorum constitutio manifesta esse potest. Siquidem quæ eadem ijs cōsistentia, dispositioneque, & specie donata, & à calore exuperata, modo eodem immutari cōspecta sint, quin eodem à calore, rebusque ex iisdem, & eodem ijs modo constituta sint, dubitandum non est. Iamque entia, quæ subit, penitusque vniuersa exuperat calor, laxa ea, fluida, tenuia, alba facit, & dum nihil is proprijs in operibus languet, nihil scilicet ex ijs elabitur, nihilque externo à frigore reijcitur, retunditur, qua ab ipso ea consistentia, dispositione, specieque donata sunt, in ea perpetuo permanent. Frigus contra quæ corripit, quantumuis mollia, fluidaque, durat omnia, compingitque, & ad crassitiem agit. Et materia nigra cōspecta est; & ubi non ea caloris copia ipsam subit, in cuius albedine ipsius nigredo lateat, non alba amplius, sed coloribus, qui album inter, nigrumque medijs sunt, & nigro etiam affecta colore fiunt entia, si materia, vel copia exuperat, vel adeo in se ipsam densata sit, vt inexistens caloris speciem penitus obtegat. Præterea, nec materiam eandem diuersis viribus præditus calor, nec idem hic diuersam illam eadem donat dispositione, sed robustior, quam languidior calor, & molliorem vterque, minus itaque repugnantē magis laxat, magisque attenuat, itaque, quæ vniuersa sibi ipsis verè similia sunt, è materia ea, quæ eadem omnis donata sit dispositione, vel si quid à se ipsa differat, à calore certè, qui æquè vniuersam exuperarit, effecta sint oportet. Minimè verò, quorum non vna, eademque est dispositio, sed dissimilari omnia è materia, & à calore non æquè vniuersam immutante, constituta esse existimandum est. Ad hæc, quæ à frigore gelantur, quod nullam id ex illis tenuitatem exprimit, sed ligat eam modò, & pro fluxili stabilem facit, in fluores à calore soluta, haudquaquam rursus concrefcunt, sed fluida perpetuo permanent, vt glacies è quouis fluore facta, declarat. Quæ verò à calore compinguntur, quod inexistens is fluorem, quo immixto vniuersa fluebant, magnam in tenuitatem adsum eduxit omnem; ac propterea concreuere, quod, quæ ipsorum remanet portio, sui natura fluida non est: soluta haud ita multò post, eaque omnino elapsa tenuitate, quam, qui ea soluit, fecit calor; & nulla fortè tenuitate, aut non ea certè, qua inexistente fluere possent, sed calore, à quo fusa sunt elapso, rursus concrefcunt. Nam materiam, quæ adeo sibi ipsi inhæret, adeoque sibi ipsi affixa, vnitaq; est vniuersa, nihil, vt à se ipsa separari, dissoluique, itaque nec fluere queat, si robustior eam subeat calor, statim, & prius omnino, quam præinexistentem naturam, dispositionemq; deturber, propriamq; eam faciat sedem, veluti dissoluit eam, & pro dura, stabiliq; mollè facit, fluidamque. At quod nihil eā, vel non id certè laxiorē, amplioremq; fecerat, quod vt ipso abeunte fluida remaneret, faciēda erat, quod omnino fluere vt posset, non facta dispositio, sed, qui subierat præstabat calor, eo elapso, nō fuit amplius, sed rursus in se ipsam coit, colligiturq; vniuersa, & dura fit, & stabilis. Hæc inquam omnia ita cū sese habeant, atq; eueniant, non supremū modò celum, sed, quæ semper elabitur, tenuitatē, & aquas etiam dulces quæ sunt, & quas in summam vniuersas calor agit tenuitatē, & si quæ alia huiusmodi sunt, tenuia nimirum, fluidaue, & similia albaq; entia, quæ cōsistentia, dispositione, specie, quæ caloris propriæ sunt, & quæ nihil à frigore oblesæ, immutataue videri possunt, donata sunt, vno ea à calore, & similari, beneq; molli, & laxa è materia, vel siquidē dissimilari, durioreue, & dēiore, at penitus, & æquè deuicta vniuersa cōstituta esse

esse existimamus. Quæ verò nec mollia, nec fluida, quin bene dura, beneq. stabilia, & bene tamē transpicua sunt, albaq. cuiusmodi glacies, crystallusq., & dictus oculi humor, & adamas est, & si quæ alia huiusmodi sunt, non quidem primo ortu è terra ipsa, nec è terre simili, è crassa scilicet, densaque re, sed è fluoribus omnia; neque enim crassities vlla transpauitate tanta, tantaque, & eadem vniuersa donari queat albedine, nō magnam in tenuitate, & in fluore, aut in fluoribus bene proximā acta rē. Et quod glacies, oculique humor apertē è fluoribus, vel à frigore ligatis, vel inexistētis caloris, tenuitatisque portione quapiam spoliatis, itaque concretis effecti sunt; vtique & reliqua illa æquē his transpicua, albaq. è fluoribus, & ipsa effecta esse maximē est rationi congruum. Et crystallum glaciei ritu è fluore verē simili, & à frigore gelante effectū esse, inde intelligere licet; quod ægrius quidem, at & ipsum vchementi, vniuniformiq., & diuturno à calore liquatur; & in quem liquatur fluor per se nunquam concreuit, minime verò, & oculi humori, adamantique hoc accidit. Etenim qui in illum concreuit fluor, in animalium concreuit corporibus, ac tenuissimarum ipsius partium abscissu concreuerit necesse est; & adamas, quod non à robustissimo, sed à certo tantum, determinatoq. calore liquatur, vel summē, & æquē, vt videtur, albus, transpicuusque, prorsus tamen similis videri nō potest; propterea enim robustissimus calor illum nō fundit, quod tenuissimas is illius partes in summam prius agit tenuitatem, quā quæ minus tenues sunt fluidas faciat: quo fit, vt illis abeuntibus adeo hæ in se ipsas cogantur, densenturq., nullus, vt eas subire queat calor; à moderato autem in fluorem soluitur vniuersus, quod dum tenuiores is partes in fluorem soluit, minus tenues ita emollit, laxatque, vt qui factus est fluor has subire, & his immisceri queat, proindeque sibi ipsis vtreq. immixta, & veluti vnū facta, in vnū tandē, eundēq. liquantur oēs fluore. Itaq. fluores, qui in hos concreuere, è materia facti videri possunt, bene quidem molli, beneq. laxa, at nō penitus similari, & æquē vniuersa à calore exuperata, è quali qui in glaciem, crystallumq. acti sunt, factos esse consentaneum prorsus est. Enia reliqua alba quidē quæ sunt, at non bene modò stabilia, beneq. dura, sed opaca insuper, cuiusmodi animalium ossa, dentes, vngues, & ouorū cortex, albumq. nostro ab igne amplius concoctum, & plantarum fætus nonnulli, & ligna, & cū sal, tum lapides multi, argētumq., & metalla alia quædam, è fluoribus & ipsa, vel è re fluoribus bene proxima, constituta esse existimare oportet. Idq. inde intelligitur, quod vel si multus materiæ indatur calor, minime tamen eius species conspicua in illa fiat, nisi bene ea expandatur, & in fluores, aut in fluoribus similem explicetur rem; & eorū magnam materiæ molem, è quantā illorum multa cōstant, æquē vniuersam simul immutari, & eadem vniuersam dispositione, eademq. donari specie, existimare non licet. Et certē si non eundem perpetuò, at assidue calorem in terram effundit Sol, itaque non ab eo, quem semel, & veluti temporis momento illi indidit, sed à nouo insuper, quem effundit, illam immutari oportet; iccirco extrema illius portio magis immutetur necesse est. Quodque illorum pleraq. manifestē è fluoribus fiant, ea videlicet, quæ in animalibus, plantisq., alba, duraq. sunt ossa, parer. Neq. enim ambigi potest, quin animalia vniuersa è semine, menstruq. sanguine, è bene nimirum fluidis rebus, nec quin albæ quæ ijs insunt res è semine effectæ sint. Et plantas vniuersas, è bene & ipsas fluxili, aut fluoribus proxima re constitui, ipsis intueri licet oculis, & suo amplius declarabitur loco. Et cum qui in animalium sunt corporibus, tum lapides alij multi manifestē è fluoribus sunt, tenuioribus ipsorum partibus, vel externo à calore eductis, vel sponte cum proprio elapsis. Itaque, & argentum, & reliqua alba quæ sunt, vel si dura, densaq. apparent, è fluoribus omnino, & modò, qui dictus est cōcretis sunt. Ipsi porro fluores, quādo in dissimilaria, nihilq. transpicua concrevunt entia, proindeq., nec similes, nec tenues videri possunt, vtq. è terra nec similari, nec molli, & à calore facti sint oportet, siquidem vniuniformi, at non certē æquē illam exuperante vniuersam. Nam vel æquē alba

dictorum

dictorum entium quæ apparent, dissimilaria omnino esse, indeliquidò patet, quod quæ ipsorum funduntur, nequaquam (quæ similaribus eueniunt) in vnum vniuersa, eundemque liquantur fluorem, isque vniuersus tandem in summam agitur tenuitatem, nulla sui portione durior interea factus, crassiorque. Huc adde, quod quæ nullum interea in fluorem agi visa, in flammis, fumumque solui apparent, manifestē veluti è tenuitate, crassitieque, & bene vtraque multiplici, beneque alteri immixta altera, composita sunt. Et manifestē non in diuersas modò tenuitates, sed in crassities etiam soluntur diuersas. Crassities enim cinis est, fuligoque, quæ à calore exuperari non potuit. Quæ verò transpicua quidem, at non alba, cuiusmodi gemmæ multæ, multique lapides, è fluoribus & ipsa, & bene quidem liquidis, tenuibusque (neque enim transpicua sint, nisi è fluoribus facta sint) at non puris, sed quibus crassities quæpiam, quæpiam scilicet materiæ immixta est portio; cui, quod non ea caloris quantitas indita est, in cuius albedine materiæ nigredo lateat, non pura illa, sed huic cōmixta spectatur, itaque nigra apparet: quos igitur si quidem vniuniformi, non certē æquē exuperante à calore, & molli quidem, at dissimilari certē è terra factos esse existimandum est; & cuius dum partes alię in fluorem, & bene eum tenuem, albumq., alię si quidē in fluorem, at non album certē actæ sint. Nam à quantulanis immixta materiæ nigredine albedinem quamvis impurari, & ad nigrius agi, non solis modo declarat candor, qui vel liquidi dissimiles aquas, & longē tenuissimos permeans vapores, & resiliens etiam ab illis, puniceus, flauus, viridis, cæruleus, purpureusque, & niger etiam fit, sed liquores quiuis, & quantumvis albi, qui nimirum omnes quantulanis indito crassiore, nigroque succo, vel ipsius, vel nigriorem assumunt colorem. Et vina albis ex vuis expressa, & alba existentia, taliaque, re nulla admixta, futura, diutius cum proprijs corticibus concocta, punicea fiunt, nigredine nimirum quapiam ab illorum materiæ assumpta. Et arte quæ fiunt gemmæ manifestē hoc modo conficiuntur; siquidem duplici fiunt è fluore, bene liquido, beneque albo altero, & è lapidibus facto, qui quin transpicui sint, parum absunt, altero vero eo è metallo expresso, cuius color gemmis indendus est, è bene nimirum alba re, at cui alius immixtus sit color. Quæ verò nec alba, nec transpicua sunt, cuiusmodi animalium pili, & plantarum fætus, cortexque, & ligna, & lapides, metallaque multa, è fluoribus & ipsa etiam omnia, & si quidem à frigore itidem duratis, at à calore certē tenuitatem educere, & tenuioribus sui partibus spoliatis effecta esse, iudicandum est. Nam animalium pili, & plantarum fætus, cortexque, & ligna manifestē ita fieri videntur. Et lapidum, metallorumq. constitutionem diuersam esse, & illorum alia è terra ipsa nihil dum in fluores acta, alia verò è fluoribus constitui, rationi consentaneum non videtur. Ipsos porro fluores, quod non modò in opaca, corpulentaq., sed in non alba insuper concrevunt entia, vel magis dissimilares, vel crassiores, itaq. & huiusmodi è terra, & à calore vel non æquē vniuersam eā, vel minus exuperante effectos esse existimare licet. Eoq. & horum, & aliorum singulos corpulentiores, huiusmodiq. è terra & à calore minus exuperata, quò & in quæ concreuere entia, nigriora, crassioraq., & frangi ineptiora appareant, ægriusq. à calore exuperetur. At è fluoribus tenuiorū sui partiu effluxu cōpactis entiu, quæ diximus pleraq. cū constituantur, eorū tñ nō nulla, eaq. oīno, quæ bene dura, beneq. rigida sunt, & nō alieno, beneq. eo vehementi à calore inexistere tenuitate spoliata videri possunt, à frigore itidē, & veluti per uices reliq. tenuitate assidue gelante, compacta, ampliusq. durata efficiuntur. Nam, & manifestē ita cū alia multa, tum plantæ, eorumq. fætus cōstituuntur, & ita omnino cōstitui, quæ à calore in ijs immutationes fiunt declarāt; quæ. s. bene corpulenta, beneq. dura cū sint, breui, languidoq. à calore lenta fiunt, molliaque. Neq. enim, si tenuitate omni elapsa, tantā ea acta sint in duritiē, hmoi à calore in tantā agantur molliē. Et lapides qui in fodinis findi nihil repugnant, externo à frigore, minimeq. eo diuturno durati, longē inciduntur ægerrimē. Quæ uerò bene transpicua, beneq. sunt dura

C 2

vnius

vnus ea tenuitatis effluxu, in tantam acta esse duritiem, itaque liquidissimum fluorem per se, nullaque frigoris ope duratum esse, existimare non licet.

QVI. QVANTVSVE CALOR QVAE COSTITVAT ENTIA, INQVIRI
non debere: distincte enim caloris differentias percipi non posse. Materiam itidem dispositionis diuersitatem distincte non percipi, at melius tamen, quam caloris vires distingui, determinariq. posse. Cap. XVII.

QVI porro calor, vel quantus, quod nimirum caloris robur, & quae eius copia, quam terram, & quae entia in qualia inuertat, minime inquirendum videtur, ut quod homini nulla, ut nobis videtur, innotescere queat ratione. Qui enim, vel caloris vires, & calorem ipsum veluti in gradus partiri, vel materiam, cui inditus est, copiam, quantitatemque distincte percipere, & certis, determinatisque caloris viribus, copiamque in certam materiam quantitatem, dispositionemque certas actiones, & certe materiam quantitatem, certam, determinatamque caloris copiam assignare liceat? Vtinam id alij, & perspicacior praediti ingenio, & quibus in summa tranquillitate rerum naturam perscrutari licuerit, assequantur; ut homines non omnium modo scientes, sed omnium fere potentes fiant. Nobis, ut ingenuè fateamur, crassiore ingenio donatis, & quibus non nisi extremum vitae spatium philosophari licuit, minimeque id molestiis, curisque vacuis, sed inaudito eorum scelere, atque immanitate, a quibus maxime amari nos, colique, & foueri oportebat maxime in summas difficultates, summasque coniectis in molestias, satis sit, si qui, quantusque calor, quam molem, qua donet dispositione intueri liceat. Et non exquisitè id quidem, distincteque, sed rudiorè, & confuso quodam modo, nec singulas caloris differentias, quae innumeræ, & roboris, & copiae sunt, nec materiam conpissationis diuersitatem percipere potentibus, sed perpaucas vtriusque, & confusè illas, indistincteque. Vel gustus enim, qui, ut alibi declarabitur, inexistens naturae ingenium, viresque exquisitissime percipere videtur, perpaucas illarum differentias, & confusè eas percipit. Neque enim qualis, quantusque caloris dulcedo, aut amarities actio sit, dignoscit, & dulcedinem omnem, omnemque amaritatem bene amplam vtramque, & bene à se ipsa differentem, ut vnam, eandemque ponit, & ut vnus caloris actionem, quae diuersi omnino est, & si qua illarum excedere videtur, inexistens ne naturae robore, an copia exuperet, diiudicare minime potest. Quin neque materiam dispositionum, eius nimirum expansionum, conpissationumque differentiarum omnes à reliquis seorsum singulae innotescere possunt, innumeris, insensilibusque à se ipsis distantes spatijs; at quae tamen quoniam magis, quam quae caloris sunt obuiæ, percipiendas, contrectandasque, & dignoscendas se nobis praebent. Vtique si non omnes, & per se seorsum singulae, at in pauca quasdam collectae omnes dignosci nobis, diuidique, & certis, proprijsque limitibus singulae, quae è multis factae sunt, concludi possunt. Vniuersus nimirum conpissationis ad expansionem progressus, vel nullo in spatio sibi ipsi similis, quodam in spatio, quæ in eo continentur dispositiones, ut vna poni possunt, & quali ea è materia, qualique praecipue à calore fiat, inquirere, statuereque licet; nec verò distinctè, determinateque, sed confusè (ut dictum est) indeterminateque, non scilicet certis, determinatisque caloris viribus certas, determinatasque materiam dispositiones, sed vehementiori modo, languidiorue illi has assignare.

MATERIAE

MATERIAE DISPOSITIONES, EARVMQVE DIVERSITAS, VT
innotescat; num iuxta illius expansionem, conpictionemque tantum, an iuxta molitiem itidem, duritiemque differant, inquirendum esse. Cap. XVIII.

MATERIAE dispositiones contéplaturis, vnane expansionis, conpissationisq., an & molitiei itidè, ac duritiei diuersitate differant, num. si diuersa ab expansione molities, & à conpissatione durities sit, itaq. nò eas modò materias, quae diuersa expansa, constrictaue sunt mensura, sed eas in super, quae iuxta molitiem, duritiemq. à se ipsis differunt, diuersas fortitas esse dispositiones statuere oporteat, inquirendum est. Nam & si, quae adeo in se ipsam densata est moles, ut nihil in angustius cogi queat, comprimenti renititur, duraque est; quae contra bene expansa, explicataque est, quod negotio nullo in se ipsam residere, & contingenti loco cedere potest, mollis est, nihilq. comprimenti renititur, itaq. molities, cessioq. molis expansionem, durities contra, renitentiaq. molis conpissationem sectari videtur: quoniam tamen quaedam valde quidem transpica. (mole bene expansa, beneq. explicata) satis dura sunt, satisq. renitentia; quaedam verò bene opaca, & bene compacta, beneque in se ipsa densata, bene tamen mollia sunt, promptissimeq. contingenti cedunt; succurret fortasse credere, quoniam molities, cessio, durities, renitentia ab expansione, conpissationeq. diuersae sunt, vtrumq. diuersitates seorsum ab alteris esse inspicendas. Quapropter duplex ne molities, cessio, durities, renitentia sit, & num veluti aqua, glacièq. inter se differunt, quae ex aequè expansa constant mole, at iuxta molitiem, duritiemq. differunt, diuersa donata dispositione videri debeant, itaq. duritiei vtriusq. suam in molitiem progressus inspiciedus sit, inuestigemus. Quod in caloris frigorisq. actionibus, à quibus illae fiunt omnes, dilucescet. Ad has igitur vel sapius conspectas regrediamur.

MATERIAE DISPOSITIONES, EARVMQVE DIVERSITATEM, NON
etiam iuxta illius molitiei, & duritiei, sed tantum iuxta expansionis, conpictionisq. diuersitatem expendendas esse. Cap. XIX.

CALOR quod mobilis sui natura est, & motu seruatur, summopereque oblectatur; quae subit mole, rigida ea si sit, aestiq. repugnet, veluti exoluit primum, lentam, flexibilemque, talem tandem facit, in quam quempiam edere queat motum. Id verò alia multa, & vitrum, metallaque declarant; quae exuperate à calore correpta, nihil, quod videre liceat, in amplius explicata, mollia fiunt, fluidaque. Comprimenti nimirum, ut cedant, flectanturque, & fluant, non materiam expansio, quae nulla ibi facta est, sed inexistens praestat calor; qui, si nò propria vi, at comprimētis ope vsus, illam commouet; itaque eo, si quapiam, non ea certè cum tenuitate elapso, qua dempta è mollibus, fluidisque dura fiant, stabiliaque, in aequè magnam, & aequè renitentem conerescent molem. Nihil igitur in amplius molem explicans calor, exoluit eam primum, tum leuem, & qualem nullo euehat labore, ut faciat, in amplius eam expadit, & veluti explicat, nec explicandi finem facit vllum, donec tenuissimam, proindeque & leuissimam faciat. Dumq. in amplius expanditur moles, facultas ei, ut in angustius cogatur, locus videlicet, in quem compressa, sese retrahat, praebetur; atque quò in amplius expanditur, eò comprimenti promptius cedit, molliorque fit. Nam quae adeo in se ipsam densata est moles, ut à comprimētis viribus magis densari non possit, renitatur ea illi oportet. Qui enim vlla illius portio proprio loco decedat, vel à reliquis separetur, distrahat, cui in quem sese retrahat locus adest nullus, & quae reliquis omnibus ita infixata est, agglutinataque, ut ab illis sciungi nullis, vel non à praesentibus, agentibusq. queat.

C 3

viribus

viribus? Frigus contra immobile sui natura, motum quemuis, vt sui ipsius exhorret exitum, quamque corripit molem, eam veluti ligat, nihil vt flecti, comprimere, nullo dimoueri queat motu. Id verò, & fluores declarant, qui à frigore correpti, nihilque, quod videre liceat, in angustius coacti, in glaciem, renitens, durumque concrefcunt in ens; tum in angustius affidue illam cogit: & si robustius id adsit, diuturniusque, cogere nunquam cesset, dum adeo illam denset, vt nulla à vi flectatur, comprimaturque, nulloq. dimoueat motu. Sed quia suprema in terra frigus, nec summum, nec valde robustum sit vniquam, quos occupat fluores gelare tantum, & veluti ligare, & in angustius interdum quid cogere, at non adeo densare, vt opaci fiant, videtur. Huiusmodi in materia à calore, frigoreque immutationes cum fiant, patet mollitiem, duritiemque duplicem esse, & illius alteram materiae expansionis, caloris alteram exuperantia; huius verò materiae alteram densitati, alteram verò caloris defectui tribuendam. Ergo materia quauis à calore correpta, nihilque ab eo in amplius acta, mollis fit, fluidaque; & indito calore elapso, rursus, nihiloque minorem, minusque duram cōcrefcit in molem. Inde patet vnius caloris accessu è concreta, duraque, fluxile, molleque, & vnus caloris abscessu, è fluxili, mollique, stabilem fieri, duramque. Quoniam sui natura motus omnis penitus expers materia est; & cessio quauis motus quidam est; quæ quiduis in se ipsam spissata materia est, nisi certus ei insit calor, qui quampiam ei ad motu aptitudinem indat, consistat, sibi que ipsi cohæreat uniuersa, ut non quauis eam compressio, neque impulsus quiuus in angustius ampliusue agat, à se ipsa scilicet eam seiungat, dimoueatque, sed is modò, qui eius renitentiam exuperet. Quocirca, cum mollities non perpetuò materiae expansionem, nec durities eius conspissationem feceretur, sed hæc bene expansa, & molli illa interdum insit bene in se ipsam conspissata; vtique si iuxta mollitiem itidem, duritiemque, materiam diuerse disponi statuamus, non vno expansionis, constrictionisque, sed mollitiei itidem, ac duritiei discriminè, materiam diuersis donari dispositionibus, & has ab illis seorsum tractandas conijceretur. At certè non accedentes, recedentesque, & quæ iuxta alienarum naturarum accessum, recessumque sunt, sed permanentes, & quæ à materia ipsa rebus induntur dispositiones modò inueniri propositum est. Et amplius etiam, quòd materia à frigore correpta, è molli, fluxilique dura fit, stabilisque, vel à subeunte calore, è dura, stabilique, mollis fit, fluidaque, & nihil ibi in angustius cogitur, neque hic in amplius expanditur, eius dispositionem interea immutari, existimare non conuenit (neque enim eius interea situs, positioque immutatur quicquam, sed cedendi modò, renitendive facultas tribuitur, demiturue) materiae dispositionum diuersitatem iuxta maiorem modò, minoremue ipsius expansionem, constrictionemque intueamur; & summam illam crassitiem, hanc verò tenuitatem appellamus. Manifestè enim, quæ adeo in amplum expansa est moles, vt in amplius expandi non possit, & quæ veluti incorporea facta, nihil per se orsus contingenti renitatur, nulloq. sui sensu facto cedat, & luci, quantulacumque ea sit, transitum præbeat, nihil eam imminuens, sedansue, tenuissima facta est. Crassissima contra, maximeque corpulenta, quæ adeo in se ipsam densata est, adeoque in angustum coacta, magis vt densari, in angustius cogi nō possit, & quæ igitur quauis compressa vi nihil cedat, nihilque disrumpatur, & lucem quamuis penitus rejiciat.

INSI

INSIGNES CRASSITIEI AD TENUITATEM PROGREDIENTIS
immutationes, lentorem, mollitiem, viscositatem, fluorem, vaporem esse. Cap. XX.

NONIAM id proprium crassitiei est, vt nihil in angustius cogi possit, nihilque comprimenti cedat; tenuitatis verò, vt nihil in amplius expandi queat, & promptissimè cōtingenti loco cedat; ibi primum crassitiem in tenuitate agi, & tenuitatis ingenium assumere statuendum, vbi in se ipsam cogi quid, magisque conspissari potest: id verò ibi manifestè fieri videtur, vbi extendi, dilatariue, & vbi flecti quid potest. Siquidem externa rei, quæ inflectitur, superficies, si æquè vniuersa inflectatur, æquè vniuersa in amplius agatur, expandaturque, interna verò in angustius contrahatur necesse est, & nisi id fiat, nulla vsquam fiat inflexio: & expandi illam, hanc verò in angustius cogi, & veluti corrugari, siquid flectas, in quo quæ in ipso expansio, contractioque fit, manifesta fiat, ipsi intueare oculis. Quæ verò extenduntur non valde quidem, at quid certe in se ipsa cogi existimandū est. Quandoquidem verò ea modò extenduntur, quæ cōprimuntur, vtique si valde in se ipsa contrahi, densarique ceant, non in longum, latumque, sed in profundum, quò detruduntur ferantur. Minus etiā ullam in partem dilatentur, nisi quid comprimenti cedant, & in se ipsa quid contrahantur; sed quòd à principio occuparunt spatium, perpetuo in eo contineantur; propterea scilicet quæ uersus extenduntur, quòd non adeo in se ipsa densari, constringique apta, ut in se ipsis, quem comprimenti cesserunt, inueniant locum, alibi eum quarunt; ex alto itaque depulsa, & deorsum ferri impotentia, in longum, latumque dilatantur; siquidem sui natura adeo constringi apta, ut magis compressa alieno loco minime opus habeant, at non certè nostra id opera. Neque enim cōspissare, minus etiam expandere quid nobis licet, sed utrumque agentium naturarum est opus, quæ ignoto, inconcessoque nobis modo, & proprijs uiribus penitus materiam subeunt, eamque expandunt, amplificant, conspissant, constringunt: nos in amplius nihil prorsus sortè, neque in angustius agere quid possumus; sed quæ constringi à nobis uidentur, uel in-existentis tenuitatis expressione, eiectioneq. coguntur, uel etiam quòd nō uerè prius continua, continua sunt, & iunguntur, quæ uerè iuncta non erant; bene certè similia, uereque continua quæ sunt, uel bene ampla, & quæ facillimè in se ipsa cogi possint, uel nihil, uel insensile quid in angustius à nobis cogi uidentur. Itaque nec aer ullus, nec aqua, fluoresue alij, bene nimirum continuæ, similesque res quauis compressæ ui crassius in ens cogi, aut imminui uidentur quid; sed euaporationes modò quædam, quæ scilicet è crassissimis, tenuissimisque constant uaporibus, in angustum actæ, compressæque, itaq. his, ut existimare licet, expressis in aquam illi, à qua perexiguum quid abierant, coguntur. Quæ igitur flecti, extendiue possunt, magis ea in se ipsa cogi, & loco cedere uidentur; ibique primum crassitiem in tenuitatem agi, & tenuitatis ingenium assumere, statuere licet, ubi flexibilis, lentaque, & magis conspissari apta facta est. Ac limitum, terminorumque, quibus crassities ad tenuitatem proficiscens diuidi potest, is primus poni potest, quo lentor, flexibilitasque contineri uidetur, bene ampla quidem & ipsa, & quæ & ipsa terminis multis diuidi possit. At, ut dictum est, gradus, quibus à crassitie ad tenuitatem itur, innumeros, & longè illos minutissimos intueri, explicareque impotentibus, lentor omnis, omnisque flexibilitas, uel ualde à se ipsa diffrens una poni potest. Ea flexibilia, lentaque omnia sunt, quæ egrè quidem, at flecti tamen, & in se ipsa cogi, & comprimenti cedere apparent: nam quòd nulla, aut perexigua adhibita vi id patitur, non flexibile id, lentumque, sed molle. Iure igitur à lentore diuersa mollities, & quæ in secundo spatio poni possit; in tertio viscositas, gliscrotisque, quæ nimirum uel nulla ab externa vi, sed à se ipsa tantum, & à proprio pressa onere diffunditur, ac diffluit. Viscositati fluor succedit, qui cum multò, quàm viscositas continenti

genti promptius cedat, luci q. sit peruius, à viscositate sciungendus, & in alio ordine ponendus, & in quarto limite constituendus est. Quintum spatium vapores occupant, qui è fluoribus fiunt amplius attenuatis, & qui in se ipsos conspissati in fluores coguntur, nihilq. prorsus, quod sentiri possit, comprimēti renitantur, & lucem multò quàm fluores admittunt promptius, multoq. minus sciant. Sextum verò, atque extremū tenuitas, quæ scilicet non tactum modò, sed quātumuis in se ipsam coacta, visum etiā, (quod vapores non faciunt) penitus lateat, & quantauis facta, lucem nihil imminuit, sciatūe vsquā, vt à uaporibus sciungenda ideo sit, & Coelo ea uniuerso inesse uidetur.

LENTOREM, MOLLITIEMQUE, ET VISCOSITATEM PYRAS.

singerasque à calore quouis vniformis modò is sit, at commodius à languidiore, & è similari re fieri posse: impuras itidem à vehementiore, & à languidiore, at contrario ordine, & è dissimilari omnino re fieri. Cap. XXI.

LENTOREM, mollitiem, & viscositatem, quādo eadem è materia, eodem à calore fieri, modisque iisdem à se ipsis differre uidentur, constitutio simul inquiri potest. At quoniam similes, dissimilesq. fieri possunt, seorsum utrarumq. exquirēda sunt causæ; similes quidem, puræq. è materia, uel prorsus similari, uel siquidem, & è dissimilari, at quæ nō è pluribus, diuersisq. dispositionibus, sed ueluti è duabus composita sit, & quarum altera dum in tenuitatem agitur, quæ elabi queat, dumque elabatur omnino, altera interea in dictarum dispositionū quāpiam agatur uniuersa, & quouis, ut uidetur, à calore, uniformis modò is sit: nam quæ difformis immutat, quod (ut dictum est) ueluti in alia assidue, atque alia is agit, longè ægerimè eadē uniuersa donet dispositione. At à robusto etiam calore fieri aptæ omnes, commodius certè à languidiore fiunt; nam paulò uehementior si in paulò crassiores agat res, seu similes ea sint, seu dissimiles, non æquè internas, externasque earum laxat partes; sed similariū externas magis, proximiores nimirum, & minus occultatas, minusque defensas, dissimilariū uerò minus, quin densat eas magis, inexistente tenuitatem educens ex ijs omnem. Languidiore calor priusquam superficiem, quæ præsertim bene crassa, densaq. sit, & laxari renititur, laxet, emolliatque, & inexistente tenuitatem ex ea educat, ima iam subit; nec subire cessat, nihil enim (quod uehemens facit) superficiem densans, occludensq. unquam, numquam ad ima aditū sibi occludit, idem itaq. in internis, externisq. factus, & iisdem utraque immutans uiribus, unam utrisque, eandemque impartitur dispositionem; & purò omnino lentore, mollitiem, aut viscositate donata quæ sunt, quæ scilicet modo eodē uniuersa lenta sunt, uel mollia, uel uiscosa, cuiusmodi aurum uidetur, languente ac uniformi à calore facta uidentur. In profundiore terra genitum aurum, non à Sole ipso, & quotidiano eius calore effectum uideri potest; neque enim adeo breui immoratus, adeo densam, adeoque occultatam terram, in adeo remotam agat rem, sed à calore, quem iam diu terris indidit, assidueque indit Sol, languente illo quidem, lentoque, at satis uniformi. Nam lentum, uiscosum, æquè molle uniuersum esse aurum, inde liquidò patet, quod ab igne liquefactum, nihil, aut insensibile quid imminui uidetur: propterea non imminuitur, quod nulla eius pars alijs prius attenuatur, aut magis, sed simul, & æquè omnes, & si quæpiam alijs prius, aut magis, elabentem eam, effugientemq. retinent aliæ, & ueluti coercent, uiscosa quod sunt, & gliscra. Dispositiones igitur omnes, similes quæ sunt, puræque similari è materia, uel quæ similari proxima sit, & à calore quouis uniformis modò is sit, sed commodius à languidiore fiunt; dissimiles, impuræque, dissimilari è materia, & difformi à calore, uel horum alterutro, & quouis à calore, sed contrario certè ordine: languidiore enim

enim crassitiei proximiores, in tenuiores, uehemens contra tenuitati proximiores, in crassiores agit. Parum uidelicet in inexistente tenuitate languidior agens calor, prius quàm ad elabendum aptam eam faciat, egressumque elabenti aperiat, crassiora laxat quid, emolliatque interea, ijs itaque illa immixta, exigua si sit lentorem, si copiosior, tenuiorq. mollitiem, postea & viscositatem facit. Vehemens priusquam crassiora ita laxet, ut qui sit fluor, immisceri ijs queat, tenuiora in summā agit tenuitatem, egressumque ei quo elabatur patefacit, ut quod à uehementiore calore dissimilare immutatur ens crassius assidue fiat, duriusque, tenuitate, cuius commixtione mollius erat, assidue à calore spoliatur. Non igitur, quod languidior agit, lentorem in mollitiem, & mollitiem in viscositatem, & viscositatem in fluorem, sed fluorem in viscositatem, & viscositatem in mollitiem, & mollitiem in lentorem, & lentore in crassitiem, & magnam eam si diu agat, uehemens agit calor. Huiusmodi actiones à languidiore, uehementioreq. calore in dissimilari aedi, in talesq. ab utroque hæc agi dispositiones, uel oua, quæ elixantur, uel quæ assantur carnes declarant; hæ enim à lento, moderatoq. calore quæ uniuersæ immutari apparent, & perexiguū quid extrema superficie magis passæ in vnā omnes, eandemque, & bene vniformem, mollemque aguntur rem; à uehementiore uerò vix concalescentis internis, externa tenuitate, mollitiemq. omni spoliata summè densatur, summèque durefcunt, & in crustam aguntur tandem. Et oua in feruentem inmissa aquam, modicum quid internis immutatis, summè externis crassescunt, durefcuntque, quæ si in frigidam iniiciantur, & cum ea simul paulatim calefiant, æquè uniuersa, eodemq. propemodum immutantur modo, & è viscosis liquida primū fiunt, fluidaque; propterea quod languens, qui adhuc egit calor tenuioribus illorum partibus in nullam dum, aut non in eam actis tenuitatem, quæ elabi queat, crassiores in fluores egit, mox uerò qualia prius erant uiscosa, gliscraque, & lenta tandem, duraque: assidue enim copiosior in ijs, & robustior factus calor tenuiores eorum partes omnes in summam egit tenuitatem, eamque eduxit omnem.

FLVORES TENVIORES QVI SVNT, LAXIORE E MATERIA, ET uehementiore à calore, crassiores contra densiore è materia, & languidiore fieri à calore. Cap. XXII.

LVORES itidem calore à quouis, & qualiuvis è materia fieri, inde manifestè intelliges, quod in terris fiunt, quæ summopere inter se dispositione differunt, & à diuersissimo occupatæ sunt calore; at diuersa è materia, diuersoque facti à calore, dispositione itidē inter se, & uiribus summopere differunt. Tenuiores quidē oriūtur similari è materia, quæ fundi parū repugnet, & robustiore à calore, & qui promptissimè fundat, uel dissimilari quidem è materia, at cuius crassiores partes ita densæ sint, ut ingenti fluores nō nisi bene tenues facti elabi ex ijs queant, & moderato à calore, & qui egressum elabentibus ijs vix tandē aperiat; crassiores uerò similaribus, & crassioribus è rebus, quæ scilicet fundi repugnent, & non alia sui parte magis, minus alia, sed uniuersæ propemodum simul fundantur, itaq. qui ex ijs fiunt fluores, quin statim emanēt, & prius quam tenuiores fiant, à nullo retineantur, & languido quidem, at copioso certè à calore, nam & multum eiusmodi res capiunt, & multo, ut fundantur, opus est. Et (quod dictū est) laxioribus è rebus, & robustiore à calore tenuiores, è densioribus uerò, & languidiore à calore crassiores fieri fluores, dulces, salæq. declarant aque: illa. n. è superiore terra, quæ minus Soli occultata, mollior facta est, & robustiore occupata est à calore; hæ uerò è profundiore, quæ magis defensa, minus est à Sole immutata, proindeq. & minus dissimilari, & copiosiore quidem, at languidiore occupata est à calore.

QUIS CALOR, QUIBUS E REBUS, QUAM EDUCAT
tenuitatem. Cap. XXIII.

VAPOR etiam, tenuitasque. (liceat, quando eodem utrumque calore, eademque sit materia, ab horumque diuersitate eadem utrumque conueniunt discrimina, horum itidem utriusque constitutionem simul indagare) quouis quidem à calore, & qualius est materia efficiuntur. Id verò & vapores, & ipse etiam declarat aer, qui assidue est terris quibusuis, & quouis educitur à Sole, & quæ insuper est bene densis rebus elabatur tenuitas. Propterea quæ à calore constituta sunt, intereunt tandem omnia, quod eorum substantia calor ex omnibus elabatur tandem in subiecto longè tenuissimo, quod ipse sibi fecit, atque concinnauit. Verum à calore quouis, & qualius est materia fieri apta tenuitas, diuersa diuerso à calore, diuersaque sit materia, magis, minusque tenuis, & magis, minusque pura. Et laxioribus quidem, ac liquidioribus est rebus, è quibus amplior exitus patet, quouis fiat à calore crassiuscula elabatur: siquidem maximè mobilis, maximè motu gaudens calor, simulac domiciliū sibi comparauit, quod euehere queat, nullo id tenuius, leuiusque faciendi detentus desiderio, egressus modò pateat, statim euolat vndique. At, ut diximus, quouis à calore laxis est rebus crassiuscula elabens tenuitas, quæ non est laxissimis, liquidissimisque educitur, & à quibus quæuis, & quantauis facta nullo retineri queat temporis momento, sed statim euolet, crassior omnino à medio educitur; nam robustissimus quiduis immorantem amplius attenuat, & magis etiam à languidissimo; siquidem neque is egressum, quo elabatur aperit, neque ipsa eum sibi moliri potest tenuitas modica, & languidissimo donata calore, itaque diu retenta longiorè moratur actione. Et vel ipsidem est rebus ab ita diuerso calore, ita diuersam educi tenuitatem, quæ ex humidissimis lignis, & quæ est laxis, palustribusque terris emanat tenuitas, clarè admonet: namque è lignis perexiguus, & tenuissimus primum fumus, qui visum lateat, à languidissimo calore, & qui illorum naturam exiguum quid adhuc exuperarit, educitur; mox longè crassior, medio à calore, qui iam illorum vires exuperet, multamque faciat tenuitatem, patentemque ei patefaciat egressum; elucet flammæ tandem, magna tenuitas, & quæ paulò tenuior facta, inuisibilis fit, à robustissimo scilicet facta calore; qui quidem tenuitatem, quam attingit omnem statim absoluit, summamque facit. Et mollissimis est terris crassissimi vapores, & qui parum ab aquæ natura dimoti, modicū quid in se ipsos coacti, in aquas, vel etiam grandines redeunt, & crassus perpetuò educitur aer, at multò certè amplius medio utrumque, sub Sole. Neque enim propterea eò infalubrior, pestilentiorue palustris fit aer, quò Sol propior sit, robustiorque, quòd crassior educatur, sed quòd copiosior, & qui in se ipsum magis colligatur, crassiorque fiat, fortè & amplius quia impurior, ut dicemus. E densis contra, viscosiusque, è quibus ægrè elabatur tenuitas, ac proinde à diuturniore conficitur calore, qui vapor, & quæ elabatur tenuitas quouis fiat à calore bene tenuis elabatur, at eò certè tenuior, quò à languidiorè, & qui nullum elabenti exitum aperiat. Itaque crassissimis est terris vapores longè tenuissimi, & qui promptissimè quidem in ventos diffundantur, in aquas longè ægerimè concrecant, & tenuissimus educitur aer, & languidiorè amplius sub Sole. E dissimilariibus rebus non fortè languidissimo à calore, qui nimirum quam facit tenuitatem, longissimum eam conficiendi nactus tempus, adeo tenuem facit, ut est crassitie quauis, nihil ea disrupta, nec vllum eius secum efferens frustulum, elabatur, at à medio certè, à robustoque amplius, & à quo dum tenuiores illarum partes bene tenues, aptæque ad elabendum fiunt, nihil interea crassiores laxentur, aperianturque, quin illis spoliatae omnibus magis in se ipsas densentur, magisque constringantur, ut nullus ex ijs elabendi aditus ingenitæ tenuitati pateat, non pura, sed fuliginibus immixta tenuitas effertur. Et enim tenuiores dissimilariū rerum partes à crassioribus disjunctæ non sunt, sed ita

mutuo

mutuo complexū connectuntur omnes, ut ipse propemodum naturæ agentes propriæ materiæ magis unitæ non sint. Nulla sensibilis alterarū portio ab alteris se iuncta est; proindeque quæ in ijs ingeneratur tenuitas, nequaquam vniuersa simul vna in quapiā, alteraue relicta crassitie cauitate, è quibus quiduis adaperitis, scissisue elabi queat, sed in singulis ingeneratur eius punctis, ijsque nihil adaperitis, nullus elabenti illi exitus patet, & in ijs illa comprimī non sustinet, sed ex omnibus summa vndique erumpit vi. Quo fit, ut per puncta singula in minutissima frustula, & quæ ab euolante tenuitate efferri queant, efferanturque, disrumpatur, & dissimilariibus est rebus impura quidem, ac fuliginibus immixta robustiore à calore tenuitas, è similariibus verò à languidiorè præfertim, & qui paulatim lenteque agat, pura omnino attollatur: non enim valde in ijs crassiores à tenuioribus dissident partes, & dum hæ in summam aguntur tenuitatem, ita laxantur illæ, aperiunturque, ut nihil ingenitæ tenuitati ex ipsis, ut euolet, disrumpendæ sint, itaque sola ipsa, nullisque relicta crassitie frustulis admixta ex ijs euolat. Quas ob res laxis est rebus calore à quouis, at à robustiore certè amplius crassiuscula educitur tenuitas; è densis calore itidem à quouis, at à languidiorè amplius bene tenuis. E dissimilariibus, si quidem non quouis à calore, à medio certè, & à robusto etiam amplius impura, & fuliginibus immixta; è similariibus, quouis fortè à calore, at à languidiorè amplius pura. Ita porro in singulis tenuitati, ac crassitie vel puritas annectitur, vel impuritas prout materiæ, è qua, & calori à quo singulæ sunt dispositiones, viresque insunt, à quibus illarum, harumque altera fit. Laxis nimirum, dissimilariibusque è rebus languidissimo à calore, & tenuis, & pura, à medio, robustoque, nec tenuis, nec pura elabatur tenuitas; è densis contra, similariibusque languidiorè præfertim à calore, tenuis, puraque; è laxis itidem, similariibusque languido à calore tenuis, puraque, à medio, robustoque pura quidem, at non tenuis; è densis, dissimilariibusque, languidissimo à calore tenuis, puraque, à medio robustoque non pura omnino, & magis, minusque tenuis, prout magis, minusque laxet eas calor, prout scilicet citius, seriusque elabatur tenuitas. Et quo quidem à calore qualius est materia, quæ si non verè similaria sunt, at simili certè dispositione donata apparent, entia constituantur, hoc modo explicasse satis in præsentia sit, aliàs, si licuerit, singulorum generationem diligentius, exquisitiusque inspecturis.

A QVO CALORE, ET QVALI E MATERIA ANIMALIA, ET
plantæ constituantur. Cap. XXIII.

QUAE verò manifestè è diuersis partibus cōposita sunt, cuiusmodi animalia, & plantæ, è materia valde dissimilari, siue semen, seu quiduis aliud sit, & à calore fiunt perblando; qui quam tenuitatem, & quem ingenerat spiritum, vel è non dura re minimè illum educit: nam robustus dissimilarem etiam materiam in vnum, idemque, aut bene simile agit ens, & quam ei tenuitatem, & quem indit spiritum, educit etiam omnem, bene eum tenuem, & bene illā laxam faciens; ab hoc igitur calore, nec planta vlla, nec vllum constituitur animal. Nam, ut suo amplius explicabitur loco, animal, & planta spiritus est corpori, ut proprio regimento, proprioque inclusus organo. Neque verò hoc de omni animali prolatum accipiat quis; quandoquidem, ut fufius alibi tractatur, in homine aliud est animæ genus diuinum illud, & immortale, spiritus, & reliqui corporis forma vniuersi. Horum porro cōstitutio, actiones, passionis, operationes multò quidem diligentius inspiciendæ, explicandæque, at in alium reiiciendæ sunt, tractatū. Nunc, quoniam naturalia corpora omnia loco, in quo ponantur opus habent, & in loco omnia posita sunt, & motus omnis, omnisque immutatio in tempore sit, quid locus, quid tempus sit, inquiramus.

LOCVM

LOCVM SPATIVM ESSE A CONTENTORVM CORPORVM

mole diuersum, & inane dari posse.

Cap. XXV.

Locum naturam, & quid locus sit inquirentibus, primum quæ communis hominum consensus, & sensus ipse loco attribuit, ponenda sunt. Tum, an quod antiquioribus multis positum est, inane, vacuumque, spatium scilicet penitus incorporeum, & quod aliud nihil prorsus, sed aptitudo modò quædam sit ad corpora suscipienda dari possit; num scilicet ens quippiam, vel quampiã eius partẽ loco, in quo locata est ita amouere liceat, vt nec ens aliud vllum, nec ipse etiam aer in illi illabi queat. Nam si huiusmodi spatium fieri vsquam appareat, & quæ loco inesse visa sunt, illi insint omnia, ambigere non liceat, quin Mundi vniuersi, & entium singulorũ locus huiusmodi spatium sit; in quali, quod abstractum est ens, locatum erat. Loco id primũ inesse videtur, vt id, cuius est locus, in ipso sit; & vt quæ ipsum subeunt suscipere queat, & suscipiat omnino omnia, itaq. locus entium quorumvis receptor fieri queat, & in existentibus entibus recedentibus, expulsusue, nihil ipse recedat, expellaturue, sed idem perpetuò remaneat, & succedentia entia promptissimè suscipiat omnia, tantusq. assiduè ipse sit, quanta quæ in ipso locatur, sunt entia; perpetuò nimirum ijs, quæ in eo locata sunt, æqualis; at eorum nulli idem sit, nec fiat vnquam, sed penitus ab omnibus diuersus sit. Spatium porrò, quod corpore nullo prorsus repletũ, ac propterea inane, vacuumq. sit, dari posse, vel ipsis in clepsydris videre licet; quæ, quòd, si earum orificiũ ita occludatur, vt aer nullus in eas subire queat, itaq. si ex infernis foraminibus inexistens aqua delabatur, superioris aquæ locus vacuus fiat, haudquaquam delabitur, sed vel quæ foraminibus ipsis superstat, sustinet sese, vacuum dari non posse Peripateticis declarant; in vasis præterea omnibus, quæ ita, eaque è re constructa, & vndiq. occlusa sunt, vt nullus in ea ingressus aeri detur, hoc spectatur. Verum si vnum tantum clepsydrarum foramen paulò amplius effeceris, & infernam horum partem quiduis aperias, & ex illo, & ex hac inexistente fluore statim decidere videas. E clepsydrarũ præterea foraminibus, è quibus aqua non defluit, mel, fluoresq. alij quicquid paulò grauiorẽ, & puluis amplius, vel minutissimus, at densus, grauisq. decidit. Insuper ceream in molem ferreum stylum si immittas, eamq. & prius, & postea ita cõprimas, vt si aer inerat vllus, exprimatũ omnis, nullusq. eam subeundi relictus sit aditus, ægrius fortè, at abstrahas illum tamen. Quin si ens quippiam crassioribus vaporibus, crassiorene fumo, aut aqua repleas, ac undique occludas, ut aer nullus prorsus subire id queat, tum vehementi id exponas frigori, manifestè spatium vacuum in eo fieri intuebere; nam aquam in glaciẽ, & minorem contractam in molem, vapores, fumumq. in aquam conspissatũ experieris. Ad hæc, si yalis, quod è pelle, aliaue, at laxa, cedenteq. re confectum sit, orificiũ ori indas, & ore inexistente aerem in pulmones attrahas, nõ aerem modò vasi inexistente, sed ipsum vas in os conuolare senties; at non certè, si vas è densa, resistenteque, & inflexili confectum sit re. Follem itidem si comprimas, & occludas, ut nullus illabenti aeri aditus pateat; tum eleues, expandasque, si pellis laxa, gracilisq. sit, dirumpi eã uideas, minimè uerò si pellis crassa, densa, & frangi inepta sit. Igitur & in uase, & in folle spatium uacuum fieri fatendum est. Quòdque nusquam uacuum fieri apparet, non uniuersalis quædam natura, ut Peripateticis placet, præstat, quæ inane exhorrescens, ne usquã fiat, prouideat, aerem, aliaque contigua entia eò immittens, unde quid recedit, abstrahiturue; & si inde ens quippiã recedere tenter, abstrahaturue, quòd ens aliud nullũ immittere queat, nec recedere id, nec ulla externa à ui abstrahi sinens, & aquam sursum euehens, & in sublimi sustinens. Nam nusquam locorum illa adest, nec qui, quæ, ne spatium ullum uacuum fiat, molienda forent, moliri queat, intueri licet. Sed illud profectò est mea sententia, quòd singulares entium naturæ, & ipsa omnino entia

entia mutuo contactu gaudent, & à se ipsis separari, seiungique non sustinent; proindeque singula, ne à contiguis seorsum fiant, si quippiam illorum recedat, vel quæ bene corpulenta sunt, & nullo, vel non quo id sectandum est moueri possunt motu, summa id sectantur velocitate; quòd ab illo seorsum fieri exhorrescẽtia, ita proprias intendunt vires, vt materiæ, cui inexistunt, molem, pondusque, à quo ne mouerentur, seseque sustinerent, prohibebantur, deorsumque detrahebantur, exuperent, & sursum, si opus est, efferant, atque adeo in sublimi sustineant. At ubi nimia illa est, & quam viribus nullis euehere, sustinereue queant, inuitæ quidem cedunt tamen, nihilque recedens sectantur, & contiguum ipsa deferunt ens: & ubi itidem abstrahentis viribus reniti non possunt, à contiguis rebus remouentur, vnde intermedium spatium vacuum fit. Dum scilicet angusta sunt clepsydrarum foramina, quòd modica aquæ portio, proindeque leue ipsius naturæ sustinendũ est onus, sustinet hoc illa; at non ubi, foramine amplificato, maior aquæ portio, grauiusque sustinendum est onus: minus etiam, si angusta quidem foramina, vel vnum modò subit, at moles magis in se ipsam densata, vel multa sustinenda sit. Ferreus quoque stylus inuitus quidem à contigua cera abstrahitur, at abstrahentis viribus impar si sit, abstrahi ab his se finit. Vaporum itidem, fumique, & aquarum naturæ inuitæ à contiguis rebus recedunt, & inuitæ etiam in angustius se cogi sinunt; at quòd exuperantibus externi frigoris viribus obsistere non possunt, simul & in angustius se cogi, & à contiguis remoueri patiuntur. Et propriæ vasorum, è quibus aer educendus est, folliumque pellium naturæ, illorum, horumque materiam flectere, disrumpereque si queant, ne recedentis aeris contactu priuentur, flectant eam, disrumpantue; minimè uerò, si flecti ea, disrumpiue repugnet: quocirca, & vasorum, & ad apertorum follium spatium vacuum fiat oportet. Itaque manifestè spatium ab entium mole diuersum dari potest, & datur omnino; & entia omnia in eo locata esse, & ex ijs, quæ dicta sunt, & inde præterea intelligere licet, quòd quæ loco inesse oportere visa sunt, spatio insunt omnia: ens scilicet quoduis in ea spatij portione est, in qua locatum est, & quæ ipsius est locus, & penitus, vt dictum est, incorporeum, & actionis omnis, omnisque expers cum sit operationis, aptitudo scilicet quædam modò ad corpora suscipienda, aliud nihil prorsus, proindeque entium nulli prorsus simile, dissimileue, aut contrarium, sed penitus ab omnibus diuersum cum sit, nihilque à se ipso differat vsquam, sed vnum, idemque sit vniuersum, quauis in sui portione promptissimè ens suscipit quoduis, & in existentibus commotis, recedentibusque, aut expulsis, nihil ipsum commouetur, nullaque ipsius portio recedens sectatur ens; sed vniuersum perpetuò immobile permanet; & succedentia suscipit entia; in tantaque ipsius parte singula locantur, quanta ipsa sunt entia; & quandiuuis ens quiduis quauis in parte immoretur, nunquam tamen hæc illi, nec illud huic simile fit. Itaque quoniam spatium, quod à corporum mole diuersum sit, dari posse, & esse omnino, & in eo entia quædam locata esse, ipso comprehensum est sensu, & quæ loco inesse oportet manifestè ipsi insunt omnia, proindeque entium omnium locum ipsum esse, ipse itidem declarat sensus; vtique Aristotelis rationes, quibus huiusmodi spatium dari non posse, & corporum omnium locum, superficiem ea continentis esse asseruit, quoniam rem non esse ponunt, quam esse sensu comprehendimus, ne inspiciendæ quidem essent; at, veritas vt amplius eluceat, exponantur tamen, & examinentur.

CORPORVM OMNIVM LOCVM, CONTINENTIS EA

superficiem esse, Aristoteli placet. Cap. XXVI.

4. Phys.
1.30.

1.31.

1.39.

¶ **Q**uod locus sit, inquit Aristoteles, perspicuum fieri hoc modo potest. Sumamus de ipso quæ verè per se ei inesse videntur. Primum igitur, locum id, cuius est locus, continere; nihilque eius esse arbitramur. Præterea locum primum, nec minorem esse, nec maiorem, nec à quaque re destitui, & separabilem esse. Deinde locum omnem superum, & inferum habere; & vnumquodque corpus ad propria loca naturaliter ferri, & in eis conquirere, idque aut in supero, aut in infero loco efficere. Et alibi; His (inquit) suppositis, reliqua contemplari debemus. Enitendum autem est ita considerare, vt definitio huiusmodi reddatur, ex qua, & ea de quibus dubitatur, dissoluantur, & quæ loco inesse videntur, ei conueniant. Præterea difficultates, & quæ de eo erunt dubietates cum ea innotescant; ita enim pulcherrimè vnumquodque fuerit demonstratum. Primum quidem illud intelligenda est apprehendendum, nullam de loco futuram fuisse perquisitionem, nisi aliquis esset motus, qui ad locum pertineret; nam & cælum in loco esse ob id maxime arbitramur, quod semper motu cietur. Horum autem alius est latio, alius accretio, & imminutio; in accretione enim, & imminutione, quod prius hic erat, locum minorem, aut maiorem occupauit. Aliud verò per se actu mouetur, aliud quod ex accidenti, & huius aliud per se moueri potest, vt corporis partes, & nunguam clauus, aliud non potest, sed semper ex accidenti, vt albor, & scientia; hæc enim propterea locum mutant, quod id, in quo sunt, mutant. Quoniam autem propterea in cælo esse dicimus, quod in aere, qui est in cælo, & in illo quidem non omni, sed ob extremum eius, quod continet (nam si vniuersus aer sit locus, æqualia profectò non erunt vniuersi loci, & vnumquodque videtur autem æqualis esse, talisque est primus in quo est) cum id quod continet, diuersum non fuerit, sed continuū in illo, non vt in loco esse dicitur, sed vt pars in toto; cum autem seiunctum fuerit, & tetigerit, in primo est extremo eius, quod continet, quod neque rei, quæ in ipso est, pars est, nec interuallo maius, sed æquale, quod eorum, quæ se contingunt, extrema simul sunt. Et continuum quidem cum sit, non in illo, sed cum illo mouetur; cum autem disiectum est, in illo, seu id, quod continet moueatur, seu non moueatur. Præterea cum diuisum non fuerit, vt pars in toto esse dicitur, seu aspectus in oculo, aut manus in corpore; si diuisum sit, vt aqua in vase, aut in dolio vinum; manus enim vnà cum corpore mouetur, aqua autè in vase. Quid igitur sit locus ex his iam constat. Quatuor enim ferè sunt, quorum vnum locum esse necesse est; aut enim forma, aut materia, aut interuallum aliquod extremis interiectum, aut ipsa extrema; si interuallum nullum sit, præter corporis, quod inest, magnitudinem: perspicuum autem est tria ex his esse non posse. Tum, vel si satis superius nec formam, nec materiam locum esse declaratum videri possit, hic itidem vtramque, & interuallum amplius, rationibus multis (quæ suo exponantur, examinabunturque loco) declaras, si, inquit, horum trium nullum est locus, nec materia, nec forma, nec interuallum, quod semper sit, ab interuallo eius rei, quæ transfertur, diuersum, necesse est quatuor illorum reliquum esse, nempe extremum, quod continet, atque id corpus dici contineri, quod latrone potest moueri. Itaque corporibus singulis concavam superiorum corporum superficiem, à qua scilicet continentur, vt proprium assignat locum, igni videlicet cæli, aeri ignis, aquæ aeris, terræ aquæ concavum.

¶ QUAE LOCO INESSE ARISTOTELI POSITA SVNT, NON

rectè omnia posita, nec continentium corporum superficiem locum esse decretum est. Cap. XXVII.

¶ **N**ON rectè, vt videtur, loco inesse Aristoteli positum est, vt id, cuius est locus, contineat, & nunquam ab entibus omnibus destitui possit: quod enim declaratum nondum est, & declarandum omnino est, continentium corporum superficiem locum esse, & spatium, quod ab entium mole diuersum sit, dari non posse, sumit. Nam si id detur, quamuis vacuum nunquam fieret, quod non spatij id, locique natura, sed entium ingenium, appetitusque præstat, quæ seorsum ab alijs fieri, & à nullo contingi æquè, ac corrumpi exhorrent, proindeque aliquo recedente, quod cõtiguum est, sectatur id, spatiumque ab eo derelictum replet, occasione tamen quapiam ab omnibus destitui posset, & ne destitui possit, non loci id, (vt dictum est) sed entium naturam tribuendum est. Non rectè itidem docet, naturalia corpora omnia ad propria loca naturaliter ferri, vt in ijs conquirant: etenim ignis, & tenuitas quæuis non propterea sursum effertur, vt in proprio fiat loco, à quo (vt alibi Aristoteles statuit) foueatur, seruetur, perficiatur, & in quo cõquiescat, sed vt nostri Cæli crafitiam, à qua comprimi, ac corrumpi se sentit, viter. Terra verò, & aqua, & paulò corpora lentiora quæ sunt entia omnia, & ipsæ etiam flammæ, quæ in craficulis accensæ sunt rebus, propterea deorsum delabuntur, quia inexistens calor materiæ copiarum, ponderique impar, deorsum ab ea detrahatur. Nec intueri prorsus licet, cur ignis cælum, & aer ignem, & aqua aerem, & aquam terra contingendi appetitu teneatur; nihil à cæli natura ignis foueri, seruarique Aristoteli cum possit, & nunquam cessante, longeque rapidissimo ab eo circūuoluatur motu; & reliqua corpora, aer, aqua, & terra ab ijs, à quibus continentur, non modò nihil foueantur, aut seruentur, sed assidue oppugnetur, atque adeo corrumpantur. Tum vbiuis locorum, & vel in profundioribus terræ partibus, integer modò in ijs calor fiat, qualis in earum multis fieri videtur, perfectissimus ignis fieri potest: nec quia qui in ijs fieri videtur, & qui apud nos sit, lucet, propterea verus non censeatur: nam, vbi in summam ætheris tenuitatem inuisibilis factus est, sursumque effertur, quin æquè igni à cælo contento perfectus sit, & si perfectus non sit, quam ipsi ad cælum elato, cæli contactus perfectionem adijcere queat, aut qui reliqua corpora, à corporibus, quæ ipsa continent, perfici Aristoteli possint, intelligentia assequi non possumus. Et rectè quidem à motu ad loci inquisitionem inductos homines existimat. At, si quod corpora, quæ mouentur, nunquā non in loco fieri, sed è loco in locum migrare necesse est, & nunquā inane, vacuumque per spatium, sed perpetuò per quippiam feruntur corpus, propterea quampiā horum partem, eamque oīno, quā attingūt, & à qua primo continentur, hanc entium locum ponendū esse Aristoteli visum est, non rectè visum est: fieri enim potest, vt aliud à corporum spatio spatium cum sit, & per id motus fiat; quæ mouentur tamen per alia corpora moueri appareant, quod nunquam vacuum id, vacuum, sed semper corpore quopiam repletum sit, quod ijs, quæ mouentur, amouendum, findendumque est. Quod igitur dictum est prius, & diligentius, quam factum videtur, num spatium id dari possit intuendum, & firmioribus, proximioribusque, & ipsis prorsus à rebus, ipsoque sumptis à sensu, proindeque & manifestis, apertisque rationibus dari non posse declarandum fuit; nam quibus id declarat, Peripateticis etiā omnibus longè obscurissimæ, & eorum optimis infirmissimæ, & inanes in super videntur. Verum tamen, & eas, & quibus qui illas damnant id docere nituntur, indagemus.

ARISTOTELIS PERIPATETICORVMQVE RATIONES, QVIBVS
spatium à corporum mole diuersum dari non posse astruunt, exponuntur, &
examinantur. Cap. XXVIII.

4. Phi. 2. 37.

Spatium aliquod sit (inquit Aristoteles) quod per se esse, & in eodē loco manere natura sua aptum sit, infinita profectō erunt loca: aqua enim, & aere locum mutantibus, quod vniuersa aqua in vase facit, idē partes omnes in toto faciunt. Quod nimirum si aere ē vase exeunte, aqua id subeat, per spatium aquae vasis spatium meabit, & quae totius aquae spatij ad totum vasis spatium ratio est, eadem partium ad partes erit, vt quemadmodum totum per totum meat, & totum in toto est, vt in loco, ita partes per partes meabūt, & qualibet aquae pars in aliqua spatij parte erit, vt in loco. Cum verō aqua cōtinuum quoddam sit, quod infinitē potest diuidi, per ipsius spatium vasis spatium meante, & omni ex parte diuidente, infinitē erit diuisa, ob eamq. causam infinita erunt loca. Tum, & locus (inquit) loco mutabitur, multa q. loca simul erunt. Nam si aqua in vase sit, & vasis ipsius spatium aquae sit locus, & vas ē loco in locum transferatur, ita vt vas in alio, atque alio fiat spatium, efficietur profectō, vt aquae locus spatium, quod vasis extremis interiacet, locum mutet, aliumque locum, aliud videlicet occupet spatium, itaque locus in loco fiet, & loca multa simul erunt. Tribus igitur incommodis eos premi Aristoteles decernit, qui spatium à corporū mole diuersum entium ipsum locū esse ponunt: primo quidem, quod infinita erunt loca, secūdo, quod locus in loco erit, tertio, quod multa loca simul erunt. Et verē primo premuntur, & infinita erunt loca, si spatium, & quod in eo eas locatur, mutuō sese diuidant; in infinitas enim diuidantur partes, proindeq. quod partes singulae proprio in loco ponēda sunt, infinitis opus erit locis: & secūdo itidem, tertioque, locus scilicet in loco erit, & multa loca simul erunt, si locus simul cum ente, quod ex eo transfertur, transferatur, si scilicet mobile sit, & singulas eius partes cum ente, & quamuis ipsius partem cū ente, quod ex ipsa migrat, migrare & ipsam. Quoniam verō spatium, quod antiquioribus, nobisq. positum est, penitus incorporeum est, proindeque, vt entia, quae ipsum subeunt in se ipso suscipere queat, nec ipsum ab illis, nec illa ab ipso diuidenda sunt, dissecandaque, & penitus etiam immobile est, incommodorū, quae exposita sunt, nullū nos excipit; & quoniam spatium locum ponere liceat, vel Peripateticorum, & quidem optimorum testimonio, nulla Aristotelis ratio obstat. At illi iidem, quod, si non rationes etiam omnes, at omnes certē huius positiones tuendas susceperant; si (inquit) spatium locus sit, in quo corpora suscipiuntur; quoniam corpora trinam sortita sunt dimensionem, & quanta sunt, utique & spatium, quod illa suscipit, trinam & ipsum dimensionem habeat oportet; quare, & quantum, & corpus sit oportet; nam aliarum quantitatum nulli, sed corpori tantum illa attribui potest. Corpus si sit, vel mathematicum, vel naturale erit; at mathematicum si sit, cum non secundum rem, sed secundum nostram imaginationem modō subsistat, naturalium corporum locus esse, eaque in se ipso suscipere nō potest; minus etiam, si naturale, nam tale si sit, mobile, & in loco etiam sit; quorum vtrumque spatium abnegant qui id ponūt. Mirari sanē licet etiam, spatium (quod penitus Aristoteli ignotum fuit, quin quod dari non posse acerrimē is cōtendat, & quod, si detur, necessariō quale nobis positum est, ipsis etiam incorporeum, immobileque ponendum sit) num dari possit inquirentibus, propterea dari non posse visum esse: quod corporum, magnitudinumq. quae Aristoteli notae fuerunt nulli congruat, & quod, si sit, iuxta Aristotelis decreta, mobile, & in loco esse oporteat: quorum neutrum spatium tribui potest. Si dari id non posse declarare propositum erat, non inde declarandum erat, quod à corporibus, magnitudinibusque, quae Aristoteli notae fuerunt, seclusum sit, sed nusquam id dari posse demonstrandum, nullis scilicet artibus ens vllum, eiusue partem ē loco,

loco, in quo positum est, educi, aut minorē in eo cogi posse in molem, quam ens aliud vllum, nec ipse etiam aer subire queat; siquidē quae sensu percipi possunt, & quae nūm sint, sensus diiudicare potest, rationibus nullis prorsus, at ijs certē minus, quae nō ipsis à rebus, ipsoque depromptae sunt à sensu, sed ex hominum manant decretis, & logica omnino sunt, egent. Minus etiam spatium si sit, naturale num sit inquirendum, cum per se, & natura subsistat, & naturalia entia locari vt possint, necessarium cum sit. Tum, si spatium (inquiunt) quale ponitur, sit, nulla agente, operanteque natura donatum sit, & nihil prorsus agat, opereturue, nequaquam (quae loco conueniunt, & quae agere, operarique videtur locus) ipsi insint, nec ea ipsum agere, operarique queat. Non corpora, quae in ipso posita sunt, generandi, alliciendi, conseruandi, perficiendique vim obtineat: nec locus locato similis sit: nec loca à se ipsis differant. Iure quidem ea omnia loco inesse, & omnia à nobis, qui spatium locum esse ponimus, efflagitent, & quod eorum nullum spatium praestare potest, locum spatium poni nō posse decernant; si quae propria loca Aristoteles corporibus attribuit, ijs illa praestent omnia. At quoniam, vt superius dictum est, corpora singula à corporibus, à quibus continentur, à proprijs locis Aristoteli, suisque assidue oppugnantur, & corrumpuntur, contraria planē sunt; non propterea quod spatium nihil quae in ipso locata sunt foueat, nullamque ad ea similitudinem sortitum sit, entium locus poni non potest, quin magis, quam continentis superficies, ponendum est; nam si nihil ea fouet, nihilque eis simile est, at nihil certē oblaedit, nihilque cōtrarium eis est. Quantitati preterea, inquiunt, per se locus debetur, itaque & spatium, quantum & ipsum cum sit, locus tribuendus erit. Mirari sanē licet incorporeo spatium, & quod si sit, vel ipsis entium omnium, & Mundi vniuersi locum esse necessario itatuendum sit, locum tribuendum esse, videri posse. Tum si vas, inquiunt, aquae plenum ex alio in alium transferatur locum, quoniam spatium in quo locatum est (vt id ponentibus placet) non transfertur, sed aqua spatium variat, non vas tantum, sed aqua etiam, quae vasi inest, per se mouebitur, quod est absurdum. Si quae alijs quidē inexistētia, & cum ijs commota, at per proprium perpetuō delata locum, perpetuoque in proprio sunt loco, per se moueri Peripateticis, vt videtur, placet, aqua etiā vasi indita, & cum eo cōmota, veluti & vas per se mouebitur; & aquam vasi inditam, & cum vase commotā (si quae ab alijs gestantur moueri ea dicere licet) veluti & vas per se moueri si ponamus, quid absurdum positum sit, vel iuxta Aristotelis positiones, intueri non licet. At, vt dictum est, nō quae iuxta illius decreta, sed quae iuxta rerum naturam euenire non possunt, si ponantur, absurda sunt. Præterea, inquiunt, si spatium (nam, vt veritas amplius eluceat, vel quae exposita, examinataque sunt, iterum exponere, iterumque reijcere non grauabimur) vnum, eiusdemque naturae sit vniuersum, differentium corporum locus esse non poterit, locus enim locato similis sit, oportet. Rectē quidem, si aer, à cuius superficie amplior terrae portio continetur, & Coelum igni simile Peripateticis positum sit, aut poni possit. Adhuc quantitatem, dicunt, spatium sortitum cum sit, nequaquam (quod ijs, qui illud ponunt, fieri placet) per omnes corporum, quae in eo ponuntur, partes, dimensionisque penetrare, permeareque poterit; tum si penetret, simul & spatium, & corpus in eo locatum erit. Equidem spatium, quod ponimus, penitus incorporeum, & veluti non ens, & vt probauimus, aptitudo modō quaedam ad corpora suscipienda, aliud nihil prorsus cum sit, proindeque corporibus, quae ipsum subeunt, nihil reniti, repugnareque cum possit, in ipsa illa vt locentur, nihil sibi ipsis immisceri, & mutuō sese diuidere, dissecareque opus esse existimo. Cur enim nihil ea ab ipso cum penetrentur, non in ipso locari queant? At si à spatium ea penetrari velint, incorporeum cum sit, quin qualiacunque sint corpora penetrare queat omnia, haud est dubitandum. Et vt spatium, quodque in eo suscipitur corpus simul fiant, quoniam incorporeum est spatium, nullum consequitur incommodum.

D 2

Postremū

Postremo locus, addunt, locato nobilior, & prior etiam est; at spatium, quantitatis, & substantia omnis expers, & accidens cum sit, entibus, quæ in ipso locata sunt, nec nobilior, nec prius videri potest. Non perperam forte, si Peripateticis, & qui Aristotelis decreta omnia, veluti ipso à Deo prolata venerantur, spatium locum poni non posse, persuadendum foret; at quoniam cum ijs modo contendendum est, qui hanc saltem illius positionem demoliri student, & inane spatium entium locum ponendum esse contendunt, non quæ iuxta Aristotelis decreta, sed quæ iuxta rerum naturam incommoda eos excipiunt, exponenda Peripateticis erant. Etenim locum quidem ijs, quæ in ipso locantur, priorem oportere esse, omnes reor admittunt; at cur nobilior etiam ponendus sit, non omnibus intelligere licet. Supremum certe Cælum, quod velint, nolint, in loco ponant, necesse est, in loco, qui ipso nobilior sit, locari non potest: nam per se corporum nulli spatium cum inhæreat, sed per se existat, perpetuòq. idem cum permaneat, & quod si existit, in eo Mundus locatus necessariò sit, cur accidens ponendum sit mente non concipitur. Quod dictum est, non alia ratione vlla spatium dari non posse Peripateticis contendendum, sed nusquam fieri id posse declarandum; nam si sit, quod non reliquorum modo entium, sed celi etiam ipsius locus sit, si non prius, cum ipso certe Mundo factum fuerit, necesse est. Itaque nisi Aristotelis ratio, quæ, si vacuū detur, motum fieri non posse astruit, quod si per vacuum fiat, in instanti fiat, obstat; spatium, quod ponimus, corporum omnium, & Mundi etiam ipsius locum esse statuere liceat: at nihil prorsus ea obstat, nam, vel si spatium quale positum est, verè existit, nusquam tamen cum sit, quod (ut dictum est) corpora, quæ in eo locantur, separari, seungi, à se ipsis non sustinent, sed sibi ipsis perpetuò adherent, nulla spatij portio vacua remanet vsquam, sed vniuersum corpore quopiam repletum est. Quocirca quæ mouentur corpora, nusquam per vacuum, sed per alia perpetuò feruntur corpora. Tum si detur vacuum, nequaquam tamen (ut Aristoteli placet) nullo in tempore motus fiat; qui enim, vel si à nullo, quæ per intermedium spatium feruntur, retardentur, è cælo in terram nullo laps descendat temporis momento, atque simul, & in cælo, & in terra, sit. Quas ob causas quoniam, ut visum est, sensus ipse entia in spatio contineri ab ipsorum mole diuerso nobis manifestat; & nulla Aristotelis, suorumue ratio id fieri prohibet, & satis continentium corporum superficiem, corporum locum poni non posse est demonstratum; reliquæ difficultates, & bene ex magna, à quibus Aristotelis sententiam vrgeri, vel suorum complures declarant, nequaquam exponenda videntur. Sed quid sit tempus, & in ipsius Aristotelis dictis speculemur: rectè enim è quibus illius natura intelligenda est, nos edocet, proindeque in ijs simul, & quid Aristoteli visum fuerit, & quid sit tempus innotescet.

QVID SIT TEMPVS.

Cap. XXIX.

4. Phys. 97
Quid sit tempus inquirens Aristoteles, reiectis antiquorum opinionibus, quibus aliud, atque aliud visum id esset, postremo, & motum non esse declarans, inquit. At neque sine mutatione est; cum enim ipsi cogitatione nihil mutamur, aut si mutamur, minimè animaduertimus, nullum tempus præterisse nobis videtur, quemadmodum nec hisce, quos fabulæ tradunt in Sardo apud Heroas dormire, cum à somno fuerint excitati. Prius enim momentum cum posteriori coniungunt, vnumque efficiunt, & id quod intercedit eximunt, propterea quod sensu id non apprehendunt. Ut igitur si aliud, & aliud temporis momentum non esset, sed vnum, & idem, tempus non esset, ita cum aliud, atque aliud esse nos latet, medium tempus pullum videtur esse. Quamobrem si, cum nullam distinxerimus mutationem, euenit, ut temporis nulla nobis sit cogitatio, sed in vno, & indiuiduo manere anima videatur, cum autem sensu appreh-

apprehendimus, & disingimus, tum tempus præterisse dicimus, perspicuum est sine motu, & mutatione tempus non esse; ita illud constat tempus, nec motum esse, nec absque motu. Sumendum verò est (quandoquidem quid est tempus quarimus) quid sit ipsius motus, hinc exordium ducendo, simul namque, & temporis, & motus sensum habemus. Nam in tenebris, quamquam corpus nostrum nihil patiatur, si tamen animo agitemur, statim tempus aliquod simul, videtur fuisse: sed & cum tempus aliquod videtur præterisse, simul & motus quidam apparet fuisse; quare aut motio, aut motio- nis aliquid est tempus; cum igitur motus non sit, aliquid eius sit, necesse est. Cum autem id, quod mouetur, ex aliquo ad aliquod moueatur, magnitudoque omnis continua sit, magnitudinè motus cōsequitur. Quod enim magnitudo continua sit, motus quoque est continuus; quod autem motus, & tempus, nam quatus motus est, tantum & tempus videtur semper fuisse. At verò prius, & posterius in loco primū sunt, quandoquidē sit in eo insunt. Cum autē in magnitudine prius, & posterius insunt, necesse est, & in motu prius, & posterius inesse ijs, quæ illic sunt, proportionē respondentia. Atqui etiam in tempore illa insunt, quod horum alterum semper sequatur. Prius autem, & posterius in motu, re quidem ipsa, & subiecto idem sunt, quod motus, ratione verò diuersa sunt, & motus non sunt. Atqui & tempus cognoscimus, cum motum distingimus, prius, & posteriori distinctis, tumque fuisse tempus dicimus, cum prioris, & posterioris in motu sensum habuerimus: distingimus autem, quod aliud, & aliud ea esse, & aliquid aliud intercedere existimamus. Cum enim extrema à medio diuersa esse animo concipimus, temporisque momenta duo esse anima affirmat, aliud quidem prius, aliud posterius, tum hoc ipsum tempus esse dicimus. Nam quod momentis terminatur, tempus videtur esse, idque positum sit. Cum igitur temporis momentum ut vnum sensu apprehendimus, non autem ut prius, & posterius in motu, vel ut idem quidem, non tamen prioris, aut posterioris alicuius, quod scilicet prioris alicuius sit finis, & posterioris alicuius principium, nullum tempus videtur fuisse, quandoquidem nec motus. Cum autem prius, & posterius, tum tempus dicimus. Hoc enim est tempus, numerus motus ratione prioris, & posterioris. Non ergo tempus est motus, nisi ut numerum motus habet. Argumentum autem est, quod plus, & minus ex numero diiudicamus, maiore verò, & minorem motum ex tempore. Tempus ergo numerus quidā est. Rectè quidem Aristoteles, ex entium motu, immutationeque in temporis cognitionem nos inductos esse, & nullum prorsus temporis sensum fieri nobis posse, sine motu cuiuspiam sensu, docet; quin, si motū quempiam intueamur, recordemur, utat non rectè, ut videtur, ex ijs tempus sine motu, & mutatione non esse colligit. Cur enim, cum tempus ut sit, entis nullius motus, immutatiove præstet, sed per se existat, ab entium motu pendeat, & si nullus motus, nullaque fiat immutatio, tempus itidem esse, fluereque cesset? Non rectè itidem, propterea quod nec tempus seorsum à motu, nec motum seorsum à tempore vnquam, sed perpetuò cum altero & alterum apprehendimus, tempus conditionem, affectionemue quampiam, & motus quid esse decernit. Nam, vel si nullam prorsus affinitatem, cognationemue motus cum tempore habeat, nihilque prorsus illius tempus sit, sed penitus ab altero alterum diuersum sit; quoniam motus, immutatioque omnis in tempore sit, eiusque, & breuitatem, & diuturnitatem tempus nobis manifestat, & tempus nullum nobis præterit, in quo motū quempiam non intueamur, recolamusue, necessariò ubi motus cuiuspiam nobis sensus sit, quod eius itidem durationis sensus sit, temporis itidem, in quo ille factus est, sensus sit: & ubi temporis, motus itidem qui in eo factus est. Itaque non, quod nunquam alterius tantum, sed perpetuò vtriusque simul sensus sit, propterea alterum alterius quid esse statuendum est, sed id tantum, quod euenire videtur, motum scilicet omnem suo in tempore fieri, & motum prorsus nullum sine tempore fieri posse, ea videlicet tantum alteri ad alteram cognatio, affinitasque tribuenda est, quæ tributa videtur. Minus etiam continuas, & prius, posteriusque

riusque tempori indendum fuit, quod quantitati, proindeque & motui, qui super ea sit, insunt; nihil enim a motu cum pendeat tempus, sed per se (ut dictum est) existat, quas habet conditiones, à se ipso habet omnes, à motu nullam prorsus. Mirandum præterea est, motui prius, posteriusque propterea inesse visum Aristoteli fuisse, quod & magnitudini, super qua sit, insit. Etenim coeli, cuius motus præcipue tempus, numerum, mensuramque esse Aristoteli placet, pars nulla alia prior, posteriorque est. At, ut dentur hæc omnia Aristoteli, non certè, ut tempus motus numerus, mensuraue, aut passio, affectioque quæpiam sit, dari potest: qui enim res, quæ principio, sineque Aristoteli caret, & quæ nusquam sibi ipsi difformis, nullaue ab intermedia re distincta est usquam, rei, quæ passim terminatur, immutaturque, cui omnino terminum quempiam, & quampiam assignare liceat distinctionem, numerus, mensuraue sit? aut qui res vlla rei passio, affectioque sit, cui nihil inhæret vnquam, nihilque commune habet, & à quo penitus diuersa est? Itaque, si quam conjunctionem, connexionemque, & affinitatem tempus, motusque, inter se sortita sunt, ea modò tribuenda ijs est. Tempus mora sit, duratioque, & spatium, at non super quo, aut per quod, sed in quo motus, immutatioque, sit omnis. Et motus temporis sit mensura, at non omnis, sed coeli modò, qui nimirum vnus continuus est, & vniformis. De principijs, primisq. corporibus, quot, & qualia sint, insuper de ortu, & interitu in vniuerso hucusque actum. Nunc quid antiquiores Philosophi, Aristoteles potissimum, eiusque, affectus, qui sine dubio in hoc genere cæteris omnibus longè antecellunt, hisce de rebus senserint, accuratè est excutiendū, ut nostra simul sententia clarius explicetur, atque adeo probetur.

BERNARDINI TELESII
CONSENTINI
DE RERVM NATVRA IVXTA
PROPRIA PRINCIPIA
LIBER SECVNDVS.

NIHIL INFERRE PERIPATETICORVM RATIONEM, QVA, QVAE

communem materiam sortita sunt entia, vel à nullo passa contrario, corrumpi astruunt. Cap. I.

COMMVNEM materiam quæ sortita sunt entia, vel si nullo à contrario agente oppugnentur, corrumpi tamen omnia Aristoteli, suisque placet omnibus, quod formas illa, naturaque omnes suscipere apta cū sit, nequaquam ab vna perpetuò detineri, aut queat, aut velit, sed alias omnes, quas suscipere potest, appetat, & suscipiat tandem omnes oportet: neque enim illas suscipiendi appetitus, facultasque frustra insit. Itaque vel nulla externa in inexistentē contraria agente forma, sola materiae appetitia, potentiaque illam eijcere satis Aristoteli est. Et propterea sublunarem ignem, vel si à nullo is contrario ipsi etiam oppugnari videretur, assidue tamen corrumpi decernit. Et vera si sit ratio, non terra modò, sed ipsum etiam Cœlum, secus ac nobis visum est, corrumpatur. Quamobrem explicanda amplius, excutiendaque est illorum sententia. Principio formæ oēs, omnesque, qualitates materiae vniuersæ, & cuius eius portioni simul inexistere Peripateticis videntur, at non semper actu oēs, sed vnica tantum, reliquæ verò potentia, non agentes, sed veluti stertentes: quæ nisi actu interdum, & æterno tempore veluti per vices stant, frustra ibi inditæ sint. Id verò, quod veluti inertia, imperitiaque, naturam incuset, pacto nullo admittendum existimantes Peripatetici, materiae, inertissimæ rei, & quæ actionis omnis per se penitus expers, quin veluti non ens, & id modò Aristoteli sit, quod ab agentibus sit naturis, harum quas vult, vel à quibus detinetur, & quæ in ea vigent, veluti in soporem deiiciendi, alias contra, quæ stertunt, & veluti demortuæ in eius latebris latent, veluti excitandi, & in lucem, actumque agendi facultatem attribuunt, proprijs placitis, rerumque, naturæ repugnantes, & alijs, ut videretur, multis peccâtes modis. Nam rem ponunt, quam nulla concipere queas imaginatione, agentes naturas agendi vi exutas, stertentesque, & longè plurimas, summèque inter se cōtrarias, sibi ipsis connexas, vnitasque, penè & vnum factas, in materia parte quauis, & veluti puncto in eodem simul existentes; cum quauis materia portio, & punctum quoduis in quoduis transmutari possit ens. Tum, si formæ omnes materiae perpetuò insint, nequaquam forma vlla, vel vnquam corrumpatur, vel generetur vnquam; sed quæ interim videretur, perpetuò existens eadem, at modò actu, potètia modò, modò vicens, agensque, stertens modò agendi vi exuta. Formarum itaque,eductio omnis non ipsarum productio, sed expergefatio sit, aut reuocatio, quæ in materia eadem perpetuò remanent eadem, eò dumtaxat à se ipsis differentes, quod non perpetuò vigilant, atque operantur, sed stertunt interdum, & desides fiunt. Mirum præterea, si quæ actu existentem, agentemque, & repugnantem deturbauit, interemitque, demortuam

ruam iam, aut in altissimum soporem deiectam, omnique agendi vi exutam, non penitus ejiciat, penitusque interimat, contrariam, & ipsius interitum assidue expetentem, molientemque, & quæ exitum allatura sit tandem, nisi quid materiæ natura existat, sed formæ tantum in potentia: nullus itaque materiæ sit usus, sed solæ formæ sufficiant, quod Aristoteli placere haud potest, materiam, subiectumque ad rerum generationem maxime necessarium, longeque illius naturam à priuatione, & à formis in potentia diuersam iudicanti: quæ igitur forma contrariam actu existentem, vigentemque, & repugnantem deturbauit, nequaquam, vel potentia, vel alio pacto vllò ibi esse sinet. Calor nimirum, qui terræ frigus vicens in illa, actuque existens deturbauit, agendique vi exiit, nequaquam in materia, quam penitus occupauit, & in qua iam diu viget ipse, regnatque, vel potentia, vel alio ibi modo esse volet vllò, vel vllò degere pacto: nam nec repugnare, nec sese occultare, nullas subire latebras potest, in quibus à calore penitus omnia permeante, & occupante non deprehendatur, & deprehensum non exitio detur. At, vt hoc non possit forma exuperans, numquam certe ipsa à profligata iam, omnique agendi vi exuta patietur, minus etiam à materiæ potentia, à materiæ alias ad formas suscipiendas aptitudine, vel appetitu superetur, agendique vi exuatur, aut in materiæ gratiam libens ipsa latebras subeat, pene & esse cesset, quæ seruari, & in subiecta diffundi omnia, & iuxta propriam naturam perpetuo operari summè appetit, quaritque, & summis incessanter contendit viribus. Non igitur, vt Peripateticis placet, quæ generari videntur formæ, materiæ præinexistunt omnes, idque modò ab externis agentibus formis habent, quòd materiæ ex illis concinnant, aptamque faciunt, & hoc factò, per se illa è materiæ sinu, in quo delitescébant, ac stertebant, emergunt, & in opus exeunt; sed nihil prorsus præexistentes, verè ab illis fiunt, verèque cū entibus generantur, se ipsas amplificandi, multiplicandi, & è proprijs sedibus, nihil in his imminutæ effundendi, & alienas subeundi, præinexistentibusque naturis inde eiectis, sese in ijs constituenti facultate præditæ naturæ agentes, quorum entium naturas exuperant, non sui similes, potentia in ijs existentes in actum agunt, sed ea ipsæ occupant, & se ipsas in ijs indunt, constituuntque; & huiusmodi facultatem ipsi in primis formis attribuant Peripatetici, oportet. Neque enim externam materiam concinnent, nisi proprias vires, se ipsas in eam effundant, & luci eam facultatem cum attribuant, calori itidem, cui manifestè inhæret lux, attribuant, necesse est. Quapropter, vel si non calor ipse rerum sit forma, sed eius organum (quoniā organi casum forma insequi, & formæ ductu, magisterioque organum agere Peripateticis videtur) forma etiam proprias vires, & se ipsam cum calore emittat necesse est. Cui porro ipsa insidet sedi, alij vt eam concedat, in eiusque gratiam ipsa, vt inde recedat, & pereat, quantumuis illa similis sit, cognataque, numquam Peripatetici persuadeant. Minus etiam fundamentum, cui ipsorum ratio innititur, firmum monstrent vnquam. Ea enim quidem, quæ entium singulorum propria est potentia, & qua iuxta propriam naturam operari possunt, non ad actum modò ducatur, sed actui inhæreat semper, semperque actui infixæ, & vnum prorsus actui sit, oportet; quæ nimirum singulis inexistens, & singulorum propria, externo nullo ad proprium indiget opus. At certè qua ab alijs pati possunt entia, nequaquam, vel eorum quæ agunt, vel eorum quæ patiuntur, corrumpunturque est propria, & nequaquam libera, absolutaque, sed vtrorumque illorum communis, & veluti sub conditione, si scilicet agenti coeat patiens, debilius robustiori, neque enim coire hoc illi, & hoc agere, pati illud, necessitas cogit vlla. In quæ igitur quauis occasione contrarium, robustiusque agere non potest, æterna appareant illa, & numquam corrumpantur.

RAYO.

RATIONES, QVIBVS ARISTOTELES COELVM IGNEVM NON ESSE,
& Peripatetici nonnulli calorem, frigusque substantias non esse astruunt, exponendas, examinandasque esse. Cap. II.

COELVM vniuersum, ipsum etiam Solem caloris prorsus expertem, & calorem qui assidue à Sole emanat, nō ab eius natura, & substantia emanare, sed ab eius fieri motu, à quo sublunaris aer commouetur, conteratur, diuellatur etiam, segregetur, & ad terram vsque deuoluatur, summè Aristoteles cōtendit. Et, vt suorum multis placet, calorem, frigusque nequaquam substantias, & naturas esse statuit, quæ informem, inertemque materiæ molē subeuntes, in terram, aquam, aerem, ignem, & in reliqua eam agant entia; non ex rerū sint formæ, quarum præsentia, atque opera, quod sunt, quod agunt, quod operantur, sint, agant, operentur entia; sed cū terræ, aquæ, aeris, ignis, tum verò, & reliquis entibus, plantis præsertim, & belluis alias à calore, frigoreque, inesse naturas, & longè eas calore, & frigore præstantiores, nobilioresque, & diuiniore, quā calorem, & frigus organa sint, quæque vera rerū sint principia, formæ, & substantiæ. Nos rationes, quibus vtrumque astruitur, diligentissimè ponderabimus; cum de rebus agatur, quibus ignotis, nihil fortassis in natura notū esse queat. Atque si firmæ ea sint, veræ, & necessariæ etiā (huiusmodi enim sint oportet, quæ res adeo sensui repugnantes, contrariæque, suadere conantur) nō amandus modò, amplexandusque, sed summo opere etiam admirandus, quin numinis instar venerandus sit Aristoteles, qui excellenti ingenij acumine, & magnitudine solis naturam non igneam, qualis sensu percipitur, sed ab igne diuersam esse intellexerit, modumque insuper indagauerit, quò non calidus sol, calorem assidue in terram demittat, illamque in tot agat entia; & qui insuper, cum nulla ab igne edatur actio, quæ caloris non sit, aliam tamen igni, vt primus fortasse omnium illi tribuit Auerroes, inesse inspexerit substantiam, cuius organum sit calor. Sin contra nullum habeat robur, non is sectandus, qui solem ijs viribus, eaque spoliaret natura, qua donatū esse, eius species, & actio manifestat, & operatio; qui igni, reliquisque entibus naturam impartiat, cuius nec species, nec actio, nec operatio spectatur vlla; qui denique nequaquam, quòd docere professus fuerat, rerum nos naturam, sed suas doceat opiniones.

RATIONES, SIGNAQVE, QVIBVS ARISTOTELES NON
igneum esse Cœlum declarat, & diuersa à sublunaribus substantia ipsum donat. Cap. III.

Materia, inquit Aristoteles, naturalia corpora, & magnitudines secundum se ipsa mobilia dicimus esse; naturam enim principium motus ipsis esse dicimus; omnis autem motus secundum locum, quem vocamus lationem, aut rectus, aut circularis, aut ex his mixtus est; simplices autem hi duo soli; causa autem, quia & magnitudines simplices, quæ recta, & quæ circularis est, tantum sunt. Circularis igitur est qui circa medium, rectus autem qui sursum, & deorsum; dico autem sursum, qui à medio, deorsum autem, qui ad medium; quare necesse est omnem simplicem lationem, hanc quidem à medio, hanc autem ad medium, hanc verò circa medium esse. Quoniam autem corporum, hæc quidem simplicia, hæc autem composita ex ijs sunt, dico autem simplicia quæcumque motus principium habent secundum naturam, vt puta ignem, & terram, & horum species, & cognata his, necesse est & motus, hos quidem simplices, hos autem quodam modo mixtos esse, simpliciumque simplices, mixtos autem compositorum, moueri autem secundum prædominans. Si quidem igitur est simplex motus, & simplex

simplex motus corporis simplicis est, etenim si compositum fuerit, secundum simplex prædominans erit; erit igitur necessarium esse aliquod corpus simplex, quod natum est ferri circulari motu secundum sui ipsius naturam. Nam si qui vnus est, vi alterius fieri contingit, at natura impossibile est, si quidem singulorum simplicium corporum, vnus est secundum naturam motus. Præterea, si motus præter naturam motui secundum naturam, & vnum vni contrarium est, necessario, quoniam circularis motus simplex est, si corporis, quod circumfertur, proprius, naturalisque is non est, præter naturam ipsius is sit: si igitur ignis id, aut aliud huiusmodi, naturalis ipsius motus circulari contrarius erit; at vnum vni contrarium, & motus, qui sursum, deorsumque mutuo sibi ipsis contrarij sunt; quod si aliud ab ijs, quod circumfertur, corpus sit, erit utique aliud naturalis ipsius motus; at hoc prorsus impossibile, nam si sursum ignis sit, aut aer, si vero deorsum aqua, aut terra. Tum ignem sursum modo, non & circulo etiam natura moueri, sed, quod alibi declarauit, à cœli conuersione trahi supponens, Ex ijs, inquit, manifestum est, quia nata est esse quadam alia corporis substantia, præter has, quæ huc sunt consistentes, dignior, & prior his. Corporis nimirum, quod circumuoluitur, naturam, substantiamque sublunarij nulli similem, contrariamue, sed diuersam esse, itaque, sublunarium conditionibus nullis prorsus donatum esse cœlum. Vniuersa Aristotelis ratiocinatio huiusmodi videtur. Quoniam naturam motus principium est, quæ natura constant corpora, mobilia secundum locum sint omnia, proprium omnia, naturalemque habeant motum, & vnum modo, simplicemque, quæ vna à natura constituta, ac simplicia sunt, & contra, quæ simplici mouentur motu, simplicia sint oportet. Nam si & quæ pluribus à naturis constituta, & veluti è multis corporibus composita sunt, vno & ipsa, & simplici moueri videntur motu, propterea ita mouentur, quod naturarum, à quibus constituta sunt, vna reliquis veluti prædominatur, cuius mouentur motu. Simplex verò motus, rectus tantum est, & circularis; siquidem & magnitudinum, linearumque, super quibus motus sunt omnes, & quarum formam motus sequantur oportet, recta tantum, circularisque, sibi ipsi perpetuo similis, & vniformis, itaque, simplex est. Rectus is dicitur, qui à Mundi medio sursum, & qui huic contrarius ad Mundi medium, & deorsum fertur; circularis autem, qui circa Mundi mediū circumuoluitur. At verò, cum corporū singulorū motus à singulorū natura emanet, quam motus ad se ipsos cognatione, similitudinemque, aut contrarietatem sortiti sunt, eam etiā & naturæ, à quibus corpora constituta sunt, ad se ipsas sortite sint oportet; similes, cognatæque, sint, quæ similes, & contrariæ, quæ contrarios, & diuersæ, quæ diuersos motus edunt, oportet. Ergo cum terra, & aqua ad mediū, aer, & ignis à medio. Cœlum circa mediū natura moueatur, & motus à medio motui ad medium, vnumque non pluribus, sed vni modo contrarium sit, terra profecto aquæ, & aer igni similis, horumque, vterque, illarū vtrique, contrarius, cœlo autem, neque illarum, neque horum vllus, aut similis, aut contrarius, sed omnes à natura constituti sint oportet, quæ à cœli natura prorsus diuersa sit. Nam circularem motum cœlo secundum naturam esse, vel inde patet, quod ne effingi quidem potest, quod contra naturam circulari motu moueri queat. Quoniam autem simplex is est, itaque quod eo mouetur, vel secundum naturam, vel contra naturam mouetur, & quod contra naturam simplici quopiam motu mouetur, naturalis eius motus illi contrarius, & simplex omnino sit, oportet; si corpus aliquod circulari motu contra naturam mouetur, naturalis eius motus, rectus, & aut sursum, aut deorsum sit, necesse est; at horum alter alteri contrarius, & vnum vni contrariū cum sit, alij contrarius esse non potest; utique corpus, quod circulari motu contra naturam moueatur, prorsus dari non potest. Mirum præterea, summeque rationi aduersum, corpus, quod circulari moueri videtur, contra naturam eo moueri, continuus, æternusque vnus is cum appareat, & corpus, quod eo mouetur, nihil vnquam immutetur; siquidem motus, operationesque quæuis, quæ contra naturam eduntur, & ipsæ, & quæ eas ædunt natura breui deficiunt.

deficiunt oēs. Quapropter, quoniā simplicium corporum cœlum circulo, ignis, & aer sursum, terra, & aqua deorsum natura mouentur (nam ignis non iuxta sui ipsius naturam, sed à cœli conuersione tractus, cum eo circumuoluitur) terra, & aqua, ignis, aerique, contraria, cœlum eorum nulli nec contrarium, nec simile, sed diuersa ab omnibus natura, nullisque, prorsus eorum conditionibus donatum esse statuendum est. Et alibi eos inculans, qui corpus, quod in supero est loco ignem statuunt, Quicunque, inquit, id quod ambit, & non solum ea, quæ feruntur corpora ignem purum aiunt esse, quod aut inter terrā, & astra interiectum est spatium aerem, si ea, quæ nunc in Mathematicis monstrantur, satis essent cōtemplati, fortasse ab hac tam puerili opinione sese abduxissent: illud n. nimis simpliciter existimarunt, singula quæ feruntur magnitudine parua esse, quod huiusmodi nobis appareant ea hinc spectantibus. Dictum est quidem, & antea in his, quæ de supero loco contemplati sumus, sed sermonem eundem nunc quoque repetamus. Si n. interualla igne essent referta, & corpora ex igne constarent, quoduis reliquorum elementorum iam pridem interijisset. Si cœlum, & stellæ igneæ sint; ac ignis elementum tanta mole reliqua excedat; reliqua omnia corrupisset. Nam ne huiusmodi quippiā eueniat, ne elementorum aliquod reliqua in propriam agat naturam, equalem omnia materię quantitatem, proptereaque & æqualem proprię naturę copiam sortita oportere esse decernit Arist. Idcirco, quæ superstant, quod tenuiora, laxioraque existunt, & è materia constant magis expansa, magisque explicata, ijs, quibus superposita sunt, quæ densiora, & è materia magis in se ipsam conspissata constant, maiora quidem sunt; at eò tñ modo singula, quod quæ suppositi, densiorisque portio in superpositum, laxiusque soluta est, in maiorem acta est molē. Quæ aer aqua, è qua factus est, excedit ratione, ea vniuersitates, quæ superstant, subsidētes excedunt. Terre, inquit, molem, in qua oīs etiam aquarum multitudo comprehenditur, nulla (vt ita dicam) pars est ad eā, quæ continet magnitudinem comparata: nec verò moles tanta se excedere magnitudinem intuemur, cū ex aqua secreta aer oritur, aut ignis ex aere. At necesse est vniuersam aquam ad totum aerem eandem habere proportionem, quam aquæ tantulum, parsque exigua ad eum habet aerem, qui ex ea gignitur. Quin & stellarum, quæ currere videntur, velocitas, & solis candor, non igneum esse solem, Aristoteli indicant. Superum, inquit, locum calidum non esse, neque ignitum etiam, stellarum transcursus satis declarat; hi enim eo in loco non sunt, sed in infero; cum tamen ea, quæ incitatus mouentur, tum celerius, tum plenius ignescant. Si tandem igneum esset cœlum, aut igniri, accendi; aptum, utique, à rapidissimo illo motu accederetur, & in ipso fierent quæ currere videntur stellæ, in cœlo autem, supremo præsertim, ipsas non fieri earum, inquit, velocitas indicat; quæ rerum à nobis proiectarum velocitati similis est: quæ, quoniam nobis propinquæ sunt, stellæ, lunam, & solem celeritate multum superare videntur. Sol præterea, inquit, qui maximè calidus videtur, candidus, non igneus apparet. His rationibus, hisque inditijs persuasus Aristoteles cœlum caloris expers, & incapax constituit, nihil ipsum veritus sensum, qui igneum solem, nihilque ab igne sentit differentem. Verum, vt propositum est, accurate rationes examinentur, & inditia.

1. Mete.
cap. 3.

Ibidem

1. Mete.
cap. 4.

Ibidem

RECTE RERVM NATVRAM, EARVMQVE SIMILITVDINEM, DIS-
similitudinemque; ab earum operatione colligendam Aristoteli visum, & si quæ assumit,
vera sint, rectè diuersæ à sublunarijs naturæ Cœlum illi positum esse.

Cap. IIII.

GREGIE ignotam cœli substantiam à motu, nempe ab eius operatione venatur; & cœli ad sublunaria differentiā ab horum ad illius operationē discernit colligit. Quare, si quæ ei assumuntur, rectè assumpta sint oīa, vnus motus, non & immobilitatis item principium natura si sit; & quæ natura constant entia
E iuxta

iuxta suam naturam mobilia sunt omnia; & proprium oīa naturalemq. & vnum modo singula habeant motū, neq. à seipsis dissideant nature, quòd alia motu, immobilitate alia gaudeat, & motū alia edat, immobilis alia torpeat; sed quēis motum edendi facultate prædita sit; at non quemlibet quātū, sed vnum modo singula, & prout similes sunt, dissimilesue, ita & motū similem adant, dissimilemue; atq. à motuum similitudine, dissimilitudineq. entium similitudo, dissimilitudoq. habenda sit; & ita à seipsis dissideant motus, veluti & naturæ ipsæ; nec tū eorum quīvis cuilibet cōtrarius sit, sed vnus vni tantum; itaq. qui à medio sit motus, ei, qui ad mediū, circulari verò eorum neuter cōtrarius sit, similisue, sed vterq. ab illo diuersus; & ignis circularē ad motū ineptus sui natura, & à Cœli cōuersione illo ferri conspectus sit; haud perperā fortē cœlum diuersē à sublunaribus naturę positiū Arist. sit. Propterea nū fundamenta hæc bene iacta sunt in-
tucamur.

NATURAM NON MOTVS TANTVM, VT ARISTOTELI

positum est, sed immobilitatis etiā principium esse. Cap. V.

NATURAM non motus tantum, sed & immobilitatis principium esse, non. f. naturam quamuis mobilem esse, & motu oblectari, & entia, quę cōstituit, quibusq. inest, mobilia facere, sed aliam talem, aliā immobilē esse, & immobilitate gaudere, motumq. auerfari, & quę cōstituit entia, quibusq. ipsa inest, mobilia facere, torpidaq., adeo liquet, vt qui id declarari velit, Solem illi mobilem esse declarādum sit. Ecquis

Terram nullo vnquam, cœlum perenni, & nunquā cessante cieri motu non intuetur? & propterea perpetuò immobilem illam manere, hoc verò propterea agitari non intel-
ligit, quòd à natura illa cōstituta est penitus immobili, & quę à motu, malo, molestiaq. afficiatur, hoc à natura summē mobili, & quę motu oblectetur, & seruetur? Quę qui-

dem optime Aristoteles nouit, ac memoriæ tradidit. Nam naturā ingenium explicans, *phys. cap. 1.*

Quęcumq., inquit, natura sunt, videntur habere in se ipsis principium motus, & quietis, immobilitatis nimirum (semper. n. Arist. vel Peripateticorum oīum testimonio, quietē

motui contrariam, & immobilitatis loco quietem ponit) alia quidem secundum locū, alia secundū augmentum, & decrementum, alia autem secundum alterationem. Natu-

ra igitur principium est quoddam, atq. causā mouendi, & quiescendi eius, in quo est, primo, per se, & non secundum accidens. Rectē sanē, & rerum ingenium, ijsq., quę sensu

percipiuntur, concors. Et alibi, Quod, inquit, corpus sub conuersione supera est, cum *Met. cap. 4.*

veluti materia quędā sit potestate calida, frigida, humida, & sicca, & ceteris, quę hæc cō- *Ibidem.*

sequuntur, affecta, talis redditur, atq. est partim à motu, partim ab immobilitate; cuius *cap. 2.*

rei causā, atq. originē antea docuimus; nempe vbi sublunarem hunc Mundū superis *2. de cel. tex. 17.*

motionibus propterea continuatū esse, vt oīs ipsius virtus inde gubernetur, edocuit. *cap. 18.*

Itaq. quod grauissimū est, & frigidissimū, terra, & aqua in medio, & circa medium se-

cretū, circa hæc aut ea, quę his herent, aer, & ignis. Vt nō modò immobilitatis principium,

veluti & motus, naturā esse, sed entia ab illa, quę frigida sunt, mobiliaq., terrā, & aquā,

cōstitutā esse visum Arist. sit, positumq. Et alibi, Nō quodlibet, inquit, Mundi corpus

quale diuinū est, circulariter mobile, & vno, & simplici motū motu; quia necesse est in

medio corporis circulo lati aliqd manere, & terrā id esse; hæc. n. in medio quiescit, atq;

nunc quidē supponatur hoc, posterius autē demonstrabitur de ipso. At si terrā esse necesse

est, ignē etiam esse necesse est; cōtrariorum. n. si alterum est natura, & alterū naturā

esse necesse est, nā si sit contrarium, etiā naturam quandā ipsius esse necesse est, quę qui-

dem est materia contrariorū. Præterea affirmatiō priuatione prior est, ceu calidū frigi-

do; sed quies, atq. graue per priuationē motus, atq. leuitatis nuncupatur. Et haud mul-

tō post, terrā (quod pollicitus fuerat) naturā in medio immobilē manere, & nullo ibi,

indeq. motu naturā moueri posse multis declarat. Quo sit vt nunquā satis mirari Arist.

liceat, qui cum naturam non minus immobilitatis, quā motus principium esse, &

qui materiam, quę potestate calida est, frigidaq., actu calidam à motu, & frigidam ab

immo-

immobilitate fieri statuat; entia, quę calida sunt à motu, frigida verò ab immobilitate fieri; & qui demum Terram in medio immobilem positam, ponendamq. fuisse decernat; & qui Terram perpetuò immobilem intuitus cū sit, naturam ipse postea priorū, vt videtur, decretorum, & sensus etiā ipsius oblitus, motus solius principium esse ponat. Quapropter natura quę constant omnia, mobilia iuxta propriam naturā esse, immobilitatemq. nullius propriam esse docet; atq. naturalibus omnino corporibus oībus, & Terræ etiam ipsi proprium, naturalemq. motum assignat. Non scilicet, quòd Terræ partes à proprio loco, & à propria abstractæ vniuersitate, propriū ad locum, propriāq. ad vniuersitatē sponte sua delabi visæ sint; nec, quòd rationes aliæ quædam Terræ etiā proprium, naturalemq. motum assignandum esse suadere Arist. poterant, assentiendū ijs erat, & naturalis propterea motus Terræ attribuendus, veluti Cœlo; quam vniuersam proprio in loco, vbi eius ingenium inspiciendum prorsus erat, perpetuò immobilem torpere intuebatur. Etenim si adeo exhorret corpori vni duos largiri motus, quorum, vt alius alij contrarius videri Arist. potuerit, non æquē certē, atque immobilitati eorum quīvis oppositus videri potuit. Itaq. diligentius dictæ rationes perpēdendę illi erant; quod si fecisset, proculdubio earum fallaciam minimē hominem latuisset. Re-feramus igitur illas, atque examinemus.

RATIONES, QVIBVS ARISTOTELES PROBAT TERRÆ PARTIVM

descensum, proprium, naturalemq. esse Terræ motum. Cap. VI.

QUOD, inquit, necessarium sit motum aliquem simplicibus corporibus oībus natura inesse, ex his manifestum est. Quoniā enim moueri videntur, si proprium non habent motum, vi moueri necesse est; violentia autem, & præter naturam, idem. At verò si præter naturā est aliquis motus, necesse est esse & secundum naturā, præter quē ille est; & si multi præter naturam, vnum quidem secundum naturā: siquidem secundum naturam simpliciter, præter naturā verò multos habet vnūquodq. Amplius autē, & ex quiete manifestum est; etenim quiescere necessarium est, aut vi, aut secundū naturam; vi autem ibi manet, quòd & vi fertur, & secundum naturā, quòd secundum naturam. Quoniā igitur videtur aliquid manere in medio, siquidem secundū naturam, manifestum est, quòd & latio, quę huc fit, secundum naturam ipsi inest. Et alibi, Terram, inquit, non ab alio deorsum, neq. ignem sursum, neq. vi, quemadmodum quidam volunt, per extensionē moueri, inde intelligere licet, quòd tardius moueretur maior ignis sursum, & maior terra deorsum. Nunc autē contra semper maior ignis velocius fertur, & maior terra in suum locum. Neq. velocius vtiq. prope finem ferrentur, si vi, & extensione mouerentur: omnia enim ab eo, quod vim attulit, longius existētia, tardius ferentur; & vnde vi, illuc redeunt non vi.

RATIONEM, QVÆ E TERRÆ PARTIVM DESCENSV TERRAM

natura moueri Arist. suadet infirmam esse. Et terram sui natura immobilem. Cap. VII.

ARIOT, quę proprium, naturalemq. motum terrę attribuit, propterea quòd moueri apparet (nam si non iuxta sui naturam, sed vi, & præter naturā mouetur, vtiq. & secundum naturam moueri ipsam oporteat, & eo insuper motu, qui motui, quo præter naturam mouetur, contrarius sit) immobilitatem, vt videtur, naturalis corporis nullius propriam esse, præterea, quod alibi Aristoteli positum est, immobile sui natura, si quippiam sit, nullis id à viribus moueri posse, supponit. Nam si quippiam immobile Aristoteli sit, quātumuis id præter naturam moueri appareat, nunquam proprium ei, naturalemq. Aristoteles largietur motum. Minus etiam, si quod sui natura immobile est, externa id à vi dimoueri Aristoteli queat, quodcumq. moueri interdum videtur; sui natura mobile id esse statuat. Itaq. quoniam natura nō motus magis, quā immobilitatis principium, & Terra immobilis visæ est; & quasuis

E 2 propo-

propemodum eius partes in sublime ab aliena efferri vi paſſim conſpicimus; quoniam tandem non vera ratio aſſumit, ipſa itidem haud vera ſit oportet. Atque ipſius falſitas manifeſtior ut fiat, ſuppoſitum vtrumq; examinemus. Si ſublunarium corporum nullo ſui natura immobile eſt, & id modo tale Ariſtoteleſi viſum eſt, quod Cælo ſubefſe, & cui Cælum innixum circumuolui Ariſtoteleſi placet; itaq; immobilium vires, conditioneſq; nullo innotefcere poſſunt ſenſu, at è mobilium certè viribus, conditionibuſque, quibus illas proſuſ contrarias eſſe oportet, indagari poterant; & ſi quidem ſui natura mobilia quæ ſunt, ab immoto nullo proſuſ, ne moueantur, prohiberi poſſe uiſa ſint; utiq; quod immobile ſui natura eſt, nullis id à mobilium rerum viribus cõmoueri poſſe ſuſpicari poterat. At mobilium quorumuis, ubi in immotum quippiam, quod ipſorum vires exuperat, molemq; incidunt, motum ſibi intuito, utiq; & mobilia quæ ſunt à mobilibus commoueri poſſe exiſtimadum erat, proindeq; è Terræ partium in ſublime proieſtarum motu, nullus Terræ proprius, naturalisq; indendus erat motus; minus etiam è ſpõtaneo illarum deſcenſu. Id verò manifeſtiſſimũ, ut fiat, natura, cui huiuſmodi motum aſſignat Ariſtoteles, & quam igitur Terræ, & aquæ communè attribuat, oportet, inſpicienda eſt. Quoniam motum quemuis certæ cuiuſpiam naturæ propriũ eſſe, & à certa quapiam natura edi ſummè Ariſtoteleſi placet; quæ entia vnũ, eundemq; edunt motum, comuni quadam natura donata ſint, à qua motus, quo comuni mouetur, edatur neceſſe eſt. Et ſi ea modò, quæ ab huiuſmodi natura cõſtituta ſunt, deorſum ferri appareant, vel ſi Terræ, & aquæ vniuerſitates haudquaquam vltius deorſum ferri, ſed immobilitate gaudere appareant, Ariſtoteleſi aſſentiamur; fortè enim ſi deſcenſus proprius ijs ſit, naturalisq; tamen quia ad medium delata, quò vltius deſcendant, non habent, vltius non deſcendunt: ſi verò alia multa, & quæ natura, quæ terræ, & aquæ cõmunis Ariſt. poſita ſit, donata videri non poſſint, æquè ac Terræ, & aqua promptè ad medium deſcendere appareant, nequaquã comuni Terræ, & aquæ naturæ deſcenſus aſſignandus; ſed natura inquirenda eſt, quæ non Terræ modò, & aquæ, ſed ijs itidem entibus, quæ eodem feruntur motu, communis ſit omnibus. Quoniã igitur non aliam, quàm frigus Terræ, & aquæ communem indit Ariſt. naturam; & ſiccitas, humiditasq; frigori commixtæ deorſum, calori verò copulatæ ſuſum illi feruntur; liquidò patet calori aſcenſum, frigori deſcenſum ab Ariſt. tributum, & neceſſario fuiſſe tribuendum. Nam ſi leuitati illum, hunc verò grauitati aſſignat; quoniã è motus diuerſitate, cum reliquas ſublunarium conditiones, tum vel in primis calorem, frigusq; Cælo demit, & diuerſe ab illis oĩbus ſubſtantia Cælum cõſtituit; itaq; corporum motum non cuius eorũ conditioni, ſed ei ſingulorum attribuit naturæ, à qua ſingula cõſtituta ſunt, & à qua quæ ſingulis inſunt conditiones inditæ ſunt oēs, quæ omnino corporum ſubſtantia, & forma Ariſt. dicitur; iſq; Terræ, aquæ, aeris, & ignis huiuſmodi inquirens naturas, leuitatem, grauitatemq; reiſciendas proſuſ decernit, ut quæ, quò nulla mutuò in ſe ipſas agendi, mutuòq; à ſe ipſis patiendi facultate donatæ ſunt, cõſtituentes naturæ videri non poſſint. Quæ igitur ſi Terræ, & aquæ inſunt, non ut propriæ, principesque eorum naturæ, & quæ ſe ipſas ijs, proprijsq; viribus indiderint, ſed ab illis & ipſe inditæ ſunt naturis, à quibus corpora ipſa, propriæque ipſorum conditiones, facultateſque cõſtitutæ ſunt omnes, à calore omnino, frigoreq; quorum illũ leuitas, hoc verò grauitas conſequitur. Nam calidior facta aqua leuior, frigidior verò grauior ſit. Quo circa vel ſi quæ aſcendunt, leuia, quæ verò deſcendunt, graua ſunt; non ideo leuitati aſcenſus, nec deſcenſus grauitati, ut proprijs, principibuſque cauſis aſſignari Ariſtoteleſi poteſt; ſed (quod dictũ eſt) aſcenſum calori, cuius, quæ leuia ſunt, aer, & ignis, & leuitas ipſa eſt opus, deſcenſum verò frigori Ariſtoteles attribuat, neceſſe eſt; quod corpora, quæ graua ſunt, & quæ deſcenſu gaudent, Terram, & aquam cõſtituit, & cum reliquis, quæ ijs inſunt, cõditiones, facultateſque omnes, tum & grauitatẽ ipſam ijs indit, & quod, ut diximus, perpetuò grauitas cõſequi, ipſum verò à grauitate fieri videtur nunquam

nunquam. Deſcenſum verò frigoris propriũ, & frigori aſſignandũ non eſſe, cum alia multa, tum verò flammæ in nondum bene attenuatis accenſæ rebus nos admonent, quibus frigus vllũ inefſe ſuſpicari non licet; & quæ perfectus, puruſq; ignis ut ſint, non alia quapiam cõditione donanda ſunt, ſed paululò modò amplius attenuanda; & craſſuſculæ dum ſunt, promptiſſimè delabuntur omnes; tenuiores factæ, aliud nullũ adeptæ, ſuſum aſcendunt. Itaq; terræ, & aquæ partiũ deſcenſus non terræ, & aquæ naturæ, frigori, ſed ipſarũ adſcribatur corpulentia, & materia; quæ ſemper, ubi multa in ſe ipſam coacta eſt, quin ubi nò exiliſſima, & veluti incorporea facta eſt, quauis à natura detineatur, decedit, delabiturq;. Nullam, ut ſepius diximus, operandi facultatẽ materia obrinẽs, ubi adeò copioſa facta eſt, ut ab inexistẽtibus naturis, nec euehi, nec in ſublimi ſuſtineri, cõtineriue queat, quod reliquũ eſt, decedit, delabiturq; eòq; celerius, quò magis in ſe ipſam denſata, quò copioſior ſit. Quamobrem, vel ſi delapſus operatio quapiã videri queat, non terræ iſ, aquæue naturæ, ſed earum corpulentia tribuendus foret: at non operationẽ, ſed operandi impotentia illum eſſe exiſtimandũ proſuſ eſt. Cũ enim nec calori, nec frigori aſſignari poſſit, itaq; neceſſario materia aſſignandus eſt, haudquaquam, ſi huius ille operatio eſſet, longè maxima ipſius portio, quin vniuerſa ipſius moles, vel perpetuò, & nunquã ceſſante circumuolueretur motu, vel perpetuò immobilis in ſublimi contineretur; nihil. ſ. iuxta proprium vnquam, at iuxta alienum operetur ingenium. Itaq; & terræ, & aquæ partiũ deſcenſu nullũ illis propriũ, naturalemq; motum aſſignare licet. Tum rectè quidem Ariſtoteles eandẽ terræ vniuerſe naturã, & operandi facultatẽ, quæ illius glebulis inefſe videtur, indendã eſſe decernit; at perperã in ſuprema illas intuetur terræ portione, quæ quàm lōgiſſimè abeſt, ut viribus, cõditionibuſq;, quas ipſe terræ indit Ariſtoteles, donata, & terra uideatur, magno à calore detenta, & mollis, laxa, & quæ aſiduè cũ alia in entia, tum in calidiſſimos, tenuiſſimoſq; agatur uapores. Sui ipſius, propriarumq; poſitionũ nò obliſo Ariſtoteleſi, nequaquã, quò ſupremæ terræ partes in ſublime proieſt, nullo ibi immorantur temporis momẽto, ſed ſtatim decidunt, propterea deſcenſus terræ naturæ tribuendus erat, ſed quoniã ipſa vniuerſa perpetuò ſeſe in ſublimi continet, ille autẽ ſtatim inde delabuntur, terræ naturã penitus ex illis deturbatã, & in aliud ens actas eſſe intelligẽdũ erat. Ipſe. n. immobilitatem terræ attribuit, & immobile oportere eſſe multis declarat rationibus; & quod ſui natura immobile eſt, nulla id à ui moueri poſſe ſupponit, & cõtendit. Ad hæc, niſi terra à propria natura detineatur, quid ipſam in ſublimi contineat, non eſt conſpicuũ. Non ſiquidem propterea immobile ibi permanere putemus, quòd locus in quo poſita eſt, proprius ipſi eſt, naturalisq;, & à quo ueluti fouetur, ac libens ibi permaneat: quoniam uerò, ut dictũ eſt, locus non aliud uideri poteſt, neq; eſt aliud, niſi ſpatium quoddam nullis proprijs affectũ qualitatibus, cur alia ipſius pars magis, quàm alia terræ, reliquorumq; entium naturæ magis congruat, intelligere non licet. Minus etiam ideo nihil di moueri dixerint Peripatetici, quòd locus in quẽ deſcendat, non adest: id enim deſcenſum ei proprium non eſſe declarat: nam ſi terræ iſ naturæ aſſignatus foret, utiq; & locus, in quem perpetuò deſcendat, in quo iuxta propriã operetur naturã, aſſignatus itidem foret. Et ſi bonũ ei eſt immobile permanere, ſi. ſ. immobilitas tributa ei eſt, nò ex accidente quòdam, & ueluti à loci anguſtia, ſed à propria natura, proprijsq; retineri eã oportuit viribus. Calori certè, cui mobilitas tributa eſt, & qui motu gaudere, ſeruariq; apparet, molẽ quàm ſubit ita effingendi, parandiq;, ut ſecum eam nullo cõmoueat labore, & ſecum eam cõmouendi facultas manifeſtè tributa cum ſit, quin eadẽ & frigus donatum ſit, quin ſcilicet & ipſum, quia immobilitate gaudet, & à motu quouis è quouis deturbatur ente, propriam molem ita paradi facultatem ſortitum ſit, ut ubiuſ poſitum ſit, ſecum eam retinere poſſit, & retineat, nulloq; commoueri ſinat motu; quin ueluti Cælum propria à natura Ariſtoteleſi etiam commouetur, ita & terra, propria & ipſa à natura in ſublimi immobilis perpetuò retineatur, non eſt, quòd ambigatur.

PERVS etiam, maximeque sibi ipsi contrarius inde terram ad medium deferri astruit Aristoteles, quod natura ibi quiescit, nullo scilicet mouetur motu, sed immobilis perpetuo permanet. Quod enim & rerum naturae, & proprijs ipsius positionibus maximè aduersum est, contrariumque, naturae vni mobilitatem, atque immobilitatem, penitus scilicet contrarias operandi operationes attribuit facultatē. Non siquidem, nisi entium naturas, & entia ipsa diuersis in locis, diuersis, contrarijsque donari velit operandi facultatibus, negare audeat Aristoteles, quin quod quouis in loco natura immobile permanet, sui natura immobile sit; minus etiam ne quod quopiam in loco natura mouetur, sui natura mobile id sit. Itaque, quod dictum est, terram natura in medio immobilem permanere, & alibi positā natura ad medium deferri statuens Aristoteles, duplicem terrae naturae, & alteri contrariam alterā attribuit facultatem; quin manifestè duplicem terrae indit naturam; entium enim facultates, operationesque, à proprijs singulis insunt, adunturque naturis. Illud verò nulli quidem, at Aristoteli certè omnium minimè placere potest, qui nimirum, ne plures quidem motus simplicium corporum ulli attribui velit, propterea quod omnino eorum cuius vna modò insit natura, & naturae vni vnus modò motus, & vna tantum conueniat operatio. Et ut motus Aristoteli non vna, eademque omnes videri potuerint operatio, non certè, ut dictum est, eque, atque mobilitas, immobilitasque, à se ipsis differentes, sibi, ipsi contrarij videri potuerunt; & qui (ut dictum est) terram igni contrariam non iuxta contrarios motus, sed iuxta mobilitatem, immobilitatemque, esse statuit. Ens omnino, quod sui natura mobile est, vbi cumque ponatur, motus ibi edat, & quod immobile est, nullo vsquā commoueat motu, sed immobile vbiq. permaneat, vtrumque, scilicet, vbiuis fiat, iuxta propriam operetur naturam necesse est; & ita quoduis operari videtur. Itaque, coelum, coeloque cognata entia, vbiuis ea fiant, moueri, terra autem perpetuo immobilis permanere, & nullū prorsus simplex quod sit ens immobile modò esse, modò moueri apparet. Nam animalia (ut suo amplius declarabitur loco) nō vnū, idēque, vniuersa sunt, sed duplici ex ente, è corporea, scilicet mole, & è spiritu neruoso generi inexistente cōposita sunt. Et illa, quia corpulentior est, quam ut à propria ipsius natura euehi queat, nullos ipsa addit motus, sed quibus moueri apparet, ab inexistente spiritu commouetur illis omnibus. Is porro benè quidē sui natura mobilis, & qui nisi corporea ei moles vectanda foret, nunquam à motu cessaret, & alieno à pondere oppressus, defatigatusque, & è caletactō corpore elapsus, itaque & imminutus, diu illud vectare non potest, sed tantisper dum reficiatur veluti onus deponit, nulloque id commouet motu; itaque animal vniuersum veluti per vices modò mobile, modò immobile fieri videtur; at spiritū, qui natura mobilis est, nunquam penitus immobilem fieri thoracis, artieriarumque declarat motus. Et ferrum, aliaque, huiusmodi, quae sui natura immobilia apparent, mouentur interdum, quod non sui natura, sed veluti ex accidente quodam immobilia sunt, à natura scilicet, cui mobilitas tributa est, à calore, scilicet, constituta sunt. Is uerò, quod non ita dum tenuia illa, leuique, fecit, vniuersa ut sustinere, euehereque possit, nullo vniuersa commouet motu; quam tamen ipsorum portionem in eam egit tenuitatem, in qua elabi, & quam euehere queat, assidue eam effert, secumque, commouet. Et vel molem vniuersam attollit interdum, quod ab entis natura contactus, à qua vel uoluptate summa, vel summa afficitur molestia, à qua foueri oīno se, seruarique, vel offendi, corrumpique sentiat, proximius illam contingendi, vel longius ab illa abeundi appetitu accenditur, & veluti excitur; itaque (ut existimare licet) colligit sese, & robustior propterea factus, molem, cuius oneri impar erat, subleuandi, secumque quolibet uehendi potens fit; id quod nobis etiam passim usu euenit: passim enim ad quas adendas operationes

rationes nostrae vires sufficere non videtur, itaque nihil eas agredimur, si bonum ex quippiam, quod uehementissimè appetamus, polliceantur, uel ingens quippiam malū, & quod maximè exhorreamus, amolitur appareant; ad eas operandas promptissimè accingimur, sufficimusque, spiritu scilicet ab appetitu utroque inflammato, & propterea robustiore facto. Quoniam igitur naturae vni mobilitas, atque immobilitas tribui non potest, non rectè Aristoteles, terram natura ad medium deferri declarat, quod ibi natura immobilis permanet.

PRAETEREA ET QVAE E DESCENDENTIS TERRAE

magnitudine, & è descensus concitatione. Cap. IX.

PERPERAM etiam, propterea terrae naturae descensum tribuendum esse Aristoteles decernit, quod quò maior ea est, eò descendit uelocius, & quod eius pars quauis descensum assidue concitat. Siquidem non terre modò partes, sed entia, quae descendunt omnia, uel quae longè diuersissima, & contraria prorsus terrae natura donata sunt, eodem utrumque, operantur modò; quod scilicet maiora sunt, eò descendunt uelocius, assidueque, descensum concitant. Tum perperam prorsus inde terrae deorsum ferri astruit, quod secus, ac eorū, quae ui mouentur, quorum omnium motus assidue languescit, terrae descensus assidue concitatur. Cum enim (ut alibi amplius expositum est, & coeli nos motus, terraeque, stabilitas docet) propria entium operatio nihil ipsorum vires immutet, sed maximè eas in proprio robore conseruet, non quae difformi, uel si uelociore assidue, sed quae perpetuo uno, eodemque, mouentur motu, natura moueri statuendū est. At age assidue terrae descensus concitationis causas nos edocentes Peripateticos audiamus; forte enim eas explicant, terrae eum naturae attribuendum esse declarent,

CAUSAE, QVIBVS TERRAE DESCENSVS CONCITATIONEM

Peripatetici attribuunt, & earum nulli attribui posse. Cap. X.

PROPTEREA (Peripateticorum nonnulli inquit) qui è sublimi decidit lapis, assidue descensum concitat, quod quò proximior terrae sit, eò ipsius grauitas, quae contrarijs ab aeris uiribus reiecta, imminutaque, fuerat, à similibus, cognatisque, proprium assumit robur. Absurda sanè ratio, & quam hominum nulli, ac Peripateticis omnium minimè asferre liceat. Siquidem imaginari nulli prorsus licet, lapidem in sublime proiectum, & nullo ibi immoratum tēporis momento, à languidissimis aeris uiribus propria natura, propriaque, exui grauitate, itaque, leuiorem fieri, tum nullo itidem temporis momento à cognata terra grauitatem illi indi, at Peripateticis omnium minimè, ut dictum est, leuitatem, grauitatemque, nulla agēdi ui, & se ipsas proprijs è sedibus effundendi, & in alienis constituēdi facultate donatas, sed illam quidē caloris, hanc uerò frigoris opus esse ab Aristoteli edoctis. Et non propterea omnino descendētis lapidis motum assidue concitari, quod, quae procul à terra elato vires dempte fuerant, proximiori terrae facto restituuntur, inde liquido patet, quod si id fiat, ubi exiguum quid attollitur lapis, nihil itaque, leuior fit, spatium quo à terra abest, nihilo pigrius, quin uelocius Peripateticis conficiat, quam si è sublimiore decidat loco, secus prorsus atque euenire uidetur; quod enim minore à terra sublatus est spatium, eò languidiore delabitur motu, & eò itidē uehementiore, quod ex editiore descendat loco; ut manifestè descendendi vires non à terrae uicinitate, nec à re alia ulla, sed à descensus diuturnitate augeri uideantur. Eodem etiam

etiam modo ratio damnari potest, quæ ob id lapidem terræ propiorē factum velocius delabi ponit, quia minor subest, findendusque est aer. Quandoquidem idem subest, idemq. findendus est ex humiliori cadenti loco, & ex editiore, multoq. huic, ut videtur, findi ineptior. Etenim cū lapidis magni præsertim delapsus aeris cessione, & quasi fugam præueniat, atq. anteuerat, in angustius agatur suppositus aer, atque in se ipsum conspissetur oportet, qui diuidi magis repugnet, motumq. descendētis lapidis impediat quid, & retardet: at verò ex editiore is delabens, extremum, & terræ contiguū spatium longè celerrimo, ex humili autem longè languidissimo istud idem conficere, videtur, motu. Absurda itidem ratio, quæ lapidis delapsum continenter magis concitari probat, quod continenter à maiore aeris copia propellitur, atque deijcitur. Rem ita explicat. Quæ ab aliena mouetur vi, ab aere ea Aristoteli moueri videtur, qui inane exhorrens eò, vnde lapis proiectus est, statim, eoque conuolat impetu, ut illum non sustineat modò, sed longius etiam propellat, projiciatque: cumq. exiguus primum propellat aer, languido primū cietur motus; at verò, quod assidue copiosior illū abigit aer, assidue illius concitatur motus: nam aer, per quem fertur, vniuersus inane & ipse reformidans, eò vndiq. conuolat, vnde lapis proiectus est; nec qui semel conuolauit, dum propellendi locus adest, propellere eum cessat vnquam: quò igitur longius iter conficit, eò velociore deferatur motu oportet, à maiore assidue propulsus aeris copia. Verū hæc ratio infirmo satis innititur fundamento; etenim quæ vi projiciuntur, nequaquam ab impellere aere, ut Aristoteli placet, sed ab impressa feruntur vi. Idque grauium ascensus, & motus præterea, qui à percussu fit, dilucide indicat; nam, si à propellente aere ille fiat, nunquam languescat, aut cesset vnquam, sed veluti & descensus, semper magis concitetur, à copiosiore semper propulsus aere, & eò vsq. duret, quoad aer, aut alia, quæ propellat res, adsit. Si siquidem per exiguum adhuc aer sursum agere satis Aristoteli est, copiosior iam factus, multò id ipsum agat vehementius. Si verò, ut rationabile est, ab impressa vi, & ab indito feratur motu, eò assidue languidius feretur, quò à propellente magis remouebitur; eò enim magis vis, motusq. inditus languescit. Tum res nulla prorsus quauis celeritate, & impetu quouis, si renitēs, immotūq. in quoduis agatur, resiliat ab eo quicquam, sed statim decidat; neq. enim huius, illiusq. in medio, qui propellat aer adsit ullus. Resiliunt verò omnes, quod impressus motus robustior ad huc est, quam ut sisti queat. Itaq. quoniam progrediendi nullus datur locus, veluti retro agatur opus est. Quas ob res, quando terræ descensum terræ naturæ acceptum referēs Peripatetici, cur assidue is acceleretur, nullam, ut arbitramur, cui acquiescamus causam inuenisse uisi sunt; nos materiæ copiam, & ipsi in vniuersum materiæ illum tribuentes, quantum in nobis erit, propositū perscrutemur. Digna quippe res est, quæ diligentia quauis, & quouis inquiratur labore.

ENTIVM DESCENSVM AB IPSORVM MATERIA

concitari. Cap. XI.

ENTIVM entium nullum, at paulò corpulentiora quæ sunt, vel si natura donata sint, quæ quàm longissimè à terræ natura diffideat, & contraria etiam ei sit, promptissimè decidunt, & delabuntur omnia, eòq. velocius, quò copiosiore, magisue in se ipsam compacta cōstent è materia: & quæ descendunt, descensum assidue concitant. Hæc autem descensus acceleratio, non quidem materiæ naturæ, nam quæ natura mouentur eadem perpetuò mouentur velocitate, at rei certè tribuendus est, quæ vel perpetuò materiæ insit, vel quam descensus quiuis ei indat, & appetitui omnino cuiuspiam. Nam quæ alia materiæ res, vel natura inesse, vel indi à descensu queat, & quæ assidue concitetur, non assequimur. Et entium vires summo opere ab appetitu augentur

augentur, & intenduntur; quin eæ ipsorū multis induntur, quæ, si quidē insunt, quòd nihil ab appetitu excitæ veluti stertunt, inesse haud videtur. Itaque penitus immobilia quæ apparent, boni cuiuspiam contingendi, malie declinandi appetitu incensa velocissimo ad illud feruntur, & ab hoc aufugiunt motu. Quod porro bonum appetens, sectansque, & quod malum odio habens, declinansque, descensum materia concitat, ut innotescat, ipsius ingenium, & vsus omnino in quē à Deo creata est, munusque, quod ei demandatum est. Intuendum est: neque enim frustra, nullumque in Mundi bonum creatam eam fuisse, proindeque & nullum demandatum ei fuisse munus existimandū. Minus etiam vsus, in quem creata est, non præstans, munusque, quod ei demandatum est, non obiens, oblectetur, periciaturque, & bonum, quod ei conuenit, consequatur. Siquidem quæ entibus, eorumque naturis, à quibus constituta sunt, agendi, operandiq. facultates attributæ sunt, propterea attributæ sunt omnes, ut iuxta eas agētia, operantiaq., conseruent se se, oblectentq., & perficiantur etiā; in proprium tandem singulis attributæ sunt bonum, & in aliorum etiam quibusdam. Quare si quē in vsus materia creata sit, & quod ei demandatum sit munus, notum fiet, quod bonum consequendū, malumue declinandum appetens descensum concitet, fortasse intelligemus.

ENTIVM DESCENSVM A MATERIA DELAPSVM

per se concitari. Cap. XII.

QVONIAM nulla prorsus materiæ portio spectatur vsquam, cui alteram agentium naturarum indere non liceat, quin cui earū altera necessario indenda non sit; nec vsquam alterius actio sentitur vlla, quæ earum alteri nulli inherenti materiæ tribuereliceat; nec materiæ portio vlla, cui nulla insit natura agens, nec vlla agens natura, quæ per se existat, nulliq. inherat materiæ, spectatur vsquam; sed entia prorsus omnia, & quævis ipsorum partes, & puncta etiam quævis è materia, corporea scilicet è mole, & à natura agente penitus sibi ipsis commixtis, & veluti vnum factis cōposita sunt; & ens nullum actionem, operationemue edere apparet vllā, quæ alterius agentium naturarum propria non sit; patet materiam nulla prorsus agendi, operandiue facultate donatam; nec propterea à Deo creatam fuisse, ut ageret, operareturue ipsa quid, sed ut agentes, operantesq. naturas in se ipsa susciperet, & veluti unum ijs facta ab ipsis ad proprias ipsorum actiones, operationesque ageretur. Itaq. earum nullę vnus naturæ agentis, nec eam cōtinentis materiæ, sed omnes utriusq. ueluti communes sint. Huiusmodi in usum materia producta cum sit, huiusmodiq. demandatum ei munus cum sit; & ut dictum est, quæ agendi, operandiq. facultates entibus, eorumq. naturis indite, & munera demandata sunt, propterea illę indite, & demandata hæc sunt, ut iuxta illas agentes, operantesq., & hæc obeuntes, seipsas, & quæ ab ipsis constituta sunt entia, conseruent, oblectentq., & quam perfectionem, quodque bonum consequi possunt, consequantur; liquido utiq. patet, materiam agentes, operantesq. naturas suscipientem, & cum ijs earum operationes operantem oblectari, perficique; ut si quampiam seorsum ab ijs operari ipsa cogatur, molestam eam ipsi esse, odiosamq.; & qua se ut exoluat, operationem, qua finis ei imponi posse appareat, vel si ipsius naturæ propria non sit, operari nihil pigrescat. Ut si descensus huiusmodi sit, inuentus utiq. appetitus sit, qui materiam ad descensum concitandum impellat. Neque enim aliud operans, sed illum modò concitans, citò finem illi imponere queat, nec aliud omnino operari materia potest. Tum, ut alibi amplius expositū est, quæ moleste sunt operationes, & obeundę sunt (quod homines faciunt) entia itidem reliqua accelerare eas coniiciendum est. Materiæ cū naturæ suscipiendę sint, quarum altera immobilis prorsus sit, altera mobilis quidem, & quæ reliquis motibus oibus, at non certè & descensu itidem

itidem oblectetur, quin quæ ibi tantum descendat, ubi copiose, & in se ipsam densa-
ta inest materiæ, & cuius oneri impar sit; tandiuq; modò, quoad adeo tenuem, leuèq;
faciat, vt euehere eam queat, & tali facta statim ascendat. Huiusmodi inquam susci-
piendæ, huiusmodiq. cum naturis operandum etiam materiæ cum sit, nequaquã ope-
randi facultas indenda ei fuit, quæ inexistentium naturarum operationes impediat,
retardetue, nec indita quidem est. Nunquã. n. sponte sua, nullaq. coacta necessitate,
sed tunc modò descendit, ubi nulli firmæ, stabiliq. rei inherere potest; & patitur potius,
quàm operatur. Itaq; descensus, quòd nec à materiæ, nec ab inexistentis naturæ edi-
tur viribus, molestus materiæ, odiosusq. est: & nequaquã operatio, motusque, sed ope-
randi impotentia, & casus, delapsusque, & passio, vt dictum est, quam meritò accele-
ret, videri potest. At vnde digressi sumus redeamus; & num reliqua, quæ Aristoteli as-
sumpta sunt, rectè assumpta sint, consideremus; num scilicet motus non, cuiusmodi
nobis visi sunt, vna, eademque, & naturæ vnius operatio, proindeq. & sibi ipsis quã-
simillimi, quin vni, ijdèq. sint omnes; an, cuiusmodi Aristoteli positi sunt, à proprijs sin-
guli, & quæ à seipsis diuersæ, & contrariæ etiã sibi ipsis sint, edatur naturis; itaq. ipsi etiã
motus à seipsis diuersi, & sibi ipsis contrarij etiam sint; insuper an quod mobile est ens
nequaquam pluribus, sed vno tantum secundum naturã moueri queat motu, ac pro-
pterea is tantum igni attribuendus sit, quo sursum ad proprium locum, ad propriãq.
Aristoteli fertur vniuersitatem; is verò, quo cum cælo circumuolui Aristoteli videtur,
non ipsius naturæ, sed cæli opus sit secum illum trahentis.

MOTVS A SEIPSIS DIVERSOS, ET SIBI IPSIS CONTRARIOS MALE
Arist. visos esse. Et ab vna omnes, eademque edi natura, & vnam omnes, eademque
esse operationem. Cap. XIII.

MOTVS, qui sursum, ei, qui deorsum opponi, & vtrumq. à circulari di-
uersum, & à contrarijs illos, hunc verò à diuersa edi natura supponēs
Aristoteles, rem supponit, quæ non supponenda, sed apertissimè de-
claranda erat. Vnum enim modò calorem motus, & æque eum cum
faciant omnes, & vt alibi expositum est, nihil à seipsis loca cum dif-
ferant, quæ inter motus diuersitas, contrarietasue sit, non video. Tū
duplicem naturam esse decernens, & mobilem alteram, alteram immobilem, ac ab al-
tera molem, quam subit, mobilem fieri, ab altera verò moli, cui sese indit, immobilita-
tem indi, & mobilia quæ sunt corpora, aerem, atque ignem ex illa, ex hac contra immo-
bilia, terrã, atque aquam constitui, manifestè motus omnes vni, eademque attribuit
naturæ; proindeque sibi ipsis similes, cognatosque, quin unos sibi ipsis, eosdemq. esse
ponit omnes. Aerem præterea, atque ignem, cælumq. ipsum, & quæ alia ijs similia, co-
gnataque sunt, calida tandem, tenuiaque entia quæuis, & ipsum imprimis spiritū ani-
malium corporibus inexistentem assidue agitari intuenti Aristoteli, entium verò reli-
quorum nullum prorsus motum edere ullum unquam, sed perpetuò immobilia torpe-
re omnia, calori non quidem moli cuius, sed ei tantum indito, quæ in summam acta
sit tenuitatem, & quam secum euehere queat, motus attribuendi omnes, & vt dictum
est, sibi ipsis uni, ijdèq. ponendi erant omnes.

PERPERAM ARIST. IGNIS, TERRÆQ. NATVRAS, IN ILLIVS ILLAM
ad propriam vniuersitatem ascensu, hanc in huius ad suam descensu inquisitas. Cap. XIII.

NECVSANDVS videtur Aristoteles, qui ignis, terræque naturas non in per-
petuis, & nunquam cessantibus ignis vniuersi, vniuersæque terræ operatio-
nibus, in ignis cælo suppositi circumuolutione, & in terræ vniuersæ in subli-
mi suspensione, sed in momentaneo illam inspiciat ignis particula alieno in loco, in
terq.

terq. contraria geniti entia, proprium ad locum, propriamq. ad vniuersitatem ascen-
su, & hanc in momentaneo terræ partium à propria vniuersitate abstractarū. & in su-
blime proiectarum ad eam descensu. Ignis etenim ascensus non magis in ipsius natu-
ram, quàm appetitum, quo cognata entia contingendi, seseq. ijs immiscendi, & pro-
priam perfectionem consequendi tenetur, referendus est. Siquidem vt perficiatur, suū
ad locum Arist. efferatur oportet. Terræ verò partium descensus iure non terræ natu-
ræ, sed ipsius gravitati, materiæ scilicet, & qua constat, copie attributus est. Nam pau-
lo grauiora quæ sunt entia, vel quæ naturæ donata sunt, quæ terræ naturæ penitus co-
traria sit, delabuntur omnia. At circularis ignis cælo suppositi motus, quia eo vniuer-
sus ipse suo in loco, & inter cognata entia nihil appetens, nihil declinans, perpetuò, in-
cessanterq. mouetur, proprius, naturalisq. sit necesse est. Perpetua itidem terræ in subli-
mi mansio necessariò ab ipsius natura dependet; nisi enim ab ea, ab inexistente omni-
nò frigore motus omnes exhorrescente retineatur, & veluti coarceatur, qui sese in su-
blimi sustineat, nullamq. vnquam inclinet in partem, intelligi non potest. Nec verò
ignis naturam non in ignis circumuolutione inspiciendam fuisse Peripatetici asserat;
quòd non à propria is natura, & à seipso, sed à superposito circumuoluitur cælo. Ad in-
ponentem Arist. difficultates excipiunt, quas numquam exuperet. Ignis scilicet ele-
mentum, quod mobili à natura constitutum, & quod necessariò constituendum fuit,
se ipse decernit (quia terra constituta frigida, immobilisq., ignis itidem, calidus, mo-
bileque constituendum fuit eis) veluti sui ipsius oblitus, immobile id proprio in lo-
co, in quo præcipue propria operatio operanda ei erat, facit, & alienam attribuit, à
qua breui Arist. corrumpatur. Si, inquit, quæ circulariter circulari latione feruntur, 1. de cgl.
præter naturam ferantur, mirabile, & omnino irrationabile, continuum hunc solum tex. 15.
esse motum, præter naturam cum sit: videntur enim in alijs citissime corrumpi quæ præ-
ter naturam sunt. Nec verò motum hunc, propterea quòd à longe nobiliore, longèq;
diuiniore ente communicatur, igni non præter naturam, sed veluti supra naturam esse
contendant, itaq. nec cessare ab illo vnquam, nec vnquam ab illo ignem corrumpi di-
xerint Peripatetici. Manifestè enim circulem motum igni, vel si cælum ex eo cõstet,
præter naturam esse asserit Arist. Si quod circūfertur, vt aliqui dicunt, ipse inquit, nō
minus ipsi motus hic præter naturam erit, quàm qui deorsum: ignis enim motum eum
videmus esse, qui à medio secundum rectum. Et quantumuis à diuiniore ente, & ipso
à cælo ignis circulari moueatur motu, si præter naturam eo cieatur, corrumpetur Ari-
stoteli tamen: non enim ignem secum trahens cælum, bonum quippiam ei indit, quod
quidem malum ab aliena ei inditum operatione amoliatur. Modū præterea, quo ignis
à cælo trahatur, nunquam, reor, Arist. finger, nedum explicabit, explicandum om-
nino. Nam præterquam quòd (vt Peripateticorum optimis videtur) nullis cælum tacti-
libus præditum Aristoteli qualitatibus, neq. ab igne contingi, neq. ipsum ignem con-
tingere, proindeq. nec moueri queat; quantumuis etiam contingat (quoniã verè cir-
culares, & summè æquabiles, quæ sibi ipsis cõtigue sunt cœli, ignisq. superficies, sunt,
& circulo fertur cælum, quod dum circumuoluitur nulla sui parte igni immersum, ni-
hil eum secum trahat, nihilq. vsquam deprimēs, nihil impellet vsquam) modum, quò
illum non sponte præfertim sequentem, sed immobilitate Aristoteli gaudentem, itaq.
repugnantem quid, secum rapiat, non sensu modò non percipimus, sed ne cogitatio-
ne quidem assequimur vlla. Itaq. ignis conuersio ipsius naturæ necessariò attribuenda
est. Et vnus igni, si dandus est motus, circularis est dandus; quo vniuersus ipse proprio
in loco, cognataq. inter entia, nihil sectans, nihilq. declinans, perenni, vniuniformique
mouetur. Non talis est ei rectus, quo eē eius partes, quæ sensum latent, alieno genitæ in
loco, nec propriam dum Aristoteli naturæ formam, perfectionemque, ad proprium lo-
cum, propriam vniuersitatem, ad propriam tandem Aristoteli efferuntur formas, &
perfectionem.

SI IGNIS, TERRAEQ. NATURAE, IN QVIBVS EARVM OPERATIO-
nibus inspicendae erant, inspectae Arist. fuissent, terram penitus caeli contraria, ignis
quam simillimus visus esset. Cap. XV.

ICAELI, ignisq; caelo suppositi, & terrae operationibus, caeli, ignisq;
& terrae naturae colligendae erant, non in terrae glebulis à proprio loco,
propriaq; abstractis vniuersitate, & alienum ad locum, alienaq; proie-
ctis ad entia, neq; in ignis particulis alieno in loco, contrariaq; geni-
tis inter entia. Sed, quod in caelo factum est, propriae terrae, ignisque
operationes in terra vniuersae, vniuersoq; in igne, in proprioq; exi-
stentibus loco spectandae erant. Nam, etsi eadem, & terrae glebulae, & ignis quantuliuis,
quae terrae vniuersae, vniuersiq; ignis vis est, atq; operatio; non idem tamen, vel glebe
eiusdem, eiusdemq; ignis proprio in loco, & inter cognata entia, ac alieno in loco, in-
terq; aliena entia existentium appetitus, necessitasue est; iuxta quae perspicue, vel con-
tra propriam naturam operantur interdum entia. In ijs certè sublunarium entium ope-
rationibus, in quibus ipsorum naturae inspicendae Aristoteli erant, inspectae si forent,
eorum nullum naturae à caeli natura diuersa donatum concludisset. Sed terram contra-
riam nullo vnquam commotam motu statuisse. Ignis verò quam simillimus, & idem
prorsus motu perpetuo cum caelo circumuolui conspectus, & aer, atque aquae omnes
caelo similes, cognataeque visae essent. Perblādo ille enim, at assiduo agitur Aristoteli
motu, & corrumpitur inclusus, motuq; prohibitus. Et haec itidem motu seruantur, cor-
rumpuntur immobiles factae. Itaq; ratio è caeli circumuolutionis, ad sublunarium cor-
porum motus collatione sumpta, infirma prorsus, & quae Aristotelem nimis sibi ipsi
placentem, nimisq; etiam proprio ingenio confidentem ostendit. Neque enim nisi ra-
tionibus nullo è sensu, sed ex ipsius ingenio depromptis, magis quam proprio sensui
homines fidem habituros confidat, terrae motum attribuat vllum; minus etiam cum
reliquis diuinis corporibus, tum Soli ipsi calorem, lucemq; abneget. Ferèda tamen est,
quae scilicet nihil Deum Mundum construendum inculcat. At non certè, quae è caeli ma-
gnitudinis excessu, quo sublunaria corpora exuperat, sumpta est; quae nimirum (quod
alibi dictum est) Aristotelem veluti Dei sapientiae aemulatorem, & Mundum suo arbi-
tratu componentem declararet. Id enim agit, non qua donata sunt, sed qua donanda es-
se propria ei ratio dictauit, corporibus magnitudinem attribuens.

PERPERAM ARISTOTELES E CAELI EXCESSV, QVO RELIQUA
corpora exuperat, non igneum id, stellaeq; astruit. Cap. XVI.

II, inquit, igneum sit caelum, cum tanta mole reliqua exuperet, corrū-
pat vtique, & in ignem reliqua agat omnia. Id verò ne eueniat, non
alia vlla, sed ea ratione se se corpora excedant necesse est, qua in se se
mutuo inuerti videntur; qua ratione, quae è terra quapiam sit aqua,
terram, è qua facta est, excedit, ea ab aqua vniuersa vniuersam exce-
dit terram. Ita enim aequalem materiam, proindeq; & aequales sortita
sunt vires; calorem frigus non exuperet, nec contra. Concinna sanè ratio, at quae ne-
quaquam, quod maximè oportebat, à rebus ipsis, ab earumq; sensu, sed à proprijs pē-
deat Aristotelis principijs: quae non falsa sit modò, sed nimis etiam sibi ipsi confidentē
illum patefaciat. Non quantum proprie positiones mare (id enim, vt fusius alibi egi-
mus, aquae elementum Arist. ponitur) suadent, sed quantum sensus esse ostendit, po-
nendum erat, non multò terra maius, sed immenso quodam ea minus. Nam nullā pro-
pmodum magnitudinem terrae vastitati comparatum habere, eius vniuersi breuitas
omnibus quidem ostendit, at Arist. propriae etiam positiones declarare poterant. Quo-
niam enim idem terrae, & aquae cētrum esse statuit; minimeq; terram vniuersam ambit
mare, necessario terra minus sit oportet. Ad haec calidum id percipiens, minimeque
propte-

propterea immutatam quid Terram intuitus, si Mundi constructionem, corporumq;
in eo contentorum naturam, magnitudinemq; perspicere, non illum suo arbitratu ef-
fingere propositum homini fuisset, manifestissimè videre poterat, non ea illū constru-
tum esse ratione, qua cōstrui oportere propria ipsi ratio dictarat. Sanè si calori, frigo-
riq; ea assignanda sit magnitudo, quam nostra nobis ratio assignandam statuit; longè
certè calori, quam frigori assignanda sit maior. Præstantior enim, diuiniorq; quae est
natura, eam longè maiorem esse, maioraq; quae ab ea constituuntur, entia, ignobiliore
contra naturam longè minorem esse, longèq; ab ea minora constitui oportet entia, &
tanta fortè modò, quanta ad præstantiorum satis sunt conseruationem. Nec verèdum
est quicquam, ne tanta mole exuperans calor, frigus è materia omni deturbet, eamq;
omnem ipse occupet. Potuit enim (quae facta esse videntur, & indicat sensus) maxima
illius portio summæ indi tenuitati, & summè exilis, ac summè fieri languida: quae terrae
frigus, vel mole summopere excedens, at valde id in se ipsum collectum, vnitumque,
proptereaque robustissimum factum, nihil viribus exuperet, quin ab eo exuperetur.
Portio reliqua, à qua terrae frigus exuperandum, & terra ipsa in entia, quae ex ea fiunt, in-
uertèda erat, tenui quoq; sed cōpactiori potuit impartiri subiecto, in quo tñ plurima
illa, & copiosa, vt dictū est, vigeret, at nequaquā vni, continuoque, & quod terrae vndiq;
sphaeræ Zoneq; ritu ambiret. Nā, si vniuersa assidue immutaretur, corrūperetur tandem
vniuersa. Sed vnum quidem præcipue hoc summo, ac copioso repleri calore; quod terrae
magnitudine, ac viribus quam longissimè excederet, exuperaretq;, quodq; longissimè
ab ea amotum, assiduoque, & longè rapidissimo, beneq; vario delatum motu, vniuer-
sam tandem eius superficiem calefaceret, nullamq; eius partem penitus destrueret vn-
quam, atq; singulis se se reficiendi tempus præberet. Tum alijs innumerabilibus prope
modū, at longè illo minoribus, longiusq; eo à terra, vel propius positīs plurimum etiā
indi calidum: quae recedente illo, terrae vires, si non prorsus reicerēt, at imminuerent
certè, & ne ab ijs, quae ab illo constituta sunt, destruerentur, obstarent. Quasobres vel
longissimè magnitudine, ac robore à caeli calore exuperatum terrae frigus, semperque
ab illo oppugnatum, nusquam tamè ex ea deturbatur, interimiturue, sed perpetuo ser-
uatur. Nulla igitur Aristotelis ratio orbes, stellaeq; ab igne diuersas esse probat.

SIGNA, QVAE ORBES, SOLEMQUE IGNEVM NON ESSE PER-
suaserunt, orbes ea, Solemque igneum esse manifestant. Cap. XVII.

MINVS etiam signorum vllum, id ostendit; quin Solem, orbesque, &
stellas igneas esse illorum vtrumq; manifestat, & Aristoteli in primis
manifestare potuit. Quoniam autem paulò crassiores qui sunt vapo-
res, superiorem ad aerem sublatis, ab eiusq; vel calore, vel motu accēsi
stellarum Aristoteli speciem præbent, igneae vtique; ponendae erant stel-
lae, præterea & quod caelo subiacet corpus, caelo simile, cognatūq; esse.
Nā etsi (quod longè maximè supremi caeli portioni euenisse etiam apparet) nusquam
id sibi ipsi collectum, & in se ipsum conglobatum, nusquam propriam speciem valen-
ter manifestat, itaque nihil lucet vsquam, nullæque in eo permanentes spectantur stel-
lae; quoniam tñ qui ad ipsum efferuntur vapores, non vt ad dissimile, cōtrariumue, sed
vt ad simile, cognatumque efferuntur ens; & exiguum quid calidiores, tenuioresque
facti, in ipsum Aristoteli etiam aguntur; & huiusmodi dum fiunt, stellarum speciem
assumūt; at facti nihil amplius lucent, quin penitus, cuiusmodi ens, in quod acti sunt,
& reliquum est caelum, inuisiles fiunt, propterea quod æquè illorum vtrique tenues
facti sunt, dubitare non licet, quin quod caelo suppositum est ens, si vsquā in se ipsum
conglobetur, celi ritu luceat ibi, stellaeque speciem referat. Nullè porò caelo in ipso,
F & supra

& supra Lunam huiusmodi si sunt stellæ, nequaquam ideo id euenire existimandū est, quod nullus ibi sit calor, à quo vapores accendi queant; sed quod crassities nulla, quæ accensa lucere queat, eodēq; effertur. Nam, si ad Cælum ascendat vlla, si non ab eius calore, à motu certè accendatur. Alterum adhuc signum à Solis colore sumptum, omnibus quidem, sed Aristoteli certè in primis igneum esse solem manifestare potuit; cui nimirum non perpetuò cādidus Sol, ignis verò puniceus, flauusue, diuersus scilicet solis, ignisq; videtur color; sed vel iisdem in commentarijs Iridis colores nos edocenti idem prorsus visus est color vtriusque. Nempe ignis, sicuti & sol, propria natura albus; at puniceus vterque, & flauus sit, per vapores hic, per fumum ille, vel in fumo conspectus. Quapropter presentes tantum positiones vbiq; respicit Aristoteles; easq; modò ne dimittat, nihil alibi positas amoliri, sensum etiam ipsum dimittere nihil veretur.

CAELVM IGNEVM ESSE NON SENSVS MODO, SED PROPRIÆ
etiam positiones Aristoteli demonstrare poterant. Cap. XVIII.

VO NTIAM igitur rationes, quæ, quin Cælum vniuersum igneū poni possit, ob stare poterant, vanæ omnes, atq; inanes monstratæ sunt; & Solis, cæli nimirū portionis in se ipsam collectæ, natura, species, atq; operatio, calor, lux, & motus, æquè ignis, ac solis sunt; necessario igneum ponendum est cælum. Rationes enim, quæ igneū id declarent, nihil minus quis inquireret, quàm si quos sensu ignes esse percipimus, ignes eos esse ratione assequi velit. At eas tñ, quæ Aristoteli in primis manifestare id poterant, intueri ne grauemur, vt cælo calorem abnegans, non sensus modò, sed propriarum etiam positionum oblitus appareat. Iam non alia modò entia quæuis commota, agitataq; calore assumere, igniriq;, sed primorum corporū calida quæ sunt, à motu, frigida verò ab immobilitate facta esse Aristoteli visum est: idèo longè velocissimo, & nunquam cessante delatum motu cælum, calorem assumere, & calidum fieri, quin iam diu factum esse existimandum fuit; eoq; etiam promptius, quod circulari, continuo nimirum, nihilq; remisso vnquam, quo quæ commouentur promptissimè omnia calefunt, & accenduntur, mouetur. Quin magis, propria natura summè calidum esse colligendum erat: siquidem frigori grauitatem, ac immobilitatē, calori leuitatem attribuit, & mobilitatē; & nihil magis calor à motu, quàm motus à calore fieri videtur. Adhuc magis id asserendum erat; siquidem, quæ aliena à ui cōmota, per se mobilia sunt tandem, non prius talia fiunt, quàm calore summo, summaq; ab eo donentur tenuitate. At quæ summus corripit, penitusq; exuperat calor, in flammamq; agit, vel si nullo interea agitentur motu, mobilia tamen fiunt omnia. Est itaq; motus propria caloris operatio, quæ non alia à natura, sed vno à calore editur; & quæ non quidem, quod Aristoteli facere videtur, nouū entibus, quæ eam adunt, indit calorem; quī. n. operatio, & res omnino, quæ per se non existit, ac ne existit quidem, sed dum fit perit, substantiam, à qua editur, generet? Verum præinexistentem fouet, & veluti excitat, accenditque. Quare quæ paulò vehementius commouentur, magis assidue incallescunt, & accenduntur tandem. Est igitur quod valde miremur, cælum perenni, celerimq; conuersione conuersum calidum Aristoteli visum nō fuisse. Præterea ipsemet Aristoteles asserit, in omni serie ad primum vnum deuenire oportere; quod cum tale sui natura sit, cur cetera, quæ in eadem serie continentur, talia euadant, causa sit. Idcirco in calidorum serie ad vnum primum est deueniendum, quod sui natura calidum cum sit, cur cetera calida sint, calefaciendiq; obtineant facultatem, causa sit. Id verò, quando quidem neq; ignis, neq; aer Aristoteli poni potest; cui eorum neuter summè propria natura calidus, sed vterque à cæli, solisque motu circumactus, contritusq; accenditur, & igitur; Cælum necessario ponendum est. Neq; enim corporū vlli calorem attribuat Aristoteles, sed veluti ex accidente fieri illum dixerit. Quid. n. absurdius, quàm rem omnium nobilissimam

2. Meta
phis.
tex. 4.

lissimam, & quæ entibus inexistit omnibus, quin à qua entia constituuntur oīa, quæq; si non natura ipsa, omnium certè naturalissima est, corporum nulli inharere, & corporis nullius propriam esse, sed ex accidente fieri arbitrari? Quin, veluti & circulatio cæli assignata Aristoteli est; quia nobilissimus motus nobilissimo corpori cōuenit, sic itidem & calor cælo assignandus; quod nobilissimo corpori nobilissima assignanda est qualitas. Eoq; etiam magis, quod non qualitates modò, sed quæ caloris maximè propriæ sunt, & quæ manifestè à calore exuperante fiunt, cumq; perpetuò sectantur, tenuitas, albedo, & lux cælo inesse spectantur. Postremò, nisi præsentium positionum nimius amator sit, cælum, solemq; igneum, cuiusmodi sensus declarat, esse inde aptè concludet; quod quæ calorem cælo abnegat ratio, non sensui modò, sed proprijs etiam (vt visum est) ipsius repugnat positionibus: & modus, quo à non calido Sole calorem fieri decernit, non longè modò absurdissimus est; & qui nulla concipi queat imaginatione; quin quæ ne ipsi quidem Aristoteli satis placuisse coniectandum sit; sed quem ipse etiā interdum, vbi res proximis intuetur, damnet. Manifestè. n. cum respuit; dum à Solis luce, à Solis substantia, & ipso à Sole (quid enim aliud, quàm propriam substantiam, & se ipsum effundat Sol?) fieri illum ponit. At id suo copiosius discutietur loco. In præsentia enim, quæ Peripateticorum nonnulli, ne cælum propterea moueri, quod calidum sit, ponere liceat, nobis obijciunt, tum & quibus calorem, frigusq; non agentes rerum naturas, substantiasq;, quales nobis positæ sunt, sed aliarum naturarū organa, qualitatesue esse, quæ positionibus nostris obstant, exponenda sunt, & examinanda.

RATIONES, QVIBVS PERIPATETICORVM NONNVLII CAELVM

non propterea moueri, quod calidum sit, astruunt, rejiciuntur. Cap. XIX.

I. inquiunt, motus propria caloris operatio est, & cælum ideo mouetur, quod calidum est; vtiq; calidissimas ipsius partes. Solē, stellāsque, multò, quàm reliquas, velocius, & has, æquè calidas cum sint omnes, æquè velociter moueri oporteat omnes; non, quod sit, medias longè rapidissimo, extremas longè tardissimo, Polos nullo prorsus circumuolui motu. Horum reor, taliumq; haud permagnum sit rationē reddere. At minimè tñ singulorum cæli motuum, eiusq; constructionis causas, rationemq; nobis omnino notam esse profiteamur vnquam. Quis. n. Dei sapientiam, qua supremū construxit opus, & qua modum ipsi, facultatemq;, non se ipsum modo conseruandi, sed reliqua etiam omnia constituendi, impartitus est, exactè assequetur vnquam? Cæli nos naturam, substantiamq; in Sole inspexisse contenti, quæ sese ipsa nobis manifestauit, sentiendamq; præbuit apertissimè, & eius operationem, & ipsam sensu perceptā, & propria conformem naturæ, & pauca quædam talia, cetera, quæ longè plurima supersunt, scituq; longè dignissima, ne inquirenda quidem existimamus; quippe quæ homini innotescere nulla queant ratione. Quamobrem ad institutum redeamus; & horū cuiuslibet causam reddamus. Quæ calidiora sunt, velociore ea motu opus habere, quando quidem motu seruat calor, rationi sanè congruum est. At tamen si languidissimus ab orbibus, à Sole autē vehemens ad nos aduenit calor; minimè tamen ab illo hic diuersus, sed vnus, idemque vterque est. Non virium robore hic illum, sed copia tantum exuperat. Nihil itaque natura diuersi, motu eodem contenti esse possunt. Quod si copiosior in Sole factus, robustior etiam factus est, & propterea velociore indiget motu; iam multò, quàm orbis, velocius moueri videtur Sol: qui nimirum & cum illo circumfertur, & ab illo seorsum, & per se longè rapidissimo circumuoluitur motu; vt non in exoriente eo tantum, occidenteq; liquet intueri licet, sed vel in meridiano, vbi aer crassiusculus sit, vbi scilicet non valenter visum ferit Sol; proindeque se inspicere sinit, & in aqua, multoque magis in speculis aquæ suppositis; manifestè

manifestissime enim in ijs admirabili illum celeritate circumuolui intuebere; ut ambigere nihil possis verum esse Solis motum; quò, & oriens circumuolui videtur, & occidens, non oculis falso visum nimio eius fulgore obstrictis. Non circumuoluitur autem Luna; idque inde patet, quòd compactiores eius partes, quæ Virginis faciem effingere videtur, nusquam situm immutare apparent. Neq; enim adeò in se ipsam compacta est Luna, ut calorem in ea multò, quàm in reliquis orbis partibus copiosorem, & qui velocius moueri opus habeat, collectu esse existimemus. Illa. n. minimè propria vi, propriaque lucet natura; sed (quod nubes, in qua *πυκνός* constituitur, præstat) Solis modò lucem remittit; eiusque aspectum, quòd tenuissimi faciunt vapores, demit. Stelle reliquæ, si non & ipsæ Solis lucent luce, & proprijs orbibus calidiores velocius moueri appetunt, Solis ritu in proprijs & ipsæ circumuoluuntur orbibus. Polis proximæ partes, & poli etiam ipsi non vsquequaq; immobiles, quæ scilicet tardo quidem, at assiduo circumuoluuntur motu; sed, ut dictum est, ipsis cum proprijs Polis assidue modò ad æquinoctialem circulum, ad ipsius modò feruntur Polum. Quin neq; hic penitus immobilis, sed huc illuc agitur. Id verò qui nuper in stellato orbe deprehensus est motus, trepidationis ab eius inuentoribus dictus, quia non circulo tantum ferri, sed trepidantium more in hanc modò, modò in illam agi videtur partem, manifestissime declarat. Non enim, nisi ipsius Poli huc illuc agantur, huiusmodi moueatur motu. Sphæricum certè cum sit Cælum, & circulari circumuoluatur motu (quale esse, & quo moueri oportuit modò) nec omnes ipsius partes eadè moueri celeritate possunt, nec fortè necesse est. Nam quæ tardius mouentur, à proximarum motu, caloreque satis foueri possunt. Is certè, quò opus habet, singulis datus est motus. Verum quò id factum sit modo, non nimis anxie homini inquirendum videtur; cum nulla fortasse exquisitè innotescere queat ratione. Neque hoc nobis magis, quàm Peripateticis dicendum, qui quidem fateantur opus est, propterea moueri Cælum, quòd proprius sit, naturalisque ei motus, eoque proprium consequatur bonum, eo denique seruetur. Similare igitur cum sit stellis carens Cælum, eiusdemque vniuersum naturæ, eadem vniuersum velocitate, iisdemque moueri oportuit motibus, stellas verò, in quibus copiosior celestis natura, quæcumque ea sit, collecta est, longè velocius, vel si liber, pigrius, non æquè Cælo Peripateticis puras, syncerasque. At, quòd reliquum est, Peripateticorum nonnullorum rationes exponamus, excutiamusque; quibus calorem, frigusque, non qualia nobis posita sunt, agentes rerum naturas, & substantias, sed aliarum substantiarum organa, qualitatesque esse contendunt; vel si nihil ex reiicienda essent. Quoniam enim proprijs Sol viribus, propriaque calefacere videtur natura; & nihil ab eo aliud, sed calorem modò ad nos accedere ipsi etiam affirmant; utique cum quæ ab eo fiunt entia, non ab alia natura, sed à calore constitui oia, tum Soli ipsi aliam naturam nullam, sed vnum modò inesse calorem, qui, ac etià frigus substantiæ sint, fatebuntur. At perpendantur tamen. Et quò commodius agatur; quibus naturis substantiæ nomen congruat, & quæ formæ Peripateticis dicantur, quanquam satis vtrumque perspectum arbitror, paucis perstringamus.

QVAE NATVRÆ SVBSTANTIAE, FORMAEQVE PERIPATETICIS

dicuntur, ac nonnullorum rationes, quibus calorem, & frigus substantias

esse negant.

Cap. XX.

SUBSTANTIA, si, quòd vel ipsum nomē in nūc, natura est, quæ per se subsistit, dubio pròcul materiæ, corporeæ nimirum molli in primis congruit. Nā si naturis agentibus penitus exuta, & sola per se esse, & per se subsistere materia visa est nunquam; at corporea certè cum sit, quin per se subsistere queat, & quin quòd entia ex ipsa, agenteque natura composita subsistant, vel sola ipsa in primis præstet

præstet, dubitare nihil contingit. Quoniam verò per se, sui que natura penitus informis, & penitus iners, demortuaque, pene & non ens materia existit; eæ itidem naturæ, quibus materiæ inditis, quas entia dispositiones, & quas agendi, operandique habent facultates illi induntur omnes, quibus scilicet materiæ adiectis, & entia reliqua quæuis, & ipsæ etiam plantæ, ipsaque constituuntur animalia, substantiæ Peripateticis dicuntur. Nec perperam, ut videtur; nam si non ut subsistant, at certè, ut quòd sunt, quòd agunt, & quòd operantur, sint, agant, & operentur entia, præstant. Eadem quoque, & formæ Peripateticis appellantur. Itaque calor, frigusque substantiæ ne sint inquirentibus, num entia ab ijs constituentur, & quas species, quasque agendi, operandique facultates sortita sunt, ijs ab accedentibus illis donata sint omnibus, & omnibus itidem spoliuntur recedentibus, pereuntibusque illis, inspiciendum. An non id quidem ita habet, cum ipso passim percipiamus sensu? Quæ enim generantur, immutantur, corrumpuntur entia, à calore, & frigore generari, immutari, corrumpi liquidò apparent. Atque entium quorumuis species, agendique, & operandi facultates immutantur, prout singulorum calor, frigusque immutatur. Peripateticorum tamen quorundam rationes inspiciendæ, quibus dictas naturas substantias non esse astruunt; & quæ ipsa constituere, præstareque videntur, non ab ipsis, ut primis, principibusque causis constitui, præstarique, sed ab alijs, longèque præstantioribus naturis, & quæ verè substantiæ sint, caloris frigorisque, ut propriorum organorum ope, atque opera visis: quibus tandem rationibus calorem, frigusque nequaquam constituentes esse entium naturas, substantiasque, sed earum organa statuunt. Quoniam, inquiunt, accidentium ritum (quarundam videlicet entium conditionum, quæ nihil ad ipsorum constitutionem, immutationemque cōferunt, sed enti cuius, nihil eo immutato, passòue, indi, demi, possunt) calor è multis, quæ subit, & quæ corripit, nihil earum specie, substantiaque, & facultatibus immutatis, recedit, accidens in multis sit oportet. Neque enim substantia perpetuò sit sit, quæ subit, occupatque, non (quòd substantiarum proprium est) inexistentes naturas, earumque species, & facultates ex illis deturbet omnes, propriamque sui ipsius speciem, & proprias non indat facultates, in alia nimirum non immutet entia. Absit verò, ut vsquam accidens conspectus si sit calor, non ubique accidens, sed substantia vsquam appareat. Actiones præterea, operationesque, quas cum alijs in entibus, tum verò in animalium corporibus edit calor, eæ nequaquam à calore suo ipsius agente arbitrio edi existimare licet: neque enim stupidus, sensusque omnis, & omnis mensura, ratioque; penitus expers calor, quæ in animalium corporibus passim efficit, partium quarumuis passionem, indigentiamque percipiat omnem, ad eamque, quæ ipsius ope opus habent, à quibus videlicet, vel malum quodpiam amoliendum, vel ad quas bonum quodpiam adducendum est, statim aduolet vniuersus, eaque semper sui copia, ac viribus; quas præsens vsus, vel præsens exposcit appetitus; itaque agendi operandique modum immutet, rationemque, & perpetuò præsentem eam vsui accommodet; actiones denique, operationesque producat, quæ sentiendi tantum, cognoscentique substantiæ attribui queant. Conditionum insuper, quæ caloris, frigorisque, propriæ sunt, nulla substantiis, formisque congruit; non contrariæ quidem sibi ipsis sunt formæ. Quæ nam in equi, atque hominis forma cōtrarietas spectari potest? Et rerum veluti termini quidam formæ cum sint; vel rebus eos indat, intendi, remitti, & magis minusque suscipere non possunt. Et solo intellectu, non sensu villo percipi possunt. Propterea igitur calor, frigusque substantiæ, & formæ illis non videntur; quòd accidentium more è rebus quas subeunt, nihil ijs interdum immutatis, recedunt; & quòd actiones, operationesque, quas entia multa, & animalia præcipue edunt, præstantiores sunt, quàm ut calori, frigori; attribui queant. Et quòd calor, & frigus contraria sunt simul. Et quòd intenduntur, & remittuntur, magis suscipiunt, & minus. Et quòd sensu percipiuntur; quorum omnium ut dictum est, nullum substantiis, formisque euenire sibi persuaserunt. At

entium substantiæ cum non sint, entibus tamē (inquiunt, & inquant oportet, si eorū, quæ sunt, rationem reddere velint) insunt omnibus; & quas entia singula actiones, quasq; edunt operationes, calor, frigusq; eas edunt omnes; & eorum insuper opera, & formæ ipsæ, & conditiones, quæ entibus insunt omnes, & ipsa etiam constituuntur entia: quod inertes per se, ignauæq; sunt formæ; & ut proprias edāt operationes, proprijs singulæ organis, & propria etiam opus habēt sede; proprio nimirum calore, frigoreq; singulæ, certaq; materiæ dispositione. Non enim organum aliud forma vlla, sed omnes calorem, frigusue sortitæ sunt; & à calore modò, frigoreue, quæ materiæ insunt dispositiones induntur omnes. At longè plurimæ, & longè singulæ diuersissimo ingenio præditæ, & actionum, operationumq; longè diuersissimarū potentes cum sint formæ; diuersissimis itidem vtantur organis; & diuersissima gaudeant dispositione oportet. Itaq; in materiæ sinu omnes simul cum insint, vna tātū perpetuò quauis in eius portione conspicua sit; & vnius tantū actiones, operationesq; in ea spectantur, eius, cuius, qui materiam subit calor, & quam is materiæ dispositio indidit, propria est, aptaque. Reliquæ latent, torpentque; quod organis, sine quibus nec agere, nec operari possunt, carent, alienaq; sunt in sede. At quarum quauis, si proprium vnquā calorem, propriumq; nacta sit domicilium, statim eluceat, atq; in opus exeat. Quasobres caloris, frigorisq; casum insequi videntur formæ. Earum quæuis cum proprio exoritur calore, eoq; aucto, inualefcit & ipsa, & imminuto, debilitatur, & interit etiam, eo interempto. Singulas deinceps excutiamus rationes.

NON IDCIRCO CALOREM SVBSTANTIAM NON ESSE, SED

accidens, quia accidentium more ad quædam accedit, & ab ijs nihil immutatis recedit. Cap. XXI.

SI QUIDEM calor è multis, quæ subit, nihil eorum natura oblecta, nec dispositione immutata, recedere apparet, quod quæ subit entia non omnia immutat, inque alia agit entia, propterea substantia non videtur; utiq; nec substantiarum organum, & cuius casum ex sequantur, erit. Huiusmodi enim si sit, cur non statim, atque ens quodpiam subit, forma, cuius ipse est organum, perpetuò emergit, ac præinexistente in veterum deiecta, aliud constituitur ens? At, inquiunt, propterea non semper id fieri, quod non semper accedens calor inexistentem robore exuperat, vel non tamdiu agit, quamdiu, ut illum deturbet, agendum esset. Itaq; rejicitur, & nihil interdum inexistente passo, eo verò incolumi manente, forma item, cuius ipse est organum, & quæ ipsius casum insequitur, incolumis remanet & ipsa. Sed si substantia etiam sit calor, quin idem euenire possit, nihil obstat. Neque enim substantia quæuis quoduis subeat ens, inexistente inde substantiam, & nullo deturbet temporis momento, sed robustior modò quæ est, tamdiuq; agit, quamdiu, ut inexistente naturam exuperet, & dispositionem immutet, agendum est; quæ languidior existit, vel breuius agit, ea, inexistente nihil dum passa, recedat oportet. Proinde calor non propterea accidens ponendus est, quod è multis recedit, nihil ijs immutatis, inq; aliud actus ens; quod nimirum ibi euenit, ubi exuperatur accedens calor. Quoniam autem exuperans, in quali eius natura inspicienda est, aliam enti naturam, aliamq; tribuit dispositionem, inq; aliud mutat ens, & in eius simile, è quo egit, si penitus exuperet, nihilq; interea ipse à contra agente passus sit, debilitatusq; (id quod igneus passim, & viscerum non nullorum agit calor) operationesq; interdum operatur, quæ substantiarum propriæ sunt, quin perpetuò substantia sit, non est in controuersia ponendum.

QVAE CALOREM, FRIGVSQVE NON RERVM SVBSTANTIAS, SED

ha tum organa hi ponentes Peripatetici parum inspexisse videntur. Et calorem ente in quouis iuxta proprium perpetuò agere, operariq; ingenium; itaque naturæ nullius organum poni posse. Cap. XXII.

CALOREM, frigusq; non rerum substantias, sed harum organa ponentes Peripatetici, & simplicia corpora, & entia reliqua, quæ, ex illis sibi ipsis commixtis, constituuntur Aristoteli, non à calore, frigoreq; sponte sua, proprijsq; viribus, sed aliarum naturarum ductu, atq; ope agentibus, operantibusq; constituta esse statuentes, aliasq; entibus indētes naturas, quæ calore, frigoreque, ut proprijs vtentes organis, se ipsas in materia veluti stertentes, & potentia tantū existentes, veluti excitent, & actu faciāt, entiaq; cōstituunt, parum caloris, frigorisque ingenium, & parum entium generationem, eorumq; conditiones, actionesque, & operationes, parum etiam Aristotelis positiones, decretaq; intuiti videntur. Siquidem calor nunquam substantiæ alterius, sed iuxta propriū ingenium in omnibus perpetuò agit. Et manifestè vno à calore suo ingenio, ac viribus, non alterius substantiæ ope agente, entia prorsus naturalia constituuntur; & eorum nullum conditionem vllā sortitum, nec actionē edere, operationēue operari apparet vllam; quæ calori, frigoriue attribui non possit, & attribuenda nō sit. Aristoteles ipse entium nulli aliam substantiam vllam, sed eam modò, à quā singula constituta sunt, inesse decernit: & substantias temere multiplicare, substantias nimirum entibus indere, quarum actio, opusue nullum, nec vlla spectetur operatio, summo opere, & iure quidem prohibet. Frustra enim insit nihil agens, operans nihil. Tum nō prima modò corpora, sed entia reliqua, & ipsas etiam animalium animas, ubi intinuis ipsarum generationem perscrutatur, non ab alijs naturis, sed à calore, frigoreue gigni testatur. Verum quæ dicta sunt in proprijs rerum caloris actionibus, & singulorum in entium generatione, tum & in ipsorum conditionibus, actionibusque, & operationibus expendamus. Si hisce entibus alia à calore insit substantia, eiusque ductu, & ope agat, opereturque, eius scilicet organum si sit calor; certè (quod organorum propriū est, & quod agere Peripateticis videtur) ibi modò, tantumq; agat; ubi, quantumque agere collibitum ac bonum illi, salutareq; sit; actionem, operationemue, quæ mala illi, perniciofaque sit, nullam vsquam edat vnquam. Ita verò si agat calor, haud quamquam (quod perpetuò molitur, perpetuòque ente in quouis agit) quam licet singulorum portionem in summam assidue agat tenuitatem, assidueque in ea ipse euolet calor; itaque ipsemet, qui ea constituit, destruat tandem omnia; proindeque & quæ ijs Peripateticis inexistunt substantiæ, corrumpat omnes; sed iners, defesque in omnibus stertat, torpeatque, nihil illorum dispositionem immutans, nihilque ex ijs ipse euolans calor. Ita enim entia, quæ nullis ab externis viribus oppugnantur, eorumq; formæ perpetuò seruentur. Quapropter, quoniam quæ non dum adeo tenuia, leuiaq; fecerat calor, ut euehere ea, propriam scilicet in ijs operari queat operationem, assidue tenuiora facit omnia, assidueque ea in illorum portione, quam in summam agit tenuitatem, elabitur, immutat nimirum illa omnia, & in alia atque alia, agit entia, idque omnino perpetuò agit, quod bonum ipsi, salutareque sit, at non certè & substantiæ, quam illis Peripatetici adijciunt; liquidò utique patet, proprium entium quorumuis, & ipsorum etiam brutorum calorem non substantiæ alterius ijs inexistens, sed suo ipsius agere iure, & aliam substantiam nullam prorsus, sed vnum illis omnibus inesse calorem.

SIMPLICIA CORPORA OMNIA NON ALIIS A NATVRIS, QVARVM
calor, frigusue organa sint, sed vno à calore, vnoque à frigore constituta esse: & eorum
conditiones, facultatesq; omnes vnius caloris, vniusque frigoris esse.

Cap. XXIII.

RIMA corpora à calore, frigoreue Dei quidem Opt. Max., at non cer-
te alterius substantiæ arbitrio, aut ope agentibus constituta esse, si nō
Terra, cuius portio nulla fieri apparet vsquam, at ignis certe, qui in
commotis, contritisq; rebus, & in fumo sit rebus sulfure illitis admo-
to, & aeris, quem assidue à Terra educit Sol, & fontana, pluuiasque
aqua generatio apertissime declarat. Iam nec motui, contritioniq;
nec rebus, quæ accenduntur, minus etiā fumo, sulfuriq; ignis actu inest vllus; nec ip-
sius forma actu, cuiusmodi eam esse oportet, quæ è materiæ potentia ignis formam Pe-
ripateticis educit, ipsumq; constituit ignem, inest vlla. Et aer, qui præsertim densis è
Terris, quæ non nisi tenuissimis vaporibus nihil prorsus ab aeris natura differentibus,
egressum præbeat, vno à Solis calore, & nullius aeris, cū ibi nullus inest, formæ ductu,
aut ope, sed sponte sua, proprijsque agente viribus efficitur. Aqua etiam, & quæ è ter-
ra emanat, & quæ in aere sit, nullius aquæ formæ, quin nec frigoris opus videri potest.
Siquidem, vt superius expositum est, è Terra illa à Solis calore fusa, & hæc è vaporibus
fit nihil minus è Terra, quàm ex aqua à Sole educitis; & in quibus nulla prorsus aquæ
natura reliqua facta sit, & bene calido interdum in ambiente, nullo à frigore, sed à
loci angustia in seipsos conspissatis; at si vel frigoris opera, non sanè vllius aquæ for-
mæ ope agentis. Quibus sit, vt, nisi ab alijs naturis, ignis, aeris, aquæ vniuersitates, quàm
à quibus ipsorum portiones constitui, & ipsæ refici videntur vniuersitates, constitu-
tas esse Peripatetici velint, illorum omnium ortus manifestè indicet, solo à calore con-
stituta esse omnia; & non aliam illorum vlli substantiam, sed diuersis quidem præditū
viribus vnum modò calorem inesse omnibus. Idem nihilò obscurius illorum singu-
lorum, & Terræ etiam affectiones, actionesq; ob oculos ponunt. Propterea quòd non
alia in vllò conditio, nisi tenuitas, albedoque est. Ignis quæ exuperat, in fumum, va-
poresque, in summam omnia agere tenuitatem, & vnam modò tenuitatē, opus aliud
nullum efficere, & statim, ac factus est, moueri, à motuque cessare nunquam, opera-
tionem aliam nullam prorsus operari videtur vnquam. Aer, vbi exilissima ipsius vires
nihil à prepotente Terræ frigore reijciuntur, mollire quædam, & Aristoteli ipsi langu-
dissimo quidē, at assiduo moueri motū, aliud operari nihil apparet vnquā. Aqua, si nō
perpetuò, perpetuò ferè à robustiore Terræ frigore detenta, crassior certè quàm, vt ab
inexistēte calore euehi queat, at & ipsa nullo à frigore correpta, quædā quæ nihil subit,
emollit quid, motu gaudet, & seruatur, eoque prohibita corrumpitur; aliud proprijs
viribus agit, operaturque nihil. Suprema Terræ portio à longè amplioribus solis vi-
ribus sua natura, suaque specie penitus exuta, & laxata quid, emollitaque, valde ta-
men crassa est; & è profunda, non aliud quicquam, quàm vnum continenter emanat
frigus; & sui sese viribus in sublimi continet: dispositionem tandem, & facultates, quæ
frigoris cuiusuis propriæ sunt, sortita est. Quamobrem, nisi desidem primis corporibus
substantiam Peripatetici inesse velint, non aliam illorum vlli naturam, sed vnū modò
calorem, frigusq; vnum inesse decernant oportet. Nam tenuitatem, albedinemque, &
attenuandi, motusq; edendi facultates nō ignis formæ alterius, quàm caloris cuiusuis
esse omnes, si non satis superius est patefactum; quæ ente è quouis, & ipsa etiā è terra
elabitur tenuitas apertissime docet; quæ à calore quouis fit, & alba est, mobilisque. Et,
vt melius res percipiatur, Aristotelem prima corpora cōstruentem audiamus. Etenim,
si ipse ad eorum cōstitutionem naturam aliam nullam, sed calorem modò, frigusque
attulerit; eo certè amplius Peripatetici inculcandi sint, nō temere modò, & Aristotelis
decretis

decretis alibi prolatis, sed ipsius etiam sententiæ prima corpora constituentis aduersi,
cum, præter illa, alias ijs impertiant substantias, multòque illis præstantiores.

AD PRIMORVM CORPORVM CONSTITVTIONEM SVBSTANTIAM
aliam nullam, sed calorem modò, frigusque Aristoteli allatum esse.

Cap. XXIII.

Primorum corporum principia, quæ materiæ, & quæ formæ sunt, 2. de ge-
explicans Aristoteles, Principium, inquit, primumq; materia est, in- ner. T. 6
separabilis quidem, sed contrarijs subiecta; nec enim calor frigori, et sequē.
nec illi hoc, sed quod vtrique subijcitur, materia est. Quare primò
quod potentia sensibile corpus est, principium est; tum contrarieta-
tes ipsæ, ceu calor, & frigus, postremò ignis, & aqua, & quæ eiusmo-
di sunt. Tum quæ formæ tantum sunt, vt ipse apertissime docet, & suorum negat nul-
lus, Calidum, inquit, & frigidum, & humidum, & siccum principia apparent; quæ ni-
mirum, & agere videntur, & pati, & prima esse, qualia primorum corporum, & quæ in
se se mutuo transmutantur principia esse oportet. Sola igitur materia, & contrarietas
sola ad primorum corporum constitutionem satis Aristoteli est. Substantiæ alterius
neq; hic, neq; alibi vsquam meminit: quæ si alia primis inest corporibus, princeps præ-
sertim, & quæ, vt Peripatetici placet, calori, frigoriq; imperet, eorumq; vtatur mini-
sterio, si manifestari, sensuiq; exponi non poterat; at admonendi saltem eramus, aliā
illis inesse substantiā, quæ nullo sensu percipi apta, ac penitus incognita per proprias
qualitates, propriaque assequenda esset organa. Hoc, inquit, simplicium principia in-
quirenti, & simplicia componenti faciendum Aristoteli erat. At is nihil tale innuens
vsquam, tangibiles oportere esse ait tangibilium corporum differentias. Quoniam,
inquit, corporis sensibilis, hoc est tangibilis principia querimus; constat non omnes
corporis contrarietates, species, & principia facere, sed eas solas, quæ sub tactū cadunt.
Rectè sanè; neq; enim ens habeat quicquam, quod à natura, à qua constitutū est, non
habeat. Et calor, inquit, prædicamentum quoddam, & species est, frigiditas priuatio.
His autem differentijs ignis, & terra differunt, substantialibus ipsi asserunt Peripateti-
ci: nanque si substantiales nō sint, non ad generationem, corruptionemque, de qui-
bus ibi est sermo, sed ad alterationem pertineant. Et alibi, similes, ait, partes ex ele- 2. de par-
mentis constituuntur, igne, aere, aqua, & terra; tum quasi sermonem corrigens, ve- tib. ani-
rius, inquit, ex viribus elementorum, non tamen omnibus, sed ex calido, frigido, hu- mal. c. 1.
mido, & sicco: quæ nimirum elementorum formæ sine dubio sunt; aliud enim, quod
forma præsertim haberi queat, inesse nullum prorsus conspectum est vnquam; & quod
caput est, nulla est operatio, quæ aliam inesse formam admoneat. Nec verò nos magis
in hac sumus sententia, quàm Peripateticorum longè optimi, longèq; præstantissimi. 12. Me-
Calor, inquit Aphrodisius, substantia est, quoniam ignis forma est; idem & Greci re- taphys.
liqui penè omnes. At Ammonius alter Peripateticorum princeps nō illum modò, sed co. 12. et
febrilem etiam calorem substantiam esse, ait; qui corpus humanum in aliud immutat de sens.
ens: quæ enim quid constituit natura, necessario & substantia, & entis, quod constitu- & sens.
tum est, effectumq; forma existit. Parmenidem certè, qui calorem, frigusque rerum com. 30
principia posuit, nusquam inculcat Aristoteles, quòd accidentia quæ sunt, substantia- In Præd.
rum posuerit principia; sed interdum quòd non vniuersalissimam adduxerit opposi- cap. de
tionem, interdum quòd non aliam venarus sit efficientem causam; quæ pati ipsa im- Accid.
potens, & veluti arte, & ratione vtens illorum moderetur, & quasi cohibeat vim. Quo 1. Phys.
niam igitur ignis, aerisque, & aquæ generatio, eorumque omnium, & terræ etiam co- T. 48. et
ditiones, quæ non penitus à Solis calore, in suprema ipsius superficie, quæ nobis con- 49.
spicua est, corruptæ sunt; præterea, & actiones, operationesq; vno illa omnia à calore, 2. de ge-
& vno 55. ne. T. 54

& vno terram à frigore constitutam, & non aliam illorum vlli substantiam, sed vnum illis omnibus calorem, & vnum terræ frigus inesse declarant; nihilque in illorum villo spectatur, quod alij naturæ meritò attribuatur, & quod calori, frigoriue attribui non possit; ad illorumque constitutionem naturam aliam nullam, sed vnum modò calorem, vnumq. Aristoteles affert frigus; vtique, nisi positionis tenaces esse velint, calorem, frigusq. non amplius ignis, reliquarumq. simplicium formarum organa, sed terræ quidem, & aquæ frigus, aeris verò, & ignis calorem formam ponant. Quam re bene aperte scribit Galenus, dum elementa non aliud esse, quàm materiam primam, & solas qualitates docet; ex quibus habent, quod elementa sint. Alexander, præter adducta superius loca, clarissime libro 2. de anima, qualitates formas substantiales elementorum, ac etiam lib. 1. nat. quæst. appellat. Philoponus itidem huic assentitur sententiæ 2. de ortu, & interitu. Inquit enim ex qualitatibus, & prima materia simplicia constare corpora, qualitatesq. principium esse formale. Hoc idem habet Olympiodorus 4. Mete. Sed quid multa? Diuinus Medicinæ parens Hippocrates in libro de carnibus quæ mirabilia de calido narrat? Libet eius verba, quia admiratione digna continent, græcè referre. *Νῦν δὲ ἀποφανόμεθα αὐτὸν ἐμμενέοντος ὁ νόμος. δοκεῖ δὲ μοι καλεῖσθαι θερμὸν, ἀθάνατον τε εἶναι, καὶ ποῦν πάντα, καὶ ὁρῶν, καὶ ἐκτρέφειν, καὶ εἶδεναι πάντα καὶ τὰ ὕδατα, καὶ τὰ μέλλοντα ἐσσεῖσθαι.* Nunquid Hippocrati calidum est accidens? Hæc omnia, si attentè animaduertent, non elementorum tantum, sed reliquorum itidem entium, quæ à frigore cōstituta apparent, frigus, quæ verò à calore, calorem formam asserent. Nam entia reliqua omnia, & ipsæ etiam plantæ, & animalia non alijs è rebus, neq. alijs à naturis, sed è simplicioribus, ab eorūq. formis sibi ipsis commixtis, complicatisque, & mutua actione refractis, Aristoteli efficiuntur: & substantiam aliam nullam ad eorum constitutionem is affert vsquam; nec si asserere velit, vnde illam eruat habet. E cælo enim, è quo solo defluere illa queat, calor tantum Aristoteli defuit, minimeq. is à cæli substantia emanans, qui elementari fortè præstantior, vel ab eo diuersus videri queat, sed ipso in igne à Solis motu commoto, contritoque, aliud nihil passus, factus, & ab ipso huc delatus igne; qui igitur nequaquàm igneo præstantior, vel alterius ab illo rationis, non natura videlicet, agendique, & operandi facultatibus, sed robore tantum differens est. Quamobrem calorem, frigusque simplicium formas esse, si, quod faciant oportet, Peripatetici assentiant, reliquorum itidem entium quorumvis, vel calor, vel frigus, vel huic commixtus ille forma necessariò ponendus est; nihilque nobis repugnandum, calorem, frigusque substantias, & rerum omnium principia ponentibus. Verum longius progrediamur; atq. in reliquorum entium, & in ipsorum etiam animalium cōstitutione, conditionibusque, & actionibus, operationibusq., num alia ijs à calore insit substantia, & cuius calor organum sit, contemplemur.

ITIDEM ET RELIQVORVM ENTIVM OMNIVM.

Cap. XXV.

Entia reliqua, & ipsa etiam animalia è simplicibus corporibus sibi ipsis immixtis, & ab ipsorum naturis mutuò à se ipsis passis, imminutisque, vt Aristoteli placet, constituuntur; cum, vt probatum est, illorum nulli alia à calore, frigoreue substantia insit; vtique & entibus reliquis vnum modò calorem, frigusq. vnum, substantiam aliam nullam indere Peripateticis conuenit. Etenim quam è cælo interdum ad eorum constitutionem deducunt, à calore alia ipsis, vt diximus, ponenda non est. Cæli nanque motus in ignis elemento calorem facit, ignisque partes deorsum ad terras detrudit; at ab ipsius substantia res nulla prorsus Aristoteli aduenit. Minus etiam delabatur, si, quod nobis positum est, & ipse amplius monstrat sensus, entia reliqua, & multa etiam animalium genera è terra à solis calore emollita, suscipiunt.

sunt. Quin, & quæ è semine enascuntur animalia, si eorum constitutionem propius Peripatetici intueatur, vno & ipsa à calore, & formæ nullius recto habentis, sed iuxta proprium agente ingenium effecta esse decernant oportet. Nam cum è masculino, femininoq. semine, & menstruo sanguine, è rebus solo à calore constitutis, ab vtique calore fufis, immutatisq.; è rebus inquam, & ab agente fiant; quorum nulli animalis animam actu existentem indere Peripatetici possunt; vtique animalium constitutionem calori nullius animalis formæ opera, sed iuxta propriam agentis naturam tribuant necesse est. Nec tamen substantiam hominibus inesse, quæ non caloris vllius, sed Dei ipsius sit opus, negemus vnquam; quin manifestè id asseueremus. Non enim à diuinis modò litteris, sed (vt suo amplius explicabitur loco) ab humanis etiam admoniti sumus rationibus, aliam ab anima è semine educta, & à spiritu neruoso generi inexistente hominibus inesse substantiam, & Dei hanc opus, & cum corporis vniuersi, tum verò & spiritus ipsius formam esse, & spiritus ipsam actiones, operationesq. dirigere, perficereq. omnes. Reliquorum præterea entium, & ipsorum etiam animalium nulli cōditio inest vlla, nec ab illorum villo actio, operatione edi videtur vlla; quæ vno à calore proficisci non possit, & omnino non proficiscatur. Nam calor, qui in laborantibus, ijs scilicet in animalium partibus, quæ eo opus habent, sit, & vbi eo opus nō est, cessare apparet, haudquaquam est ab anima ad illas missus; sed spiritus, sanguisque aduentu sit. Et modus, quo arteriarum, venarumq. fibris inexistens spiritus, perque eas means, eas intendens, ac assidue arteriarum, venarumq. partes, è quibus abscedit, cōstringens, sanguinem secum, quocumque fertur, apportet, alibi traditus est. Aristoteli porro non simpliciu modò corporum, sed mixtorum etiam omnium, & animalium animarum insuper substantiam, calorem, & spiritum visum esse, non ex ipsius dictis colligere, sed ipsum aperitissimè id enunciantem audire licet. Elementa, inquit, omnia contrarietatem habent, quoniam ipsorum differentia contraria sunt. Differentijs porro, à quibus constituuntur immutatis, & ipsa itidem immutantur. Frigore igitur in calore immutato, aqua in aerem transit, & aer fit. At si neutra, ait, differentia neutrum vicerit, mutuo autem in se ipsas agentes, & mutuò à se ipsis patientes, mutuò sese imminuerint, ac debilitauerint, & vtiqueq. vis reuera appareat, retractaq.; vtiqueq. imutatur; & nec aqua amplius remanet, nec aer; neq. aer constituitur, nec aqua, sed tertium quoddam veluti ex vtroq. compositum. Quoniam verò virium inæqualitas nō in indiuisibili, nō vnum modò constituitur, sed infinita propemodum, carnes, inquit, & ossa. Tum propter eorum generationem edocens, Simplex, ait, & naturalis generatio transmutatio est, facta ab actiuis qualitatibus, à calore videlicet, & frigore, è subiecta materia. Præterea animalium sponte nascentium exortum explicans, Generatur, inquit, in Terra, humoreq. animalia; quoniam humor in Terra, spiritus in humore, calor animalis in vniuerso inest; vt omnia quodammodo anima plena sint. Quamobrem consistunt celeriter, cum calor ille comprehensus, siue exceptus est; comprehenditur autem, & humoribus incalescentibus, efficitur veluti spumosa bulla. Et albi, Putrefactis, dicit, facillimè ingenerantur animalia; quod excreta caliditas constituit, & componit corpora, ipsa nimirum anima: siquidem anima corpora Aristoteli constituit. Tum perfectorum generationem tradens, Inest, inquit, in omnium semine quod calor vocatur: id autem non ignis, non talis aliqua facultas, sed spiritus, qui in semine, spumosoq. corpore cōtinetur, & natura, quæ in eo est, proportionem respondens elemento stellarum. Quamobrem ignis nullum animal generat: at solis, & animalium calor generatiuus, neque is modò, qui in semine continetur, verum etiam si quid excrementi sit, quamuis à natura diuersum. Clarum est, animalium animæ generationem cominus intuito Aristoteli, non igneus quidem, at calor ceterè ea esse visa est. Sui tamen obliuiscitur, dum calorem, qui à sole ad nos aduenit, ab igneo diuersum statuit. Cum etenim non à solis substantia, sed motu, quo suppositum ignem accendit, & ad nos vsque detrudit, fiat igneum

igneum, & à motu paulò vehementiorem factum illum asserit. Quapropter non quia ab illo passim, ab igneo verò perrarò animal generatur, ob id nimirum actionis discrimen, quod in virium diuersitatem referri poterat; diuersæ esse naturæ decernendum, sed diligentius discriminis causa erat inuestiganda; & paulò attentius eâ rimanti conspecta planè foret. Ob id nanq. ignis animalium generatiuus non est; quòd ad animalium constitutionem blandiore, languidioreq., quàm, quo ignis viget, opus est calore. Eadem ratione solis calor vehemens vbi est, animal nullum gignit, ignisq. vbi moderatus est, multa. Verum in alium hæc reijciuntur locum. Reliquæ enim rationes, quibus calorem, frigusq. substantias esse pernegant, dissoluendæ sunt. Et si supersedere hoc la bore licet; non n. reliquorum modò entium, sed animalium etiam animæ substantia Aristoteli ipsi visus est calor. Cui igitur verisimile fiet, accidens esse, quod, vna terra, a homine exceptis, corporum omnium forma est?

CALOREM, ET FRIGVS NON PROPTEREA SVBSTANTIAS NON
esse, quòd mutuo sibi ipsis opponuntur. Cap. XXVI.

SORVM etiam decretorum obliti sunt Peripatetici, dum ideo calorem, frigusq. substantias esse negant, quòd mutuo sibi ipsis opponuntur, mutuoq. se se subiecto deturbant, interimunt, cōtraria omnino sunt. Quoniam ea maximè contraria ponunt; quæ in eodem quidem apta sunt esse subiecto; at simul esse non possunt; substantias præcipuè, & solas esse contrarias inter se ponant oportet. Propterea enim mutua entium omnium immutatio, ac inuersio est, quia inexistentes substantiæ idem omnes subiectum appetunt, at contrarijs gaudentes operationibus, diuersas illius moluntur dispositiones; in eodem itaq. simul esse impotentes, & nolentes, mutuo se se deturbant. Et vel si aliæ à qualitativis existant formæ; illisq. vt proprijs agant organis; contrariæ tamen inter se, oppositæq. ponendæ sunt. Neq. enim iners artifex natura, quæ nō apta sibi, & morigera pararit organa; sed subiecto ipsa infideat; quod organum sponte sua pararit; itaq. & ad organi operetur ingenium. Præterea, quoniam quæ generantur, à simili quidem, at è contrarijs generari omnia, & quæ corrumpuntur à contrarijs corrumpi ponunt, nisi substantias inter se contrarias reputent, ipsarum generatio, corruptioq. non ab ipsis fiat, sed ab ipsarum qualitativis; quod maximè omnium Peripateticorum placitis aduersatur. Natura enim agens nulla aliud à se ipsa quicquam, at multo certè minus nobilius quod sit, præstantiusq. agere, constituereq. illis potest. Absit, inquit, vt agens vllum extra proprium gradū, propriamq. agat dignitatem; & quod constituitur, non à simili constituatur. At quæ tamen, aiunt, in hominis, atq. equi forma contrarietas spectatur? Summa mehercule Aristoteli Pythagoricos magnopere incusanti, animam quamuis cuius temere indentes corpori. Si etenim nō è materia quavis, quæuis educi potest forma; sed ea tantum, cui materia apta facta sit, propriaque, eò nobilissimæ amplius, animalium nimirum animæ, ex eo tantum corpore educantur, quod ipsis maximè aptum factum sit, propriūque. Hominis ergo, atque equi forma ex adeo dissimilibus Aristoteli effectis rebus, adeoq. dissimilia promentes opera, dissimiles, contrariæq. Aristoteli sint oportet; cui scilicet formalis repugnantia omnis oppositio est. Sed quorsum ego Peripateticorum dogmata, quibus, dum substantias contrarias inter se negant, Aristoteli aduersantur, assero? Ipsæmet sexcentis in locis cōtrarias inter se substantias enunciat. Nam principia, quæ rerum formas, & rerum substantias esse, & à quibus res constitui nemo neget, inquirens Aristoteles, contraria illa ponit. Quoniam, inquit, non quodlibet agit in quodlibet; nec quodlibet à quolibet patitur; sed contrarium modo in cōtrarium agit; & contrariū à contrario patitur; quæ agunt principia, formæ, substantiæque; (ijs enim Aristoteli potissimum actio omnis attribuitur) contraria erunt. Ad hæc, docet non ab alio oriri principia, nec à se ipsis mutuo, & ab

& ab ipsis constitui omnia. Atq. ob hanc causam cōtraria illa esse oportet, & prima insuper contraria, integra nimirum, nihilq. imminuta, aut sibi ipsis cōmixta; ijs n. duntaxat, quæ principijs inesse debent, insunt oia. Adeoq. inquit, manifestum est, agentia, for-
maliaq. principia contraria oportere poni, vt antiquiores veluti ab ipsa coacti veritate
in hoc conuenerint ad vnum oēs; omnes n. contraria posuere. Efficientia etiam, quæ
in naturalibus eadē formalibus Aristoteli imprimis sunt, cōtraria illi statuuntur. Quo-
niam, ait, contrarius est generationi interitus, contrariorum autē contrarias esse oportet causas agentes, quæ agunt, efficiuntq. principia, cōtraria sint necesse est. Insuper pri-
ma construens corpora, Nos autem, inquit, sensibilem corporum materiam quamdam esse dicimus, eam autem separari non posse, sed semper cū contrarietate esse, nunquā. s. ab altero contrario seiunctam, sed ab altero perpetuò detentam. Quod repetēs,
Materiam, inquit, ponimus inseparabilem quidem, sed contrarijs subiectam, formis nimirum, substantijsque. Neq. enim primorum corporum constitutionem inquirens, non illorum formas, substantiasque, sed accidentia inquirat. Deinde corporibus cō-
stitutis, aer, addit, maximè terræ oppositus est, & aquæ ignis, vt pote quòd huius formæ, substantiæq. illius forma, ac substantia opposita est, & contraria. Nā si qualitas contraria sit, non aquæ ignis sit contrarius, sed huius qualitas illius qualitati. Et propterea in corruptibile concludit cælum, quòd eius substantiæ substantia nulla cōtraria est. Quæ, arbitror, intuentes Aristotelicorum nonnulli dicunt, nequaquam substantiæ cuiuslibet substantiam quamlibet opponi negat Aristoteles; non enim simplici simplicem, quas apertè sibi ipsis opponi enunciat, sed cōpositæ cōpositam; simplicia videlicet corpora cōtraria Aristoteli sunt, sed non mixtis mixta. Haud tamen rectè sentiunt: quandoquidem si simplicia, componentiaque contraria inter se sint, oppositaq.; quæ itidem ex ipsis constituta sunt opposita inter se esse oportet, cōtrariaq. Quocirca melius alij, qui vbi Aristoteles, inquit, substantiam substantiæ contrariam esse negat, nō formæ formam contrariā negat, sed materiæ materiā, ac subiecto subiectum, commune tamen intelligendum, ac remotū, quod vnum est, idemq. omnibus: nam proximum à formis singulis diuerso, ac contrario afficitur, disponiturq. modo. Relinquitur igitur, nō ideo calorem, frigusq. substantias non esse, quòd mutuo sibi ipsis opponuntur.

NEQVE VERO, QVOD INTENDANTVR, ET REMITTANTVR,
magisq. suscipiant, & minus. Cap. XXVII.

CONTRARIÆ cum inter se sint formæ, mutuoq. in se ipsas agant, & mutuo à se ipsis patiantur; intendantur oportet, remittanturq., & magis suscipiant, & minus. Et oīum minimè Aristoteles id negat; qui, vt alibi dicemus, agentia rerū principia, rerum nimirū formas, rerūq. substantias inquirens, duo tantum illa esse maximè contendit, multisq. declarat rationibus. Quæ quidem cum plurima, ac diuersissima efficiant entia, plurimæ & ipsæ, ac diuersissime, & tot omnino, ac à se ipsis diuersæ fient, totq., ijsq. modis intenduntur, & remittuntur, quot entium genera cōstituent, & quibus à se ipsis ea differunt; propterea quòd quæ vires, conditionesq. entibus insunt, à natura eæ inditæ sunt oēs; à qua cōstituta sunt. Ipse insuper mixta omnia è quattuor simplicibus corporibus penitus sibi ipsis immixtis, & singulorum substantia nequaquam abolita, sed remissa, refractaq. componi decernit. Præterea, quoniam quæ sub eodem genere Aristotelicis locantur entia, quæq. ab vna, eadēq. ijs constituta sunt natura, agēdi ea viribus summopere à se ipsis differunt; vtiq. & naturam, à qua constituta sunt, viribus à se ipsa differre oportet; nam actiones formarum esse omnes, nemo non Peripateticorum asserit. Quin si non proprijs, sed qualitatum viribus agunt formæ, & à qualitativis, quem admodum putant, constituuntur, quoniam qualitatum casum sequuntur, cumq. ipsis exoriuntur, atque occidunt, cum ipsis intendantur necesse est, ac remittantur.

G Nam

Nam si, ut Peripateticorum optimi opinatur, cum propria qualitate imminuta forma integra stare queat, & cum nulla illa stare queat; quandoquidē qualitatis gradus eiusdem omnes sunt conditionis; & quod vni competit, omnibus etiam competit; ut si absq; vno qualitatis gradu ignis forma seruari possit, & sine ceteris etiam seruetur. Absurdum sanē, imminuta qualitate integram formam permanere, formamq; eādem ad proprium opus robusta, languidaq; uti qualitate. At fortē non propterea substantias intendi, remittitue posse negēt; quod earum vires, neq; augeri, neq; imminui queant, quod nimirum fieri, negari non potest: sed quod id ubi sit, non amplius eādem remanent substantiā, sed verē pereunt, inq; alias aguntur. Propterea sanē, si intensiōem ijs, remissionemq; abnegent, haud perperam fortē abnegent; quid enim, vel eandem enti substantiam inesse, cuius actio vel propria quāpiam imminuta sit conditio? vel quid naturam, quē perijt iam, viribus auctam, imminutamue dicas? Verum nequaquā propterea calorem, frigusq; substantias esse negent, quin maximē affirmēt, maximēq; statuunt. Siquidem, ut dictū est, quiduis auctus, imminutusue calor, alius ipse, & aliud, cui inexistit sit ens, entiumq; quorumuis immutatio inexistētis caloris immutatiōē insequitur.

NEC QVOD SENSU PERCIPIANTVR. Cap. XXVIII.

MINVS etiam materiā immersā, & naturales prorsus quē sunt formæ, sub sensum eas cadere, & sensu percipi Peripatetici negent vniquam; si Aristotelis decretorum memores esse velint. Is enim simplicium corporum principia, substantias nimirum, a quibus cōstituuntur, inquit, nequaquam contrarietates omnes illorum species facere affirmat, sed eas tantum, quē sub tactum cadunt. Quoniam, inquit, tangibilia sunt, tangibili inter se differentia differant oportet. Et passim entium actiones non alijs eorum qualitibus, conditionibusque, sed eorum attribuit formis. Itaq; leuitatem, grauitatemq; simplicium corporum formas ponendas nō esse decernit: quoniam, quod ille faciunt, mutuō in se ipsas non agunt, at calorem frigusque, quod sese mutuō assidue oppugnant. Ut liquidō pateat, formas sensu percipi, ipsi in primis Aristoteli visum esse, positumque, quin solas eas, solis ijs actionem attribuenti. Vna enim quæ agit natura, alia entium conditio nulla fortē sensu percipitur. Cuius porro actio sentitur, ipsam, quæ illam edit, sentiri naturam actionis ratio declarat. Quoniam quidem non aliud videri potest actio, neque est omnino aliud, nisi eius, quod patitur in agentis naturam inalteratio, immutatioque, & propriæ naturæ recessus, ac corruptio, & alienæ accessus, & generatio: utiq; qui actionem quāpiam sentit, naturā is, a qua illa emanat, sentiat oportet. Cum enim solæ, ut dictum est, rerum actiones sentiantur, formę itidem, a quibus solis illę eduntur, solę sentiuntur. Quasobres quoniam Peripateticorum ratio nulla impedimento nobis esse uidetur, quin calorem, frigusq; agentes rerum omnium omnino naturalium naturas, ac substantias statuamus, & quæ rebus insunt vires, facultates, dispositiones, species, conditiones denique omnes a calore, frigoreq; ijs indi, & iuxta in-existentis caloris immutatiōem immutari ipsis intuemur oculis; nostræ ad extremum positiones nulla a re labefactantur; & ab ipso comprobantur sensu: utique firmas eas, stabilesq; esse existimare licet.

BERNARD

BERNARDINI TELESII CONSENTINI DE RERVM NATVRÆ IVXTA PROPRIA PRINCIPIA LIBER TERTIVS.

REPETVNTVR COMPLVRA, QVÆ SVPERIORIBVS TRADITA
sunt commentarijs. Ponitur summa positionum Aristotelis, quæ infra sunt expendenda.

Cap. I.

MATERIA non vna, & duplex natura agens, & vnus calor, frigusque vnum Mundi huius vniuersi principia, nec quod Terram, mareque, & stellas inter, quodque ipsas inter stellas locatum est ens, vnum, idemque, & ab vna eademq; vniuersum cōstitutum natura, nec duo tantum prima esse corpora, nec entia reliqua a cœli, solisque natura à Terra effecta, quemadmodum nobis, Aristoteli videntur. Ille enim sublunaria omnia vna, eademque è materia, quæ supra lunam sunt entia, cœlum, stellasq; omnes ex alia constare, & quæ nihil illi congruat, naturarumque, quas illa suscipit, prorsus incapax sit, & quod inter lunæ orbem, terramque, & Mare est ens, in duo, in ignem, aeremque (ignem enim supremam eius portionem, quæ lunæ orbi subiacet, aerem verò infimam hanc, quæ terram ambit appellat) diuisum esse affirmat; & præter cœlum, quattuor esse prima corpora, terram, aquam, aerem, ignem, decernit: minimeq; ad horum constitutionem calorem modò, frigusq; sed humiditatem etiam, & siccitatem, ut agentes naturas, & ad illorum singulorum constitutionem nequaquam earum vnā, sed oppositionis vtriusq; alteram affert; & duplicē omnino singulis agentem assignat naturam: dictisq; è quattuor corporibus, at veluti mutuis vulneribus confectis, afflictisq; & pugnam pertæsis tandem, & sibi ipsis commixtis, penē & vnum factis omnibus, entia reliqua cōstituit omnia: & cœlum, stellasq; oēs propria natura, & quæ a calore, frigoreq; & ab humiditate, siccitateq; prorsus diuersa sit, donat: itaq; calor, qui a sole fit, nō ab eius natura, nec a proprijs eius viribus, sed ab eius fit motu, a quo, scilicet cœlo suppositus ignis, & bona aeris pars agitur, conuertitur, accendatur, accēsusq; ad terram vsq; detrudatur: & nequaquam a propria cœlum natura, propriaq; substantia, sed ab immotis moueri motoribus statuit: longē tandem mutuō in omnibus ferē dissentimus. Quasobres Aristotelis explicanda, excutiendaq; est de singulis sententia; nec verò & aliorum etiā opinionēs, satis ab ipso, ut videtur, reiecte, & quæ nulli admittantur, ab vllius remouenda sunt animo. Vtinam cum Peripateticisliceret idem; magno aliena exponendi, reiiciendiq; labore vacuis, nostra tantum explicanda esset sententia. At quoniam non admiserunt modò illorum placita, & decreta, sed ea acceperunt fide, & religione, ac si ex ipsius naturę ore prolata essent; itaque rei nullius amplius natura inspicenda, indagandaq; cuiuspiam videtur; sed rārum quid de quaq; Aristoteles senserit speculādum: utiq; quouis labore nostro, aliorum etiam fastidio quouis, singulæ illius positiones, quā diligentissimē, & sapius eādem interdum exponendæ, examinandæq; sunt. Nihil, si in ijs tractandis plus iusto interdum immoremur, mortales nobis, ut ignoscāt, sed quod a summo naturę interprete dissentire audeamus.

G 2 mus

mus, & non numinis instar illum veneremur, rogandos esse existimamus: qui si illius dictum audiant, aut factum imitentur, nihil nobis veritatis studio illi aduersantibus succedant, quin gratias potius habeant, idemque ipsi faciant omnes. Ipse enim liber in philosophando Aristoteles veritatem amicis omnibus prae honorandam admonet, & veritatis gratia preceptorem etiam, amicumque incusare nihil veretur. Huius certe solius nos amore illecti, & hanc venerantes solam, in ijs, quae ab antiquioribus tradita erant, acquiescere impotentes, diu rerum naturam inspeximus, & conspectam, ni fallimur, tandem mortalibus aperire volumus; nec liberi, nec probi hominis officio fungi iudicantes, si generi illam humano invidentes, aut inuidiam ab hominibus veriti, ipsi illam occultaremus. Ergo, ut clarius illa eluceat, agentia rerum principia inquirentem, & prima constituentem corpora, tum reliqua ex ijs componentem, postremo, & caeli, solisque motu calorem generantem, & motores immotos, à quibus caelum moueatur, indagantem, ea denique, in quibus omnibus summè à nobis dissentit, explicantem Aristotelem audiamus, & singula eius dicta, rationesque examinemus.

RERVM PRINCIPIA TRIA ARISTOTELI ETIAM VISA ESSE,
contraria agentia duo, & materiam unam. Cap. II.

RERVM principia, è quibus res constant, cum antiquioribus ferè omnibus, tum Aristoteli tria visa sunt, agentia contraria duo, & materia una. Quoniam corpora, è quibus noster hic Mundus compositus videri potest, & quae in eo continentur entia quævis, mutuo sese oppugnare, immutareque, & ex alijs alia fieri apparent; à contrarijs naturis, & quæ sese mutuo oppugnent, deturbentque, & interimant, & mutuo aliarum sedes occupent, constituta esse existimandum fuit. Ad hoc, quia quæ corrumpuntur, non à quibusvis, neque in quævis, sed singula à certis quibusdam, & in certa quædam corrumpi, calida scilicet non alijs à rebus ullis, sed à frigidis modò, & in frigida, & alba à nigris modò, & in nigra, & dulcia ab amaris modò, & in amara, & contrà, quæ tandem immutantur omnia à contrarijs modò, & in contraria immutari visa sunt: utique duabus tantum à naturis entia omnia effecta videri potuerunt. Nam si calida non à frigidis modò, sed à tepidis, & alba non à nigris modò, sed à purpureis, flauisque, & puniceis, & dulcia non ab amaris modò, sed ab austeris, acidisque immutari apparent; quoniam tepor quiuis à calore, frigoreque, & colores alij quiuis ex albo, nigroque, & quiuis alij saporis è dulci, amaroque, naturæ omnino omnes, quæ intermediæ videri possunt, ex extremis sibi ipsis commixtis constitui, & ex utraque inexistente constare Aristoteli videntur: magis quidem, minusque alteri aliæ, sed oēs utrique contrariæ, & naturæ omnino vni una tantum contraria videatur oportet. Quoniam verò contrariæ quæ sunt naturæ, & quæ sese assidue oppugnant, obleduntque, & quarum altera exuperante, statim altera deturbari, perireque videtur, eæ, ut sibi ipsis coeant, & veluti per vices mutuo sese suscipiant, intelligere non licet; & quòd quæ corrumpuntur entia non penitus perire, & in non ens abire, sed eorum natura modò, dispositioque, & species immutari, at moles, corpusque remanere, atque ex alio aliud fieri videtur: utique, tertiam quædam naturam, quæ contrarijs subiiciatur, & quæ contraria per vices suscipiat, & è qua entia fiant, ad entium constitutionem afferre necessarium fuit. Ob hanc causam agentia rerum principia inquirens Aristoteles, Oēs, inquit, principia contraria faciunt, idque optima ratione. Nanque principia, neque ex sese vicissim esse, neque ex alijs, & ex his omnia oportet; contrarijs autem primis hæc insunt omnia: quòd enim prima sunt, ex alijs non sunt; quòd verò contraria, non vicissim ex sese. Atqui & ratione quomodo hoc accadat, considerandum. Sumendum itaque primum est, Omnium quæ sunt, nihil in quoduis agere, aut à quouis pati, neque è quouis quoduis fieri, nisi ex accidenti quis sumplerit: quo nanque pacto album ex musco possit

1. Phys.
tex. 41.
& seq.

possit fieri, nisi albo, aut nigro, musco esse acciderit; sed album quidem fit ex non albo, atque eo non quouis, verum ex nigro, aut intermedijs, & muscum è non musco, sed non è quolibet, verum ex eo, in quo muscæ est priuatio, aut è medio, si aliquid sit inter ipsa: & album non in muscum interit, nisi interdum ex accidenti, sed in non album, non tamen in non album quoduis, sed in nigrum, aut intermedium; si militer & muscum non in quoduis, sed in id, quod musca priuatum est, aut si aliquid inter hæc locatum est. Quòd si ita res habet, quicquid fit, ex contrarijs profectò gignitur; & quicquid interit, in contraria interit, atque in ea, quæ inter hæc locata sunt: è contrarijs autem ea fiunt, quæ in illorum medio locata sunt, ut colores ex albo, & nigro. Quæcunque igitur natura fiunt, aut contraria sunt, aut è contrarijs; & aliorum quidem plurimi huc usque, ferè profecti sunt; omnes enim elementa, & quæ ab ipsis principia nuncupantur, quamquam sine ratione ponunt, contraria tamen faciunt. Et sermo nem tandem absolvens, Principia igitur, inquit, contraria oportere esse, manifestum est. Tum eorum numerum, præterea & subiectum inquirens, inquit, Quoniam principia contraria visa sunt, vnum esse non possunt, sed nec infinita; quoniam id quod est, substantiam non caderet, & quòd in omni genere una est semper contrarietas; substantia autem vnum genus est quoddam. At ne sola contraria duo principia ponamus, ratio quædam suadet: dubitauerit enim profectò aliquis, quomodo frigus calorem, & hic illud, & humiditas siccitatem, & hæc illam facere apta sit. Quoniam scilicet calida, quæ sunt, frigida, & è contrà, & humida, quæ sunt, sicca fieri apparent, & è contrà; nisi calori, frigori; natura quædam tertia subiiciatur, quæ veluti per vices calorem modò, modò frigus suscipiat, itaque, modò calida, modò frigida fiat; utique, ut dictum est, calor frigus, & hoc illum faciat, quin calor ipse frigus, & frigus calor fiat. Præterea, quoniam contraria nullius rei essentiam, id est substantiam, subiectumque videmus esse, & subiectum dubio procul principium est, & ijs quæ de eo dicuntur, & quæ ei inhaerent prius; si sola contraria principia sint, utique principij principium sit, & è non substantijs insuper substantiæ fiant, & non substantiæ substantias præcedant; siquidem substantiam substantiæ contrariam esse non dicimus; & quæ à contrarijs fiunt entia, substantiæ omnino sunt. Quocirca, inquit, si quis, & priorem, & hanc orationem veram esse existimari, eum necesse est, si utramque, tueri voluerit, contrarijs tertium aliquod subiicere, id quod antiquioribus positum est omnibus, & si non idem omnibus, sed alijs aliud; at omnes certè quod posuere contrarijs figurant, ut densitate & raritate, intensione & remissione; quas exuperantiam, & defectionem esse constat. Et quidem videtur opinio hæc vetus esse, vnum, & exuperantiam, defectionemque, materiam nimirum, & duo contraria, eorum quæ sunt, principia esse, quæquam non eodem modo; quòd veteres duo agere, & vnum pati dicerent posteriorum autem non nulli contrarium potius inquirunt, vnum videlicet agere, & duo pati. Ijs igitur, qui partim hæc, partim alia eiusmodi considerant, tria esse elementa affirmare cum ratione quadam coniunctum, ut ante diximus, videtur, sed tribus plura minimè; vnum, n. ad patiendum est satis, & vel Peripateticorum omnium consensu duo ad agendum. Tum, si quattuor positis, duæ erunt contrarietates, utriusque separatim contrarietatis naturam quandam mediam esse oportebit; si verò ex se vicissim possunt generare, si scilicet contrarietas altera ad omnium factis sit generationem, altera profectò superuacanea erit contrarietas; sed nec plures possunt esse contrarietates primæ; quandoquidem substantia vnum genus est eius, quod est. Principia igitur eo solùm, quòd aliud alio prius, non genere different: in vno enim genere una est prima contrarietas, omnesque in unam videntur contrarietatem reduci. Quæ verò contrarietas substantiam, in qua generationes fiunt, & corruptiones, quæ manifestè si non sola, at princeps certè hic inquiritur, quæ, si naturæ agentes materiam, è qua quæ generantur, corrumpunturque entia constituuntur, occupent, informantque, & in entia agant (neque enim dubium esse potest, quin si non solæ eæ,

1. Phys.
tex. 50.
& seq.

at principes certè, vt dictum est, inquirantur) principiorum naturam, numerumq. nos edocens, parum explicat Aristoteles. At multis postea interiectis, & non amplius fortè agentia rerum omnium principia, sed singularum immutationem inquirens, formæ attulit, & priuationis oppositionem. Itaque Peripateticis omnibus contrarietatem, à qua substantia, idest materia, vt dictum est, è qua quæ generantur, corrumpunturque entia fiunt, occupetur, informenturque, formæ, priuationisq. oppositionem Aristoteli positam esse placet. Et alibi omnino vtrum rerum omnium eadem principia sint inquirens, eadem quodammodo esse, & quodammodo non esse enunciat; eadem quidem, quod omnium forma, priuatio, & materia sint; non eadem verò, quod horum vnumquodq. circa vnumquodq. genus diuersum est. Cur id factum sit, & quid forma, quid priuatio Aristoteli significet, intueri ne grauemur: nisi enim rectè perspectum id sit, quæ agentium principiorum numerus ei positus sit, ambigi fortè queat.

FORMAM CONTRARIJ NOBILIORIS LOCO, PRIUATIONEM
verò ignobilioris Aristoteli positam esse. Cap. III.

CONTRARIORVM oppositiones, & contrarietates ipse nequaquam prorsus à se ipsis diuersæ, & quæ nihil sibi ipsis conueniant, sed aliæ veluti ab alijs enasci, ab alijs scilicet aliæ contineri antiquioribus, & ipsi etiam Aristoteli visæ sunt: quin etiam ipsarum series eo ab illis descripta est ordine, vt quæ subsequitur à precedente assidue, & ab vna omnes contineri appareant. Antiquiores, inquit Aristoteles, omnes principia contraria posuere, sed differunt inter se, quod alij priora, alij posteriora, & nonnulli ratione, alij sensu notiora accipiunt. Quidam enim calidum, & frigidum, alij humidum & siccum, alij par, & impar, nonnulli concordiam, atque discordiam generationis causas ponunt: quæ quidem inter se eo modo, qui dictus est, differunt; alia scilicet priora sunt, & ratione notiora, alia posteriora, & sensui magis exposita; vt eadem quodammodo, & diuersa dicant; diuersa quidem, vt plurimis videtur; eadem verò proportionem, cum ex eadem serie accipiant. Quod explicans, ait, Siquidem contrarium alia continent, alia continentur. Sic igitur eodem, & diuerso modo, meliusq., & deterius; eodem quidem modo, quod omnes duo contraria, & ex eadem serie, diuerso verò, quod non eadem, & melius, quod quæ continent, deterius verò, quod quæ continentur principia posuere. Propterea verò id, vt existimandum est, quod non entium modò quæ è substantia, è tangibilem nimirum, vt inquit, corporum materia, & à contrarietate constituuntur, quæ eam occupat, informatq., & dicta agit in entia, sed reliquarum itidem rerum omnium, quæ reliquis è generibus, reliquisq. è materijs, & à reliquis fieri contrarietatibus Aristoteli videntur, principia queruntur. Neque enim, vt nobis, ita & ipsi rerum facultates omnes, speciesque, & conditiones proprias rerum naturas sectantur, ac ab illis inexistentibus oriuntur, eidemque, cui eæ, inharerent materiae, sed illarum pleraq; ab alijs Aristoteli naturis, alijsq. constituuntur è materijs. Non scilicet colores, saporesq; cuiusmodi nobis, inexisteret illi caloris species, hi verò actiones, nec vni, eidemq; inesse materiae, sed alijs à naturis, alijsq. è materijs fieri Aristoteli videtur. Itaque vtrorumque principia, contrarietates scilicet à quibus, & materias è quibus fiunt, summa inquirat diligentia. Nō omnium rerum eadem principia, sed singularum propria; præterea & quæ in rebus fiunt immutationes, non omnes iuxta contrarias naturas, sed quædam, cuiusmodi quæ iuxta virtutem, vitiumque, & iuxta scientiam, inscientiamque fiunt, iuxta formam, habitumque, & priuationem fieri Aristoteli cum viderentur, harumque, & illarum omnium causas ponendas existimaret, si (quod faciendum fuit) naturalium rerum non innumera propemodum principia, sed quam paucissima ponenda, utique vniuersalissima contraria, & quæ contraria reliqua continent omnia, ponenda fuere, forma scilicet, priuatioque; nam forma contrarietatis cuius-

1. Phys.
tex. 48.
& 49.

cuius nobilius, præstantiusq. contrarium, priuatio ignobilis, deteriusq. Aristoteli significat. Itaq. passim calorem, albedinem, dulcedinem, leuitatem, motumq., & præstantius contrarium quoduis formam, frigus, nigredinem, amaritiem, grauitatem, immobilitatem, & deterius contrarium priuationem appellat. Et quæ horum cuiusuis in oppositum sit immutatio, quod è priuatione in formam, habitumq. fit, vera, simplexq. generatio Aristoteli, at non quæ è præstantiore in deterius sit immutatio; vt vbi ex igne Terra fit; quod nimirum in illa, si non ex non ente, at ex eo certè, quod minus est ens, verum ens, in hac autem è vero, absolutoq. ente, imperfectum constituitur ens. Cuius, inquit, differentie hoc aliquid, formam scilicet, habitumq. significant, id magis substantia est; cuius contra differentie priuationem magis, id magis non ens est: his aut differentijs ignis, & Terra differunt. Et formæ, priuationisque reliquarum omnium oppositionem primam esse, & omnes continere contrarietates, alibi satis longo sermone declarat & satis tandem declaratum supponens, Prima (inquit) contrarietas habitus est, & priuatio. Quod non ita multò post explicans, Si generationes inquit è contrarijs in natura fiunt, è forma autem, & formæ habitu, aut ex aliqua formæ priuatione ne fiunt; patet omnem quidem contrarietatem, priuationem quandam esse; priuatio nem autem non omnem fortasse contrarietatem esse. Patet etiam per inductionem; omnis enim contrarietas contrariorum habet priuationem. Tum quasi sermonem ab soluens, Quare (inquit) per priuationem semper contrarium alterum dici patet. Quæ exponens Aphrodisieus, licet, inquit, in libro de generatione satis sit demonstratum, generationem omnem, vel ex forma, & habitu, vel ex priuatione fieri, tamen hic quoque repetendum est. Nam cum ex musico, & albo immusico fit, aut nigrum, ex forma, & habitu efficitur generatio: vt enim in libro, quem modò citauimus, docetur, formarum præstantiores habitus sunt, & magis formæ, deteriores verò priuationes: cum igitur ex immusico, aut nigro, musico efficitur, aut album, ea generatio ex priuatione fit. Quod si nigrum & album contraria sunt, & nigrum est albi priuatio, & immusico musici, dubitari non debet, quin omnis contrarietas priuatio sit, atque habitus; at non omnis priuatio contrarietas est, quoniam priuatio multifariam dicitur. Inductio ne etiam palam esse, ait, omnem contrarietatem priuationem esse; nam frigiditas caloris habet priuationem, albedinis nigredo. Ex hoc autem priuationem non aliud esse colligimus, quàm alterum contrarium, hoc est, alteram partem contrarietatis; nigrum enim vna pars contrarietatis est, quæ integra ex albo, nigroq. constat. Contrarietas igitur omnis, priuationem, inquit, habet, & priuatio est alterum contrarium. E quibus formam (quod dictum est) nobilioris, priuationem verò ignobilioris contrarij loco, itaque vt existentem naturam, & nobiliori contrariæ contraagente, Aristoteli rerum omnium principia inquirenti, priuationem positam esse, ita declaratum existimo, vt non amplius declarandum videri possit. At quando Peripateticorum nonnullis, propterea quod paulò post manifestè ea, vt non ente, ad singularum rerum generationem vti videtur Aristoteles, perpetuò, vt non ens, ei positam esse contendunt, idq; nisi rectè innotuerit, qui principiorum numerus Aristoteli positus sit, innotescere minime queat, rem diligentius rimari, singula scilicet Aristotelis principiorum naturam, numerumq. inquirentis dicta, verbaque amplius, attentiusque inquirere ne grauemur: & si (quod nobis, & Peripateticorum præstantissimis videtur) priuatio modò, vt ignobile quidem contrarium, at ens certè, agensq., modò verò vt non ens posita sit, quod credibile non sit, temerè id Aristoteli factum fuisse, ratio indaganda, qua licuisse id videri queat.

1. de ge-
ne. 1. 18.

x. Meta.
te. 15. et
16.

[ARISTOTELI RERUM OMNIUM PRINCIPIA INVESTIGANTI PRI-
uationem ut ignobile contrarium, at ut ens omnino, agensq; positam esse, vel si ea ad
singularum rerum immutationem, ut non ente uti videtur.

Cap. IIII.

PRINCIPIORUM naturam inuestigās Aristoteles, optima, inquit,
ratione principia omnibus contraria posita sunt. Nanque principia
neque ex sese, neque ex alijs, & ex his omnia esse oportet: contrarijs
autem primis hæc insunt. Rectè sanè, quoniam ens nullum videre est,
cuius naturæ, conditionibusque, & cui ipsi natura alia, aliæq; condi-
tiones, & ens omnino aliud contrarium non sit; utiq; entia omnia è
contrarijs principijs necessariò constant. Ea igitur contraria principia ponenti Aristote-
teli, è quibus res sunt, consentiunt omnes, & duo tantum illa esse statuenti, nequaquam
illorum alterum ut non ens, & non agens poni potuit. Neque enim ex huiusmodi ens
quodpiam esse, constareque, & quæ sunt, nequaquam vno è contrario, & è natura, for-
maque, vna esse omnia arbitrari decet; è quibus scilicet naturis entia esse, & quæ in con-
stitutis permanere videri non possunt, quantumvis ad rerum generationem pertine-
re eæ nobis appareant, principia, quæ manifestè hic ponit Aristoteles, ea scilicet, è qui-
bus sunt, & è quibus res constant omnes, positas ei esse suspicari non licet: nam talia
omnino principia inquiri hic, nulli dubium esse potest. Manifestè enim propterea cõ-
traria prima principia ponenda esse decernit, quòd ex his omnia sunt, & consentiunt præ-
terea, & quòd ea ipse non principia, sed elementa appellanda existimat; & passim ele-
menta appellat. Omnes (inquit) elementa, & quæ principia ab ipsis nuncupantur cõ-
traria ponunt. Et paulò post, Iis, inquit, qui partim hæc, partim alia eiusmodi conside-
rant, tria esse elementa, cum ratione coniunctum. Elementa verò ea dubio procul Ari-
stoteli dicuntur, è quibus constant, & in quæ resoluuntur entia. Et magnopere certè
incusandus sit Aristoteles, si rerum omnium principia inquirens, non ea inquiserit
principia, è quibus res constant omnes. Quin è contrarijs primis omnia esse, ac rerum
omnium principia contraria esse amplius explicans Aristoteles. Atqui, inquit, & ra-
tione quomodo hoc accadat, considerandū est. Sumendum itaq; primum est, nò quod
uis in quoduis agere, nec quoduis à quouis pati, neque quoduis quiduis fieri, nec quod
uis in quiduis corrumpi, nisi fortè ex accidenti; sed per se naturam quamuis in con-
trariam modò agere, aut intermedias, & à contraria modò pati, aut ab intermedijs, &
quæ sunt è contrarijs modò fieri, aut ex intermedijs, & quæ corrumpuntur in contra-
ria modò corrumpi, aut intermedia; album in nigrum modò, aut intermedios colo-
res agere, & à nigro modò pati, aut ab intermedijs; qui ex albo, nigroq; sibi ipsis com-
mixtis Aristoteli confecti, & ex utroq; constantes, utriusque, ut dictum est, cõtrarij sunt.
Optimè è rerum actionibus, passionibusque, & è rerum generationibus, corruptioni-
busq; & magis etiam ex his principia, è quibus res constant, venatur Aristoteles. Quo-
niam verò generabilium, corruptibiliumq; rerum, & quæ mutuo in se ipsas immutan-
tur, principia hic inquiri; si naturarum, conditionumque, è quibus res constant, in-
genium, si scilicet quæ à quibus, & in quas immutari aptæ sint, innotescat; principia
itidem, è quibus res sunt, innotescant. Neque enim ab alijs rerum naturis, cõditionibusq;
è quibus sunt, & quibus immutatis, ipsæ itidem res immutantur, principia è quibus
sunt res, nec res etiam ipsæ alijs videri possunt, nec sunt omnino aliæ, & magis è rerum
passionibus, immutationibusq;, quam ex actionibus. Nā alba in nigra, intermediaue
immutari perpetuò, omnibus manifestum est; at nò & natura itidè, cuius ea est actiò,
vel non æquè perpetuò patet. Rectè itidem naturas quasuis, & quasuis rerum cõditio-
nes in contrarias tantum, intermediasq; immutari intuitus, & propterea rerum prin-
cipia contraria esse ratiocinatus, subdit, Quòd si ita se res habet, quicquid gignitur, è
contra-

Contrarijs profectò gignitur, & quicquid interit, in contraria interit, atque in ea, quæ
inter hæc locata sunt: è contrarijs autem fiunt, quæ in illorū medio locata sunt, ut co-
lores ex albo, & nigro. Quæcunque igitur natura fiunt, aut contraria sunt, aut è contra-
rijs. Si quæ agunt, patiunturq; entium conditiones, in contrarias tantum, vel in inter-
medias agunt, & à contrarijs tantum, intermedijsq; patiuntur; & quæ corrumpuntur,
quæq; fiunt, in contrarias, intermediasq; tantum corrumpuntur, & è contrarijs tan-
tum, intermedijsue fiunt: utiq; res, quæ natura fiunt, quæ generantur, & corrumpun-
tur, contrariæ, aut è contrarijs sint oportet; tales scilicet qualia principia, è quibus cõ-
stant, conspecta sunt. Ut mihi quidem nulla amplius dubitandi occasio reliqua esse vi-
deatur, contraria, quæ principia Aristoteli ponuntur, æquè entia, & æquè agentia po-
sita ei esse, & è quibus sibi ipsis commixtis intermedias naturæ fiant: Siquidem è princi-
piorum natura rerum naturam manifestè colligit, & ex illis res contrarias, aut è con-
trarijs esse enunciat. Rerum, inquit, quæ generantur, principia iure contraria posita
esse inde manifestum sit, quòd quæ agunt, patiunturque, non in quæuis, neque à qui-
busuis, sed in contraria, vel intermedia modò agunt, & à cõtrarijs, intermedijsue mo-
dò patiuntur, & quæ fiunt, non è quibusuis, sed è cõtrarijs modò, vel intermedijs fiunt.
Tum, quòd si ita se res habet, inquit, (si scilicet principia, è quibus res sunt, contraria,
vel intermedia sunt) ipsas itidem res contrarias, vel intermedias esse oportet. Ac ne se-
rendus quidem Aristoteles foret, si principia, è quibus res omnes constant, ponens,
non huiusmodi ea ponat, cuiusmodi res ipsæ existunt, contraria nimirum, & quæ sese
mutuò oppugnent, imminuantque, & interimant. At reliqua prosequamur. Et alio-
rum, ait, plurimi hucusque ferè profecti sunt: oēs enim elementa, & quæ ab ipsis prin-
cipia nuncupantur, quamquam sine ratione, contraria tamen ponunt, quasi ab ipsa
veritate coacti: sed differunt inter se, quòd alij priora, alij posteriora, & nònulli ratio-
ne, alij sensu notiora, quidam enim calidum, & frigidum, alij humidum, & siccum, alij
par, & impar, nonnulli concordiam, atque discordiam generationis causas ponunt:
quæ quidem eo, qui dictus est, modo differunt; ut eadem quodammodo, & diuersa di-
cāt, diuersa quidem, ut plurimis videtur, eadem verò proportionem, cum ex eadem se-
rie accipiant; namque contrariorum alia continent, alia continentur. Sic igitur eodè,
& diuerso modo, meliusque, & deterius enunciant. Ergo, si antiquiores principia con-
traria ponentes, præter morem suum nihil Aristoteles damnat; quin non quidem à ra-
tione ductos, at à veritate coactos, à rerum scilicet contrarietate, quæ adeo manifesta
est, ut neminem latere queat, admonitos, & quasi manu ductos secum, eòsque pro-
fectos affirmat, ut rerum principia contraria omnes ponerent; eoq; tantum crimine il-
los nonnullos incusat, quòd non vniuersalem oppositionem, & qua posita, parti-
culares, sensibilesque contrarietates, quæ ab illa contineri Aristoteli vident, posite es-
sent omnes, ponere cum possent, particularem quampiam, sensibilemque, & ab alijs
contentam, qua posita, alia nulla poneretur, ponere maluerit: certè & ipse quoq; con-
traria ponit, quæ illorum contrarijs proportionem respondeant, & ex eadem, ut ipse in-
quit, serie sunt; quæ æquè entia, & æquè agentia sunt, & quorum alteri ita opponatur
alterum, ut calido frigidum. Ita enim magno paruum, & exuperanti defectus, & for-
mæ priuatio opponi Aristoteli itidem videtur: siquidem parum abest, quin exuperati-
defectusque oppositionem & ipse attulerit, & id modò, quòd à formæ, priuationisq;
oppositionem, & illa itidem contineri videtur; at illam ponentes admittit, probatque.
Nec verò, si priuatio hic, ut formæ educendæ absentia, posita Aristoteli foret, secum
eòsque antiquiores profectos dixerit vnquam: siquidem priuationis naturā ante ip-
sum nulli conspectam esse prædicat; eaq; inuenta, antiquioribus veluti insultat. Tum
dictorum principiorum numerum inquirens, Proximum est, inquit, ut dicamus, utrum sint duo, an plura: vnum enim esse nò potest, quòd contraria vnum non sunt:
sed nec infinita, quòd in omni genere vna sit contrarietas: substantia autem vnum ge-
nus est

nus est quoddam. Quoniam igitur veluti alijs in generibus, ita & in substantia vna contrarietas esse Aristoteli videtur: ea reliquorum generum contrarietatibus similis sit oportet. è contrarijs nimirum constet, quorum alterum ita alteri opponatur, eam denique rationem ad alterum habeat alterum, quam album ad nigrum, dulce ad amarum, & reliquarum contrarietatum contrarium alterum ad alterum. Itaq; quoniam illæ omnes è nobiliore altero, ex altero verò ignobiliore quidem, at æquè certè existente, & æquè agente contrario constant; sic & quæ in substantia est contrarietas, & ipsa è contrarijs duobus, si non æquè nobilibus, at æquè certè existentibus, & æquè agentibus, quin quæ se se mutuo oppugnent, deturbentque, constet, necesse est. Eam porro formæ, priuationisq; nomine appellat: idque agit, quod rerum omnium ponenti principia vniuersalissima contrarietas, & quæ contrarietates reliquas cōtineret omnes, quæ nimirum posita, reliquæ omnes posita essent, ponenda est, talisque formæ & priuationis oppositio visa est Aristoteli esse. At alibi (vt videbitur) manifestè caloris eam esse, frigorisq; enunciat. Tum materia itidem, quæ necessariò contrarijs subiicienda est, inuenta, Verum hoc vnum, id est materiam omnes, inquit, contrarijs figurant, vt densitate, & raritate, intensione, et remissione, quas exuperantiam & defectionem esse constat. Et quidem videtur opinio hæc vetus esse: vnum, exuperantiam, & defectionem eorum, quæ sunt, principia esse, quanquam non eodem modo; quod veteres vnum pati, & duo agere dicerent. posteriorum autem nonnulli contrarium potius inquant, vnum agere, & duo pati. Ex his etiam apertissimè deducitur contrariorum, quæ principia Aristoteli ponuntur, vtrumq; æquè ens, & æquè agens positum esse: manifestè enim veteres, qui materiam vnam posuere, eamq; duobus contrarijs, & ignobiliore quidem altero, at & ipso existente, agenteq; figurauere, admittit, probatq; omnes: posteriores verò, Platonem, eiusq; affectatores non item; quandoquidem tribus è principijs vni modò agendi, duobus patiendi vim attribuant. Itaq; subdit, Ijs igitur, qui partim hæc, partim alia eiusmodi considerant, tria esse elementa affūmare cum ratione quadam coniunctum, (vt antè diximus) videtur. Et tria ad summum principia, vnam materiam, & duo contraria ad rerum omnium constitutionem afferenda esse, satis dilucidatum reputauit, at nondum tribus plura necessaria non esse, declaratum erat; siquidem cum in alijs, at in colorum præcipuè, saporumque generibus, tum verò & in substantia ipsa plures contrarietates inesse apparent, nō scilicet duo modò entia, quæ summè sibi ipsi contraria forent, spectari, sed innumera propemodum, eaque omnia sibi ipsis opposita, & quæ tametsi vna è materia, at non tamen vna à contrarietate, & duobus omnino à contrarijs constituta uideri queant, veluti neque colores omnes, omnesq; sapor. Itcirco tribus, inquit, principijs plura afferenda nō sunt, siquidem ad patiendum vnum satis, & duo igitur ad agendum, vel Peripateticorum omnium consensu. Et clarius id declaraturus addit, Tum si quattuor positis, duæ erunt contrarietates; vtriusq; separatim contrarietatis naturam quandam mediam esse oportebit: plures, inquit, contrarietates ad rerum constitutionem si afferantur, plures itidem mediæ naturæ, materiæ nimirum, afferendæ sunt; etenim contrarietas quæuis propriam Aristoteli materiā sortita est. Itaq; colorum, saporumque constitutionem inquirens, summa vtrorumq; materiam inquirat diligentia, & transpauitatem illis, his verò æquè subiicit humiditatem. Et plures quidem materias non esse nihil amplius (vt uidetur) docendum ratus, quod scilicet satis declaratum, seu quod nihil declarandum existimaret, satis à mutua rerum omnium inuersione manifestatum; neque enim si è pluribus constent materijs, quoduis in quoduis immutetur, sed ea modò in se ipsa mutuo, quæ ex eadem constent materia; at plures in substantia contrarietates non esse, id uerò amplius explicandum existimans, Si verò ex sese, inquit, vicissim generare possunt, altera profectò superuacanea erit contrarietas: si vt Peripatetici ad vnum exponunt omnes, contrarietas vna ad entium omnium satis sit generationem, superfluo adijciatur altera. E quibus neque alteram

alteram contrarietatem ad rerum generationem afferendam esse, satis declaratu supponit: nam vna à contrarietate, & à duobus tantum contrarijs entia omnia constituta esse, mutua omnium in omnia manifestat inuersione. Quoniam quæuis in quæuis immutari, & è quibusuis quæuis fieri videntur, & actio, passioque, & immutatio omnis à contrario tantum, atq; in contrarium fieri, & naturæ vni una modò visa est contraria; vtiq; quæ in sese mutuo agunt, mutuoq; in se ipsa immutantur, à duobus tantum contrarijs constituuntur. Neque his contentus, quod substantia, materia nimirum tangibilium entium pluribus à contrarijs, & à pluribus, quam colorum, saporumq; materia detineri, informariq; videri potest, siquidem innumere propemodum, longeque à se ipsis diuersissime entium species ex ea fieri videntur; itaq; amplius id declarandum existimans, Sed nec plures, inquit, possunt esse contrarietates primæ, quandoquidem substantia vnum quoddam genus est eius, quod est: principia igitur eo solū, quod aliud alio prius, & posterius, non genere differunt; in vno enim genere vna est semper contrarietas, & contrarietates omnes in vnam videntur reduci. Vel si scilicet plures in substantia contrarietates esse appareant, & vel si tangibilium entium materia à longè plurimis contrarijs naturis occupari, informariq; appareat; nequaquā, propterea à pluribus illa contrarijs, sed à duobus modò detineri existimandū est: namq; genus quoduis, & quæuis materia à duobus tantum primis contrarijs occupatur, & si à pluribus occupari videtur. Neque enim quæ insunt prima sunt omnia, & genere inter se differentia, id est à primis illis diuersa, sed reliqua omnia ad prima illa reducuntur, ex illis. s. sibi ipsis commixtis exoriuntur, vt in colorum, saporumq; materia intueri licet; quarum vtræque non ab albi tantum, nigrique, & dulcis, amarique, sed illa à puniceo itidem, flauo, viridis, coerulei, purpureique, hæc verò à pinguis etiam, salis, acris, acidi, austeri, acerbique naturis detineri, informariq; videtur; nec propterea illorum altera pluribus à contrarietatibus detineri, vel à duobus pluribus contrarijs primis informari videtur: siquidē colores omnes ex albo, nigroq;, & sapor omnes ex dulci, amaroq; sibi ipsis immixtis sunt: non scilicet naturæ, à quibus colores, saporesque reliqui fiunt, à naturis, à quibus albus, nigerq; color, & dulcis, amarique sit sapor, diuersæ sunt: sed quæ reliquos colores, saporresq; constituunt, ex ijs sibi ipsis commixtis fiunt, à quibus albus, nigerq; color, & dulcis, amarusq; sit sapor. Ex quibus quidē mihi parum diligenter Aristotelis dicta intueri videntur, qui ad rerum omnium generationem, formam agentem vnicam, eiusq; absentiā, allatam ei contendunt. Is enim (vt visum est) ad illarum constitutionem duo saltem contraria, agentes nimirum naturas duas saltem necessarias esse nihil dubitat vquam; at pluribus non opus esse, id verò nūquam satis declaratum existimat; quamobrem quæ id manifestat, repetere nihil grauatur. Sed quid ex alijs Aristotelis dictis, quæ interpretatione quapiam indigere videri possunt, formā nobilioris, priuationem ignobilioris contrarij loco positā colligimus? Ipse id Aristoteles vtrum eadem omnium principia sint inquirens apertissimè pronunciat. Omnium, inquit, principia eadem sunt, & non eadem, veluti corporum forsan sensibilem, calidum quidem, ut forma, frigidum alio modo priuatio est; & materies id, quod hæc est, potētia primum per se. Tum paucis interiectis, Similitudine, inquit, rationis omnium principia eadem dicere possumus, perinde atq; si quis dixerit, tria esse principia, formam, priuationem, & materiam. Verum vnumquodq; istorum circa vnumquodq; genus diuersum est, ut in colore albo, nigro, superficie, lumen, tenebræ, aer: ex his autem dies emergit, & nox. Quæ exponens Aphrodisiæus, ad vniuersalissima inquit, spectanti Aristoteli formam dico, priuationem, & materiam eadem omnium initia visa sunt: omnia enim formæ, priuationis, & materiæ subiiciuntur; quod quadam inductione ostendit: nam sensibilem, inquit, corporum forsan, id est exempli gratia, calidum ut forma, frigidum ut priuatio, materia uerò quod calidum, aut frigidum effici potest. Calidum igitur est forma, frigidum priuatio, materia verò quod utrumque est potētia. Colligitur ergo apertissime rerum

rerum omnium principia inquirenti Aristoteli, priuationem vt ignobilius quidem, at vt existens, agensq; contrarium positam fuisse. Verum, quoniam in ijs, quæ sequuntur, ea vt non ente, & vt formæ, quæ inducenda est, absentia ad singularum immutationem vt videtur Aristoteles; si non summè absurdus, & rerum etiam naturæ contrarius videri debet; qui contrariarum rerum, & quæ sese mutuò destruant, formalia (vt loquuntur) agentiaq; principia inquirere cū proposuisset, & pulcherrimè cōtraria duo, & quæ mutuò in se ipsa agerent, mutuòq; à se ipsis paterentur oportere esse cum declarasset, eorum postea altero vt non ente, & vt alterius absentia vtatur; id (vt videtur) dicendum, ad rerum omnium constitutionem contrario utroque, vt ente, agenteq; vsum esse, quæ nimirum summè sibi ipsis contrariæ cum sint, seseq; mutuò oppugnent, destruantq; à contrarijs, & æquè agentibus naturis constitutæ sint necesse est; ad singularum verò immutationem, constitutionemq; altero tantum: neque enim vbi Terra ignem inuertenda est, Terræ viribus ibi est opus; sed sola ibi ignis satis est natura. Id verò & exempla, quæ affert, confirmant omnia, quæ à quibus singulæ, quæ fiunt res, & à quibus ea fiant, exponunt. Et sermonem tandem absolvens, Quot igitur, inquit, rerum naturæ, quæ generationi subiiciuntur, principia sint, & quomodo tot sint, dictum est; palamq; est contrarijs aliquid subiici oportere, & contraria duo esse; alio autem quodam modo necessarium non est: ad faciendam enim mutationem contrarium altero cum præsentem, tum absente satis erit. Duo nimirum contraria, & æquè entia, & æquè agentia ad rerum omnium in vniuerso constitutionem necessaria esse; at ad singularum earum immutationem, & singularum generationem vnum sufficere. Vt mihi quidem dubitandum nihil videatur, Aristoteli rerum omnium constitutionem nos edocenti, priuationem (siquidem eius ibi meminit vsquam) ignobilioris contrarij loco, singularum verò immutationem, generationemq; declaranti, eam vt non ens, & vt formæ, quæ inducenda est, absentiam positam esse. Atq; si ad hunc modum ea vltus intelligatur, cum sibi ipsi, qui manifestissimè ea modò vt ente, agenteque, modò vt non ente vtitur, tum verò, & rerum naturæ summè concors apparebit: quandoquidem satis, superque dilucidatum est, à duobus saltem, & summè ijs contrarijs, summèq; agentibus naturis entia constituta esse. Manifestè etiam singulæ, quæ immutantur, res ab vna tantum immutantur natura; & quæ ex ijs fiunt, ab vna illa eadem fiunt. Nec verò, & causam, quæ Aristotelem impulit, vt studio tanto priuationem, formæ nimirum futuræ, vt sæpè dictum est, absentiam materiæ affigeret, quæ inuenta, tantopere sibi placuit, indagare pigeat: fortè enim ea perspecta, quod dictum est magis etiam manifestum fiet.

PRIVATIO MATERIAE ADDITA VETERVM DVBITATIONEM
Aristoteli diluit. Cap. V.

TEX. 71. **V**ETERVM, inquit Aristoteles, dubitationem hoc vno dūtaxat modo, materia nimirum pro duplici principio sumpta, & priuatione ei indita, soluere licet. Primi enim, ait, Philosophi cum veritatem, naturamq; rerum inuestigarent, quasi ad aliam quandam viam impedita deducti, à vero aberrarunt; atq; inquit, rem nullam aut generari, aut interire, propterea quòd necesse sit id, quod gignitur, aut ex eo, quod sit, gigni, aut è nihilo, quorum neutrum fieri possit: nam id, quod sit, non gigni, quandoquidem iam sit: è nihilo verò nihil fieri, quòd subiici omnino ali- quid oporteat; atq; hoc sanè modò id, quod deinceps accidit, adijciendo multa esse negant; id solum, quod est, concedentes. Itaq; generationem, immutationemque, & rerum multitudinem substulerunt, & ipsum ens tantum, quod nec gigni, nec interire potest, posuere. Tum modum ipse explicans, quo dicta dubitatio dissoluatur, Ens, inquit, pati, aut agere bifariam dicitur, per se, & per accidens: exempli gratia, medicus per se, & quatenus medicus est, medetur, & medendi artem discit, per accidens adif-
cat,

tat, & niger fit; neque enim quatenus Medicus est, sed quatenus vt edificator fieret, & vt albus esset, ei accidit. Itaq; ex non ente quid fieri bifariam itidem dici, intelligiq; potest; aut scilicet per se, & quatenus non ens existit, aut per accidens, quatenus priuatio, formæ, quæ inducenda est, absentia, quæ non ens est, ei inest: & primo quidem modo aliquid ex non ente fieri impossibile est, secundo verò possibile; & ita sanè quæ fiunt, fieri videntur entia; è materia nimirum ens fit quoduis; at quæ, si quidem ab alia in- formata sit forma, at ea certè, quæ inducenda est, priuata est. Veterumque difficul- tatem diluendi vnus, inquit, quidem hic modus est, alter verò, quoniam entia actu, & potentia dici possunt, quod quidem alibi magis definitum est. Alterum scilicet di- luendi modum, distinctio actus, & potentiæ nobis suggerit: siquidem è materia cum fiunt res, ex ente potentia, non ex ente actu fiunt. Atque huius quoque solutionis viam, priuationis (inquit) natura nobis aperuit; quippe quæ efficiat, vt materia potestate sit, non actu. Quæ scilicet materiæ forma non inest, & qua materia priuata est, quoniam ea materiæ indi potest, potestate eam habere, & potestate ea materiæ inesse dicitur. Itaque quæ è materia fiunt entia, ex ente fiunt non actu, sed potestate existere. Et propte- rea, inquit, Veteres adeo à veritate aberrarunt, quia hanc naturam, idest priuationem, non inspexere. Sequitur ergo manifestè ad rerum generationem priuatione, vt non ente, vt: & priuationem materiæ inieciisse videtur Aristoteles, quò à laqueo se exolue- ret, quò impliciti antiquiores rerum immutationem, & generationem planè substule- rant; eamque omnem secretionem, & concretionem esse posuerant. Nec id molien- tem Aristoteli damnum, vel si minore apparatu sophisma enodari possit. Quid enim obstat, quin, quod fieri passim, & quod Aristoteli itidem principiorum naturam in-quirenti dictum videtur, dicamus, ex ente quidem omnia fieri, at non ex eo quod sit, sed ex alio? At vnde digressi sumus, redeamus.

TANGIBILIVM CORPORVM MATERIAM A DVOBVS TANTVM

detineri primis contrarijs Aristoteli omnino placere.

Cap. VI.

DVO agentia principia ad rerum omnium generationem ab Aristotele allata, & horum alterum nobilius formam, ignobilius priuationem ei appellatum, ita ex ipsius Aristotelis dictis declaratum arbitror, vt Peripateticos nobis assensuros existimem omnes. At abnuant licet, dum materiam certè, è qua, quæ generantur, corrumpunturque, & tangibilia, vt Aristoteles inquit, fiunt entia, quæ substantia dicitur, & est substantia, à duobus tantum primis contrarijs detineri, in formarique Aristoteli placitum, positumq; esse, illorum perneget nullus; cum id passim ipse prædicet, & fir- missimis comprobet rationibus; resq; ipse, mutuaq; omnium in omnes actio, immu- tatioq; apertissimè declaret. Attamen quòd amplius veritas eluceat, vel quæ sæpius, & dudum conspecta sunt, ea amplius intueri graue nobis ne ducamus. Iis, inquit Aristo- teles, qui partim hæc, partim alia eiusmodi considerant, tria esse elementa considera- re cum ratione quadam coniunctum videtur, sed tribus plura minimè; nam ad patien- dum satis est vnum, & duo igitur ad agendum, vel Peripateticorum omnium con- sensu. Tum, si quattuor, inquit, positis duæ erunt contrarietates, naturam quandam mediam esse oportebit; si verò ex sese possunt generare, altera profectò superuacanea erit contrarietas; si scilicet, vt Peripateticorum videtur præstantissimis, contrarietas altera omnia generet, superflua sit, ociosaque altera: at si non vna contrarietas, vnū- que ad entium constitutionem ponatur subiectum, sed, vel contrarietas altera, vel al- tera suscipiens natura adijciatur; necessariò quidem vtrius harum adiecta, & al- tera omnino adijcienda est. Siquidem contrarietates singulæ proprias Aristoteli
H fortitè

sortite sunt materias, & propriorum sunt generum, & materie singula, singulaq. genera proprias modo suscipiunt contrarietates. Quod si à contrarietate utraq. & utraq. à materia eadem constituantur entia; superflua sanè sit, ociosaq.; & contrarietas, & suscipiens natura altera: si non ab utraque, nec ex utraque eadē, at ab altera, & ex altera certa quedam; nequaquam (quod euenire videtur) in oīa inuertantur omnia, sed ea modo in sese mutuo, quæ ab oppositione eadem, ex eademq. constituta sunt materia. Quin si materia ipsa vna, at contrarietas duplex ponatur, in easdem incidimus angustias; si scilicet earum utraq. eadem constituar, superflua sit, ociosaq. altera; tum, & duo, quæ apparent, contraria, vnum sint, idemque. Quoniam n. in contraria modo immutatio omnis fit, & vni vnum modo est contrarium; utiq. quod in duo immutari visum est contraria, in vnum immutatum est. Neq. ijs contentus, quod materia, in qua generationes fiunt, & corruptiones, plura contraria inesse apparent, proindeq. amplius quod posuerat firmandum, comprobandumq. existimans. Quin nec plures, inquit, contrarietates primæ esse possunt; quādoquidem substantia vnum quoddam genus est eius, quod est. Principia igitur eo solum, quod prius est, & posterius, nō genere inter se differant: etenim vno in genere vna est semper contrarietas, & contrarietates omnes in vnam semper reduci videntur. Id innuit, nequaquam multis etiam in substantia, in sensibilibus nimirum corporum materia, contrarietatibus conspectis, plura ponenda esse principia, vel à pluribus illam detineri contrarietatibus existimandum; neq. enim primas esse omnes, genereq. inter se differentes, quæ aliarum sint materiarum, & alijs materijs inesse queant; sed ab vna omnes contineri, omnesq. ad vnam reduci. Duo asserit prima contraria materiam quamuis sortita esse, & ex ijs sibi ipsis commixtis alia longè plurima fieri, quæ materiam eandem, veluti & prima occupent; & sibi ipsis contraria sint, ex ijsdem quidem contrarijs sibi ipsis commixtis confecta omnia, at non eadē ratione, & mēsurā, sed alia ex altero magis, alia minus ut in colorum, saporumq. genere sepius est manifestatum. Substantia igitur, è qua quæ oriuntur, intereuntq. entia, constituta sunt omnia, veluti & genera alia quæuis sensibilibus, nimirum, ut ipse ait, corporum materia, veluti & rerum aliarum materie omnes ab vna prima oppositione detineri Aristoteli videntur. Et tandem tria rerum generatarum principia esse, materiam vnam, & agentes naturas duas, quæ summis, contrarijsq. donatæ viribus illam veluti per uices occupent, informantque, nec perpetuo ab altera seorsum alteram, sed sibi ipsis commixtas interdum, & longè, ut dictum est, diuersa ratione, mēsurāque, entia omnia, & quæ summè sunt contraria, & quæ horum intermedia componere, satis, superq. perdocuit. Sed iam contraria, à quibus prima corpora constituuntur, indagantem Aristotelem, & mutuo hæc inuertentem, tum ex his reliqua cōponentem audiamus,

CALOR, FRIGVS, SICCI TAS, HUMIDITAS QUATTUOR PRIMA
corpora Aristoteli constituunt; calor quidem, & siccitas ignem, calor, & humiditas
aerem, frigus, & humiditas aquam, frigus, & siccitas terram. Cap. VII.

2. de ge.
tex. 7. et
seq.

QUONIAM, ait Aristoteles, sensibilis corporis principia querimus, hoc est tangibilis, tangibile autem cuius sensus est tactus; manifestum, quod non omnes contrarietates corporis formas, & principia faciunt, sed solum quæ secundum tactum: secundum contrarietatem n. differunt, & secundum tangibilem contrarietatem. Ipsorum autem tangibilem diuidendum, quales primæ differentia, & contrarietates: sunt autem contrarietates secundum tactum hæc, calidum, frigidum, siccum, humidum, graue, leue, durum, molle, viscosum, aridum, asperum, leue, crassum, tenue. Horum autem graue quidem, & leue, neq. actiua, neq. passiuā, nō enim quod aliquid in aliud agat, vel quod ab alio patiantur, dicuntur. Oportet autem actiua, & passiuā ad inuicem

inuicem esse elementa: miscentur enim, & mutuo in se transmutantur, calidum autē, & frigidum, & siccum, & humidum, illa quidem, quod actiua, hæc autem, quod passiuā sunt, dicuntur. Calidum enim, quod congregat ea, quæ generis eiusdē sunt; segregare n. quod inuicem facere ignem, congregare est ea, quæ sunt eiusdem generis; contingit namq. excipere aliena. Frigidum autē, quod coniungit, & cōgregat similiter & ea, quæ eiusdem, & quæ non eiusdem sunt generis. Humidum autem, quod interminabile proprio termino, facile autem alieno terminabile est. Siccum autem, facile terminabile proprio termino, difficulter autē alieno. Tenue autem, & crassum, & viscosum, & aridum, & durum, & molle, & alia differentia ex his. Quoniā verò replere aptum est humidum, & repletium ipsius est humidum, quia proprio termino cum non contineatur, facile autem alienum suscipiat, sequatur omnino quod cōtingit; idem verò & tenue facere aptum sit; subtilium n. est partium, & quod tale est, repletium est; totum enim totum tangit; & tenue maximè tale est; manifestum est, quod tenue quidem humidum, crassum verò siccum est. Rursus autem viscosum quidem humidum; viscosum n. humidum quidem est, at non illesum, purumque, sed passum quid, veluti oleum, quod nimirum, aquæ instar, proprio quidē termino interminabile; at quod contingenti magis, quā aqua affigitur; quod nimirum veluti crassitiei particeps, minus, quā aqua, à se ipso separatur. Aridum autem siccum; aridum enim est, quod perfectè siccum est, adeo ut, & congelatum sit, propter propriæ humiditatis defectum. Amplius molle quidem humidum, durum autem siccum: molle enim, quod in se ipsum cedit, & non renititur, quod humidum facit. Quapropter non est humidum molle, sed molle humidum, durum autem siccum est; durum enim, quod congelatum est, congelatum autem siccum est. Manifestum est igitur, quod omnes alia differentia reducuntur ad primas quattuor, hæc autem non amplius in pauciores: neque enim calidum, quod humidum, vel quod siccum, neq. humidum, quod calidum, aut quod frigidum, nec frigidum, siccumque, vel mutuo sub se ipsis, vel sub calido, & humido sūt. Quare oportet quattuor has esse. Quoniam igitur quattuor elementa sunt, ipsorum autem quattuor sex coniugationes; contraria autem sibi ipsis coire, iungi; non possunt; calidum enim, frigidumq.; vel humidum, siccumq. simul ut sint, fieri non potest; manifestum est, quod quattuor sunt elementorum coniugationes, calidi, & siccum, & calidi, & humidum, & rursus frigidi, & siccum, & frigidi, & humidum, & secundum tales coniugationes corpora, quæ simplicia apparent, constituta sunt, ignis, Aer, Aqua, & Terra; Ignis enim calidus, & siccus est, Aer calidus, & humidus, Aqua frigida, & humida, Terra frigida, & sicca.

IN QVIBVS AGENTIA PRIMORVM CORPORVM PRINCIPIA, ET
ipsa constituens prima corpora, incusandus videtur Aristoteles. Cap. VIII.

MERITO agentia primorum corporum principia, & tangibilia, & quæ in sese mutuo agant, mutuoq. à se ipsis patiantur, talia nimirum, quæ ipsa sunt corpora, oportere esse decernit Aristoteles: siquidem, ut sepe dictum est, id est ens quoduis, quod natura, à qua constitutū, effectūq. est. At ipsa afferēs principia, ipsaq. constituens corpora, & sibi ipsi & rerum insuper naturæ aduersari, & multis modis incusandus videri potest; quippe qui cum duobus tantum primis, agentibusq. à contrarijs materiam oēm, è qua, & simplicia corpora, & entia reliqua fiunt oīa, detineri, figurariq. & duo tantum contraria ad entium oīum constitutionem satis esse, rectè docuisset, veluti sui ipsius immemor, simplicia postea corpora, nō à duobus, sed à quattuor, & equè primis, & æquè agentibus constitui, itaq. materiā duplici ab oppositione detineri, informariq. statuit. Neq. minore crimine damnandus est, quod quæ simplicia corpora constituunt naturæ, mutuo eas in se ipsas oēs agere, omnesq. mutuo à se ipsis pati vix locutus, à calore statim, frigoreque, & humiditate, siccitateq. illa constitui decernat; quod calor, frigusq. agendi,

agendi, humiditas verò, siccitasque patiendi obtineant facultatem; at paulò post humiditati itidem, siccitatiq. æquè, ac calori, frigoriq. agendi vim attribuat: & quòd aerem, & aquam, è terra à sole educi intuitus, æquè, ac terram, prima corpora statuat: & qui ignem ab altera terræ natura constitutū, & terræ ex dimidio eundem, aquæ verò prorsus contrarium statuat, cum alibi penitus terræ contrarium posuisset. Et ignē tenuem, candidum, mobilemque, terram contra crassam, tenebrosam, penitusq. immobilē, aquam verò tenuem, albamq., & motu gaudētē cum intueretur, terram prorsus igni contrariam, aquam verò similem esse intueri poterat. Præterea, cum rectè id esse ens quoduis, quod inexistens natura agens, itaque quod simile, & verè vnum est ens, ab vna id natura constitutum, & vna donatum natura posuisset, simplicia postea corpora, quæ maximè vna videri debent, à duobus constituta naturis oblitus velit, & duas singulis agentes indat naturas. Ad hæc, minimè euidentiā est secutus, cum calori siccitatem, frigoriq. humiditatē, utriq. scilicet naturas copulet, vniatq., quas maximè utrūque auersatur, & quas ex ijs, quæ occupat, exuperatque, penitus perpetuò deturbat. Hęc generatim proposita, sigillatim pro nostra virili perpendamus.

ARISTOTELES SECVM PVGNANS AD PRIMORVM CORPORVM
constitutionem duplici vitur oppositione. Cap. IX.

1. Phys.
166. 56.

RATIONI, inquit ipse, ut visum est, congruum videtur (neque enim sepius eadem repetere molestum erit, quæ ob oculos posita veritatem aperiant magis) tria ponere principia, at non tribus plura; quādo ad patiendum satis est vnum, & ad agendum contraria duo, nec alterā agentium licet addere oppositionem: etenim, si altera rerum oīum generationi sufficit, superflua erit, ociosaq. altera; si non omnium, at certarum quarundam, & determinatarum, primum non oīum eadem erunt principia; tum & superflua itidem appareat oppositio altera, cuius. scilicet. contraria alterius contrarijs coeant, & vnum fiant. Quando. n. in omnia inuerti videntur oīa; & quod immutatur, in contrarium modò immutatur; & vnum vni contrariū; in duo immutari visum contraria, liquidò in vnum videri debet immutatum. Tum, Nec plures, inquit, possunt esse cōtrarietates primæ, quāquid substantia vnum genus est eius, quod est. Principia igitur eo solū, quod prius est, & posterius, non genere different; in vno. n. genere vna est cōtrarietas, & contrarietates oēs in vnam videntur reduci. Et sermonem tandē absolvens, Patet, inquit, contrarijs aliquid subijci oportere, & cōtraria duo esse. Aristoteli igitur in primis materialis hæc, & generatilis substantia, materia. scilicet. vniuersa, in qua generationes fiunt, & corruptiones, à cōtrarijs primis duobus tantū detineri videtur; quæ insunt alia, nequaquā alterius generis, & prima esse, sed à primis illis manare, cōstitui, effici. Nec verò ab oppositione alia, alijsq. contrarijs prima corpora cōstitui affecit vi deatur, quā à primis illis, à quibus materia detineri, figurari, atq. informari Arist. visa est: non siquidē inexistētia, & agendi vi prædita nihil agant, constituant nihil, sed frustra insint torpētia, atq. stertentia. Agentia porro, quæ è materia fiunt, oīa quidem, at prima in primis, simpliciaque cōstituunt corpora, quæ nimirū à principijs cōstituenda sunt primis, purisque, non ab imminutis, impurijs, à quibus Arist. itidem secunda mixta cōstituuntur. Ab ijsdem itaq. contrarijs, & ab oppositione eadē, à qua materia hæc detinetur, prima itidem corpora efficiuntur Aristoteli. Quamobrem quis in magnam admirationem nō traducatur, cum in primis naturæ principijs ponēdis, in re summi momēti, in limine ipso, à quo vniuersa naturalis methodus dependet, illum adeo pugnātia scribere audiat? *Τὸ δὲ πρῶτον ἀμείβετον*, ut in proverbio est. At causam tñ intueri liceat, à qua, ut videtur, reiectus, proprias positiones, & firmas quidē eas, stablesq. deseruit, & alterā adiecit, & primā, & agentē oppositionē: quæ causa si vera apparuerit, & necessaria; cur ipse primus primas nō penitus evertit positiones, secundas veras meditatus ē

ALTE

ALTERAM AGENTIVM OPPOSITIONEM AD PRIMORVM CORPORVM
constitutionem Aristoteli adiectam esse, quòd quattuor supposuerit esse prima corpora; & quattuor si sint, rectè id Aristoteli factum esse. Cap. X.

I vna, inquit, sit contrarietas, iuxta quam corpora mutationem subeant, duo sint prima corpora necesse est: materia enim medium est, insensibilis ipsa, inseparabilisque. Cum igitur plura videantur prima corpora, duæ ad minimum contrarietates erunt: duæ autem cum sint, tria corpora esse non possunt, sed quattuor, quot videntur. Alterius itaque adiectæ oppositionis hanc asserre causam videtur Aristoteles, quòd duo tantum si sint prima cōtraria, nequaquam duobus plura prima, simpliciaque corpora constitui queant. Quoniam è materia ea constant, & è natura sensibili, agentique; & materia per se insensibilis cum sit, actionisque omnis expers, sensibile, agendi; vi præditum corpus constituere minime potest; nec natura etiā agens quævis, sed summa modò, atq. integra, puraque, nihil à contraria passa, vel imminuta, nihilque contrariæ commixta, à quali innumera quidem constitui possent, & constitui videntur, at quæ nec prima amplius, nec simplicia, sed secunda, mixtaque Aristoteli videntur; necessariò, si duobus plura sint prima corpora, duabus plures afferendæ sunt contrariæ naturæ agentes; quarum, vel singulæ singula constituant prima corpora, vel, quo Aristoteli factum est modo, alterius oppositionis altera alteri alterius commixta, coniunctaque. Quandoquidem, inquit, plura apparent prima corpora, duæ ad minimum oppositiones ad eorum constitutionem afferendæ sunt. Non igitur, quod facere visus est, agentia prius principia indagasse videtur Aristoteles, & iuxta principiorum numerum corporum numerum posuisse; sed ipsorum corporum numerum prius intuitus, tot attulisse agentia principia, quot ad illum explendum satis videri poterant.

RECTE A SENSU, ET ESSE, ET QVAE, QVOTVE SINT PRIMA CORPORA
habendum Aristoteli visum; at sensum sequuto duo tantum, cælum, terramq. videri debuisse. Cap. XI.

VRE quidem Aristoteles, nec prima quædam corpora, à quibus in propria ipsis perpetuò seruatis natura, quæ assidue generari, corrumpi. videtur, constituantur, oportere esse, nec eorū numerum ratione colligere agreditur; sed, & esse illa, & illorū numerum à sensu, & ab ipsis habendū esse rebus decernere videtur. Siquidē propterea prima quædam, & propterea rerum oīum elementa ponenda sunt, quòd perpetuò eadem ipsa permanentia reliqua oīa constituunt. Quòd si talia nulla appareant, nec ponenda quidē talia sint, vel maximè necessariò ponenda conspecta. Nā nisi quelibet natura agens propriū sortita sit subiectum, in quo integra ipsa, puraque, nihil ab altera passa, imminutaque, & nihil alteri cōmixta, seruetur, vigeatq.; sed ente in quouis ab altera imminuatur, obledaturq. altera, & alteri cōmiscatur; periculū forte imminet, ne mutuo assidue in sese agētibus naturis cōtrarijs, vel altera intercepta, oīa ab altera occupentur, & vnū fiant oīa; vel sibi ipsis cōmixtis, confusisq. naturis, in chaos abeat pulcherrima rerū constructio, & pulcherrimus rerū confundatur ordo. At non homini tantum sapere, nec audere licet tantum, ut, si talia quædam nō appareant, ponere talia liceat. Rectè igitur, ut dictū est, nihil talia quædam esse, nec eorum numerū docere aggressus Aristoteles, quattuor esse oportere agentia principia ponit, quòd quattuor appareant prima corpora. At illud mirari hominem licet, quòd omnia è terra à sole constitui intuens, & prædicans etiā, ac terræ matris nomen, patris cælo attribuens, non primum alterū corpus terræ, cælum alterū ponit; sed cælo omisso, aquā, & aerē, qui nos ambit, & qui cælo subiacet, cæli loco prima statuit; quæ oīa ipsi in primis Arist. è terra à sole maxima ex parte educi videtur, quæq. nihil, quā sensu percipiatur, ad rerū aliarū generationē conferūt.

H 3 Esto

2. de. ge.
tex. 34.

Esto enim plantas quasdam, & quasdam etiam animalia non nisi à Terra aquis made-
facta educat sol, & animalia, ut seruentur, aquis, quas hauriant, & aere, què inspirent,
opus habeant; non tamen ob eam rem prima ea corpora ponenda sunt. Neque enim è
quibus, vel alijs commixtis, vel etiam è solis entia quasdam constituuntur, aut consti-
tuta seruantur, prima ea omnia ponenda sunt; sed, ut prima sint, id amplius ea habere
necesse est, ne ab alijs vllis, sed à se ipsis tantum fiant, & ut ad omnium cōstitutionem
necessaria sint. Insuper, quæ alia nutriunt, vel seruant, prima videri non possunt: sum-
mis enim hæc prædita viribus, quibus apponuntur, corrumpunt omnia, & in se ipsa
agunt, non se se ab illis inuerti sinunt. Sensu igitur prima corpora inuenienda esse be-
ne censet Aristoteles; at labitur deinde, quod non quæ sensus prima esse patefecit, quæ
perpetuò eadem permanent, & à nullis ipsa facta alia constituunt omnia, sed quæ assiduè
mutantur, corrumpuntur, ab alijs fiunt, & quæ nihil ad aliorum generatio-
nem conferre videntur, prima ponit.

ARISTOTELES PRINCIPIA OMNIA ACTIVA, ET PASSIVA INVI-
cem oportere esse, rectè statuens, sui statim oblitus, calori, frigoriq; agendi tantum,
humiditati, siccitatiq; patiendi tantum facultatem assignat. Cap. XII.

2. de ge.
tex. 8.

Et etiam Aristoteles, oportet, inquit, actiua, & passiuia inuicem
elementa esse; miscentur enim, & mutuo transmutantur. At propo-
siti scopi statim oblitus, calidum, subdit, & frigidum actiua sunt, hu-
midum verò, & siccum passiuia. Et sui iterum oblitus humiditati, sic-
citatiq; agendi vim, veluti & calori, frigoriq; attribuit, & primas eas,
agentesq; facit. Manifestum est igitur, inquit, quod omnes aliæ dif-
ferentiæ reducuntur ad quattuor dictas: hæ autem non amplius in
pauciores; neque enim calidum quod humidum, vel quod siccum, neque humidum
quod calidum, aut quod frigidum, nec frigidum, siccumq; vel mutuo sub se ipsis, vel
sub calido, & humido sunt. Quare oportet quattuor has esse. Tum, à quibus singula cō-
stituta sunt, differentias explicans, ignis, inquit, calidus est, & siccus, aer calidus, & hu-
midus, aqua frigida, & humida, terra frigida, & sicca. Licet verò singula ea corpora bi-
narum sint differentiarum; nequaquam tamen ex æquo vtriusque singula sunt, sed sin-
gula alterius magis; Terra enim sicci magis, quàm frigidi, & aqua frigidi magis, quàm
humidi, aer humidi magis, quàm calidi, ignis calidi magis, quàm sicci. Id nimirum,
(ut videtur) innuens, quod vel si à duabus agentibus naturis singula constituta sint, &
earum vtraque in singulis agat, principem tamen locum in singulorum cōstitutione,
actioneque, & veluti formæ vicem obtinere alteram. Quo fit, ut nihil dubitandum sit,
humiditatem, & siccitatem in primorum corporum cōstitutione, veluti & calorem,
frigorisque, agētes Aristoteli positas esse. At si amplius id manifestari quæras; ex ijs, quæ
paulò antè citata sunt, & ex ijs, quæ dicta corpora inuertens subdit, apertissime patet.

Tex. 34.

Si vna, inquit, sit contrarietas, iuxta quam corpora mutatione subeant; duo sint pri-
ma corpora necesse est: quoniam verò plura esse videntur, duæ ad minimum contra-
rietates erunt; agentes nimirum, constituentisque. Et corpora inuertens, Ex igne, in-
quit, aer, & ex aqua terra fit, altero trāsmutato; ignis scilicet siccitate ab aeris humidi-
tate, & aque humiditate à terræ siccitate deuicta, ac interempta: neque enim, vel aeris
calor ex igne siccitatem, nec terræ frigus ex aqua humiditatem, quibus scilicet libe-
ter Aristoteli coeunt, deturbet. Et, si, inquit, mutuo sese oppugnent, & alterum alte-
rius principium deuictum sit; tertium ex vtraque fit; & aqua quidem, si aeris calidum,
terræ autem siccum; ignis verò, si terræ frigidum, aeris autem humidum exuperetur.
Itaque dubium esse non potest nihilò, quàm calorem, frigorisque minus humiditatem,
siccitatemque agentes positas esse: neque enim, vel frigus, vel calor humiditatem, sic-
citatemque

citatemue deturbet Aristoteli vnquam; quarum vtrique illorum, vtrumque libentissi-
me coit. At humiditatis, siccitatisque ingenium explicantem Aristotelem audiamus, &
earum vires diligentius intueamur: sique agendi vi prædita visæ sint; rectè agentium
principiorum numerus ei positus esto.

HUMIDITATEM, ET SICCITATEM ARISTOTELI ETIAM PASSIVAS
visas esse, & esse omnino passiuas. Cap. XIII.

ALOR, inquit, & frigus efficiendi vim habent, siccitas verò, & humor
patiendi; quod inductione probatur. Calor enim, & frigus cum ea,
quæ eiusdem, tum, quæ diuersi generis sunt, determinare, coniungere,
immutare, humectare, exicare, durare, emollire in omnibus viden-
tur: humida verò, & sicca, tum ipsa per se, tum quæ cōmuniter ex vtrif-
que concreta sunt corpora terminari, & alijs, quæ dictæ sunt, qualitati-
bus affici. Humiditas igitur, & siccitas nihil prorsus agere, nec se ipsas constituere Ari-
stoteli videntur, at pati tantum; & à calore, frigoreque, & ipsæ, & mollietates, duritiesq;,
& reliquæ illarum affectiones, & ueluti species, cōstitui omnes. Neque aliud ferè toto
eo libro docere nos uidetur, quàm humiditatem, siccitatemque passiuas prorsus, & ca-
loris, frigorisque, & ipsas, & quæ ipsarum propria sunt, opus esse omnia. Quin adeo
positioni huic inheret, ut ne ipsum quidem frigus prorsus actiuum ponat, quod aquæ
humiditati, & terræ coit siccitati, è quibus, ut è materia, & passiuo principio mixta om-
nia constitui Aristoteli videntur. Eius itaq; sectatores calorem, frigorisque actiuas qua-
litates, humorem, & siccitatem passiuas passim appellāt; ut sui oblitus videri possit Ari-
stoteles, qui in simplicium cōstitutione agentes has posuerit, velut & illas. Nec verò
(quod faciunt) in mixtorum modo cōpositione passiuas illas visas fuisse Aristoteli Pe-
ripatetici dicant, & non in simplicium itidem cōstitutione. Ut enim visum est, non ibi
tantum pati humiditas, siccitasque Aristoteli videntur, vbi sibi ipsis commiscuntur, sed
vtraq; illarum per se, & seorsum existens; non scilicet in mixtis tantum materie, & pas-
siui principij vicem præstare, sed nihilò in simplicibus minus, quæ ex illarum altera cō-
stituuntur pura, sinceraque, & nequaquam alteri commixta. Humida, inquit, & sicca,
tum ipsa per se, tum quæ communiter ex vtrifque concreta sunt corpora, terminari, &
alijs, quæ dictæ sunt, qualitatibus affici. Et simplicium cōstitutione tradere incipiens,
calorem modò, & frigus agere docet, humiditatem, & siccitatem pati tantum. Quo fit,
ut non iisdem modò in commentarijs, sed verbis pene in iisdem secum ipse pugnare
videatur, ut Peripateticorum etiam videtur optimis. Rerum certe naturam suo arbitra-
tu mutant Peripatetici, dum simplicibus inexistentes humiditatem, siccitatemque
agendi, & se ipsas mutuo deturbandi, interimendique, & in interemptarum sedibus
generandi, constituendiq; ui donant: vbi verò sibi ipsis immiscuntur simplicia, ea illas
spoliant, & non amplius à se ipsis, sed à calore, & frigore constitui volunt. Nihil tale
alijs in entibus, inq; alijs spectatur naturæ operibus; sed actio quæuis naturæ eiusdem
perpetuò esse, & à natura eadem idem perpetuò edi opus. Cuius itaq; opus humiditas
semel visa est, eiusdem perpetuò ponendum est, naturæ alterius nullius prorsus vn-
quam. Vbiq; igitur eadem humiditas ponenda est, siccitasque; & agere semel conspe-
cta, perpetuò vi agendi prædita, & agens vbiq; vel patiens tantum vbiq; ab alio,
non à se ipsa, constitui semel visa. At non secum ipse pugnāt modò Aristoteles, humidi-
tati, siccitatiq; agendi vim, oppositamque deturbandi, interimendi, & in interem-
ptæ locum se ipsam constituendi, producendiq; facultatem præbens, sed cum natura
ipsa, & ipso etiam cum sensu. Siquidem (nec verò quæ ad rei cuiusvis, at multò certè
amplius, quæ ad principiorum cōstitutionem, explicationemq; spectant, sapius re-
petere, & sapius ante oculos ponere grauabimur, aut reformidabimus vnquam, vel
laborem nostrum pertesi, vel aliorum veriti fastidium: etenim rei manifestandæ gratia,
non

4. Mete.
cap. 1.

2. de ge.
tex. 8.

non ambitione, aut inuidia id facimus) nec humiditas vlla in siccitatem, nec siccitas in humiditatem eo modo, eaque ratione, qua agentes naturæ, calor nimirum, frigusque in sese mutuò agunt, seseque amplificant, agere, & sese amplificare visa est vnquã. Humida quæ sunt, vel nihil siccis commixta, ac ne contigua quidem facta, nihilq. vbi vel mole, vel robore exuperant, vel ipsa mole, vel proprio ipsorum subiecto, è quo egere, immutato, in propriam sicca agere dispositionem, & humida, qualia ipsa sunt, facere; nec humida à siccis, quo dictum est modo, agentibus sicca fieri visa sunt vnquam; at ibi modò vtraque ad alterorum agi dispositionem, vbi sibi ipsis commiscuntur, vnumque ex vtrisque fit ens. Nec verò, quòd ab vtrisque vtraque immutata, ad propriamque acta sint dispositionem: id enim si queant, vbi ab alteris mole, viribusq. longè exuperatur altera, penitus in illorum agantur naturam; itaque ex vtrisque compositum ens, non (quod fieri perpetuò videtur) id modò ad exuperantis spetiem proximius fiat, quod eius exuperat moles, sed integra eius donetur dispositione, penitus altera deturbata, interemptaque: sed quòd vtraque in propria seruata natura sunt, ac ex vtrisque compositum ens, ita vel vtrorumq. medium fit, vel ad altera declinat, prout eorum moles, vel æquales, vel alteram exuperet altera. Præterea non ea modò se se mutuò immutent, quæ sibi ipsis commiscuntur, sed sicca omnia humida inuertant omnia, & contra, vel si sese non mole, & corpore, sed proprijs modò attingant viribus; longèque ea promptius, quæ vel humida magis sunt, vel magis sicca. At longè aliter in rerum natura obseruamus; siquidem humidissimus aer eorum, quæ subit, nullis humiditatem indere videtur vllam, quòd nimirum longè tenuissimus, nulli commisceri, vnumque fieri potest, sed commixtionem præterfugit omnem, ex omnibusque elabatur. Nec siccissimis, densissimisq. à rebus, qui in ijs continentur liquores siccitatem assument vllam; immo perpetuò in illis in propria dispositione seruantur, si calor eam nullus, nullumq. immutet frigus. Nec verò quæ languidiores sunt naturæ agentes, cuiusmodi humiditas, siccitasque videri Peripateticis possunt, res vt immutent, non bene modò ijs proximæ fiant, sed vt subeant etiam eas, vniuersas nimirum simul contingant oportet; neque enim vniuersæ simul immutandæ sunt res; sed quarum suprema modò superficies immutari potest, vel profundissimæ ea si sint, quin vniuersæ tandem immutentur, dubitare nihil contingit. Nam quæ agit vis non superficiem immutat, quæ, qualis Mathematicis ponitur, nulla donata sit profunditate, sed profundam omnino, & quæ rei, quæ immutanda est, portio quædam sit. Quare, quod dictum est, suprema assidue superficie immutata, res quæuis vniuersa tandem immutatur. Tum multa videre est bene foraminulenta, porosaque, quæ neque à subeunte aere, neque ab infusis liquoribus vllis humidiora sunt vnquam. Propterea igitur quæ sibi ipsis non commiscuntur, nihil sese immutant humida, siccaque, quòd humiditas, siccitasque nulla agendi vi donata est. Et caloris omnino, frigorisque opus esse vtramque, inde apertissimè intelligere licet; quòd fluidæ, humidæque res ab humidis, fluidisque, frigidæ ea si sint, compinguntur, conspissanturque, & ad siccitatem aguntur, vt mel declarat, quod frigidam in aquam coniectum concreuit, & spissatur. Siccæ quæ sunt, duræque, siccis, durisque, at calidis appositæ, humidæ fiunt, mollesque, & in fluores, summamque tandem aguntur in tenuitatem. Ex quibus nulli dubium esse potest, humiditatem, siccitatemque nulla agendi vi, & se se ipsas amplificandi, efficiendique facultate affectas esse; sed & ipsas à calore, frigoreque effici. In primorum igitur corporum constitutione Aristoteles sibi ipsi, naturæ, sensui aduersatur.

CALORI

CALORI SICCITATEM COIRE NON POSSE, NEC FRIGORI humorem. Cap. XIII.

ATVRAE itidem, sensuiq.; & sibi etiam ipsi discors Aristoteles calori siccitatem, & frigori humorem copulat. Perspicuè enim quæcunque exuperat calor, tenuia fiunt omnia, & in vaporem, fumumq. aguntur; liquefiunt saltem, & emolliuntur, quæ non penitus superat; quæ humoris propria esse omnia, ipsi imprimis Aristoteli videntur. Tenuitas, inquit, mollitiesque, & viscositas principia non sunt; nam sub humiditatem reducuntur, & humiditatis propriæ sunt; humiditas nimirum illarum quælibet, & non pura, sinceraque, sed siccitati commixta, & passa quid à siccitate. Frigus contra quæcunque occupat, in duritiem, glaciemue agit, quæ & ipsæ siccitatis propriæ, et veluti siccitatis species, aut gradus Aristoteli videntur. Durum est, inquit, quod concretum, gelatumque est; quod autem concretum est, siccum est. Propria igitur caloris, & caloris opus humiditas, quæ vbi cumque calor adest agens, vertensque, vel integra ipsa adest, puraque, vel imminuta saltem, atque impura. Frigoris opus siccitas, & propria frigoris, quæ, vbi cumque exuperans adest frigus, adest & ipsa, & humidissimis inditur rebus. Humidissima. n. maximeq. disfluens aqua, & aqua humidiores vapores, & ipse interdum vaporibus tenuior aer spissatur, densatur, & compingitur à frigore. Ferrum contra, & densissima quæque, & liquefiunt, & in tenuissimos etiam vapores à calore summo soluuntur tandem, à non summo, & non diuturno emolliuntur saltè, humidiora omnino fiunt. Manifestè porro tenuitatis opifex visus calor, nequaquã, si durare, & crassa quædã facere videtur, crassitie itidem opifex ponendus est; pacto. n. nullo contrariæ actiones naturæ vni dandæ: sed quæ à calore crassescunt res, tū & caloris ipsius robur, diuturnitasq. diligentius inspicienda: fortè enim vel quibus crassitie impartiri calor videtur, tenuia ea facit, aut faciat si exuperat. Calore nēpe quæ crassescunt, nequaquam similia ea sunt; sed (vt in primo dictum est commentario) è lōgè diuersissimis composita partibus, & quarum aliæ multò promptius, ægrius aliæ attenuentur: his itaq. vix dum fortè emollitis, lentiusque factis, in summam illa actæ tenuitatem, elapsæ sunt omnes. Quare hæc vel propria è crassitie dimotæ quid, at multò ampliore spoliata tenuitate, crassiores appareant necesse est. Nec perpetuò id tamen accidit; nā vel eodem fortè à calore, at diutius agente, in summam aguntur tenuitatem. Vbi que igitur siccitatem, crassitiemque oppugnare, & in tenuitatem agere videtur calor; frigus crassitiem, siccitatemq. inferre vbi que, & tenuitatem, humiditatemq. vndiq. deturba re. Id quæ non solum à sensu, sed ab ipso etiam habemus Aristotele. Alienorum, inquit, disgregatiuus est calor, similitum congregatiuus. Soluit nimirum, diffundit, liquefacit, humiditatem deniq. frigore concretam, gelatamq. quasi nodo exoluit; & aditū singulis, facultatemq. ad simile vt ferantur, præbet. Tandem ad summum, nihil aliud agit calor, quàm liquefacit, atque attenuat. Quoniam verò quæ eiusdem sunt naturæ, aut similia omnino, modo eodem, eademque attenuantur, aut liquefiunt celeritate; in vnum confluunt, & ab alijs secernuntur, quæ vel attenuari, & liquefcere nequeunt, vel, vt attenuentur, diuturniore opus habent concoctione. Non omnia igitur à calore secernuntur; non siquidem pix è cera, sed illi immiscetur magis. Neq. hoc nobis magis, quàm Peripateticorum optimis videtur. Calor itaque disgregare tantum, atq. attenuare, & humectare videtur. Frigus omnium est, vt Aristoteles inquit, congregatiuus; humida, tenuiaq. omnia, & quæ fluunt, dilabuntur, & quæ separata sunt, & diuersa, in vnum agens, compigens, constringens, in crassitiem, siccitatemq. res agit quascunque. Tum, quæ verè exiccantur, è quibus videlicet verè extrahitur humiditas, à solo exiccari calore, à quo solo educi, & qui cum solo elabi humiditas Aristoteli videtur. Quæcunque, inquit, exiccantur, vel calefacta exiccantur, vel frigefacta. At siue hoc, siue

2. de ge.
tex. 10.

Tex. 13.

Tex. 8.

4. Mete.
tex. 33.
34.

siue illo exiccentur modo, à calore omnino exiccantur omnia, vel externo humiditate eliciente, vel interno à frigore eiecto, extrusoque, & humiditatem secum educen-
 te. Propterea igitur à calore exiccati Aristoteli videntur, quod egrediens calor, siue à simili, cognatoque alleetus, educusque, siue à frigore eiectus cum humore suo subie-
 cto elabatur, ac egreditur. Humorem etenim, quem non hinc modo, at passim à calo-
 re attrahi affirmat, non alia attrahit ratione externus calor, quam calorem attrahens
 humori insidentem, qui cum elabatur humor. Quare quibus humiditas multa, calor
 inest exiguus, cuiusmodi aqua est, & quæ aquea sunt, non penitus Aristoteli exiccan-
 tur, sed concrescunt tantum, quod non absolutum, sed exiccati quoddam est: quia
 non vniuersam humiditatem educere potest elabens calor. At caloris propria humidi-
 tas, & sine calore esse impotens, calore spoliata, non remanet amplius humiditas, nec
 cedens, nec fluens amplius, sed cedit, & fluit, & iterum fit humiditas calore rursus in-
 dito. Quæ aquea, inquit, sunt, vnius caloris exitu concrescunt. Soluuntur ergo vnius
 caloris ingressu; & non aquea tantum, sed quæ ex aqua, & terra itidem sunt. Quæ ad
 terram, inquit, & ad aquam, sed plus ad terram attinent, si ex eo, quod calor exierit, cō-
 creta sunt, calore, vbi rursus aduenerit, liquantur, veluti lutum cum gelu adstrictum
 est. Nusquam igitur, vbi calor non adest, esse posse humiditas Aristoteli videtur, & ibi
 nulla esse penitus, vbi nullus adest calor: ibi itaque vt vera generetur, magno opus esse
 calore; à quocunque tamen ferè quādam fieri. Quæ refrigeratione, inquit, & caloris
 vniuersi expiratione concreuere, ea non soluuntur, nisi caloris exsuperantia, sed mol-
 liuntur, vt ferrum, & cornu; vbiunque, videlicet, calor adest agens, vertensque, humi-
 ditas ibi fit, & ibi ægrius, vbi calore penitus elapso, interemptoque, nulla penitus re-
 manet humiditas, & eò absoluta fit magis, quod magis vincit calor. Caloris igitur pro-
 pria, & caloris opus Aristoteli etiam videtur humiditas, quæ à calore constituitur, &
 omni tēpore ad calorem fertur, & egreditur cum calore, & quæ, calore spoliata, non re-
 manet amplius humiditas. Frigoris opus siccitas, & propria frigoris, quæ humidissimis
 etiam rebus à præpotente inditur frigore, & vbi que adest, vbi exuperans adest frigus.
 Quasobres calori siccitatem, & frigori humiditatem iungens Aristoteles, non tantum
 cum sensu, & natura, sed secum etiam pugnare videtur. Quoniam igitur nihil planè
 humiditas, & siccitas agere visæ sunt, & à calore, frigoreque & ipsæ fieri, veluti qua-
 litates reliquæ omnes, & perpetuò ab altero altera, vt eorum neutri vtrique coire
 queat, & vnum fieri, quod maximè oportebat vnum constituras; nequaquam & ipsæ
 primorum corporum agentes causæ videri possunt.

DUPLICEM AGENTEM NATURAM PRIMORVM CORPORVM
 singulis Aristoteli inditam esse. Cap. XV.

DUPLICEM agentem naturam enti vni indendā non esse, satis ipsi de-
 clarant Aristotelici; qui, si factū id Aristoteli sit, nihil eum tueri confi-
 dentes, factū esse summè omnes pernegant. Itaque; nihil nobis, id si fe-
 cerit, Aristoteles damnandus; sed factū id ei esse ostendendum; Peri-
 pateticorum nimirū sententiæ, quibus factū non esse astruunt, expli-
 candæ, reijciendæque sunt in præsentia. An, inquit, non qualitas vtra-
 que formæ vicem obtinet, sed materiæ alteræ neque enim, vel humiditas, vel siccitas, qua
 rum altera singulis inest, vt forma in vllis, sed vt materia, subiectumque, in omnibus Ari-
 stoteli ponitur. Calor modò, & frigus, quæ in nullo coeūt, omnibus vt formæ insunt:
 nec, vt rationi cōgruum videri posset, horum alteri illarum altera perpetuò subijcitur;
 non siquidem naturæ eidem, at diuersis præditæ viribus, materia eadem, atque eadem
 conuenit sedes. Siccitas itaque, inquit, quæ non calorem modò, sed frigus itidem
 exacuere videtur, vtriusque subiectum est summi, intensique: humiditas verò, quæ ab
 huiusmodi illis destrui videtur, vtriusque itidem remissi, imminutique. Perperam sanè
 nam

nam præterquam quod (vt visum est) humiditas, siccitasque nihil minus, quam calor,
 frigusque in simplicibus agere Aristoteli videtur; & quod, si res hoc sese habeat modo,
 summum frigus non aquæ, sed terræ, cuius siccitas est, attribuendum sit, perperam na-
 turis summè contrariis subiectum idem terræ. Ignisq. naturæ siccitas assignata sit: &
 vni, eidemque naturæ diuersis quidem donata viribus, at vni omnino, eidemque, cō-
 trarium subiectum terræ. Frigori siccitas, aquæ verò humiditas assignata sit. Fortè cō-
 mentantur alij (quia è qualitatibus duæ agere, pati duæ, & singula prima corpora pati,
 & agere videntur) singulis actiuarum alteram, qua agere, & passiuarum itidem alterā,
 qua pati possent, assignari oportuit. Absurdum & hoc; neque enim, vt dictum est, vel
 actiua tantum, vel tantum passiuæ qualitas vlla in simplicibus Aristoteli videtur; sed
 æquè agere, & æquè pati omnes. Ignem igitur in aerem inuerti, siccitate in humida-
 tem inuersa, non quidem à calore, qui vni contrarius frigori, in siccitatem nihil pror-
 sus Aristoteli agat vnquam, cui præsertim æquè libens, atque humiditati coit. In qui-
 bus minimè acquiescentes Peripateticorū optimi, nec duabus formis, & naturis dua-
 bus, ens vnum donari sustinentes, altera, inquit, qualitas verè formæ vicem obti-
 net, in huncq. modum rem explicant. Quoniam non materiæ cuius, & quouis modo
 affectæ, dispositæque, forma insit, sed parata sit oportet, aptaq. facta materia ad huiusmo-
 di formam suscipiendam; hoc altera præstat qualitas, materiā disponit, aptamq. red-
 dit, quæ igitur prius insit oportet, ac dispositionis lubeat vicem. Hoc autem non siccita-
 tas magis, atque humiditas, quam calor præstat, & frigus. Incommoda quidem, quæ di-
 cta sunt, vitantes, fortè & Aristotelis sententiæ hærentes magis, qui hoc veritus (vt vi-
 detur) haud æquè à qualitate vtrique singula prima corpora detineri pronunciat, sed
 vnum quodque vnius magis esse, Terram scilicet siccitatis magis, quam frigidi, aquam fri-
 gidi magis, quam humidi, aerem humidi magis, quam calidi, ignem calidi magis, quam
 siccitatis; non quidem non vtranque summam inesse singulis, sed alteram fortè innuens,
 quasi materiæ, ac dispositionis, formæ alteram subire vicem, quæ igitur dominetur ma-
 gis, & magis etiam operetur. At nequaquam illis minora subeunt mala. Primum enim,
 si materiæ vicem altera præbeat, minimè in omnia inuerti possent omnia, sed in oppo-
 sita tantum singula, in aerem scilicet terra, & in aquam ignis, & mutuo; in aerem verò
 ignis nunquam, aut in terram aqua, nec contra: quid enim alterius materia in alte-
 rius agat formam? Qui præterea calor, frigusque, quæ si non sola, at summè certè age-
 re Aristoteli videntur, dispositionis, ac materiæ vicem humiditati præbeat, siccitatiq.,
 quæ si non & in simplicibus, in alijs certè omnibus passiuæ, & à calore, & frigore con-
 stitui Aristoteli videntur; quæ si formæ existant, agentesque, calorem ipsæ constituat
 oportet, frigusque, dispositiones nimirum, quibus gaudent, materiæ, quam subeunt,
 indant. Id enim vel in primis agere videntur formæ, materiā ipsam sibi omnes con-
 cinnant, & proprio ingenio, propriæque operationi aptam faciunt. Non siquidem igna-
 uæ formæ, inertelque, quæ naturæ alterius ope indigeant, aut opera, quæ ipsi domici-
 lium parer, sedemque; sed longè ipsæ gnauius illam sibi ipsi aptat, parantque, nul-
 lius ministerio vtentes, indigentesue. Calor humiditatem facit, tenuitatemque, siccita-
 tem frigus, ac crassitiem, quod hæc huius, illius illa propria sedes est, & propriū do-
 micilium: & humiditas igitur calorem, siccitas verò frigus faciat oportet, si huius hoc,
 illius ille subiectum est; & multò etiam id Peripateticis magis, quam nobis, ponendum
 est; quibus materia apta facta forma elucet è materiæ emergens sinu; quæ igitur ab eo
 generari, à quo materia disponi, pararique videtur: nisi igitur à forma ipsa materia pa-
 retur, à simili non generetur. Ignauius igitur humiditas, siccitasque, & non calorem
 modò, & frigus, sed ne se ipsas quidem constituere vnquam visæ, quam longissimè ab-
 sunt, vt formæ videri possint, agentelque, & quibus calor, frigusque materiæ fiāt, aut
 materiā disponant. Omnia itaque pertentantes Aristotelici, modum inuenire nullū
 possunt, quo prima corpora non duplici natura Aristoteli donata esse declarent; quo
 neque

neque absurdius quicquam, nec fieri potest minus. At necessariò, vt dictum est, Aristoteli factum quattuor ponenti prima corpora, & duplici ea constituenti oppositione, & singula in omnia inuerti volenti.

NVM QVAE PRIMA CORPORA ARISTOTELI PONVNTVR, PRIMA
sunt omnia, in proprijs singulorum ipsorum viribus, magnitudineq; amplius
inspiciendum esse. Cap. XVI.

ITa è principiorum numero, ingenioq. duo tantum ponenda esse prima corpora declaratum existimo, vt nihil id amplius declarandum videri possit. Quoniam calorem modò, & frigus agere, humiditatem, siccitatemq. materię dispositiones esse, & ab illis fieri, nec verò ab vtroq. ambas, sed humiditatem à calore tantum, & siccitatem à frigore, & calorem siccitatem, frigus contra humiditatem aduersari, corrumpereq. conspectum est; dubitandum non est, quin duo tantum sint prima corpora, & quorum alterum summè calidum, summèq. humidum, summè alterum frigidum, summèq. sit siccum. At tanti res momenti vndiq. manifesta vt fiat, quas Aristoteles naturas, viresque, & quam magnitudinem singulis dictorum quattuor corporum attribuit, tum verò & corpora ipsa, vel satis conspecta, iterum intueri ne grauemur. Nam humiditatem, siccitatemq. agendi ineptas, impotentesque, & caloris illam, hanc frigoris opus esse, & vni illi calorem, & vni huic frigus coire posse, itaq. corpus, quod summè calidum, summèq. sit siccum, vel quod summè frigidum, summèq. sit humidum, dari non posse, caloris, frigorisq., & humiditatis, siccitatisq. vires, ingeniumq. insipientibus, & ratio, & sensus etiam ipse declarauit. An ignem fortè ipsum, ipsamq. intuentibus aquam summè hæc frigida, summèq. humida, summè ille calidus, summèq. appareat siccus? Præterea videndum, num & tanta singula sint, quanta Aristoteli ponuntur: quoniam primorum corporum singula tanta facta esse existimandum est, quanta, vt & ipsa, & Mundi vniuersi constructio seruaretur, facienda erant. Et certè, si, quanta Aristoteli ponuntur, sint, ipsi itidem prædita sint naturis, quibus singula donata esse ei videntur; ac proinde, qualia Aristoteli posita sunt, videri queant. Sin, nec vires, nec magnitudinem, quas singulis attribuit, nata sint; quàm longissimè aberit, vt rectè prima corpora constituerit. Quamobrem qualia, quantaq. singula illi sint, referamus.

SINGVLIS DICTIS CORPORIBVS NATVRAM VTRANQVE SVM-
mam ab Aristotele inditam esse. Cap. XVII.

PRINCIPIA, à quibus dicta corpora cōstituuntur, explicans Aristoteles, Calor, inquit, & frigus, & humiditas, & siccitas elementorum principia sunt: & calor siccitati cōiunctus ignem, humiditati aerem, frigus verò siccitati copularum terram, humiditati aquam constituit. Itaq. manifestè idem prorsus calor, & ignem, & aerem, & idem frigus aquam, terramque, & eadem siccitas ignem, & terram, eademq. humiditas aerem, & aquam Aristoteli constituit. Quoniam verò vix dum dictorum corporum cōstitutione explicata, Et si ait, corporum, quæ diximus, singula binarum sunt differentiarum; nequaquam tamen ex æquo vtriusq. sunt, sed singula alterius magis: Terra enim sicci magis, quàm frigidi, aqua frigidi magis, quàm humidi, aer humidi magis, quàm calidi, ignis verò calidi magis, quàm sicci: vtiq. non summam vtranq. singulis, sed alteram remissam inditam esse suspicari queat quis; at falsò certè, vt videtur, id putabit. Neque enim terram siccam magis, quàm frigidam esse (quod vtiq. si terræ siccitas proprio eius frigore robustior videretur foret, dicendum erat) sed sicci magis, quàm frigidi eam esse dictum est; nō aequè scilicet natura ab vtraq. detineri, nec aequè sub

sub vtriusq. imperio esse, nec naturam omnino vtramq. eque terre formā esse, sed siccitatem magis. Propterea id verò, quod duplici à principio singula constituta Aristoteli cum forent; vtiq. duplici singula forma, dupliciq. natura agente ab illo donata videri poterant. Id autem vt amoliretur in commodum, Licet, inquit, à duabus singula constituta sint naturis, non aequè vtriusq. sunt tamen, sed alterius magis; nō quippe vtraq. sed altera tantum in singulis formæ vicem obtinet, & singulorum est forma. Et naturā vtramq. dictorum corporum singulis summam inditam, & indendam prorsus Aristoteli fuisse, inde apertissimè intelligitur; quod naturæ cuiusuis remissio (tametsi Aphrodisiæsis gratis aliter sentiat) contrariè Aristoteli sit admixtione. Ea verò simplicibus corporibus, qualia ignis, aer, aqua, terra Aristoteli ponuntur, nulla indi potest. Multoq. etiam clarius patet; quod illa inuertens, immutansq. Aristoteles, inquit, Si terre siccitas ex aqua humiditatem deturbet, aqua in terram, sin aquæ humiditas è terra siccitatem eiecerit, nihil vquam alterius frigore immutato, terra in aquam agatur; eodemq. pacto reliqua, quæ altera tantum dissident natura, ea vna immutata, altera nihil passa, mutuo in se ipsa transmutantur. Et aeris, inquit, calor si è terra frigus, terræ vero siccitas si ex aere humiditatem deturbet, itaq. terræ siccitas, & aeris calor vtrumque occupet; & terra, & aer in ignem transibit, & ignis fiet. Sique ignis siccitas ex aqua humiditatem, aq. verò frigus ex igne calorem deturbet; nihil ignis siccitate, vel aq. frigore reimmutato, & ignis, & aqua in terram agitur. At si ignis calor aquæ frigus, aqua verò humiditas ignis siccitatem perdat, ignis itaque calor, & aq. humiditas vtrumque occupet; & ignis, & aqua in aerem immutetur. Nihil ergo est, quod ambigatur, eundem igni, & aeri calorem, idemque aquæ, & terræ frigus, & eandem igni & terræ siccitatem, eandemque aq. & aeri Aristotelem indidisse humiditatem.

TERRA AQVAM, ET AQVA AEREM MAIOREM, ET DECVPLAM
omnino terre aquam, & aq. aerem, & terre aquam superpositam
Peripateticis videri. Cap. XVIII.

QUO d. magnitudinis discrimen, & quam inter se positionem dicta corpora sortita sint, explicans Aristoteles, Terræ, inquit, moles ad eas, quæ ambiunt, magnitudines quanta sit, obscurum non est: quippe cum iam ex Astrologiæ theorematibus perspectum nobis sit, multò minorem eam esse quibusdam syderibus. Aquæ autem naturam consistentem, & secretam non cernimus, nec fieri potest, vt à corpore, quod circa terram situm est, diuellatur; cuiusmodi sunt, & quæ nobis patent, mare, & flumina, & si profunditas aliqua minus nobis comperta sit. Illud verò, quod inter terram, & vltima sydera interiectum est, vtrum cēsendum sit corpus vnum aliquod secundum naturam, an plura, & si plura, quot, & quatenus suis locis distincta sint. Id postea inquirens, Si, inquit, quæ inter sydera sunt intervalla igne essent referta, & sydera ex igne constarent, quoduis reliquorum elementorum iampridem interijisset. Atqui, nec aeris dumtaxat sunt plena; communis enim ad ea corpora, quæ eiusdem sunt ordinis, proportionis æquabilitatē excederet. Idque etiam, si duobus elementis is locus, qui inter cœlum, & terram medius est, plenus statuatur: nam terræ moles, in qua omnis aquarum multitudo comprehenditur, nulla, vt ita dicam, pars est ad eam, quæ continet, magnitudinem comparata. Nec verò moles tanta se se excedere magnitudine intuemur, cum ex aqua secreta aer oritur, aut ignis ex aere. At necesse est vniuersam aquam ad totum aerem eandem habere proportionem, quam aquæ tantulum, parsque exigua ad eum habet aerem, qui ex ea progignitur. Nihil autem interest, si hæc non oriri mutuo, sed facultate tamen paria esse aliquis dixerit: hoc enim modo vires pares in illorum magnitudinibus insint necesse est, non aliter, ac si ex alijs alia orirentur. Corpora, è quibus sublunaris

1. Mete.
com. 13.

Tex. 25.

Tex. 27.

1. Mete.
cap. 3.

I hic

hic Mundus compositus videtur, ignis, aer, aqua, terra, summis omnia, summèq. contrarijs viribus, & quibus se se mutuò destruant, donata Aristoteli videntur: proindeq; si illorum quodpiam reliqua mole exuperet, amplioribus præditum sit viribus, reliqua omnia perdat, & in se ipsum agat omnia. Propterea si seruanda fuere, æqualibus omnino donanda fuere viribus; eadem omnibus magnitudo attribuenda fuit, non tamen molis: id enim factum si sit, tenuiora à crassioribus, quæ è materia extensa, expansaque, & in amplius acta, ab ijs, quæ è materia magis in se ipsam conspissata, conspissataque, & in minimam redacta moles, constant, corrumpantur. Nam & si idem vtrorumque virium robur, non & copia etiam eadem vtrifq. inest, sed eò singulis maior, quò maiorem materiæ copiam sortita, quò scilicet magis compacta sunt, magisq. in se ipsa conspissata. Itaque non molis magnitudo, sed materiæ copia æqualis hisce corporibus attribuenda: necessariò Aristoteli fuit. Id verò factum sit, si qua ratione crassioris molis portio in tenuiorem acta, ab ea, in quam acta est, exceditur; eadem & tenuior moles vniuersa crassiorem excedat vniuersam; hoc est qua ratione terræ pugillum, quæ ex eo sit, aqua excedit; eadem aqua vniuersa vniuersam excedat terram, & ita deinceps aquam aer, & aerem ignis. In hunc modum æqualibus naturis, ac viribus dicta corpora prædita sint omnia, nullumque imminet periculum, ne ab eorum vno reliqua exuperentur, atq; immutentur. Ea ratione adducti, vt videtur, Peripatetici, & è terræ pugillo decem aquæ pugillos fieri mensi, terra aquam, aqua aerem, aerem ignem decuplo maiorem esse decreuerunt. Et leuitatis, grauitatisque ingenium, vires, & re-
 2. de cel. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

2. de cel. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

QVAE NAM AQVAE MOLES VNIVERSITAS AQVAE ARISTOTELI
 visa sit. Cap. XIX.

N talis, tantaque sit aquæ vniuersitas, qualis, quantaque Aristoteli posita est, intueri propositum. Illa verò nequaquam veluti elementa reliqua, vnum in corpus collecta omnis, & seorsum à reliquis seposita est, sed per vniuersam terræ superficiem dispersa, & veluti disseminata, passimque ex ea effluere, & passim etiam profundiori terræ inexistere videtur. Et quæ illius moles magna, collectaque, & permanens, aquæ vniuersitas videri queat, mare nimirum, nequaquam frigida, tenuis, dulcis, cuiusmodi aquæ elementum, & aquam ipsam oportere esse decernit Aristoteles.

Aristoteles, sed calida vel ipsi est sua natura, crassa, & falsa. Nec vsquam aquæ elementū id esse adeo perspicue enūciauit Aristoteles, quin dubitandi locum reliquerit: quādoquidem manifestè interdum id ponit, manifestè etiam aliās id demoliri apparet. Iccirco, quæ de maris exortu, naturaque tradidit, attentè considerabimus. Nam si, vt in alijs plerisque, ita & in his maximè anceps, perplexusque videtur; at si paulò attentius eius dicta considerentur, dilucida fiet eius sententia. Siquidem, aut aliarum aquarum ritu, proprijs è fontibus mare assidue emanabit, & è terra educetur, & calidum, crassumque, & falsum, cuiusmodi esse Aristoteles in primis affirmat, propria natura erit; aut nullis è fontibus orietur, sed perpetua, & permanens erit eius moles, & quas modò diximus illius affectiones, calor, crassities, falsedo, non maris ipsius propriæ, sed veluti ex accidente quopiam illi inditæ erunt; vt vno in illo stabilem, permanentemq., & bene vastam, & talem omnino, tantamq. aquarum molem, qualis, quantaq. aque elemento conueniat, spectari, & in proprio aquæ loco positum esse illud sit contentendum. Et priorem si sequatur sententiā, sine dubio aquæ elementum mare esse pernegabit: quid enim res, quæ, reliquorum entium more quorumuis, è terra à sole effecta sit, assidueque fiat, primum corpus, & calida, crassaque, & falsa quæ est moles, rei vniuersitas sit summè frigida, beneque tenuis, & dulcis? Sin verò posteriore nitatur, nihil dubitandum, quin mare aquæ elementum Aristoteli positum sit; cui nimirum, quæ a quæ vniuersitatem ipsum esse prohibent, demit, & cui, quæ aquæ vniuersitati debentur, impertitur. Hæc igitur controuersia vt sedetur, maris exortum, naturamque explicantem illum audiamus.

MARE NULLIS E FONTIBVS ORIRI, ET IN EO SOLO MAGNA,

stabilisq. aquarum moles, & propria natura dulce, tenue, & frigidum, sed dulcibus, tenuioribusq. sui partibus à sole in vapores actis, & calidæ amplius, siccaq. exhalationis à pluuijs delatæ commixtione, falsum, crassum, & calidum factum, & in proprio aquæ loco positum esse Aristoteli videtur. Cap. XX.

MARE, inquit, Aristoteles, nullis è fontibus oriri, nec eius vllos esse fontes, ex ijs, quæ sunt, dispiciendum. Aquarum enim, quæ in terra sunt, aliæ fluxiles sunt, aliæ stantes; ac fluxiles quidem omnes fontane. Stantium autem aliæ collectitiæ sunt, & subsidentes, vt palustres, & quæcunque lacustres, copia, & paruitate differunt; aliæ fontane: atque hæc omnes manu extructæ sunt. Dico autem eas, quæ putearie nominantur; omnium enim fontem superiorem, quàm fluxio sit, esse oportet. Quapropter fontane, ac fluuiatiles sponte fluunt; hæc verò arte, quæ operetur, indigent; quæ scilicet inueniantur, & inuentæ, vt colligantur, & detineantur. Et hæc quidem aquarum tot, & tales sunt differentiæ. His autem ita constitutis, fieri non potest, vt maris vlli sint fontes, cum in neutro horum generum esse possint. Nam, nec fluxile est, nec manu fabricatum; quorum tamen alterum fontanis omnibus conuenit. Tantam autem aquæ copiam, quæ fontana sit, sponte stantem nullam videmus. Præterea cum multa sint maria, quæ inter se nullo in loco commiscuntur; quorum rubrum quidem cum eo mari, quod extra columnas est, parum videtur commiscere; Hyrcanum verò, & Caspium ab illo etiam separata, & in orbem habitata cum sint: vtique eorum fontes, si alicubi sint, minimè lateant. Tum, De maris, inquit, ortu, si ortum est, & de eius sapore, quæ falsedinis, & amaritici causa sit, dicendum. Causa, quæ veteres adduxit, vt mare aquæ vniuersæ principium, & corpus esse existimarent, hæc est. Nam consentaneum videri potest, quoddam totius aquæ corpus esse, quemadmodum & aliorum elementorum moles est coagmentata, & principium ob copiam, vnde distributa mutatur, & alijs admiscetur, vt ignis, qui in
 1 2 supero

superio loco, aeris autem copia in eo, qui est citra ignem, terræ corpus id, circa quod omnia hæc manifestè posita sunt. Ex quo constat, eadem ratione, de aqua etiam necessariò esse inquirendum. Nullum autem aliud tale eius collectum corpus, præter maris vastitatem, ut cæterorum elementorum, positum videtur. Amnium enim, nec collectum est, nec manet; sed veluti quotidie gignatur, semper conspicitur. Mare igitur humidorum, & totius aquæ principium ob hanc dubitationem esse visum est. Huic autem opinioni dubitatio altera opponitur. Cur aqua hæc simul stans potabilis non sit, sed falsa; siquidem totius aquæ principium est. At causa, inquit, huius dubitationis solutio erit; falsædinis nimirum causam intuitis dubitationis solutio manifesta fiet. Itaque illam explicans, inquit, Quoniam aqua circa terram, quemadmodum, & circa eam aeris globus, & circa hunc, qui dicitur ignis, obtenditur; sol autem hoc modo feratur, ob eamque causam mutatio existat, & ortus atque interitus; id, quod tenuissimum est, ac dulcissimum, quotidie effertur, secernique, & in vapores mutatum superiora petere videtur. Illic autem ob frigus rursus concretum, iterum deferitur; idque natura hoc modo facere perpetuò instituit. Itaque, inquit, quod potabile est, & dulce, vniuersum ob leuitatem attollitur; quod autem salum est, præponderare subsidit, non in suo ipsius proprio loco. Etenim existimandum est, de hoc rectè dubitatum esse: absurdum namque est, nisi aliquis aquæ, & cæterorum elementorum sit locus; atque hanc esse solutionem. Is enim locus, in quo contineri mare cernimus, maris non est, sed potius aquæ. Maris autem videtur propterea, quod pars falsa subsidit præ pondere, dulcis verò, & potabilis ob leuitatem attollitur. Quapropter, & flumina in eum locum omnia influunt, & omnis etiam aqua, quæ gignitur: in id enim quod maximè cauum est, fluxio est; talemque locum mare obtinet. Sed alia pars vniuersa à sole celeriter attollitur, alia relinquitur, ob eam, quæ dicta est, causam. Tum Platonis sententia, qui aquarum omnium principium, fontemque Tartarum, vastam nimirum aquarum molem terræ in medio ponebat, rationibus multis reiecta, & sermonem de maris loco, eiusque falsædinis causa absoluens, inquit, Hunc ergo aquæ locum esse, & non maris; & quemadmodum pars potabilis, præter eam, quæ fluit, occulta sit, alia verò pars maneat; cur item mare aquæ potius sit finis, quam principium, non secus, ac in corporibus totius alimenti, sed humidi potissimum excrementum, his à nobis traditum sit. Tum, num perpetuò falsum fuerit inquirens; Quod autem ad falsædinem attinet, ij (inquit) qui semel aut omnino mare generant, falsum statuere non possunt. Nam si illius, qui terram ambibat, & à sole sublatus est, humoris omnis residuum mare effectum est; necesse est, aqua illa, quæ in vaporè conuersa est, rursus adueniente, cum æqualis sit multitudo, primum quoque nihilominus, aut si non primum, non etiam post falsum fuisse, quando ea restituta falsum est tamen. Itaque alienum omnino quippiam, cuius commixtione falsum, crassumque, & calidum fieret mare, & quod minimè à fluminibus deferretur (neque enim, quæ ipsa affecta non sunt falsædine, mare illa afficiant) mari indendum intuitus Aristoteles, Quoniam, inquit, positum est, duplicem esse exhalationem, alteram humidam, alteram siccam, constat hanc rerum huiusmodi principium esse existimandum esse. Et multis quidem signis perspicuum est, eiusmodi saporem ex commixtione quapiam existere. In corporibus enim, quod minimè coctum est, falsum est, atque amarum; nec aliter se habet in ijs, quæ aduruntur: quod enim à calore victum non fuerit, in corporibus excrementum efficitur; in ijs autem, quæ aduruntur, cinis. Atque hæc causa est, cur multi ex adusta terra mare fieri inquant: quod quidem hoc modo dicere absurdum est; illud autem ex ea, quæ talis est, verum. Nam, ut in ijs, quæ dicta sunt, sic etiam & in vniuerso, ex ijs, quæ nascuntur, & natura gignuntur, animo semper conspiciendum est, eius generis terram, quinimò & oem aride terre exhalationem remanere, quale est id, quod ex adustis restat: ea enim ingentem hæc halituum copiam suppeditat. Quoniam

Quoniam autem inter se (ut diximus) vaporosa, & sicca exhalatio admixta sunt; ubi in nubem, & aquam concreuerit, aliqua semper huius facultatis copia vnà comprehendatur, & rursus cum pluuia deorsum feratur necesse est. Atque hanc ob causam calidum est mare; quæcunque enim adusta sunt facultate, calorem in se habent; idque videre licet in cinere, & calce, & animalium sedimento, tam humido, quam sicco. Et falsædinem omnino in quadam commixtione positam esse, non ex ijs tantum, quæ dicta sunt, perspicuum est; verum etiam ex eo, quod si quis cereo vase effecto, eiusque ore talibus rebus obturato, ut maris nihil illabatur, in mare illud posuerit; id, quod cereos parietes ingreditur, aqua dulcis efficitur: quod enim terreum est, & falsædinem ex admixtione facit, veluti colatum secernitur. Hoc verò, & ponderis causa est, & crassitie. Itaque (quod dictum est) mare nullis è fontibus oritur, & in eo solo magna, stabilisque aquarum moles spectatur, & propria natura dulce, tenueque, & frigidum, sed dulcibus, tenuioribusque sui partibus à sole in vapores actis, & calidæ amplius, sicque exhalationis à pluuijs delatæ commixtione falsum, crassumque, & calidum factum, & in proprio aquæ loco positum est Aristoteli.

MARE AQUAE ELEMENTVM ARISTOTELI VISVM ESSE.

Cap. XXI.

Quoniam igitur, ut visum est, quæ aquæ elementum debentur, magna nimirum, stabilisque moles, & quæ non ex assidue influentibus aquis fiat, sed perpetuò eadē fuerit, & proprius locus, ea omnia nulla alia aquarum copia, sed solum mare sortitum Aristoteli videtur; & quæ mari insunt, & aquæ vniuersitati non conueniunt, falsædo, calor, crassities, pondus, ea non maris propria, sed alienæ rei immixtione indita illi esse summè Aristoteles contendit; liquidò patet, maris molem aquæ vniuersitatem Aristoteli visam esse. Sed Peripateticorum nonnullis minimè id placet: nam rationem, quæ inde id declarare Aristoteli videtur, quod vno in mari ea aquæ copia spectatur, quæ aquæ vniuersitas videri queat, non ut propriâ, sed ut ab antiquioribus prolata Aristoteli expositam esse volunt. Et locum, qui à mari occupatus est, non aquæ, sed maris esse decernens, mare aliud ab aquæ elementum esse aperte docere videtur. Age, vel si non ijs id rationibus declarât, quibus maris molem aquæ elementum Aristoteli positam esse pernegantibus declarandum erat; nullam. scilicet aliâ aquæ molem afferunt, quæ aquæ vniuersitas posita Arist. sit, vel quæ poni possit, quæ magnitudinem, quam aquæ vniuersitati debet Aristoteles statuit, sortita, & in proprio aquæ loco posita, terre nimirum circumfusa sit; diligentius tamen, num, quod innuere videntur, antiquiorum rationationem reiiciat vsquam, aut non admittendam decernat Aristoteles, & num, quod quem mare occupat locum, cum non maris, sed aquæ locum esse dixerit, propterea non mare, sed aliam quampiam aquarum copiam aquæ vniuersitatem ponendam esse statuit, intueamur.

PERPERAM PERIPATETICOS QVOSDAM SENTIRE, QVI MARE aquæ elementum Aristoteli positum esse negant, & tale ei visum esse. Cap. XXII.

Vniuersam rationationem, qua inde mare aquæ vniuersitatem colligunt, quod nulla alia collecta, stabilisque aquæ copia, præter illius vastitatem, spectatur, nec reiectam, nec reiiciendam videri potuisse, quin admittendam, & admissam Aristoteli fuisse, ambigi non potest. Siquidem illa, & dubitatione itidem, quæ vna ei aduersari videbatur, explicata, Causa, inquit, falsædinis inspecta dictam dubitationem soluet, & efficit, ut primam de mari existimationem rectè, & necessariò sumamus. Nam per primam existimationem (ut vel iisdem Peripateticis, qui mare aquæ vniuersita-

tem non esse declarandum Arist. propositum contendunt) manifestè eam antiquiorū
 ratiocinationē intelligit, qua ob maris magnitudinem mare aquæ vniuersitatē esse col-
 ligebant: & alteram, eam scilicet (vt iisdem etiam videtur) qua humore, qui assidue è
 mari effertur, solem ali, seu potius qua fluuios è mari effluere ponebant (hoc enim si-
 mul cum illo antiquioribus visum esse Aristoteles tradit) at vtramuis per alteram intel-
 lexit, reiiciendam omnino eam censet Aristoteles, & in sequentibus rejicit, deridet-
 que. Quod porro ait, falsedinis causa inspecta, fore, vt antiquiores rectè, & necessariò
 ratiocinatos, & mare aquæ elementum esse intelligamus, est, ac si diceret, siquidem mare
 sui natura falsum sit; perperam prorsus antiquioribus aquæ id elementum collectum
 sit tenuis, dulcisque. Quoniam verò ex accidente quopiam falsum factum esse decla-
 rabitur; & necessariò aquæ etiam, veluti elementorum reliquorum, moles quapiam,
 & magna ea, stabilisque, & vniuersa, & quæ à terra exuperari, & in terram agi non possit,
 ponenda est; nullaq. alia huiusmodi, præter maris vastitatem, spectatur; vtique rectam,
 & necessariam etiam illorum ratiocinationem esse statuendum est. Tum falsedinis cau-
 sam explicans, Quoniam, inquit, circa terram extensa, solis nimirum actioni exposita
 est aqua; itaque dulciores, tenuioresq. eius partes in vapores ab illo actæ assidue sur-
 sum efferuntur; dulce, potabileque, quod aquæ inest, ob leuitatem assidue attollitur,
 crassum autem, falsumque præ pondere subsidit; ideo pro dulci, & potabili, falsa facta
 est, & amara. Antiquiorum igitur ratiocinationem nihil rejicit Aristoteles, quin ad-
 mittendam eam, & necessariò sumendam statuit. Salsedinem, quæ si propria maris sit,
 aquæ illud vniuersitatem esse prohibeat, non maris propriam, sed ex accidente quo-
 piam ei impressam esse exponit. Dubitationem, quæ dictæ ratiocinationi aduersaba-
 tur, rejicit. Itaq. vel si ratio à maris magnitudine sumpta, non vt propria Aristoteli ex-
 posita est; quando, quod vnum illi aduersari videbatur, ipse id amolitur Aristoteles,
 nō propterea mare aquæ vniuersitatem visum illi non esse existimare licet: minus etiā,
 quod locum, qui à mari occupatus est, non maris, sed aquæ eum esse decernit; quin pro-
 pterea, & magis etiam, quam propter eius magnitudinem, aquæ vniuersitatem mare
 illi visum esse existimandum est. Siquidem nihilò fortè minus à proprio loco, quam à
 propria natura, entia quæuis, at prima præsertim corpora foueri, seruarique, & perfi-
 ci, eorum certè partes illo magis, quam propria vniuersitate oblectari videntur Aristo-
 teli. Ad proprium, inquit, locum ferri vnumquodq. ad suum simile est ferri: & sic vti-
 que quis existimabit id, quod dicebant antiqui, simile ad simile ferri: hoc enim nō ac-
 cidit omnino; non enim si quis terram transmutet, & iuxta lunam colloceat, ad ipsam
 ferentur partes, sed ad eundem locum, vbi nunc existit. Quod igitur in aquæ loco exi-
 stit ens, quin id aquæ vniuersitas Aristoteli visum sit, dubitandum non est; neq. enim si
 alibi ea sit, quod partes, propria vniuersitate posthabita, facturæ Aristoteli videntur,
 id agere vniuersitas ipsa pigrescat. Vt, si antiquiores incusandi Aristoteli visi sint, ob id
 eos damnet, quod non è maris etiam loco, & amplius etiam, aquæ illud elementum de-
 clararint. Et vel vbi, qui à mari occupatus est, nō maris, sed aquæ locum esse ait, mare
 aquæ elementum positum esse, quæ subdit, manifestissimè declarant. Veluti enim cau-
 sam reddens, cur in proprio aquæ loco vera aqua, & potabilis, qualis sui natura est, nō
 sit, sed falsa, A mari, inquit, occupatus est aquæ locus, quoniam, quod in aqua falsum
 quidem est, subsidit propter grauitatem, dulce autem, & potabile propter leuitatem
 sursum ducitur. Et paulò inferius, Constat, inquit, hunc esse aquæ locum, & non ma-
 ris; & quamobrem potabilis, præter eam, quæ fluit, occulta sit. Sunt enim, ac si dice-
 ret; totius quidem aquæ is est locus, sed crassior, grauiorq. eius pars illum occupauit,
 quod tenuiore, leuioreq. sursum à sole elata, illa modò reliqua facta est. Quoniam verò
 dicta in solutione non satis acquiescere poterat; siquidem ait, quæ è mari educitur te-
 nuitas, ea dulcem, tenuemq. in aquam rursus coacta, mari iterū restituitur; quod igi-
 tur, si illius abscessu crassum, falsumque fiat, illius accessu, cum æqualis sit multitudo,
 tenue

tenue rursus fiat, dulceque. Et quod aquæ elementum, veluti terræ, aerisque, & ignis
 positum Aristoteli erat, & in terræ id superficie locatum, multòq. terræ maius factum,
 & nullam aliam aquæ molem, cui illud assignari posset, intueri poterat. Præterea, &
 quod calidum insuper sentiret mare. Itaq. si aquæ vniuersitas ponendum id erat, ne-
 cessariò alienum quippiam, & quod à fluminibus non deferretur, indendum ei erat;
 cuius commixtione pro dulci, tenui, leui, frigido, falsum, crassum, graue, calidum fie-
 rer. Quod reliquum fuit, ex aere id, vt vidimus, deuexit; eiusque copiam vt haberet,
 terram illam incoctam, aridamq. in terræ latebris indagauit. Nihil intentatum relin-
 quendum, incommoda quæuis subeunda, sustinendaq. proposuit, modò ne marine
 aquæ falsedo propria eius sit. Nec verò aliam id ob causam cōmentus est, nisi vt mari-
 næ aquæ moles aquæ vniuersitas poni possit. Nisi enim id propositum Aristoteli sit, nul-
 la maris passio, alienum nullum, à quo falsum id fiat, inquirendum erat; quod nimi-
 rum propria natura tale esse statuere poterat. Neque, quin terra falsam, amaramq. in
 aquam à sole inuerti queat, dubitandum, aut nō enuncians Aristoteli erat, in sal,
 sulfur, bitumenq., & exhalationes, è quibus ignis elementum constitui Aristoteli vide-
 tur, in res deniq., quæ longius à terræ, quam marina aqua, dissident, inuerti illam in-
 tuenti, prædicantiq. Vt modis multis Peripateticorum non nullos mirari liceat, qui
 mare aquæ elementum non esse declarandum Aristoteli propositum contēdunt. Qui
 quidem quem numinis instar venerantur, ignaum eum faciunt, inertemque, tum &
 stupidum etiam, stolidumque; qui, quod declarandum proposuerat, declaret nun-
 quam; quin, quod vnum statuere id poterat, summo studio euerat; & quod si decla-
 ret, vel Mundi ei constructio, & ipse destrueretur Mundus, vel vniuersa eius doctrina dis-
 solueretur. Nanq. quod mare aquæ elementum non esse declaret, præter illius falsedine,
 ne quidem allatum est Aristoteli quicquam; at eā non propriam maris esse, sed ex acci-
 dente quopiam, & alieni commixtione ei iniectam contendens, apertè nihil ob stare,
 quin mare aquæ vniuersitas poni possit, decernit. Tum libens incommoda subeat, quæ
 minimè omnium sustinere ipse velit; in proprio aquæ loco alienum ponat ens, & aquā
 ipsam ad illum delatam, nequaquam ibi seruari, perficique, sed corrumpi statuat, de-
 struique. Adhuc, & aquæ molem, à qua terram adeo excedi, & quam eandem iuxta pro-
 priam vniuersitatem seruari oportere decernit, vel nullam ponat, vel fluuijs, lacubus-
 que, qui nullam prorsus terræ rationem habere videri possunt, & qui assidue genera-
 ri, & vix geniti corrumpi videntur, assignet necesse est. At vel idem Peripatetici Aristo-
 telem audientes, in ea terram ab aqua excedi oportere ratione, qua terre portionem,
 quæ ex ea sit, aqua exuperare apparet, & propterea aquam terræ decuplam oportere
 esse ratiocinati, anxie maris fundum rimantur, & immensum illud sub polis effingūt;
 vt qui, nisi mare aquæ elementum ponant, & immensum illius faciant fundum, aquæ
 elementum terræ maius ostendere minimè queant. Velint igitur, nolint, aquæ vniuer-
 sitatem mare positum Aristoteli, & ponendum fatebuntur. At alij, & longè quidē præ-
 stantissimi, mare aquæ elementum Aristoteli positum, & necessariò ponendum, nihil
 dubitant, terra maius, & in loco circa terram Aristoteli positum. Ipse certè propositam
 de mari quæstionem absoluens, perspicuè aquæ elementum ponit mare. Ex his, inquit,
 quæ posita sunt, constat, mare aquarum principium non esse, sed finem; aquæ nimi-
 rum vniuersitatem esse; at non quod aquæ ex eo effluant, sed quod ad ipsum confluāt
 omnes; id, quod, & ignis, & aeris vniuersitati euenire Aristoteli videatur necesse est. Si-
 quidem qui in terra, mariue ignis sit, atq. aer, ad propriam vterq. vniuersitatem, illo-
 rum verò portio nulla ad terræ, marisue ima deferri inde videri Aristoteli potest. Qua-
 propter & illorum moles, non quod illorum partes inde delabuntur, & vt illorū prin-
 cipium, sed vt finis, & ad quem ignis, atq. aer vbiuis factus confluit omnis, illorum ele-
 mentum ponendum Aristoteli sit. Ingenitum præterea, eternumq., & iuxta propriam
 vniuersitatem, spetiemq. idem perpetuò ponens Aristoteles mare, eaq. mari tribuens,
 quæ

quæ elementorum propria sunt, sine dubio aquæ ipsum ponit elementum. Itaq. num quale, & quantum id illi positum est, tale, & tantum sit, intueri volentibus, necessario mare conspiciendum est.

SI MARE AQVAE ELEMENTVM ARISTOTELI VISVM SIT, NON rectè aquæ elementum positum ei esse. Cap. XXIII.

MARE Aristoteli in primis aquæ elemento valde dissimile, non talesci licet, quale aquæ elementum oportere esse ipsi decretum est, videtur. Et vel quale, quantumque nunc existit, perpetuò fuisse, vel ijs quidem à principio naturis, conditionibusque, & magnitudine donatū, quas aquæ elemento Aristoteles attribuit, at à sole postea magna ex parte illis exutum, & alijs, longèq. ijs ab illis diuersis donatum esse, asserendum est. Vtrius modo tale, tantumq. factum sit mare, num rectè aquæ id elementum Aristoteli constituatur, inspiciendum est. At si quale, quantumq. est, tale, tantumque (quod facere videtur) perpetuò fuisse mare statuat; is mihi quidem Deum Opt. Max. sapientissimumq. veluti corrigere videtur; cum corpus, & primum id, oportere esse decernat, quale, quantumq., nec vsquam apparet, nec extitit etiam vnquam, &, vt dictū est, nec esse quidem queat: quique summè frigidum, summèq. humidum, & dulce, terreque decuplum corpus oportere esse contendat, quod bene calidum, crassumq., & salsum, amarumq., & sentit, & predicat; quod clarissimè immenso quodā terra minus est, vel ipsi in primis Aristoteli. Nam & si (quod minimè admittendū ei fuit) nullas ignoto etiam tunc in Oceano insulas, terras nullas prorsus, quæ ex illo emergant, ibi esse suspicatus est; attamen maximè breuem Oceanum, & vel quæ profundissima ipse memorat maria, Siculum, Sardoum, Tyrrhenumq. vniuersum, adeò breuia intuitus, vt eorum altitudo ad terræ profunditatem nullam (vt suo declaratum est loco) rationem habere videatur, maris magnitudinem terræ vastitati ne cōferre quidem debuit. Quāobrem si quale, quantumq. existit mare, tale, ac tantum perpetuò fuisse decernat, & aquæ id ponat vniuersitatem; manifestè cum rerum conditore Deo de sapientia contendere videatur, cum non eas aquæ elemento naturas, eamq. magnitudinem, quibus donatum est, sed quibus donandum esse propriæ rationes dictarunt, attribuat. Sin maximè à principio frigidum, maximèq. humidum, & dulce, & terræ decuplum, tale, & tantum fuisse statuat, quale, quantumq. aquæ elementum esse oportere decretum ei est; at calidum, crassum, salsum factum esse, quod tenuioribus, dulcioribusq. sui partibus à sole spoliatum sit; quæ mari euenire, & mare pati Aristoteli videtur, tum, & è terræ decuplo in tam minorem redactum esse molem, quia aquarum omnium ritu assidue à sole in vapores soluitur (quam enim aliam eius immutationis asserat causam?) sibi ipsi, & rerum naturæ aduersus, multis modis inculandus est Aristoteles. Duorum certè modorum, quibus immutari mare statuit, alter positionibus, & rerum amplius naturæ aduersus, alter planè falsus est. Et prior quidem suis decretis contrarius; quod ipse ijs, qui mare generant, quique dulce à principio fuisse id ponit, eius salledinis causam reddi posse pernegat, & rectè quidem: necessario enim, si partes eæ mari restituuntur, quibus ablatis, pro dulci, salsum effectum est, dulce iterum fiat: eadem quoq. ratio dispositione, magnitudineque, qua nunc donatum apparet, perpetuò donatum fuisse Aristoteli declaret. Rerum verò naturæ aduersatur; siquidem aqua nulla à calore salta, crassaq. redditur: idq. ipse etiā docet. Similari. n., & tenuis vniuersa, & exigua quid à vaporum natura remota cum sit, vbi plusculum quid attenuatur, quod à quouis patitur calore, in vapores soluitur vniuersa, nulla sui portione calorem, à quo salta fiat, morata. Ea nanque calore sallescunt, & crassefiunt, quæ dissimilaria sunt, quibus multa inest crassities, & quæ non nisi à benè diuturno, beneque vehemēti calore attenuari queat, & cui multus interea indatur calor. Itaque aquæ vniuersitatem, quā aquarum

2. de ge.
eni. c. 2.

aquarum omnium tenuissimā, purissimamq. esse oportet, è tenui, dulcique, tenuioribus sui partibus spoliata, saltam effectam esse, & crassā, probabile non est: quādoquidē, vel ipsius Aristotelis testimonio, quibus sui partibus à sole spoliatur, eæ rursus, & quales mari præinexistenterant, tenues, dulcesq. factę, ei restituuntur: ad hoc immensa huiusmodi aquarum moles in ipsum influit. Tantum igitur abest, vt è dulci, tenuique, & vastiore dulcium, tenuiumq. eius partium abscissu, salsum, crassumq. factum, & minorem in molem redactum esse mare percipiamus; vt magis, cur tot assidue dulcibus, tenuibusq. auctū aquis, è salso, crassoq., dulce tandem, ac tenue non fiat, inq. immensum eius nō excreseat moles, subeat mirari. Modus alter falsus est: nam si calidæ, sicque exhalationis à pluuijs delatæ commixtione, è frigida, dulci, tenui, leui, calida, falsa, crassā, grauis facta sit aquæ vniuersitas; quin eius portiones, lacus, fluuijque, & pluuię amplius, à quibus dicta exhalatio defertur, non & ipsæ calidæ omnes, crassæ, falsę, graues sint, ambigi non potest; minus etiam, si ita immutatum sit aquæ elementum, quin penitus pereat tandem, & Mundi ipsius constructio soluat. Etenim, nec soli, nec agenti cuiquam agendi, immutandique modus veluti prescriptus videtur, vt ad certum vsque terminum agat, immuteturque; sed, & sol, & agens quoduis, quod vniuersum, penitusq. exuperauit, vniuersumq. immutare iam coepit, immutare nunquam cessat, donec proprijs id viribus, cōditionibusq. affecerit omnibus. Idcirco seu solis actione, seu exhalationis ab ipsoeductæ commixtione adeo immutatum est aquæ elementum, penitus pereat tandem; & vel in vapores vniuersum soluat, vel in salem concreseat. Itaque Mundi etiam constructio dissoluatur, vel dissoluta iam sit. Quo enim pacto ex altero frigidorum elementorum, & ex eo præsertim in quo præcipuè viget Aristoteli frigus, frigore omni deturbato, & calido iam facto, non & è terra etiam frigus omne eiiciatur, atque omnia occupet calor? Primorum igitur corporum quodpiam oportere esse decernens Aristoteles à summo frigore, summaq. constitutum humiditate, & mare id esse enunciāns; aut Mundum suo arbitratu componere, aut sibi ipsi, rerumq. amplius naturæ aduersus videtur. Mare autem, vt in primo dicebamus cōmentario, & in proprio planius probabimus, secundum esse corpus, vt reliqua entia quęuis, & profundior è terra à calore à sole ibi indito erutum, & calidum, crassum, salsum, quale existit, sui natura esse, quamplurima explorato inditio sunt.

NEQVE RELIQVAS AQVAS SVPER TERRAE SVPERFICIEM FLVENTES, aut in eius cavitatibus oclusas aquæ esse elementum. Cap. XXIII.

QUOD si positionis tenaces, non mare, sed aquas, quæ per terrę superficiem fluunt, quęq. in terrę concavis includuntur, aquę elementū Aristoteli positum tueantur; nihilominus perperam positum ei sit. Nec propterea modò, quod nequāquam, aliorum elementorum ritu, sibi ipsis vnire, permanentesq. illę sunt; nec quod vel simul sumptę oēs, & mari etiam adiectę, tantę nō sunt, quantum aquę elementū oportere esse decernit Aristoteles; nec quod, vel quę per terrę superficiem fluunt, proprium aquę locū sortita Aristoteli non videntur; sed quod quā longissimè abest aqua quęuis, summo vt à frigore, à quali aquę elementum constitutum esse Arist. decretum est, cōstituta videri queat; quin manifestissimè à calore effecta, & calida omnino est aqua oīs.

COGENTES RATIONES, QVIBVS AQVA OMNIS CALIDA esse demonstratur. Cap. XXV.

AQUARVM omnium generatio, cōstitutio, actio, passio, dispositio, species, operatio ipsas calidas esse perspicue declarat. Quę enim in aere fiunt, è vaporibus, è calida nimirum re in se ipsam coacta, aliud passa nihil, fiunt. Et liqui dō id inde patet, quia quātuus sequat frigus, & vapores adhiat quoruus, dum nō in se ipsos,

se ipsos, & in nubes non coguntur, nullas in aquas concrefcunt vsquam. At vel in cali-
dissimo ambiente, vbi, vel à loci angustia, vel à ventorum ui, quacumque demum occa-
sione in se ipsos spissantur, statim in aquas, beneq. eas grandes coguntur, eòq. (vt ali-
bilatius declaratur) grandiores, quò magis in se ipsos densantur vapores: quæ res ibi
fit, vbi contrarij spirant venti, & multa, magnaq. fiunt tonitrua. Et Peripatericorum
omnium testimonio, ad Arabiæ montes sub ardentissimo, maximèq. sereno cælo, quo-
tidie, & certis penè, statutisq. horis, maximè grandes fiunt pluuiæ. Etenim è ventis, è
vaporibus nimirum ad montes delatis, & ab ijs vltèrius progredi, diffundiq. prohibi-
tis, ac satis tandem in seipsos densatis, penè & vnum factis fiunt. Et solam conspissæ-
tionem ad vapores in aquam cogèdos satis esse nulla frigoris vsam ope, inde intelli-
gitur; quòd non vapores modò reliqui, sed ipse etiam fumus, vel bene calidis inclusus
in rebus passim in aquam cogi apparet. Itaque si frigidò sub cælo, quàm sub calido, fre-
quentiores fiunt pluuiæ, nequaquam propterea id euenit, quia aqua à frigore consti-
tuenda sit; sed quòd veluti res alias omnes, ita & vapores etiam in vnum cogit frigus.
Vbi igitur paulò vehementius id fit, & quòd statim vapores corripit, occupetque, &
prius, quàm in vnum eos cogat, non in aquas eos conspissat, sed in niues gelat. Quam-
obcausam quæ in aere fiunt aquæ, calidè sint oportet, è calida quidem re, & ab agen-
te minimè frigidò factæ. Magis etiam quæ è terra oxoriuntur, vel si, vt Aristoteli placet,
è vaporibus, in se ipsos coactis fiant: quam enim in vapores terram inuertit sol, non à
frigore vllò, sed à calore, & si quidem non magno, at multo certe occupatam esse ne-
cessariò existimandum est. Nam si terram ipsam in aquam agit sol, calidam esse aquam
ambigi non potest: quæ è terra quidem effecta est, at ita à sole immutata, ad eiusq. na-
turam acta, vt nihil, quòd terræ sit, retineat amplius; solis verò conditionibus dona-
ta sit omnibus, pro crassa, tenebrosa, & penitus immobili, tenuis facta, albaq., & mo-
tu gaudens; Solis etiam natura, à qua illè fiunt, donata sit oportet. Aquarum ergo or-
tus omnis calidas eas esse declarat. Idem etiam ex earum actione, quæ sapor est, perci-
pitur. Nam, vt suò planius fiet loco, Sapor, propriæ sapidè rei naturæ actionis, seu pas-
sionis potius, immutationisq., quam lingua, linguæq. inexistens patitur spiritus, & di-
lationis omnino, còstrictionisq. sensus existit. Dilatatur. n. tantum, & constringitur
spiritus; aliud à propria sapidorum natura nihil patitur. Vni porò inexistens linguæ
à proprijs ciborum naturis patitur, immutaturque; quòd non parum eè languent; &
quæ à paulò duriore cute, neruisque, qualibus in reliquis externis corporis partibus
contegitur spiritus, reijciuntur. Quamobrem nihil alibi inexistens spiritus cum attingat,
nihil alibi illas, at vna percipit in lingua; quia vel summè illè imbecillè, at per la-
xissimam eius carnem, mollissimosque eius neruos aditum ad inexistentem spiritum na-
ctæ, iuxta proprium eum immutant ingenium. Proinde spiritus in lingua non alienas
modò vires ab ambiente cibus inditas, quas vnas reliquis in partibus sentit, sed singu-
lorum insuper sapes, proprias nimirum naturæ percipit actiones. Et, vt in commēta-
rio de saporibus vberius actum est, ab ijs, qui moderati, blandiq. participes sunt calo-
ris, vt spiritus, propriumq. linguæ calorem exuperet quidem, at modicum quid, nihil
eum offēdat, nulla afficiat molestia, quin foueat potius & oblectet, & linguam dila-
tet quidem, fundatq., at blandè, nullaq. eam spoliēt tenuitate, dilatatur, & veluti in
amplius expanditur placidissimè; ab ijs verò saporibus, qui immoderati, ac vehemen-
tis sunt participes caloris, & cuius vires non spiritus modò, sed insitus linguæ calor ex-
horreat, aduerseturq., ac proinde eas declinans se se, propriamque contrahat molem,
constringi, constipari, & in angustius cogi se sentit spiritus. Dulces illi, pinguesque, hi
verò acres, salsi, amari, acerbis, austeris, acidi dicuntur, videnturque, prout intentius, re-
missiusue dilatent, còstringantue. Qui sapes veluti paribus linguæ, spirituiq. viribus
præditi sunt, quòd neque dilatari ab ijs, neque constringi se sentit spiritus, insipidi, id
est, actionis expertes spiritui videntur. Huiusmodi aqua in primis cū sit, quin à calore

consti-

constituta, & calida omnino sit, dubitare non licet. Siquidem eæ rebus attribuendæ
sunt vires, quas ipsæ res naturæ vniuersæ collatæ, non humanæ modò (quòd medicis
vt plurimum vsurpatur) sortitæ apparent. Nec verò, quòd contacta aqua frigida sen-
titur, frigida sui natura, vel non calida ponatur. Mitto enim, quòd, vt passim experi-
mur, vel valde calida quæ sunt, si à calidioribus nobis contingantur, frigida apparent;
proindeq. non perpetuò quæ frigida continguntur, frigida censenda sunt. Succis qui-
uis, vel qui caloris summi sunt participes, & igni proximi, cognatique, nihilo aqua mi-
nus frigidi percipiuntur, ab ambiente aere ita affecti. Hyeme certè è terra omni calida
emanat. Nec etiā frigida est, quòd epota immoderatum interdum in animalium corpo-
ribus calorem reprimat, retundatque, aut proprium etiam imminuat: neque enim, vt
dictum est, qualis sit ad nostram naturam collata (quòd medici faciunt) modò quæri-
mus; sed quæ nam sit simpliciter, & naturæ vniuersæ comparata. Calorem natiuum epo-
ta imminuit; nam eo minus calida est; veluti tepida in feruentem iniecta. Eodem pa-
cto febrium incendia extinguit, & magis etiam alieno frigore, non nisi gelida facta.
Nihil nostram euertit sententiam, quòd ignem suffocat copiosa in ipsum iniecta; quæ-
doquidem & feruens idem facit, & marina amplius, calida Aristoteli etiam visa. Et suc-
ci quiuis longè calidissimi, qui perbellè ignem nutrire videntur, eum extinguunt om-
nes, si copiosi in non valentem iniiciantur: quòd liquidi cum sint, tenuesque, poros,
è quibus tenuitas flammæ nutriens, & flammæ ipse elabuntur, illinunt, exitumq. ela-
bentibus obstruunt. Quare nisi statim, prius quàm suffocetur inexistens calor, ipsi ab
eo succi exuperentur, in flammæque agantur, pereat ignis oportet. At vbi materia ad-
est, quæ non adeo ab infusa aqua compingi queat, vel quæ vniuersa incensa sit, quòd
bitumini euenire videtur, in ea accensa flammæ nequaquam ab infusa aqua opprimun-
tur; quin magis nutriuntur. Neq. incendia maxima ab infusis aquis vllis, sed à sola su-
perposita terra extinguuntur. Nulla igitur aquæ actio frigidam eam arguit; at qui præ-
cipuè eius naturam manifestat sapor, calidam esse declarat. Idem quoque eius passionis
attestantur: nam feruēs facta, summoq. donata calore, pene & in igne acta, nihil cor-
rupta, nihilq. ab aquæ natura dimota, immo magis perfectæ, magisque aqua facta, te-
nuior nimirum, humidiorq. videtur. A frigore vel exili correpta in glaciem agitur, corrū-
pitur, pro liquida, humida, fluxili, mobili, minimeq. ad motum inepta re, bene cōpacta,
sicca, dura, penitus immobilis, penitus ad motum inepta redditur: quòd Arist. & Aphro-
disæus etiam nouerunt. Et si robustius, diuturniusque adsit frigus, terra dubio procul
fiet tandem. A calore igitur perfectæ aqua, & magis aqua facta, à frigore in aliam, be-
neque eam dissimilem acta rem, corrupta omnino, immutataque, quin à calore consti-
tuta, eiusque substantia calor quin sit, quis dubitabit? Eius etiam dispositio, speciesq.,
tenuitas. s. atq. albedo caloris eam esse opus indicant: vtraq. enim calorem comitari,
& ab illo fieri, & in igneis simul iuncta esse rebus videntur. Nec verò eandem tantum
igni dispositionem, speciemque sortita est aqua; sed eadem etiam gaudet, ac seruatur
operatione, & corrūpitur ea priuata. Ipsam quidem aquam, veluti & ignem, motu ser-
uari, immobilem factam corrumpi, ipsis conspiciamus oculis. Quamobrem calidam,
& ignis omnino naturæ participem aquam statuere oportet. Quoniam verò entium
operatio à propria eorum substantia, à proprioq. manat ingenio; nihiloq. ferè ab ea
minus, quàm à propria natura seruari, & ea dempta, nihilo ferè minus proptè, quàm
propria dempta natura corrumpi videntur entia: quæ operatione eadem oblectantur,
ac seruantur, & eadem priuata corrumpuntur, ab eadē prorsus natura constituta sunt.
A calore igitur constituta aqua, & caloris edens operationes, actionesque, & perfectæ
à calore, à frigore verò corrupta, & tenuis, albaque, & mobilis, dispositione nimirum,
specieq., & facultatibus donata, quæ caloris propriæ sunt, quæq. à calore entibus in-
duntur, quin à calore sit genita dubitandum non est. Et vehementer mirari licet, Ari-
stoteli etiam talem visam non esse, positamq.; cui nimirum aquæ actiones, passionescq.,
quas

3. de ge.
tex. 13.1. natur.
quæst. 6.

- quas intuitus est omnes, & humoris ipsius natura, calidam esse aquam manifestavit. *Pu-*
4. Mete. tredo, inquit, est eius, qui rei cuiusque humide proprius est, & naturalis calor, ab alieno
Tex. 10. calore interitus; hic verò eius est, quod ambit. Ibi nimirum humidæ res putrent, ubi earum
 proprius, & naturalis calor ab ambientis aeris calore exuperatur. Tum inde id appro-
 bans, quod ibi serius, ægriusque res putret, ubi continentium eas entium calor minus
Tex. 12. viget, Frigidis, inquit, temporibus res minus putrent, quam calidis: exiguus namque
 per hyemem est calor in continente aere, & aqua, quare nihil pollet; estate autem am-
Tex. 14. plior. Tum ex aquæ ipsius conseruatione, corruptioneque idem declarans, Quod mo-
 uetur, inquit, & fluit, minus putret, quam quod in motione non est: nam caloris, qui
 est in aere, imbecillior sit motus, quam eius, qui in re prius inest; ideo nullam facit mu-
 tationem. Fluentes aquæ, vel Aristotelicorum omnium consensu, minus quam stagnan-
 tes, putrent; cum n. moueantur, minus ambiens aer suum ipsi calorem imprimit. Nec ve-
 rò causam ipsi reddant unquam, reddendam certe, cur quæ fluunt aquæ nullæ unquam,
 at stagnantes passim omnes corrumpantur, quæ calidam esse aquam non declarat. Quo-
 niam enim imminui quidem à calore quouis aqua, at corrumpi à nullo apparet; sta-
 gnantium aquarum, veluti & inclusi aeris putredo, ipsarum immobilitati attribuitur,
 itaque & calida ponatur aqua necesse est. Quod enim motu seruatur, motuque gaudet
 ens, calidum id Peripateticis etiam habendum esse ipsa rei natura docet. Nam si nequa-
 quam caloris operatio, qua, & seruatur, & oblectatur calor, at calorem certe facere vi-
 sus est motus. Præterea, dum quibus concrefcunt, & à quibus resoluuntur explicat Ari-
 stoteles, Corporum, inquit, quæ concrefcunt, & indurantur, à calore alia ita afficiun-
 tur, alia à frigore; à calore quidem humorem exiccante, à frigore verò calidum expri-
 mente. Quamobrè alia humoris, alia caloris absentia ita afficiuntur, quæ sunt aquea,
 caloris, quæ terrea, humoris, & ea quidem, quæ humoris absentia, humore collique-
 scunt, nisi ita coierint, ut meatus minores relictæ sint, quam aquæ sunt molis, ut in fi-
 cili; quæ autem non ita, humido omnia liquantur, ut nitrum, sal, & terra ex cœno;
 verum quæ caloris priuatione, ea à calore liquantur, ut glacies, plumbum, æs. Et alibi,
5. de ge. Nullus, inquit, humor sine calore. Quasobres mirari satis Aristotelem non queo, qui
ani. 6.3. non aliter ab aeris, quam ab aquæ calore proprium entium aliorum calorem periri,
 & aquam ipsam ibi interire, ubi eius calor ab ambientis calore exuperatur, ibique in
 glaciem concrefcere, ubi eius calorem frigus exprimit, & glaciem in aquam fundi, ubi
 extrusus calor, ei restituitur, & humori cuius calor inesse, aquam denique calidam cum
 enunciarit, & aquæ, quod frigidam eam declarat, præter eum frigoris sensum, quem
 fucci, vel qui summè calidi sunt, efficiunt omnes, nihil præterea inesse cum perceperit,
 aquam non calidam, & à calore genitam, sed frigidissimam, summamque, à frigore effe-
 ctam esse decernat: quodque per mihi mirum videtur, nullam ad id probandum affe-
 rat rationem. Sed cur Peripatetici, quibus ignis pabulum aqua insuper visa est, hæc sen-
 tentiam ratam habuere? Nam non quod contrariis, & summis ipsis donatum est viribus
 ens, quodque, si ab igne exuperetur, ægerrimè in eum inuertatur, sed simile, cognatum-
 que, & quod promptissimè in ignem agatur, ignis pabulum censendum est.

AER, ET IGNIS, NEC MAXIME CALIDI, NEC PRIMA CORPORA
 Peripateticis videri possunt. Cap. XXVI.

DE I portio, quæ lunæ orbi supposita est, quam in ignem, aeremque
 Aristoteles diuidit, nobis quidem summo à calore constituta, & primi
 corporis portio videri, poni potest; quibus, si non eius id actio, at te-
 nuitas, & albedo, quarum altera caloris opus, species altera posita est,
 manifestat: & quibus æquè summè, quin eadem, quæ sunt naturæ, non
 perpetuò æquè robustæ sunt omnes, sed quæ crassioribus insunt reb?
 quod plures ipsi insunt, proptereaque pluribus agunt viribus, robustiores, quæ contra te-
 nuiores

tenuiores fortite sunt sedes, quod pauciores ipsi, exilioresque insident, proptereaque pau-
 cioribus agunt viribus, languidiores videri possunt; quibus, inquam, vel si à terræ fri-
 gore corripitur, exuperaturque interdum aer, non ideo ab imminuto eum calore con-
 stitutum esse existimandum est; & quibus, qui assidue à terra fit aer, si non ab aere ipso,
 & à cognato fit sole; à propriis videlicet viribus, sed pluribus factis; quibus tandem aeris,
 ignisque conditiones calidum utrumque esse declarant; nullaque alterius passio, quin pri-
 mi corporis portio poni possit, obstat. At si illorum utrumque summo nobis à calore con-
 stitutus, & primi corporis portio est visus; nequaquam & Peripateticis etià eiusmodi
 habendus est: quibus tenuitas, albedoque, nihilominus frigori, quam calori congruunt;
 & primorum corporum naturæ nihilominus in tenuioribus illis languidiores, quin (ut ipsorum
 complures asserunt) robustiores sunt. Itaque robustius aquæ, quam terræ frigus, vehemètio-
 reque igni, quam aeri indunt calor; quibus, qui aeri inest calor, quoniam à terræ frigore exu-
 peratur, imminutus sit oportet; & quibus aer, ignisque assidue corrumpi, generarique vi-
 dentur, & nequaquam à propriis ipsorum, vel cognati entis viribus, sed ab ipso à terra
 educi Sole, qui nihil illis commune Arist. habet, ab alienis nimirum viribus; quibus
 omnino nulla aeris, ignisque conditio, actione calidos eos esse declarat; & quas patiuntur
 passiones, si quidè calore, at bene certè languido, & qui negotio nullo ab aquæ, terræque
 frigore exuperetur, donatos, itaque & secunda corpora esse, manifestent. Neque enim, si
 aeris calor summus, & aquæ, terræque frigori equè robustus sit, vel nullus unquam si sit Sol,
 ab hoc ille exuperetur. Nec si aer primum sit corpus, si quidem corrumpatur, aliena ope,
 ut reficiatur, opus habeat. Quæ circa summum aeri, ignique calorem impartiens Aristoteles,
 & primum utrumque faciens corpus, nec sensu, nec ratione, sed suis tantum positionibus
 innixus est. Nec minus hoc admittit, dum aerem igni non eundem prorsus, sed ex dimi-
 dio contrarium statuit, nihil prorsus ab altero dissentientem, diuersumue alterum, sed ni-
 hilo eadem natura magis, quam eadem dispositione utrumque donatum, nihil omni-
 no sibi ipsi utrumque magis, quam alteri similem intuitus. Verum an, quia siccus vnus,
 alter humidus est, dissimilitudinem habeant, contemblemur.

QVAE, VEL EX ARISTOTELE HYMIDA, QVAEVE SICCA HABEN-
 da. Et ex eo ignem summè humidum esse. Cap. XXVII.

VM ignis, qualis Aristoteli positus est, summè sit siccus; & ab altero
 comuni terræ principio constitutatur, inquitur. Iam ergo humiditas,
 siccitasque sensibiles, quin tangibiles Aristoteli in primis habite sunt,
 positæque; & quæ talia sunt, sensu, quin tactu dignoscenda, dijudican-
 daque ducit. Et ex ipsis omnino, quæ ipsarum utriusque in entium aliorum, & no-
 bis in utriusque illarum contactu eueniunt, utriusque illarum colligit rationes.
 Propterea, quid illarum utraque ab aliorum contactu pati apta, ineptave sit, & quid noster
 percipiat tactus, ubi illarum altera contingit, statuendum. Duritiem quidè, renixumque
 siccitatis, molliem verò, cessionemque humiditatis propriam esse; in eoque ab humidis dif-
 ferre sicca, quod hæc dura sint, & contingenti, comprimentique nihil loco cedant, sed reni-
 tantur, obstantque; illa verò mollia sint, & promptissimè cedant, terram, aquam, aerem con-
 trestantes, nullo labore percipimus. Vel omnino n. consensu, Terra summè sicca, aqua ve-
 ro, & aer amplius summè humidus est; & præter singulorum calorem, frigusque, nihil aliud
 terræ contingeres, comprimentesque; nisi duritiem, renixumque; aquam verò, & magis
 aerem, molliem, cessionemque percipimus: siquid idè patet, duritiem, renixumque siccitatis,
 molliem, cessionemque humiditatis proprias esse. Itaque dura quæ sunt, & comprimen-
 ti nihil cedunt, nullumque in se ipsis locum faciunt, in sicciorum, quæ verò mollia sunt, ni-
 hilque contingentem renituntur, proindeque nihil, aut exiguum quid percepta loco cedunt,
 & in seipsis id admittunt, in humidorum serie reponantur. Hæc Arist. testimonio etià
 confirmemus. Humidum id, inquit, est, quod proprio quidè termino indeterminabile est,
 facile terminabile existens. Non quidè, quod proprio termino inuitum continetur, & li-
 bens à se ipso separatur, diffinitque; ipsi n. præcipue Arist. similia, quæ sunt, libetissimè sibi
 aut al

2. de ge.
 et corru.
 te. 9.

K ipsi

ipsis coeunt, quin separata ubi sunt, ad sese mutuo, ubi licet, feruntur) sed quod summe laxa, humida cum sint, nihilq. comprimenti, contingentie, quin paulo corpulentiora, grauiorq. que sunt, ne proprio quidem oneri reniti queant; quiduis compressa, contactaue, & vel a seipsis onerata, grauataq; cedunt, delabunturq.; & comprimentibus, contingentibusq. inherunt. Itaq. eorum terminos, figuramq. suscipiunt. Siccu contra id, inquit, est, quod proprio quidem termino facile terminabile, alieno vero indeterminabile; quod. s., quia bene compactum, densumq. est, comprimenti nihil cedit, sed renititur vniuersum; supreme superficies nullam in partem cedunt. Et tenuitas, inquit, humiditatis est, & humiditas oino, at non pura, sed siccitati comista. Siquidem tenuia que sunt, humoru ritu repletiua & ipsa sunt, comprimentibus, contingentibusq. cedunt. Propterea humida repletiua Arist. visa sunt; quod proprio termino non continentur, & propter alienum suscipiunt, quia cedunt. Crassum vero sicci, quod ad cedendum, proindeq., & ad replendum ineptum existit. Rursus viscosum, inquit, humidi, at non vnius, sed sicco comixti. Quoniam, aque instar, viscosa que sunt, cuiusmodi oleum est, diffuunt, delabunturq., proprio termino indeterminabilia sunt, cedunt namq.; At, quod contingenti magis, quam aqua, affiguntur, quod non vniuersa. s. loco cedunt, siccitatis & ipsa participia videri possunt. Aridum autem sicci: aridum, n. quod perfecte siccum est; adeo ut & congelatum sit propter propriam humiditatis defectum. Quod renitens factum sit, ac comprimenti nihil cedit. Amplius, molle quidem humidi, molle, n. quod in seipsum recedit, & non renitit, quod humidum facit. Et durum igitur sicci, quod comprimenti renititur; id quod siccum in primis facit. Et alibi duri, mollisq. natura explicans, Durum id est, inquit, quod per superficiem in se non cedit. Molle autem, quod cedit, nec compressione vndiq. circumfunditur. Aqua, n. mollis non est; nam superficies cum premitur in profundum non cedit, & compressa vndiq. circumfunditur. Ac id quidem absolute durum est, aut molle, quod absolute tale est; ad aliud autem, quod ad aliud tale: ac ea quidem, que ad alia sunt, in definita sunt, propterea quod magis aut minus. Cum autem sensibilia oia sensu diiudicemus; manifestum est, quod absolute durum, & molle, quod tactu nobis definitum est, tactu, ut medio, vtentibus. Quare, quod eum exuperet, durum, quod cedit molle esse dicimus. Necesse igitur est, id quod termino suo determinatum corpus est, durum esse, aut molle; aut. n. cedere, aut non. Sequitur de rerum cessione, renixuq., que illarum humiditatis, que sicce ponende sint, Aristotelem colligere; & cessionem humorum, renixum siccorum proprium esse decernere. Nam, que summa, pura, ex humiditate Arist. constat, summam ipse ijs cessionem, summum contra renixum ijs attribuit, que summa, pura, est siccitate; minorem ijs cessionem, renixumq., que, veluti ex vtriusq. sibi ipsis copulatis, constant. Promptissime enim, cedant oportet, que quiduis contacta, & vel a proprio grauata onere diffuant, dilabunturq., & alienum terminum, alienamq. suscipiant figuram. Summe renitantur, que nullo a comprimente, nulloq. a pondere separari se patiuntur: comprimenti tandem, grauantiq. nulli locum in se ipsis vllum faciunt. Nam quibus intermedia spatia replenda sunt (quod tenuia Aristoteli prestant) cedendum & ipsis; neq. enim spatia subeant, repleantq. ea oia, nisi comprimenti, contingentie cedant. Quin & que humorum ritu, vel proprio cedunt oneri, at, quo cedunt loco, non tota recedunt, sed (quod viscosa facere visa sunt) sui ibi portionem quampiam relinquunt, non penitus, nec vniuersa cedunt. Minus etiam, que compressa quidem sui superficie in profundum cedunt, at comprimenti non vndiq. circumfunduntur, mollia nimirum: manifestum. n. propterea non vndiq. circumfunduntur, quod comprimenti parum, proprio oneri nihil cedunt; sed huic quidem magis, at vtriusq. certe renituntur, obstantq.: nam si id non agant, aque ritu, illi vndiq. circumfundantur. Propterea. n. rebus, que eam compriment, circumfunditur aqua, quod nulla prorsus compressione cum moretur, sed statim illam effugiat omnem, ac ne proprium quidem sustineat pondus, comprimenti cuius, & proprio etiam cedit oneri. Et bene continua, beneq. similis cum sit, & vndiq. cum coarceatur, proindeq. nihil in se ipsam magis cogi, neq. in profundius, ampliusue agi.

locum

locum omnino, quo comprimenti cessit, neq. in se ipsa, neq. in profundo, latere nancisci cum possit, vniuersa attollatur necesse est. Siq. comprimens in profundius deferatur, ut illius in medio vacuus locus fiat; quare eum circumstat aqua delabitur, ac comprimenti superfunditur. Id vero mollia non faciunt; siccitatis. n. participia, comprimenti renituntur: & ita parum ei cedunt, ut quo cessere loco, eum, vel magis in se ipsa compressa, vel in profundius, ampliusue extensa, portione, que cessit, prebeant; et si in sublimius, quare illum circumstant partes, attollantur, quia bene siccitatis participes sunt, bene sese continent, nihilq. proprio cedunt oneri, nequicquam subeuntibus rebus superfunduntur. E rerum igitur cessione, renixuq., humiditatis, & siccitatis naturam colligit Aristoteles, queq. cedunt humida, & que renituntur sicca esse decernit. At non cumulat, ut arbitror, hoc prestatit: etenim humiditatis, siccitatisq. rationem inquirenti, explicantiq. Aristoteli, non que humidis, siccisq. rebus eueniunt, & que ex pati apta, ineptaq. sunt, sed illarum substantia, & essentia, & a quibus, & quomodo constituuntur, intuenta, atq; explicanda erant. Quod si factum esset, non modo que humidis, siccisq. rebus eueniunt passiones, vires, conditiones omnes, sed causa insuper, quamobrem que pati videntur, patiuntur, & eorum, que non patiuntur, immunes sint, & quod caput est, quid humiditas ipsa, ipsaque sit siccitas, & que humida, que sicca ponenda forent, homini eluxisset. Nam si, quod patiuntur plane sicca, dum in plane humida transmutantur, paulo attentius animaduertisset, eadem fortasse, que nobis, illarum, vtriusq. ei visa esset, humiditas summa materie expansio, & amplificatio, siccitas summa materie complicatio, & conspissatio. Terra quidem omnium consensu summe sicca dum in aquam, aeremq., res omnium etiam consensu summe humidas mutatur, perspicue in multo ampliorem expanditur molem. Hunc in modum humiditatis, siccitatisq. ratio explicata si sit, vtriusq., & humorum, siccorumq. conditiones explicatę sint oes, & earum insuper cause. Quoniam igitur que satis expansa, explicataq. est materia, ea contrahi, & in angustius agi potest; que contra ita in se ipsam collecta, conspissataq., magis ut conspissari non possit, ea contrahi, & in angustius cogi non potest; & humiditas summa materie expansio, explicatioq., siccitas summa materie conspissatio, contractioq. est; vtriusq. que humida sunt, cum in se ipsa resideant, & sese retrahant compressa nullo cedunt negotio; sicca contra, quod in angustius cogi non possunt, quod omnino a suppositis ne sese retrahant, prohibentur, renituntur, nihilq. comprimenti cedunt. Fortem, & commodius materie expansio tenuitas, conspissatio vero, constrictioq. crassities dicta Arist. foret. Et ita dictę si sint, ne inquirenda quidem illarum ratio videri poterat, que vel ab ipso nomine satis erat manifestata: clare. n. tenuitas materie expansionem, explicationem, materie tandem exilitatem, paucitatem, crassities autem conspissationem, constipationem, materie in summa copia significat. Nec (quod passim modo Peripateticis accidit) ambigat vnquam, vtrę illarum res singule donatę sint dispositione. Quid. n. quam contrectare potes res, tenuisne ea sit, laxaq., an crassa, conspissataq. dubius es? Itaq. rebus dispositiones indentes, quod Arist. contigisse minime videtur, erremus nunquam. Fortem. n. propterea siccitas igni ab Aristotele tributa est, adeoque pertinaciter siccu esse ignem Peripatetici contendunt; quod humiditatis, siccitatisq. ratio non satis, nomen certe nihil earum essentiam manifestat. At deinceps iuxta ea, que de dictarum dispositionum ingenio ab Aristotele tradita sunt, & iuxta ea oino, que in tactu agunt Aristoteli, que humida, que sicca ponenda sint, statuamus. Tangibiles. n. cum sint, vtriusq. tam dignoscende sunt, diiudicandeq. Molle, inquit Aristoteles, humidum est; molle. n. quod in se ipsum recedit, & non renititur, quod humidum facit. Durum autem siccu est. Itaq. iuxta Aristotelis decreta, que cedunt humida; dura contra, que renituntur, sicca. Neq. vero que agere proprio termino continentur, & prompte alienum suscipiunt, aliam ob causam, & hoc, & illud patiuntur, nisi quod comprimenti, contingentique nihil obnituntur; sed nullo se se negotio contrahi, retroque agi sinunt, cedunt nimirum.

K 2 Et

Et tenue, inquit, humidum est; siquidem replere aptum est, veluti & humidum. Nec vero alia ratione, nisi quod & ipsum, quia subtile est, proprio termino non valde continetur, & facile alienum suscipit; quia videlicet sequitur, quod contingit. Quare, quæ promptè comprimenti, contingentique cedunt, ea humida, sicca contra, quæ renituntur, duraque sunt, statuenda. Ex quibus sequitur, ignem sublunarium omnium humidissimum Aristoteli ponendum esse. Etenim, & si nostræ hæc flammæ, & noster hic ignis, cui plurimum est terræ admixtum Aristoteli, ac proinde opacus, non valde tenuis videri potest, nihil tamen contingenti renititur, fluit, replet. Quod si continentis termino non facile terminatur, immo elabatur, ut in furno conspiciamus, est, quia superum locum petit, ubi siquid erit, cuius figuram suscipiat, illam plane retinebit. Neque aer, & aqua extra propria loca alienis terminantur terminis, dummodo ad sua ferri loca sit expeditum; ut ex aqua in aere, & aerem in aqua, inclusis intelligimus. Quasobres ignis ille purus, & maxime transpicuus, oēs obtinet humido attributas ab Aristotele affectiones, & magis, quam aer; siquidē ob tenuitatem eō promptius cedit, fluit, replet, alienaque recipit figuram: quam. n. rōnem habet in tenuitate aer ad aquam, eam habet ignis Arist. ad aerē. Neque impedimento est, quin humidus sit Arist. noster ignis, quod veluti in pyramidem coire, & (quod siccorū esse ipsi videntur) sese continere, & proprios terminos, propriamque figuram habere apparet. Non. n. quæ humida sunt, sibi ipsis nihil vscquam coire Aristoteli positū est, nec poni omnino potest; quin similia quæ sunt, cognataque libentissime sibi ipsis hæerere, vniūque Aristoteli videntur, & videantur necesse est; sed non ita sibi ipsis colligata esse, inquit, ac in se ipsa cōstipata; quin (quod flāma queuis facit) ab impulsu quouis, & quouis à cōpressionē diffundantur, vel in se ipsa resideant.

IGNEM SUMME TERRAE OPPOSITVM, SUMMEQVE CONTRARIUM esse. Et talem ipsi in primis Aristoteli ponendum. Cap. XXVIII.

IGNEM summè humidum, & penitus Terræ oppositum, cōtrariumque Aristoteli ponendum, ita conspectū existimo, ut nihil amplius inspicendum sit. At si id amplius intueri placet; in illorum vtriusque aspectu, contractuque, & actionibus, operationibusque, tum & loco perdisceamus. Quæ entibus quibusvis vires, dispositiones, species, facultates insunt, ab ijs eē omnes inditæ illis sunt naturis, à quibus constituta sunt. Et Aristoteles, quia dicta corpora sensilia, quin tactilia sunt, ipsorum etiam naturas sensiles, & tactu percipiendas, dijudicandasque statuit. Preterea summam ad proprium locum entia cognationem habere, quin singula ab eo propriam formam, propriam nancisci perfectionem docet. Nobis ergo, num ab altera cōmuni terræ natura cōstitutus sit ignis, inquirentibus, dictæ vtriusque conditiones, & locus inspicendus est. Sique illarum quampiam communem sortita appareant, cōmuni à natura constituta esse asserendum est. Sin maximè in omnibus dissideant, & ipsi ante omnes Aristoteli dissidere visa sint; à cōtrarijs naturis effecta, & ipsi summè contraria esse intelligendū fuisse, statuendum sit. Ignis quidem non calore magis, quam reliquis affectionibus, facultatibusque, & loco summè terræ oppositus, summèque cōtrarius est. Illa summè crassa, opaca, tenebrosa, quæ corripit cōpingit, duratque omnia; & summè immobilis, torpidaque. Mūdi vniuersi in medio, & veluti in centro iacet. Ignis summè tenuis, trāspiciuus, summè albus, lucidus, quæ exuperat resoluit, emollitque, attenuat oīa; & perenni, longeq. velocissimo motu extremo in loco conuertitur. Tales terræ, & ignis cōditiones, facultatesque esse oēs, in primo satis monstrauimus commentario, & qui sensibus aduersari noluerit, ingenuè fatebitur. Nec Peripatetici inficiantur; & si album interdū terræ assignant colorem. Est ubi Aristoteles nigram eam ponit. Propria certè substantia, propriaque operatione summè eam igni oppositam, contrariamque, & quæ horum intermedia sunt corpora, aquam, atque aerem, medijs etiam naturis, facultatibusque donata esse

esse apertè declarat. Iam prima corpora ad propria loca, ut ad similes, cognatasque res, & à quibus foueantur, seruenturque, quin ad illa, ut ad proprias formas, propriaque perfectiones ferri, nec esse elementa, nisi ad sua perueiant loca, summè contendit. Leuitatem, grauitatemque entibus à proprijs ipsorum naturis indi. quin veluti entium naturas esse, & propterea omnino diuersæ à sublunaribus naturæ cōelum esse enunciat; quod diuerso mouetur motu. Itaque corporum similitudinem, dissimilitudinemque à propriorum locorum vicinia, distantiaque, & ipsorum ponderis, inclinationisque, è motuum differentijs colligendam præcipit, & ex ijs illas colligit. Locorum medium extremo, inclinationum verò leuitati summæ summam grauitatē, motui, qui à medio, eum, qui ad medium, summè opponi, summæque cōtrarium esse statuit. Soli terræ medium locum, summamque grauitatem, qua omnibus subsidet, & motum, qui ad medium, vni igni extremum locum, summamque leuitatem, qua omnibus superstet, & motum à medio assignat. Locis, quæ extremi, medijsque intermedia sunt, medias positiones, naturasque, & corporibus, quæ in ijs continentur, medias inclinationes, mediosque motus, leuitatem aeri, at non summam, sed quæ terræ quidem, atque aquæ superstet, igni subsit, grauitatem aquæ, quæ igni, aeri que subsidet, at terræ superstet, & motum acri à medio, at non perpetuò, sed ibi modò, ubi terræ, aquæque subsit, at si igni superstet, ad medium, aquæ contra ad medium quidem, si aeri, ignique superstet, at si terræ subsit, à medio impartit. Quas ob causas proprius ignis, terræque substantiam, operationemque, & locum intuitu Aristoteli; igni non aquam, sed terram summè oppositam, summæque contrariam esse, & quæ intermedia sunt entia, aquam, aeremque, medijs naturis, medijsque donata esse facultatibus visum esse, positumque, liquidò pater. Sed quid ego ex ijs, quæ de locorum differentijs, eorumque ad corpora, quæ in ipsis continentur cognatione, ac similitudine, & de proprio ignis, terræque loco, & eorum inclinationum, motuumque differentijs tradidit Aristoteles, igni, non aquam, sed terram summè opponi, decretum illi esse colligo, si id apertissime ipse enunciat? Non enim è motuum, sed è mobilitatis, immobilitatisque, elicit contrarietate; quam, vel si contrarij sibi ipsis ponantur motus, multò maiorem esse, quam quæ ipsorum est motuum, ne Peripatetici quidem abnegent vquam. Oportet, inquit, quod firmum quid, stabileque habeat cōelum, circa quod moueri possit, terram esse immobilem, & in medio positam: quod enim circulo mouetur, necessariò circa medium stabile mouetur. Terra autem existente, & ignem existere necesse est. Si enim alterum contrariorum natura, & alterum; siquidem eadem cōtrariorum materia; & prior est affirmatio negatione, veluti calidum frigidum. Quies autem, & graue dicuntur iuxta leuitatis, & motus priuationem. Ut terræ postea igne ex dimidio eundem faciens, & summè eum aquæ opponens; & aquæ, aerique veluti terræ, atque igni, summam assignans vires, non rerum naturæ magis, quam sibi ipsi discors euaserit. Quod restat huius positiones, quibus non calori modò, frigori que, sed humiditati, siccitati que se ipsas efficiendi facultatem attribuit, & aquam, atque aerem prima corpora statuit, ita reiectas esse, & humiditatem, siccitatemque agendi vi donatas, & sui feraces non esse, sed perpetuò à calore illam, hanc à frigorem igni, & cōelum tantum, terramque prima esse corpora, & à quibus reliqua entia omnia, & aquarum omnium moles, constituatur, ita enucleatum existimo; ut nec illè confutatione, neque hoc longiore indigeant probatione. At quoniam non ipse tantum, Lucanusque, ocellus, à quo omnia, quæ de quatuor agentibus rerū principijs, & de quatuor primis corporibus, rerumque omnium elementis conscripsit Aristoteles, quin ipsamet verba videtur mutuatus; sed Empedocles etiam, & Hippocrates calorem, frigusque, & humiditatem, siccitatemque, agentia rerum principia, & terram, aquam, aerem, & igne prima corpora esse, & ex his sibi ipsis commixtis entia omnia constitui, decernit, & inditia quædā, è quibus id colligit, affert; propterea in ijs aliquantisper immoremur.

E QVIBVS CALOREM, FRIGVS, HVMIDITATEM, SICCATATEM,

cum animalium, tum entium reliquorum omnium agentia principia, & ignem,
aerem, aquam, terram prima corpora, & rerum omnium elemen-
ta esse colligit Hippocrates. Cap. XXIX.

1. de na.
hum. te.
5. et seq.

I vnum, inquit Hippocrates, sit homo, nullo vnquam tempore do-
lere possit. Neque enim sit, à quo dolore afficiatur, siquidem vnum
esset: quinimò si dolebit, necessum est, vnam medelā esse. Nunc au-
tem multæ: in corpore enim multa sunt, quæ morbos creant, si quā-
do præter naturam calefiant, & refrigerentur, siccenturq; , atque hu-
mescant. Quamobrem multæ sunt species morborum, & multæ ipso-
rum sanationes. Primum igitur necessitas vrget, minimè ipsum ex vno generari. Quo-
modo enim vnum quippiam existens aliud generet, nisi cuiusdam commisceatur? De-
inde haud generent quidem, nisi quæ eiusdem generis sunt, quæq; eandem vim ha-
bent, misceantur. Rursumque nisi calidum cum frigido, & siccum humido mediocri-
tatem, & equalitatem mutuam inter se habeant, sed alterum, quàm alterum multò ex-
cellat, & vehementius, quàm infirmum; generatio fieri minime poterit. Quamobrè
qui sit, vt quippiam ex vno generetur, quādo neque ex pluribus generetur, nisi pro-
bè habeant penes mutuum temperamentū. Necessum igitur cum talis sit natura om-
nium aliorum, tum verò hominis; hominem non vnum esse, sed vnumquodq; eorū,
quæ ad generationem conferunt, vim quandam in corpore habere, quam sanè con-
tulerunt. Rursumq; necessum est, hominis corpore intereunte, vnumquodque ad
sui ipsius naturam secedere, & humidum ad humidum, & siccum ad siccum, & cali-
dum ad calidum, & frigidum ad frigidum. Talis autem natura est, tum animan-
tium, tum aliorum omnium. Et omnia eodem modo generantur, & pereunt eodem
modo. Natura enim eorum constat ex ijs omnibus iam dictis; & in idem, sicuti dictum
est, finem habent. Vnde enim consistit vnumquodque, in idem etiam abit. Hominis
autem corpus in se ipso sanguinem habet, & pituitam, & bilem vtramque, flavam, &
atram. Et hæc quidem sunt naturæ corporis ipsius; atque ob hæc, tum dolet, tum sanū
est. Sanum igitur est, cum hæc mediocriter, tum viribus, tum multitudine mutuo inter
se se habuerint; præsertim si commixta fuerint. Dolet autem, cum horum quodpiam,
aut minus, aut amplius fuerit. Nec satis fortè humores singulos à naturis, quæ dictæ
sunt, confectos declaratum existimans; & annū vniuersum, veluti animal, & quattuor,
quæ dictæ sunt, & ipsum naturis compositum, ac & quattuor in tempora diuisum esse,
quorum singulis illarum binæ insint, & Ver calidum, & humidum, Aestatem calidam,
siccāque, siccum itidem Autumnum, ac frigidum, Hyemem frigidam, humidamq;
esse supponēs; & ex incremento, quod singulis ijs in temporibus humores suscipere vi-
dentur, qui ijsdem naturis, quibus, & tempora donati sunt, amplius id aperiri posse
intelligens, Pituita, inquit, per hyemem in homine augetur, vt pote quæ natura ma-
ximè cum hyeme consensiat. Est enim humorum omnium, quibus corpus præditum
est, frigidissima; cuius rei id testimonium habeas, quod si pituitam tetigeris, sangui-
nemque, atque etiam bilem; pituitam omnium inuenies frigidissimam; tametsi ea vi-
scida quàm maximè sit, viq; maxima post atram bilem trahatur; & quæ vi cietur, à vio-
lencia coguntur incalefcere: his tamen omnibus nō obstantibus, pituita suapte natu-
ra frigidissima esse videtur. At verò, quod hyems corpus pituita repleat, inde noueris.
Hyeme expuunt, atq; per nares pituitosissima homines emungunt: sed & tumores albi
hoc maximè tempore exoriuntur, & reliqui præterea morbi pituitosi. At vere pituita
quidem in corpore adhuc pollet, & sanguis accrescit: Frigora siquidem remittuntur,
& aquæ accedunt, & proinde sanguis augetur, nempe ob imbrēs, & calidiores dies.
Ipsi enim ex anni temporibus hæc maximè sunt secundum naturam. Nam & humidū,
& calidum est, id quod his cognosces inditijs. Vere, ac Aestate maximè dyfenterijs ho-
mines

Idem te.
32. &
seq.

mines arripiuntur, sanguisq; è naribus diffuit; & sunt præterea calidissimi, & rubicū-
dissimi. Aestate autem sanguis adhuc viget, & bilis in corpore assurgit, quæ ad autum-
nū vsq; protenditur. Autumno exiguus efficitur sanguis, quod naturæ eius autumnus
aduerferur. Bilis verò corpus æstate, & autumno occupat; quod his inditijs cognosces,
nimirum hoc anni tempore homines bilem sponte euomunt, & biliosiora medicamē-
tis purgati deiciunt: id ipsum & febres indicant, & hominum colores. Est verò pitui-
tis purgati debiliior: est enim tempus hoc naturæ illius aduersarium, quippe cum ca-
lidum, & siccum sit. Autumno sanguis in homine fit paucissimus; nam siccus est autū-
nus, & qui iam hominem refrigerare incipiat. Porro atra bilis autumno plurima est,
atque plurimum viget. Hyeme autem inuadente, bilis refrigerens imminuitur. Pi-
tuita verò rursum, & ex multis pluuiis, atq; etiam ex longis augetur noctibus. Inde
itaq; , vt videtur, non vno ex elemento, vnaq; ab eius natura, sed pluribus ex elemen-
tis, pluribusq; ab agentibus naturis certa sibi ipsis commixtis mēsurā, & mutuo in se
ipsas agentibus omnibus, è terra, aqua, aere, igne, ab eorumq; naturis omnibus calo-
re, frigore, humiditate, siccitate, & hominem, & entia reliqua constituta esse colligit
Hippocrates; quod si vno ex elemento, vnaq; à natura constitutus sit homo, ac natura
alia nulla ei insit, à qua, quæ ipsum constituit, oppugnari, oblediq; possit; nequaquā iam
mutari, patiq; , nec dolere possit; ac si doleret, quia ab vnica offensus esset natura, vni-
co doleret dolore, & vnico, simplici, eo liberaretur medicamento. Non, quod pas-
sim euenire videmus, morbis multis, multisq; homo laboraret doloribus; & multis ijs
liberandus esset medicamentis. Et è terra, aqua, aere, igni, ab horumq; naturis om-
nibus calore, frigore, humiditate, siccitate sibi ipsis certa immixtis mēsurā, & mutuo
in se ipsa agentibus omnibus, & hominem, & reliqua entia constituta esse omnia ex
eo concludis, quandoquidem corpore præter naturam concalescente, refrigeratoque,
& humefacto, exiccatoque, illorum quopiam nimis aucto, imminutoque, & reliqua cor-
rumpente, ægrotat homo, doletq; . Neque enim, nisi hominis principia illa sint, & ab
omnibus certa mēsurā sibi ipsis committis, & mutuo in se ipsa agentibus constitutus
sit homo; quouis illorum nimis aucto, imminutoque, reliqua exuperante, & corrup-
pente, vel à reliquis offenso, langueat homo, angaturque, & intereat tandem. Inde etiā,
& homines, & entia reliqua dictis ex elementis sibi ipsis committis composita esse su-
mit Hippocrates; quod vbi homo, & reliqua entia corrumpuntur, in res resolui viden-
tur, quæ igni, aeri, aquæ, & terræ similes sunt.

E DIVERSO HOMINIS DOLORE, A PLVRIBVS EVM AGENTIBVS
naturis constare minime colligitur. Cap. XXX.

Et a quidem antiquiores, & ipse in primis Hippocrates, nihil cœ-
lum, terramq; , Mundi vniuersitatem immutari vnquam, & anima-
lia, plantasque, & entia reliqua passim generari, & singula seorsum à
reliquis existentia, & magis etiam sibi ipsis apposita, immixtaq; cor-
rumpi obseruantes oīa, è quibusdam fieri concluderunt; quæ con-
trariis, quibusq; se se mutuo oppugnēt, oblādantq; , donata sint na-
turis; sed quorum tamē nullum penitus corrūpatur vnquam; quin
perpetuò in propria natura, propriaq; seruetur magnitudine. Nam si ipsa etiam, vel
illorum vllum corrumpatur, periculum immineat; ne vel natura vna reliquas exu-
perante omnes, vnū fiant omnia; vel vniuersa in mole naturis omnibus sibi ipsis im-
mixtis, in chaos abeat pulcherrima rerum constructio, pulcherrimusq; confundatur
ordo. Verum non bene, ex ijs omnibus inexistentibus, & ab eorum omnium naturis,
& à calore, frigore, humiditate, siccitate, sibi ipsis immixtis, mutuoque in se ipsas
agentibus omnibus, animalia, & reliqua entia constitui omnia; ac humiditatem, sic-
citatemq; nihil minus, quàm calorem, frigusq; agentia rerum omnium principia, &
anima-

animalibus non vnum modò calorem, sed frigus etiam, vt proprium inesse principiū decernit. Quod ex eo colligit, quòd si quando solito vehementius corpus calefiat, vel refrigeretur, humefiat, vel exiccetur, morbis, doloribusq. homo corripitur; principiorum scilicet, à quibus constitutus est, & è quibus constat, quopiam nimis aucto, vel nimis imminuto, ac reliqua corrumpente, vel à reliquis corrupto. Primum quidem Hippocratem, non perfecte caloris ingenium intuitum demonstrat; dum, quæ vna à natura constituta sunt entia, ea, quia alia ipsis agens natura non inest, quæ illam oppugnet, oblatq., & ipsius opus demoliatur, immutari, corrumpiq. non posse statuit. Calor, vt sexcenties inculcatum est, seipsum generandi, amplificandi, quoquo versus effundendi, molem, quam attingit, vniuersam occupandi facultate præditus, summèq. mobilis sui natura est; & non summa modo à motu afficitur voluptate, sed viuificatur etiam; & seruatur: in angustum coactus, compressusq., molestia summa, summèque afficitur malo. Itaq., si seruandus, potestate donandus fuit, molem, quam subit, adeò amplam leuemque reddendi, nihil, vt eius densitas ipsum cõprimat, nihil pondus grauet. Et ea sanè viget; & assidue, incessanterq. iuxta eam agit: cum primùm molem subit, laxare eam, attenuareq. aggreditur; nec laxandi, attenuandiq. finem facit vllum, quoad in quam dictum est, eam egerit tenuitatem. Huiusmodi cum sit caloris ingenium; molem vbi is subit, quæ, cuiusmodi nostra entia omnia propemodum sunt, è partibus composita sit, quarum aliæ molliores, laxioresq. sint, & quæ subeunt, laxantiq. ipsas calori minus renitantur; duriores aliæ, densioresq., & quas egrius subeat, laxetq. calor; quod ex ea constituitur ens, vel si alia ei agens natura, à qua inexistens calor offendatur, vel entis constructio immutetur, nulla prorsus inest; necessariò tamen, & caloris vires, & molis etiam dispositio assidue immutetur; & quod passim euenire apparet, longè à se ipso diuersum fiat, oportet. Incessanter enim se ipsum generans, amplificansq., & vniuersum in ens, se effundens calor, & vniuersum immutans, at non æque copiosius vniuersum subiens, nec æquè immutans, sed multò his, quàm aliis, copiosiores se indēs, multòq. modò, quàm alias, magis laxans, & quas in tenuitatem egit, secum eas educēs omnes, non solum, ens vniuersum summopere immutabit, sed veluti in multa ager entia. Ergo, vel vno à calore constitutus homo si sit; nullaq. alia ei inest natura, à qua oppugnetur; illius tamē, & natura, & dispositio immutatur. Quapropter bene dissimilari, beneq. diuersa constitutus è mole, & è partibus constans, quæ propriæ naturæ viribus, & dispositione summopere à se ipsis differunt, & quarum singularum calor in reliquas effunditur omnes, variis affectuum generibus, variis dolorū formis necessariò tētat.

CALOR FRIGVSQVE VNI, EIDEMQVE SVBIECTO NON ERAT

indendum. Nec frigus, veluti & calor, agens animalium principium ponendum. Cap. XXXI.

PUGNAT cum sensu, dum calorem, & frigus, naturas maximè sibi ipsis contrarias, & quæ sibi ipsis coire non sultinent prorsus, sed perpetuò, incessanterq., & ad internitionem vsq; mutuò sese oppugnant, obleduntq.; in vnum agit. Illa enim (vt alibi latius paruit) diuerso donata ingenio, diuersaque gaudentia operatione, diuersa gaudet etiā, indigentq. molis dispositione. Animalia quoq. è semine, menstruoq; sanguine, & maternis in uteris, è bene calidis rebus, & calidissimo in loco constitui, & non modò humores reliquos, qui corpori inexistunt, & è quibus corpus componit, sed ipsam etiam pituitam, quæ frigidissima Hippocrati videtur, & atram etiam bilem, cui magnum ipse attribuit frigus, bene calidā vtramq., & fluidā contingentī, & ab hac terram fermentari, expandi, ac attolli, & partes, quibus impermixta adhæret, exulcerari, corrodiq., actiones deniq. edi, quæ caloris, & bene strenui sunt; cum intueretur; nihil ta-

hil tamen sensum secutus, nō minus à frigore, quàm à calore constituta esse decernit. Nec verò (quod antiquiores arbitrati sunt) quæ non summo calore, summoq. vigent frigore, talia sunt, quòd non vno à calore, vnoq. à frigore, sed ab vtriusq. sibi ipsis immixtis, simulq. agentibus constituta sunt, & calorem, frigusq., quod non integrum, robustissimūq., sed imminutum est, languidumq., alterius commixtione tale factum esse, ac entibus, quæ calida contingantur, & calida sunt, frigus inesse, & à frigore etiam constituta esse dixerit quis. Vtrique enim in alterum agendi, alterum deturbandi, interimendi, cuiusq. sedem occupandi facultas tributa est; idque semper vtrumq., qualè cumq. est, molitur. Itaq; vel quod longè robustius est, dum languidius oppugnat, interimitq., repatitur ab eo, eiusq. vires imminuuntur. Quando ergo intelligi non potest, quomodo naturæ adeo cōtrario donata ingenio, & quæ vel in primis cōtrariæ sunt, ac nunquam non sese oppugnant, & mutuò vndique deturbant, quòd contraria gaudent, opusq. habent materiæ dispositione, veluti proprii ingenij oblitæ, depositis odiis, communem sibi construant sedem, concordeseque ineant amicitiam sibi ipsis coeuntes: vtrique caloris, frigorisque imminutio, non alterius commixtioni, sed actioni, repugnantiaq. tribuenda est. At ad Hippocratem redeamus (suo enim loco de his pluribus agendum) & entia omnia, quæ præsertim similia sunt, vna à natura, quin, vna terra excepta, & si quæpiam in profundioribus eius partibus sunt entia, vno à calore reliqua omnia constituta esse, manifestum fiet.

NEC, QVIA HVMDITATE, SICCATATEQVE AVCTA HOMO

dolet, agentes, & ipsas animalium causas ponere debebat. Cap. XXXII.

NON rectè è dolore, quo humiditate, siccitateq. nimis aucta, imminutaue homo corripitur, se ipsas iis generandi, amplificandiq., & mutuò in se ipsas agendi facultate donatas, & agentes, & ipsas animalium causas, agentiaq. principia esse colligit Hippocrates. Siquidem non ex iis, quæ humidioribus, siccioribusq. factis corporibus, eueniunt, quæ veluti ex accidente quodam euenire possunt, & quæ quæ eueniant obscurum est, sed in mutuis humidarum, siccicarumq. rerum in se ipsas actionibus, & in mutuis alterarum in alteras immutationibus propriæ humiditatis, siccitatisq. vires inspiciendæ Hippocrati erāt. Et in ijs inquisitione hæ, si forent; quantumuis earum altera nimis aucta, imminutaue, doleat homo, & ad generandum ineptus fiat, nulla prorsus agendi facultas tributa ijs Hippocrati esset. Ipse enim humida nulla prorsus quantumuis siccis indita, sicca, nec sicca humidorum actione humida fieri, sed ibi tantum vtraq. veluti in mediam agi dispositionem, vbi penitus sibi ipsis immiscetur, & ex vtriusq. vnum fit, intuebatur. Et sicca, densaq. quæuis ab exuperante calore molliri primùm, laxariq., mox & liquari, postremò & in vapores, fumumq., in longè tenuissimas agi res, humida contra omnia, vel quibus nulla penitus immixta est siccitas, & ipsas in primis aquas, fluitoresq. alios quosuis à frigore constringi, gelariq., & in summam agi duritiē, clarum erat. Ad hæc, quæ diuersis è partibus, & veluti ex humiditate, siccitateq. sibi ipsis immixtis cōstant, ac mollia sunt, calore humiditatem omnem educente durescere, densariq., humiditatem omnino omnem, siccitatemq. inertes prorsus, & veluti demortuas, & illam semper caloris, hæc frigoris propriam, at ex accidente caloris etiam interdum esse opus, perspicue percipiebat. Attamen humiditatem, siccitatemq., quæ assidue in animalium corporibus sit, ab humiditate, siccitateq. iis præinexistente, & se ipsam amplificante fieri decreuit, & non à calore vtriusq., blando illam quidem, moderatoq., & qui humiditatis cibis, chyloq., & sanguini, visceribusq., & carnibus inexistētis nullam, aut permodicam eduxerit portionem, hæc verò à vehementiore, & qui humidissimas, mollissimasq. rerum, quæ dictæ sunt, partes in fumum egerit omnes. Tum & modum non inquisuit, quo nulla agendi vi humiditas, sic-

tas, siccitasq. donata, sed penitus iners, & ut dictum est, veluti demortua vtraque cum sit, vtraque tamen supra modum aucta, summam homini molestiam inferat. Quod si paulo diligentius indagasset, esset plane affecutus. Quoniam enim, dum calor carnes emollic, blandeq. dilatat, nullaq. ex iis effert molliem, proindeq. nihil illas constipat, nihilq. spiritum illis inexistentem constringit, magna animal afficit voluptate; at molliem in fumum, vaporesq. agens, & illas, & illis inexistentem spiritum in angustum cogens, summum infert animali dolorem; & frigus, dum nihil partes constringit, comprimiq., nihil molestum, at id agens molestissimum est; & seu verberibus pars quapiam contundatur, seu vinculis fortiter colligetur, seu a superposita mole comprimatur, quavis deniq. ratione, & modo quouis in angustum cogatur, summo ea afficitur dolore: utique humiditatis, siccitatisq. incrementum, propterea dolorificum animalibus fieri intelligere Hippocrates poterat, quod ab utroque substantia quapiam comprimatur; cui compressio longe molestissima, & lethalis prorsus sit, & quae ipsum sit animal; spiritus nimirum, qui animae substantia Hippocrati etiam interdum visus est; qui scilicet tenuissimus cum sit, nimis in angustum coactus (quod, & vapores, & tenuitas quouis pati videtur) corrumpitur, in aliudq. agitur ens.

HYMIDITATEM, SICCITATEMQUE, VEL SI VTRAQUE NIMIS

aucta generationem impedit, non propterea agentes huius causas ponendas esse. Cap. XXXIII.

MINUS etiam propterea, quod nimium humiditatis, siccitatisq. incrementum generationi incommodum est, & nimis humido, siccoque taeto corpore, ineptior ad generandum sit homo, agentes illae generationis causae ponendae sunt. Nam praeterquam, quod illarum vtraque vni calori, at diuersis agenti viribus attribui potest, & necessario attribuenda est: non agentibus modo principiis, sed materialibus etiam, cuiusmodi humiditas, siccitasq. sunt, si non ijs propriae naturae viribus, eaq. dispositione ipsa donata sint, quibus fetus, ex ijs ut constituitur, donata esse oportet, quantumvis illa ad factum generandum, constituendumq. apta sint, constitui tamen non potest. Quantumvis utriusque calor (is enim, ut alibi amplius expositum est, spiritum in semine ingenerat, sememq., & menstruum sanguinem in fluores liquat, tum, & tenuioribus horum partibus euaporatis, in neruosum illos genus, hos in viscera compingit) fetus opifex ponendus est, quantumvis, inquam, ad factum constituendum aptus sit; si semen, vel quale puerile est, adeo liquidum, laxumque sit, ut ingenito spiritui aditum, quo elaboratur praebeat; vel si, & semen, & menstruum etiam sanguis (ut senilis est) adeo crassus sit, ut in fluores, ex quibus, quo dictum est modo, neruosum genus, & viscera constituenda sunt, nutriendaque, solui nequeat, fetus minime constituetur. Itaque si humiditate, siccitateque nimis aucta, generatio non absoluitur, non ideo eius, proindeque & animalium agentes causae ponendae sunt. Quare nisi morbi, qui frigoris facultate in corpore exuperante Galeno oriri videntur, & qui frigoris sensum, beneque cum molestum nobis inferunt, & qui calidis rebus laborantibus partibus appositis curantur, frigus corpori inesse, ac ipsum agens animalium principium manifestent, nihil prorsus obstat, quin animal vno a calore constitutum statuatur. Horum igitur affectuum ortum contemplemur.

M o r-

MORBOS, QUI FRIGORE IN CORPORIBVS EXUPERANTE GALE-

no oriuntur, & qui frigoris sensum nobis inferunt, & qui calidis rebus laborantibus partibus appositis curantur, a calore ortum habere omnes.

Cap. XXXIII.

CONVULSIONES, inquit Galenus, & tetani, palpitaciones, stupores, resolutiones, morbi comitiales, atque ij affectus, qui homines attonitos reddunt, facultate frigoris dominante oriuntur: inter quas affectiones rigor enumeratur; qui refrigeratio simpliciter non est, sed tantum secundum sensum. Fuerit itaq. rigor, innati caloris vehemens, comfertimq. affligens, & violēta secundum sensum refrigeratio. Perperam sanē: eorum enim nullus interno a frigore, sed a calore ortum habent omnes. Etenim reliqui ab humoribus, flatibusq., quos sanē mentis homo caloris opera esse nullus negare audeat, affectis in partibus ingenitis, vel in eas illapsis ipsi etiā Galeno fiunt. Rigor verò, quodq. adeo vehemens in eo nos corripit frigus, nullis ab inexistentibus frigidis rebus, sed a bili, calidissimo succo ad sensientes partes a venis elapso etiā Galeno fit. Idque accidit, quia spiritus, & proprius etiam carniū ipsarum calor bilis morsum exhorrescens, in profundissimas proprię molis confugit partes. Præterea qui morbi ab humoribus, flatibusq. cum in alijs corporis partibus, tum in vetriculo, ventreq. ingenitis fiunt, atque dolorem summum, & cum quodam frigoris sensu inferunt, quin a calore fiant, non est dubitandum. Humores namque, & flatus illorum causae a calore gignuntur. Quamobrē qui frigoris sensus in ijs sit, nequaquam frigoris actioni, sed compunctioni acceptus referendus est. Et huius cum sit, illius esse putatur. Quod si quidem mali alterius, constrictionis certē præcipuē sensum nobis, & bene cum molestum frigus facit. Itaq. a quibus eadem, qua a frigore, cōstringimur ratione, a passionis similitudine decepti, a frigore nos pati opinamur. Calidis rebus affectis partibus appositis, huiusmodi morbi, doloresque cessant; quod fluores ab ijs, flatibusq. quouis summam aguntur in tenuitatem; cui quavis a corporis densitate exitus pateat. Quasobres, quoniam qui frigoris facultate in corpore exuperante morbi Galeno oriuntur, & qui frigoris sensum satis molestum nobis inferunt, quique humiditate, siccitateq. nimis aucta fiunt, & ipsa humiditas, siccitasque, quae in aialis corporibus sit, caloris opera sunt oia; perperam prorsus Hippocrates non vnu modum caloris, sed frigus etiam, & humiditatem, siccitatemque agentes animalium causas, & agētia eorum principia inde ponēda esse decernit; quod hō multis, diuersisq. laborat morbis; quorum nonnulli a frigore, humiditateq.; & siccitate ortum habere videri possunt.

NEQUE E SANGVINE, ET E FLAVA, ATRAQ. BILE, ET E PITVITA

animalia constant, quod perpetuo hi humores omnes in illis insunt. Cap. XXXV.

ROBUR nullum habet Hipp. ratio, qua probat animalia a quattuor naturis constituta esse, quod quattuor omnium corporibus insunt succi, sanguis, flava, atraq. bilis, pituita; ex quibus animalia constant omnia: quorum humorum singuli ab illarum duabus effecti sint; & singulis oppositionis vtriusq. altera insit natura. Nam non quattuor tantum, sed multo plurimi animalium corporibus insunt succi: & Hippocrates etiā hoc non negat, duplex enim sanguis, biles plures, plures etiā pituitae, & singulae a reliquis omnibus naturae viribus, dispositione, specie maxime differentes, praetera & vrina (cur enim ipsa, veluti bilis, vtraque inter humores, qui animalium corporibus insunt, non connumeranda sit) copiosior cum sit; & nihilō minora, quam illarum vtriusque animali afferat bona. Si ijs ab humoribus constitui, constareque animalia statuendum est, ex quibus partes constituuntur, reficiunturque, quae principes edunt operationes, ac actiones, quibus animal seruat, quique quoad in huius-

De con-
nul. &
rig. de
trem. &
palp. c. 6

huiusmodi agantur partes, perpetuo in corporibus retinentur; minimè verò, qui, siquidem quæpiam viscera constituunt, nutriuntur, at non ea certè, quæ alium in vsum vllum facta sunt; nisi ut illos suscipiant, è sanguine emulgeant, & foras tandem propellant, nisi enim hoc fieret: alijs corporis partibus immiscerentur, ac lædescent: nequaquam è flava, atraue bili, nec è pituita, veluti neque ex vrina, sed è semine tantum, sanguineque, vel duplici è sanguine, & altero minus, magis altero concocto, & in semen acto, animal constitui, nutririque, & constare asserendum est. Manifestè enim ex ijs animal constituitur, & solis ijs reficitur, & numquam, nisi ubi nimij sunt, ut inutiles excernuntur. Nam sanguineas, rubrasque animalis partes è sanguine, exangues, albasque è semine constitui, nutririque, & Galeno visum, & suo nobis explicatum est loco. At humores reliqui recrementa potius proprijs modo visceribus nutritis, statim eijciuntur. Quòd si, quoniam flava bilis in intestina deiecta, ijs inexistens spiritum veluti erodens, ad sui ipsius, & ad excrementorum, qui bus immixta est, excretionem incitat, atra verò, dum est ventriculus inanis, atque venæ, quæ è splene ad illum fertur, nihil comprimit, ad illius os delata, spiritum ei inexistens rem veluti mordicat, molestiaque afficit, quæ amoliri appetens, cibos appetere videtur, quòd denique magnum utraque animali commodum affert, propterea ex ijs animal constare statuat Hippocrates; ex vrina itidem constare animal statuat, oportet; neque enim minora, quàm illarum utrauis præstat bona. Nam spiritui veluti vehiculū præbet, quo grauem, corpulentumque sanguinem in quasvis corporis comportet partes. Et crassissimam sanguinis portionem, fecem, quæ nullam in corporis partem agi queat, & in iocinore si immoretur, molestissima ei sit, eiusque cavitates breui ita obstruat omnes, ut nullus cōfecto sanguini exitus detur, sibi ipsi immixtam, & veluti in eo fluitantem secum ad renum constitutionem, nutrimentumque exportat. Nulla igitur commoda, quæ huiusmodi succi animali præbent, ex ijs animal constitui, sed summam omnia rerum omnium conditoris Dei sapientiam præferunt, potètiāque, quibus suis in operibus omnibus, quæ materiæ necessitate incommoda eueniūt, malaque, in summa commoda, summaque vertit in bona. Minus etiam è pituita animal gigni, nutririque existimare licet: nulla enim prorsus animalis pars ex ea pituita, dū remanet, constitui, nutririque videtur. Nam quæ pituita persimilis res sanguini utriusque immixta spectatur, & qua arterias, venasque nutriri rationi congruum est, longissimè abest, ut pituita sit; quæ diutius concocta probum in sanguinem agitur: & pinguisima sanguinis pars, & sanguis omnino ea est amplius concoctus, & in semen actus, è quo alba, exanguesque animalis partes constituta, nutriendæ sunt. Tum summopere mirari Hippocratem licet, qui viscosam eam cum intueretur, & propterea à calore confectam putare oportebat, & calidam contingeret, maximè frigidam constituit: bilem utramque magis etiam, quàm sanguis est, liquidam, fluidamque cum perciperet, siccam tamen existimauit: & atram bilem in super è bene calidis cibis à bene robusto calore in ventriculo in chylum actis, & è tenuissima, ac bene à calore exuperata eius portione amplius in iocinore concocta, postremò, & in splene ab eius calore, à multarumque arteriarum motu aucto, accensoque confectam, absolutamque, & terram fermentantem, ac attollentem, ponere frigidam nihil erubuit.

NEQUE RECTE QUATTUOR EX HUMORIBUS, AC QUATTUOR EX
elementis animalia; entiaque constituta colligit; quòd quæ corrumpuntur, in
Cap. XXXVI.

QUATTUOR ex humoribus, quattuorque ex elementis animalia, & entia reliqua omnia composita est. Hippocrates male cōcludit, quòd omnia ubi corrumpuntur, in res resoluuntur, quæ illis similes sunt, in ea scilicet singula, è quibus composita sunt, resoluuntur oportere assumens. Nam neque in vniuersum vera est

est assumptio, firmaque: nec, si sit vera, quod Hippocrati declarandum est, declarat. Et enim, & si artificum opera, quæ è rebus componuntur, quibus, quæ insunt nature, non ijs donatæ sint viribus, quibus se se mutuo imminuant, perdantque, in easdem res, è quibus composita sunt, resoluuntur; non tamè idem ijs euenire existimare licet, quæ è multis quidem effecta sunt, non in propria seruatis natura, sed omnibus mutua actione immutatis, & vna omnibus natura, dispositione, specie donatis, longeque earum qualibet à propria diuersa. Quæ si mutuo in se ipsas agunt nature, calor, frigusque, sibi ipsis coire non sistent: & se se utrumque, qualecumque factum est, è proprijs in alienas sedes effundendi, & contrarium ijs præinexistens, deturbandi, se sequi; in ijs constituendi facultatem, appetitumque numquam deponit. Necessariò igitur quæ à diuersis constituta sunt entia naturis, ubi sibi ipsis apponuntur, & magis etiam ubi immiscuntur, nisi quæpiam eorum vni inexistens natura adeo viribus reliquas exuperet omnes, ut eas dum penitus perdit, nihil ab alijs imminuatur, sed illa non valde differentibus agant viribus, ut vna tandem, at bene à reliquis imminuta supersit natura, vnum prorsus, idemque in ens, quæ coire res, agantur oportet. Quod quidem ens exuperanti rei proprius, & ab alijs magis dimotum, at ab omnibus certè diuersum erit. Quocirca, si vera sit Hippocratis assumptio, & quæ corrumpuntur, in ea, è quibus constituta sunt, resoluenda sint; quæ multis quidem è rebus, at omnibus mutua actione immutatis, & ab agentibus naturis constituta sunt, nequaquam ea singulas in res, è quibus constituta apparent, nec verò illarum vllam, quæ nimirum periere, inque aliā acta sunt omnes rem, sed in abeuntem naturam, à qua, & in remanentem molem, è qua effecta erant, resoluuntur. Tum vno à calore entia omnia, animalia, & quæ, cuiusmodi animalia sunt, bene calida, molliaque, & laxa, beneque dissimilaria constituta, in res, quæ igni, aeri, aque, & terræ similes sint, resoluuntur, & iam resoluuntur. Id enim est caloris ingenium, ut molem, cui inest, attenuet; at non veluti saltu, nihil in medias actam dispositiones, in summam statim agat tenuitatem. Sed emollit eam primùm, laxatque, mox fluidam, postremò tenuissimam reddit. Et moles ipsa non cuiusvis particeps dispositionis ingenitæ tenuitati cuiusvis, sed paulò densior, quæ est summæ tantum, laxior verò fluoribus etiam egressum præbet. Itaque ex animalium dudum demortuorum carnibus, veluti & è viuorum, quia nihil eæ adhuc, aut modicū quid laxata sunt, tenuitas forte qualisvis, res nimirum igni, & aeri similis, at non certè fluores vlli elabuntur. Paulò post carnibus multò mollioribus, laxioribusque factis, illis etiam, rei nimirum aque persimili egressus patet. Crassissima ipsarum portio, quæ, neque in vapores, neque in fluores verti dum potuit, tenuitate, qua immixta molliis erat, spoliata omni, ac magis in se ipsam conspissata, in rem terræ similem concreuit. Viuorum porro animalium carnes, & si ab inexistente calore assidue emolliuntur, & laxantur, ac in fluores aguntur, nihil tamen molliores, laxioresque fiunt; nullique ex ijs nihil à motu concalectis, ad apertisque effluunt fluores: quòd quæ è fluoribus è venis elapsis, in easque illapsis adnascuntur carnes, sicuti ne earum moles, quantitasque imminuatur, ita ne dispositio immutetur, præstant.

ANNVM IN QUATTUOR PARTES MALE DIVIDIT, ET EARVM
singulis singulorum elementorum attribuit.

Cap. XXXVII.

ANNVM postremò quattuor in partes diuidens Hippocrates, & earum singulis elementorum singulorum naturas. Veri scilicet calorem, humiditatemque, Aestati calorem, siccitatemque, & siccitatem Autumno, frigusque, & frigus Hyemi, humiditatemque, attribuens, adeo positionis tenax est, ut eam dummodò teneat, firmerque, sensum ipsum dimittere nihil veretur. Ipse enim sensus non diuersis quattuor elementorum viribus, sed

L diuersè

diuerſe ſolis ad terras directioni anni diuerſitatem assignandā docet. Namq; ibi æſtas, & maior ſit calor, vbi magis directus ſol imminet. Et ibi hyems ſit, magisq; viget frigus, vbi maximè obliquus ſit ſol. Atq; meridionalibus in terris, quibus perpetuò dire-
ctus, vel directio proximis iminet ſol, paruum, vel nullum frigus vnquam, ſed magnus perpetuò ſentitur calor. In valdè borealibus, quibus valdè obliquus ſit ſol, nullus eſtus angit vnquā, ſed perpetuò viget frigus. Nō quidem hoc eſſet, ſi elementorū vires anni tēpora ſeſcentur. Quandoquidē æquē cum elemēta ſint vbiq; , ac adeſſe oporteat, ipſo rū itidē vires æquales vbiq; erunt. Quod ſi (vt conſtitendum eſt) calorē, qui ad nos ad-
uenit, à ſole fieri, ac intermedia elementa, & ipſam etiā terram à ſole caleſceri, & immu-
tari eam cōſiteatur; non reliquis ex elemētis mutuò à ſe ipſis immutatis, ſed vna ē ter-
ra, vnoq; à ſole entia quævis conſtitui, & vnā prorsus terram, cœlumq; vnū prima cor-
pora ponat neceſſe eſt. Et in entia, quæ ex ipſa enaſcuntur, terra vt agatur, caleſcien-
da tantum, emollienda, fundenda cum ſit; quod vtrumq; vnus agere poteſt calor, &
vnus oīno ſolis calor, moderatus præſertim vbi eſt, agere videtur; ad illorum cōſtitu-
tionem alia corpora afferre ſano homini non cōuenit. Quorum præſertim corporum
portio nulla vnquā, nec actio etiam vlla ad terram deſcendit: quia ipſa liquidò ē ter-
ra enaſcuntur oīa. Præterea, ſi id anni tempus, Ver, Autumnusq; ponendū eſt; in quo
nec calor nos, nec frigus moleſtia afficit vlla, in mediarum regionum multis nullum
Ver, nec Autumnus eſt vllus. In multis. n. hyemale frigus eſtius calor, & hunc illud exci-
pit. In nullis certè (quod ſi ſingula anni tēpora elementis ſingulis reſpondeant, fieri
oportebat) Ver, Autumnusq; æquale æſtati, atq; hyemi ſortiti ſunt tempus; ſed in oī-
bus illis hē longē ſunt diuturniores. Adhęc, quid ab autūno ver differat ſentire nō li-
cet: quid idem vere, qui autumnus calor; & eēdem propemodū in vtroq; ſunt plu-
uia: & æquē vtrumq; , vbi pluuiū eſt, frigidum, & calidum, vbi ſerenum. Signum cer-
tè, quod Hippocratem impulit, vt ver calidum, humidumq; , autumnum frigidū, ſic-
cumq; poneret, ſi verum ſit, ſenſum ſanè, & ipſius amplius poſitiones euertet. Nam fri-
gidò ſub cœlo concoctiones oēs melius ſunt: & qui frigidas incolunt terras, vel ſatis
ſiccæ ex ſi ſint, plurimo, liquido, rubro abundāt ſanguine. Quin ipſi in primis Hippo-
crati vērtes hyeme calidiſſimi videntur. Quo ſit, vt ſi frigidus ſit autūnus, non atra bi-
lis multa, nec frigidus, craſſuſq; , & niger ſanguis, ſed illa nulla prorsus, aut modica, &
hic calidus, liquiduſq; , & ruber fiet; eōq; etiam amplius, ſi ſiccus ſit. Insuper ſiccus in
ambiente tenuior, quā in humido ſit aer; qui minorē ingenito ſanguini adiicit mo-
lem. Quare ſi frigidior, craſſior, & niger autumnus eſt ſanguis, nō autumnalis id aeris
frigiditas, ſiccitasq; efficit, ſed calor potius, qui vehemens vbi eſt, tenuiores, calidio-
resq; ſanguinis partes in ſummam agit tenuitatem, eamq; educit omnē. At fortè qui
huiusmodi eſt, nō autūno, ſed æſtate conſectus eſt. Pituitā porro, ſi non eam intelligit
rē, quæ ſanguini immixta eandem pituitē ſortita eſt ſpeciem, at lōgiſſimè à pituitē ab-
eſt natura, & ſemen oīno eſt; ſed eā intelligit, quæ ventriculo, vētriq; in eſt; mirum ſanè
eſt, hyeme copioſiorem fieri Hippocratem docuiſſe; cui ventres hyeme calidiſſimi vi-
dentur. Verū, ſi copioſior hyeme ſit, craſſior ea chyli portio eſt, à nimio calore ſuper
aſſata, tenuioribus ſui partib; ſpoliata, & viſcoſa facta: vel eſt humor è cerebro expreſ-
ſus, ab ambiēte frigore cōpreſſo: vel è craſſioribus vaporibus, quales pluuiò ſub cœlo,
& terra madefacta ſunt, in cerebrum illapſis, ibiq; concretis factus eſt, & in ventriculū
delapſus. In hunc modum facta ſi ſit, vel ſi externi aeris opera, at non certè ab ipſius
viribus ventriculi calorem exuperantibus, nec earum omnino actione; qua vtiq; con-
fici eam oporteat, ſi aeris naturis eius conſectio tribuenda eſt; ſed veluti ex accidente
quodam factam eſſe exiſtimandum eſt. Quas obres inditia, quibus Hippocrates rerum
omnium agētia principia calorem, frigus, humiditatem, ſiccitatem eſſe, & ignem ab
ijs, aerem, aquam, terram primò conſtituta, tum ijs ſibi ipſis commixtis, entia reliqua
omnia cōpoſita eſſe, colligere videtur, inſirmiſſima ſunt. Nec Empedocles, nec Ocel-
lus

lus, primus, vt arbitror, quattuor elementorum inuētor, quantum in eorum ſcriptis,
quæ ad nos peruenere, legimus, corpora hæc prima eſſe ſatis declarant. Quid Ariſtote-
les? an ipſe id præſtat? Mihi quidem hac in re illorum præſtigijs veluti captus videtur.
Vel minima quæq; aliās tractans, diligentiffimè ea intueri, explicareq; , & antiquiorū
de hijs ſententias examinare, & perpetuò ferè eas omnes, & iniuria fortè interdum dā-
nare ſolitus eſt. In primorum autem corporum conſtitutione, in ſummi re momēti, &
qua non rectè poſita, nihil rectè poni poſſit, adeo parum diligēs, adeo antiquioribus
addiſtus eſt; vt nihil eorū decretis inſpectis, examinatisq; , perinde ac D. i. ipſius ore
prolata eſſent, tot, taliaq; ponenda eſſe decreuerit; quot, qualiaq; eſſe ab illis pronū-
ciatum foret. Cum tamen interea ſenſus ipſe, propriēq; poſitiones, quibus nullas for-
tè firmiores poſuit vnquam, maximè obſtarent, maximèque aduerſarentur: quæ duo
tantum agentia principia, & proinde duo tantum prima corpora eſſe, & quæ nobis
poſita ſunt, ſine controuerſia ponunt. Quod breuiter explicemus.

AD PROPRIAS POSITIONES RESPIICIENTI ARISTOTELI, DVO
tantum prima corpora, & cœlum illa, terramq; videri debuiſſe. Cap. XXXVII.

S VESTANTIA, inquit, in qua generationes ſunt, & corruptiones,
veluti natura quævis alia, & aliud genus quoduis, à duobus tantum
detineri poteſt primis contrarijs. Reliqua, quæ in eſſe vidētur, prima
non ſunt, neq; alterius generis, ſed à primis illis manāt; & ſub prima
illa reducenda oīno ſunt. Illa eadem videlicet, at nō integra, puraq; ,
ſed imminuta, & ſibi ipſis cōmixta. Et alibi, Prima, inquit, contraria
in natura quauis quā lōgiſſimè à ſe ipſis poſita ſunt: in medio eadem quidem, at im-
minuta, & ſibi ipſis cōmixta. Integra videlicet contraria, puraque, extremas propriæ
materiæ partes occupant; inq; illis qualia ſunt, nihil imminuta, nihilq; impurata vi-
gent: medias verò nullum eorum integrum, purumq; obtinet, ſed imminutum vtrū-
que, atque alteri commixtum. Rectè ſanè, quæ in extremis materiæ cuiuſvis partibus
ſpectantur, à ſummis ea, puriſq; contrarijs cōſtituta, & prima genere in illo, ſimplicia-
que, & pura ſint oportet. Quæ in medio ſunt, nec prima, nec pura ſunt, à non pri-
mis, nec puris conſtituta contrarijs, ſed ab imminutis, & ſibi ipſis Ariſtoteſi cōmixtis.
Quare quæ in Mundo vniuerſo ſummè à ſe ipſis diſtant, ea tantum à cōtrarijs primis,
ſummisq; , & puris detineri, & prima eſſe, ſimpliciaque, quæ nimirum à principijs hu-
iuſmodi conſtitui viſa ſunt, aſſerendum erat. Quæ in horum medio ſpectantur, ſecun-
da omnia, mixtaque, ab ijsdem quidem contrarijs, at ſibi ipſis cōmixtis, & mutuò à ſe
ipſis paſſis effecta, vel ſi extrema Mundi corpora non talia viſa forēt, qualia prima; nec
quæ inter ea locata ſunt, qualia ex illis cōpoſita eſſe oporteret, ponenda fuere. Soli igitur
cœlo, & terræ ſoli ſummas, integrasque, & maximè inter ſe contrarias in eſſe vires,
ſed eas languentes, debilesq; ijs omnibus, quæ in cœli, terræq; medio ipſi ſunt, docen-
dum erat: quæ à ſole, & terra pati, immutariq; , & conſtitui etiā omnia, cœlum verò,
terræq; alio à nullo, ſed à ſe ipſis mutuò tantum, & nequaquā vniuerſa ipſa, ſed extre-
mas modò, & quæ ſe ſe contingunt ipſorū portiones, manifeſtè cōſpiciuntur. Cur igitur
tur, cū duo iure optimo ponere poſſet prima corpora, vnamq; , vt alibi docuerat, oppo-
ſitionem, quattuor corpora hæc, & duas inuexerit oppoſitiones, nihil inuenio aliud,
quod dicam, niſi obſeruantia, ac reuerentia quadam veterum ſententiam hac in re,
præter conſuetum morē, eum eſſe ſecutū. Nunc expendere operępretiū arbitror, an eas
rebus impertiat actiones, quas efficiūt, eaſq; naturas, quas actiones, paſſionesq; in eſſe
demonſtrent: an vires ijs, actionesq; assignet, quas ſuæ poſitiones assignandas admo-
nent; quibusq; mundū ſuo arbitratu conſtruit. Propterea dictorū corporum inuenerio
nē, ſingulorū nimirum in reliqua actiones explicantē audire, & nū quas ſingula edūt,
an quales iuxta eius decreta ſingulis edendę eſſent, Ariſtoteſi ponātur, examinemus.

1. Phys.
tex. 50.
& 56.

QUATTUOR DICTA CORPORA MUTVO IN SE IPSA ARISTOTELI
inuertuntur omnia; & ex alijs alia fiunt, at promptius quædam, quædam
verò ægrius. Cap. XXXVIII.

2. de ge-
ner. lxx.
24. &
seq.

MUTUUM dictorum corporum in se ipsa inuersionem, modumque, quo
in se ipsa mutuo inuertuntur, & ex alijs alia fiunt, inquirens Aristote-
les, & oblitus (vbi diximus) nullam ab ipso humiditati, siccitatiq. agē-
di vim attributam esse. Quod, inquit, dicta corpora omnia nata sunt
mutuo in se ipsa transmutari manifestum est. Generatio enim a con-
trarijs, & e contrarijs. Elementa autem omnia contrarietatem adin-
uicem habent. Quæ enim ea constituunt differentia contrariæ sibi ipsis sunt: & in his
quidem ambæ, ut igni, & aquæ; ille enim calidus, & siccus, hæc autem frigida, & hu-
mida: illis autem altera solum, veluti aeris, & aquæ; ille enim calidus, & humidus, hæc
verò frigida quidem, at humida est. Quapropter vniuersaliter quidem manifestum
est, quod omne ex omni generari natum est. Iam autem secundum vnumquodq. nō
difficile est videre, quomodo quidem omnia ex omnibus erunt. Differt autem ipso ci-
tius, & tardius, & facilius, & difficilius. Quæcumq. enim habent cognationem adin-
uicem, velox horum transmutatio est. Quæcumq. autem non habent, tarda; quia fa-
cilius est vnum, quàm multa, transmutare. Vt ex igne quidem erit aer, altero trāsmu-
tato. Illud enim erat calidum, & siccum, hoc autem calidum, & humidum. Quapro-
pter, si vincatur siccum ab humido, aer erit. Rursus autem ex aere aqua erit, si vinca-
tur calidum a frigido: illud enim erat calidum, & humidum, hoc autem frigidum, &
humidum: quapropter transmutato calido, aqua erit. Eodem quoque pacto ex aqua
terra, & ex terra ignis: habent. n. ambo ad ambo cognationem; Aqua enim humidū,
& frigidum; Terra autem frigidum & siccum; quapropter victo humido, terra erit.
Et rursus, quoniam ignis quidem siccus est, & calidus, terra autem frigida, & sicca; si
corrumpitur frigidum, ignis erit ex terra. Quapropter manifestum, quod circularis
erit generatio in simplicibus corporibus, & facillimus hic modus transmutationis,
quia cognatio existit in ijs, quæ consequenter. Ex igne quoque aquam, & ex aere ter-
ram, & rursus ex aqua, & terra, aerem & ignem contingit quidem generari; diffici-
lius autem, quia plurimum est transmutatio. Necessè enim est, si erit ex aqua ignis, cor-
ruptum esse frigidum, & humidum. Et rursus, si ex terra aer, corruptum esse frigidū,
& siccum. Similiter autem, si ex igne, & aere, aqua, & terra, necessè est ambo trans-
mutari. Hæc igitur tardior generatio est. Si autem vniuscuiusque alterum corruptum
fuerit, facilis quidem erit, non autem in se inuicem transitus: sed ex igne quidem, &
aqua, erit terra, & aer: ex aere verò, & terra, ignis, & aqua. Quando enim aquæ cor-
ruptum fuerit frigidum, ignis autem siccum, aer erit: relinquitur enim huius quidem
calidum, illius autem humidum. Quando autem ignis quidem siccum, huius autem frigidum. Simi-
liter autem, & ex aere, & terra, ignis, & aqua: quando enim aeris corruptum fuerit ca-
lidum, terræ autem siccum, aqua erit. Relinquitur enim illius quidem humidum, hu-
ius verò frigidum: quando autem aeris humidum, terræ autem frigidum, ignis; quia
relinquitur illius quidem calidum, huius autem siccum, quæ quidem erant ignis. Hæc
Aristoteles de simplicium corporum generatione, mutuaque omnium in omnia in-
uersione. Quæ, si primis suis positionibus, & ijs amplius, quæ sensu percipiuntur, con-
ueniant, consentiantque, admittenda sunt, minimè verò; si sibi ipsis, & multò etiam
minus si sensui repugnent, diffideantque. Singula igitur, quæ prima simpliciaq. cor-
pora illi videntur, inspicienda sunt; & num, qualia ipse ea ponit, & qualia esse prima
oportet, simpliciaque, & num eo, quo ipsi placet modo, in sese mutuo inuertantur,
considerandum.

DICTA

DICTA CORPORA PROPRIIS QUIDEM POSITIONIBVS CONCORDS,
at ijs, quæ eduntur, discors inuertit, & non quas edunt, sed quæ iuxta ipsius positiones
edenda forent, ijs assignat actiones. Cap. XXXIX.

SINGULIS positionibus congruens, quæ dicta sunt corpora inuertit Aristote-
les: nisi in eo fortè peccet; quod ægrius, quæ utroq. dissident princi-
pio, inuerti decernit. Cum. n. non vtrāq. horum natura vtriq., sed
altera alteri contraria sit, & altera altera oppugnet nihil alterius vti-
lope, quin, quo tēporis spatio ab altera deturbatur altera, ab altera iti-
dem interimatur altera, ac quin æquè proptè corpora singula à sin-
gulis inuertantur, nihil obstat. In reliquis sibi ipsi concors inuertit omnia. Nec dubi-
tare licet, quin, si quibus Aristoteli donantur, ijs singula donata sint viribus, nihilò
segius nō aquam modò aer, & aqua aerem, & vtrumq. ignem, & terram in se ipsum
agat, quàm ignis vtrumq. in se ipsum inuertit; nec quin ex igne, & aqua, calore ex illo,
ex hac humiditate deiecta, illius itaq. siccitate, & huius frigore vtrūq. occupante, ter-
ra fiat; & ex aere, terraque, frigore ex hac, & ex illo humiditate deturbata, quin ignis
fiat, cuius. si. naturæ remanere. Verum summè ijs, quæ eueniunt, discors, dissolutusq.
est. Siquidem ignis nullo aquam, aeremq. negocio, at terrā ægerrimè in ignem agit;
quæ iuxta iacta fundamenta promptissimè inuertenda ei erat. Et terræ vires quamuis
per supremam ipsius superficiem, per calidum effusa ens, summo opere imminuta ad
aerem perueniant; si non aerem ipsum, summāq. ipsius tenuitatem, at vapores tamen,
qui eadem prorsus, quæ aer natura donati sunt, & qui modico quodam tenuiores fa-
cti, aer fiunt, in aquas cogunt; & aquas marinas in glaciem vertunt; ipsi terræ propio-
res faciunt; & in terrā postremo agunt, à sole non reiectæ; & ignem etiā extinguunt;
nec verò (quod aqua facit) suffocantes, comprimentesq.; sed se ipsas in eum effundē-
tes, & contingentes eum modo. At aer, nec ignem in se ipsum agere, nec eius disposi-
tionem immutare apparet vnquam, minus etiam terram; sed quantulauis eius glebu-
la in aere seruatur quantouis. Et aqua ignem quidem extinguit, at non propria natu-
ræ robore, sed, quod vel calidissimi faciunt succi, mole eum opprimens, suffocansq.;
in aquam certè, quod fieri oportebat, si contrarijs ipsa, summisq. prædita sit viribus,
agere illum visa est nunquam. Et terram, quam subit, à sole nimirum emollitam, in
minutissima quidem dissoluit frustula, in aquam verò nihil eam vertit. Itaq. aqua, cui
quanteq., & quādiu vis immixta fuerit, in vapores acta, subsidere terra apparet: &
integram, crassamq.; & quam non subit, ne soluit quidem. Quin, & aerem inuerten-
di aqua, & aquam aer nullam prorsus facultatē obtinet. Propterea quantulusuis aer
medijs in aquis, & aqua quantulusuis perpetuò in aere seruatur, nisi coeli calor, aut ter-
ræ frigus in vapores, aut glaciem illa mutarint. Minus etiam ex aqua, & igne quouis
pacto, & ratione quouis sese exuperent, terram fieri, intelligi potest. Esto enim, frigi-
da sit aqua, non certè æquè, ac terra, frigida videri potest. Neque enim aqua, sed terræ
romanino est, quod aquam corrumpit, & in glaciem agit, frigus. Esto etiā, ignis tenuitas
agendi vi donata sit; non certè aquæ humiditatem in crassitiem, & summā eam ager
vnquam. Itaq. quis cōminiscetur modum, quo è tenuissima, calidissimaq. altera, & è li-
quida, & si quidè frigida, at languidè certè, res constituatur summè crassa, summèq.
frigida? Insuper, quo ex aere, terraq. ignis fiat vnquam, è summè nimirum frigida,
summèq. altera crassa, & è calida quidem altera, tenuique re, quæ duæ conditiones mi-
nores, quàm in igne sunt, res cōstituatur, quæ, & calore, & tenuitate lōgissimè exuperet,
nihil præsertim calore crassitiem, at tenuitate eam inuertente? Quapropter non quas
agere res apparent, sed quæ iuxta proprias positiones agenda ijs erant, eas rebus im-
pertit actiones. Vt nisi non sapientia, sed Aristotelis amore illecti sint Peripatetici,
aperitè intelligant, hominem tuendorum tantum suorum dogmatū gratia, non occul-
tas modò naturas, sed actiones etiā rebus, quas nunquā edat, attribuere nihil veritū.

L 3 E P R I

E PRIMIS CORPORIBVS QVA ARISTOTELI PLACET RATIONE

sibi ipsis commixtis reliqua constitui, & mixtionem fieri prorsus non posse. Cap. X L.

Prima corpora constituens Aristoteles, peius etiam ex ijs mutuo sibi ipsis commixtis reliqua componit: qui nimirum ab illorum vnus, vel altera, vel si visum foret, natura vtraque; at imminuta ea, debilitataque, singula constituere, & singulis oppositionis vtriusque alteram modo naturam, vt propriam substantiam, reliquorum omnino entium singulis vnus primorum corporum naturas, at imminutas, debilitatasque; videre cum posset; singulis primorum corporum omnium naturas omnes simul indidit, summe inter se contrarias, oppositasque, & quarum ea sit vis, atque ingenium, vt se se oppugnare, deturbareque; cessent nunquam; nunquam, scilicet, sibi ipsis concordēs, nihilque inter se decertantes, seque; obludentes, cuiusmodi secundis entibus inesse Aristoteli videntur, sint vsquam. Verum, quod eius sententia amplius innotescat, commodiusque; excutiat, quae mixta Aristoteli dicuntur, & quid sit mixtio, eorum rationes, qui ita sibi ipsis commisceri posse entia negant, & harum solutiones exponentes Aristotelem audiamus. Liceat verò, quae mixtionis rationem, & mixtorum conditiones edocens sparsim, nulloque; (vt videtur) ordine Aristoteles posuit, colligere, & suo, quantum per nos fieri potest, ordine, distindeque; ea explicare omnia. Mixta ea Aristoteli sunt, & dicuntur entia, quae è multis, & mutua ijs actione passis, imminutisque; & in media, communemque; rem actis composita sunt. Itaque mixtionem rerum alteratarum vnionem esse enunciat. Huiusmodi mixtionem, & huiusmodi mixta esse cum supposuerit, recte, beneque; sibi ipsi concors, nequaquam quibusuis ex entibus, & quouis pacto sibi ipsis coniunctis, & vel nihil, vel quiduis passis, immutatisque; mixtionem fieri posse, nec mixta esse quaecunque; è multis quidem, at nihil, vel penitus à propria natura dimotis composita sunt, decernit. Siquidem, quae, vel propria natura immutabilia, incompatibiliaque; sunt, vel quae immutari quidem, pati que; possunt, at immutata, passaque; nondum sunt, quantumuis minutissimas in partes, & quae sensum lateant omnem, simul contrita sint, confusaque; at nihil tamen à se ipsis immutata, sed in propria singula seruata sint natura; haec ad sensum forte, at non verè mixta, sed sibi ipsis apposita sunt tantum. Minus etiam, quorum quaedam, vel quae tota penitus periire, penitusque; abolita sunt omnia: non enim quae non sunt, sibi ipsis mixta ea sunt; sed ex ijs, ibique; sunt mixta, vbi quae mutuo à se ipsis pati, immutarique; apta sunt, ita à se ipsis mutuo patiuntur, immutanturque; omnia, vt omnia in commune, intermediumque; agantur ens, & ita id sibi ipsi simile; vt quaeuis eius pars reliquis omnibus & enti vniuerso nihil minus, quam aquae pars quaeuis reliquis eius partibus, & aquae vniuersae eadem sit: & ita immutata cum sint omnia, minimè tamen perierint, abolitaque; sint, sed seruentur etiamnum tamen, & separari à reliquis queant. Itaque; seruentur, & non seruentur, & vnā, eandemque; in rem acta omnia, & imminuta quidem, at in propria seruata sint natura; & singula ab alijs separari possint. Quare, num hoc pacto commisceri queant entia, addubitans, Impossibile, inquit Aristoteles, alterum alteri commisceri nonnullis videtur: nam quae mixta cum sint, alterata non sunt, nihil magis mixta sunt, quam prius; sed similiter se habent; altero verò corrupto, non sunt mixta, sed hoc quidem est, illud verò non est. At verò mixtio eorum est, quae similiter se habent, eodem igitur modo, si & vtriusque; conredientibus eorum quae miscetur vnum quodque; corruptum sit; non enim mixta sunt, quae omnino non sunt. Iure quidem, vt enim Aristoteli ipsi visum est, posuitque; è quibus sibi ipsis commixtis aliud ens, & vnum quod sit; idemque; vniuersum compositum esse existimandum est, remaneant ea oportet: neque; enim, quae alia assumpta natura periire ipsa, ex eis sibi ipsis commixtis constare quid coniiciendum est. At & non remaneant etiam oportet: siqui-

1. de ge-
ner. ix,
90.

siquidem, quod ex entibus in propria seruatis natura, vel si bene imminuta ea sit, rerumque; constitutum est ens, nequaquam id vnum, idemque; vniuersum sit vnquam; sed eo tantum modo, eaque; vnum appareat ratione, quae quae è multis sibi ipsis appositis, colligatisue constant. Quocirca dubitationem, vt soluat Aristoteles, & seruari in mixto ea, è quibus compositum est, & non seruari, sed omnia in mediam quampiam, communemque; rem, & summe eam vnā, summeque; similem acta esse, & in huiusmodi acta rem, omnia tamen seruata, & à se ipsis separabilia esse, ostendat oportet. Per obscura verò res est, & quae naturae ipsi repugnare videatur; quaeque; apertissime explicanda sit. Quod certè, si, vt oportet, praestet Aristoteles; non modo quem amemus, laudemusque; sed quem admiremur, & veneremur etiam, dignus sit: sin minus; opposita mereatur. Ipse namque; secundorum entium constitutionem, apertissimam scilicet rem, nullo suo (vt dictum est) nullo etiā nostro labore nobis manifestare, & veluti ante oculos ponere cum posset, vehementer nos torquens, maximisque; inuolvens tenebris, nihil illam, sed Antiquiorum figmenta nobis tradidit. Operepretium est, quae dubitauit, soluentem audire. Entium, inquit, haec quidem acta, alia verò potestate sunt. Contin- git itaque; quae comixta sunt, quodammodo esse, & quodammodo non esse; quod ex ip- sis effectum est, actu quidem aliud ab ijs, è quibus effectum est; potentia autem oīa, quae prius, quam commiscerentur, erant, & non deperdita: hoc autem sermo quae fuit prius. Videntur. n., quae comixta sunt, è separatis prius coiuisse, & posse rursus separari. Neque; igitur actu permanent, veluti corpus, & album; neque; corrupta sunt, neque; alterū, neque; vtrumque; seruatur. n. vtriusque; potentia. Magnas mehercule (vt ingenue fateretur ipse) actus, & potētia distinctioni gratias debet Aristoteles, cuius ope ex angustijs quibus- vis euadere nihil desperat. Itaque; prima corpora in aliam oīa acta rem, & vnā eam, eandemque; oīem, & penitus à singulis diuersam, singula tñ seruari, & à se ipsis separabilia esse, seruari nimirum singula, & non seruari, & idem facta esse oīa, & diuersa, contrariaque; remanere, enunciare nihil veretur. At nō distinctionibus, & inanibus verbis, quae impossibilia, falsaque; apparent, sed rebus ipsis possibilis, veraque; esse ostendat, qui rerum naturā explicat, oportet: quae hoc non licet modo, ea ne effari quidem licet. Quoniam autem sensui exposita res, & quatenus sensiles sunt, tractantur; utique; sensui exponenda sunt, manifestandaque; oēs, eaque; amplius, quae sensui repugnare videtur. At ratio examinetur. Non quidem, quod secundorum entium partes singulae in singula prima corpora inuerti possunt, propterea haec oīa illis inesse declaratum Aristoteli est. Cum. n. quoduis in quoduis agi, & è quouis quiduis fieri possit; non magis secundis prima inesse, & è primis inexistentibus constituta secunda esse, quam primis secunda inexistere, & ex his illa composita esse declaratum Aristoteli sit. Id itaque; amplius homini prestandum; secundorum, videlicet, entium partes singulas in ea prima corpora reliquis prout inuerti, è quibus constitutae ipsae sint, & singulas à reliquis separari posse, diuersas oīno inter se esse, ostendendum Aristoteli erat. Hoc ni factum sit, nequaquam illis prima corpora inesse, nec abolita ea, inque; aliam acta rem, apertum sit vnquam. At id si ponat Aristoteles, minimè iam è primis corporibus penitus sibi ipsis comixtis, & mutua actione in aliam, & in eandem oībus actis rem, secunda entia effecta esse ponat; sed ex appositis illis, & in debilitata quidem, refractaque; at in propria tandem singulis seruatis natura: non verè. s. similia secunda entia esse, & vnum, idemque; oīa; sed prima oīa sibi ipsis apposita. Id quod (vt visum est) minime oīum concedet Aristoteles. Quoniam, ait, compositio, & mixtio nō idem, sed diuersum sunt; planum, quod vbi quae miscentur, secundum parua seruata sunt, mixta ea non sunt, sed composita; & compositio oīno, non autem temperamentum, & mixtio facta est; neque; habebit eandem rationem cum toto pars. Dicimus autē, siquidem oportet mixtum esse aliquid, quod mixtum est, simularium esse partium, & sicut aquae pars aqua, ita & temperati, mixti que; secundum parua mixtio; nullum, accidet; sed solum, quae horū mixta sunt, ad sensum esse;

84.

85. &
86.

mixta esse; & idē hūc quidem mixtū, si nō acutē inspexerit, Lynceo verō nihil mixtū. Ecce, vel quā ipse attulit ratio, corpora, quo dictū est modo, sibi ipsis commisceri nō posse manifestissimē declarat. Sed quā Aristoteli persuasere, vt prima corpora omnia singulis secundis entibus inderet; inspicimus. Fortē. n. adeo manifestē secundis prima omnia inesse declarauit; vt incommoda quāuis sustinenti indēda foret. Id certē visum si sit, vel si mixtionis ratio explicari nō possit, nihil tamen inculandus sit Aristoteles, qui nimirum necessariō pōnendam rem, quā potuit ratione, posuit.

RATIONES, QVIBVS SECUNDA ENTIA E PRIMIS CORPORIBVS
composita esse astringit, infirmas esse. Cap. XLII.

2. de ge.
te. 30.

Secunda, inquit, entia, ē primis omnibus cōposita esse, vniuscuiusq; nutrimentū testificari videtur. Omnia enim ex iisdē, ē quibus sunt, nutriuntur; & omnia ē pluribus nutriuntur. Etenim plantæ, quæ tantum aqua nutriri videri possent, multis nutriuntur. Liquidem aqua terra cōmixta est. Idē agricola tentat, ieiunantē inuenit, irrigare. Fortē, & quod quæ cōmponuntur Aristoteli etiam, velut & Hippocrati, in ea resoluta sunt, quæ Igni, Aerī, Aquæ, & Terræ familia apparent; ratio, quæ ē multitudinē rerū, quibus animalia, plantæ, & saluētur, sumitur, absurda est; & quæ principium perat. Etenim multis quidē animalia nutriuntur, & quorum alia alijs magis, minus ē calida, & humidiora, sicciora tamen sunt, ijs tamen omnibus, quæ ab animalū calore exuperari possint. At nequaquā illorum vltimū ē Terra, Aqua, Aer, & Igne simul inexistētibz cōpositū esse monstratum Aristoteli est vnquam. Et quā vna ē Terra, vnoq; a Sole, vel vno ab igne Aristoteli cōstitui ea possint omnia, nihil (vt videtur) obstat. Immo vna modō ē Terra, & igne ab vno effecta esse omnia, vel Aristoteli statuendum est. Clarē enim terræ, ignisq; media sunt omnia; nec conditio illorū vlli inest vlla, quæ terræ, ignisq; conditionum media non sit. Et dum ignis terrā inuertit, & proprijs eā spoliāt, suisq; donat conditionibus, medijs eā donet omnibus, & in res eā Aristoteli agat necesse est, quæ terræ, ignisq; medijs videri possint. Tū plātē quadam, vel in longē aridissimis terris, & in quibus, aut nulla prorsus, aut perrara, perq; breuēs fiunt pluuiæ, & quas illarū profundiores partes subire, diutiusq; in ijs seruari, existimari nō licet, enascuntur, ac seruantur; quæ vna ē terra a Sole soluta, attenuataq; genita sint, nutritaq; summe est necessarium. Quod si is perpetuō agat Sol, qui terram emolliat quidē, attenuetq; at quā ingenerat tenuitatē, nihil eā educat vnquam; nunquā. f. ita dura fiat terra, vt a Sole emolli, & in succū, quo plantæ nutriri videtur, agi repugnet; nullis illæ vnquam pluuijs, nullis irrigantibus opus habeant aquis: quæ nimirum nō aliā ob causā terrē indūtur, nisi vt illarū appositione mollior, laxiorq; facta, a Sole in succū, ē quo (vt diximus) fiunt, nutriunturq; plantæ, promptius agatur. Et vel in terra nihil prorsus vllis madefacta ab aquis, sed bene subacta, paulō minus, interdum verō & amplius, quā in assidue irrigatis, nutriri cōspectæ plantæ docent, nō ē re, ē quatuor simplicibus corporibus cōposita, sed vna modō ē terra nutriri a Sole emollita, fusaq;. Duratā enim terræ superficiem emolliens fossio, aditū quidem solis actioni, quo in profundiorē illā perueniat, aperit, aliud certē nihil agit. Terram verō a Sole emolli posse, & mollitudinē, quæ illi inexistit, vniuersam a Sole effectam esse, & sensus manifestat, & satis est in primo expositū commentario. Itaq; ē rerū, quibus animalia, plantaq; nutriuntur, multitudinē sumpta ratio, languida est; & quod queritur sumit; & nunquam illas ē quatuor simplicibus constitutas esse declarat, sed supponit. Quæ verō ē rerū resolutionē id astringit, mixtionis eā rationem destruit. Nam si aliæ mixti partes in ignem, in aerem aliæ, aliæ vero in aquam, & in terram aliæ per se agantur; nequaquam ex ijs cōpositū fuerit in mediam, cōmunemq;, & eandem omnino in re iunctis,

actis, nō ē mixtis omnino, sed ex apposis tantum, & nō potestate, sed actu mixto Aristoteli inexistētibz. Vt nunquam satis inculcare hominem queas, qui a nullis manifestis rebus, nec a firma vlla ratione coactus, impulsusue, rem posuerit, quæ euidenter naturæ repugnet; quæque inextricabilis excipiat difficultas. Sed agē rationem etiam, quæ Aristoteli secunda entia nequaquam & ipsa simplicia, sed ē multis cōposita esse supponenti, prima omnia illorum singulis indēda esse suavit, vel si (quod manifestē falsum, atq; adeo impossibīle, vt visum est, rem ea astruit) inspicienda nō esset; vndiq; tamen vt eius positionis absurditas manifestetur, intueri ne grauemur.

PRAETEREA, ET QVIBVS E PRIMIS OMNIBVS SECUNDA
componenda esse astringit. Cap. XLII.

MIXTA, inquit, mixta corpora, quæcunque circa mediū locum sunt, ex omnibus componuntur simplicibus. Terra enim inest omnibus, eō, quod vnumquodq; maximē, & plurimū sit in proprio loco: aqua autem, quia indigent terminari ipsa cōposita; solā autem esse simplicium faciliē terminabilem aquam. Amplius autē, & terra sine humido nō potest consistere; sed hoc est, quod continet: si enim aufertur ex ipsa humidum, decideret vtique. Terra igitur, & aqua propter has inexistunt causas. Aer autem, & ignis, quoniam contraria sunt terræ, & aquæ: Terra enim aerī, aqua verō igni contraria est, vt contingit substantiam substantiæ contrariam esse. Quoniam igitur generationes ex contrarijs sunt, inexistunt autem altera extrema cōtriorum; necesse est, altera inesse. Quapropter in omni cōposito omnia simplicia inerunt. Perpetuō presentes positiones ponendi, stabiliendique studio inflammatus Aristoteles, eas vt ponat, firmetque, nihil proprias alibi positas, vel maximē eas stabiles, firmasque, amoliri, nihil etiam sensui, rerūque naturæ aduersari veretur. Quamobrem, vt secunda entia, ē terra, aqua, aer, igne cōposita esse, & ad illorum constitutionem his omnibus opus esse declarat; cum paulō ante humiditatis, siccitatisque rationem explicans, id humiditatis ingenium esse enunciaisset, vt proprium terminum seruare, & sese continere nō possit, sed ab alia natura, & a siccitate omnino continenda sit, siccitatis verō, vt proprium terminum seruet, alienumque vt numquam recipiat, firmissimē scilicet se se contineat, sibi que ipsi cohæreat; & aridū id esse, quod perfectē sit siccum, vt ob humiditatis etiam defectum concreuerit; preterea, & terræ siccitatem, vt propriam formam, & aquæ humiditatem cum assignasset; quæq; nō modō terræ se se continendi facultatem largiri nō posset; sed ipsa a terra continenda foret; terram omnino se se continere, & a se ipsa diuidi nolentem, repugnantemque; aquam verō perpetuō disfluentem, & vt contineatur, terra opus habere cum intueretur: Terram per se contineri ineptam esse, & ne disfluat, & a se ipsa ne separetur, ab aqua retinendam esse affirmare, proprijs scilicet positionibus, & naturæ ipsi repugnare, nihil veretur. At ratio tamen excutitur. Non terra, inquit, tantum, sed aqua etiam ad mixtorum cōpositionem opus est; quia terminari ea oportet; & sola aqua terminabilis est. Si quidem terminari, disfluere, & terminabilis, id quod vox sonat, & quod aquæ naturæ congruit, alieni termini susceptibile esse Aristoteli significat; & fluorum tantum, succorumque inquirat constitutionem; id quidem Aristoteles peccet, quod ab igni terram molli, & in omnigenos fluores, & ipsas etiam in aquas agi intueri cum posset, & intuitus esset; ad fluorum constitutionem aqua opus esse statuerit. Sed aquam primum, & ipsam corpus supponenti, ignosci id queat: at nō certē, quod ad stabilium etiam entium cōpositionem illam affert. Nam, vt dictum est, quod maximē siccum est ens, id ab alia natura continendū Aristoteli in primis videri nō potest: & aqua proprium ipsa terminum seruare cum nō possit, qui alijs eum prebere queat, intelligere nō licet. Sin verō (vt Peripateticorum non-

2. de ge.
tex. 49.

Ibidem.

nonnullis placet) terminabilis pro terminatiua Aristoteli posita est; itaque quæ subsequitur ratio (Amplius autem, & terra sine humido consistere non potest, sed hoc est, quod continet; si enim auferatur ex ipsa humidum, decideret utique) non alia à precedente sit, sed illam explicet; ignoscamus id Aristoteli, quod vnam, eandemque rationem cum ponat, in duas eam diuidit. At verò, quod parum priorum decreto rum, minus etiam eorum, quæ sensu perceperat, memor, siccitatem ab humiditate continendam esse statuatur, id certe non est ferendum. Nam et si humore elabente, cōcidere, disrumpique quædam ipsi visa sunt; alia tamen multa eò duriora, densioraque fieri, & eò compingi magis, quò inexistens ijs humor educitur magis, intuitus etiam est. Ferrum, inquit, sapius fufum, inexistente nimirum humore elapso omni, fundi amplius, dissoluique non potest. Quando ergo humore effluente, alia compingi, alia dissolui, quin vel eadem diuerso à calore vtrumque pati apparent; non temere propria positio, & quam naturæ concursu posuerat, deferenda; sed entium vtrorumque compositio, tum, & quo à calore compactio, & à quo fusio fiat, præterea & caloris diuersitas, quæ, ut eadem compingantur, dissoluanturque, præstat, diligentius intuenda erat. Et factum id homini si foret, manifestè terram, siccaque quæ sunt omnia, eò magis se se continere; & sibi ipsis magis affixa, agglutinataque esse, conspecta forent, quò inexistente humore spoliata magis sint. Quoniam ea præcipue humore effluente dissolui, disrumpique apparent; quæ è terra, & aqua sibi quidem ipsis appositis, at nequaquam in mediam, communemque actis rem, sed in propria vtriusque seruatis natura, composita sunt; nequaquam verò, quæ similia, & verè mixta Aristoteli sunt; quin eò magis hæc compingi, quò humor ex ipsis effluat magis: siquidem illa, at non certè & hæc etiam ab aqua contineri videri debuerunt. Præterea, quoniam vel illa nō à calore quouis, sed à vehementi tantum disrumpi, à moderato autem magis compingi, magisque cōstringi apparent. Nec verò id accidit, quò languidior calor minus strenuè inexistente humorem, quam vehemens, educat. Promptius enim hic quidem præsertim externis è partibus humorem extrahit omnè; at quò tenuitate illæ omni spoliata summè crassescunt, summèque durefcunt, itaque caloris actioni aditum occludunt; interna in propria propemodum dispositione seruantur: languidior verò, quò paulatim, lenteque agit, simul pene & externum, & internum humorem attenuat, educitque. Itaque serius quidem, sed vniuersa, in quæ agit, summè, & æquè tandem exiccantur, summeque compinguntur. Hæc ita cum eueniunt; quæ humore effluente dissoluitur, disrumpunturque, nequaquam propterea disrumpi putandum, quò inexistente humore, à quo continebantur, spoliata sint; sed quò eodem fere temporis momento, multa in ijs ingenta est tenuitas, & quantæ, simul præsertim, confertimque, & è cōstricta iam superficie erumpenti exitus non patet; quem igitur sibi moliens compressionis impatiens ingenta tenuitas, quæ obstat, amolitur, disrumpitque omnia. Quare quæ dissoluantur, nō præinexistentis humoris defectu, sed (quod terra ipsa pati videtur) à tenuitatis, spiritusque dudum ingenti, egressumque sibi patefacientis impetu disrumpi liquido patet. At verò minutissima frustula, in quæ dissoluta illa fuere, quibus nulla inesse humiditas Peripateticis videri potest (neque enim non & ex ijs etiam educat illam calor, quam è tota extraxit mole) optimè se se continere videntur. Ut vel ex ijs conspicuum sit, siccum quod est, ut consistat, nulla humidi vilius opus habere admixtione: non siquidem idem, & minutum appareat, & humidum. Et quæ aqua infusa continentur, nequaquam ab ea, ut ab humidissima, continentur re, qualis mixtionem effugiat, præterlabaturque omnem, & nihil contineat omnino vnquam: sed propterea quibusdam infusa admiscetur, coitque ijs aqua, & vnum ijs facta, collæ, glutinisque more ea continet; quò non ad summam tenuitatem acta aqua, viscositatis non penitus est expers. Vera certè si sit Aristotelis ratio, & humidum consistentiam, & sese cōtinendi vim sicco præbeat, vel contineatur oīno ab humido siccum; summè

humidum quod est id maxime agat. Itaque aer terram contineat maxime, cuius, si propria esse humiditas prima corpora componenti, & constituentes ipsorum differentias inquirenti Aristoteli videtur, non aqua, cui frigus, ut propriam naturam assignat. Neque enim, ubi sibi ipsis commiscetur prima corpora, alias sumant naturas, & veluti proprii ingenij oblita, non iuxta proprias agant differentias, quod Aristoteli interdum placet, aeris modò, modò aquæ humiditatem propriam esse asserenti, rerum naturam suo arbitratu immutanti. Nec verò vtriusque propria sit humiditas, ut Peripatetici complures sentiunt, quò è binis eius conditionibus, altera illorum alterius sit; aeris videlicet, quò aqua is tenuior, & magis diffuens, magisque dilabens, minus omnino consistere per se potens, minus proprio termino contineatur; aquæ verò, quò magis alieno inhæreat: non enim æquè, ac aer illum effugit, non æquè tenuis, nec æquè fluens, dilabensque, sed magis crassa, & magis hærens. Si quidem quæ crassior est res, siccior Peripateticis ponenda est, crassitiem siccitatis propriam esse ab Aristotele edoctis. Et humiditatis ratio ab Aristotele allata, id humidum magis esse declarat, quò magis diffluit, & promptius terminum quemuis, & quamuis suscipit figuram; non quò magis alieno termino inhæreat, non effugiens illum, & parum diffuens, quò omnino non agerrimè proprio termino contineri videtur, neque esse prorsus humidum. Vtrumque igitur, quò humidi proprium videtur, multò aer, quam aqua, habet magis: nā, & proprio termino minus continetur diffuens, dilabensque magis, & alienum quemuis multò promptius, multoque suscipit facilius, multò aqua tenuior, & minus etiam, quam aqua hærens, minusque repugnans. Ex quibus humiditatem perpetuò aeris propriam Peripatetici ponant, & aeris terræ continendi vim, si ab humido continenda est vllò, attribuant oportet. Nec verò necum, ut contineatur, humido quidem opus habere, at aqueo, non aereo (quod faciunt) dixerint, quò aqua propter grauitatem descendat, terræque hæreat; aer verò propter leuitatem, tenuitatemque effugiat, elabaturque; & mixtionem præterlabatur. Nisi enim modum ipsi inueniant Peripatetici, quo aer admixta delabatur, in quo illis detineatur, & ignis amplius longe aere lenior, longeque tenuior, & promptius elabens; haud quaquam vel terram, & aquam inalterent, immutentque, vel mixtum constituent vllum. Quoniam igitur ipsa se se, & proprijs viribus continere terra videtur; ad secundorum corporum compositionem nihil aqua indiget Aristoteles. Et quàm longissimè abest, ut quæ densa sunt, duraque constitui queant, si vlla in sit humiditas. Et quæ densantur, durefcuntque, propterea densantur, duræque fiunt, quia humiditas ex ijs elabatur omnis.

AD MIXTORVM COMPOSITIONEM, NEQVE AEREM AFFERENDUM esse, neque ignem. Cap. XLIII.

T multò etiam minus ad mixtorum compositionem aer erat afferendus, atque ignis; quando, nec quid ille in terram agat, vel quo modo hic ad eam usque delabatur, docere nos potest. Ut enim detur Aristoteli, nō dandū omnino, aliquas ignis partes à Solis motu commotas, deturbatasque, deuolui quid, & decidere: non quidem, ut ad terram usque delabantur dari potest; quippe quæ parum quid deuolutæ, detrusæque ad proprium locum, & ad cognata redeant corpora, vel motum saltem sistant. Quinimò non ad terram usque delabi modò illas oportet, sed ad maris fundum, & ad profundiores terræ partes; in quibus mixta fiunt longè plurima, & summo ea prædita calore, salsa, nitrosa, sulfurea, bituminosa. Non quidem eò usque à solis, coelique motu deiciatur ignis, aut stellarum vi, & virtute; ut Peripateticorum nonnulli opinantur; vel illarum etiam voluntate, quæ prima corpora in pro-

2. Mete.
lex. 6.

in proprio velint manere loco, & sibi ipsis vnita, ac seruari. Nec si secus velint, è propria sede, propriaque vniuersitate abstrahatur ignis, deorsumque deuoluatur, nequaquam stellarum voluntatis conscius, stupidus, brutusque; nec si sciat, parere etiam velit; neque enim corrumpi, tum neque delabi queat, nulla descendendi donatus Aristoteli facultate; nec si ea detrudatur violentia, vt ad mare, terramque delatus motum sistere nequeat, sed ad maris fundum, terræque ima, veluti deiaculetur, eius nos latere queat descensus. Incommoda hæc vitare cupientes non desuere qui dicerent, mixtorum, quæ assidue fiunt, nequaquam è simplicibus constitui vllū, sed è præinexistentibus mixtis omnia. Itaque nullius ignis descensu opus esse; cum præexistentibus mixtis insit omnibus. At mala illa vitantes, alia subeunt, nihil fortasse illis minora. Primum enim maxime Aristoteli aduersantur, quæ elementorum distributiones, & quæ transmutationes, mixtionisque fiunt, ex illorum fieri vniuersitatibus, & mixtorum gratia elementa constituta esse statuenti. Tum, si fieri illud nonquit; nec fieri vnquam potuit, nec factum fuit vnquam. Præterea, quoniam qui mixtis inest ignis ad proprium is locum, & ad propriam assidue elabatur vniuersitatem, & à contrarijs assidue patitur, assidue imminuitur; dubitandum non est, quin, nisi nouus assidue ex eius desuatur vniuersitate, deficiat is tandem; itaque & mixta nulla fiant amplius. Quasobres, quando nec modus reperiri potest vllus, quo aer, atque ignis ad mixtorum constitutionem delabatur, & qui præinexistentibus mixtis inest ad nouorum generationem sufficere non potest; si è quattuor dictis corporibus sibi ipsis commixtis entia reliqua constituenda sunt, aerem, atque ignem in penitioribus terræ partibus, & sub maris etiam fundo à coeli motu assidue generari, & ex ijs mixta fieri, Peripatetici ponant oportet. Quod si faciant, vel si ad entium quorumvis constitutionem aer, ignisque necessarij sint; nequaquam qui terram ambit aer, ignisque, qui coelo subest, rerum omnium elementa, & quod (vti diximus) summè Aristoteli placet, mixtorum gratia constituti, minusque etiam prima corpora poni possunt; qui nihil ad mixtorum constitutionem afferant, & qui vel Aristoteli ipsi è vaporibus fiant è terra eductis; at alterum Coelum ipsum, & ipse Sol, & sola ipsa alterum Terra; quæ scilicet in vapores à sole agitur Aristoteli; è quibus, & aquæ omnes, omnisque aer, & ignis etiam ipse, ac tandem entia alia quæuis Aristoteli constituuntur.

SIMPLICIA, EORVMQUE NATVRAS MIXTIS SIMVL
inesse non posse. Cap. XLIIII.

Nec verò, si modum Peripatetici inueniant, quo ad mixtorum compositionem, & aerem deferant, & ipsum etiam ignem, in tuto iam, apertoque sint; sed alia incommoda, & alia illos excipient angustia, & quas longè euadant ægrius. Aliud illis, & longè maius præstandum, & quod proprijs ipsorum positionibus, & ipsi amplius repugnat, aduersaturque rerum naturæ. Naturæ etenim summè inter se contrariæ iungendæ, & in vno, eodemque locandæ sunt subiecto: quæ propterea in primis se se mutuo assidue oppugnant, & è subiectis deturbant omnibus, quod in omnibus se se generare vehementer appetunt singulæ, & solæ occupare omnia; & quæ in iisdem simul esse, nec possint, nec velint. Siquidem contrarijs præditæ ingenijs, contrarijsque gaudentes operationibus, subiectis etiam contrarijs, & contrario modo dispositis gaudebunt, ijsque singulæ, quæ propriæ ipsarum naturæ, propriæque operationi apta sint. Nec contrariæ agentes naturæ iungendæ modò, sed inter se conciliandæ insuper, earumque actiones sistendæ, coercendæque omnes; à propria scilicet natura, proprioque ingenio dimouendæ. At age propius rem intueamur, & quod

& quod veritas magis pateat, magisque illustretur, eadem repetamus. Vbi, inquit, prima corpora mutuo in se se ita egerint, vt nullius natura reliquas exuperet, penitusque deturbet, at se se mutuo omnes debilitauerint, coeunt sibi ipsis omnia, & ex omnibus sibi ipsis commixtis aliud componitur ens, non simplex amplius, non scilicet ab vnica, sed mixtum, à naturis nimirum omnibus constitutum, & in quo simul existant omnes. Nihil (quod maxime opus erat) explicat Aristoteles, cur in se se agere cessant naturæ agentes; & num actionem per se, ac pugnam, & sibi ipsis singulæ timentes, se se mutuo oppugnare desistunt, & veluti foedere inito, aut indutijs factis, in eodem simul regnant subiecto. Verum non huiusmodi earum est ingenium: sed singulæ, qualescumque sint, siue integræ, vigentesque, siue imminutæ, remissaque, & separatis inexistentes subiectis in oppositas assidue agere, & ab actione cessare numquam, ipsis in primis Peripateticis placet. Agens itaque quoduis in agendo patitur & ipsum, excepto primo. Inquit enim Aristoteles, Causa, vt motus soluantur, est; quod omne agens patitur etiam à patiente: vt quod secatur hebetatur ab eo, quod secatur quod calefacit refrigeratur à calefcente: denique; quodcumque mouet, excepto primo, mutuo mouetur aliquo motu: verbi gratia quod pellitur quodammodo, quod premit reprimatur. Vel summum scilicet expectans, & patiens etiam malum, penè & ad interitum acta natura agens quæuis se ipsam non deserit tamen, nec proprii obliuiscitur ingenij, sed in oppositam agit semper. Qualiscumque facta seipsam seruandi, atque amplificandi, nec appetitum, nec studium deponit tamen; sed id agit semper, semperque id attendit, oppositam oppugnat, deturbat, & se se in illius generat sede. Qui igitur in eodem positæ subiecto quiescant illæ, nec se se mutuo oppugnent, & deturbent? Cur robustior vbi adest altera, qualis mixtis inest longè plurimis; & quæ in externas agit semper, semperque illas deturbat, contrariam simul inexistente, quin sibi ipsi penitus imminuat longè debiliorem, & victam iam, profigatamque subiecto in eodem esse sinat, quo sola potiri vehementer expetit. Cur itaque id potens, non inde illam deturbat, & sola ipsa ibi viget? Huc illuc ferantur Peripatetici, numquam tamen rationem comminiscuntur, qua contrarias agentes naturas coniungant, & in vnum agant, mutuumque earum actionem sistant. Vt certum sit, secunda entia non è primis sibi ipsis commixtis composita esse, sed ab alterius exuperantis actione effecta. Illorum itaque singulis vnâ eius naturam, & imminutam eam, remissamque inesse.

4. de ge.
ani. 6. 3.INDE ETIAM INTELLIGITVR, SECVNDÆ ENTIA E QVATTVOR
primis corporibus simul inexistens non constare, & aquam primum corpus non esse, quod succi multi aqua frigidiores sunt. Cap. XLV.

Livd etiam certissimo argumento, inditioque Peripateticis esse potest, secundis entibus prima omnia, omnesque eorum naturas non inesse, & aquam primum corpus, & summo à frigore constitutam non esse; quod succi longè plurimi, & nequaquam aqua crassiores, quibus copiosius frigus indi queat, longè aqua frigidiores sunt; quos aqua etiam crassiores quid, at ex aqua ab igne, aereque passa, & igni, aerieque immixta compositos, minus, quàm aqua est, fridos esse oportebat. Nec verò (quod Peripateticorum multi faciunt) propterea id euenire dixerint; quod aquæ frigus terræ siccitati commixtum, robustius factum sit: siccitatem enim non caloris modò, sed frigoris etiam veluti limam esse, quæ vtriusque actionem mirum adiuvet in modum. Primum enim eadem à re contrariarum naturarum actionem adiuvare existimare non licet. Nam quæ alterius robur, viresque adauget, alterius ea actiones imminuat, debilitetque oportet. Calorem ergo exacuens Peri-

M pateti-

pateticis siccitas frigus ipsis obtundat: neque enim ijs propterea caloris vires augere, & actionem adiuuare videtur siccitas, quod crassior ipsa, densiorque copiosiores illas suscipit; sed ipsa per se id facere vel maximè tenui inexistens rei. Nihil enim (vt dictum est) memores humiditati tenuitatem assignasse, & tenuitatem humiditati eandem fecisse, ignem siccitate summa, & summa donant tenuitate. Nec alia ratione ignis aere robustius calefacit ipsis, nisi quod huius vis ab humiditate retunditur, illius vero à siccitate exacuitur. Incusandus præterea esset Aristoteles, si frigus exacuit siccitas, quod summum illud humiditati, non siccitati copulauit; nec veluti ignem primò calidum, sic & terram primò frigidam posuerit. Nec verò aliam à frigore succis substantiam indat, quæ eos aqua reddat frigidiores; nam è Cælo, à quo solo emanare illa queat, calor modò Peripateticis delabitur, aliud nihil. Si igitur natura vlla mixtis superadditur, calor modò superadditur, qui inexistens frigus immittat, non augeat, & intendat.

INDE ETIAM INTELIGITUR, SECVNDA ENITIA E QVARTVS

BERNARDINI TELESII

BERNARDINI

BERNARDINI TELESII CONSENTINI

DE RERVM NATVRA IVXTA

PROPRIA PRINCIPIA

LIBER QVARTVS.

SVMMAEORVM, QVAE HACTENVS SCRIPTA SVNT, AC IN
hoc commentario scribentur, Obliquam Solis lationem rerum efficientem causam
Aristoteli esse. CAP. I.

ORPORA prima non quattuor, quot Aristoteli posita sunt, nec à quattuor agentibus naturis, sed duo tantum esse, & à duobus effecta esse naturis, & reliqua entia non è quattuor corporibus sibi ipsis commixtis, vt Aristoteli visum est, sed vna è terra à Sole immutata effecta esse omnia satis est, vt existimamus in superioribus declaratum commentarijs. Reliquum nunc est, (quoniam Aristoteles ad entium constitutione principia, quæ formæ, & quæ materiæ sunt, non satis esse opinans, efficiens itidem afferendum esse decernit, & obliquam id solis lationem attribuit; & calorem, qui à sole ad nos aduenit, nequaquam à solis substantia emanare, sed ab eius, reliquarumque stellarum motu, quo sublunarem aerem commouent, conueruntque fieri docet, & cælestes orbes non à propria natura, sed ab immotis motoribus illis inexistens moueri contendit longè in oibus à nobis diuersus) vt singula hæc diligenter excutiamus. Generabiliū, inquit, Aristoteles entium principia ijs, quæ in æternis, & in primis numero æqualia, & genere eadē: hoc. n. vt materia, illud verò vt forma. Oportet autē, & tertium etiā adesse: non. n. sufficiunt ad generatione duo, quemadmodum neque in primis, sed tertium etiā esse oportet, à quo videlicet forma, materiæ indat, & à quo, quod sit generetur ens; efficiens nimirum principium. Mox Platonis sententia, qui id eis, eorumque etiā, qui materiæ illud assignabant, reiecit Permenidis, vt videtur positione demolienti, qui materiæ potētis, calori, frigori; efficiendi causam attribueret. Neque ijs rectè, inquit, dicunt, qui potētias corporibus tradunt, per quas generet: materiæ enim est pati, & moueri; mouere autē, & facere alterius potētis. Manifestū autē, & in ijs, quæ arte, & natura generantur. Non. n. aqua ipsa ex se ipsa animal facit, neque lignum lectū, sed ars. Quocirca, & id dicunt non rectè propter hoc, & quoniā derelinquunt principalem causam; auferunt. n. quod quid est esse, & formā. Amplius autē & potētias attribuunt corporibus; propter quas, & generant valde instrumentaliter, auferentes eā causam, quæ secundum formā. Quoniam. n. natum est, vt inquit, calidum quidē segregare, frigidum autē cōgregare, & aliorum vnumquodque hoc quidem facere, hoc autē pati; ex ijs dicunt, & per hæc oīa alia generari, & corrumpi; videtur autē, & ignis ipsum quod mouetur, & patiens. Amplius autē, & simile faciunt, quemadmodum si quis ferræ, & vnicuique instrumentorum attribuat causam eorum, quæ fiunt. Necesse. n. terra existēte diuidi, & poliente leuigari, & in alijs eodē modo. Quare si quā maximè agit, & mouet ignis; sed quo pacto mouet, non animaduertunt, quoniā deterius, quā instrumenta. A nobis autē vniuersaliter, & prius dictū est de causis; & nunc determinatū est de materia, & de forma. Amplius autem quoniam ostensum est, motum secundum lationem æternum esse; necesse est his existētibus, & generationem esse continuā. Latio. n. generatione faciet incessanter, eò quod adducat, & abducat generatiū, & reliqua.

M 2 EFFI.

EFFICIENTEM RERVM CAUSSAM PERPERAM INQUISITAM.
& perperam obliquæ Solis lationi assignatam. Cap. II.

Secundorum entium vllum actionem, operationēue edat vllam, quæ calori, frigoriq; , primorum s. corporum naturis attribui nō possit; & quæ quæ edunt entia, alia ab illis substantia donata esse oporteat; vel si illorum vllum tale appareat, vt ē primis sibi ipsis cōmixtis, mutuoq; à se ipsis immutatis cōpositum videri nō possit; rectè alia à dictis naturis efficiens eorū causa Arist. inquisita, & rectè Soli ea attributa sit; si actiones, operationesue, quas illa edunt, & quæ calori, frigoriq; attribui nō possint, Solis eas proprias, & Soli oīno similia dicta entia intuitus sit Aristoteles; si quidē quæ ab alijs fiunt, & ab alijs generantur res, naturas eæ, facultatesq; , & species, quas illa, à quibus genita sunt, effectaq; habent, sortitæ sint oēs; & generantibus, efficientibusq; similes sint, cognatæq; , summè est necessariū. Quoniam verò, vt in primo declaratu est cōmentario, vel supremæ nobilissimorū entium operationes, sensus, motusq; , caloris vterq; , & frigoris etiā alter proprius est; & nulla prorsus secundorum vlli cōditio inest, quæ primorum cuiuspiam non insit, sed ens quoduis ē primis sibi ipsis immixtis cōpositum Aristoteli est, non aliud ei à primis, eorumq; naturis agens secundorū principiu inquirendum fuit. Et si quidem, quod quēdā intueretur, quæ ab entibus, è quibus fiunt, eorūq; naturis fieri posse existimare nō licet, bene ab ijs dissidentia, & longè ijs præstantiora, nobilioraq; , & rerum ritu, quæ arte fiunt, ita & naturalium efficientiā non materię, è qua fiunt, inexistentibusue naturis, sed externo principio tribuendū visum foret; quod longè illis præstantius, diuiniusq; , & illis fortè, vt organis vsum, generandis formis propria subiecta cōcinnaret; & ipsas etiam ex ijs educeret formas; seu proprijs eas generaret viribus; & à quo plantę, & animalia, quæ nō à simili, neq; vniuoco, sed sponte fiunt, fierent oīa; non certè in sole id, & in obliqua eius latione ponendū Aristoteli erat; cui quæ fiunt entia, à simili, atq; vniuoco fieri oīa maximè placet. Et sol penitus diuersa à nostrorū entiu, & sublunarium oīum natura donatus, & quæ generare videt, non proprijs ea viribus, sed veluti ex accidente quodā, & ignē Arist. aeremq; cōterēs, accendensq; , & illorum partes detrudens, generat. Et obliqua latio non aliud agit quicquā, sed tantum, vt Sol magis, minusq; directus fiat, præstat. Quod si ens aliud nullum, cui rerum oīum efficientia, & animalium, plantarūq; sponte enascentiū generatio assignari posset; & à Sole oīa generari intuenti, Soli vtraq; necessariò attribuēda visa foret; non certè diuersa is à sublunariis natura, sed eorū alijs contraria, eadem alijs, & calore oīno donandus erat; quæ assidue effundit; & à quo vno Terra, è qua manifestè entia fiunt oīa, immutari, exuperariq; potest, & immutari, exuperariq; videtur. Et calidus Arist. visus si foret Sol, vtiq; simile, atq; vniuocum entium oīum principiu, à quali Antiquioribus oībus, & ipsi in primis, oīa effici summopere placet; & Solem id esse, liquidò conspectum foret. Quāquidē nostra entia oīa, si non æquē Soli calida, tenuia, candida, mobilia, at calida certè sunt oīa, & non mollia modò, liquidaq; , et medijs affecta coloribus, sed vel bene densa, & nigra quæ sunt, longè à terra amplius, quàm à sole absunt; & quæ reliqua entia immenso quodā magnitudine exuperant, aquę scilicet, vaporesq; satis tenues, albiq; , & satis insuper hi mobiles, illæ, si nullos edunt motus, at motu gaudēt, & seruantur; & animalia, nihilòq; quæ spōte, quàm quæ à simili, atq; vniuoco fiunt, bene oīa calida, & bene molli omnia, & albo vt plurimū corpore, beneq; oīa mobilia. E terra nimirum oīa fiunt, at proprijs conditionibus penitus spoliata oībus, & in eas quæ Solis sunt, vel in proximas actis. Quod dictum, s. est, calidum Aristoteli ponenti Solē, entia omnia à simili, atq; vniuoco principio constituta esse, & solem id esse, at non omnia integris ipsius conditionibus donata esse; quod terrā ille non dum in omnibus penitus exuperarit. At vnde digressi sumus, redeamus.

AG 20

AGENTIS RERVM PRINCIPII CONDITIONES NON RECTE
Aristoteli conspectas esse: & duplex illud; & solem alterum, alterum
verò necessariò terram ponendum. Cap. III.

Agens rerum principium æternum, impatibileq; , & quod veluti arte, & ratione, mensura omnino quadā vtatur Aristoteli visum quod sit, nihil inculandus videri potest. Siquidē entium generatio nunquā cessare, & quæ fiunt, certo ordine, certa; mensura, & certis tēporibus fieri videntur. Minus etiā, quod accedentem Solem rerum oīum generationem statuatur, & quod ens inquirat accedenti Soli contrariū, à quo quæ ab accedente illo fiunt, corrumpantur, & destruatur. Etenim à sole oīa fieri, & ab accedente longè plurima, longeq; pulcherrima, & quæ effecta sunt, veluti vires sumere videtur. At verò, quoniam, quæ generantur entia, assidue ea corrumpuntur, & vt dictum est, natura ijs inexistenti natura, à qua effecta sunt, eadem plane est; & agentes quæ sunt natura, ea vt agere vnquam cessent, proprias nimirum vires, & se ipsas vt reprimant, cohibeantq; , & non tantum assidue agant, quantum queant, sed agendi vim remittāt, & quāpiā agant mensura intelligere nō licet; vtiq; efficiens entium causa sui natura, & patibilis sit, & temere, effusiq; vsquequaq; agat viribus oportet. Quod igitur nūquā patiatur, & quod ratione, mensuraq; agat agens principiu, non ipsius id naturæ donandū Aristoteli fuit; sed modus indagandus, quo patibile cum sit, & temere vsquequaq; agat, nunquam tñ immutetur; & mensura agat, & agere interdum cesset. Tum præterea, quoniam, vt dictum est, non alia Solis cōditio, sed calor modò ad sublunaria aduenit; & perpetuò is, vel si languidior à magis obliquo illo factus; & quæ à sole fiūt, ea non ab alia eius conditione, sed à calore fiunt oīa, & quæ à calore fiunt, à frigore destruēda, & frigido ex ente efficienda Aristoteli sunt; frigidū vtiq; ens, & quod verè soli contrarium esset, oppositumq; , & è quo à sole immutato quæ fiunt, fiant oīa, inueniendū erat. Hæc ratiocinanti, & ipsas intuenti Aristoteli res, si quidem quæ fiunt oīa corrumpuntur; & quæ corrumpuntur à contrario, & in contrarium corrumpuntur, & generationi interitus contrarius est; & contrariorum contrarias esse oportet causas; duplex agens principiu, quale necessariò ponēdum est, non obliquæ Solis lationi, sed soli alterum, alterum verò terræ assignandū Aristoteli visum foret. Neque. n. (qualia agentia rerū principia oportere esse decernit Aristoteles) obliquus sol sibi ipsi directo cōtrarius videri potest; nec quantūuis obliquo facto frigus, à quo quæ à calore cōstituta sunt, perdenda Aristoteli sunt oīa, vllum vsquam, sed vt dictum est, languidior quidē, & calor certè aduenit. Terra verò maximè soli cōtraria est; & vbi abest, vel obliquus sit sol, summum ab ea emanat frigus; & quod, nisi ab adueniente, accedenteq; sole reprimatur, quæ ab eo effecta fuerant, perdat tandem oīa; & manifestè quæ à sole fiunt, ex illa fiunt oīa. Quapropter non artifex indagandus Aristoteli erat vllus, qui caloris, frigorisq; moderetur vim, eorumq; actionem veluti dirigat, prout. s. ad rerum constitutionem oporteat, eorum vires augeat, reprimatue, aut sistat etiam, eorum deniq; immutet naturam. Verum. n. verò Dei Opt. Max. sapientia admiranda erat, & suspicienda, qua cum principiorum alterum longè altero robustius, & quod si ijsdē perpetuò agat viribus, penitus tandem perdat alterum, constitutum foret, nihil eius natura immutata, vel viribus repressis vnquam, sed diuersis modò attributis motibus, quorum altero veluti per vices, & æquali tempore occultetur, altero verò, vel dum conspicuus est, modò directus, obliquus modò, modò scilicet robustior, modò verò languidior fieret, numquam ab eo corrumpatur alterum; & effusis, vsquequaque cum agat viribus, ratione tamen, & mensura agat, prouisum est.

2. de ge.
tax. 57.

M 3 SOL 8M

SOLEM ACCEDENTEM GENERATIONIS CAVSSAM NON
esse, nec recedentem corruptionis, vt Aristoteli placet. Cap. IIII.

Et vt ad solem redeamus; ea etiam ratione nec generationis accedens ipse, nec corruptionis recedens causa erit: quod non ibi generat maximè, vbi maximè directus fit; & in singulis amplius terris nō magis; vbi magis accedit; at vel in valde Borealibus nihil, vbi bene proximus factus est; non id modò in meridionalibus, sed corrumpit etiā, quæ hybernus ipse constituit, vernusq;: & quò magis recedit, eò etiā generat magis, non quidem omnia, sed animalia, plantasq; de quibus, vt videtur, sermo est. Summis nimirum diurnisq; viribus, & in crassissimam agens Sol terrā, in quos eam agit fluores, priusq; ex ea effluant, in summam agit tenuitatem. Itaq; quibus in terris diu directus, vel directo proximus imminet sol, quæ in temperatis, & humidioribus amplius, mollioribusq; passim fiunt regionibus, perraræ nascuntur plantæ, perraræq; constituuntur animalia; & perraræ etiam emanant aquæ. Nec verò huiusmodi æquinoctialis appareat plaga; quasi enim recta ad punctum verticis illi accedens, & quasi recta ab illo recedens sol, & motu longè velocissimo diurnum conficiens gyrum, breui illam directo vrit aspectu. Aestas itaque ibi breuissima, & breuissimi etiam æstiuus dies, & noctes nihil diebus vnquam breuioribus, longeque frigidissimæ, æstiuæ præsertim, à terræ vmbra factæ longè latissima. Vt enim diurnus sol in puncto verticis, sic in opposito nocturnus fit. Temperata igitur, & beata æquinoctialis plaga. Et qui illā incolunt, nihil optimis deteriores videri possunt; si cœli inæqualitas, & à diurno æstu ad nocturnum frigus transitus nihil illos oblectat. At quæ non longè ab illa abest, & quæ quasi media est inter Aequinoctialem, Tropicosque à Sole diutissime immorante exusta est maximè, tardius diurnum conficiente motum, & iam diu parum à puncto verticis remoto, dum scilicet ab Aequinoctiali ad Tropicum, & à Tropico ad æquinoctialem retrofertur, & à breuioribus, nec æquè frigidis minus refrigerata est noctibus. Arent igitur, squallentq; vltra Tropicum omnia. Et hominum ibi degentium corpora, quod quæ assidue in ijs generatur tenuitas, statim eam violenter ambiens educit calor, nigra omnia & distorta. Etiā spiritus, quia è crassissimo educus est sanguine, tenuior est, quàm vt rectè intelligat; & nequaquam purus est, sed multæ ei immixtæ sunt fuligines; & prauè efformatis inhabitans in ventriculis, prauè rationatur. Quod si vspiciam secus euenire appareret; & quæ Aequinoctiali subiaceret terrā magis, quàm quæ inter illam, Tropicosq; veluti media est, feruet; id non maioris Solis directioni, sed æquinoctialis terræ densitati, & huius laxitati tribuendum videtur: nam terræ dispositionis ratione, summum & discrimen, multoq; maiorem calorem indensa, quàm in laxa fieri, & sequens manifestabit sermo, & sensus etiam ipse declarat: vel eodem enim sub sole vehementissimus in illa, in hac verò moderatissimus fit calor. At climatis certè ratione, vti dictum est, ita esse vtramque, & dictæ rationes, & sensus etiam manifestat: talis enim vt plurimum vtraque apparet. Sed ad propositum reuertamur. Si inquam accedens generat, corrumpitque recedens sol; intelligere non licet; cur in multorum generatione multis opus sit accessibus, & recessibus etiam multis, qui iuxta Aristotelis placita accessibus contrarij horum opera demoliantur, corrumpantque non (quod euenit) seruent ea, augeantque. Præterea nequaquam æquali in tempore generatio fieri videtur & corruptio; nō scilicet vigorem summum adipisci animalia, & ad occasum declinare, quod Aristoteli placet, & placeat necesse est; si positionem tueri velit: neque enim qui trigessimum attingere homines annum, vllas amplius vires acquirere videri possunt, prudentiores etiam facti, magisque moderati, rerum vfu edocti, emollitique. Quamobrem nec generationis causa accedenti soli, nec corruptionis recedenti attribui potest. Vt nec quæ formæ rationem

rationem habent principia, nec quæ efficiendi, rectè indagarit, nec primorum corporum numerum, aut naturam, nec reliqua rectè ex ijs constituerit Aristoteles.

NVM COELVM VNIVERSVM, ET IPSE IN PRIMIS SOL A
propria substantia calefaciat, & moueatur; an aerem commouens calorem faciat; & ab immotis motoribus commoueatur, inquirendum, vel satis declaratum. Cap. V.

Quod reliquum est, num caloris expers cœlum sublunaria commouens, conterensq; calorem generet, & num non à propria moueatur substantia, sed ab immotis motoribus, intueamur; & si superfluum vtrumque videri potest. Quando enim summè immobili, atq; immotæ terræ summè mobile, semperq; motum cœlum summè contrarium visum est, oppositumq; sublunari verò aeri quàm simillimum, quin idem prorsus; nequaquam à sublunariibus diuersæ naturæ erit, nec caloris omnino incapax, at longè calidissimum, cuiusmodi ipso percipitur sensu, quodq; igitur perpetuò moueatur, quod motus propria est, naturalisq; ipsius operatio: quæ & seruatur, & oblectatur cœlum, & à qua si cesset vnquam, & esse etiā cesset, veluti, & noster ignis quiuis cognatus illi, similisque. At modus tamè, quo calor à cœlo fieri, & quo etiam moueri Aristoteles docet, exponatur, excutiatque. Fortasse enim nec calorem à cœlo fieri, nec ipsum moueri posse cœlum, nisi calidum, propriaq; mobile sit natura, intuiti Peripatetici, propriam cœlo naturam, propriasque tandem aliquando restituant vires.

STELLÆ OMNES, ET IPSE IN PRIMIS SOL AEREM
conterens calorem gignit Arist. Cap. VI.

STELLARVM substantiam inquirens Aristoteles rationi, inquit, maximè congruum est, & ijs quæ dicta sunt, consentaneum, stellas singulas eò corpore constare; cui veluti infixæ sunt; & qui cum circūuoluntur. Quoniam verò (quod stellæ reliquæ, & ipse in primis facit sol) non & cœlum itidem vniuersum calorem, lucemq; emittit, itaq; suspicari poterat quis, non eadem, qua stellæ, cœlum itidem donatum esse natura; veluti id obijciēti respondens, Vel si, inquit, nullus reliquo à cœlo calor, nullaq; aduenit lux; non propterea non eo corpore stellas constare existimare licet, cui penitus inherēt, & qua cum iisdem perpetuò commouentur motibus: qui enim calor, & quæ à sole emanat lux, nequaquam à sole emanat. Sed & calor, inquit, & lux in aere fit à stellarum latrone contrito: motus enim ligna, lapides, & ferrum ignire aptus est; rationabilius igitur id, quod igni propinquius est, propinquior autem est aer, veluti & in ijs, quæ feruntur sagittis: hæ enim & ipsæ sic igniuntur, vt plumbei earum mucrones colliquecant. Et quoniam hæ igniuntur, necesse est eum, qui in ipsarum circuitu est, aerem hoc idem pati, hæ igitur ipsæ incallescunt, quia in aere feruntur, qui ob plagam motu ignis fit. Eorum autem, quæ sursum sunt, vnumquodq; in sphaera fertur, vt ipsa quidem non igniantur; aerem autem, cum sub corporis circulariter moti sphaera sit, necesse est, cum illa fertur, incallescere, & hac maximè, qua sol extat infixus: Quapropter ex oriente ipso, & appropinquante, & super nos existente, generatur calor. Et alibi Motionem, inquit, discernendi, incendēdiq; aeris facultate præditam videmus, vt ea etiam, quæ feruntur, liquari sæpè conspiciamus. Itaq; vna solis motio tepori, caloriq; afferendo est satis: incitatum enim esse oportet, & non procul distare. At quæ quidem stellarum est, velox sanè est, sed pro-

2. de cœlo. 41.

Tex. 42.

1. meteor. cap. 4.

procul abest; quæ verò lunæ, inferior quidem est, sed tarda: Solis autem motio satis utrumque habet. Porro calorem vnâ cum sole excitari, rationi consonum esse intelligimus ex ijs, quæ apud nos fiunt, similitudine sumpta: nam & hic si quædam ui feratur, proximus aer primum incallescit. Idq. recta euenit ratione, quando quidem rei solidæ motus aerem maximè secernit. Partim itaq; hanc ob causam ad hunc locum calor perducitur; partim quòd ignis aerem ambiens motione sæpius diuellatur, & vi deorsum feratur. Calor itaq;, qui à coelo fit, non ab vniuerso coelo sublunarem aerem secum circumuolvente fieri Aristoteli videtur, nec videri potest: perpetuò enim cum coelo ille circumuoluitur, calor verò non perpetuò; at ibi tantum fit, vbi sol adest, directusq; is insuper, vel non valde à directo differens; sed à stellis aerem cõterentibus, & ignem insuper diuellentibus, & segregatas eius partes deorsum detrudentibus, & veluti deiaculantibus; quæ enim conteruntur, ea igniri omnia videntur. Deorsum ad aerem terras ambientem delatus ignis, summè illum calefaciat, atq; accendat necesse est. Hæc verò non ab vniuerso coelo fieri posse Aristoteli videntur; neque enim summè tenuè, molleq;, & nihil renitens conterere, diuellereq;, & detrudere queat, sed à densis tantum eius partibus, à stellis nimirum omnibus, & à sole præcipuè, quippè qui & luna multò velocius feratur; longeque quâ inerrantes stelle proximior nobis est: & qui fortè non magnitudine tantum, sed densitate etiam reliquas exuperet, qui denique, quæ ad conterendum conferant, multò, quàm stellæ reliquæ ampliora sortitus sit omnia.

AEREM A SOLE NVLLO PACTO CONTERI
posse. Cap. VII.

RECTE quidem Aristoteles eorum, quæ apud nos fiunt, similitudine sumpta, quomodo aer, à sole incalescat, inquit. Neque enim alia ratione intelligere licet quid; sed quæ intelliguntur, ex eorū similitudine intelligatur oportet omnia, quæ sensu percepta sunt. Ut igitur, incalescat ne à sole aer, propterea quòd ab eo cõteratur, manifestum fiat; qualia sint, quæ apud nos contrita incallescunt, & quid à conterente passa incallescunt, cõtriti nimirum dispositio, & conterentis actio, motusq; inspiciendus est. Et si quidem huiusmodi sit aer, qualia quæ conteruntur; eoq; à sole pati modo, quo illa à conterente pati visa sint, & aer à sole calidus fieri, quòd ab eo conteratur videri poterit. At si vel non talis aer, qualia illa, vel non eo à sole pati modo appareat; minimè Aristoteli credendum, & multò etiam minus, si utrumque. Quæ apud nos contrita incallescunt, densa ea sunt, duraq;, & stabilia insuper, firmaq; ferienti scilicet renituntur, & ictum plagamque eadem sui parte, & multam illam, assiduamque excipiuntque, sustinentque. Nam quæ ferienti cedunt, & plagam effugiunt, vel quæ semel tantum eadem sui parte feriuntur, contritu calore illa minimè videntur; quæ nimirum neque conteruntur. Et quæ conterunt, & propterea calorem ijs, quæ conterunt, indunt; nequaquam vbi nihil illa cõtingunt, quocumq; ferantur motu, id agunt; quin neq; vbi contingunt quidem illa, cõmouentq;, sed non in illa inferuntur, nec percutiunt omnino illa, diuerberantq; sed circū illa voluuntur, & circumaguntur, nihil ea comprimentia, ferientiaque; sed ibi tantum vbi ictus, plagasque inferunt, & multas, crebrasque. Horum vbi quid non fit, vel si diuidant illa, secantque, calorem tamen non indunt: neque enim plaga vnica, nec plures, si spatio interiecto, inferantur, calorem interre videntur. Perexiguus enim, qui à plaga vna factus est, calor, prius quàm altera incutiat, perit, elabiture. Quod igitur dictum est, quæ contrita incallescunt, plagas multas, frequentesque excipiunt, sustinentque: & quæ conterunt, non contingunt modò illa, sed diu, frequenterq;, & magno impetu, magnaue ui comprimunt. Sublunaris itaq; aer, si propterea sole incal-

incallescant, quòd ab eo conteratur, vniuersus conuerberetur, percutiaturq;, & diu id, assidueq; oportet; & ut ipse ferienti, percutienti; soli minimè cedat, sed renitatur, ictus omnino excipiat, sustineatq;: quorum neutrum euenire apparet. Si quidē sol, non modò aerem non diuerberat, sed quàm longissimè abest, ut eum contingat. Et aer vel angusta in re inclusus, & quantumuis contusus, cõuerberatusq;: calorem tamen assumit nullum: qui nimirum, si quidem à ferientis celeritate præuentus, plagam ipse non præuenit, effugitque; at idem numquam ab altera percutitur, sed qui semel percussus est elabitur, alijsq; eius locum occupat; ut numquam idem remanēs, numquam bis idem feriat. Eò itaq; minus aperto ipse, liberoq; existens in loco, ut ne, si per ipsum feratur sol, ita ab eo conteri posse videri possit, ut ob contritionem incalescat; si quidem ab eius celeritate præuentus, at numquam bis idem percussus: qui si ob plagas calorem assumpturus sit, simul vniuersus, diuq; conuerberetur oportet. Nullo igitur pacto calorem aeri indit Sol, quòd illum conterat, diuerberetque. Superest videre, num ignis partes detrudat, & ad nos vsq; eas deiaculetur; & hoc pacto aerem accendat. At & ipsum, eorum, quæ apud nos fiunt, similitudine penitus falsum est: quæ enim ab aliquo impelluntur, ab eo omnia impelli apparent, quòd ea contingat; & quòd & ipsum eam in partem feratur, in quam impulsio fit. Nihil itaq; ignem contingens sol, & circulo ipse delatus, qui ignem deorsum deiaculetur, ne imaginari quidem licet. Ut nimum propriarum positionum amator sit Aristoteles, qui modò ne coelum igneum fateatur, calorem, qui à sole fit, modo, rationeque fieri ponat, quæ non modò manifestè falsa sit, vanaq;, sed quæ nulla concipi imaginatione queat. Et qui illum sequuntur, veluti prestigijs capti sunt: quippè qui eius decretorū absurditatem, vanitatemq; plerumq; intuiti, ea tamen veluti numinis alicuius ore prolata venerantur; & ut vera omnino esse declarent, absurda & ipsi quauis, vanaq;, & impossibilia asserre nihil verentur. Vel ad vnum itaque omnes, nihil locali motu à non contingente remoueri posse, & videntes, & prædicantes, sublunarem tamen aerem, quoniam ita Aristoteli visum est, à sole quàm longissimè ab eo amoto, intermedijs orbibus, tot, tantisq; nihil contritis vnquam, conteri posse, contendunt; & illorum principes modum, quo id fiat, asserunt, non alijs, modò, sed vel ipsis, qui illum commenti sunt, falsum, vanumque. Agè verò singuli explicentur, excutianturque: manifestè enim ex ijs, non veritatis, sed Aristotelis decretorum amatores, cultoresque videri poterunt.

MODI, QVIBVS APHRODISIAEVS, ATQVE AVERROES

aerem à sole conteri ponunt, exponuntur, destruunturque.

Cap. VIII.

RO (inquit Aphrodisæus) modo, eaq; ratione sublunarem aerem nihil eum contingens sol conterit, qua torpedo in retibus deprehensa piscatorum manibus torporem infert, nihil eo retia ipsa afficiens. At hoc aliorum nulli placet, nec placere prorsus potest. Primū enim qualitas nulla, nec qualitatē vllius actio in rem transuolare potest, quam non contingit, nihil interea intermedijs communicata, & illorum propria facta. Quomodo enim ijs hæreat, vel sit in ijs, in quæ non egit, & in quibus se ipsam non indidit, genuitque? aut qui ex ijs agat, in quibus nulla prorsus est. Nec vllū dubium esse potest, quin torpedinis actio, qua piscatorū manus torpent, retibus prius communicata sit, atque infixæ; & si nihil ipsa torpere videantur, veluti nec si succis perfundantur, qui animalibus somnos faciunt, quin madefacta ijs sint, quamuis non dormiant. Quæ sopiri, torpereue vis, sopiri, torpereue apta sint oportet; tantumq; insuper pariantur, quantum, ut singula sopiantur, torpeantue necesse est.

est. Si igitur non & retia, veluti piscatorum manus torpens, inde est, quod vel torpere inepta sunt, vel quod ut torpeant, magis pati oportuit; non quod actio, quæ piscatorum manibus torporem intulit ipsis non sit prius communicata, infixaque. At neque, si detur Aphrodisæo, incorporeæ qualitatæ actionem, & qualitatem ipsam ad remotum quid transuolare media nihil afficiens, nec illis quicquam communicata; ut contritio etiam, penitus scilicet corporea passio, & quæ nihil aliud sit prorsus, nisi durioris corporis in mollius impressio, & mollioris cessio, dissipatioq; in sub lunari aere à remotissimo sole fiat, intermedijs orbibus nihil contritis dari certè nullo modo potest, quin maius omnino videtur, quàm ut humano animo concipi queat. Et ipse itaq; Aphrodisæus, neq; torpedinis exemplo contentus neque in ijs, quæ ab Aristotele acceperat, acquiesce potens, & rei cedens difficultati, Fortè, inquit, nō impatibile diuinum corpus; neque enim inalterabile ipsum demonstraui, cum tamen id proposuisset; sed non genitum quidem, atque incorruptibile, & incrementi insuper incapax, at inalterabile non similiter. Et solet Aristoteles non simpliciter impatibile diuinum corpus asserere, sed à molestia tantum ad mortem compellente: ab huiusmodi enim passionibus impatibile est celeste corpus, ac diuinum. Sūt autem huiusmodi passionibus, quæ sunt iuxta mutationem, quæ est secundum formam, substantiaque; cuius mutationis, passionisq; immunitas sunt diuina, at non propterea passionis omnis; nam & motus passio quædam, quam suscipiunt. Quin & si alienam lucem suscipere passio est; & luna quid à sole patietur ab eo illustrata. Nihil igitur absurdum, & à Solis motu cœli partem ei proximam passam, non ita tamen, ut secundum formam, substantiamq; immutetur, ignescere; & per hanc subiecto corpori passionem subministrari; ut & ipsum ignescat, cum præsertim diuinum corpus soli suppositum non sit æquè purum, syncerumq; ut ipse etiam affirmat Aristoteles; tale autem quod est, à se ipso differt; & reliqua. Per quæ videtur Aphrodisæus minimè quidem reformidare, cœlum calefieri à motu fateri, sed illud abhorrere, ne scilicet corrumpi etiam ipsum fateri cogatur, corruptum nimirum pati passionem. Vehementer certè inculpandus Aphrodisæus, qui calorem à cœlo ipso emanare intuitus, proprium ei dare reformidaret; alienum dederit libens; à quo nihil minus, quàm à proprio corrumpatur, fortè & magis. Neq; enim calidum si sit cœlum, ne corrumpatur periculum imminet ullum; nulla ibi nec vllquam contraria, cum adsit natura; à qua summus ipsius calor exuperari queat. Neq; igitur Aristoteles propterea calorem cœlo abnegat, quod calidum si sit, corruptioni obnoxium sit; sed ne reliqua ipsum corrumpat omnia, omniaq; ignis fiant. At non si alia præditum natura, quæcumq; ea sit, calorem à motu assumat vllum; qui assidue auctus, & robustior factus assidue, è cœlo tandem naturam, quæcumque inexistat, deturbet, & ipse illud occupet solus. Calorem itaq; alienum cœlo tribuens Aphrodisæus, nihil quidem, ut videtur, eius corruptionis periculum vitat, nec modum tamen explicat; quo calorem non calidus faciat sol: quando quomodo suppositos orbis conterat, aut commoueat omnino (quod maxime opus erat) nihil declarat. Etenim suo immersus orbi Sol, ab eoq; delatus, & in puncto tantum suppositos contingens, quo illos modo vel conterat ipse, vel commoueat intueri quis potest? Et si enim à superioribus, ut aiunt rapiantur inferiores, soli orbis suppositi non ab eius corpore, sed ab vniuerso eius orbe rapiuntur. Nihil igitur Soli supposita pars, quàm reliquæ, calefiat magis, nihil commota amplius. Omnia demum rimanti Alexandro exitus paruit nullus; nulla excogitari potuit ratio; quæ calor à non calido fieret Sole. Sequitur Auerroes. At is nihil à non contingente locali motu moueri posse, intermedio corpore non commoto, prædicans, & aerem omnino à stella, à qua non contingatur, moueri planè pernegans, ne tamen (quod summum scelus Peripatetici ducunt) Aristotelis positionum desertor videatur, minimè quidem, inquit, Sol ipse aerem conterit; at vires tamen, & quasi robur suppositæ orbium parti subministrat, & veluti

& veluti densitatem communicat. Quæ non propria tantum vi, & extranea sui parte, qua aerem contingit agens, sed cum vniuerso superposito cœlo, & cum maximo, ac densissimo Sole robustius agat, & vi aerem conterat maiore, veluti solis densitatis facta particeps. Malum scilicet, & ipse malo medetur; & figmenta figmentis fulcit. Mitto enim quod, quoniam nihil aerem comprimit cœlum, sed circa eum voluitur, nullaque vel huius, vel illius superficiæ, qua se se mutuo contingunt, pars prominet quicquam, inq; alterum extenditur, alterique infigitur; quod quibus euenit, vel si bene distincta, diuersaq; ea sint, at veluti vnum facta, alterum alterius motum sectetur oportet; sed summè vtraq; lauis, summèq; æquabilis pacto nullo à cœlo quantumuis rapido commoto motu, conteri, aut commoueri aer potest: siquidem, quæ conteruntur, comprimi ea à conterentibus necesse est; & quæ commouentur ab ijs omnia commoueri apparent, & ab ijs commoueri modò possunt, quæ in illorum loca feruntur, & illorum occupant loca. At ut aerem commoueat, & conterat etià circulo actum cœlum; vel si vniuersum ea donetur densitate, qua præditus sol Peripateticis videtur, nihilò tamen robustius conterat. Quæ enim conterunt, vbi ita densa sunt, duraque, ut ijs, quæ conteruntur, nihil cedant, nihilq; ab ijs inflectantur; quæ cœlum ab aere pati Peripateticis minimè videtur; quantumuis densiora fiant, durioraque, nihil tamen propterea magis conterent. Tum densitas nequaquam agentium more naturarum se ipsam proximis communicat, & propriâ ijs naturam, propriasq; indit vires; sed id modò agit, pondus nimirum quibus superponitur addit. Quæ igitur comprimunt, densis superiectis rebus, grauiora fiunt, magisque comprimunt. At hoc grauitatis incapax, & circulo actum cœlum, à minimè graui, & circumuoluto Sole habere minimè potest. Modi igitur, quibus aerem à sole conteri posse asserunt, absurdi omnes. Nec tamen propterea tarditatis, sed nimis fortè confidentiæ inculpandi sunt; qui, quod fieri non potest prorsus, id hominibus persuadere sperant, & fieri contendunt.

CALOREM A SOLE AEREM CONTERENTE NON FIERI;

quod si ita fiat, nulla eius diuersitatis causa reddi possit. Itaque à Solis substantia, & à Solis luce fieri statuendum esse; à qua manifestè fieri sentitur.

Cap. IX.

QUONIAM modus, ut visum est, reperiri nullus potest; quo aerem conterat Sol, nihil amplius declarandum videri potest, solem non propterea calorem facere, quod aerem conterat, sed quod verè calidus ipse, atque igneus sit. At si magis manifestandum id est: ex ijs, quæ calori eueniunt, è caloris nimirum diuersitate, quæ quidem summa est, manifestari optimè potest. Quoniam autem non semper idem sit calor, sed lōgè is diuersissimus; eius diuersitatis causa omnibus quidem reddenda est; & ijs credendum solis, qui illam reddant, iuxta quorum positiones eū fieri oporteat calorem; qui fieri assidue percipitur. Ea enim tantum retinendæ positiones, seruandæq; quibus quæ eueniunt, congruunt, aptaq; sunt omnia: quibus ea non quadrant, conueniuntq; dimittendæ omnino, demoliendæque. Caloris discrimina, quorum ratio reddenda est, vel nulli ignota, ante oculos tamen ea ponere graue, molestumque ne sit. Rectè namque conspecta magnam dijudicandi facultatem præbebunt. Calor in Meridionalibus Terris longè, quàm in Borealibus, & per æstatem, quàm per hyemem, & solè medium cœlum tenente, quàm vel exoriēte, vel occidente: vbi scilicet magis directus sit sol, ibi robustior fieri videtur calor. Et in aere etiam crassiore, quàm in tenuiore, & in planis, atque humilibus terris magis viget, quàm in accliuibus, aditisque, & in concauis, quàm in planis, & in constri-

etis, densisque, quam in apertis, laxisque, & in æquabili, tranquilloque mari magis, quam in fluctuante eo, agitatoque. Magnus etiam est in lacubus, stagnisque, & summus, ubi densum quid, & quod lux meare minimè possit, luci opponitur, eoque amplius, si id læue sit, tersumque, & concavum; & nihilò fortè minus, ubi densa quedam, conuexaq; pertransit lux. Discriminum horum omnium causa omnibus reddenda est, & singulis iuxta proprias positiones: Peripateticis quidem, quibus calorem à sole aerem conterente fieri placet, ibi magis aerem conteri, ubi maior sit calor; nobis verò, quibus lux illum facere videtur, ibi robustiorem eum esse, vel copiosior, ubi copiosior sit lux. At quam longissimè Peripatetici absunt, id præstare ut possint. Etenim cum perpetuò æquè à terris omnibus absit Sol (nisi fortè, ut Mathematicorū optimis placet, æstate sublimior fiat) & eadem perpetuò velocitate circumuoluatur; nequaquam vel crassior aerem, proindeque repugnantem magis, quam tenuiorem, vel in Meridionalibus illū terris magis, quam in Borealibus, vel æstius ipse magis, quam hybernus, vel medium cœli tenens magis, quam eius extrema, neque terris illum planis, humilibusq; adiacentem magis, quam accliuibus, æditisq; robustius coteret, sed secus omnino: quod enim conterenti Soli viciniore est aer; eo conteri debet magis; nec concavis locis magis, quam apertis; nec densis magis, quam laxis; nec tranquillo, sedatoq; mari magis, quam turbato eo, agitatoq; aut lacubus, stagnisq; magis, quam terris. Aliquorum forsitan rationem reddant; si directum solem obliquo robustius contere, vel si contritum aerem, ignemq; à sole deiectum ad terram vsque deferri, & ab ea reiectum pilæ more resiliere ostendat contritum, accensumq; magis. At neutrum declarare ne tentent quidem. Neque enim propterea obliquus, directusq; dicitur, aut videri potest sol, quod alia è parte recta agat, obliqua ex alia: circulo enim circa terram volutus, quacunque illius in parte existat, recta in terras agit omnes, rectaq; ipsius actio, quæcumq; ea sit, vndiq; in terram descendit vniuersam. Sed quod quæ ab eo emanat lux, quæ ad eosdem perpetuò angulos, quibus ad terram accedit, ab ea resilit, quod puncto verticis proximior sit sol, eo magis directa reseditur. Lucis igitur reflexione vel directus, vel obliquus dicitur sol; non quod verè ipse terris vllis obliquus fiat; eiusq; actio obliqua ad terras deferatur vllas. Contritum porro aerem, ignemq; à sole detrusum ad terram vsq; deferri, & resiliere inde contritum etiam, accessumq; magis, vel si conteri aer, atq; ignis deturbari, & vterque ad terram vsq; deijci possit, credi non potest. Non siquidem, si tanta vi eorum alter in terram adigatur, & tanta etiam ab ea reijciatur, vel accedens, vel resiliens lateat nos: nec æstus magni, aere, quod euenire videtur, maximè immoto, fiant. Nō sensu, nec mēte percipitur, ad specula delatum aerem, & nullo ab illis temporis contritum momento, in ignis transire naturam, & verè ignem fieri; nec tamen (quod maximè oportebat) statim à speculis resiliens, sed modicum quid progressum, & certo quodam in puncto. Minimè præterea compactus, minimeq; sibi ipsi aglutinatus aer, sed qui à se ipso nullo negotio separatur, ubi impellitur, & in densum quid agitur, nec eo ferri, nec inde sibi ipsi vnitus retroferri videri potest; sed nisi à loci angustia retineatur, & veluti coarctatur, statim diffundi, dispergiq; Minus etiam assequi licet, quauis vi contritum, detrusumq; aerem, aquam, vitrumq; & densiores etiam res permeare, & (quod clarè cernitur) ignis natura ab illis, uiribusq; donari, proindeq; egressum igne nullo min⁹ exurere. Quoniam igitur, nec modus, quo aer à sole conteri queat, reperitur vllus; nec tot, tantorumq; caloris, qui ab eo fit, discriminum, si ab illius motu fieri ponatur, ratio vlla reddi potest; & veluti ab igne, sic & à sole calor; & summus is, summaq; emanat lux; ignis omnino viribus, specieq; donatus videtur sol; vtiq; vel si caloris, qui ab eo fit, diuersitatis ratio luci, à qua fieri videtur, minimè congruat; non scilicet, ubi vehementior sit calor, lux ibi robustior, copiosiorue facta sit; igneum tamen Solem, caloremq; & lucem, quæ ab eo ad nos accedit, nihil minus solis propriam, & à

& à sole ipso effluere, quam calorem, lucemque, quæ ab igne emanat ignis propriā, & ab ipso fieri igne statuendum esset: eo itaque amplius, quod caloris robur lucis robur, copiamq; perpetuò sectari apparet. Id verò, ut manifestetur, lucis progressus, atq; actio aperienda est. Nam si qui à luce fieri videtur calor, nequaquam lucis is est, sed caloris; qui assiduè à sole emanat; cuius (ut suo amplius expositū est loco) facies est lux; quoniam non calor ipse, sed eius modo facies, lux nimirum nobis spectatur; ac caloris copia, roburq; è lucis tantum copia, fulgoreq; manifestari potest; & caloris facies cum sit lux, ambigere non licet, quin ubi copiosior ea sit, calor etiam copiosior ibi fiat: quin propterea copiosior fiat lux, quod copiosior factus est calor. Quoniam tandem lux, quæ spectatur, ipse est calor; licet vtiq; caloris progressum, actionemque, & copiam in luce intueri. Nam nō lucem modò à sole, sed calorem etiam emitte, & calorem, qui à luce fieri videtur, non ab ipsa luce, sed à calore fieri, cuius ipsa facies est, ambigi non potest: siquidem aere vaporibus, nubibusq; ita obsepto, ut nullus per eas luci aditus pateat; & rebus nostro igni appositis quantumuis densis, & quas nulla permeet lux; idem tamen ab vtrisque, & vehementior interdum fit calor: & vel ab obscuris, sed calidis rebus veluti à lucidis, assiduè emanat calor. Se se nimirum incessanter amplificandi facultate præditus, & lucidus sui natura calor, è subiectis, quibus inest, nihil in ijs imminutus vnquam, assiduè sese, incessanterque effundit omnibus; & omnibus, quæ attingit, se se indit; & in quibus nihil à materiæ opacitate obscuratur, lucidus conspicitur. Quapropter calida sentitur lux, nequaquam, ut opinamur, calida ipsa, nec proprijs, sed caloris, cui inhæret, & cuius facies est, viribus calefaciens. Propterea, quod propositum est, caloris progressum, actionemque, & copiam in lucis progressu, actioneque, & copia intueamur.

LUCEM E DENSIS, IN QVAE INSILIT, RESILIRE; ET AD
eosdem, ad quos accedit, resiliere angulos; & quæ subit, eadem
subire ratione. Cap. X.

VMMB sui natura mobilis, & motum sistendi impotens prorsus, nesciaq; est lux; non modò quod dum tenuia adsunt, nullum progrediendi, seseq; effundendi finem facit; & quod liquidos etiam succos, resq; ex ijs gelatis, seu etiam compactis constitutas non quidem directæ, directoq; itinere, veluti verè tenuia quæ sunt, sed veluti inflexa, inclinataque, vel inflexo, inclinatoque itinere subit eas, permeatq; omnes; sed ob id insuper, quod ex omnibus, ad quas accedit, rebus resilit, seseq; ex ijs effundit; à se ipsa nimirum qualicunq; & quantacunq; facta relucet. Itaq; & ubi nullus conspicitur sol; quo scilicet recta, quæ sola progredi lux videtur, deferri non potest; à crasso quopiam retardata, reiectaque, & sole non dum exorto; & penitus iam abdito, aliquantisper tamen vniuerso in aere, & imis etiam in terris si non fulgida, at benè certè visibilis, beneque spectatur clara. Non quidem id accadat, nisi ab aere etiam, à se ipsa nimirum, vel summè exili in eo facta, reluceat. Nam quæ à densis, æquabilibusque, & nitidis resulget rebus; à quibus, quod nihil eas subeat, integra relucet, & continua amplius, vnitaque, nihil ab earum tumoribus, nec à maculis etiā (nam & ab ijs obumbrari incorporea videtur lux) intercepta, intercisaque vllis, nihilò, quam à sole ipso minus fulgida, minusq; relucet ingens: nec ab huiusmodi ad huiusmodi relucens, relucendi finem facit vllum. Nihil imminuitur ab vllis; quin in singulis bene in se ipsam colligitur; proindeq; veluti alter sol facta, à singulis, veluti à sole ipso effulget, se seque effundit. Resiliens porro, nec in se ipsam perpetuò, nec certo, determinatoque à se ipsa spatio, sed longè eo diuerso, nec temere tamen, penitusque difformi modo, sed certa quapiam ratione, certa; quapiam lege, ad eosdē

N nimirum

nimirum, ad quos accedit, resilire vndiq; apparet angulos, eundem scilicet, quem accedens, resiliens etiam, at alteram in partem angulum facere. Id verò Perspectivi ad vnum omnes enuaciant, demonstrantq; & ipse penè manifestat sensus. Nam si accedenti luci planum, directumq; opponas speculum, ad quod rectos ad angulos deueniat lux; quoniam ad eosdem inde, proindeq; in se ipsam ea relucet, sibi; ipsi relucens immiscetur; nihil relucens illam aspicias: at speculo obliquo, accliuq; quid facto, nihil ab eo, quàm à Sole ipso, minus fulgidam, minusq; resilire videas vigentem, & id omnino ab accedente dimotam, quod obliquum factum est speculum. Vt idem ad illud accedentis, ab illoq; resilientis lucis, at alteram fiat angulus in partē. Lux etiam, quæ densa subit, manifestè & ipsa eadem subire ratione, idē scilicet ipsius ad ea accedentis, qui & ea subeuntis, at eandem in partē fieri angulus videtur: neq; enim si alia subeat ratione, in vnum omnis (quod quæuis quidē, at ea certè promptius, quæ sphaericas, conuexasq; res subit) confluat punctum, sed vel singula ab alijs seorsum perpetuò ferantur, vel temere alijs alie iungantur. Dicto porrò coeunt modo; quia quæ ad earum medium aduenit lux, quod directā, ad rectosq; aduenit, ad eosdemq; ea subit angulos, nihil ea subiens vllam in partem inclinatur, sed in directum fertur; & vna accedenti fit subiens: at non & quæ veluti ab eius lateribus fiunt; sed quod ad recto minores adueniunt, ad eosdemq; ea subeunt angulos, quæ subeunt in directum progredi, & accedentibus vnæ, eademq; remanere non possunt, sed inclinentur, diuersaq; ab accedentibus fiant necesse est. Nec verò eadē omnes ratione, sed ea assidue magis, quæ à media magis recedunt; quæ scilicet ad minores assidue accedunt angulos. Itaq; assidue omnes, ea; singula magis ratione, quæ à media magis remotæ sunt, ad eam se se inclinentes haud ita in longum progressæ, quæ præsertim sphaericas res subeunt, quæ quod ad minores accedunt, ad minoresq; subeunt angulos, magis inclinantur, ad medium omnes, eundemq; eius coeunt punctum. Idcirco longè in eo lucidissima, longeq; fit ardētissima. Vt id lucis ingenium videri possit; ad eosdem scilicet, ad quos accedit, vt resiliat, subeatque angulos. Et ad caloris quidem discriminum omnium causas explicandas satis sit modò qui dictus est, resilientem, subeuntemq; inspicisse lucem. Quoniam verò maximè ipsa simplex cum sit, adeo diuersum resilienti, subeundi que modū, & veluti psaltriæ in morem ad quos accedit, ad eosdem resilire angulos, & veluti commensuratis progredi passibus vt gaudeat, & minus etiam sese propriumue iter, & inflectat intelligere licet; alio quopiam modo, & vno eo, regulariq; & lucis ingenio apto, proprioq; relucere, & eo cū reluceat, subeatq; ad quos accedit reluceat, subeatq; angulos; itaq; veluti ex acciderē ita resiliat, subeatq; suspicari licet. Age vel si, vt dictum est, illius inspectio nihil ad propositam inquisitionem conferre videatur; at dignum per se, qui labore quouis inquiratur, inquirere eū, ne grauemur.

LVCEM, A QVIBVS RESILIT, ET AB IIS, QVAE SVBIT,
rectos resilire, subireq; ad angulos. Cap. XI.

QVAE à sole, stellisq; & nostris à flammis effulget lux, nec integra modò, vigenque, & quæ quod veluti primo ortu ab illis emanat, prima Perspectivis dicitur, sed imminuta, & languens, & quæ quia non à Sole ipso, ipsiq; à stellis, & ab igne ipso, sed à luce emanat, ab ipsis effusa, secūda dicitur; lux deniq; quæuis quæuis emanet à re, in quo fit aere, continua in eo fit, & æquè eum illustrat vniuersum. Ex quo patet lucem quamuis, quibus emanat à rebus non ab vniuersis ijs modò, sed veluti à singulis earum punctis quaqueuersus, & veluti circulo emanare; itaq; à quolibet lucidarum rerum puncto, veluti innumeras effundi lucēs; idq; omnino lucis, cuius, quantaque vis ingenium esse, & vniuersa sese quaqueuersus effundat. Et quoniam

niam quæ à sole, stellisque, & nostro emanat ab igne, eò tantum integra, vigenque ferri apparet, quò sol, stellæque, & flammæ recta spectant; & quò recta vt progredi queat, densum obstat nullum; & loca insuper, quæ soli exposita non sunt, & ad quæ recta ferri lux nō potest, & ad quæ recta ipsa à luce est iter, in ea itidem si non integra, vigenque at imminuta & languens ferri apparet; & quæ in specula incidit lux, si quidē directā, rectos scilicet ad ea accedit ad angulos, nihil ex ijs resilire apparet; at quæ veluti obliqua accedit, iuxta lucis quidem ea ingenium quaqueuersus, & ad circumpositas res omnes, at imminuta ad reliquas, & languens, ad eamq; modò integra fertur, vigenque, quam recta specula, è quibus relucet, spectant, ad quam nimirum rectos ab ijs resiliens ad angulos, recta feratur; patet vtique, & id itidem esse lucis ingenium, vt vel si quaqueuersus à se ipsa itidem, at eò certè pròptius feratur, robustiusq; quò res, è qua effulget recta spectat. Propterea enim quæ directā ad specula accedit, resilire non apparet; quò directā resilient, in se ipsa resilit. Et quia is resilienti modus, summe est simplex, summeq; regularis, & longè simplicissima luci maximè congruens, lucem omnino omnem è quacumq; resiliat, & quancumq; subeat rem, quaq; quidem versus, at eò robustissimam resilire, subireque, quò res, è qua emanat recta spectat, & quò eius feratur axis, linea nimirum ab eius medio rectos educta an angulos, existimare licet. Quare lucem, quæ nō rectos ad angulos à superficie quapiam resilire, vel subire eam apparet, non verè ea à superficie, sed alia quapiam à re, è qua rectos cū emanet ad angulos, ad eosdem ad quos ad superficiem accedit ab ea resilire, eamq; subire suspicandum est. Ea itaq; inquirenda est, si quidem inquisita, conspectaq; non est.

LVCEM, QVAE A DENSIS RESILIT, QVAEQVE EA SVBIT,
non ab ijs, nec verò à sole ipso, sed à se ipsa in illis facta emanare.

Cap. XII.

LVX non alijs à rebus, sed à lucidis modò, & à se ipsa refulgere visa est. Neque enim quæ ab aere, Lunaque, & speculis refulget, ab aere ea, lunaq; & speculis, sed à luce in singulis facta relucet. Itaq; ibi ab ijs relucet modò, vbi lux in ijs fit; talisque, & tanta à singulis, qualis, quanta; in singulis facta est. Lucem propterea, quæ à superficie nō per se lucida relucet, quæq; eam subit, nequaquam verè à superficie, sed à se ipsa effulgere statuendum est; id modò à superficie ad refulgendum, effulgendumq; adiutam, quod crassiore in ea copiosior facta est, robustiorque. Nec verò, vel resiliat densis à rebus, eoque, quo resilit modo, vel quo modo permeat, permeet eas lux, nisi in ijs, à quibus resilit, & quas permeat, fiat rebus; proindeq; à se ipsa in ijs facta, veluti à Sole emanet. Non scilicet corporeorum entium more, ad densiores, renitentesq; delata res lux, retro ab ijs agatur; aut vel ipsa, vel eius inflectatur progressus. Propterea enim vtrumque illa pati videntur, quò loco, spatioque, in quò ferantur, & in quo locentur, opus habent. Vbi itaque violentius adhuc impulsæ, ad actaque, commota omnino, quàm, vt motum sistere queant, in res incidunt, quas amoliri, aut nihil, aut non penitus possint, si quidem nihil eas loco dimouent, proindeque nullum sibi, quò progrediantur, locum faciunt; retro aguntur, & modò id longè diuerso, iuxta percussione nimirum, repercussioneque vehementiam. At si dimoueant quid, proindeque loci parte ea decedant; in eum illa veluti inflexo motu feruntur. Hæc in corporeæ luci, & quæ nec à propria, nec ab aliena, vt vltèrius progrediatur, impellitur vi, nulloque loco, spatio opus habet nullo, & quæ nihil nec à quibus resilit, nec quas permeat res percutere, locoque dimouere, vel ipsa ab ijs reperi videtur, euenire minimè possunt. Itaque ad res delata, quas subire nihil queat, motum sistat, & quas subit, permeatque, similes præsertim

N 2 quæ

quæ sunt, eademq; omnes donata densitate, nequaquam vel ipsa inflexa, vel inclinata, inflexoque, aut immutato quid usquam motu, sed & ipsa directa, eodemque quo ad eas delata est, motu eas subeat, permeetque oportet omnes. Quid enim nullo eum inflectendi, immutandi; occasionem cum habeat, immutet eum, flectatque unquam? Propterea igitur, ut dictum est, à rebus densis quibusvis refilit lux, quod se se amplificandi facultate prædita, se se undique, at ab ijs amplius, in quibus copiosior facta est, robustiorque, effundit. Quod si amplius quæ relucet, & quæ subit, lucem, neque à rebus, à quibus relucet, & quas permeat, nec verò à Sole ipso, sed ab ipsa in illis facta emanare, intueri velis: manifestè id intueare, si dolum ita luci exponas, ut subeat quidem id lux, at nequaquam eius ad fundum feratur; tum aquam eousq; infundas; dum à luce contingatur; liquidò enim ad fundum usque deferri lucem videas: quod nimirum copiosior in aquæ superficie facta, robustius sese amplificat, & diffundit. Quoniam igitur lux, quæ à densis refilit, & quæ ea subit, nequaquam ab ijs, nec verò à Sole ipso, sed à luce in ijs facta emanat: eius resilientis, subeuntisq; angulus nequaquam in superficie, à qua resilit, & per quam progredi apparet, sed in ea perpetuò lucis facies, à qua verè refulget lux, & ipsa omnino spectanda est lucis facies. Fortè enim, vel si eadem perpetuò remanet superficies, nihilq; eius situs immutatur; non & lucis faciei, quæ in ea fit, idem perpetuò remanet; sed assidue iuxta directionis, obliquitatisque immutationem ipsius immutatur situs.

LUCEM A SE IPSA, ET A SUI IPSIVS FACIE IN SVPPROPOSITA

superficie facta rectos ad angulos resilientem, à superficie ad eosdem, ad quos accessit, resilit. Cap. XIII.

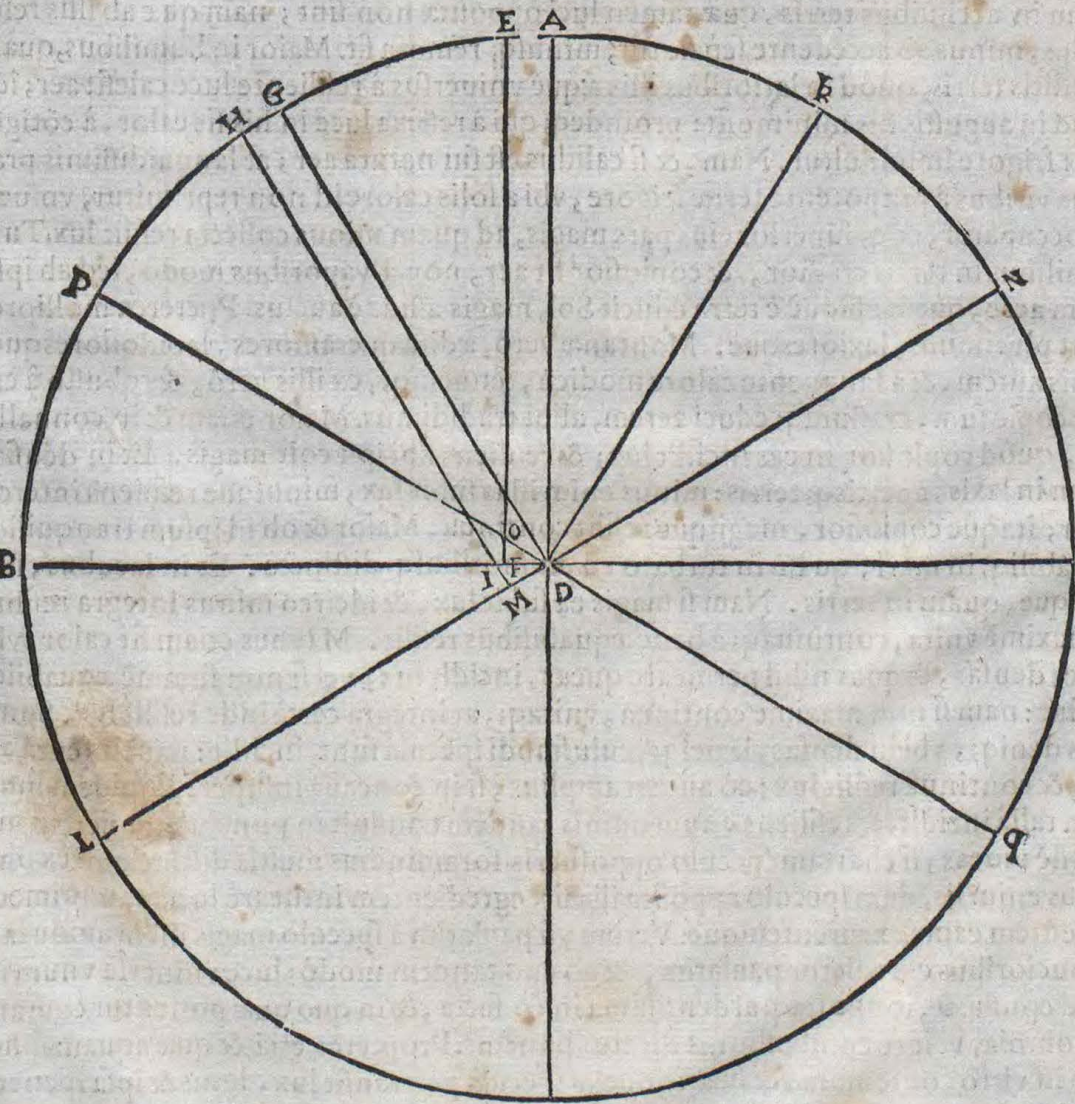
DIRECTA lux, quæ ad superficiem fertur, cui Solis pars, è qua ipsa effulget, directa, perpendicularisq; imminet, parallela omnino est, non id modò habet quod, ut dictum est, rectos ad illam accedit ad angulos; sed id insuper, quod ad illam delata nihil altera sui parte breuior, altera verò longior fit; sed sibi ipsi æqualis remanet uniuersa. Quapropter extrema eius facies eundem subiectæ superficiei situm sortitur, vereque vna ei fit, & ex illa refulgens lux, ad quos ad illam, ad extremam inquam sui faciem, ad eosdem, & subiectam ad superficiem refulget angulos, ad rectos nimirum. Quoniam enim ad extremam sui faciem, è qua refulget, rectos refulget ad angulos; subiectam etiam ad superficiem, cui eandem illa obtinet positionem, ad rectos refulgeat necesse est. Et quia vel tantillum à puncto ad verticem dimoto Sole, non amplius ex æquo ei, eiusque parti, è qua emanat lux, eadem subiacet superficies; sed eius pars, quam versus delatus est sol, soli proximior, altera verò remotior facta est; proindeq; & lux, quæ ab ea excipitur, à superficie incisa solis parti, è qua effulget, minimè parallela, altera sui parte breuior, longior altera, extrema omnino eius facies obliqua, & veluti acclinis fit; ut vel eidem superficiei superposita, quatenus ab ea incisa est, & altera sui parte decurtata, non eundem amplius ei obtineat situm; nec idem amplius qui & superficiei sit axis, linea nimirum ab utriusque medio rectos educta ad angulos, sed alius, & qui (ut sequens manifestabit sermo) alteram in partem declinet, quod recto à situ Sol, ab eoque effulgens declinauit lux. Itaque quod, ut diximus, proprium lucis est rectos ab extrema sui facie, è qua emanat, refulgens lux ad angulos minimè subiecta etiam à superficie ad rectos, sed id recto minores, quod à recto situ dimota est lux; quod videlicet obliqua, & veluti acclinis facta est, extrema lucis facies, è qua, ut sepe dictum est, refulget lux; eadem scilicet perpetuò superficies, perpetuòq; idem remanet eius axis, eundemq; perpetuò is recta spectat punctum; at non & lucis etiam, quæ super ea fit, eadè perpetuò sit facies, axisq; idem

idem, eundemque is spectat punctum; sed directæ lucis directa sit facies, plana que, obliqua verò obliqua, acclinisq; eòq; assidue id magis, quò lux obliqua accedit magis, assidueq; diuersum eius axis spectat punctum; & id assidue magis à puncto ad verticem, quem superficiei axis spectat, alteram in partem semotum, quod ab eo dimotus est sol; & quod lux obliqua, acclinisq; facta est. Ex his manifestum est lucem perpetuò rectos refulgere ad angulos; siquidem à se ipsa, extremaq; sui facie, non à superficie refulget; & rectos ad illa cum refulgeat, non & ad superficiem etiam, sed ad eosdem, ad quos ad eam accessit, refulget angulos. Verum, & si satis id conspectu est, in lineari tamen amplius demonstratione inspicere, ne grauemur. Esto circulus. a. b. c. punctus ad verticem. a. superficies, cui directus is imminet, (liceat autem superficiei loco diametrum ponere, simili enim modo ratio conficitur, figura verò multò commodius describitur, spectaturque.) Esto ea verò. B. D. C. & punctus D. eius sit mediū, circuliq; centrum. Feraturque à puncto A. & à sole ibi existente directa lux E. A. F. D. neque enim lineæ instar, latitudinis scilicet expers, sed ampla, & qualis accedit, ponenda est lux. Manifestū utiq; est, quod lux E. A. F. D. propterea quod superficies. F. D. ad quam delata est, soli eiusq; parti, è qua dicta lux emanat, ex æquo subiacet, directa ad eam accedit, nihilq; alia sui parte breuior, longior alia, sed sibi ipsi æqua omnis: & extrema eius facies, quæ in superficie. F. D. fit, veluti, & superficies ipsa solis parti, è qua emanat, æquè distans, parallelæq; fit; superficiei omnino eundem obtinet situm, idèq; utriusq; fit axis, & eundem is spectat punctum, quin vna prorsus, eademq; lucis facies superficiei facta est omnis. Itaq; quæ ex ipsa refulget lux, veluti ad lucis faciem, ita & ad superficiem rectos refulget ad angulos. Dimoueat verò sol, feraturq; ad puncta G. H. & ab ijs ad eandem superficiem luci E. A. æquè lata lux emanet, H. G. I. D. nā extremam lucis eiusdem faciem super obliqua superficie, quæ super directa ampliorè fieri liquidò intueare, si vel decurtatam obliquæ lucis partem directam ad superficiem protrahas, vel directam altera parte decurtes, proindeq; & obliquam facias; itaq; in utraq; triangulum fiat, cuius alterum latus directa, obliqua alterum, tertium verò lux fiat, quæ protracta, vel decurtata est: in utroq; enim obliqua lux angulo recto opponitur; soli inquam ad puncta. G. H. delato superficiem. I. F. D. quæ in punctis. A. E. existenti ex æquo subiacebat, non amplius in punctis. G. H. factò æquidistare, sed in lineis scilicet sui parte, quam versus delatus est sol, proximior; in D. verò remotiorem factam esse, & sensus, & ratio etiam demonstrat, si à puncto D. ad punctum. H. lineam protrahi, itaq; triangulum fieri intelligas. D. H. I. Quoniam enim linea. G. D. lineæ. H. I. parallela est, & recta C. B. utraq; attingit, itaq; angulus. H. I. D. angulo. G. D. C. æqualis cuius pars angulus. A. D. C. rectus est, erit utiq; H. I. D. recto maior, latus igitur. D. H. quod ei opponitur maius latere H. I. at latus. D. H. lineæ. D. G. æquale itaq; quod dictum est, lux D. G. luce H. I. longior. Quoniam igitur superficies I. D. soli à punctis. A. E. recedenti, nō amplius ex æquo subiacet, sed assidue eius pars, quam versus delatus est sol, ita soli proximior, & obliqua omnino, acclinisq; fit, prout à puncto ad verticem recedit sol. Manifestum utique est, lucem, quæ à punctis G. H. ad superficiem. I. D. defertur, sibi ipsi æqualè non fieri, sed altera sui parte, eaq; omnino quam versus delatus est sol breuiorem, altera verò longiorem; communem scilicet subiectæ superficiei, lucisq; in eam delatæ sectionē eclipsim esse, ut Appollonius appellat, hoc est defectionem, formam nimirum altera parte sublimiorem, depressiorem altera, talem omnino, qualis Cylindri fiat, qui à plano secetur eius basibus non parallelo, & quæ igitur lucem altera è parte decurtatā, impeditamq; ex altera verò in longius progressam esse significet. Extrema itaq; in luce à punctis. G. H. ad superficiem I. D. delata, eclipsis, hoc est obliqua facies fit, & cuius axis nequaquam vel solem, vel A. punctum, quem directè superficiei, directèq; lucis axis spectet, amplius, sed alium, idq; à puncto. A. remotum, quod ab eo recessit, is verò sit. K. quoniam. n. arcus. G. B. arcui

K. C. æqualis, angulo enim ille, ad quem lux ad superficiem. B. D. C. accessit, hic verò ei, ad quem ab ea resiliit, subtenditur; utiq; & quæ utriusq; remanet portio arcus, scilicet. A. G. arcui. A. K. æqualis est. Quoniam igitur à superficie. I. D. ad eosdē, ad quos ad eam accessit resiliens lux angulos ad punctum K. delata est; utique, si extrema obliqua lucis facies super superficiem I. D. facta punctum K. recta spectet: quod dictum est, lucem à se ipsa, & ab extrema sui ipsius facie in supposita superficie facta rectos ad angulos resilientem à superficie ad eosdem, ad quos accessit resilire, liquidò pateat. Illud porro, ut declararetur ipsi itidem oblique luci propria subtendatur superficies, ad quam scilicet nihil altera sui parte decurtata, sed integra, & rectos omnino feratur ad angulos, integræ nimirum obliquæ lucis partii. G. D. rectos ad angulos diameter. L. M. D. N. supponatur, & ad eius punctum M. lux H. I. extendatur. Quoniam igitur luci à punctis. G. H. ad propriam superficiem tendenti, ab intermedia obliqua superficie B. C. portio I. D. M. dempta est, utiq; si qualis ipsius facies super D. I. facta est, & ipsius ducurtatio, accliuatque, & situs omnino, quem ad oppositam circumferentiam sortita est, circumferentiæ scilicet punctus, quem recta spectat, inueniendus est, à puncto. D. linea adducenda est, quæ id super superficiem. I. D. elata, proindeq; & accliuus sit, quod M. D. depressa est, occultaq; educatur. Quo circa, & in utramq; circumferentiam protrahatur, sitque. P. O. D. Q. & lucem. E. F. in puncto. O. secet: nam si obliquæ etiam lucis facies super superficiem. I. D. facta superficie vniuersæ vna, eademque apparet; quoniam (ut dictum est) non eundem, quem superficies ad circumferentiam, sortita est situm, non scilicet quem superficies circumferentiæ recta spectat punctum, & lux altera sui parte punctum. D. attingit, utique ut ipsius, & superficiei situs, lucis nimirum obliquitas, accliuatque, manifesta ut fiat, quod factum est, à puncto D. quidem ita educenda est linea, ut lucem E. F. in puncto secet, qui à puncto F. æquæ ac punctus. I. à puncto. M. distet. Et si ita ea illa educatur ratione, ut angulum cū linea. F. D. constituat angulo. F. D. M. æqualem, illud omnino eueniat. Quoniam. n. trianguli utriusq; anguli, qui ad D. sibi ipsis æquales, & angulus præterea. O. F. D. angulo. I. M. D. uterq; enim rectus; itaq; & angulus. D. O. F. angulo. D. I. M. æqualis, & latus F. D. lateri M. D. æquale: utrumq; enim directa lucis facies est; patet utiq; latus. O. F. lateri. I. M. & latus. O. D. lateri. I. D. & vniuersum oīno triangulum O. F. D. triangulo. I. D. M. æqualem esse. Quoniam igitur eundem, quem lucis facies super superficie. I. D. facta linea itidem. D. O. ad circumferentiam obtinet situm, eundemq; recta spectat punctum; si lux, quæ à superficie. I. D. & à puncto D. ad punctum K. resiliit à linea O. D. rectos resilient ad angulos, si scilicet punctus. K. æquæ à puncto. P. & puncto. Q. distet: itaq; angulus. K. D. P. angulo. K. D. Q. æqualis proindeq; & rectus uterq; sit, manifestum sit obliquam lucem à se ipsa, & à sui facie obliqua cum superficie facta rectos ad angulos resilientē à supposita superficie ad eosdem, ad quos, ad eam accessit resilire. At illud liquidò patet, quoniam enim arcus. A. B. & arcus G. L. æquales sunt; uterque enim circuli quadrans est: itaq; si ab utroq; communem arcum G. B. demas, qui remanet arcus, scilicet. A. G. & B. L. æquales sunt, & arcus A. G. arcui A. K. æqualis, & arcus. B. L. arcui. B. P. erit utiq; & arcus B. P. arcui. A. K. æqualis, proindeq; & angulus A. D. K. angulo. P. D. B. æqualis. Et quoniam angulus. A. D. P. cum angulo. P. D. B. rectus est, utiq; & cum angulo K. D. A. rectus erit. Itaq; rectos ad angulos à se ipsa, & à sui facie obliqua cum superficie facta ad eosdem ab hac, ad quos accessit resiliit angulos. Quin & in luce, quæ aquam subit, lucem (quod dictum est) à se ipsa, & ab extrema sui facie, quæ in aquæ superficie facta est, recta effulgere, liquidò intueri licet; nam quæ directa, proindeq; & integra nihil altera sui parte decurtata, & rectos ad angulos ad aquam fertur, recta eam subit, & ad punctum fertur; quod ipsius facies, & aquæ superficies recta spectat, minimè verò & obliqua, quæ scilicet, quod altera sui parte decurtata, itaque super aquæ superficiem accliuus facta est, non eundem

eundem omnino, quem aquæ superficies recta spectat punctum, nequaquam in eum fertur amplius, sed in alium qui puncti, in quem si in rectum progrediatur, deueniat, eiusque, quem aquæ superficies recta spectat, medius sit. Quoniam enim id est lucis ingenium, ut eo perpetuò effulgeat, quod extrema ipsius facies recta spectat, & super aquæ superficiem, qua dictum est ratione decurtata, accliuusque facta est, utique non in directum amplius, sed veluti inflexo itinere eo feratur oportet, quod illa recta spectat. At vnde digressi sumus redeamus.

Linearis figura demonstrationis expositorum.

DIVERSVM A SOLE CALOREM FIERI; QVOD EIVS LVX
diuersa fiat, copiosa nimirum, & exilis. Cap. XIII.

VONIAM igitur ab omnibus quidem, & multo certè à densis rebus copiosior refilit lux; & ab omnibus, ad quos accedit refilit angulos; proindeq; & integra, continuaq; & imminuta, intercisaque, & intercepta; & in se ipsam, & bene longo à se ipsa spatio, & medijs modis refilit omnibus; copiosissima tandem, maximeq; exilis fit: cur adeo ab ea diuersus fiat calor, manifestissimum est. Neque enim, caloris species ipsa cum sit, proindeq; & calor ipse, ambigi potest; quin ubi multa fit lux, multus ibi fiat calor. At tãtrem momenti proximius, distinctiusque intueri ne grauemur. Propterea maior in Meridionalibus, quàm in Borealibus terris, & ab æstiuo, meridianoq; sole, quàm ab hyberno, & exoriente, occidenteq; fit calor; quod quò puncto ad verticem vicinior fit sol, eò magis in se ipsam refilit lux, magisque sibi ipsi vnitur; & in crassiore etiam aere, quàm in tenuiore, quod copiosior in illo fit, veluti & calor, cuius species est: & perspicuè quò in crassiore fit re, eò splendidior fit, & calidior. Et maior est in planis, quàm in accliuibus terris, quæ tamen luci oppositæ non sint; nam quæ ab illis relucet lux, minus ab accedente separatur, minusq; remota fit. Maior in humilibus, quàm in æditis terris, quod in latioribus illis æquè vniuersus à resiliente luce calefit aer; id, quod in augustis his minimè fit: proindeq; qui à reflexa luce in his fit calor, à cõtigui aeris frigore imminuitur. Nam, & si calidus est sui natura aer; at languidissimis præditus viribus à præpotente terræ frigore, ubi à solis calore id non reprimitur, vniuersus occupatur, eòq; superior eius pars magis, ad quam minus collecta refilit lux. Tum humilibus in terris crassior, & copiosior fit aer, non à vaporibus modò, sed ab ipso etiam aere, quem assidue è terra educit Sol, magis assidue auctus. Præterea molliores hæ vt plurimum, laxioresque. Montanæ verò, æditæq; crassiores, lapidosioresque: Ex his autem, & à languente calore modicū, tenuemq; ex illis verò, & robusto à calore copiosum, crassumq; educi aerem, alibi tradidimus. Maior etiam in conuallibus, quod copiosior in eas incidit lux; & resiliens sibi ipsi coit magis. Et in densis, quàm in laxis, apertisq; terris: minus enim illas subit lux, minusque resiliens intercipitur; itaque copiosior, magisque refilit continua. Maior & ob id ipsum tranquillo, æquabiliq; in mari, quàm in turbato eo, tumoribusq; distincto. Et in lacubus, stagnisque, quàm in terris. Nam si magis ea subit lux, & idcirco minus integra refilit; at maximè vnita, continuaq; à bene æquabilibus refilit. Magnus etiam fit calor, ubi in res densas, & quas nihil permeare queat, incidit lux, vel si non summè æquabiles eæ sint: nam si non maximè continua, vnitaq; at integra certè inde refilit lux. Summus deniq; ubi in densas, læuesq; cuiusmodi specula sunt, incidit: nam integra ab his, & continua refilit lux; eò autem amplius, si in concaua insuper: siquidem multa in talia incidit, & resiliens vnum omnis tandem confluit in punctum. Et fieri id manifestè videas; si chartam speculo opposueris foraminibus multis distinctam: ex omnibus enim ijs, dum speculo apposita illa sit, egredientem intueare lucem, minimeq; ardentem eam, excurentemque. Verum, si paulatim à speculo magis illam amoueas, à paucioribus egredietur paulatim, & ab vno tandem modò; luce vniuersa vnum in illud confluxa, longè itaq; ardentissima in eo facta, & in quo quæ ponuntur exurantur omnia; vt iure combustionis dicatur punctus. Propterea etiã, & quæ aquam sphericam in vitro contentam, & quæ conuexa specula pertransit lux, ignis & ipsa speciem assumit, viresque; quod ipsa vnum omnis confluit in punctum, & non procul eum à vitri, speculiq; superficie, si spherica, at bene magno ab ea spatio, si leniter conuexa ea sint. Quod enim minus incuruantur, eò quæ ad ea accedunt luces, ad maiores accedunt angulos; minusq; subeuntes recuruantur. Itaque oppositæ quæ subeunt luces, sibi

sibi ipsis vt coeant, in longius progrediantur oportet. Et leniter conuexa quæ sunt, quæ scilicet veluti mediæ sphericorum partes videri possunt, id longius, quàm spherica, rectè spectant punctum, quod sphericorum superficies ab ijs abest. Et talia libèter eorum opifices cõstruunt; quò enim quæ exuruntur à speculo magis amota sint, eò maiore intuentes afficiunt admiratione. E materia certè omnia construenda sunt, quam permeet quidem lux; at quàm fieri potest densissima, in qua plurima colligi queat lux. Et intelligere ex ijs Aphrodisiæus potest; cur vitrum, atq; aquam permeas lux, nihil illa quidem, at valentissimè calefaciat, quæ ex illis elapsa attingat. Caloris itaq; discriminum omnium causa manifesta est, si lucè agat Sol: quorū, vt visum est, nullius reddi potest; si illius motui, aerisq; contritioni causa assignetur. Quamobrem non est, quod dubitetur, lucè agere Solem; & lucè non calidam modò, sed ipsum esse calorem.

CALOREM NON A SOLIS MODO MOTV, SED AB EIVS
etiam luce fieri, non Aristoteli, sed iunioribus visum esse Aristoteli.
cis. Modi insuper, quibus non calida lux calefaciendi viribus donata ijs videtur. Cap. XV.

VNIORIS Peripatetici aerem vniuersum terris contiguum æquè conteri intelligentes, & quæ à luce illustrantur loca, longè, quàm quæ non illustrantur, calidiora, & ipsam lucem calidam sentientes; ab ipsa itaq; admoniti, coactiq; re, non motu tantum, sed luce etiã calorem à sole fieri, & ita Aristoteli visum, placitumq; asserunt. At veriti, ne, si propterea calefaciat lux, quod calida sit ipsa, solè, à quo emanat, calidum fateri cogantur, (neque enim imaginari licet, calida si sit lux, solè, à quo illa emanat, & cuius propria est, & cui non hæret modò, sed penitus infixa est, non calidum esse) modos commenti sunt, quibus minimè calida cum sit, calefaciat tamen. Nunc loca, in quibus calorem à solis luce fieri Aristoteli placuisse videri potest, & modi à Peripateticis inuenti, inspicendi sunt, examinandique. In plenilunijs, inquit Aristoteles, tepidiores sunt noctes, quod in illis à Luna vniuersa, veluti à speculo reflectitur lux. Et causam afferens, cur nò iuxta terram, at in sublimi sunt pluuie, propterea id euenire affirmat; quod qui iuxta terram est locus, à reflexis calefit radijs; id, quod sublimiori euenire minimè potest; ad superiora enim elati diffunduntur illi, & disgregantur. Quoniam enim radij, tenuissima nimirum corpuscula à sole emanare, & ad terram vsq; deferri Aristoteli videri non possunt, nec videtur visum; quin id maximè ab eius placitis discrepat, dissidetque; sui itaq; omnes summè id reijciunt, exhorrentque; radios pro luce reflecti, & ab ijs calefieri inferiorem aerem posuisse videri potest. His præcipuè locis luce etiam solem agere, & à luce itidem calorem fieri Aristoteli placuisse astruunt, eius instituti, morisq; planè oblit. Ipse enim de re nulla, ubi de ea inquisitio non est, nec eam omnino explicare est propositum, iuxta propriam loquitur sententiam: sed ibi modò, ubi ea declaranda proposita est: alibi, vel iuxta aliorum sententias, vel etiam iuxta vulgus: est & ubi iuxta veritatem, non quidem illam verè intuitus, aut illam amplexurus, sed à re coactus. Vbi igitur quomodo visio fiat, tractat, edocetq; rerum imaginibus ad visum delatis fieri illam demonstrat: & alibi est, ubi ad visilia deferri visum supponit. Tum rationem reddens, cur in Lunæ defectibus terræ motus fiant, Vbi inquit, non multum abest, quin solis lumine priuata sit Luna; & ob id lucem, caloremque, quem ab illo accipiebat, aeri cõmunicare nequeat; refrigeratur circa terram locus. Spiritus itaque, qui ex ea egrediebatur, recedit, eamq; subit: conclusus igitur, terram concutit. At lunam, quodq; inter ipsam, solemq; est corpus calorem suscipere vllū, summè est ab Aristotelis dogmate alienum. Anxiè itaq; Aphrodisiæus inquit, quoniam modo fieri illud possit; quando sol

4 de par.
anim.
cap. 5.
1. Mete.
cap. 4.

2. Mett.
cap. 8.

do sol motu tantum calefacit; & passionis huiusmodi impatibilis prorsus est Luna, & talia sexcenta. Neque igitur, si vel iuxta hominum vulgus loquutus, vel ab ipsa coactus re, noctes, ubi Luna vniuersa à Sole illustratur, tepidiores percipiens; propterea tales esse assermet, quod lux ab ea copiosior resilit; nec si non iuxta terram, sed in sublimiore loco nubes congregari intuitus, & superiorem aerem, quem iuxta ipsius positiones multo calidiorem esse oportebat, frigidior sentiens; propterea id euenire dixerit, quod à reflexa luce minus calefit; propterea luce solem calefacere placuisse illi dixerint Peripatetici; qui (vt visum est) in locis, in quibus propria est huius rei inquisitio, calorem ab vno solis motu, & vna aeris contritione generat, nulla vsus lucis opera, nec uti omnino potens, aut volens: nisi & superfluum, & maxime sibi ipsi aduersus, contrariusque videri vellet. Superuacue scilicet ad calorem faciendum conterēs Sol Aristoteli adductus esset, si solis illum lux facere visa esset. Præterea & quod maxime ibi pernegabat, pernegandumque proposuerat, fassus esset; calidum. scilicet esse solem. Neque enim, si à solis luce calorem fieri positum Aristoteli esset, vel illam (quod iuniores faciunt Peripatetici) vel ipsum, à quo illa emanat, solem calidum esse, negare ausus esset. Reformidandum ergo Aristoteli fuit, luce agere videri solem; neque hoc tantum, sed lucem solis propriam esse; quæ nimirum à summo (vt declaratum est) calore genita, & separari ab eo impotens, nusquam igitur vera quæ est, summaque, nisi in solo igne conspecta, si solis propria visa sit, liquidò, calidum ipsum, atque igneum manifestet. Veluti igitur hæc obijcienti respondens, Lux etiam, inquit, in aere fit, à solis motu contrito, veluti & calor. Id obiter innuens, nequaquam igneum esse solem, lucere etiam visum, & luce calefacere; non etenim solis propriam esse lucem, sed & ipsam, veluti & calorem à solis motu fieri. Adeo positionis tenax fuit Aristoteles, vt neque sibi met, & verisimile est, credibilem rem proferre minime reformidaret, modò ne ex illa deturbaretur, deicereturque. Luce quidem agere solem, nullus ibi vnquam dixit Aristoteles, ubi oportebat maxime. Nec antiquiorum Peripateticorum vllus, quomodo calor à sole iuxta Aristotelem fiat, inquirens, lucis meminit vnquam; sed omnes à solo illum solis motu, & aeris contritione sola fieri asserunt, & Aphrodisæus ipse in primis. Anxiè namque, vt visum est, causam inquit, cur non æquè calefiant, quæ sol non collustrat, ac quæ collustrat: quæ quidem, si luce etiam agere visus Aristoteli fuisset sol, longè absurdissima inquisitio videri posset. Iunioribus postea Aristotelicis, & ipsi in primis Auerrois, vt qui in ijs, quæ ab Aphrodisæo allata fuerant, acquiescere minime posset, nec rationem ipse inuenire vllam; quæ loca à sole non conspecta minus calerent; ære enim vniuerso æquè contrito, æquè calefieri oportebat vniuersum: & cui directus sol magis, calefacere videretur magis; luce etiam agere is visus est, quæ nimirum, & manifestè calefacit, & in se ipsam reflexa, & veluti conduplicata magis calefacit; at quæ à sole emanans non calido, minime calida sit; neque igitur per se, & à propria calefaciat substantia: Sed veluti, inquit, calorē generat motus, non calidus ipse, sed vt calidi corporis conseruatio & perfectio, com-
2. de cœ-
lo cō. 42
motus enim, agiturque ignis summam consequitur perfectionem; sic etiam lux non quidem calida ipsa, sed ignei corporis perfectio existens, calefacere & ipsa potens est. Reliqui calorem cum Auerrois luci abnegantes omnes, diuersa singuli ratione, calefaciendi vires illi tribuunt: alij quod à reflexione veluti irritetur; alij, quod aerem tenuitate donet, proindeque etiam calore; siquidem tenuitas, proprium caloris subiectum ubi fit, calor etiam ibi fiat oportet. Non id alij; sed quod tenuior à luce, ampliorque, & quantus omnino in proprio loco contineri nequeat, factus aer, amplior remque locum quærens, varijs, mirificisque moueatur modis, à quibus accendatur, ad densa præsertim delatus, compactusque, & resiliens ab ijs agitur, commotusque amplius. Postremo nullum fortè dictorum modum probantes, & meliorem ipsi inuenire desperantes, id modò asserere ausi sunt; eam esse lucis naturam, vt non calida ipsa, à reflexe-

reflexione calefaciendi vires assumat. Nullus (quod facere optimè poterant Aristoteli iuramento obstricti, & qui quæ Aristoteles protulit, vel maxime sensui repugnantia, non admittenda modò, sed ea admittenda fide, ac si ex ipsius Naturæ ore prolata sint, decreuerint) lucem etiam ipsam fieri dixit, ære à solis motu contrito: quæ igitur calefaciens, & calida existens, minime tamen calidum solem indicet etiam, vt potest, quæ nec ab ipso emanet, nec ipsius propria sit, seu obiter, id ab Aristotele dictum, non animaduertentes, seu veriti rem proferre, quæ nulla minus probabilis effingi queat. Per se quidem & Auerrois, & aliorum omnium positio absurda apparet: attamen singulæ excutiantur.

INFIRMATVR AVERROIS RATIO; QVA CALOREM LVCI AB-
negat; nec à propria illam natura, sed alia ratione calefaciendi facultatem habere contendit. Cap. XVI.

CALOREM, inquit Auerroes, facit lux minime ipsa calida, veluti & motus; qui & ipse non calidus, manifestè tamen calefacere videtur; quod & lux, veluti & motus, ignei corporis perfectio est. Si quidem eodem, quo lux modo, motus itidem calorem, ignemque perficiat, & eadem, qua lux, motus itidem illos faciendi facultate donatus sit; haud perperam fortè Auerroes, quia motus nullum ipse calorem fortitus cum sit, rebus, quibus inditur, illum indit omnibus, à luce etiam, vel si caloris & ipsa expers sit, rebus, quas attingit, illum indit posse omnibus inde ratiocinatus sit; quod vterque ignei corporis perfectio sit, vterque nimirum conditionem, facultatemue quæpiam igni adiciat; siue qua perfectus is non sit. At non certè, si nullam igni conditionem, facultatemue, proindeque nec perfectionem vllam igni adiciat motus, & minus etiam si non eadem, qua lux illum faciendi donatus sit facultate, nec eadem illum faciat ratione; quin nec faciat omnino illum vnquam. Age igitur conditionum, facultatumque, quibus perfectus vt sit ignis, donatus sit oportet quæpiam à calore, cuius est opus, donatus non sit, & à motu ea donetur, intueamur, & in flammis potissimum; quæ quin perfectus sint ignis, ambigi non potest, nec ambigit vllus. At ea aliud non sunt, nisi moles calore summo, eaque donata tenuitate; in qua vigens, illius species, & lucida omnino, qualis sui natura est, conspiciatur; è qua scilicet nihil à molis opacitate obscuratus, lucidum, qualis sui natura est, se se calor effundere queat, effundatque. Ab vno igitur calore, ignis efficitur, perficiturque; nam molè vt subeat, & quæuis eam donet tenuitate, seseque ex ea vt effundat calor; nulla prorsus motus opera habet. Et moles dum in flammis agit, & ipsæ flammæ nullo commoueri videntur, nec possunt motu. Nam quo enascentes ea sursum efferri apparent, nequaquam motus is est, à propria ipsarum natura editus, sed impulsus quidam ab ijs, quæ assidue sunt factus, aquarum ritu è terra emergentium. Flammæ igitur ab ijs, quæ continenter superposita in mole sunt impulsæ, sursum attolluntur. Quod dictum porro est, flammæ etiam, dum conspicuæ sunt, nulla se se mouendi facultate donatæ sunt. Et propterea illarum nulla nullo propemodum temporis momento eadem durat; sed quæuis statim in summam agitur tenuitatem: itaque inuisibilis facta, sursum efferitur: tandiu tamen eadem quæuis seruari apparet; quoad materia subsit; quam eo temporis momento nouam calor agat in flammam, quo præexistentem, qua dictum est, donet tenuitate, secumque efferat; quod crassiores dum sunt, grauiioresque, quàm vt ab inexistente calore euehi possint, inde intelligerelicet, quod exiguæ quæ sunt, si longè amplioribus, longèque robustioribus apponantur flammis, vel directæ solis luci exponantur, haud ita multò post extinguuntur: quod scilicet non à proprio tantum, sed à proximarum flammarum, lucisque calore attenuatæ) priusquam supposita moles in flamas agi posset

posset, adeo tenues, leuesq; factæ sunt; vt nullo eas labore inexistens euehat calor. Et tales vbi factæ sunt, quin statim eas inexistens attollat calor, nulla prorsus retineri possunt ratione. Cur enim adeo motu cum oblectetur calor, vbi eum edere licet, nō statim edat? sed iners torpeat, sterratq;? Nihil autem quæ assidue efferuntur, nobis spectantur, quia in summam actæ tenipratem, inuisiles factæ sunt. Supposita omnino moles nouas in flammis cum agatur; nisi quæ pereunt, in non ens agi placeat, huiusmodi fieri necessario existimandum est. Quoniam igitur (vt vnde digressi sumus redeamus,) nec dum perfectum in ignem, in flammis scilicet moles dum agitur, nec conspicuas etiam actæ in flammis, vilo commoueri videtur motu; & nullo hæc à motu, sed vna à caloris natura motus edendi facultate donantur; liquidò patet nullam prorsus perfectionem igni à motu indi. At esto, & non propterea ignem à motu perfici, quod quid illi hic adiciat, sine quo perfectus non sit, dictum Auerrois sit; sed quod illud excitat, & veluti viuificat, & vel rebus indit calorem; quæ nullum prorsus caloris, at frigoris, & magni interdum nobis præbent sentum: non ideo motus exemplo à luce itidem calorem, cuius ipsa expesit, alijs dari posse rectè huiusmodi declaratum esse existimare licet: longè enim diuersa à luce ratione, calorem motus facit. Etenim lux qualisuis facta, quæ attingit, nullo temporis momento calorem indit omnibus: & multa in se ipsam collecta ignis vires, speciemq; assumit: Et luce à sole emissa frigus è terra deturbatur; & in calidissima agitur entia; calor omnino, qui nullus ei præinexistebat inditur. Nam si non proprijs ipsa viribus, sed quatenus calori inhæret, & caloris species est, ea agit; quoniam quid incorporeæ naturæ species, ab ipsius diffideat substantia intueri non licet; itaq; non (quod dictum est) caloris species modò, sed ipsemet calor videri potest; utiq; qui rebus à luce inditur calor, quin ab ipsamet is effundatur, & rebus omnino, quibus nullus is præinexistat, quin à luce indi possit, in controuersia ponendum non est. At quem calorem motus rebus indere videtur, nisi substantiam ab operatione generari placeat, nequaquam à motu fieri, sed illis præinexistentem, & à frigore reiectum, retusumq; & veluti in veternum deiectum, excitari, & veluti viuificari, & propriæ restitui naturæ, ac frigus, quod ipsius domicilium subierat, ex eo eiiciendi, interimendiq; & proprias edendi actiones potentem factum esse existimare oportet. Adeo scilicet proprius, salutarisq; calori est motus; vt non is modò, qui à proprio entium calore editur, ijs inexistente summa afficiat voluptate, & in propria conseruet natura, sed vel qui ab aliena fit ui, summopere illum oblectet, foueatq;. Quoniam igitur nullus prorsus à motu rebus calor indi videtur, sed præinexistens modò excitari; quam longissimè abest Auerroes, vt motus exemplo à non calida luce calorem fieri posse declaret; & in eo omnino minimè acquiescens, & ipsa à re tandem, ipsaq; admonitus, coactusq; à veritate, Aut erit, inquit, causa cōsimilis, & per se, nihil scilicet à propria natura diuersum aget lux; sed quod simile ei est, calorem scilicet faciet, quia calida ipsa est: neq; enim remotum est, inquit, vt forma ista, calor videlicet, luci copuletur; reflectatur igitur cum luce, & cum luce abscondatur: nam licet neutra sint cœlestia corpora, quatenus tamen corpora sunt, cum elementis communia quædam habent, transpauitatem, illuminationem, & obscuritatem. Aristoteles itaq; in libris de animalibus Lunæ naturā terræ naturæ similē esse asserit propter lunæ obscuritatem. Luminosa igitur, inquit ipse, orbis pars ignis naturæ similis est: idq; Antiquorum etiam comprobatur testimonio: qui stellarum operationē intuiti, calorem nonnullis, siccitatemq; attribuere. Inuitus quidem, & à re coactus tandem ipse etiam Auerroes, igneam stellis attribuit naturam, at Aristoteli iureiurando obstrictus, nequaquam libero, apertiq; id ore, sed veluti mustitans. Nimis certè positionis tenax Auerroes, qui cum ignem à motu perfici, corrumpi ab immobilitate, & maximè ignis proprium motum, lucemq; & ignis omnino perfectionē vtrunque & videret, & predicaret, & cœlum etiam ipsum perpetuo, perenni; circumagi motu,

motu, & densiores quidem eius partes, at quæ non diuersæ à reliquis naturæ videri possent, longè lucidissimas intueretur, igneum id enunciare ausus non sit; nec quod cœlo subiacet corpus, quod ipsi in primis à calore summo constitutum est, proprio deferri motu; sed propria ipsum natura in proprio immobile existens loco, à cœli cōuersione rapi affirmavit.

ALIORVM OPINIONES IDEM AVERROI PONENTIVM DE
struuntur. Lucem calidam esse, & solis propriam. Cap. XVII.

ETERIVS etiam Auerroes, qui irritari à reflexione lucem, & irritatam calefaciendi vires assumere asserunt. Nam neque (quod maxime oportebat, maximeq; opus erat) cur stupida eis lux, vbi vterius progredi prohibetur, irritetur, nec vnde calefaciendi vires, quas neque ipsa, neq; id, à quo resilit, habet, irritata accedant, nos docent vnquam: & quā longissimè abesse videntur, docere vt nos possint. Neq; integram explicant rem; non scilicet caloris omnis, quem lux facit, causam reddunt, sed veluti dimidij, eius nimirum modò, qui à reflexa ea fit, non eius etiam, qui ab accedente ea manifestè fieri sentitur: simul enim, ac contingit, nos lux, non calefieri ab ea modò, sed quasi à iaculo feriri nos sentimus. Calor adeo nullo temporis factus momento, non ab accedente ea, sed à resiliēte, & proximum aerem calefaciente factus esse, ijs tantum videri potest; qui positionis tuendæ amore capti, atq; adeo obcæcati sunt. Nihil ijs melius, qui aerem calore à luce donari, quod tenuitate, proprio caloris subiecto, donetur, contendunt. Nam & ipsi nihil, quomodo ab incorporea, & minimè calida re tenuior fiat aer, declarant; declarandum omnino: quæ enim tenuiora sunt, vel à calidis rebus, vel à densis conterentibusq; tenuiora fiunt: vt si à luce tenuior fieri videtur aer, calida ponenda ea sit. Tum nequaquam tenuior factus aer; calidior etiam fit: quin secus euenit: quod enim tenuior fit aer, eò & calidus fit minus, vt qui calorem minorem concipiat. Minimè præterea imaginari licet, aerem vniuersum, qui inter nos, exorientemq; solem, medius est, nullo illo temporis momento, quo illius lux nos calefacit, ab ea attenuari, atq; etiam calefieri. Ratio postremò omnis vanissimo innititur fundamento. Neq; enim natura agens vlla materię dispositionem consequitur; ibi nimirum fit, vbi eius ingenio concinna illa facta est, propriaque: sed ipsa agens natura se ipsam materię, tum & dispositionem etiam, qua gaudet, imprimat. Vt, si calor à luce, & tenuitas aeri indi videatur, calidam esse lucem intelligendum necessario sit. Hoc reor, animaduertentes quidam, fit quidem, inquit, à luce tenuior aer, & propterea etiam incalescit: at minimè tamen, quod ingenitè tenuitati calor accedat, sed quod aer vniuersus multò amplior factus, ac longè ampliore opus habes loco, quaque uersus vniuersus simul diffunditur, & agitur, varijs tandem commouetur modis; quò fit, vt incalescat. Illud ij quidem in commodum vitant, quod non à tenuitate, sed à motu fit ipsis calor: at nō reliquis modo omnibus, quibus illi, & amplioribus fortè sed alijs insuper ab illis seorsum premuntur, malis. Fortè enim minus his ratio reddi potest; cur non illustrata loca minus calefiunt. Nam, si amplificatus à luce aer diffunditur, commoueturque, & ideo calefit; æquè vniuersus calefiat oportet, nihiloq; is minus, quem lux nihil contingit, quam ab ea illustratus, contactusque. Quippe amplificatus à luce aer, non in se ipsum colligitur, sed quaque uersus diffunditur, & commouetur. Et lucem aquas, densissimasque specula transuectam ignis vires, speciemq; assumere intuiti; nisi & aquam etiam, speculaque tenuiora, amplioraq; à luce fieri; proptereaq; ijs agitari motibus, à quibus ita calefiat, vt exilientem lucem in ignem agant; propria eam natura igneam esse, & splendidiorē, calidiorēq; in aqua, speculoque fieri, quod in ijs magis in se ipsam

fam colligatur statuatur oportet. Omnium certe pessimi, qui huiusmodi asserunt esse lucis naturam, ut minimè ipsa calida cum sit, calefaciendi vires à reflexione assumat. Quandoquidem præterquam quod sensui, ut primi repugnant, aduersiq; sunt; qui (ut dictum est) accedentem, directamq; lucem manifestè calidam sentit; nihil unde resiliendi luci calefaciendi vis aduenit, declarant; veluti eorum, quæ sunt, non causas inquirere, explicareque, sed euentus modò narrare propositum habeant. Quin non modus modò, quo resiliendi luci calefaciendi vis inditur, explicandus ijs erat, sed is insuper, & nihilominus, quo eò robustior illa inditur, quò magis in se ipsam lux reflectitur. Quoniam enim, non quocunque modo reflectatur, æquè calefacit; sed eò assidue magis, quò magis in se ipsam reflectitur, sibi ipsi nimirum vnitur magis; & ignis ibi instar exurit, vbi directà in se ipsam resilit; à propria substantia, & proprijs viribus, non à reflexione assumptis calefaciat oportet. Neque enim aliud magis à reflexione recta, quam ab obliqua luci aduenire potest; nisi quòd in illa veluti duplex facta proprijs etiam viribus duplicatis donata est; secus autem vbi maximè obliqua reflexio fit; nihil enim quæ resilit accedenti vnitur, sed veluti in rectum progreditur, proindeque vbi ita reflectitur lux, nihil reflexa accedente magis calefacit. Quàobrem nulli dubium esse potest, nequaquam à reflexione calefaciendi viribus donari lucem; ijsdem enim ab ea omni perpetuò donaretur, sed calida est ipsa; quæ perpetuò (ut expositum est) eò robustius calefacit, quò sibi ipsi vnitur magis; eoque maiores assumit vires, quò ipsa maior fit, & copiosior. Lucem porò Solis propriam esse, veluti & ignis, minimè declarari oportere arbitror. Neque enim aliorum hominum vlli, ac ne ipsi quidem Aristoteli creditum suspicor: at ab eo effictum, prolatumque, calorem soli tribuere reformidante. Sed si hoc quoque dilucidandum videtur, inde manifestari potest; quòd vbi prope adest, ut lunæ imminet sol; quæ eius lucet portio, nequaquam luce lucere potest in aere à solis motu contrito facta; qui nimirum nullus ibi solem, inter lunamque sit medius; tum præterea, quia ea lunæ portio illustrari tantum videtur, quæ à sole conspici: quæ si à luce illustretur non à Sole ipso emanante, sed in aere à solis motu facta, vniuersa semper illuminetur. Itaque, quoniam qui à sole ad nos aduenit calor, & quæ cum perpetuò comitatur, penitusque ei infixæ est lux, haud in aere fit à stellarum motu contrito, sed ab illarum, & à solis præcipue emanat substantia; & vel Aristoteles ipse eandem cœlo vniuerso, quam stellis attribuit naturam; planum est (quod nobis positum est) Cœlum à calore constitutum, & ipsius substantiam calorem esse. Verum, quia non à propria cœli natura, sed singuli eius orbis à proprijs substantijs, & ipsis quidem inhærentibus, at penitus ab ipsorum natura diuersis, nihilq; commotis vnquam moueri videntur Aristoteli; rationes itidem, quibus, ut Peripateticis videtur, id suadet, exponantur, & examinentur.

ARISTOTELIS RATIONES, QVIBVS QVODCVMQVE MO-
uetur, ab alio moueri suadet. Cap. XVIII.

3. Phys.
sex. 28.
& seq.

Mouetur, quod mouetur, ab aliquo moueri manifestum est, inquit Aristoteles: nam quæ præter naturam mouentur, manifestum habent aliud mouens à moto: externa. n. vis agat necesse est; ut præter naturam moueatur. Quin & ex ijs, quæ natura mouentur, nonnulla etià distinctum habent mouens à moto, ut animalia; quamuis. n. non ab alio, neq; extrinsecus moueantur, diuersum tamen habent mouens à moto. Nec dubitare prorsus contingit, ab aliquo moueantur animalia, nec ne: constat siquidem ab anima moueri. Sed id inquiritur magis, quoniam in ijs modò diuersa sint, mouens, motumq; videtur enim veluti in nauibus, & in ijs, quæ minimè natura constant, sed arte, sic & in animalibus diuisum esse mouens à moto. Et propterea

rea dicitur totum animal seipsum mouere totum, quòd in se ipso mouens habet, motumque; nò autem quòd totum se ipsum moueat totum. Postquam verò declaratum Aristoteli videtur, animalia etiam, quæ per se moueri videntur, maximè ab alio moueri; Dubitare, inquit, contingit, à quonam moueantur, quæ natura mouentur, nò animata corpora, veluti leuia, grauique: hæc enim ad aliena quidem loca ui, & præter naturam; igitur ab alio: ad propria verò, & naturalia natura, & sponte: non igitur manifestum est, veluti, cum mouentur præter naturam. Hoc, inquit, maximè dubitare contingit: ab alio enim ignem sursum moueri absurdum videtur, qui sursum secundum naturam mouetur motus principium existentem. Quando igitur in se ipsis motus habent principium, cur ab alio dicemus naturalem moueri motum? At neq; à se ipsis; vitale enim hoc, & animatorum proprium. Præterea, & irrationabile videtur vnam tantum moueri motionem, non & contrarias, veluti & animalia, quæ longè diuersissimis mouentur motibus: quin & consistendi vim inesse ipsis oportebat, ut ignis non ascendere tantum, sed & descendere, & motum sistere etiam posset, si per se, ut animalia moueatur. Tum continua sibi ipsis sunt elementa, adeoque copulata; ut genere nullo diuisa appareant, sed eadem penitus semper, non ut quæ se se contingere dicuntur. Talia verò quæ sunt, quæ scilicet vnum, atque idem prorsus, minimè à se ipsis pati possunt: quatenus enim vnum quid est, & continuum, & non contactu impatibile à se ipso est: nam quod separatum est, propterea hoc agere, pati illud aptum natum est. Neque igitur inanimorum, inquit, quæ natura mouentur, vllum se ipsum mouet; continua enim, & coniuncta; neque aliud continuum vllum: sed necesse est, in singulis mouens à moto diuidi, veluti in inanimis videmus, vbi animatum quid ipsa mouerit. Inde igitur, ut videtur, separatos cœlo motores indendos colligit Aristoteles, quòd quæ apud nos mouentur, & quæ proijciuntur, & animalia, & leuia, grauique, vbi sponte sua ad cognata feruntur, ab alio ab ipsis separato, distinctoque moueri videntur. Quæ quidem ui, & præter naturam, à proijciente, impellenteque; animalia autem ab anima separata, distinctaque à corpore, & corpori eo ferme modo infidenti, quo nauta nauis. Quod verò separatum, distinctumque leuia moueat, grauique, Nondum quidem, inquit, manifestum esse. At & ipsa ab alio moueri oportere, ex ijs venatur, quòd motus non inanimorum, demortuorumque corporum, qualia illa videntur, sed animatorum, viuientiumq; proprius videtur. Tum, quòd si à se ipsis illa moueantur, nequaquam vno tantum moueantur motu, sed multis, diuersisque, ut animalia; & sistere eos, vbi liberet possent. Insuper, quòd verè illa continua sunt, vereq; vna; non scilicet à diuersis composita partibus, & quarum alia agere, pati alia queant. Nam motus Aristoteli non, ut nobis, operatio, quæ à substantia, cuius est, sola edi possit, sed passio omnino statuitur; quæ igitur ut fiat, & agente, & patiente opus sit. Nimis sanè, vel propriorum decretorum vbique immemor, vel adeo sui ingenij viribus confidens Aristoteles habendus est; ut quæcunq; collibitum sit, vel si maximè ea, & sibi ipsis, & sensui repugnent; enunciare nihil vereatur, nihilq; ea hominibus persuadere desperet. Neque enim, nisi alterum, aut vtrumque sit; vel calorem, lucemque, quam assidue effundit sol, à sole emanare perneget; & alia multa parum his minus credibilia ponat, vel quod modò declarandum proponit, primorum corporum nullum, nec ipsum etiam cœlum, quod longè rapidissimo, & nūquam cessante circumuoluitur motu, non à se ipso, nec à propria natura, sed ab alio ab ipsis distincto, separatoque moueri decernat; cum alibi, non cœlum modò, & ignem aeremque, & aquam, sed ipsam etiam terram à propria natura moueri decernat; nullumq; prorsus, à quo vel cœlum circumuoluatur, vel illorum quidpiam ad propria loca impellatur, proijciaturue intueri cum posset.

29

1. de cœlo
te. 5.
& seq.

INANES ESSE POSITAS RATIONES. QVAE NATVRA MO-
uentur, à se ipsis moueri. Cap. XIX.

1. de ani
mat. 64

Vae præter naturā mouentur, ab alio separato ab ipsis, distinctoq; mo-
uentur: at nequaquam tū horum exemplo quæ sponte sua, & natura mo-
uentur, non à se ipsis, sed ab alio, & ipsa ab ipsis separato, distinctoq; moue-
ri declarandū puto, sed eorum modō, quæ & ipsa sponte sua, & natura mo-
ueri videtur. Recte & aīalia ab anima, vt à distincta, separataq; re, nec val-
de diuerso modo corpori insidente, quā nauta nauī moueri. At minimè id ponere Ari-
stoteli licet, qui nimirū id ponentes maximè alibi damnat; & cui aīalia nequaquam ex
aīa, corporeq;, vt ex distinctis, separatisq; rebus, sed vt è forma & materia cōstare vi-
dentur, quæ vbi coeunt, ita & ipsi etiā coalescunt, & vnum fiunt, vt nihil penitus in cō-
posito sit vniuerso, quod alterū modō, aut non vtrūq; sit; & qui igitur aīalis operatio-
nes ad vnam oēs, vel quæ summè animæ solius videri possent, disciplinā, memoriāq;
compositi esse oēs velit; animæ solius nullam, quæ nūquā sola, sed corpori vniuersā, vt
propriæ materiæ immersa sit. Sed, vt liceat Aristoteli sui ipsius oblito, aīam à corpore se-
paratam, distinctamq; ponere, & ab ipsa aīalia moueri; minimè tū animalium totorū
motus exēplo, similia quæ sunt, atq; vnum, ab alio ab ipsis distincto, separatoq; mo-
ueri declarare licet. Quoniā. n. corpori anima inest, vt distincta, separataq; res, & cor-
pus sui natura immobile ab ea mouetur Aristoteli; nequaquā animalis totius, sed ani-
mæ solius motus exemplo, quæ vnum sunt ab alio ab ipsis distincto, separatoq; moue-
ri declarari oportet: animam. s. ipsam, à qua corpus cū onus quoddam circumpositū
desertur, non à se ipsa, nec à propria substantia, sed ab alio ab ipsa distincto, separatoq;
moueri, & ipsam demonstrandum. Et simplicis, similisq; rei spontanei, naturalisq;
motus modō, modus, quo simplex, similisq; res sponte, & natura mouetur, decla-
randus, non rei motus exēplo, quæ minimè simplex, minimeq; similis, nec vna om-
nino videri potest, è duabus naturis composita; & quarū altera penitus sit immobilis;
quæ, si moueatur interdū, minimè naturali motu moueri videri possit, sed & ipsa præ-
ter naturam, & ab aliena ui, veluti grauiā, vbi sursum, aut in obliquum feruntur. Ab-
surda igitur Aristotelis ratio, qua propterea, quod animalium corpora ab anima ab
ipsis distincta, separataq; moueantur; reliqua quæuis, & quæ simplicia sunt, atq; vni
ab alio, & ipsa ab ipsis distincto, separatoq; moueri contendit. Multo etiam absurdio-
res sunt quibus leuia, grauiāq; à separato aliquo moueri oportere astruit. Cur enim
animatorum tantum, & viuientium, animalium nimirum proprius sit motus, non &
eorum omnium, quæ à se ipsis assidue moueri, & seruari videntur motu?

A QVONAM ALIENO IGNIS MOVETVR ARISTOTELI: ET
non ab eo, sed à sua moueri illum natura. Cap. XX.

8. Phys.
tex. 61.

ONTINGIT & hæc, in anima. s. inquit Aristoteles, quæ natura mouē-
tur, ab alio moueri semper. Fiet autē manifestum causas diuidentibus.
Mouentiū itaq;, inquit, hæc quidem præter naturā mouent mota & ip-
sa; quæ, si non ob id mouēt, quod propria natura motiua sint, sed alie-
na ui, atq; extranea; veluti vbi claua ferrea lapidem mouet: non. n. quā
ferrea, neq; quā grauis, neq. oīno à principio intrinseco, sed extrinse-
cus mouendi vim accipit: hæc autē natura, veluti quod calidū est, eius quod potētia cali-
dū est, nam calidū actu quoties calefacit, proprio motu, & propria ui calefacit. Et mobi-
le etiā natura similiter per se, & non per accidens, qđ potētia calidū est. Ignis itaq; &
terra ab aliquo mouentur, ui quidē cum præter naturā, natura autē vbi ad proprias ip-
sarū actiones potētia existentes, vbi. s. actu fiunt, quod potestate prius erāt. Leue. n. è
graui sit, veluti aer ex aqua. At aer factus, nisi quid obstat, statim proprio aeris mouet
motu.

motu. Ab eo igitur mouetur aer, à quo aer est factus; & aeris donatus natura. Quoniā
nec aqua, nec lignum, dum illa aer, hoc ignis potestate est, aeris illa, hoc verò ignis
motu mouet; sed vt illa aeris, hoc verò ignis moueatur motu, in aerē illa, hoc in ignē
agendū est; & nec aqua ex se in aerem transit, nec lignum ex se ignis naturam assumit,
& ignis fit; sed ab alio & aqua aeris, & lignum ignis substantia donatur, viribusque;
& ijs assumptis, statim aeris illa, hoc verò ignis ciētur motu: ab eo utiq; & aer aeris, &
suo ignis motu moueri videri potest, à quo ex aqua ille aer, hic verò è ligno ignis factus
est, & ignis donatus viribus. Et quia in super factus, constitutusq;, at ab aliquo coerci-
tus, retentusq; moueri haudquaquā potest, neq; enim impedimentū amoliri, & ab eo
etiā moueri quoquomodo videri potest, à quo, quod ne moueatur impedimēto erat,
remouetur, licet ex accidēte. Non siquidē quod impedimentū remouet, è remotione
potētia actu mobilē facit, veluti quod illū è ligno ignē facit; sed è multo proximior,
& quæ veluti media est inter potētiā & actum; quæ. s. actu proxima, iunctaq;, ex se à
nullo retardata, retentaq;, in actū exeat. Nullam sese mouendi facultatem, naturāq;
igni indit, sed remouet tantū, quod proprium eius impedit motū. Tot igitur diuisioni-
bus, apparatu tanto nequaquā non à se ipsis, & à propria natura, sed ab alio separato
ab ipsis, distinctoq; quæ natura mouetur, moueri declarat Arist.; sed lignū, quod ignis
potētia est, ignis motu moueri non posse, nisi actu ignis fiat, & ignis naturā assumat,
viresq;. Ignis, inquit, & terra (neque. n. è quibus veritas manifestari potest, repetere
ea graue sit) ab aliquo mouentur, ui quidē cum præter naturā, natura autē, cum ad
suas ipsorū actiones; cum videlicet actu fiunt, quod iuxta propriā naturam potestate
prius erāt, & proprias eius, quod fiunt operationes operandi vires assumunt. Nusquā
igitur locali illa motu à generante, aut alio vllō moueri declarat Arist., sed ea donari
natura, eaq; forma, cuius is proprius est motus. Vbi, ait, è graui leue factū est, nisi quid
obstat, cōfestim operatur, à se ipso nimirum, & proprijs viribus. Quod verò prohibēs
dimouet, est, inquit, vt moueat, est verò vt non, sed secundū accidens: quod impedi-
mentū tantum remoueat, & veluti in facultate ponat iuxta propriā operandi naturā,
aliud præstet nihil. Quod igitur dictū est, quæ potestate quid sunt, actu ab alio fieri do-
cet Arist. At actu facta nequaquā ab alio locali moueri motu, quod demonstrandum
oīno erat; neque. n. id hic inquiritur mouens, quod lignum in ignē vertit; sed à quo
actu existens ignis, eo modo ad proprium impellitur locū, quo lapides à proiiciente,
& aīalium corpora ab anima; ab eo nimirum distincto, separatoq;, & à quo nō com-
motus, impulsusq; ignis moueri non possit: siquidē hoc illis euenit, quæ non à se ipsis,
sed aliena, atq; extranea ope mouetur. Quocirca summopere mirari Aristotelem licet,
qui cū eorum, quæ natura mouentur, ab alio ab ipsis separato, distinctoq; nullū prorsus
in ijs moueri declarauerit, sed fieri tantum ab alio; ex ijs illa oīa ab alio moueri e-
nunciare nihil veritus sit. Et propterea etiam mobilia quæ sunt entia, nequaquam effi-
ciens motus sui, nec faciendi oīno in se ipsis principium habere, sed patiendi tantum.
Desides igitur, stertentesq; proprias rerum naturas, formasq; faciat: huiusmodi. n. vi-
deantur, & sint formæ; si entia non efficiens sui motus, nec faciendi principium in se
ipsis habeant, sed patiendi tantum. Sed alibi actiones omnes formis aperte attribuit;
& omnes manare à formis asserit, & hoc à materia differre formas, quod agere hæc,
pati modō illa possit: & quæ omnino si pati possunt, agere etiam possint, necesse est.
Quoniam autem à contrarijs tantum pati possunt, minimeq; illis pati impotentibus,
nihil enim apud nos impatibile est, quæ patiuntur formæ, & ipsæ in eas, à quibus pa-
tiuntur, agendi facultate præditæ sint necesse est. At eò, vnde digressi sumus, redea-
mus: & quando ne Aristoteli quidem, quæ natura mouentur, verè ab alio moueri
videntur, sed fieri modō, aut ab impedimento liberari: quæ natura mouentur om-
nia à se ipsis moueri ponamus, & multo cōelum amplius; quod neque ab alio Ari-
stoteli generatur, & cuius motus à nullo retardari, aut impediri potest; cui igitur
O 3 horum

horum exemplo aliud à propria natura mouens nullum adijcere Aristoteles possit. Deinceps reliqua prosequamur; & quale motuum, à quo motus prouenit, esse oporteat inquirentem Aristotelem audiamus. Licet enim quæ natura mouentur, à se ipsis moueri, & in se ipsis motus sui principium habere visa sint omnia; ut à quo primo ea moueantur inquirens Aristoteles, ne audiendus quidem sit; tamen, ut vndique eius positiones inanes demonstrantur, audiatur, atque examinentur.

PRIMUM MOuens IMMOBILE OPORTERE ESSE

Aristoteles docet. Cap. XXI.

8. Phy.
te. 34.
38.39

VONIAM, inquit, declaratum est, omne, quod mouetur ab aliquo moueri; ne in infinitum procedatur; necesse est deuenire ad primum mouens, quod non moueatur ab alio; sed se ipsum moueat, aut immobile sit; aliter enim in infinitum fieret processus. Per se igitur mobile id erit, cuius pars altera moueatur, moueat altera, non autem moueatur; aut, quod totum se ipsum moueat totum. At hoc, inquit, demonstrabitur contingere non posse: quo modo enim vel effingi possit, eodem motu deferre aliquid, & deferri, alterare, & alterari, eandem igitur rationem idem docebit, & discet, eandem sanitatem curabit, & curabitur. Præterea, quoniam determinatum est, omne, quod mouetur, potentia id esse, ad quod mouetur, quod enim calefcit facultate erat calidum, & quod frigescit facultate erat frigidum; at omne mouens actu iam est, quatenus mouet; per se igitur mobile, nempe quod totum, à toto mouetur, simul & potentia, & actu esset ad idem, facultate quidem quatenus mouetur, actu autem quatenus mouet: igitur perfectum simul, & imperfectum, calidum, & frigidum, calidum igitur, & non calidum. Quæ omnia absurdissima cum sint, reliquum est, ut per se mobile id esse dicatur, cuius pars mouet tantum, pars tantum mouetur, & quæ mouet, ut sit ipsa penitus immobilis, quæ mouetur, moueat interdum aliquid extrinsecus, interdum moueatur tantum: quod in animalibus facillimè videtur; quæ per se mobilia sunt, quo definitum est modo; & est in ipsis mouens anima immobilis ipsa ab anima, motum corpus non amplius mouens semper, sed interdum tantum. Quin & inde, inquit, si non necessariò, rationabile videri queat immotum oportere esse quod mouet. Quoniam enim est, quod mouetur tantum, & est quod mouetur, & mouet; & id etiam esse rationi congruum est, quod mouet tantum, & non mouetur. Quod nimirum ubi componentium quid alterum per se existit, & alterum per se existere oportet. Propterea igitur, ut videtur, vel quæ à se ipsis moueri apparent, ab alio omnia moueri Aristoteli videntur; quod motus ad locum idem generationi, alterationi que visus, & sub eadem ei positus est ratio. Itaque quod quæ secundum substantiam, qualitatesque immutantur, non à se ipsis, sed ab alio immutantur; quæ itidem ad locum mouentur non à se ipsis, sed ab alio moueri oporteat omnia. Præterea & quod, quoniam & quæ ab alijs feruntur, & gestantur, & quæ à se ipsis mouentur, moueri omnia dicuntur; hæc itidem ut moueantur veluti, & illa alio opus habere visa sunt, è communi nimirum, quam ipse generationi, alterationi que, & motui ad locum assignauerat rationem, & communi è nomine, quod ijs, quæ manifestè ab alio, & ijs quæ manifestè à se ipsis moueri videntur, inditum est, & exposita itidem è ratione quæ mouentur omnia ab alio moueri. Quasobres num rectè ex ijs decretum id Aristoteli sit; num eadem, quæ generationi, alterationi que, motui etiam ad locum congruat ratio, & eum entibus, quibus idem inditum est nomen, necessariò eadem natura, eademque indenda sint facultates, & num firma sit ratio intueundum est.

M o

MOTVM QVEMVIS ENTIS IN ID, QVOD POTESTATE EST, immutationem actum esse; & eandem quæ generationi, alterationi que, motui etiam ad locum congruere rationem Aristoteli visum esse, & perperam vtrumque. Cap. XXII.

Orvs, ait, absque rebus non est; siquidem quod mutatur, aut substantiæ, aut qualitatis, aut quantitatis, aut loci mutationem patitur. Vnumquodque autem eorum in quibus motus sit, substantia scilicet, qualitas, quantitas, aut locus, rebus quæ immutantur bifariâ inest, nam in substantia aliud est forma, aliud priuatio, & in qualitate aliud album, aliud nigrum, & in quantitate aliud perfectum, aliud imperfectum, & in latitudine aliud quidem supra, aliud infra, vel aliud quidem leue, aliud graue. Quare quot entis sunt species, totidem motus sunt, atque immutationes. Cum autem in vnoquoque genere aliud quidem actu, aliud potestate dixerimus; eius quod potestate est, quatenus tale est, actus motus est, ut rei quæ alterari potest alteratio, eius quæ augeri, & imminui incrementum, imminutio que, eius quæ generari, & interire, generatio, & interitus, eius quæ ferri latitudo. Tum motum infinitum quoddam esse inde declarans, quod cum entis genera omnia in actum & potestatem diuidantur, motus neque in actu, neque in potestate collocari potest, nam neque id quod quantum esse potest, neque id quod actu quantum est, necessariò mouetur; Motus, inquit, actus quidam esse videtur, sed imperfectus est: causa autem quod id quod potest esse, cuius actus motus est, imperfectum est; atque hanc ob causam quid sit difficile est sumere: necesse est enim aut in priuatione ipsum reponere, aut in potestate, aut in eo quod planè est actus; in quorum nullo reponi posse videtur. Is igitur qui dictus est modus restat, nempe actum quidem aliquem esse, sed talem, qualem diximus; qui egrè quidem perspicitur, sed tamen qui esse possit. Tum, ut clarius, & proximius etiam (ut Peripateticorum optimi explicant) quid sit motus declararet, & quæ diffinitionibus iam traditis obijci poterant magis declinaret; Mouetur verò, inquit, & mouens omne quod moueri potest, & cuius vacuitas à motu quies est, nam in id agere, quatenus est tale, id demum mouere est, hoc verò tactu facit, quare simul & patitur. Quamobrem motus actus est rei, quæ vim habet, ut moueatur, quatenus eam vim habet; hoc autem rei tactu efficitur, quæ mouendi vim habet; ex quo fit ut etiam patiat. Motum omnino omnem, & ipsum etiam qui ad locum sit, in ente, quod potestate quid sit, & ab ente fieri, quod actu id sit Aristoteli placet. Itaque motus cuius ut fiat; vel duplici opus esse ente, & quorum alterum id potestate sit, quod actu est alterum, vel siquidem vno; at cui duplex in sit natura; & è duplici compositum sit parte; & quarum altera id potestate sit, quod actu est altera; & illius in hanc immutationem, & veluti transitum motum esse. Generationem, alterationem que, & motum ad locum imperfectum quidem, & actum omnino, proinde quæ secundum substantiam qualitatemue, & quæ loci immutationem patiuntur, imperfectè quidem, at agere Aristoteli videri potuisse summopere mirari licet. Siquidem quæ propria natura, proprijsque viribus spoliatur; & aliena natura, alienis que donatur viribus; in alijsque aguntur entia; vel si ex ignobilissimis in nobilissimam transitus fiat; quin & quæ eadem remanent, at iuxta quampiam qualitatem immutantur, quæ Aristoteli loci mutationem patiuntur, quam longissimè ea absint, vltimum ut actum edere videri queant; quæ nimirum manifestè, si non ut illa penitus corrumpuntur, at iuxta quampiam conditionem immutantur; itaque & patiuntur. At liceat Aristoteli manifestissimam, pessimamque entium passionem imperfectum quidè, at actum ponere. Nos num motus ad locum imperfectus actus poni possit, & nū ipsi eadem, quæ generationi, alterationi que, conueniat ratio, proindeque eadem entibus, quæ

3. Phy.
te. 4. &
seq.

quæ secundum substantiam, qualitatesque immutantur, & ijs etiam, quæ locum mutant, patiendi, operandique aptitudines, facultatesque insunt, & quæ illis, dum immutantur, his itidem dum mouentur bona eueniant, malaue intueamur. Si quidem, ut entium, quæ sub eadem continentur ratione præstantiores, robustioresque; alijs, alijs verò deteriores, languidioresque, at omnibus certè aptitudines eadem, eademque insunt facultates, & eodem prorsus modo, ab iisdemque insuper patiantur, afficianturque; & operentur, perficianturque; & corrumpantur oportet: ipsa enim ratio, quæ perfecta est, quæ entibus insunt, his ea indit omnia. Itaque, quod dictum est, num rectè Aristoteles quæ secundum substantiam, qualitatesque immutantur, & quæ loci mutationem patiuntur, sub eadem collocata sint ratione, inquirentibus, num dū illa immutantur, & hæc mouentur, bono, voluptateque; vel malo, molestiaque; vtraque afficiantur, an conseruentur, oblectenturque; altera, altera verò corrumpantur, torqueanturque, inquirendum. Nam, si eadem vtrisque eueniant, rectè eadem quæ substantiæ, & quæ qualitatibus mutationem patiuntur, penitus illa, & hæc quæpiam ex parte corrumpuntur omnia, summoque afficiuntur dolore; quæ contra à se ipsis mouentur, maxime in propria conseruantur natura, summopere oblectantur; patet rationem, quæ generationi, & alterationi congruit, motui ad locum congruere non posse: & ideo inanes esse rationes omnes; quæ diffinitionem eandem, & huic, & illis cōuenire supponunt. Inanis itidem ea est; quæ inde ab alio, & immoto eo moueri omnia ponit; quod impossibile sit motu eodem deferre, deferrique: nullo enim eam sensu, sed communiter tantum nomine firmat Aristoteles; quo & quæ ab aliena ui, & quæ vel ipsius testimonio à se ipsis, & à propria mouentur natura, moueri dicuntur. Quod igitur nomen si vtrisque; dematur, & proprium vtrisque indatur, si scilicet ignem ad superiora tendentem, non moueri, sed ascendere, & animalia progredi, & quæ ab alio feruntur, impellunturue ferri, vectarique dicamus; statim corruat, nulla sit prorsus. Non quæ operationes vnum, idemque sortire sunt nomen, iisdem ex à naturis eduntur, sed quæ idem operantibus bonum, malumue inferunt. Itaque quod quæ ab aliena mouentur ui, corrumpi tandè omnia, quæ verò à se ipsis conseruari videntur, hæc à se ipsis, & à propria natura, & proprium his motum, illa contra ab aliena moueri vi, & à se ipsis immobilia, proindeque & motum alienum esse, odiosumque statuendum est. Ratio itidem, qua immotum oportere esse quod mouet, astruit, vana prorsus est; quæ non rebus vllis, sed à vobis ambiguitate pendet; & quod quæritur sumit. Id verò ut pateat, quod ab aliena gestatur, impelliturue vi, non moueri amplius, sed gestari, impellitur, quomodo dici debet, dicatur. Esto igitur quod gestatur, impelliturue tantum, & id itidem, quod gestat, impellitur & gestatur, impelliturue; & colligere hinc liceat, id etiam oportere esse, quod gestat tantum; at nequaquam immotum id tamen, sed vel longè maximum, & quod mouentium, quorumquunque vires exuperet, vel longè velocissimum, & quod reliquorum omnium motus, atque ictus effugere queat. Quin, ut dictum est, quod quæritur sumit. Quoniam enim mouere, & moueri in ijs etiam quæ natura, & à se ipsis mouentur, diuersa ponit; diuersum in ijs mouens à moto ponit, quod quæritur nimirum, neque enim aliud hic inquiretur, nisi, num quæ à se ipsis moueri videntur, tota se ipsa moueant tota, an eorum pars quæpiam moueat tantum, reliquæ moueantur. Non solæ scilicet voces, si rerum naturam inspicere propositum est, audiendæ sunt, quarum ambiguitas, inopiaque in multos nos errores iniecit, sed multo prius, multoque amplius res ipsæ, ipsarumque actiones, operationesque; & tales singulæ illæ ponendæ, quales hæc illas esse declarant. Illarum alias per se mobiles, immobiles alias, & has ab illis gestari interdum, impellitur, illarum contra motum ab his cohiberi interdum, retinerique statuendum; quæ nimirum passim fieri videmus; immotum quod est alia impellere, aut se se mouendi facultatem alijs indere; efficiens omnino

omnino motus causa, quæ hic inquiretur, minimè esse vnquam, quod scilicet nunquam cōspectum est, nec fieri posse imaginari licet. Vdicitur hoc (inquit Aristoteles) in animalibus apertissime. At mihi quidem nihil æquè obscurum: nec modò si ex anima, corporeque, ut è forma, & materia compositum sit animal; quæ vbi simul coeunt ita vnum sunt, ut vel Peripateticorum assensu nihil magis sit vnum. Et propterea in ex ipsis composito ne punctum quidem inuenire liceat, quod alterum sit tantum, aut non vtrumque simul. Ut operatio nulla prorsus solius formæ, quæ nimirum nusquam sola per se sit, sed compositi sint omnes. Sed nihilominus, si anima corpori insit, ut nauta naui, quemadmodum inesse placere hic Aristoteli videtur, & placeat necesse est, separatim, distinctumque; mouens à moto oportere esse decernenti; quid enim humana quidem ratione minus comprehensibile est, quam graue sui natura, atque immobile corpus, ab incorporea, immotaque anima ad tot, tantosque agi motus? Eæ certè, ut alibi vberius habebitur, singula Aristotelis hoc astruentis dicta difficultates excipiunt, quas euadere, atque explicare numquam valeat. Tum, ut exuperet eas omnes, eoque modo corpus ab anima moueatur; nihil vsquam ipsa commota, quod Aristoteli moueri visum est. Quoniam non propterea ab ea mouetur, quod ipsa illud impellat, vel quod se se mouendi facultatem illi indat vllam, sed quod indiuiduū quid ipsa sentiente, cogitanteue, calor molestum quid contra frigus in corpore sit, & ab illo inexistens spiritus in amplius expanditur, neruique extenduntur, ab hoc contra spiritus in se ipsum constringitur, & nerui contrahuntur; & corporis partes illius, & horum expansionem, contractionemque sectantur; corpus vniuersum Aristoteli commouetur; si quidem partibus per vices expansis, contractisque motus Aristoteli sit. Itaque manifestè non ab anima, ipsiusque natura, sed à spiritus, neruorumque expansione, contractioneque, quin à calore, frigoreque, & nequaquam ab animæ substantia, sed à re facto, quam (ut in superioribus dictum est commentarijs) nusquam explicat Aristoteles, & quam longissime abest explicare ut queat. Nequaquam, quale iuxta eius positiones esse animal oporteat, è mouente, motaque parte compositum, & ab illa hæc moueri videri potest. Ut si ab anima corpus moueri Peripatetici velint, quod illa affecta calor, frigusque in corpore sit; à quibus partes extenduntur, contrahunturque ex accidente omnino quodā, & valde eo remoto, & modo, quo simplicia corpora moueri Aristoteli placere non potest, corpus ab anima moueri fateantur necesse est. Præterea, ut rectè modus Aristoteli positus sit, quo ab immota anima corpus moueatur; quoniam eo simplicia corpora moueri non possunt, quæ scilicet non animalium ritu diuersis constant è partibus, & quarum singulæ diuerso assidue immutantur modo, maioresque, & minores sunt; sed penitus sibi ipsis similia, & vnum, idemque vniuersa, & stupida Aristoteli sunt: proindeque nullo à sensu, nulla à cogitatione affici, immutarique possunt; vtiq. alius effingendus erat modus, quo immobiles ipsorum partes (neque enim si se se mouendi facultate donata Aristoteli essent, ab alio mouende essent) ab vna, eaque immota moueantur, & apertissime is demonstrandus. Nō siquidem adeo obscura, adeoque sensui repugnans res, & è qua DEVM esse, eiusque conditiones omnes hominibus manifestandas esse Aristoteli propositum erat, rationibus logicis, & inanibus, ut visum est, quin rationibus nullis declaranda, sed sensui exponenda erat; partem nimirum quampiam ijs inesse ostendendū ab alijs bene diuersam, beneque distinctam; & cui vel nullum edenti motum reliquas commouendi facultas attribui posset indicandum. Nec verò, quin summa illum inquisierit Aristoteles diligentia, & propterea non positum, quod nullum vsquam inuenire, effingereque potuerit, ambigendum est quicquam. At vnde digressi sumus, redeamus; & num, quod Aristoteli, suisque omnibus placet, propterea eadem quæ generationi, alterationique, motui itidem ad locum ratio congruat; quod extra proprium locum posita, imperfecta dum, & non actu, sed potestate sunt corpora; & perfecta, actuque ut fiant, ad propria

pria deferenda sunt loca. Quare quod si non à motus natura, & quod mouentur, at veluti ex accidente quodam immutantur, perficiunturque, & actu fiunt, & propterea omnino à motu perfecta, actuque fiunt, quod ad propriam ab eo feruntur perfectionem, actum imperfectum, & talem, qualis generatio, alteratioque visa est esse motum, ponere liceat, intueamur.

MINVS ETIAM EANDEM, QVAE GENERATIONI, ALTERATIONI; motui ad locum congruere rationem; quod corpora singula ad sua loca, in quibus ex imperfectis perfecta fiunt, ab illo feratur. Cap. XXIII.

LOCUM inane spatium, & veluti non ens, & nulla prorsus agendi facultate donatum esse, atq. enti nulli perfectionem indere, demerere posse, & nihil prorsus à se ipsis locos differre, sed vnum, eundemque esse omnes, satis est superius declaratum. Itaq. id modò declarandū est; cur adeo promptè ignis, igneaq. res ad superum locum efferuntur terra contra, & paulò corpulentiores res ad inferum deferuntur; si neuter nullum ipsis bonum præbet, malumue; & si id etiam satis ibi expositum videri possit. Non ignis, nec ens aliud vllum propterea locum mutat; quia is, è quo recedit, non æquè ipsis naturæ, atq. is, in quem fertur, proximus sit, cognatusque; sed quod à contiguis in illo entibus molestia quapiam, & quæ vitanda sit, afficiatur; vel qui ab entibus in hoc contentis, vel nihil dum ab ijs contactum foueri se sentiat; & ferrum illud, hoc flammæ, vaporesq. declarant. Propterea enim ad superpositum magnetem, tantaq. effertur ferrum velocitate, quod huius calor ab illius calore sum mopere foueri se sentiens, proximiulq. ab eo amplius foueri appetens (id, quod magno quopiam accensus appetitu animalium, etiam spiritus facere videtur) colligit se se, adeoque proprias intendit vires; vt onus, cui à nullo stimulatus appetitu succumbit, promptissimè ad magnetem efferat; & ne eius priuetur contactu in sublimi substat. Et flammæ, vaporesq. omnes idcirco sursum efferuntur, & non infero circumuoluntur in loco, quod ab eius crassitie comprimi se sentiunt; nam compressionem quamuis tenuibus entibus molestissimam esse, & letalem satis est alibi dictum. Terræque, pauloque corpulentiora quæ sunt entia quauis propterea deorsum delabuntur omnia, quod inexistens calor molis copiar, oneriq. impar detrahi se sentit; nam descensum omnem materiæ tribuendum esse satis est, vt existimo, in superioribus declaratum commentarijs. Tum, si (vt Aristoteli placet) corpora singula proprium sortita sint locum, & ob hanc causam singula moueantur, vt in eo fiant, conquiescantq. & propriam in eo adipiscantur perfectionem; stultum sit, coelum, quod sempiternò commotum motu, nunquam ad proprium, ad quem tendit perueniat locum. Adhuc si illud fiat, & ad proprium delata entia locū, & proprium bonum, propriaq. consequantur perfectionem, infelix Aristoteli sit coelum; cui perpetuò imperfectus edendus est actus, & frustra prorsus, numquam cuius gratia eum edit sibi comparans bonum. Præterea, vt in iisdem expositum est libris, continentium corporum superficies locus Aristoteli visus cum sit, & coelum penitus ab igne diuersum, & aer altera sui natura igni contrarius positus cum sit; quam vel igni Coelum, vel aeri ignis largiri queat perfectionem, intelligi minimè potest: nec vnquam, reor, Aristoteles ostendat. Itaque, quoniam quæ à se ipsis mouentur entia, nec à motus, nec ab locorum natura, ad quæ à motu feruntur nihil prorsus immutari apparent vnquā; pacto nullo eadem quæ generationi, alterationi, motui etiam ad locum ratio congruit. Proindeq. motum, veluti illas actum imperfectum, & passionem esse, & quæ à se ipsis mouentur, ab alio moueri perperam Aristoteli positum esse; & quæ à se ipsis mouentur sola à se ipsis

ipsis totis moueri, liquidò vndique pater. Proptereaq. nihil Aristoteles, Aphrodisiusq. audiendi essent, substantiarum, à quibus coelum mouetur, naturam, modumque, quo ab ijs mouetur, inquirentes, declarantesque: at quod illarum vnam DEVM Opt. Max. faciunt; & è cœli motu DEVM ipsius condiciones colligunt; rem scilicet inquirent, declarant longè aliarum omnium obscurissimam, longeque nobilissimam, audiantur; rationesque, quibus rem tantam explicant, inspiciantur omnes.

COELVM ANIMALIVM RITV EX ANIMA, CORPOREQ. VT è distinctis rebus constare; & ob alicuius appetitum moueri Peripateticis videtur: & perperam vtrumque. Cap. XXIII.

SIC, inquit, cœli motus continuus est, & æternus; cœlū ipsum æternum sit oportet, & animatum insuper, æternum existens, optimumque, & motu delatum longe præstantissimo. Et id itaque sit, necesse est, cuius desiderio moueatur cœlum. Nam quæ per animam mouentur, ob impulsū omnia, & ob alicuius appetitum mouentur. Et non æternum modò oportet esse huiusmodi mouens, summeq. simplex, atque actu æterni, continensq. motus causam, sed immortum etiam iuxta rationem in physicis positam, & superius à nobis examinatam: quod eo existere, quod mouetur, & mouet, quale inerrans videtur cœlum, quod suppositū vagum, erransq. secum rapit, commouetque, & eo quod mouetur quale errans apparet, vagumque; id etiam esse oporteat, quod mouet tantum, & non moueatur: altero enim è componentibus quid se existente, & alterum per se existere oportet. Inde itaq. nō sui ipsius gratia, propriamq. operandi operationem, sed ob impulsū, & ob alicuius appetitum moueri cœlum Peripatetici ratiocinantur; quod animatum cum sit, animalium ritu moueri oporteat, ob alicuius videlicet desiderium, aut etiam odium, ob impulsū omnino, atq. appetitum; animatū porro esse ex eius substantiæ, atque operationis præstantia; siquidem quæ animata sunt in animis nobiliora, & præstantiores operationes operari videntur. Num igitur cœlum ex anima, corporeque, vt è distinctis, separatisque rebus, veluti animalia constet, & num præterea, quaecumque existat ob externi alicuius appetitum moueatur, considerandum. Animalia, vel quæ ignobilissima sunt, entibus, quæ apud nos sunt, omnibus nobiliora esse; rectè id quidē: quippe quæ operationes operantur longè, quàm alia, præstantiores, viuere nimirum sentire, mouerique. Et si ex anima ea constent, corporeque, vt è forma, & materia, proindeq. vnum, atque idem sint, & operationes animalis totius, non solius sint animæ; haut perperam animatum videatur cœlum, forma videlicet, natura; præditum, animæ substantiæ nihil dissimili, viuere & ipsum, mouerique conspectum. At quoniam, animalia ex anima, corporeque, vt è distinctis, separatisq. rebus Aristoteli hic, suisq. ponuntur; & motus ab anima sola fieri, eiusq. vnus proprius esse: summè simile visum cœlum; & nunquam cessante delatum motu, nequaquam animatum ponendum illis fuit, sed substantiæ eiusdem esse vniuersum, cuius ipsa est animalium anima. Iam à nobis sæpè dictum est enti vni, nisi contrarias ei in das naturas, motus, motusq. cessatio, atque immobilitas assignari minimè potest; sed quod mobile est, perpetuò moueatur necesse est. Non perpetuò igitur moueri animalia visa, non tota mobilia, sed è duplici substantia composita esse existimandum est, è mobili altera, & ex altera immobili, quæ propterea moueatur, quod ab inexistente alia deferatur. Id autem non perpetuò, nec diu fieri posse, quod quæ mobilis est, immobilis onere oppressa, defatigataq. vterius eam vectare minimè possit, & nūquam tamen, vt dictum est, immobilis facta ipsa, vt arteriarum, thoracisq. perennis motus manifestat. Quoniam igitur nunquam à motu cessat, vel defatigatur cœlum, non è duplici & ipsam substantia,

Alex.
12. metaph.
com. 20

& ex

& ex immobili altera, veluti animalia compositum esse existimare conuenit; quæ si à mobili veſtetur, tãquam onus eam grauet, & eius motum vel ſiſtat, vel variet ſaltem interdum; ſed vniuerſum ipſum mobile, & ſpiritus ſubſtantia quàm ſimillimum. Sui præterea natura, veluti animalium corpora, immobile ſi ſit cœlum: modum, quo à ſeparata, immotaque ſubſtantia, & ob ipſius appetitum moueatur, eſſingere Ariſtoteles nequeat proſas. Nam quo animalium corpora ob huiusmodi animæ appetitum moueri declarat, præterquàm quod (vt ſuo amplius declarabitur loco) longè eſt abſurdiſſimus: cœlum eo moueri placere Ariſtoteſi non poteſt. Eſto enim ob animalium animæ externarum rerum appetitum, odiumque calor, frigusque in eorum corporibus excitari, & ab ijs ſimul agentibus nerui extendi, contrahique, & ſpiritus amplificari, & in anguſtius cogi, & ab ijs ita auſtis, imminutiſque corpus impelli, retrahique, proindeque moueri Ariſtoteſi poſſit: non certè & cœlum ob huiusmodi ſubſtantia appetitum moueri placere ei poteſt. Summè enim ſimplex, penitusque inalterabile cœlum cum ſit, quos ædit motus, nequaquam inexiſtentis ſubſtantia appetitui, partiumque alterationi, quæ illum conſequitur, ſed propria ipſius natura neceſſariò attribuendi ſunt omnes. Qualecunque tamen ſit cœlum, minimè animantium ritu ob illius appetitum, odiumque moueri exiſtimandum. Propterea enim animalia nõ perpetuò motus tantum edendi gratia, ſed ob externi cuiuſpiam appetitum mouentur interdum; quòd inter contraria genita cum ſint entia, & aſſidue ab ijs offendantur, aſſidueque imminuantur, itaque & illa declinanda, repellendaque, & quibus reſiciantur, comparanda, motuque vtrumque peragendum cum ſit, multos vti que ob appetitum motus edant oportet. Minimè verò hoc accidit cœlo: quod à nullo oblaſi poteſt, & bonum omne in ſe ipſo habet: cui, quòd declinare velit, propinquum nihil, nihilque; quòd appetere queat, remotum eſt: quòd igitur, ſi ob appetitum moueatur, ſtultum ſit, id perpetuò cum ſectetur, quòd aſſequi numquam videtur, & laborioſo Peripateticis, moleſtoque motu, ſiquidem non naturali. Propterea enim alià à cœli natura efficientem, finalemque eius motus inquirunt cauſam; quòd motus non propria cœli operatio, nec à propria ipſius ſubſtantia manare videtur. Non igitur ob impulſum, nec ob alicuius externi appetitum; ſed propterea moueri ſtatuumdum eſt; quòd motus propria ipſius operatio ſit, quæ oblectatur, & ſeruetur cœlum. Illud fortè dixerint, D^ei voluntate moueri cœlum; velle autem D^ei v^m; quandoquidẽ ſumme bonus, quòd boni præcipuum eſt munus, bona ſua omnibus communicare, eſſe nimirum: id enim proprium D^ei bonum. Quoniam igitur eſſe omnibus communicare vult D^ei v^s, & cœli motu id effundit, propterea moueri velle cœlum: ipſum autem libens moueri, quòd D^ei ipſius voluntatem intelligit, eiusque bonitatis participes, & quoadlibet ſimile illi fieri appetat; nec vnquã à motu ceſſare, quòd ab amato moueatur incomprehenſibili; & cuius bonitatem vniuerſam adipiſci numquam poſſit. Hæc, hiſque ſimilia ſi dixerint; nulli nõ credita, aut ignota, reor; dixerint. Quotus enim quiſque eſt, qui non ſummam D^ei bonitatem intueatur, fateaturque? Ecquis etiam quæcunque in terræ, cœlique medio cõſtituuntur aduertit, non ea omnia à cœlo è terra educta fateatur? Quis tandem ſanz mentis homo, quæcunque velit, D^ei v^m facere poſſe neget? At D^ei ſapientiam, bonitatemque in reliquis contemplatus quicunq; illud etiam ſimul intueatur; poſſe quidem quæcunque velit facere D^ei v^m; qui mundum vniuerſum è nihilo condiderit; ſed non eo illum pacto conſtituiſſe, vt entia ad proprias edendas operationes noua potentia operandi aſſidue indigeant; ſed ſingula à D^eo ipſo propria natura, propriasque operandi operationes facultate donata, iuxta propriam ſingula operari naturam; nunquã quidem à D^eo ſummo non dependentia, nec vnquam Conditoris ope non indigentia, at æquè ſingula: quorum igitur nullum non à propria etiam natura, & non ſui ipſius agat, opereturque gratia, in aliorum etiam commodum, bonumque agere, operarique conſpectum.

ſpectum. Ea ſcilicet in ſingulis ſuis operibus Conditoris noſtri induſtria elucet, ſapientiaque; vt quòd neceſſariò factum eſt, conſultò id, & melioris gratia factum, & partium ſingularum operatio ad aliarum omnium, & ſingularum etiam cõſeruationem ſpectare videri poſſit. Proindeque ſingula animalium viſcera, ſingulaque partes proprium opus conſicientes, & proprias edentes actiones, non ſe ipſas modò ſeruant, oblectantque; ſed reliquas adiuuant, & ſeruant etiam omnes, ſeruat & ipſe ab omnibus, nullis tamen non propriam edentibus operationem. Vt ſi quæ in cœli, terræque ſunt medio ab illius motu omnia conſtitui, ſeruarique videantur; minimè tamen eorum gratia cœlum moueri exiſtimandum ſit; quin potius præcipuum D^ei opt. Max. ſapientia inditum id ſit; qui neceſſariò, & ſui ipſius gratia motum cœlum eo ipſum deferri inſtituit modo, vt vel longè maximum, longèque (vt dictum eſt) robuſtiſſimum, terram tamen longè miorem, longèque debiliorem non exurat, & plurima ex ea educat, longèque pulcherrima; quorum gratia tamen nunquam moueatur cœlum, niſi neceſſarius, ſalutarisque, & longè etiam iucundiſſimus ſit ipſi motus, & quo, vt propria oblectetur, ſerueturque operatione; vt alibi à veritate coactus, edoctusque ipſe etiam aſſeruat Ariſtoteles.

” Cœlum, inquit, circulari mouetur motu; eſt enim ipſi bonum moueri, quam manere, magis; quoniam operari magis; quàm non operari. Aeterno autem corpori conuenientiſſimus circularis motus, qui neque principium habet, neque finem. Reſponde ſanè. Non igitur alia inquirenda eſt motus cauſa, quæ præſertim finis habeat ratione. Nec aliud itaque appetens, nec alteri ſimile fieri ſtudens, nec vllius conſuetudine fruiri quaerens, ſed ob id mouetur cœlum; quòd operari præſtat propriam operationem, quæ, vt ſæpe dictum eſt, ſalutaris eſt, longèque iucundiſſima, non alienam; quæ laborem inferat, moleſtiamque, & ad interitum denique agit. Et alibi, moueri cœlum, inquit, quoniam proprium eſt ipſius opus; neque hoc tantum, ſed eſſe etiam propter motum. Singula, inquit, quorum opus eſt, eſſe operis gratia. D^ei autem actio immortalitas. Quare neceſſe eſt, Diuino vitam exiſtere ſempiternam. Quoniam autem cœlum tale (diuini enim corpus) propterea habet circulare corpus, quòd natura circulo mouetur ſemper. Motus igitur Ariſtoteſi cœli eſt opus, & propter motum inſuper eſt cœlum: à propria igitur ſubſtantia, nec ob aliud omnino mouetur cœlum, ſed propria operationis operandi gratia, quæ nullius externi opera, aut ope editur, & quæ finis eſt operandi enti omni, Tum alibi, Moueri, inquit, cœlum, quoniam bonum appetit; id autem motu conſequi; & propterea diuerſos orbes diuerſis moueri moribus; non enim eiſdem omnes bonum conſequi poſſe: pluribus itaque quosdam, quosdam verò paucioribus, nullis omnino terram; quia ſcilicet bonum conſequi non poteſt, exemplo demortui. Si propterea mouetur cœlum, quia bonum appetit, proprium nimirum; neque enim alienum appetat; & ſi motu illud conſequitur; motus propria eſt cœli operatio, quæ, vt dictum eſt, ſingula proprium bonum conſequuntur, ſummopereque oblectantur. Terram porro nihil moueri, quòd demortui hominis ritu nullum ipſa motu conſequi queat bonum, ſtatuens Ariſtoteles, rerum omnium memor, parum etiam diligens entium operationum, paſſionumque ſpectator videri poſſe. Iners enim rerum cõditor fuerit, ſi primorum corporum alteri proprium bonum non attribuerit, & id comparandi, ſeſeque conſeruandi facultatem nõ indiderit. Et duplicem ipſe naturam, & alteram motus, immobilitatis alteram principium, & terram ſui natura immobilem cum poſuerit; nullamque proſus cœlo ſimilitudinem, cognitionemue ſortitam: quin ipſius conditiones omnes cœli conditionibus penitus contrarias cum intueretur, poterat vti que intelligere; non propterea eam non moueri, quòd motu bonum conſequi non poſſet; ſed quòd à natura conſtituta ſit, quæ immobilitate gaudet, & ab immobilitate ſeruetur, & à qua quòd appetit bonum habet eſſe; & à motu, ab operatione nimirum, quæ contraria eſt naturæ corrumpatur.

2. de cœlo. 17.

Ter. 64. & 66.

P Et

Et entia, quæ mouetur, calida fieri oia intuitu, proindeq; calorē à motu fieri enunciati, nequaquā longè frigidissimum ens non ideo nō moueri, quod demortui hominis ritu nullum à motu adipiscatur bonum, sed quod calorem is, contrariam, si inderet naturā; itaq; & corrūperet; & quod mansio propria est ipsius operatio; quæ & māsione summo-
pere oblectatur, seruaturq; asserendū erat. Incusandus planē est, qui cum cœlū natura circulari, æternoq; motu, & propterea moueri intuitus esset, quod motus propria est, naturalisq; ipsius operatio, & quod motu propriū consequitur bonū, veluti sui ipsius oblitus, singulis cœlestibus orbibus proprias indit substantias, & penitus eas immobili-
les, penitusq; ab eorum natura diuersas; à quibus ad motum ij agantur.

DEVM OPT. MAX. VNI INCLVDENS ARISTOTELES ORBI,
mouendiq; tantum munus ei attribuens, iners, ne dicam impium,
deprehenditur. Cap. XXV.

AT verò DEVM etiā ipsum vni includens orbi, eiusq; vnus circūuoluendi modū
munus, aliud nullū, nullamq; aliam ipsi attribuens operationē, non incusan-
dus, sed detestandus etiā videtur; qui nimirū id statuēs, rerum, quæ à cœli mo-
tu, & à calore ab eo factæ generantur, si quidē efficientem, at veluti ex accidente quodā
causam DEVM ponit; & quatenus orbis ab eo cōmotus reliquos oēs, & solis secum ra-
pit orbē; at impotentem prorsus alio illas, quā quo fiunt modo, efficiēdi, & veluti na-
turæ viribus impatem, earū actionem nec retardandi, nec immutandi potentē, proin-
deq; quæ fiunt, velit, nolit DEVS, fieri oportere oia, decernat oportet, decernitque. Ad
hæc rerū humanarum oīum prouidentiam Deo demit omnem. Res deniq; ponit, quas
nō perpetuus modū hōum omnium consensu, quē, vt dictum est, vanū esse existima-
re non licet, sed aīalia, reor, omnia, plantæq; & lapides etiā ipsi rejciāt, exhorreatq;,
& quas, non sacræ modū, sed prophanæ etiam, & populorum oīum historiæ, & humanæ
etiam rationes falsas esse manifestē declarant. Nulla adeo fera, barbaraq; gens fuit vn-
quam, quæ DEVM Mundi gubernatorem nō agnosceret; & quæ, quæ natura fiunt, eius
nutu immutari posse, & immutata esse interdum, & hōum actiones à DEO dirigi pos-
se, earūq; euentus in DEI esse potestate, & naturæ opera oia, omniaq; hominum facta
à DEI voluntate pendere, nō crederet, intuereturq;: quasq; ob res, & DEVM coleret, atq;
veneraretur. Sacræ certē historiæ solē Dei imperio immobilem factū, & nihil ab interpo-
sita luna, neq; à nubibus obtectum, obscuratum, & mortuos virē restitutos fuisse; & alia
multa ijs similia, aut paulò minora, quæ naturæ viribus impossibilia prorsus sunt, Dei
nutu facta fuisse tradunt, & fieri assidue ipsis passim intuemur oculis. Hominum mul-
tos Dei iussu longè maximas, longeq; difficillimas aggressos fuisse res; & Dei ipsius cōsi-
lio, atq; ope facillimè eas confecisse omnes: Populos omnes, at eum certē amplius, quē
sibi ipsi elegerat Deus, dum ipsius præceptis paruit; supra reliquos omnes floruisse, mox
ad impietatem prolapsū in summas incidisse miseras. Prophanis etiam in historijs lō-
gè plurima euenisse intueri licet, summopere rerū naturæ repugnantia; & quæ non nisi
entis imperio euenire queant, quod lōgè natura præstantius sit; quodq; naturæ ordinē,
viresq;, vt libet, immutare queat: & futura ea bona, malaq; prænucciasse; vt quin Dei
imperio euenirent, ambigere non liceat. Et pios hōes perpetuò Deo caros, & magna tā-
dē pietatis præmia à Deo tributa esse oībus. Impios contra Deo inuisos, & quō seriores,
eō grauiore impietatis pœnas dedisse oēs: quod nimirū humana Deo curæ sunt; & vel
ab ijs, quibus sese, modumq;, quo colendus esset, non dum manifestarat, colī se, vene-
rariq; perpetuò voluerit DEVS. Vilesceret (inquit Aristoteles.) DEVS, si inferiora hæc
intelligeret: præstat, n. quædam non intelligere. Quin & perfectionem exterius à rebus
sumere videatur DEVS, si quæ extra ipsum sunt intelligat. Rectè sanè, si quo Aristoteli
placet modo, humana aīa intelligat, modoq; eodem DEO etiam ipsi intelligendū sit:
si. i.

12. Met.
11. 51.

si. i. propterea rerum formas, naturasq; intelligat humana aīa, quod eas suscipit, earq;
ipsa sit; & propterea eas suscipiēs, perficitur, quod nō actu ex ipsa, sed aptitudo modo
est ad formas suscipiendas. Quoniā verò (vt suo amplius declarabitur loco) quā lon-
gissimè abest, vt quo Aristoteli placet modo intellectio fiat, & multò etiā longius, vt,
quo hōies, eodem & DEVS intelligat modo: adeo. n. diuersum ab hōie ens, adeoq; hō-
mine præstantius, utiq; vel si easdē intelligat res, longè diuerso, longeque præstantiore
modo intelligat oportet: & rerum oīum formas, resq; omnino oēs in DEI immensi-
tate esse existimare cū posset Aristoteles, eas vt intelligeret, nequaquā veluti homini-
bus, ipsi etiā DEO è rebus hauriendæ erant. Tū si nullus prorsus hōum cœtus, nullus
reliquorū aīalium grex, nullū nostrorum entū, cuius salus præstantiori cuipiā enti cō-
missa nō sit, diu seruari pōt; sed & illa, & hæc oia mutuo sese destruunt, corrūpuntq;:
itaq; & aīalia reliqua, & ipsi etiam hōies vel si singuli reliquis supereminere oībus sum-
mopere appetunt, & alijs subijci æquē ac sui ipsorū exhorrent corruptionē: quod nisi
ab vno oēs gubernentur, & vnus oīum dirigat actiones, cōmuniq; omnium prouideat
saluti; se se mutuo perdant oēs; qui corpora, è quibus mundus cōpositus est, & reliqua
entia, & ipsa in primis aīalia, quæ veluti è mutua corruptione effecta sunt, secum ipsis
perpetuo decerent, seseq; mutuo assidue cum corrūpant, perpetuò tñ seruentur, nisi
oia à præstantissimo, potentissimoq; quopiā ente gubernentur. Quin vel si neq; in mū-
di, aīaliumq; constructione, neq; in cœli motu, perpetuaq;, & constanti rerū genera-
tionis serie, DEVM esse, & mūdi conditorē, gubernatoremq; intueri Aristoteli licuerit;
incusandus tñ, quod cœli circūuolutionē, ignobilem nimirum operationē, & quæ
cœli naturæ tribui poterat, & nō cœlo modū, sed sublunariū multis, tributa Aristoteli
& tribuenda oīno erat, Deo opt. Max. assignarit. Præstabat, reor, ipsi ocio sum eū, quā
cœli motorē facere; & vel si id munus DEO attribuendū, & cœlo DEVS indēdus visus
foret; non vni certē modo orbi, & reliquorū singulis singulē indendē erant Aristote-
li substantiæ, & DEO cœque oēs, eiusdemq; DEO naturæ, eademq; propemodum, quæ
DEVS, donatē potentia: sed vnus ipse in vniuerso locandus erat cœlo; eiusq; vniuersi
vni ipsi Aristoteli in primis demādanda erat administratio; cui nimirum Principū mul-
tudo mala videtur. Substantias alias in cœlo ponere visum si foret; nō certē quæ DEO
cœque essent, & quæ eandē operarentur operationē, nihilq;, vt eā operaretur, DEI ope-
rari haberent, nec DEI oīno arbitrio, sed singulē iuxta proprium operarentur inge-
nium, ponēdē erant. Tales erenim substantiæ, quæ reliquos orbes mouēt, Aristoteli po-
sitæ, ijsq; donatæ sunt viribus. Quin si vni prorsus orbi DEVS indendus visus foret, ap-
tius fortē solis orbi inditus foret; cuius motui, cuiusq; viribus sublunariū entium at-
tributa Aristoteli est, & necessariò tribuenda est generatio, conseruatioque. Nec verò
nō licuisse id, & supremo orbi DEVM indendū esse dixerit quis; quod huius motum vt
præstantioris entis reliqui fecerentur oēs: neque. n. satis exploratū videtur, propterea
duplici solē moueri motu, ab Oriente altero Occidentē versus, altero verò ab Aquilo-
ne modū Meridiē versus, modū hinc illuc veluti retro ferri, quod ille nō, ppius ipsius
est, sed supremi orbis, ijsq;, & solē, & reliquos orbes secū rapit; & sol interea in cōtra-
riū, & quo dictum est modū, ab Aquilone modū Meridiē versus, modū verò hinc illuc
veluti retro ferretur; vt enim superius dictum est, qui fieri id queat, qui. i. orbis, aut ens
aliud vllū, vnum quod sit, idemq;, & non alio in ente, sed in seipso cōtineatur; in con-
traria simul ferri queat, nulla intelligere licet ratione. At sol ab Oriente Occidentem
versus proprio eū moueatur motu, & viginti quattuor horarum spatio & ipse cum cir-
cumuoluatur, si ipsius poli nō perpetuò mundi polis æquidistēt, non. i. perpetuò im-
mobiles sint, quales fieri ipsorū natura maximè auersatur; sed assidue modū ad æqui-
noctiale accedant, modū inde poli versus recedant, modū, quo vno cū moueatur
motu, & ab oriente perpetuò occidentē versus, altero itidem ab aquilone modū meri-
diē versus, modū à meridiē ad aquilonē feratur, ipsis intueare oculis. At verò quoniam
P 2 non

12. Me-
taph. 12.
216.

non propterea tantum alias à propria natura incorporeas substantias singulis orbibus indendas Peripatetici decernunt, quod ut moueantur ijs opus sit, sed ut seruentur etiā, æterniq; sint, & æterno, certoq; & ordinato moueantur motu: neque enim corpus, finitumque cum sit cœlum, proprijs viribus æterno seruari tempore, æternoque, & adeo ordinato moueri queat motu. Age & id etiam examinetur.

PERPERAM ARISTOTELES AETERNVM VT SIT COELVM,
æternoque, & regulari moueatur motu, incorporeum, immutabileq;
ens ei indit. Cap. XXVI.

COELVM, quod corporeum, finitumq; sit, æternū esse, & æterno, certoq; & ordinato motu moueri nō posse, Aristoteli visum fuisse mirari sanē licet. Quoniam. n. quæ corrumpuntur entia à contrario corrumpi oīa, & cœlo ens nullum prorsus contrariū esse, itaq; penitus incorruptibile, penitusq; inalterabile, & numquā agrotare, senescere nunquā Aristoteli videtur, & natura circulari moueri motu, & propriū ab eo consequi bonum, & entia quæuis nihil à propria operatione obledi, corrumpiue, aut defatigari, quin summo opere oblectari, maximēq; in propria natura seruari, & vires etiam sumere, Aristoteles docet: superfluo ens cœlo indit, à quo seruetur, & à quo æternum, regularemq; agatur ad motum. Ens. s. quod ea donatū est dispositione, in qua inexistens natura iuxta proprium operari queat ingenium, & cui nihil, ne operetur, obstat, & à nulla contraria, oppugnat, natura; conditionibus nimirum donatū est, quibus superius cœlū, quod terræ vires non attingunt, & inferior terra, ad quam solis vires nō perueniunt, quantulauis constet mole, æternū id sit, perpetuūq; iuxta propriā naturam, eademq; operetur ratione necesse est; nullius, vt seruetur, opereturq;, aut dirigatur, ope opus habens vlla. Siquidē quæ corrumpuntur entia, vel à contrarijs corrumpuntur naturis, vel etiā à propria, quæ scilicet, quod in subiecto, cui inest, propriam operationem operari non potest, assidue id immutat, nec immutare cessat vnquā, quoad ea donet dispositione, in qua iuxta propriū operetur ingenium, vel etiā quod, ne operetur, ab alijs prohibetur entibus. Quoniam. n. propria operatione maxime seruari, summo opereq; oblectari videtur entia; utiq; eā operari prohibita, molestia magna, & malo etiam affici, maximē est rationi congruum. Itaq;, quod dictum est, perperā Aristoteles propterea cœlestibus orbibus incorporeas substantias indendas esse decernit, quod corporei ij cum sint, finitique, nec seruari à se ipsis, nec quo ordine, & qua mouentur mensura, moueri queant. Nunc quod reliquum est, num, vt Aristoteli placet, mundus ingenuus, æternusq; sit, & rectē id ē motus æternitate, ē generationū nimirum serie collectum ei sit, an, (quod sacræ, diuinę litterę testantur) à Deo Opt. Maximo, proindeq; suo in tempore constructus sit, intueamur.

RATIONES, QVIBVS ARISTOTELES MVNDVM INGENITVM,
æternūq; fuisse astruit. Cap. XXVII.

3. phys.
rex. 1. et
seq.

QVIBVS, inquit, ne sit interdum motus, cum antea nō esset, rursusue ita ne peribit, vt nihil moueatur, an nec ortus, nec periturus sit vnquam, & hoc immortale, ac quietem non habens, rebus insit quasi his omnibus, quæ natura cōstant, vita sit quedā? Omnes sanē, qui de natura aliquid dicunt, motū esse inquirunt; tum quia mundū faciunt tum quia omnis de generatione, & interitu cōtemplatio eorum est; quæ esse non possunt, nisi sit motus. Sed quot quot infinitos esse mundos aiunt, & ipsorum alios perire, alios fieri, ij sempiternum motum esse statuunt; quod generationes, interitūq; eorum cum motu esse necesse sit. Quicūq; autem vnum, aut non sempiter-

piternum, de motu quoq; id ponunt, quod rationi est accommodatum. Hec igitur quoniam modo se habet, consideranda sunt: nā veritatem perspicere conducibile est nō ad eam solū, quæ de natura est cōtemplationē, sed ad eam quoq; doctrinā, quæ de principio est primo. Ex ijs autē ordiamur; quæ antea in physicis à nobis sunt definita. Motum itaque rei mobilis, quatenus est mobilis actum esse affirmamus. Quamobrem res esse, quæ vnoquoq; motu possint moueri necesse est. Atq; etiam præter motus definitionem nemo necessarium esse non fatebitur id moueri; quod singulis motibus potest moueri, cū alterari id, quod est alterabile, ferri quod loco potest mutari. Quare necesse est, vt ante vstibile sit, quā vratur, vrendi vim habeat, antequam vratur. Igitur & hec necesse est, aut si non erant, facta esse; aut esse sempiterna. At vnumquodq; quidem mobile, aut quod mouendi vim habet, si factum est, necesse est, si ante motū, qui sumptus est, aliam mutationem, motumq; fuisse, quo illud est ortum; quod, aut moueri, aut mouere potest. At, si cum motus non esset, semper fuerunt; absurdū quidem etiam, si per se animaduertatur videtur. Magis etiā, si ulterius proficiscamur, euenire hoc necesse est; nam, si quædam sunt, quæ moueri, alia quæ mouere possunt; aliquid quidem est quid primum mouens, aliquid autem quod mouetur, aliquando autem nihil, sed quiescit; oportet hoc mutari prius; erat enim aliquid causa quietis: quies enim priuatio motus est. Quare ante primam mutationem est mutatio prior.

PERPERAM ARISTOTELI IN ENTIVM, QVAE A SOLE GENERANTUR, generationis modo, num Mundus ingenuus, an à Deo factus sit, inquisitum, collectumq; fuisse: & in illius constructione inquirendum id esse. Cap. XXVIII.

Siquidem entium, quæ in mundo continentur, quippiam, cuius exortus penitus nos lateat, num ingenuus sit, æternoq; fuerit tempore, inquiratur, quoniam ens nullum prorsus, quod aliō ex ente non generetur, & generationem omnino, quæ prima sit, & quam generatio alia non præcedat, nusquam fieri apparet; haud perperam fortē, vel si ex alio illud exoriri visum non foret; ex alio tamen exortum esse, eiusq; generationem non primam fuisse, sed ab alia, & ipsam pendere, & generationem, motumq; omnem, proindeq; & mundum sempiternum fuisse Aristoteli collectū foret. At quoniam num mundus ipse vniuersus ingenuus, sempiternusq;, an quopiā & ipse factus sit in tempore inquiratur, perperam sanē, & quod queritur sumere videtur: manifeste enim id agit, qui aliorum entium ritu ex alio ente generari eum oportere, eiusq; generationē ex alia pendere generatione ponit. Num mundus vniuersus, nullum ens cum præexisteret, constructus, an qualis est, sempiterno fuerit tempore qui inquirat, nequaquam ei in aliorum entium generationis modo, illius generationis modus inquirendus est, sed in huius, illorumq; constructione, & in solis omnino, qui nostrorum entium omnium opifex est, & in Mundi opificis viribus, agendiq; modo. Fortē enim adeo diuerso, adeoque præstantiore, diuinioreq; modo, quam sol agit, agere hic, adeoq; huius vires solis viribus robustiores appareant, vt mundū nullo præexistente ente faciendi facultatē ei tribui posse existimare liceat. Ergo solis, & mundi vniuersi Conditoris (si eius constructio huiusmodi visa fuerit, vt necessariō opifici cuius tribuenda visa fuerit) vires, agendiq; modum intueamur. Sol, quoniam non semper agit, sed agere interdum cessat, & dum agit, nō iisdem assidue agit viribus, sed assidue eas intendit, remittitq; pro vt quæ constituenda sunt, rectē constituantur, intendendæ sunt, remittendæque, & quod quæ ab eo cōstituuntur entia pulcherrimē quidem, summaq; arte omnia, animalia præsertim, plantæq; factæ videntur, sponte sua, suoq; arbitrio, & cognitione summa, summaq; agere videtur ratione. Et iam proprias vires

intendēdi, remittendiq; impotens prorsus est sol, & easdē assidue in vniuersam effundit terrā; at in singulis eius partibus diuersē assidue fiunt, quod in singulis magis, minusue directē fiunt, quod scilicet ijs mouetur motibus, quibus ad singulas terrā partes in alio assidue, atq; alio fiat situ, ijsq; vt existimare licet, non sponte sua, nec proprio, sed præstantioris cuiuspiam entis mouetur arbitrio. Atque etiam non ideo proprias vires in terram effundit, vt alia eam in entia, sed vt in se ipsum eam agat vniuersam; itaque reliqua, quæ ab eo fiunt, veluti ex accidente quodā, & propterea omnino fiunt; quod terram, & viribus, & dispositione quā longissimē ab eo distudentem non statim proprijs spoliat conditionibus, suisque donat omnibus, sed paulatim vtrunq; agit; proindeque longē eam plurimis immutat modis, in longeq; interea diuersissima agit entia. Quapropter, si cognitione agat, suoq; moueatur arbitrio, non alijs assidue atque alijs, sed iisdem tandiu directus imminet terrā partibus, quoad penitus eas exuperet, in solemque agat. Præterea, & quod in repugnans agit ens; & nunquam penitus id exuperat, quin quæ ab ipso constituta sunt assidue id oppugnat, & corrumpit tandem omnia; itaque nunquam, quod agere intendit, peragit sol, vtiue nec cognitionē, nec proprio agere, motuerique arbitrio, nec exuperantibus præditus viribus videri potest. Mundi contra opifex, si, quod dictum est, ipsius constructio opifici cūpiam necessariō attribuenda esse visa sit, quin sponte sua, suoque agens arbitrio, & immensa quadam sapientia, immensaq; potentia quod proposuerat confecerit opus, nulli ambigendum. Longē itaque ipsē sole diuersus, longeq; præstantior, quin solis ipsius rector, opifex, & huiusmodi ei insunt vires, quibus mundum nullo alio ex ente constituere potuerit. Age itaque, vel alibi mundi constitutionem intuiti, hic itidem, & amplius, quā alibi factum est, inspiciamus. In ea enim, num veluti casu quopiam, an quopiam ab opifice, & longē eo sapientissimo, longeq; potentissimo, & ipso omnino à Deo mundus constructus sit, liquidō intuebimur.

MVNDVM A DEO OPT. MAXIMO, ET NON AB AETERNO,
sed suo in tempore creatum esse. Cap. XXIX.

MVNDVM non veluti casu quodam, sed ab opifice, & longē eo sapientissimo, longēque potentissimo, & longē optimo, ipso nimirum à Deo constructum fuisse, eumq; non coelum modò, terramq; e quibus mundus cōstare videtur, sed entia prorsus omnia, maria, aquas reliquas, lapides, metalla, sulfurea, bituminosa, plantarum, animaliumque genera omnia, & humanum in primis, qualia fiunt, fieri, conseruarique voluisse, nulli quidem, qui cœli, terræque vires, magnitudinemque, & illius constructionem, motusque paulò diligentius attendat, dubium, obscurumue esse potest. Quis enim eadem mole, & summē contrarijs à naturis, & quarum vtræque assidue, incessanterque in alterius se se effundat sedem, ex ea vt contrariam præinexistentem deturbet, eaque ipsa occupet, & perpetuò alteram oppugnet altera, coelum, terramque constitutam esse, & terram cœli in medio positam, nullamque præ illo magnitudinem sortitam esse, & ab illius viribus immutari, & in entia quæ dicta sunt, agi, eaque assidue corrumpi, nihil tamen terræ molē imminui, vnquam, nec vnquā entia, eorumque generationem deficere intuens, auctorem nō fateatur? Hoc inde accidit, quod coelum non vniforme factum est, nec ijs vniuersum, quibus terram exuperet donatum est viribus: sed & quæ terram ambit, & longē maxima ipsius portio tenuitate summa, proindeque & perexili donata est calore, & quæ terræ natura nullo rejiciat negotio: partes, quæ paulò collectiores factæ sunt, proindeque, & copiosiore, & eo omnino donatæ sunt calore, qui terræ vires exuperet, stellæ nimirum, longissimē à terra dimotæ omnes: at quæ minus absunt, non eam fortitæ

tatæ sunt magnitudinem, quæ terræ molem valde excedat; idcirco & amplioribus, quam terra est, donatæ sint viribus: & luna, quæ citima est, longē terra minor; eaq; donata est dispositione; in qua solis quidem lux copiosior, itaque & nobis conspicua fiat; at non certē & in qua is colligi potuerit calor, qui proprias vires, propriamque ad terram vsque emittat spetiem: reliquæ immensum quid à terra amotæ sunt; vt & harum, & illarum calor frigus quidem, quod assidue à terra effunditur, reprimere, imminuereque; minimē verò quod ipsi insidet, ex ipsa derubare queat. Sol, cui ea magnitudo, eaque caloris quantitas, isque tributus est locus, vt è terra, cui præsertim directus imminet, propriam naturam, propriasque conditiones deturbet omnes, penitusque eam corrumpat, in solemque agat, supremam quidem eius superficiem assidue diuersa agit in entia; nec eam tamē imminuit quicquam; nec multò profundiorē immutat portionem quid; quandoquidem continenter, longēque rapidissimo, & vario insuper delatus motu, terris nullis prorsus diu directus imminens, & veluti per vices sese occultans omnibus, omnibus sese reficiendi, vapores scilicet in quos entia tandem soluuntur omnia, omnia in aquas cogendi spatium præbet; quibus, vt alibi dictum est, in terram illapsis, quæ ei à sole dempta est, restituitur moles. Quis itidem, vel si in mediam terræ Zonam directam, vel directē proximam, proindeque & maximē robustam, qualis facta aquas, fluoresque alios quosuis, è quibus reliqua fiunt entia in tenuissimos soluat vapores, in extremas verò maximē obliquā, proindeque & languidissimam, & quæ nihil terræ vires exuperet, perpetuò sol emittat lucem; aequē tamen in omnibus & animalia, & entia reliqua, quæ præsertim ad illorum conseruationem necessaria sunt, enasci, seruarique intuens, proptereaque vtrumque fieri intelligens, quod, vt superius dictum est, breui in illam directam præsertim, in hanc contrā diuturnam, & vel dum latet proximum in aerem emittit lucē consilio cōducta esse producta neget? Quis insuper animalium, platarumque omnium semina, & supremam hanc terræ superficiem ita paratam, concinnatamque animaduertens, vt ab vteri illa, incubantisque foemine, quin à quouis, at blando, & hanc à solis calore fufam, liquatamque in tot, adeoque à se ipsis differentes solui fluores, & qui à se ipsis seiuncti certa singuli confluant in loca, tum tenuioribus sui partibus spoliati certas concrescant in res, & summopere singulas à reliquis omnibus, & dispositione, & specie, & forma differentes, at eadem perpetuò ratione omnes, itaq; quæ ex ipsis animalia, plantæque fiunt, & harum foetus eadem perpetuò constituentur ratione, & cum animalia ipsa, singulæque ipsorum partes, tum & plantæ, earumque semina alijs ab animalibus assumpta, in eorumque corporibus concocta, in singulas eorum agantur partes; quis singulis animalium generibus eas partes, ac ita locatas, & eas tributas esse facultates intuens, quibus, & quomodo locatis commodissimē viuunt, seruenturque, quæ superflue sint, grauesque nullas prorsus, quin, vt alibi amplius expositum est, prouisum, factumque esse, vt quæ in singulis, iuxta rerum è quibus fiunt naturam mala fieri oportebat, incommodaque in magna singulorum bona versa sint, commodaque, eas nimirum soli, terræque datas esse vires, eaq; illum ab hac locatum esse distantia, eaq; illius actionem moderatam esse ratione, eumque singulis animalium visceribus calorem inditum, vt & terra ipsa, & quæ ex ea enascuntur, à solis illa, hæc ab animalium calore, tot, talesque in fluores fundi possent, funderenturque, vt vbi quæpiam constituenda esset res, materia ad eam constituendam præstò adesset, quis inquam, quæ dicta sunt, & inferiorem hanc terræ contiguā cœli portionem, & mare, si nullis agiteretur motibus, nunquam scilicet si iuxta propriam operetur naturam, corruptum iri tandem intelligens, & illam à præpotentibus terræ viribus veluti torpidam factam, præterea & (vt in superioribus dictum est commentarijs) à montibus, intra quorum vertices continetur, ne superioris cœli ritu circumuolatur, hoc verò ne aliarum aquarum ritu defluat, vel alio commoueatur motu à loci, in

ci, in quo positum est profunditate, & à nimia prohibitum crassitie, & commouendum omnino vtrunque, si seruandum à vaporibus vtrunque suppositis in aquis, suppositisq; in terris ingentis, & necessario ex vtrisque elapsuris, assidue exagitari, seruarique intuens, nisi non impius modò, ferusque, sed amens prorsus sit, non temere, casuque quodam, sed ab opifice, ut dictum est, mundum constructum fuisse non intelligat. Cuius sapientiam, potentiamque nunquam satis admirari, venerarique, nec bonitatem colere liceat; qui quidem auctor quæ sunt entia, fieri voluerit omnia. Quare non ab æterno mundum fuisse decernendum. Qui enim quod nullum habuerit initium ab vilo id factum sit opifice? Nec verò, quia ratio nos latet, cur bonum ens mundus cum sit, non ab æterno Deus ipsum construxerit, propterea ab æterno mundum fuisse, proindeq; eius opificium Deo tribuendum non esse existimandum est. Non siquidem Dei consilia omnia perferuari nobis licet. Et mundum ab opifice quodam, & ipso à Deo constructum esse non sacra modò diuinæ literæ, sed humanæ etiam nos cum edoceant rationes; vel si Dei consilium voluntasq; quæ illius constructionem, in id vsque, in quo illum fecit, distulit tempus, nos lateat, non propterea (quod Aristoteles facit) ingenitum vel (quod Platoni placet) à Deo quidem, at ab æterno constructum fuisse opinandum est: illud enim impij, parumq; muadi constructionem, coeliq; motus consideraatis, hoc qui fieri queat, nulla intelligere licet ratione. Sed sacrosanctæ Ecclesiæ vox audienda est, quæ quod ibi Dei filij, cuius morte seruati sumus, in terras demissum fuisse enunciat, cum beata venit plenitudo temporis; reliquaq; quæ à Deo facta sunt omnia, & ipsum in primis Mundum suo tempore constructum fuisse declarat. Minus etiam, quod nec moles, è qua mundus constituendus erat mundus, nec naturæ agentes, quæ molis indende-

rent, præexisterent, propterea non à Deo illum effectum, sed æternum fuisse putandum erat. Dei enim sapientiam, potentiamque in illius constructione intuitis, vereri non conuenit, quin & naturas, è quibus effingendus esset, creare posset omnes.

BERNARD

BERNARDINI TELESII CONSENTINI

DE RERVM NATVRA IVXTA

PROPRIA PRINCIPIA

LIBER QVINTVS.

ANIMALIVM, PLANTARVM QVE CONSTITVTIONEM

indagandam esse. Cap. I.

RIMA mundi corpora, & quæ reliqua constituunt entia, cœlū esse, & Terram, & à summo illud, integroq; calore, à summo hanc, integroq; frigore constitutam, & quæ in illorum medio sunt, à naturis iisdem effecta esse, at passis, imminutisque, satis (ut existimamus) in superioribus expositum est commentarijs. Superesse modò videtur, ut entium singulorum constitutionem seorsum indagemus. Neq; enim vniuersali eius cognitione contentos esse oportet. Nec tamen omnium, sed plantarum modò, atque animalium, rerum scilicet longè nobilissimarum, & quæ magis latent. Non siquidem, ut entia reliqua, è terrâ à sole, sed è proprijs seminibus, & à seipsis generantur. Et nec, ut alia, vnum agere, nec vnum sentire, patiue, nec operari videntur vnum; ut eorum, nec generatio, nec ingenium facile inspicere possit. Tum maris, aquarumque, & eorum, quæ in sublimi fiunt, iridisq; & colorum exortus, in proprijs est explicatus commentarijs. Metallorum, lapidumque, & reliquorum, si quæ alia supersunt, quin in superioribus manifestatus sit, parum omnino deesse videri potest; & alias, si coeptis fauerit Deus, manifestabitur magis. Plantarum porro, atq; animalium constitutio ut innotescat, res, è quibus constant, innotescant prius oportet; non corporis, inquam, partes, quæ & ipsæ bene inspectæ magnum ad inquisitionem afferant adiumentū; sed multò prius, multòque amplius, qualis, quæ omnium consensu vtrisque inest, anima sit. Num scilicet plantarum, animaliumque corporis forma, itaque quas animal operatur operationes, animalis totius sint omnes, animæ folius nulla prorsus; quæ nimirum per se nulla sit vsquam, sed corpori ut propriæ materie immersa sit vniuersa, vnumque illi facta (formarum aliarum ritu, quarum nulla seorsum à subiecto, aut operari quid, aut esse potest) quæcūq; operatur simul cum illo operatur omnia: an potius substantia per se existens, & corpori ut proprio regumento, proprioque inexistens organo, quæcūq; operatur animal, ipsa ea operetur omnia, corpore vniuerso, singulisque eius partibus ut organis vsa. Is nimirum sit spiritus, qui è semine educi, rebusque è semine constitutis albis scilicet, exanguibusque, vnīs exceptis ossibus, ossibusq; similibus rebus, reliquis inexistit omnibus, & qui solus in animali sentire, & cum corpus vniuersum, tum singulas eius partes commouere, & vniuersum omnino animal gubernare, operationes videlicet operari, quæ, vel omnium consensu, maxime propriæ animæ sunt, videtur; & suo apertissime declaratur loco: Id certe rectè inspectum nō animalium modò constitutionem, sed animæ fortè ipsius substantiam manifestet.

ANIMAM

ALIAM A SPIRITU E SEMINE EDUCTO HOMINIBVS SUB-
stantiam inesse ipso à Deo creatam, & singulis infusam. Cap. II.

A illud præfari liceat, quod si spiritus è semine, vt dictum est, edu-
ctus rebus è semine cōfectis inexistens reliquis in animalibus ani-
me substantia visus sit, nequaquam tamen propterea & in homi-
nibus, vel si ijs ille inesse, eaq; , quæ in animalibus operatur, eodē-
que operari visus sit modo, humanę etiā animæ substantiam illum
esse, & per se quę homo operatur operari omnia, existimandum
est. Siquidem aliam homini inesse substantiam, & penitus eam
diuinā, & ab ipso immissam Creatore, non sacræ tantum, diuinæq;
litteræ nos docent, sed humanis etiam intelligere licet rationibus. Quædam nimirū
seorsum à reliquis animalibus operari, patique, & appetere homines videntur; quæ
sublimiori omnino substantiæ, quàm qualis spiritus è semine eductus videri potest,
assignanda sunt. Non scilicet animalium reliquorum ritu, in earum rerum sensu, co-
gnitioneq; , ac fructione; è quibus nutritur, seruaturq; , & voluptate afficitur, ac quie-
scere homo videtur; sed aliarum quarumuis, vel earum, quæ nullo ipsi vñi esse,
quin quæ nullo prorsus comprehendi possunt sensu, & diuinorum etiā entium, Deiq;
ipsius substantiam, operationesq; summa inquit cum anxietate; quin in horum con-
templatione intenta, beataq; rerum reliquarum cognitionem, vel quæ se ipsam ser-
uandi, oblectandi; modum atferat, facultatemq; , & ipsas etiam res, quarum opē ser-
uari, oblectariq; queat, & corporis etiam, cui indita est, salutem negligit, contem-
ptuiq; habet; similitum nimirum entium, quorum summo tenetur desiderio, intuitu,
consuetudineq; , quæ potest ratione sui appetens, quærensque. Non quidem si ani-
ma modò inexistat, qualis reliquorū est animalium, & è semine omnino educta, qua-
lituncque ea foret; sed animalium reliquorū more, rerum quæ ad conseruationem
sui ipsius, commodumq; , & voluptatem spectat, sensu, & cognitione contenta, nihil
reliquorum intellectionem appetat, nec vel in earum inquisitione labore, vel cog-
nitione oblectetur; vt quæ ad nullum ipsius pertineat bonum. Tum præter aliorum om-
nium morem, quæ ubi à præsentibus bonis satis seruari, oblectariq; possunt, ijs exsa-
turantur, nihilque aliud prospiciunt, appetuntque, nunquam in præsentibus bonis,
quæta, qualiaqueuis ea sint acquiescens anima humana; sed quæ vel bonis oībus af-
fluens beatissima videri potest, anxia semper, semperq; remotis, futurisq; prospiciens,
appetēsque, nequaquam è semine educta, nec mortalis certe videri potest; quæ nimi-
rum nihil post corporis dissolutionem, & à corpore seiuncta seruari, vel sperare, vel
prælagire cum possit, haudquaquam libens sui ipsius corruptioni prospiciat, appe-
tatque. Propterea scilicet nunquam in præsentibus, neque in ijs planè bonis, quibus
præsentem degens vitam, potiri, fruique potest, acquiescit homo, sed veluti remotū
appetens, quærensque bonum, & aliam, longēq; beatiorē prælagiens vitam, remo-
tis, futurisq; assidue prospicit, appetitq; , quod substantiæ inest verè D^ei ipsius opus,
& quæ sui ipsius opificem, parentemq; D^ei vñi, vt supremum, propriumq; ipsius bo-
num anxie appetit, quæritque, & illius orbata intuitu rebus alijs nullis adeo deliniri
potest, vt vel illius obliuione capiatur, vel desiderio non teneatur. Prauos præterea
homines vel in summa rerum copia, summaq; positos fortuna, non odio modò ha-
bens, sed despiciens etiam, longēq; eos infelicitissimos iudicans humana anima; pro-
bos contra non amans modò, colensque, & venerans, sed beatos etiam statuens, ma-
nifestè aliam à spiritu è semine educto substantiam homini indit; & verè eam diuinam,
Deiq; ipsius opus, & D^ei ipsius similem; quæ ubi non amplius D^ei ipsius operatur
operationes, vt corruptam eam, inq; aliam actam naturā, & luget, & miseretur, auctu-
raturque. Non siquidem naturale, vniuersaleq; hominum iudicium falsum, vanumq;
existi-

existimare licet. Fortè etiam iniquus nonnullis Deus videri queat, si vna cum corpo-
re ipsa itidem dissoluatur, intereatque anima, & non aliam post hanc viuat vitam; vt
pote qui prauissimos sæpe homines summis affluere bonis, optimos contra malis, mi-
serijsque obrui omnibus, & pessimis etiam, deterrimisque subdi, subijciq; , & di-
uexandos præberi sustineat. Hæc, & alia (vt dictum est) non penitus stupido, penitusq;
ferino homini seorsum à reliquis animalibus substantiam homini inesse penitus diui-
uinam, & ab ipso demissam D^eo declarare possunt.

ANIMAM A DEO IN SINGVLOS HOMINES IMMISSAM SPI-
ritus è semine educti, & corporis vniuersi formam, & incorpoream, & immortalemque esse. Cap. III.

N e verò, si propriæ hominum operationes, passionisque, & appeti-
tiones substantiam hominibus inesse, declarant longè quàm quæ re-
liquorum est animalium diuiniorē, & quæ verè D^ei ipsius opus
sit; si spiritus è semine eductus animæ substantia reliquis in animali-
bus visus sit, quin & hominibus is in sit, & multò quidem præstantior,
at nō dissimili certè ingenio, nec dissimilibus præditus facultatibus,
ambigere licet. Iisdem enim è rebus, & homines, & animalia itidem reliqua constitui-
ta, & iisdem se se nutriendi, sui que similia generandi, cum facultatibus, tum etiam
organis donata, & iisdem, aut bene similibus, proximisq; rebus nutriri, & persimile
semen conficere, eodemque modo, & voluptate eadem, & similem emittere in locū,
similiterq; eo emisso languere, & easdem ex illo in vñisq; confici res, neruofum ni-
mirum, membranosumq; genus vniuersum, idq; solum, & modo eodem, eademq;
in omnibus sentire, moueriq; ratione intuemur. Et non prius omnino humanum in
corpus diuinam substantiam immitti, quam efformatum, perfectumque, & sentien-
di, se seq; mouendi facultate donatum id sit, & nequaquam ab illa substantiam, quæ
sentit, motusq; ædit corrumpi, vel ipsius facultates imminui, quin perfici magis, præ-
stantioresque fieri omnes, sacræ nos diuinæ litteræ cum doceant: vñq; si reliquis in
animalibus spiritus sentire, motusq; ædere, operationes nimirum quæ animæ sunt
operari visus sit, in hominibus itidem à spiritu eas ædi existimandum est. Quoniam
verò duas homini indere animas à se ipsis seiunctas, separatasq; , non sacræ modò di-
uinæ litteræ, sed humana etiam ratio prohibet; & substantiam à D^eo immissam, &
quæ D^ei est opus, nec reliquarum corporis partium, nec ipsius etiam spiritus por-
tionem quampiam fieri existimare licet, longè ab ijs omnibus diuersam, penitusque
incorpoream, & quæ (vt visum est) ad operationes spiritum agit, quæ ipsius naturæ
minimè congruunt: vñq; corporis ipsam vniuersi, & spiritus præcipuè formam fieri
necesse est. At longè tamen diuerso, longēq; nobiliore modo, quàm naturæ agētes,
partium, quæ constituunt, formæ fiunt. Hæ enim, quia per se subsistendi, & existendi
per se prorsus impotentes sunt; & vt subsistant, existantque, materia opus habent, &
contrariò ingenio, contrarijsq; donatæ viribus, sibi ipsis coire non sistent, sed se
ipsas mutuo vñdique deturbant, proindeq; & interimūt; vñ earum quæpiam quippiā
subit ens, si præinexistentem naturam robore exuperat, eam ex illo, eiusq; facultates
deturbat, & in non ens agit omnes, & se ipsam illi, propriasq; vires, & proprias indit
conditiones; quod subit omnino corrumpit, & aliud ex eo cōstituit ens. Itaq; formæ
reliquæ, rerum, quarum sunt formæ, casum sectantur omnes; ipsi scilicet fiunt cum
rebus, & corrumpuntur cum ipsis. At substantia à D^eo immissa, quod, vt subsistat,
nulla prorsus materia opus habet, nihilq; prorsus à materia pendet, & naturarū cor-
pori præinexistentium nulli prorsus contraria, sed lōgè ab omnibus diuersissima cum
sit, proindeque nullo ab illis malo affici cum possit, nihil illæ amoliendæ ipsi sunt; &
corrupto

corrupto corpore nihil ipsa corrumpitur. Itaque quoniam efformato iam imperfectoque corpori inditur, recte Theologorum optimis corporis formam quidem, at praeexistentibus formis super additam visam esse, existimare licet. Quamobrem ubi nos Aristotelem animam corpori ut propriam formam indentem damnauius, damnauiusque; nequaquam illum propterea damnauius, damnauiusque vnquam, quod animam a Deo creatam, quam penitus illi ignota fuisse forte suspicari licet, hominis formam fecerit; sed propterea damnum, reiiciendumque esse existimamus; quod animam, quae a semine educta est, & quae sentit modum, motusque; aedit, & spiritui veluti cognata est, corporis formam facit. Nam nos animam a Deo creatam corpori quidem vniuerso, at spiritui praecipue ut propriam formam, indicam esse existimamus, asseueramusque; & propterea omnino, ut (formarum aliarum ritu, quae materialium, quibus induntur, viribus reiectis, exuperatisque; propriarum eas actionum, operationumque; potentes faciunt) anima itidem a Deo creata spiritui indita, vnumque; ei facta, prauas cum; Deoque; inuisas appetentem operationes reprimeret, reiiceretque; Quoniam enim quae homo sentit, & quae appetit, & operationes, quas iuxta sensum, appetitumque; operatur, nulla alia corporis pars, sed vnus spiritus sentit, appetitque; & operatur; operationesque; interdum is operatur adeo Deo exosas, ut animam ab ipso creatam morte eas puniat; nisi proprium operum osorem, iniquumue Deum esse existimare velimus; necessario animam ab ipso creatam corpori quidem vniuerso, at spiritui praecipue inditam esse, & facultatem illi prauis hunc ab operationibus repellendi, & ad probas, Deoque; gratas impellendi tributam, & impositam etiam esse arbitrandum est: proindeque ubi id non operatur, iure a Deo puniri; quae impositum munus obire cum posset, obire neglexerit. Nec vero in ijs modum, quae dicta sunt, ubi animam corporis formam facientem Aristotelem damnauius, nequaquam de anima a Deo creata, sed de ea, quae a semine educitur, dicta nobis esse, sed perpetuo ubi animam corporis formam non esse contendimus, non de anima a Deo creata, quae corporis quidem vniuersi, at spiritus praecipue forma visa est, positaque; sed de ea, quae a semine educta est, dicta esse, declaramus, profitemurque. At age, quod propositum est, num spiritus animalibus insit, & num inexistens operationes, passionisque, quae omnium consensu animae sunt, solus ipse eas operetur, patiaturque omnes, intueamur.

QVOMODO ANIMA E SEMINE EDUCTA CORPORI INSIT,
manifestum ut fiat, corporis speciem, & animalis actiones, passionisque;
& operationes inspiciendas esse. **Cap. III.**

ANIMAL num ex anima a semine educta, corporeque, ut est forma, materiaque, an ut est distinctis, separatisque; rebus compositum; numque; propria corporis vniuersi natura, an quaequam eius pars, quae quidem corpori vniuerso insit, at per se ea existat reliqua a corpore seiuncta, anima illa sit, ut innotescat; animal ipsum, eiusque; passionis, sensusque; & operationes inspiciendae sunt omnes: & si quidem specie eadem, & iisdem vniuersum viribus, facultatibusque; donatum appareat; vel (quod caelo euenire videtur) id modum a seipso differat, quod quaedam eius partes reliquis paulo densiores, laxioresue sunt; eadem itaque in omnibus species, eademque in omnibus vires, at paulo in alijs robustiores, languidioresue; ex dicta anima, corporeque; ut est forma, & materia, & vnum omnino ens esse animal, eiusque; formam animam esse statuedum est: minime vero, si diuersis est rebus compositum id appareat; & quae cum specie, tum vero, & agendi, & patiendi, & quae passae sunt sentiendi, operandique; viribus, facultatibusque; a se ipsis differant. Quoniam enim id sunt entia, quod inexistens forma, naturaque; & cum illorum omnium

omnium species, tum vero, & actiones, & passionis, & earum perceptiones, operationesque, vel si propriis materiae sita immerse sint, vnum ut ijs factae videri possint, inexistens forma, naturaque; sunt omnes: utique quod forma vna, vnaque donata, tum est natura, vel si dicto a seipso differat modo; eadem prorsus vniuersum specie, ipdemque, & agendi, & patiendi, & quae patitur sentiendi, tum & operandi facultatibus, praeditum sit, summe est necessarium. Itaque (quod dictum est), si animalis corpus e partibus compositum sit, quae & species, & dictis facultatibus omnibus bene a se ipsis differant; nequaquam vniuersum ens, & cuius vniuersa vna sit forma, naturaque; vna, sed eorum tota sibi ipsis colligata, vniuersa esse, quod eius sint partes, quae specie a reliquis, dictisque; differant facultatibus, statuendum necessario erit singulisque propria forma, propriamque danda erant naturae, veluti & entibus singulis a se ipsis differantibus, terra, aqua, & aëreque ipsi inculis quibusdam sibi ipsis colligatis, vel ut si cupiamus indit, sibi que ipsi immixtis. Age itaque animalis partes, earumque; actiones, & passionis, sensusque, & operationes intueamur.

ANIMAL NON VNUM, IDEMQUE ENS ESSE, SED E REBUS, & multis compositum, nec est manifestum modum, sed est spiritui itidem nec, & multis, & multisque; uos in genere ex toto, & illarum singulas a reliquis omnibus agendi, patiendi, & operandi facultatibus, & operationibus, tum & dispositione, specieque; differre. **Cap. IV.** Vniuersum autem non, ut lapides, metallaque, simile ens apparet, sed est plurimum, longeque a se ipsis distinctis compositum rebus, nec vero ex ijs modum, quae manifeste sunt, est carnosum, nervosumque, & ossis genere, quae quidem bene a se ipsis singula, & multo a reliquis amplius diuersa, at bene omnes crassa, corpulentaeque sunt, sed ex alia itidem substantia, quae quod per tenuis, nervosumque inclusa est generi, sensum omnem latet. Nam huiusmodi dicto generi, cerebro, scilicet, spinali medulla, arterijs, venis, ventriculo, intestinis, vesicisque, & viscum tunica, vniuersum omnino exceptis ossibus, ijsque similibus rebus, reliquis, quae albae, exanguisque; sunt; substantiam inesse, cerebri, ventriculi, & spinali medulla, nervorumque, qui, quod videndi facultatem oculis inferunt, visorij dicuntur, conspicuae cavitates manifeste declarant. Non scilicet, nisi substantia quaequam in ijs continenda sit, tot tantaque in cerebro cavitates, tantus in spinali medulla meatus factus sit; nec nisi per visorios dictos nervos dicta substantia e ventriculos in oculos, & ex his in illos iter dandum sit, concavi a natura constructi sint; quae neque temere quicquam facit vnquam; & vacuum, atque inane summo pere exhorret, summo pereque aduersatur. Nec si non pertenuis substantia, spiritus nimirum, sed humor quispiam illis insit; nusquam is spectetur, sed & interempto animali, & cerebro, nervisque incisis, statim inuisibilis fiat: vel (quod fieri sentimus) in nostra sit potestate maiores, minoresue oculos facere, & nihil etiam operantibus nobis, bono rerum successu longe illi grandiores, longeque splendiores; minores contra, obscurioresque malo quopiam ingruente fiant; & altero oculorum oculo, intumescat alter. Nam si quidem humores, quod animae collibitum est, confluant; non certe nullo illo temporis momento, & ex oculorum altero in alterum conuolent. Nec quod non & reliquis in nervosi generis portionibus cavitates conspiciantur; quin reliquis omnibus ea insint, & in reliquis omnibus spiritus inhabitet, dubitandum est. Quando enim manifeste a cerebro, spinalique

nalique medulla nervi emanant omnes; & iisdem omnes tunicis, eademque donati sunt substantia, id modo ab his alijs differentes, quod progressu duriores facti sunt; quod spinali etiam evenit medulla, quae scilicet quod longius à cerebro progreditur, eò durefcit magis; molles verò qui dicuntur, & visorij cerebrum videri possunt in longius productum: utique easdem omnibus cavitates inesse, eandemque in omnibus substantiam contineri, existimandum prorsus est. At non in reliquis, sed in cerebro tantum, spinalique medulla, & in visorijis conspicuas eas esse iudicandum; quia nequaquam, quod in cerebro, spinalique medulla, & in visorijis idem, & reliquis in nervis operandum spiritui est opus: & (ut in eo itidem declaratum est commentario, in quo animal uniuersum ab vnica animae substantia gubernari expositum est) quod in illis operandum est, multò operetur commodius; si (quod factum videtur) in illorum singulis vna modò, beneque ea ampla, & bene corpulenta in re facta sit cavitatis; in his contra, si in longè plurimis, longèque minutissimis, at ita sibi ipsis vnitis, agglutinatisque neruulis, vnus vt omnes videri queant, compositi sint; & in singulis (vt dictum est) angustissimi, & qui visum penitus lateant, facti sint pori. Nam vel huiusmodi ne bene latum spiritui praebeant iter, nihil verendum est. Quoniam scilicet neruis reliquis propterea inditus est spiritus, vt quae partes, quibus affixi sunt, & nervi etiam ipsi ab externarum rerum viribus patiuntur, eadem ipsis inexistens patiatur, percipiatque spiritus; tum ipsos vt neruos, circumpositasque ipsas partes, vtiliter commoueat, flectatque: utique angustissimo subtilissimae rei indendus fuit poro; in quo scilicet nullum is nactus locum, in quo solus ipse, & seorsum à nervo, cui inexistit, moueri queat, quocumque mouetur motu, eodem & rem, cui inditus est, commoueat, & secum eam perpetuò, nulloque trahat labore; & quaeuis eam externarum rerum actio penitus subeat, itaque ipsum immutet spiritum; quod factum videlicet est, minutissimi nervi angustissimo indendus fuit poro. At, quod tantulus spiritus tantam membrorum molem sustinere, vectareque minimè queat (quod factum itidem videtur) neruuli longè plurimi inter se colligandi, & vnus, benèque crassus è minutis multis componendus fuit. Nam si verè vnus sit, eiusque in medio vnus modò, at benè amplus, & qui multum caperet spiritum, factus sit meatus; si quidem is paulò crassiore, densioreue factus sit in re, & quam externarum rerum vires agere subeant; prius quam spiritus ex innotescant, circumpositas mollissimas carnes grauitè affligant; si in minuta, laxaue, haudquaquam, (quod partes secum vt attrahant, praestent nervi oportet) illarum duritiei, ponderique renitentur, sed vtrique cedant, itaque & inflectantur; minimèque quod propositum est, secum illas trahant. In cerebro contra, spinalique medulla, & visorijis in nervis bene amplae, benèque ab externarum rerum viribus defensae, obiectaeque, quales nimirum factae sunt, faciendae fuere cavitates; quae scilicet non propterea factae sunt, vt ijs inexistens spiritus circumpositas res commoueat, flectatque; nec vt quae externarum rerum à viribus patiuntur, ipse eadem patiatur, sentiatque; sed (quod sequens amplius manifestabit sermo) cerebri quidem ventriculi, vt in ijs residens princeps spiritus portio, portionum reliquarum passiones, necessitatesque percipiat; tum & modum inquirat, quo illis sit occurrendum; qui scilicet singulis edendi sunt motus, intelligat, decernatque; munera nimirum obeat, quae rectè vt obire queat, spiritus multus sit, & in benè ampla, benèque munita sede resideat, oportet; in qua videlicet nihil externarum rerum à viribus exagiteretur, turbeturue. Spinalis verò medulla, visoriorumque meatus tales facti sunt, non vt vllum in ijs operetur opus; sed per illam quidem in neruos (qui longè plurimi ex ipsa enascuntur) per hos in oculos iter vt faciat; quod utique multò commodius, multòque iucundius per amplam, patentemque faciat viam. Itaque vel si nullae reliquis in nervis conspiciuntur cavitates, non propterea nullum ijs spiritum inesse suspicari licet: minus etiam vereri, ne longè angustissimi pori, & qui vel viuo in animali visum penitus

nitus lateant, non bene latum spiritui praebeant iter. At & seminis, è quo manifestè (vt alibi amplius declarabitur) confectum est neruosum genus, natura, speciesque, eius portionibus quibusuis huiusmodi substantiam inesse, manifestè declarat. Quoniam enim multus sanguini inest spiritus; itaque è venis elapsus fumum emittit; & haud multò post in grumum, in nigricantem scilicet, stabilemque coit rem; tenuitate nimirum elapsa, qua inexistente puniceus erat, fluidusque, crassior fit, nigriorque; & vel omnium consensu, vel sensus ipsius testimonio, amplius is feminarijs in venis, testibusque concoctus seminis naturam assumit, speciemque; pro dulci scilicet, rubroque, & fluído, amarus, acreue, & albus fit, viscosusque; & propterea omninò, quòd uniuersa eius moles copiosiore donatur calore; & dum tenuior eius portio in spiritum, vel in rem bene spiritui proximam agitur, crassior interea viscosa fit, glisceraque, & è qua nullus elabenti illi pateat exitus: utique quin semini multò quàm sanguini copiosior inest spiritus, non est dubitandum. Nam amarum, acremue amplius, & mordicantem saporem (qualis semini inesse videtur) robustioris caloris, quàm dulcis est, actionem, & albedinem caloris molem exuperantis, & tenuitati praecipue insidentis speciem esse; si non satis dum declaratum est, suo apertissime declarabitur loco. Et Antiquiorum certe nullus spiritum semini inesse ambigere videtur; quin illum ei ad vnum indunt omnes; ipseque in primis Aristoteles. Inest (inquit) in omnium semine, quod calor vocatur: id autem non ignis; non talis aliqua facultas; sed spiritus, qui in semine, spumosoque corpore continetur. Semini portò inesse conspectus spiritus, quin rebus ex illo confectis, quae molles dum remanere, inest omnibus, ambigere itidem non licet. Etenim cum bene fluidum, liquidumque, & bene viscosum exstat semen; dum amplius in vtero concoquitur, & qui semini inesse visus est, amplius absoluitur, coerceaturque, & multus praeterea alius in eo spiritus ingeneretur, in eoque retineatur, necesse est. Siquidem humidioribus eius partibus è viscosis exemptis, & in spiritum actis, coeunt haec sibi ipsi; & pro viscosis lentae sunt, crassaeque, externae praesertim: itaque inexistenti tenuitati internae praesertim nullus amplius pater egressus. Et antiquorum nullis materiale modò principium, sed quibus non vtrunque, & materiale scilicet, & agens, animaleque, hoc certè à masculino semine ad fetus constitutionem apportari visum est, & spiritus id esse: qui igitur in rebus è semine confectis remaneat omnibus necesse est, elabi (vt dictum est) ex ijs impotens; & qui commodiori rei indì non possit. Itaque (quod dictum est) animal non vnum ens, sed è plurimis, longèque à se ipsis dissidentibus rebus veluti vinculis quibusdam sibi ipsis colligatis compositum est: nec è manifestis modò, sed è spiritu itidem; qui; quod neruoso (vt dictum est) inexistit generi, & summa donatus est tenuitate; nusquam conspicuus fit. Ipsas portò res, agendi, patiendique, & operandi viribus, tum & dispositione, specieque à se ipsis differre, si declaremus; superfluo sanè id agamus. Quis enim propria singulas, internas praesertim, opera conficere, & quibus aliae à rerum naturis summopere immutantur, patiunturque, & voluptate summa, summaue afficiuntur molestia, nullam alijs passionem, nullumque fieri sensum; & perpetuò alias moueri, motuque oblectari, immobiles alias sui natura esse, & ab alijs vectandas esse, quis itidem singulas propriam dispositionem, propriamque sortitas esse speciem, non intuetur.

ANIMAM E SEMINE EDUCTAM, NEC VNAM VNIVERSI ANI-
malis corporis, nec verò diuersas illius portiones diuersarum huius
partium formas esse. Cap. VI.

PARTIBUS, quæ, & specie, & agendi, & patiendi, propriasque pas-
siones percipiendi, tum & operandi facultatibus adeò à seipsis dif-
ferant, compositum animalis corpus cum sit: quàm longissimè om-
nibus quidem abesse existimandum est, vnum vt ens poni possit, &
forma vna, vnaque donatum natura. At multò certè Aristoteli lon-
gius: cui nimirum; quòd non quæuis anima corpori cuius, sed sin-
gulæ benè apto, benèque ad proprias operationes ædendas accomodato inden-
dæ, & formarum omnium maximè vna, maximèque simplex anima videtur: corpo-
ri itidem summè simplici, summèque similari indenda fuit. Nec verò (quod Peri-
pateticorum nonnulli faciunt) non huiusmodi corpori indendam dicant; quòd di-
uersis prædita facultatibus, & diuersarum potens operationum, & quas nequa-
quàm per se, & similari indita rei ædere queat; ad quas omninò ædendas diuerso-
rum organorum opus habeat ope; corpori è diuersis rebus composito, & quarum
singulæ ad certas functiones organi vicem animæ præbeant, indenda fuerit. Neque
enim cur organico (vt aiunt) corpori indita sit, sed num vna ipsa, simplexque cum
sit vniuersa, diuersis rebus, & singulis vt proprijs materijs indi potuerit, modò in-
quiritur: & nisi fieri id posse demonstrent; quantumuis multis, diuersisque orga-
nis opus habere animam, & animalium corpus organis multis distinctum osten-
dant; nequaquam tamen propterea ijs vt propriæ materiæ illam inherere, decla-
ratum videri potest. Cur enim alia ab organis anima cum sit, ijs inherere nequeat?
Minus etiam (quod alij faciunt) vnam quidem, & eiusdem vniuersam substantiæ
animam ponant; & quæ, si vni, eidemque indatur rei, vnam, eandemque speciem,
& vires, facultatesque vniuersæ easdem secum inferat: at diuersis rebus, diuersisque
indita subiectis, diuersa ipsa fiat; diuersaq. specie, & diuersis donetur viribus; visuæ
nimirum in oculis, irascibilis in corde, appetitoria in iecinore fiat. Non enim corpo-
ris formam amplius, sed veluti communem quandam materiam animam ponant;
quæ à diuersis corporis partibus, & speciem, & agendi, patiendi, & sentiendi, tum
& operandi diuersas assumat vires: itaq. rem ponant, quæ omnium maximè, & Ari-
stoteli ipsi, & rerum amplius naturæ repugnet. Materia (inquit Aristoteles) actu hoc
aliquid non est, sed potentia; forma illā perficit, & ad entia omnia, quæ potentia est,
agit: & manifestè entia passim immutari, & alia specie, alijsque donari viribus viden-
tur, præinexistente natura ex eis deturbata, & alia ea subeunte, occupanteque. At ne-
que animam veluti in partes diuidant; & è substantijs multis (quod Aristoteli factum
videtur interdum) eam componant; diuersisque corporis partibus diuersas animæ par-
tes vt proprias indant formas. Quorundam (ille inquit) corporis partium quædam
animæ partes *virtutes* sunt, & perfectio. Propterea enim dictum id homini suspicari
licet; quòd vna, eademq. anima, & vna omninò, simplexq. corporis vniuersi forma
si sit, cur in diuersis corporis partibus diuersæ ædantur operationes, diuersq. per-
cipiantur passionēs, & in diuersis animæ affectibus diuersæ corporis partes afficiantur,
causam reddere desperauit. At summè id proprijs eius positionibus contrarium, sum-
mèq. aduersum, & summè etiam ab eo reiectum esse, & vnam prorsus, eiusdemq. ani-
mam vniuersam substantiæ esse, suo satis explicabitur loco. Minus etiam (quod alibi, &
cum sensus, tum vero animalium motionis rationē explicanti Aristoteli placere vide-
tur) vni corporis parti, & cordi omnino vt propriam formā indant animam; & propte-
rea corporis itidē vniuersi, vel si difformē id sit, formam poni posse contēdant; quòd
partis sit forma, quæ vitā partibus reliquis suggerat omnibus; & cui oēs, veluti centro
lineæ

lineæ annexe sunt. Nam ipsum etiam cor nequaquam simile, & quod vna, simplici-
q. à natura constitutum, & cui vna modò, simplexque natura inesse videri queat, vel
Aristoteli ipsi videtur: non diuersis modò sui partibus diuersa donatum specie; sed
neruis, arterijs, venis, fibrisque, rebus nimirum, quæ cum à se ipsis singulæ, tum verò
à cordis substantia summopere differunt, intertextum; quin earum omnium prin-
cipium Aristoteli visum, positumque. Tum, nisi quæ sentit, appetitque, & motu edit
substantia, ipsa nimirum anima singulis insit corporis partibus; sed propterea sin-
gulas sentiendi, appetendi, & sese commouendi facultatem obtinere ponatur;
quòd ab anima vni cordi inharerenti ea donetur: longè ægerimè modus pateat,
quo huiusmodi facultates partibus singulis assidue cor subministret. Qui enim ab
Aristotele inuentus est, non longè modò est obscurissimus; sed (vt suo amplius osten-
detur loco) absurdus insuper, ridiculusque, & in quo ne ipsum quidem Aristotelem
acquiescere, existimare liceat. Itaque quoniam (quod dictum est) nec vna, sim-
plexque anima è semine educta, corporis vniuersi, nec diuersæ illius portiones di-
uersarum huius partium formæ videri possunt: vtique res per se existens necessa-
riò dicta anima ponenda est.

VNUM ANIMA SUPERIVS DICTA CORPORIS FORMA SIT,
exquisitius, & quibus inspiciendum sit in rebus. Cap. VII.

AT tanti res momenti non adeò è longinquo est prospicienda,
vniuersaliq. ratione, & quæ dictam animam corporis quidem,
eiusque partium formam non esse declarer, at quæ nam sit nihil
manifestet: sed proximius omninò inspicienda, proprijsque ex-
plicanda est rationibus; & quibus, si quidem partis nullius for-
ma est, & per se existit, quæ animalis pars anima illa sit, mani-
festum fiat: ea nimirum animalium cognitiones, operatio-
nesque intuendæ sunt; in quibus ab inanimis ea differunt; &
quibus corpus, vbi anima illa spoliatur, spoliari videtur; sensus nimirum, motusq.
Nec verò (quod factum videtur) vniuersali quodam modò, sed vterque singulis
in animalis partibus, in quibus fieri videtur, penitus inspiciendus est. Præterea
& ea animalis passionēs, in quibus, vel prorsus, vel tantisper sensu, motuque cor-
pus destitui videtur; quædam nimirum mortis genera, animæque deliquia, & som-
nus postremo, & immutationes, quæ certis in dictæ animæ perturbationibus certis
in corporis partibus fiunt. Num scilicet sensus, motusque singuli partium, in qui-
bus fiunt, naturis attribui possint: ea nimirum natura, eaque partes donatæ sint
dispositione; vt quos ædere videntur motus, proprijs eos viribus ædere, & à re-
bus, quæ in ipsis sentiuntur, pati ipsas, immutarique posse, intelligere liceat.
Quoniam enim quæ rerum vires nihil in nos agunt, nihilque nos immutant, qua-
lesuis ea sint, nullum sui sensum nobis faciunt; sed ea modò nobis percipiuntur,
à quibus patimur, & à quibus immutamur; itaque antiquioribus omnibus, & ipsi
in primis Aristoteli sensus quiuus per alterationem, & passionem quandam fieri vi-
detur: vtique vel ipsius testimonio, num rerum, quæ singulis in partibus sentiun-
tur, sensus ipsis assignandus sit partibus inquirentibus, num à rebus, quas partes sin-
gulæ sentire videntur, partes ipsæ pati aptæ sint, inspiciendum omninò est. Præte-
rea, & num huiusmodi partium passionēs, immutationesque voluptate, qua ea affi-
ciuntur, afficere eas queant, videndum. Adhuc, num singularum immutatio, eiusque
sensus vni omnis, & nullo temporis momento communicari possit? Nam (vt dictū est)
id etiam fieri sentimus; nec (vt Aristoteli placet) si non vna, eademq. animæ pars om-
nia sentiat, at certè modò ipsius partes certa quædam percipiant; eorum, quæ sentiū-
tur.

tur, discrimina innotescere, dijudicarique queant. Postremo, num vbi interit animal (quod, si anima corporis forma sit, euenire necessario oporteat) corpus vniuersum, vel principes saltem eius partes, & quibus demptis viuere animal nequeat, simul corrumpantur; & num in anima deliquis, somnoque corpus vniuersum, singulasque eius partes veluti sensu, motuque, sic propria itidem forma, propriaque destitui natura existimare liceat, quam diligentissime inspicendum est. Et si quidem partes singulae ab ijs, quae sentiuntur pati, immutarique, & voluptate, qua dum patiuntur, immutanturque, afficiuntur, ipsas ea affici, & partium singularum passiones, immutationesque vni omnes communicari posse, & anima a corpore separata vniuersum id, vel principes saltē eius partes corrumpi, & in anima deliquis ē reliquis corporis partibus propriam substantiam recedere, & (quod fieri oporteat, & fieri existimandum est) in illarum vnam confluere omnem visum sit; aut videri queat: utique corporis vniuersi vnam, eandemque animam ē semine eductā, vel diuersas huius portiones, diuersarum illius partium formas ponere liceat: minimē verō, si eorum quae dicta sunt, vel vnum non ita fiat, itaque eueniat. Qui enim, si quibus in partibus sensus sit, motusque, non ipsis in partibus, ipsarumque naturis attribui possit, si scilicet a rebus, quae in singulis sentiuntur, pati eas, immutarique, vel si quas patiuntur passiones iucundas ipsis eas esse, vel si quos singulae edere videntur motus, proprijs ipsae eos viribus edendi potentes esse, motuque oblectari, vel si quae in singulis sunt immutationes, in intermedijs omnibus, & in principe illa, cui partium singularum passiones, sensusque communicandi sunt, & communicari videntur omnes, nullo illo temporis momento, quo communicari videntur, fieri posse existimare non liceat; vel qui, si nō perpetuō vbi interit animal, corpus vniuersum, nec verō insignes quaequam eius partes corruptae, ac ne immutatae quidem sint; aut qui, si quae in certis animae perturbationibus certis in corporis partibus immutationes sunt, nihil earum forma, naturaque turbata, passaque fiant, animam illam corporis vniuersi, vel eius partium formam ponere liceat? Age itaque, & partium in quibus sensus, motusque sit, & rerum, quae in singulis sentiuntur, naturam, viresque, & motuum genera, quae singulis eduntur in partibus, tum & voluptatem, molestiamque, qua singulis in sensibus, singulisque in motibus, cum in partibus, in quibus sensus, motusque sit, tum & in principe illa anima afficitur, intueamur.

QVAE, ET QVIBVS, CVM IN EXTERNIS, TVM ET INTERNIS
corporis partibus animal sentit.

Cap. VIII.

ANIMA externa in corporis superficie vniuersa, & externis in partibus caloris, frigorisque vires, nec summas modō, robustasque; sed bene eas imminutas, languidasque sentit; at vnas modō ente in quouis reliquis in partibus omnibus; in lingua verō duplices, & contrarias interdum simul, diuersasue. Entibus namque, quae apud nos sunt, & quibus propriae naturae non summae insunt, non propriae modō insunt vires, sed aliae, beneque interdum proprijs contrarijs, diuersaeue, ab ambiente singulis indita, & longē plerumque, quam propriae sunt, robustiores. Vel languentes, enim, at assidue & nouis superaccedētibz fote, aucteq. ambientis vires, vel multo robustiores proprias entium naturas rerundunt, exuperantque; penē & agendi ui exiunt; itaque, earū actio reliquas corporis partes latet, soliq. manifesta sit linguae. Nam saporē quous non aliud esse, nisi propriae ciborum naturae, proprijs scilicet ciborum caloris actionem, suo apertissime declaratum est loco. At vniuersa (vt dictum est) externa in corporis superficie, vniuersisque externis in partibus, & lingua in vniuersa dictas percipiens vires, graciliore certe, mollioreue in illa, & in extrema hac multo eas percipit exquisitius: inter-

internis verō in partibus, per nares quidem aeris, vaporumque vires, actionesque (id enim manifestē odores sunt) in oculis autem lucem, nec vigentem modō, puramque; sed imminutam, sedatamque, colores nimirum; nam lucem proprium esse visus obiectum, & colores lucem esse imminutam, sedatamque, suo illud apertissime loco, & in proprio hoc manifestatum est cōmentario: per aures verō aeris impulsus, motusque, & longē eos languidissimos, & qui quamuis aliam corporis partem lateant prorsus. Nam sonos, quos audimus, non aliud esse nisi externi aeris motus animae tandem cōcommunicatos, dubitare non licet; siquidem quae motum edere videntur res, non aliud agere videri possunt, nisi aerem violenter explodere, impellereue. Itaque antiquiores ad vnum omnes sonum aere commoto fieri, & sonum omnino aeris motum esse consentiunt. Et non a naribus odores, nec ab oculorum tunicis, vel etiā humoribus lucem, nec ab auribus ipsis sonos, a praeduris nimirum, & quae vel grauiter ab exuperantibus agentium naturarum viribus oblaesē, afflictaeq. nullum propriae passionis sensum animae praebent, languidissimas tenuissimarum rerū actiones, impulsusque, sed ab alia inexistente substantia percipi, & suo apertissime demonstratum est loco; & inde manifestē intelligere licet, quod naribus, auribusque, abscissis, minus quidem, at satis tamen, & odores sentiuntur, & soni; si quid praesertim illarum loco apponas, quod narium, auriumque vicem praestet; & quod quantumuis naribus, auribusque, occlusis, si os rebus sonum emittentibus apponas, veluti copiosioris sentitur. Itaque externis in partibus caloris, frigorisque vires, in internis verō per nares aeris, vaporumque, per oculos autem lucis affectiones, & lucem ipsam, per aures aeris motus, impulsusque animal sentit.

PASSIONIS, IMMVTATIONISQUE, QVAE SINGVLIS IN PARTIBVS A SENSILIVM VIRIBVS SIT, SENSVM, DILATIONIS, CONSTRICTIONISQUE SENSVM EFFICIT; & AB VTRAQUE MODERATA DUM EST, BLANDAQUE, PROPTEREA VOLVPTATE ANIMAM E SEMINE EDUCTAM AFFICI, QUOD IN VTRAQUE AD MOTVM AGITUR.

Cap. IX.

SENSILIVM porro actiones non perpetuō propterea iucundas, molestasue esse, quod partium, quibus anima ē semine educta inexistit, & animae illius etiam naturā foueant, oblectantue, sed quod, & partes, & ipsam etiā ijs inexistente animam dilatant, constringuntque; & moderatē dum id agunt, blandēque, voluptate summa, summa contra molestia vbi immoderatē, vehementerque illam ab ijs affici, quae singulis in partibus a rerum, quae in ipsis sentiuntur, viribus immutationes, passionesque, sunt, & voluptates, molestiaeque, quae eas consequuntur, manifestē declarāt. Quoniam enim calidarum, frigidarumque rerum contactus diuersis quidem in corporis partibus, at simul in omnibus factus, iucundissimus est, gratissimusque; & vel nullis alienis a viribus lingua occupata, & qui dilatant, funduntque, & qui constringunt, constipantque cibi, vel si frigidi illi, & hi seu calidi, seu frigidi assumantur, itaque & hi, & illi nullum propriarum, sed contrariarum, diuersarumque virium utriusque sensum, & dispositionem linguae indant, moderatis modō, blandisque agant viribus, quae illarum opus videri minimē queat, mirifica animam linguae inexistente afficiunt voluptate; & qui inspiratur aer nullum prorsus caloris, frigorisue sensum cum faciat, non voluptate modō summa, summaque, illam afficit molestia, sed veluti eam viuificat, profernitque, & exitio tandem dat, & crassus omnino qui est perpetuō ferē id agere videtur: lux etiam ipsa nihil oculum, eiq. inexistente animam cum calefaciat, at dilatat modō, diffundatque, dum moderatē id agit summopere illam oblectat, exhilaratque; at quae vehementer, molesta est, grauique, & tenebrae nullo illam cum efficiant

giant frigore, at contrahant modò; si non dolorificæ, noxiæque, at tristes certè sunt, odiosæque: postremo & soni, moderati qui sunt, & sibi ipsis congruentes, consoniq; longè iucundissimi, longè contra molestissimi cum sint, qui immoderati, & sibi ipsis veluti discordes sunt, & qualesuis facti quibusuis animal cum cōmoueant motibus: liquidò vtrique patet, nō perpetuò in rerum sensu voluptate illius generis animam affici, quòd illarum vires partes, in quibus is fit, vel quæ ijs inexistunt animæ portiones foueant, propriæue restituant naturæ: sed quòd partes ipsas, proindeq; & ipsis inexistentes dictæ animæ portiones dilatant, constringuntue. Qui enim, nisi ipsa met dilatetur, constringaturue anima illa, partium dilatationem, constrictionemue percipiat? & ab earum vtraque, moderata dum est, voluptate, molestia contra ab immoderata facta afficiatur? At verò, quòd earum neutra, nec vlla prorsus immutatio enti, quòd nihil ab alienis immutatum sit viribus, per se iucunda esse potest: vtrique quippiam aliud, quòd dilatationem, constrictionemq; sectetur, vel à quo vtraq; fiat, & motus omnino voluptatis, quæ a rerum, quas sentit, naturis, anima illa afficitur, opifex sit, proindeq; & motu ipsa oblectetur, oportet. Neq; enim aliud, quòd illarū vtrique commune sit, aut quòd illarum alteri congruat, intueri licet; & manifestè is vtrinq; sectatur, quin vtriusque veluti opifex est. Et à sonis, ab externis nimirum aeris impulsibus, motibusque, quæ illos percipit substantia impelli tantum, commoueri q; aliud nihil prorsus pati cum possit, & substantia, quæ sonos, eadē (vt dictum est) sensum reliquorum omnium actiones percipiat oportet: vtiq; substantiam, quæ in animali sentit, propterea à rebus, quas sentit, voluptate affici, quòd ad motū ab ijs agatur, & commoueatur omnino; omnibus quidem, at Aristoteli certè in primis decernendum est: qui nimirum voluptatem, vel operationem ipsam, vel operationis veluti affectū esse, & substantia vni vnam modò attribuendam esse operationē decernit.

SENTIENTEM ANIMAM, NEC SENSORIORVM, NEC VISCE-
rum, nec neruosi generis naturam, sed spiritum omnino esse neruoso
generi inexistentem. Cap. X.

QVONIAM igitur quæ in animali sentit substantia, propterea rerum vires sentit, quòd dilatatur ab ijs, constringiturque; & dum ita leniter alterum fit, vt commotionis modò, quæ dilatationem, constrictionemque necessariò consequitur, non & harum itidem sensus animæ fiat, voluptate summa afficitur; summa contra molestia, vbi vehementer dilatatur, at multò certè maiore, vbi constringitur; & propterea rerum, quas diuersis in corporis partibus, diuersis scilicet sui ipsius sentit portionibus, differentias dignoscit omnes; quòd quæ in singulis immutationes, motusque sunt, vni, eidemque communicantur omnes; & summopere motu gaudet, luceque: vtiq; quæ in animali sentit substantia corporea quidem, at longè tenuissima, sibi q; ipsi continua, & ab vna omnino sui ipsius portione reliquæ deriuant omnes, & sui natura mobilis, lucidaq; sit, oportet. Qui enim, nisi corporea sit, à caloris, frigorisq; viribus patitur, immuteturque, & dilatetur omnino, constringaturque? aut qui, nisi longè tenuissima sit, ad eò nullo temporis momento à languidissimis rerum viribus dilatetur, constringaturque; & quæ in ipsius puncto quouis immutatio, motusq; sit, in vniuersa fiat; & constricta tanta afficiatur molestia? aut qui, nisi sibi ipsi continua sit, & nisi quæ singulis corporis partibus ipsius insunt portiones, à communi quodam principio deriuant omnes, quæ in singulis immutationes, motusque sunt, nullo illo temporis, quo sunt, momento intermedijs omnibus, & communi cuiuspiam communicantur principio? aut qui, nisi sui natura mobilis sit, lucidaq;, ad eò motu oblectetur, luceatq; Substantiam, quæ in animali sentit, huiusmodi esse

di esse cum oporteat: vtrique, nec reliquarum corporis partium, nec earū, quæ, quòd in ipsis præcipuè sensus fieri videtur, sensoria dicta sunt, nec reliquorum viscerum, vel cordis ipsius, vel ipsius etiam neruosi generis (in quo vno sensuum omnium actiones percipi videntur) naturam esse existimare licet. Nam vt cutis, quæ corpus contegit, & linguæ portionem ab appositarum rerum viribus dilatari, constringique, & cōmotionem, quæ dilatationem (vt dictum est) constrictionemq; consequitur, iucundam inexistenti naturæ esse, existimare liceat; non certè nullo illo temporis momento, quo dilatari, constringiq; videtur, dilatetur, cōstringaturue. Minus etiam illius immutationem, motumq; cuti vniuersæ, vniuersæque linguæ, & communi insuper principio, proindeq; & intermedijs partibus omnibus nullo itidem temporis momento communicari existimare licet. Minus etiam cerebrum (nam non in naribus, auribusque, sed ipso in cerebro odores, sonosque percipi, & manifestè sentimus, & satis est, vt videtur, superius declaratum) bene nimirum crassum, corpulentumq; ens, & quod quouis contrectatum, dilaniatumq; modo, nullum prorsus propriarum passionum sensum animæ præbet vnquam, penitusq; sui natura immobile est, à longè languidissimis inspirati aeris viribus dilatari, constringique, ijsque ab externis aeris impulsibus, qui externarum corporis partium nulli percipiuntur, impelli, agitarique, & dilatatum, constrictumque, & commotum non ipsum modò, sed parteis itidem omnes, earumq; naturas voluptate tanta, tantaue affici molestia, aut oculos ipsos, crassiusculum omnino, minimèq; lucidum ens, non à solis modò candore, sed & ab albedine omnino quauis dilatari, diffundique, à tenebris contra contrahi, & lucem ad eò ipsis iucundam, gratamque, tenebras contra tristes, odiosasq; esse, & vtramq; ipsorum affectionem reliquis corporis partibus, earumq; naturis communicari, existimare certe non licet. Minus etiam, quàm sensorijs, cordi, reliquisq; visceribus sentiens anima vt propria ipsorum forma indi potest: nihil enim ipsa, quàm illa, crassa sunt, corpulentaque; & ijs obiecta sunt rebus, quas non languidissima modò ciborum, inspiratiq; aeris, & lucis vires, ipsaq; etiam lux, sed nullæ prorsus, à quibus animal penitus exitio non detur, nullo permeent temporis momento. Tum non ciborum modò, lucisque, sed ne inspirati quidem aeris, qui cor nihil minus, quàm cerebrum attingit, subitque, cordi sensus fit vllus; & qui fieri interdum videtur, nō ipse is cordi, sed neruosi generis portionibus, à quibus contegitur, & quibus adhæret, firmaturque, attribuendus est omnino. Cor enim ipsum, veluti & reliqua viscera, nullum prorsus propriarum passionum sentienti animæ sensum præbet, veluti nec sanguis, è quo tenuioribus sui partibus spoliato confecta sunt omnia. Neruosi verò generis (vel si manifestè sensus omnis in ipso sit, & sibi ipsi continuum est vniuersum, & vniuersum à cerebro, veluti à communi pendet principio; conditionibus omnino quibus sentientem animam donatam esse oportet, reliquis donatū est omnibus) propriam ipsius naturam animam ponere non licet. Nam & ipsum nihil minus, quàm sensoria, visceraque, crassum est, corpulentumque; & non modò ipsius portio quauis, in quam quispiam insuat humor, qui meatum, in quem consuere visus est spiritus, obstruat, sentiendi vi spoliari videtur, sed cerebrum ipsum, ipsa nimirum illius vniuersitas, & in quo (vt dictum est) manifestè odores percipiuntur, sonique, & sensilia reliqua omnia dignoscuntur, dijudicanturque, quouis contrectatum, dilaniatq; modo, nullum propriæ passionis sentienti animæ sensum præbet. Quoniā igitur, nec sensorijs, nec visceribus, nec ipsi etiam neruoso generi, vt propria ipsorum natura sentiens anima indi potest, exq; modò animalis partes sentiendi facultate donatæ videntur, quibus quæpiam in est neruosi generis portio, & (vt dictum est) in ipsius vniuersitate, & odores percipiuntur, sonique, & passionem, quas reliquis in portionibus anima patitur, motumq; quibus commouetur iudicium fieri videtur omnium: vtiq; vel si nulla neruoso generi inesse visa foret substantia, cui sentiendi vis attribui posset, inesse

in esse eam tamen, ijsque donatam conditionibus, quibus quæ ipsi conuenire visæ sunt; donatam esse oportere, declarant; longè scilicet tenuissimam, lucidamque, & mobilem, existimandum necessariò foret. Is nimirum spiritus, qui nervoso in genere vniuerso, & cuius princeps portio in cerebri ventriculis inhabitare visus est; vel nil usquam conspectus indendus illi vniuerso foret. Age verò & cur quales constructi est, construendum fuerit nervosum genus inquiramus: nam, & res ipsa per se digna est, quæ quàm diligentissimè inspiciatur; & rectè ea inspecta, sensum, qui animali fit, spiritus illi inexistentis esse omnem, liquidò pateat.

NERVOSVM GENVS ITA CONSTRUCTVM ESSE VNIVERSVM; ut quæ in singulis eius portionibus spiritui percipienda erant,

& in ipsis percipiuntur, optimè percipi possint omnia.

Cap. XI.

ALIENVM in loco, atque inter contraria genitus spiritus, & ad cognata ne elabatur, neue à contrarijs oblatur; corpore (quæ facta videntur) vndiq. quidem obtegendus, at non imò in eo recondendus vniuersus fuit; vel si minus inde elabatur, minusque etiam ibi offendatur. Siquidem ibi positus externarum partium offensiones nihil ad eum delatas nihil prorsus sentiat; itaque & nihil vitet. Necessariò igitur vel extrêmæ corporis superficiei immiscendus fuit. Sed validas modò caloris, frigorisque vires, & percutientium rerum in ea percepturus ictus; nervis, & cutè contegi potuit durioribus; ibi modò extenuatis vtrisque magis; vbi exquisitius sentiendæ ille erant, in extremis nimirum digitis: minus itaque in ijs obtektus, minusque defensus, magis omninò ab externis rebus in ijs passus, longè quàm alia in quavis externa corporis parte exquisitiùs illarum vires, actionesque percipit. Minime verò & in parte itidem, quæ cibi assumendi, sentiendique erant, duris, densisque, indi potuit rebus. Nisi enim proprias ciborum naturas, propriasque is sentiat vires; res interdù deglutiatur, quæ, vel pacto nullo, vel longè inuerti queant egerimè; & quæ exitum animali inferant: languentes verò illæ, segnesque (neque enim robustiores, vigentesque, languens animalium calor inuerrat, exuperetque) nequaquam in spiritum agant durioribus contactum rebus. Laxissimè igitur carni, mollissimisque indendus fuit nervis, quos vel languidissimæ ciborum vires permeent, peruadantque; ut non uigètem modò, agentemque ab ambiente illis calorem inditum, frigusque linguæ inexistens spiritus percipiat, sed propriè insuper naturæ vires, qualescunque, ex sint; ut à quibus nimis constringitur; dilataturque, à propria videlicet dimouetur spiritus dispositione; respuat eos; reijciatque. Quoniã præterea cibi assumi poterant corrumpi iam capti; quorū scilicet calor bene quidè immutatus, & à spiritus substantia diuersus factus esset; at non ita tamè, ut eius actio spiritui linguæ inexistenti à priore diuersa facta videri posset: ut qui mollibus quidem (ut dictum est) laxisque inditus rebus, & quas vel languentes ciborum vires permeet, (ab ijs itaque pati, immutarique uidetur) at contactus omninò ab illis, defensaque, nec à languidissimis pati, nec quasuis agentium naturarum, earumque, actionum differenzas percipere potest. Si itaque ei quavis caloris immutatio percipienda est; nudo ipsi, cutè nulla, nullisque contecto nervis, calor ipse, elabens nimirum tenuitas apponenda est, immiscendaque. Et quoniã insuper (ut suo amplius declarabitur loco) aer itidem admittendus, spirituique immiscendus erat, isque nisi purus, tenuisque, & spiritus omninò substantiæ proximus sit, cognatusque, vel nullo temporis momento prosternat eum, perdatque: patens vtrique, & non procul ab ore ad cerebri usque ventriculos, ad spiritus ipsius sedem, & ad spiritum ipsum præbendus aditus fuit; ut spiritus

ritus ab eis contactus propriam ipsorum naturam percipiat; aliena itaque, à quibus: adco promptè exitio datur, aufugiat, declinetque; cognata, similiaque, à quibus reijci, ac viuificari videtur, sectetur, amplexeturque; & quantus, qualisque dari oportuit, datur videtur. Nares itaque ori appositæ, per quas vtrique ad cerebri ventriculos, ad spiritus vniuersitatem ascensus patet. Tum etiã quia non quæ contingit modò sentire opus habet spiritus, sed remota etiam; quò ad nutrimentum, quod non ut plantis, sic & animalibus itidem appositum est; ire, & contraria, quæue oblidunt, vitare, & similia, cognataque, & quæ ipsum fouent, sectari queat. Luci itidem ad spiritum aditus dandus fuit; quæ à rebus, quas attingit, relucens omnibus, & ab omnium specie affecta, eam ipsi afferat; & res omninò ostendat omnes. Itaque & huic itidem ipse omninò contingendus fuit spiritus nulla prorsus cõtektus re: à quavis enim reijciatur, obscureturque. At nequaquam ad ventriculos usque patefaciendus ei aditus fuit. Nam si (cuiusmodi in spirando aeri factus videtur) angustus, flexuosusque esset factus, & qui ibi modò pateret, vbi admittenda esset lux; obscuretur ea, atque inuisibilis fiat, & nequaquam perpetuò spectari ea posset: si amplius, rectusque factus foret; & ab externarum rerum viribus oblatur, & ipse elabatur spiritus. Itaque ipse foras ad lucem excipiendam emittendus fuit spiritus; at rebus includendus, quæ spiritum quidem retineant, coerceantque, & ab ambientis viribus tueatur; at quæ tamen lucem admittant quamuis patefaciendum nimirum luci ad spiritum iter; ipseque spiritus calidis, transpicuisque indendus humoribus, & transpicuis illi retinendi fuere tunicis; quo in oculis factum videtur modo. Tum & quæ nulla ostenderet lux, seu nò presens, seu ab oppositis intercepta, prohibitaque, rebus sentire itidè opus habens spiritus, ut amica, similiaque adire, noxia, alienaque vitare, atque effugere posset; nec alia id potens ratione, nisi motum modò percipiens, à commotis illis aeri datum: non quidem in aperto ponendus fuit; quod nimirum non nisi maximè necessariò fieri oportuit. Eoque etiam minus, quod in aperto, liberoque positus loco, non satis commodè aeris notum percipiat; qui scilicet ut percipiatur, unus, idemque seruetur, nihilque imminuatur, quin robustior assidue fiat, oportet; aer scilicet, cui inditus est, nihil dissoluatur, nihilque à se ipso segregetur, quin in se ipsum assidue magis colligatur. Itaque (quod factum itidem videtur) cutis pars, per quam aeris motus spiritui communicandus est; non benè tantum extenuanda, sed aures ei circumponendæ fuere; in quibus, qui eas subit aer in angustius assidue cogeretur; itaque unus, idemque perpetuò seruaretur, assidueque magis in se ipsum colligeretur.

PRINCIPEM SPIRITVS PORTIONEM, EIVSQUE VELVTI

vniuersitatem (quod factum uidetur) in cerebri ventriculis locandam fuisse.

Cap. XII.

NISI (ut dictum est) quos singulæ spiritus portiones percipiunt res, vni ex omnes, eidemque communicentur, haudquaquam earum differentia, & quæ magis amplexandæ, magisque reijciendæ sint, dignoscatur: rectè enim Aristoteles, quod dijudicat, vnum oportere esse, decernit. Præterea & quæ spiritui perceptæ sunt vires, earum cognitio, memoriaque, retinenda est, conseruandaque. Nam si nulla ea remaneat, ijsdem à rebus sepius offendamur, & ab ijs, quæ bonæ sunt, iucundæque abstinemus; perpetuò omninò quales singulæ sunt inscij, ancipitesque, magno assidue incommodo singularum vires experiamur. Adhuc remotarum etiam rerum vires, earumque, amplius, quæ non vniuersæ in notuere, quarum scilicet non omnes conditiones, sed quædam modò, aut vnâ tantum manifesta est, reliquæ latent, hæ itidem intelligendæ sunt; ut à quibus bono quopiam affici possemus, eo potiamur; & quæ malum

malum quippiam infertant, videmus id, reijciamusque. Præterea & futura necessitas prævidenda; & res, quibus ijs, & presentibus etiam occurramus, comparanda; & quibus comparentur artibus intelligendum; & longè omnino plurima ad vitam conservandam, commodèq; degendam, conficienda sunt opera; proindeque & organa, quibus ea fiant, excogitanda; quæ, nisi eorum quæ spiritus percipit, memoria serventur, eaq. omnia veluti ante oculos, vbi libet, ponere queat, conficere ignoret prorsus. Nam (vt suo amplius explicabitur loco) quæ rerum conditiones, & quæ omnino res sensu perceptæ non sunt, earum cognitionem non aliunde, sed ex ijs modis, quæ sensu perceptæ sunt, sibi comparare potest spiritus. Tum internis, externisq. in corporis partibus longè plurima, maximèq; ad vitæ conservationem necessaria spiritus portionibus illis inexistentibus operanda sunt; conficiendaque; quæ non nisi aliarum multarum, & omnium quædam ministerio, atq; ope, summaque omnium operantium concordia operari, conficereque queant. Et portiones omnino singula, vt mala, molestiaque, quæ sunt, amoliantur, & quibus opus habent, vt consequantur, & serventur omnino; reliquarum omnium assidua ope, atq; opera indigent. Itaque non (quod dictum est) vna modò reliquarum omnium necessitates, laboresq; percipiat, & modum, quo ijs occurrendum est, inueniat oportet, sed; vt iuxta eius vnus arbitrium reliquæ operentur omnes; quos scilicet motus adendos illa decernit, & quos illa omnino adit motus, hæ illos adant omnes, ab illa nimirum vna reliqua commoucantur omnes, ut cense est. Nisi enim id fiat, proprijs singula muneribus; proprijsq; operibus, & proprio intentu bono, nihil aliarum molestias, laboresque curent, ac ne percipiant quidem. Quin nec quæ singulis conficienda sunt, conficere scient; quæ scilicet non vno, simplici, & vniformi motu, quali spiritus portio quavis natura moneri videtur, sed longè plurimis, maximèque difformibus, quales ea tantum spiritus portio adere sciit, quæ perceptas res veluti ante oculos ponere, & in ijs motus, quibus, quæ conficienda sunt, rectè confici queant, intueri potest. Postremò à cōcalectis presentim, ad apertisq; partibus assidue spiritus elabatur; itaq; imminuitur assidue; & propterea si seruandus, reficiendus assidue; nutriendusque est; aliene nimirum res in se ipsum inuertende spiritui sunt. Quoniam igitur munera spiritui obenda sunt; quæ non omnes, nec diuerse ipsius portiones obire queat, sed vna tantum, & bene quidem magna, ac ita in se ipsam collecta; vt quæ sentit, vniuersa ea simul sentiat omnia; & quæ nullis ab externarum rerum viribus exagitata, nihilque ab ijs passa, & ne in propria quidem sede vectanda, commouendaq; impedita, defatigataque vnquam, quæ omnino nullis à proprijs passionibus diuexata, nullisque in proprijs operationibus occupata cum sit; reliquarum passionibus, motibusq; percipiendis vacare possit; nihilq; è propria sede elapsa vnquam, itaq; diu eadem durans, illorum memoriam retinere, conservareque, & vbi licet, recolere etiam queat: vtq; ipsius sedes in eiusmodi nervosi generis portione, tantaque, & talis construenda, itaq; obtegenda, locandaque, & portiones reliquæ ei annectende, & ex ea veluti producendo suere; cuiusmodi cerebrum est, & quomodo constructum, obtectumque, & locatū videtur. In magnis scilicet, benèq; corpulentis molis profunditate, et si plures, at ita sibi ipsis cōtinuè, vt vna omnes videri queant, & bene omnes ample construende suere cauitates; & moles ipsa benè coniecte, benèq; munitæ corporis parti, capiti nimirum indenda, & cervici hoc superponendum fuit; à qua sustineretur, uectareturq;, & flecteretur; & portiones illi reliquæ, singularumq; cauitates illius cauitatibus vnièdè. Postremò & rebus, quæ inuertende, & quibus reficiendus est spiritus, aditus aperiendus. Siquidem in crasse, corpulentæque, & benè contextæ rei profunditate inclusa spiritus portio, itaq; nihil vnquam ab externarum rerum viribus exagitata, nihilq; in propria sede, & corporis parte, cui ea indita est, vectanda, commouendaq; detenta, defatigataque, reliquarum portionum passionibus, motibusq; & ijs omnino percipien-

cipiendis vacare potest. Ille enim oēs dilatationes (vt dictum est) sunt, cōstrictionesq; & harum nulla sine motu fieri potest. Et quod nullus adeo corpulenta è re elabedi ei patet exitus, proindeq. nihil imminuitur vnquam, sed diu eadè durat, & benè ampla residet in sede, benèq. mobilis est; motuum, quibus cōmouetur, memoriā, cognitionemq. diu seruare, & vbi libet, recolere eos potest. Et quod portionum reliquarum sedes ipsius sedi, & ipsi omnino portiones reliquæ cōtinuè sunt, & spiritus multò quàm aqua, & aer etiam ipse tenuior, multòq; ad motum promptior: vtique, veluti qui in aquæ, aerisq. portione quavis sunt motus, vniuersè ij aquæ, vniuersoq. cōmunicantur aeris; ita & qui in portionibus vniuersitati, & illis qui in hac sūt motus cōmunicari possunt. Postremò & quod inspirati aeris portio, exhalationesq;, quæ in ventriculo, ventreq. fiunt, & quæ è sanguine in plexu retiformi contento, ab eiusq. motu exagitato exhalat euaporatio, benè. sc. tenues res, & quæ si spiritui immisceantur, & copia ab eo excedantur, exuperentur ab eo, in spiritūq; agantur, cerebri ventriculos assidue subeunt: vtq; quæ magna ipsius in ijs inhabitat portio, portiones reliquas, & se etiam ipsam, vbi opus est, retinere pōt. Itaq; (vt dictū est) quod spiritus portionū, cui reliquarum passionum, rerumq; oīm vires, & reliquæ percipiendæ sunt conditiones, motuūq;, quibus à singulis cōmotus est, memoria, cognitioq. seruanda, retinendaq. est; & ex ijs remotarum, & presentium etiam, at quarum non oēs conditiones manifestæ sunt, quæ latent, intelligendæ sunt oēs; & modus insuper, quo quæ spiritus portiones patiuntur mala, reijciantur, & quibus opus habent, comparentur, motus nimirum inueniendi sunt, quibus illa oīa peragantur; & singula spiritus portiones ijs cōmouendæ; deniq; quia reficiendæ sunt omnes: vtq; spiritus vniuersitas eiusmodi sedi, itaque constructæ, cuiusmodi cerebrum est, & quomodo cerebrum constructū videtur, & cerebro omnino indenda fuit. Itaq; quoniam, si qui in animali sit sensus, corporis vniuersi, vel partium, in quibus fieri videtur, aut internarū cuiusvis, ex ijs, quæ paulo crassiores, manifestæq; sunt, formæ, naturæq; attribuitur, si vni omnino non assignetur spiritui, nec modus, quo quæ diuersis in corporis partibus sentiuntur, sentiri possint, nec quo, quæ in singulis percipiuntur, vni, eidemq; oīa percipiantur, innotescantq;, nec quo ita in rerū singularum sensu animal afficiatur, vti affici videtur, nec quo præteritarum passionum, præteritorumq. motuum memoria seruetur, & singuli, vbi libitū est, recolantur, intelligere licet; manifestissimus verò is sit, si spiritui nervoso in genere contento assignetur; & ita corpus vniuersum constructum est, vt quæ sentienda, intelligendaq. sunt, inexistēs spiritus sentire, intelligereq. optimè possit omnia: vtq; vel si num partium, in quibus motus sit, naturis, an & ipsi spiritui attribuendus sit, nō dum intuitis, motum itidem non corporis vniuersi, singularumue eius partium formæ, sed & ipsum spiritui nervoso in genere contento attribuendū esse statuere liceat; age tamen ipso etiam in motu id inquiramus. Conditiones nimirum, quibus substantiam, cui aīalium motus attribuendus est, donatam esse oportet, tum & num ij corporis partium moles, an vnus modò spiritus nervoso generi inexistens donatus sit, intueamur.

QVALEM ESSE OPORTET, QVAE ANIMALIS CORPVS

commouet substantiam, & spiritum omnino eam esse nervoso generi inexistentem.

Cap. XIII.

VNIAM calor, vel si propria natura mobilis est, & summo opere motu gaudet, non subiecto in qualiuis, sed ei modò inexistens, quod tenuissimum, proindeq. & leuissimum fuerit, moueri videtur; itaq. entia nulla prorsus, at ea modò moueri apparent, quæ summa donata sunt tenuitate; & motus, quos externæ corporis partes, & internarum etiam quædā adunt, sentientis, intelligentisq;, & huius omnino arbitrio, imperioq. eos adūt; quæ

R nimirum

nimirum ibi modò mouentur, ubi sentiens, intelligensue amplexandum quid, reiiciendumue, decernit; & quos sentiens summo opere adi appetit, si intelligēs non adendos statuit, nihil eos adunt; & motus nequaquam simplices, vniformesq. sed qui mille assidue variandi sint modis, quoru omnino rationem, modumq. nisi vna, eadēq. intelligenti sit mouens, ignoret hęc prorsus. Præterea & quoniā parti cuius, cui laboriosus, difficilisue quispiam adendus sit motus, & ad quem adendum partium reliquarū opus habeat ope, promptissimè inferuire videntur oēs; & quapiam molestia affecta, si non reliquæ omnes, at brachia certè, manusq. statim ad eam conuolant, quod molestiam infert, vt amoliantur; quin, vt ne quædam offendantur, se ipsas aduenientibus obijciunt iētibus: liquidò utiq. patet, substantiam, cui motuum adēdorum facultas attribuēda est, longè tenuissimam, sibi q. ipsi continuam omnem, & nō sibi ipsi modò, sed sentienti, intelligentiq. vnā, eādēq. esse oportere. Neq. enim nisi summa donata sit tenuitate, vel si nulla ipsi corporis moles uectanda foret, se ipsam commouere queat: nec nisi sibi ipsi continua, & non sibi modò, sed sentienti, intelligentiq. vna, eadēq. sit; quos adendos illæ decernunt motus, benè interdum laboriosos, molestosq., & nequaquam (vt dictum est) simplices, vniformesque, qualibus vnīs mobilia entia natura moueri gaudent, & moueri videntur, sed qui assidue immutadi sint, edere velint, sciantue. Substantiam ergo, cui animalium corpora commouendi facultas tribuenda est, huiusmodi esse cum oporteat; liquidò patet, nec corporis partium, quæ motus adere videntur, neq. ijs inexistētium neruosi generis portionum, naturā esse. Nam utreq. longè corpulentiores sunt, longeq. grauiore, quā vt à proprijs naturis moueri queant: & ratiocinandi facultatem ijs indere cum non liceat, nullos prorsus ijs motus, at eos certè minus, qui ratione quadam adi videntur, attribuere ijs licet. Nervosum præterea genus, (cui omnium consensus motus edendi facultatē attribuit, & necessariò attribuenda est; siquidem eē modò partes moueri videntur, quibus quæpiam ipsius portio indita est; & ea abscessa, offensaue, nullo amplius commouentur motu) manifestè sui natura immobile est, demortuumque. Nam cerebrum, à quo manifestè principes ipsius portiones deriuāt, & à quo mouendi facultas ijs indi videtur, sui natura penitus immobile est: & nerui quiuis, si quispiam eos subeat humor, spiritui nimirum, qua in eos illabatur, via obstruatur, se se mouendi facultate spoliatur omni; & ea rursus donantur, si humor discutiatur; si scilicet, qua in eos illabatur spiritus, via aperiatur. Id quod pulcherrimè Galenus nos docet; dum digito illam reituit, non digito, sed spinalis medullæ portioni, è qua, qui cum fertur in digitum, exoritur neruus, proindeque & neruo ipsi rebus appositis, à quibus neruo inexistens humor, qui ne spiritus cum subiret obstabat, in statū ageretur omnis. Vt (quod dictum est, substantiam inquirentibus, cui qui animali sit motus, attribuēdus esset, vel si neruoso generi spiritus nullus inesse visus foret, à quo ipsius portiones, quæ commoueri videntur, commoueantur, necessariò ijs omnibus indendus foret. At age, num (quod dictum est) si non omnes, at insignes certè partiū motus intelligentis imperiò fiant, num scilicet, quos principes neruosi generis portiones adunt motus, iuxta vniuersitatis in cerebri ventriculis residentis decreta eos adant, vel satis (vt videtur) conspectum, amplius inspicimus: tum & modum, quo ad quos, quantosque collibitum ei est, illas agat motus, & quo singulæ spiritus portiones corporis partes, quibus inexistunt, commoueant; siquidem & is declarandus est. Et is amplius, quo è quibusuis in quasuis, & ex inferioribus in superiores vasorū partes succos quosuis ijs inexistens agit spiritus, satis quidem (vt existimo) in eo expositum commentario, in quo animal vniuersum ab vnica animæ substantia gubernari declaratum est, quantum præsentem ad inquisitionem pertinet, intueamur.

SPIRITVS PORTIONES OMNES VNIVERSITATIS

arbitrio, & ab ipsa omnino moueri vniuersitate.

Cap. XIII.

SPIRITVS portiones, quæ neruis, musculisque insunt, quos adunt motus, vniuersitatis arbitrio eos adere, & inde (vt dictum est) intelligere licet; quod motus adunt, quos non quæuis spiritus portio, sed ea modò, cui ratiocinandi facultas tributa est, adere sciat; & quod quos illa adendos motus decernit, vel si summis ijs laboribus, summisque adendi sint molestijs, statim eos portiones, quibus adendi sunt, adunt omnes; & à quibus abstinendum statuit, vel si summa ab ijs voluptate afficiantur, summaue exoluantur molestia, abstineant ab ijs tamen. Præterea, & quod vniuersitate vehementer affecta, vehementer videlicet quid appetente, exhorrenteue, motus portiones adunt, quos nihil illa commota, & proprijs omnino viribus adere nequeant prorsus. Præterea, & quod nauigationis, ciborumque, qui stomachum olim fecere, memoria, & conspectus amplius nauseam, stomachumque facit. Quoniam enim motuum, qui in portionibus sunt, non ipsis in portionibus, sed omnium vnā in vniuersitate memoria seruatur: utique quos hæc illorum excitat, in vniuersitate exciter, & ab ea portioni communicentur, quæ illis olim ab ipsa commota fuit, oportet. Quin & quæ venarum, arteriarumque, & reliquorum vasorum fibris insunt spiritus portiones, vel si quod assidue succos, quibus oblectantur, attrahunt, & qui molesti sunt, expellunt, assidueque illas expandunt, contrahuntque, nullo vnquam voluptatis, molestieque, qua impulsæ illa omnia operantur, vniuersitati factis sensu, nullamque hæc illarum motus sistendi, immutandiue facultatem obtinere videntur, itaque suspicari licet, proprio illas moueri arbitrio; vniuersitatis tamen arbitrio & ipsas moueri existimandum est. Si quidem letitia, timoreque, & affectionibus alijs agitata vniuersitate, summo opere pulsus immutari videntur; & perpetuò tales sunt, quales ad presentia mala amolienda apertissimi sunt; vel si pulsantem portionem nihil eam attingant, & quales ea modò adere ferat spiritus portio, cui & partium singularum mala, & modus insuper, quo propulsanda ea sunt, notus sit. Id verò, & alij multi, & præcipue qui spiritum immutuo, aliud malum nullum animali passo sunt, manifestè declarat. Quoniam enim (vt dictum est) præterea frequentiores sunt, vt maior euaporationis copia, qua præcipue spiritus reficitur, è sanguine in arteria in plexum reformatum complacata contento, educatur: utique si spiritus ei existens proprio arbitrio frequentius eas agitet, & vniuersitatis immutationem, & frequentiore arterie agitatione copiosiore euaporationem educti, ex eaque illam nutri, res omnino intelligat oportet, quæ qui vniuersitati manifestissima sunt, vel ipsis intuemur oculis; at qui portioni plexui reformati inexistenti nota sint, longè ægerrimè imaginari licet. Præterea, & quod vbi necessitas quæpiam portionem quampiam certa quapiam ratione pulsare cogit, eadē & reliquæ, vel si nulla & ipsas ita pulsare necessitas impellat, pulsant omnes: vt dicto in pulsu, & in eo itidem, qui pulmone inflammato sit, & in alijs intuei licet. Propterea enim ille frequentior vbi que sit, quod se se vtrito reficiat vniuersitas, sanguinem in plexu reformato contentum frequentius exagitat; & hic veluti ferrans, quod tumefactus, induratusque pulmo nihil se se expandentibus arterijs cedit; itaque si eque expandantur vniuersæ, necessariò ijs inexistens spiritus comprimatur. Id igitur ne fiat, aut vt minus fiat, non æque arteriæ vniuersæ, sed alia parte magis, alia minus, quomodo & pulmonem tumefactum esse, existimare licet, Amplificari eas oportet. Itaque quoniam & reliquæ eadē expanduntur

ratione; bene rationi congruum est, portiones itidem arteriarum fibris inexistentes iuxta vniuersitatis imperium eas expandere. Neque enim si proprio eas expandant arbitrio, cur qua vni modò celeritate, rationeque expandendæ sunt, ea & reliquæ expandant omnes, à nullà, vt ita expandant, impulsæ necessitate, & iniucundius fortè ita expandentes, intueri non licet. Et quæ fibris inexistant portiones, summa & ipsæ operantur ratione; quæ nimirum (vt in dicto amplius expositum est commentario) diuersis vasis eiusdem inexistentes fibris, non omnes simul eas intendunt, remittuntque, sed quas oportet tantum. Itaque reliquis quiescentibus vnas modò, modò alteras, interdum & omnes simul intendunt, remittuntque. Quoniam igitur quæ vasorum fibris insunt spiritus portiones quos ædunt motus, iuxta vniuersitatis arbitrium eos ædunt; & vel si eos sistendi nullam ipsa obtinere videtur facultatem, ipsi tamen eos attribuerelicer. Siquidem (vt in dicto amplius declaratum est commentario) eo se ipsam, proindeque & portiones conseruandi, proptereaque & quæ adsunt bona amplexandi, malaque amoliendi appetitu tenetur; vt quin illa assidue attrahat, & hæc amoliatur, cohibere se se minimè queat. Et motus omnino, quos in læticia, alijsque affectionibus, à bonis scilicet, malisque impulsæ ædit, quæ nihil dum ipsam fouent, oblāduntque, at in posterum alterum fieri sperat, timetque, quos, quia degenerem eam, vilemque, aut furiosam ostendunt, cohibere summopere appetit, cohibere cum nequeat; cur quibus, quæ modò oblectant, fouentque, attrahit, & molestia, maloque quæ afficiunt, amolitur, quod eos sistendi impotens videtur, non ab ipsa eos ædi existimandum sit? Postremo, & quod si portiones omnes vnus vniuersitatis arbitrio operentur, rectius omnino operentur; & modus, quo huic illarum omnium passiones, & illis omnibus singulis huius motus nullo temporis momento communicentur, satis est, vt existimo, declaratus: vtique quos singulæ ædunt motus, iuxta vniuersitatis decreta eos ædere, & non rationem modò, modumque, quo ædendi sunt, ab ea singulis preberi, sed moueri omnino ab ea singulas, existimare licet. Etenim vniuersitatis arbitrio portiones vt moueantur, aut illius hæc intellectionis participes assidue fiant, & quos ædendos illa præcipit motus, libenter hæc edant, quod ipsam vt communem omnium parentem, reginamque obseruant, veneranturque, & quæ præcipit omnia, in coramune omnium bonum præcipere intelligunt, aut inuitas illas ad quos collibitum est, hæc agat motus, oportet. At qui illud fiat, qui scilicet vniuersitas in cerebri ventriculis residens porcionibus, manibus, laringique, & reliquis inexistentibus corporis partibus modum, rationemque, qua motus immutandi assidue sunt, indat, longè obscurissimum est; quomodo verò quos ipsa ædit motus, his communicet, clarissimè in motibus aque, aerisque portioni cuius inditis, intueri licet. Nam si à quantulo, uis aere, & quantula uis impulsio ui, non subsequenter modò, sed circumstuum aerem vniuersum impelli, iisdemque commoueri motibus, in sonis sentimus omnibus; quos nimirum vehementiores quidem è proximo, eaque è parte, in quam aer impellit, at eosdem prorsus, & è longinquo, & vndequeque sentimus: vtique & à commota à spiritus vniuersitate contiguas portiones, & multò etiam robustius impelli, iisdemque agitari motibus, arbitrandum est; quæ nimirum, quod densis, renitentibusque continentur in rebus, proindeque (quod acri licet) veluti in latera diffundi, & impellentis motum, vel si languidissimus is sit, præuenire non possunt, quouis ab vniuersitatis impulsu propellantur, eiusque commoueantur motibus, oportet.

QVOMOD

QVOMODO SPIRITVS CORPVS COMMOVET.

Cap. XV.

MODVM porrò, quo portiones singulæ partes, quibus insunt, quibus collibitum est, agitent motibus, quo uidelicet secum eas gestent, si exponamus; nihilo minus superflui sumus, quam si & modum, quo partes ipsæ circumposita tegumenta, quibus ipsæ commouentur, commoucant motibus, exponamus: idem. n. vterque est. At is fortè inspicendus est, quo tantulus spiritus tantam membrorum molem sustineat, ueterque. Rerum nimirum omnium conditoris De i sapientia suspicienda est, admirandaque; qui ita animalium corpora construxit; ut eorum partes, uel si graues sint omnes, deorsumque omnes vergant, veluti mutuo se ipsas fulciant, sustineantque; itaque singulæ reliquarum pondus spiritui imminuant, & ad alias commouendas adiumento sint; & alterum modò crus cum ueteret, corpus vniuersum quod collibitum est, agat. Nec tamen vel adeo concinne constructum nactus spiritus tegumentum, diu id vestire, sustinereue potest; quod magno omnino labore, & sustinet, & uetat; & è concalescentis præsertim partibus assidue elabens, ita tandem imminuitur, ut earum oneri sustinendo impar fiat. Itaque quiete, & refectioe opus habens, reliquis è sedibus in eam se se vniuersus recipit, in qua nullum ei sustinendum est onus; & in qua res adsunt, è quibus refici queat; in cerebri scilicet ventriculos: proindeque quales sui natura illæ sunt, immobiles fiunt, demortueque.

QVOMODO SPIRITVS SVCCOS VASIS INEXISTENTES

è quauis ipsorum parte in quamuis agit. Cap. XVI.

QUONIAM sanguinem, succosque alios, & res omnino omnes, quæ vasis insunt, vel bene graues, corpulentæque ex inferioribus ad superiores corporis partes agi videmus; & non alia id ratione fieri existimare licet, nisi inferioribus vasorum partibus ita assidue constrictis, ut nullo preinexistentibus rebus reliquo facto loco, necessario in superiorum adigantur; & cum venis, tum vasis reliquis omnibus fibræ, & (vt Galeno, & nobis etiam in dicto expositum est commentario) bene eque variegatæ, eaque intertextæ sunt ratione, ut intense in unum colligantur, proindeque & vasa, quibus intertextæ sunt, intendantur, constringanturque: utique ubi sanguis superiores ad partes agendus est, inferiores fibrarum, venarumque, quibus affixe sunt, partes constringi, itaque & sanguinem in superiorem agi illarum partem, assidueque id, dum sanguis, quas ad partes agendus est, agatur, fieri necessario existimandum est. Et quoniam, & sanguis, & succi reliqui eas ad corporis partes agi videntur, quæ ipsis opus habent, & noxii qui sunt, grauesque ex omnibus expelli; & fibrarum naturæ, nec se se intendendi, constringendique facultas, neque is indi potest sensus, quo circumpositarum partium necessitates ut sentiant, donatas esse oporteat: necessario utique substantia ijs indenda est; quæ sui natura bene mobilis, & exquisitissimo donata sit sensu; & quæ & vasorum fibris, & neruoso generi inexistat vniuerso. Neque enim nisi partibus insit omnibus, omnium necessitates percipiat; & nisi mobilis sit, nequaquam circumpositas fibras, vt liber, intendat, remittatque. Intendit porrò, remittitque, non pondere eas grauant, leuantque; sed per eas means. Copiosior enim in ipsas illapsus, quam vt qui ipsis inest porus liberum, parentemque spiritui præbeat transitum, itaque ne ulterius progrediatur, fibrarum caro obstat, impellit eam spiritus, secumque agit. Nam, etsi vasis densiores, durioresque sunt fibræ; cedunt tamen, & se expandi, extendique sinunt. Itaque, quod dum extenduntur, dum scilicet in longius

R 3 gius

gius protrahuntur spatium, in se ipsas contrahuntur, quæ præsertim vasis intertextæ sunt, quæ angustiori, quam ipsa sunt, appensa sunt rei; & in angustius etiâ definunt: utiq. & vasa constringantur, inexistentesq. succi in quam spiritus tendit partem protrudantur, oportet. Vbi scilicet è vena è iecinore emergente cor versus sanguis mittendus est; fibras venæ pari intertextas, quæ iecur versus, sanguinis omnino, qui ducendus est, veluti à tergo est, modò, qui dictus est, intendens, colligensque, ita & venæ partem intendit, cōstringitque; ut nullus inexistenti sanguini, vel multò quàm opus est, angustior relinquatur locus. Itaq. inde is depulsus, anteriorem in partem, & cor versus, in patentem nimirum adigitur locum; quem postea & ipsum eodē modo occludens spiritus, ulterius etiam agit; nec loco cedentem, fugientemq. sectari cessat vni-quàm, donec quò decretum est, eum egerit. Itaq. modus, quo & externi, internique animalium motus fiunt, si ab inexistente, & motu spiritu fiant, ipsis (ni fallor) oculis intueri licet. Rationes modò id finant; quibus persuasus Aristoteles, nequaquam à corporea, motaq. anima animalium corpora moueri contendit. Age itaque hæ primū examinentur. Neq. enim, & quæ animam ex se mobilem, & totam ipsam motam, se ipsam totam, & corpus secum mouere negant, eadem illis, quæ cælum ab immotis motoribus, & omne, quod mouetur, ab aliquo tandem immobili moueri oportere asstruunt, quòd nihil ex se mobile esse possit, quòd totum motum se ipsum moueat totum, satis (reor) in superioribus reiectæ commentarijs, sed reliquæ; si quidem & ipsæ in iisdem explicatæ non sunt; tum & modus, quo ab immota anima Aristoteli mouentur animalia, exponatur, examineturque.

RATIONES, QVIBVS ARISTOTELES MOTIVAM ANIMAM incorpoream statuit, atque immotam, exponuntur, reijciunturque.
Cap. XVII.

SI anima (inquit) corporea sit, corporum omnino more proprium ipsa motum, & proprium item habeat locum, ad quem natura feratur; & in quo natura quiescat: quin & vi moueri queat, & in nō naturali esse loco. At violentos animæ motus, vel violentas quietes, nō fingere quidem licet. Vno præterea motu animalia mouerentur, si ab anima corporea, & mota ipsa moueantur. Neque enim (quod elementis omnibus, omnibusq. negatum est corporibus) pluribus illa, contrarijsque motibus moueri queat. Tum si corpus mouet, quòd mouetur ipsa, & locali commouet motu; motu & ipsa locali moueatur, necesse est. E corpore igitur egressa, si liber, rursus illud subeat, & demortuum iam rursus vita donet: mortui igitur reuiuiscant. Præterea si se ipsa (inquit) mouet anima, & ut anima itidem moueatur, necesse est. Neque enim secundum aliud mouet, & secundum aliud mouetur. Mouet autem ut anima; & ut anima igitur mouetur. At omne, quod mouetur, & ab eo recedit, à quo mouetur; anima igitur quatenus anima mota à se ipsa, & ab animæ recedit natura. His (ut videtur) rationibus adductus Aristoteles, motiuam animam, & incorpoream statuit, & immotam. Quæ omnes quidem ex ijs, quæ dicta sunt, declarata, reiectaq. videri possunt: at amplius eas tamen explicare, soluereque, ne grauemur. Rectè quidem Aristoteles, si corporea ponatur anima, proprium ipsius efflagitat locum: non si quidem corporea existens nulli è primis similis sit, cognataque. At egressa, vel extincta anima, ad terram decidere, & vel omni effuso sanguine, proprio nimirum onere imminuto, grauiora fieri animalium corpora intuitus, substantiam viuus ijs inesse intelligere poterat, cælo similem, cognatamque; quæ ad ipsum ut ad proprium locum, propriamq. tendens vniuersitatem, dum inest, sustinet illa, ad cælumque agit. Cælo porro similis, cognataq. conspecta; & summè mobilis, & omnibus moueri apta motibus,

ribus, videri poterat. Quæ enim natura mobilia sunt, omnibus mobilia sunt motibus: ut in superioribus declaratum est commentarijs; & ignis ipse manifestat, æquè omnibus seruatus, viuificatusq. Nec è corpore egressa rursus subire id velit; quin rectè ad cælum, ad propriam nimirum tendat vniuersitatē, veluti tenuia entia quæuis. Absurdissima certè ratio, quin sensui, rerumq. naturæ maximè dissentiens, aduersaq.; quæ, si se ipsam moueat anima, & ut anima moueatur, ab animæ eam natura recedere, statuit: quæ nimirum inde Aristoteli pendet; quòd alterationi motus secundum locum idem positus est. Non. si communi tantum motus nomine, & alteratio, & latio Aristoteli appellatur; sed sub eadem vtraq. continetur ratione. Itaq. quæ alteratis eueniunt, motis itidem quibusuis, vel ijs, quæ natura mouentur, euenire supponit; & perperā prorsus. Siquidè alteratio (ut amplius in superioribus declaratum est commentarijs) quàm longissimè à motu differt; & contraria omnino alteratis, ijsq., quæ natura mouentur (de quibus sermo est) eueniunt. Alteratio enim ab aliena fit ui; & quæ alterantur, nihil quidem à proprio loco, at à propria omnia dimouentur natura. At motus à propria motorum æditur substantia; nihilq. ea dū mouentur, à propria recedunt natura, sed in ea magis seruantur; quin neq. à proprio fortè dimouentur loco. Neq. enim quæ in se ipsis, & in proprio, & vno, eodemq. circūuoluuntur in loco, locum mutare videntur. Cælum certè, corpusq. ei suppositum, æterno, nihilq. cessante vnquam deterri motu, & nihil propterea corrupti, intuenti Aristoteli, nequaquam, ne si se moueat anima, à propria dimoueatur natura, & in continuo lapsu, fluoreq. sit, verendū erat; sed potius mobilis sui natura conspecta, ne corrumpatur, si à motu cessat vnquam. Nam mobilem ipsi in primis Aristoteli visam fuisse, & aliam omnino à corpore, non suspicari, sed ipsum manifestè id enuntiantem audire licet. Ab anima quidè animalium corpus moueri, nihil (inquit) dubitare contingit: manifestè enim ab anima mouetur. At id modò inquirendum, quonā pacto anima mouet. Videtur enim ita mouere, veluti nauta nauim; distincta nimirum à corpore, separataq. Siquidem animalium præcipuè exemplo, cælestes etiam orbes, & quæcunq. mouentur, à separato, distinctoq. moueri contendit. Separata porro à corpore, & corpus mouens, corporea sit necesse est; & mota ipsa corpus moueat. Neq. enim incorporea si sit, immotaque, modus, quo corpus moueat, reperiri potest vllus. Vllas certè si sit; utiq. ab Aristotele inuentus foret, tanto ab eo studio, tātòq. inquisitus labore. Nam qui ab eo ponitur, non absurditatum modò plenissimus est, sed ridiculus interdum, interdum qui mente concipi nequeat, & quem ne ipsi quidem Aristoteli placuisse, existimare liceat. Verum ne sycophantarum more agere videamur, ipsum Aristotelem illum explicantem audiamus: nec rem paulò altius petere grauemur. Non modus scilicet tantum, quo animalia Aristoteli mouere placer, explicetur, examineturque, sed & quæ illum exponens tradidit omnia, si non ad propositum negotium valde necessaria, ad vniuersi certè (ut ipse inquit) cōtemplationem, & ad motus etiā ipsius declarationē spectantia.

MOBILIA ENTIA OMNIA AD MOTVM ABENDVM IMMOTO externo, animalia verò interno etiam Aristoteli opus habent.
Cap. XVIII.

Videtur (inquit) aliarum motionum initium id sit, quòd se ipsum mouet, huius autem, quòd mobile est, propterea, quòd primum motus omni motu vacat, determinatum est prius; cum de sempiterno motu, vtrum sit nec ne, & si sit, quidnam sit, constitutum est. Hoc autem non solum vniuersali ratione accipere oportet, sed in singulis etiam, & sensilibus, quorum gratia vniuersales querimus rationes, & quibus illa accommodari oportere, existimamus. Etenim & in his manifestum est, nō posse quicquam moueri, nisi aliud quiescat.

quiescat. Ac primum quidem in animalibus: oportet namque si pars aliqua mouetur, quiescere quippiam. Et hanc ob causam articulorum flexus animalibus insunt. Flexibus enim ut centro quodam vtuntur: quod tamen non ut in mathematicis verè vnum, & impartibile esse oportet. Quandoquidem in illis nullus fit motus: in animalibus verò, in quibus motus fit, ubi mouetur, ac flectitur, in duas diuidi videtur. Alia enim eius pars mouetur, alia quiescit. Initium certè eiusmodi est, ut inferiore parte mota ipsum semper quiescat: ut brachio quidem moto cubitus: toto verò mēbro humerus: & ribia quidem mota genus: toto verò crure, quæ ischia dicitur. Quod igitur vnumquodque in se ipso quiescens, quippiam habere oportet, unde motionis est initium, in quo innixum totum simul, & per partes moueatur, manifestum est. Verum tamen id quiescens, quod in motis est, ad motum peragendum satis non est: sed alio omnino extrinseco quiescente, motuque omni carente opus est. Et operæpretium esse videtur, accuratè de eo, quod dictum est, perscrutari: contemplationem enim quandam habet, non solum ad animalium, sed ad ipsius etiam vniuersi motum, ac lationem pertinentem. Quemadmodum enim, ut animal moueatur, non interno tantum immobili, sed externo itidem opus habet; quandoquidem si id super quo mouetur, semper cesserit, velut harena muribus, nihil sanè progredietur; nullusque prorsus progressus fiat, nisi stet; neque volatus, aut notatus, nisi aer, & mare resistent. Et hoc quidem, quod sic immobile est, aliud ab eo, quod mouetur, necesse est esse; & totum à toto, nullamque rei motæ portionem esse. Sin secus fuerit, animal non mouebitur. Id quod inde manifestum est, quod si quis nauigium extrinseco propellat conto ad malum, vel ad aliam ipsius partem innixus, paruo negotio illud mouet: contra, si qui id agere contendit, in ipso sit nauigio, minimè illud moueat vnquam; neque si Titius ipse propellat; aut Boreas ex ipso sufflet nauigio; si quidem eo modo quemquam efflare contingat, quo pictores faciunt, cum ex se ipso quemquam spiritum emittentem fingunt. Siue enim leniter spiritum, siue ita vehementer emittat, ut maximum efficiat ventum; nihil tamen commouebit: quod nimirum, ut quis aliud propellat, commoueatque, ad suarum quampiam partium primò inniti oportet; tum & hanc ipsam partem ad externum quippiam quiescere. Qui autem nauigium propellit, cum ipse in nauigio sit, nullique externo innitatur; rationabiliter nauigium non mouet. Qui verò extrinsecus propellit, aut trahit, sanè mouet: nulla enim nauigij pars est. Ut suspicari quis possit, celum etiam ipsum, quod moueri possit, immotum quippiam oportere esse, quod omni penitus motu careat; & quod nulla celi sit pars, neque in celo omnino sit. Siue enim motum ipsum celum mouet, aliquod sanè non motum attingens mouere ipsum necesse est; & id nullam mouentis partem esse; siue continuè immotum est id quod mouet; nulla itidem motæ rei erit pars. Quod igitur ad vniuersam naturam sic se habet, ut terra ad animalia, & ad ea quæ per se mouentur, ex huiusmodi quippiam suspicari poterit. Et nequaquam immobile id, aut Atlas (ut poetæ fabulantur) aut terra omnino, cui ille innititur, videri potest. Nulla enim pars vniuersi pōnda esset terra. Tum præterea mouentis robur, & quiescentis æquabiliter se habere oportet: est enim robur, & vis, quæ quod immotum est, manet, sicut quæ motor mouet, & quæ æquales sunt vires à se inuicem nō patiuntur. Sed quod mouet, vel à motu prohibet, quod agit omnino, virium robore exuperet, necesse est. Quamobrem siue Atlas, siue aliud quippiam sit, quod mouet; ex ijs quæ intra continentur, tetræ omnino vis, quæ manet, celi vim, quæ mouetur, excedat oportet: sin minus de medio, deque sui ipsius loco dimouebitur terra. Tantum igitur terræ in quiescendo robur esse oportet; quantum celum vniuersum, & ipsius habet motor. Quod si hoc fieri non potest; neque ut celum quopiam, quod intus sit, moueatur, fieri poterit: ita ut extra celum immotum quippiam esse, & quiescens, quod nulla illius pars sit, existimare liceat. Fortè enim inconueniens sit, si motionis principium intus sit. Quamobrem ita existimanti-

mantibus rectè ab Homero fuisse dictum videri poterit.

„ Sed vobis celo nunquam deducere ab alio

„ Ad terram dabitur summum, omnisciumque tonantem.

„ Non si peruigili studio, summoque labore

„ Dij, deaq; omnes pariter trahere inde velitis.

Quod enim immobile est, à nullo moueri contingit. Age verò priusquam modus, quo animalia Aristoteli moueri videntur, exponantur, hæc examinentur. Ita enim veritas magis, minoreque innotescet labore.

MOBILIA ENTIA AD MOTVM AEDENDVM IMMOTO

nullo opus habere.

Cap. XIX.

ECCE quidem Aristoteles, vniuersales rationes singularibus rebus conuenire, consentireque, oportere statuit, & nisi in ijs congruât, reiiciendas prorsus esse: quæ scilicet ex ijs, quæ in singularibus percepta sunt, constituendæ sunt omnes; ut si eius generis rebus omnibus non conueniant, veras esse existimare non liceat. At illud mirari licet, quod efficiens motus principium (id enim motus æternitatem explicanti Aristoteli inquisitum est) ab immoto motore ijs, quæ natura mouetur, tribui id oportere, inde etiam comprobare velit; quod animalia ut moueantur, immoto quopiam externo opus habent. Cur enim (quod euenire verè videtur) non ab anima, vel ab alia quavis re se se mouendi facultatem illa concipiant, at quæ satis non sit, sed immota etiam re opus habeant, super qua moueantur, & à qua veluti sustentantur, non adeo ex se mobilia, leuiaque, ut se in sublimi sustinere queant vniuersa? At detur hoc Aristoteli; & num mobilia quæ sunt entia, & celum etiam ipsum immoto externo, & quod nulla eius pars sit, cui innitatur, opus habere existimandum sit, propterea quod animalia, & ubi mouentur, & ubi quid propellunt, illo opus habere videntur, consideremus. Id porro ut innotescat, & celi, & animalium, si non constructio, naturaque omnis, at ad motum saltem vis inspicienda omnino est. Et si quidem eadem vtrorumque visa fuerit; celum itidem non externo tantum, sed interno etiam immoto, veluti & animalia, indigere, rectè Aristoteli positum sit. Sin secus; incensandus omnino is sit, qui entia diuersissimis operandi viribus donata, eadem ad operandum ope opus habere velit. At animalia non loco fortè magis à celo, quàm se se mouendi facultate, & robore distare videntur. Nec propterea, quod illorum motus præ huius motu immobilitas videri potest; sed quod celum vniuersum simul, & perpetuò, incessanterque mouetur, ut motu summo opere oblectari, seruarique existimandum sit: animalia verò magna eorum quiescente parte mouentur; & nō diu moueri possunt, sed modicum quid commota defatigantur, maximeque motum auersantur; & nisi moueri cessent, corrumpantur etiam à motu. Non scilicet (quale celum existit) animal itidem vniuersum mobile est, sed eius modò (ut dictum est) anima, spiritus nimirum neruoso generi inexistens; corpus verò penitus per se est immobile, & ad terram vergens, declinansque; & quod statim ad terram delabatur, decidatque, & immotum ibi iaceat, nisi à spiritu subleuetur, sustenteturque, & commoueatur. Perexiguus porro existens spiritui, vel summè ipse mobilis, & ad celum, ut ad propriam tendens vniuersitatem, longè tamen abest, ut corpus vniuersum, vel eius etiā partes in sublime agere, & diu in sublimi sustinere possit; sed earum oneri cedit, & deorsum ipse non à corpore modò vniuerso, sed à partibus etiam detrahatur. Rebus igitur (ut dictum est) opus habet, quæ ad eas sustentandas adiumento sint; quæ scilicet earum ad inferna delapsum prohibeant: terra nimirum indiget, quæ vniuersum ipsum sustineat; eiusque pondus quoquo modo spiritui imminuat; tum, & ossibus, ac

liga-

ligamentis, quibus partes innitantur, & à quibus delabentes veluti retineantur. Vbi igitur vastum quid, & quod impulsu nostrum exuperet, amouendum est, firma, immotaque re, magis omnino, quam quod propellendum est, renitente opus habemus; quæ ne aliam in partem retroagatur, retineat nos, & veluti coerceat. Quoniam enim corpore prius contracto, tum eo extenso impulsus sit omnis; & utramque in partem corpus extendi potest: si quod amoliendum est renitatur, & impelli se repugnet, nisi magis renitens quippiam obstat, in contrariam omnino partem extendatur. Separatum igitur id ab illo, quod propellendum est, sit oportet. Siquidem qui propellit, id agere omnino videtur, quod propellit videlicet à se ipso, & à re, cui innititur, amovere, separareque. Quare qui navi inexistit, naviq. inhæret, vel si Titius sit, minime nauim propellat. Qui enim eius veluti pars est, pars permanens, & idè omnino, nihilq. à se ipso diuisum, à se ipso separetur? At non si Boreas insit, statumq. emittat. Cur. n. ab ibi inexistente emissus status non aequè nauim propellat, atq. ab Hyperboreis vsq. spirans? Quin, si hirundo ea prædita sit vi, vt nauim propellere; vel alligatam trahere queat; quantumuis navi inclusa sit, vel minimum volandi nata spatium, dubio procul impellat illam, trahatq. Quid. n. obstat, quin sibi alligatâ, & trahere potens, non secum agat? Corpori certe inclusus, eiusq. mole grauatus, ac deorsum detractus spiritus, nulla vsus immotij, retinentisq. ope, non partes modò quasuis diu sustinet, commouetq. sed corpus vniuersum; neq. in rectum modò, sed in sublime eleuat, & tanisper sustinet. Quod si corpore exuatur, nequaquam immoto, vel externo, vel inter nò opus habeat vilo; sed se ipsum nullo subleuet negotio; & perpetuò, & quibusuis commoueat motibus; & multo etiâ pròptius per tenuius, quàm ipse est, corpus. & cui nihil omnino inniti queat, quàm per crassius, renitensq. : eaq. fortè per illud feratur velocitate; quæ cælum ipsum circumuolui videtur, similis ei, cognatusq. Nec verò, si quæ mouetur immoto omnia, cui innitantur, firmenturq., opus habent, & cuius immobilitas eorum, quæ mouentur, vires exuperet, nihil scilicet contrariam in partem ab ijs se se impelli sinat; quin, & ascendenti igni, & descendenti terræ dandū id sit, dubitare contingit. Aer itaq., & igni, & terræ id præstet; & ignis, & terra, ascēdendi ille, hæc verò descendendi vires ab aere, roburq. sumat; dum veluti cōtrariam in partem tendens; vterq. ab eo reijcitur. Hoc. n. pacto animalium motus, impulsusq. omnes terræ Aristoteli adiunat. Hæc si absurda Peripateticis, rediculaq. visa sint; quæ verè mobilia sunt, ad motum ædendum nullo immoto opus habere videantur oportet. At Conditoris nostri bonitas, sapientiaq. summè amanda, venerandaq.; quæ nimirum entibus quibusuis propriam ex se operandi operationem, se se nimirum cōseruandi, oblectandiq. facultatem indidit; modumq., & nihil eam aliunde pendentem, sed à propria singulis manantem naturâ. At age animæ vires, à quibus animalij corpora Aristoteli mouentur, inquirentem, exponentemq. audiamus Aristotelem.

QUOMODO ANIMALIUM CORPORA AB ANIMA ARISTOTELI MOVENTUR. Cap. XX.

De aial.
mol.

NTMADVERTIMVS (inquit) cogitationem, imaginationem, electionem, voluntatem, & cupiditatem animal mouere: hæc autem omnia ad mentem referuntur, & appetitionem. Imaginationem enim, sensusq. eundem habent cum mente locum; cum iudicandi habeant facultatem. Voluntas verò, & ira, & cupiditas appetitiones sunt: electio autem communis est cogitationis, & appetitionis. Quapropter etiam ipsum quod eligi potest. Nō enim omnium, quæ intelliguntur, electio est, sed eorum modò; quæ & appetuntur. Mouetur itaque animal appetitione, vel electione, alteratione tamen aliqua per

qua per sensum, aut imaginationem, aut cogitationem facta: sensus scilicet, & imaginatio, & cogitatio animal alterant. Sensus enim statim alteratio quædam est; imaginatio autem, & cogitatio rerum, quarum sunt, habent potestatem. Cogitata enim species calidi, siue frigidi, siue suavis, siue formidabilis, id quodammodo existit, quod vnaqueq. res: iccirco sola cogitatione perhorrescunt, & expauescunt. Omnia autem ista perturbationes sunt, alterationesque. Et organicas quidè partes affectiones præparant, appetitio autem affectiones, & appetitionem imaginatio. Hæc autem, vel cogitatione, vel sensu efficitur. Principum igitur in agendi genere ipsum sanè est, quod confectandū, aut declinandū est. Calor autem, & frigus eorum cogitationem, aut imaginationem necessariò sequuntur. Tristificum namque declinandum, iucundum verò confectandū: verum isthuc in exiguis valde obscurū. Sunt autem tristifica, & iucunda ferè oia cum frigore, & calore: quod profecto in affectionibus est manifestum. Confidentia enim, & pauores, & venerei motus, & reliqua in corpore tristifica, & iucunda, alia quidem in partibus cum frigore, & calore sunt, alia verò in vniuerso corpore: memoria autem & spes ijs ipsis tanquam simulacris vtentes alias quidem minus, alias verò magis eorum causæ sunt; & ipsæ scilicet calorem efficiunt, & frigus, corpusq. alterant. Quapropter recta (inquit) ratione constructa sunt, quæ intrinsicè iacent, & ad initia instrumentalium partium; vt commutentur, & ex compactis mollia fiant, & ex mollibus compacta, nerui nimirum, qui à corde Aristoteli exoriuntur, indeque ad organicas partes, ad manus, pedesque feruntur; quorum naturâ & mollescere, & extendi, & durescere, & contrahi apta existit. Animalia præterea spiritum (inquit) conatum habere, & ab eo robur ad motum sumere videntur. Isque ad animalis principium, ad motricem nimirum animæ vim simili modo se habere uidetur, vt in flexionibus pñctum; quod mouet, & mouetur ad ipsum immobile; & cordi inest ijs, quibus adest cor, alijs verò in parte, quæ cordi proportionè respondet; ibi nimirum singulis, ubi motiua animæ vis. Hic verò & ipse (inquit) percommode se habet, vt moueri possit, & robur præstare. Motionum namque opera sunt impulsus, & attractio. Iccirco motus instrumentum tum augeri, tum contrahi posse oportet; quod scilicet actum impellat, contractum verò retrahat: talis autem est spiritus natura; excrecescere enim, & contrahi potest. Quæ cum hoc contingant modo, & cum actiuum, & patibile talem habeant naturam, qualè sæpe diximus; quando certè contigerit, ut aliud quidem patibile sit, aliud verò actiuum, neutrique desit aliquid, quod ad eorum definitionem requiratur, confestim aliud quidem agit, aliud verò patitur. Quamobrè simul (vt ita dicatur) intelligit, quod incendendum est, & incedit, nisi quid obstitit: quemadmodum spontaneæ appellatæ machine parua mutatione facta mouentur, laxatis, se seque mutuò impellentibus uertebis, ita & animalia mouentur. Siquidem eiusmodi habent instrumenta, cum neruorum, tum ossium naturam; & hæc quidem tanquàm ibi ligna, & ferrum; neruos autem, vt vertebas; quibus solutis, relaxatisq. mouentur. Veruntamen in spontaneis quidem illis nulla sit motus diuersitas, quod nihil inalterantur; quin si maiores fierent, aut minores, iidem tamen fierent motus, in animalibus autem immutantur. Idem enim in ijs maius, & minus fieri potest, figuræque permutare, auctis partibus ob calorem, rursumque contractis propter frigus, alteratis omnino. Quod aut parua mutatio in principio facta, magnas in extremis facit differentias, non est obscurū. Siquidem remone paululum translato, magna progre fit transpositio. Cum igitur, vel ob calorem, vel ob frigus, vel aliam eiusmodi affectionem alteratio in corde facta fuerit, magna sanè in corpore differentia fiet, cum ruboribus, palloribus, tum horroribus, & tremoribus, alijsque huiusmodi. Vniuersa igitur Aristotelis de animalij motione ratiocinatio huiusmodi videtur (liceat enim breuius, quàm ab eo factum est, prolixius omnino, minusque distinctè, quàm vt facillè intelligi possit, expositam illam colligere, & veluti ante oculos ponere; vt ipsius sententia

rentia magis manifesta fiat, & commodius examinari possit.) Anima, quæ sentit, & quæ intelligit, animal mouet; quod quæ sentit, vel intelligit, ubi vel bona, sectandaq., vel mala, & declinanda ea decernit, imaginationem statim commouet; quæ commota appetitum excitat; ab appetitu verò affectiones fiunt, calor nimirum, & frigus; à quibus spiritus, neruiq; cordi, ubi scilicet affectiones fiunt, inexistentes inalterantur; & spiritus quidem veluti expanditur, amplificaturque, aut constringitur, & in angustius agitur; nerui verò, vel extenduntur, & longiores fiunt, vel contrahuntur, & breuiiores fiunt. His porro immutatis, animal moueatur necesse est. Siquidem amplificati, extensique impellunt; imminuti contra, contractique retrahunt: motus autem omnis, aut impulsus est, aut attractio, aut ex ijs compositus.

SI VERA SIT ARISTOTELIS RATIOCINATIO, ANIMALIVM
motum non animæ, sed calori, frigoriq; vel spiritus potius, neruorumq; incremento, decrementoq; tribuendum esse: at vanam omnino, falsamq; illam esse; utpote quæ neruos à corde exoriri supponat. Cap. XXI.

SI quidem vera sit Aristotelis ratiocinatio; animalium motus non animæ, sed calori, frigoriq; vel spiritus potius, neruorumq; incremento, decrementoq; tribuendus sit; à quibus nimirum proximè, nulloq; medio animal mouetur. Nā si ab anima illi augentur, imminuunturq.; non quidem à propria animæ substantia, naturaq.; sed à quapiā eius operatione, quæ nullā quidem ipsa calorem, frigusq; faciendi facultatem habeat, at quā perobscuro quodā modo calor Aristoteli consequitur, frigusq;. Ut si quidem calor ab anima fiat, ex accidente quodam fiat. & si propterea animalium motus principium animæ dandum est; non summè modo remotum id sit, & magis mehercule, quā Medæ malorum abietum Pelio in nemore inciso, sed ex accidente etiam, & quod pacto nullo in localis motus genere poni possit. Quā longissimè igitur ab eo, quod hic inquiritur, remotum, hoc est à proximo, & à proprio, & efficiente. At vana omnino, falsaq; est; quæ nimirum neruorum principium cor esse, & ab eo ut à proprio fonte eos emanare supponit. Siquidem neruos non à corde, sed à cerebro exoriri, & ex ijs vnum modò, & perexiguū eum ad cor, veluti reliqua ad viscera deferri, cuius intueri licet; & vel nihil conspectum manifestum est tamen. Siquidem nerui nihil prorsus cordi simile habent rubro, sanguineoq; albi ipsi, penitusque exangues: at cerebro ita similes, ut qui non longius ab eo profecti, ad externasq; delati partes paulò aridiores facti sunt, durioresque, nihil prorsus à cerebro differant. At Aristoteli non nerui modò omnes à corde emanent necesse est, sed arteriæ, venæq; insuper; manifestè & ipsæ moueri cōspectæ, & attrahere, eiicereque. Quæ cor quidem subeunt, at summopere & ipsæ cordis substantiæ dissimiles cum sint; non ab eo exoriri, sed ad eum sanguinis importandi, exportandiq; gratia (id quod reliquis visceribus, reliquisque corporis partibus paulò minus præstant) deferri manifestè apparent. Tum & intestina nihil minus, vesicæq; omnes; quorum nullum cum corde commercium aliquod habere videtur, & quibus omnibus, nec certis earum partibus, sed vniuersis motiua indenda est substantia. Siquidem non certis partibus, sed vniuersa, quæ commoda sunt, necessariaque attrahere, superflua verò, noxiaq; eiicere, attrahere nimirum, impellereq; videntur. Quod igitur dictum est; vana omnino, falsaque ratiocinatio Aristotelis omnis iudicanda est, qua animalia omnia ab anima cordi inexistente moueri astringit: utpote quæ id supponat, quod sensus ipse falsum esse ostendit. Ut ne examinanda quidem positiones, quibus ea innititur, videri possint. At singularum tamen fallacia, infirmitasq; manifesta ut fiat, examinentur singulæ.

AB

AB INCORPOREA, IMMOTAQVE ANIMA, ET IUDICANTE
tantum, appetenteque calorem, & frigus excitari non posse, & si excitetur, nec statim, nec ab eius iudicio, vnoque appetitu vtrumq; excitari posse. Cap. XXII.

ANIMA, ubi quæ sentit, & quæ intelligit, bona, amplectendaque, vel mala, declinandaque iudicat, ubi appetit omnino ea, auersaturque, corpus calefieri, & frigesieri, & mille afflicti modis, ipsis passim intueri licet oculis: & si corporea, mobilisque (qualis nobis posita est) ea sit, & per vniuersum corpus deferri, agitareque id queat, & (quod nobis facere videtur) venis inexistente sanguinem perpetuò secum ferat; oculis etiam ipsis videre liceat, quæ in singulis animæ iudicijs, singulisque eiusdem appetitionibus animali eueniant; cuius nimirum aduentu statim partes incallescunt, & recessu calore destituuntur. At si (ut Aristoteli placet) incorporea ea sit, & immota, vnoque in corde residens aliud nihil agat, sed decernat modò quæ sectanda, amplectendaque, & quæ declinanda sint, amoliendaque; & appetat etiam illa, hæc verò auersetur: quomodo eius iudicium, appetitumque calor consequatur, & frigus, est perobscurum, & quod nulla concipi queat imaginatione; quodque non enuntiandum modò Aristoteli erat, sed apertissimè explicandum; neque anxie id expectantes perpetuò in alium reiiciendi eramus locum. Vel hinc enim aptissimus, ubi adeò obscura, adeoque experenda res aperiretur; vel in quo animam affectibus obnoxiam corporis partium formam esse contendit. At is vtroque in alium nos locum, inq; aliud reiicit tempus; nec locum, nec tempus his aptius nancisci cum posset vllum; à rei scilicet reiectus difficultate. Quem enim effingat modum, quo incorporea, atque immota anima, neque igitur calida ipsa, nec motu corpus exagitans calorem illi indat, & nullo temporis momento? Verum enim quidem, quod Aristoteles subdit; ubi actiuum, & passiuum simul sunt, statim quidem illud agere, hoc vero pati; statim nimirum agere illud, & hoc pati quid, & à propria quid dimoueri incipit natura. At non simul actionem illum perficit, & hoc in alienam agitur naturam; quod præsertim agenti substantiæ non proximum sit, cognatumque. Sed si non penitus repugnans, in eius certè, ac contrarij medio collocatum, & veluti à natura media constitutum, æquè nimirum calefieri, & frigesieri aptum (cuiusmodi non nerui modò, sed spiritus etiam ipse Aristoteli videtur) tale quod est, ut inalteretur, tempore opus est: eoque amplius si agens natura vehemens non sit, robustaque; cuiusmodi calor, frigusque, quod anima quid appetente sit, videri non potest. Neque igitur subita hac immutatione summè opus habens Aristoteles (statim enim intelligit, vel sentit anima, & corpus mouet) tam nullo temporis momento fieri illam, absolutè proferre est ausus; sed simul (inquit) ut ita dicatur intelligit, & mouet. At esto detur hoc Aristoteli, & anima quid eligente, & appetente, vel auersante, calor in corde, & frigus statim fiat; non certè ab vno illius iudicio, vnoque appetitu, & calor fiat, & frigus. Contrariæ enim affectiones à contrarijs fiunt rebus, summa est necessitas. At non in singulis modò animæ iudicijs, atq; appetitionibus calorem fieri, & frigus, dandum Aristoteli est; sed veluti per vices calorem modò, modò frigus, & vtrumque vehemens modò, modò languidum. Siquidem motus omnis extensis modò Aristoteli sit neruis, modò verò contractis; & modò incitari, modò tardari, & nerui non ab inexistente substantia, neque alia à re, sed à calore extendi, & à frigore contrahi videntur.

S V7

UT CALOR, ET FRIGUS AB VNO ANIMAE
appetitu in corde fiant, & nervi ab ijs extendantur, contrahan-
turque; non tamen propterea animalia moveri posse,
neque verò eorum partes per se nervis solu-
tis, laxatisque. Cap. XXIII.

NEQUE si illa etiam omnia dentur Aristoteli; appetente
nimirum, aut auersante quid anima calor in corde fiat, &
& frigus; & veluti per vices spiritum ille amplifcet, nervos-
que extendat, utrosque hoc imminuat, contrahatque: pro-
pterea animalium motus ratio satis explicata videri potest.
Siquidem quæ continent, ubi quæ continentur maiora
fiant, amplificari quidem ab ijs, ac tumesceri, & propterea
ampliore etiam loco donari apparent; non tamen vna modò
ex parte, sed vndique, & nequaquam à loco, in quo posita erant, dimoueri, & in
anterioriorem propelli. Contrà, si minora, quæ continentur, fiant, quæ conti-
nent, contrahi quidem, & proprii loci parte cedere, at minimè eum totum de-
serere, videntur. Id quod Thorax declarat; qui pulmone ab inspirato aere dila-
tato, manifestè intumescere, & ampliore loco occupare, aere verò expirato,
& pulmone contracto contrahi, & loco cedere videtur, at nihil anteriori agi
in locum. Id tantum continentia, contentis maioribus, aut minoribus factis, pati
possunt, quod & pati videntur, aliud nihil prorsus. Amplificari itaque & ipsa pos-
sunt, & maiora fieri vndique, vel vndique contrahi, imminuique; minimè verò lo-
cum mutare; & in anteriori progredi, aut posteriorem. Et quæ itidem extendun-
tur, contrahunturque, ubi extenduntur, in proximum itidem extendi locum, &
ubi contrahuntur, proprii loci parte decedere, minimè verò ex eo demigrare, &
cum deserere, inque anteriorem, vel posteriorem ferri videntur vnquam. Eò ita-
que minùs (quod Aristoteli spiritus, nervique facere videntur) quibus indita sunt,
vel propellant, uel retrahant. Vt pacto nullo spiritu quantumuis, & quouis aucto
modo, & nervis quantumuis extensis, contractisque, vel solutis, laxatisque, ani-
mal impelli, aut retrahi, loco omninò dimoueri possit. Eius itaque motus latius
fit oportet, qualis ascendens est ignis, & cœli etiam ipsius; quorum motus neque
ipsis vniuersis, neque vlla eorum parte, vel aucta, vel imminuta, nec extensa,
aut contracta, nec per impulsu omninò fit, aut attractionem. Minùs etiam ani-
mal moveri intelligere licet, quod nervi, quibus illius partes veluti vinculis quibus-
dam alligatae sunt, laxentur, solvanturque; eæque illis solutis; per se, & sponte
moucantur sua, machinarum more, quæ spontaneæ dicuntur; quæ laxatis, solu-
tisque, & sese mutuo impellentibus vertebriis moveri videntur. Tantum enim ab-
est, ut nervorum solutione, laxationeque ad motum adendum partes opus ha-
beant; ut nisi bene ijs contenti, beneque robusti sint, nihil prorsus moveri, nec se
se sustinere possint partes; graues sui natura, immobilesque cum sint, & manifestè
à nervis sustentatae, motæque. Minimè præterea mutuo impulsu, veluti machina-
rum vertebrae, sic & animalium partes, sed singulae ferè per se reliquis quiescentibus
omnibus, extreme præferim moveri videntur.

Nec

NEC SI AVCTO, IMMINUTOQUE SPIRITU, ET NERVIS
extensis, contractisque animalia moueantur, motus omnis,
cuiusque diuersitatis rationem Aristoteli explicatam
esse. Cap. XXIII.

EC VERÒ si idem detur Aristoteli, & spiritus, nervorumque
incrementum animal in anteriorem, eorum verò decrementum in
posteriorem agat locum; propterea motus omnis, sed eius modò
ratio explicata est, quo partes extenduntur: esto & quo contra-
hantur, & simplici quodam, atque vniiformi modò, & veluti na-
tura, & qui nullo voluntatis imperio fisti, variariue possit. Alio-
rum modus, qui longè plurimi, longèque sunt diuersissimi, & qui assidue, & mille
variari modis, & veluti è motibus multis compositi videntur, & qui verè in no-
stra sunt potestate, & externum nullum prorsus appetente, vel auersante anima, &
qui non ab anima quauis fiant, sed ab assuetudine tantum, & edocta illis moveri, ne-
quaquam ab Aristotele ostensus videtur. Quin quàm longissimè abest, ut osten-
di ab eo possit; qui calori, & frigori spiritum illi amplificanti, nervosque exten-
denti, utrosque huic per vices contrahenti motum tribuat omnem; temere scili-
cet agentibus naturis, & quæ nec actionem sistere, nec eam variare aut sciant,
aut velint; & tandiù agant, tantumque, quandiù viuunt, & quantum possunt.
Si quid enim aliud, motus certè substantiæ summo sensu, summaque prædita
cognitione committendus est; quæ videlicet, & quæ adiuuant, quæque obediunt
sentiat, & quibus ea modis, quibus nimirum motibus, & quantis comparanda
sint, reiiciendaque intelligat. Non siquidem alia operatione vlla efficere quid ani-
mal potest. At neque substantia alia quæ sectanda sunt, vel declinanda, & quibus
vtraque motibus, intelligat, alia verò eos adat. Et manifestè huiusmodi commissus
videtur. Is enim perpetuò, tantusque ædi apparet, quali, quantoque opus est; &
& ubi noua quædam, & insueta conficienda sunt, manifestè meditari videtur mo-
uens substantia, quibus conficienda sint motibus: ut in artibus, quæ manu fiunt,
omnibus, & in cantibus videre est, saltibusque; & motus quosdam non nisi longo
usu, longaque rectè ædit disciplina. Nec quomodo partes mouenda sint, sciat tan-
tum oportet mouens substantia, sed quocumque visum est modo mouere illas pos-
sit. Mille igitur flectere modis sciat oportet, totidemque reflectere, & simul complica-
re, atque in girum agere, & ceptum, ubi oportet, sistere, aliumque, & longè à priore
diuersum auspicari. His enim modis omnibus animalium partes moveri videntur.

MODICAM PRINCIPII IMMUTATIONEM AD MOTVVM DI-
uersitatem satis esse non posse. Cap. XXV.

EC VERÒ modicam principij immutationem ad tantam motuum diuersita-
tem, varietatemque satis esse dixerint Peripatetici; & temonis id, prorsus
exemplo comprobent; in qua scilicet permagnus fieri videtur, qui perexi-
guus in temone, in motionis nimirum principio fit motus. Verum enim
quidem est, eorum, quæ commouentur, parte, qua primum mota reliquæ mouentur,
exiguam quid immutata, summopere extremam alteram immutari: at nunquam,
ut visum est, vel spiritus Aristoteli (qui dubio procul primum corporeum mouens,
primumque corporeum motum ipsi ponitur) locali motu moveri, vel nervi ab eo
agitari, commoueri videntur, sed utrosque calefieri, & frige fieri, inalterari
omninò. Is porro, quæ inalterantur, secus ac ijs, quæ mouentur, euenire appa-
ret: extrema scilicet sui parte multò minus inalterari, quàm ea, quæ principij lo-

S 2 cum

cum obtinet; utpote quæ ab agente, alteranteque absit magis: ut modica inalteratio in illorum principio facta, nulla, aut perexigua in extremis fiat; & à qua nulla extensio, impulsusque, nec contractio; attractioque fieri possit vlla. Tum ut detur Peripateticis, omnibus spiritum moueri motibus, quibus extremæ animalium partes mouentur, & nervi ab eo emanent, eique appensi commoueantur ab eo; minime tamen, qui tanta motuum diuersitas in extremis fiat, causam explicent vnamquam. Etenim quæ altera sui parte mota mouentur, si quidem rigida sunt, contentaque, nihil vnquam inflecti videntur: mollia autem quæ sunt, flexi; apta, altera eorum parte quouis commota, agitataque modo, vel quiescit altera, vel multo languidius, neque iisdem mouetur motibus, sed alijs, atque alijs confusis omnino, ac temere, non ratione, mensuraque vlla; qua summa extremæ partes moueri videntur. Ut pacto nullo, vel si quibusuis spiritus commoueat motibus, & nervi ab eo, ut à proprio principio agantur, & qualesuis ipsi existant, ijs ab eo flexi modis possint. Extremæ præterea animalium partes nihil vel principio, vel medijs commotis, ipsæ per se commoueri apparent; ut necessariò neruorum portionibus, à quibus singulæ illæ mouentur, mouens principium indendum sit. At age tamen Aristotelē audiamus vno in corde id collocantem. Fortè enim aliquid afferat, quod ibi modò locandum id esse statuatur, & ibi modò residens motus, qui in reliquis sunt partibus, addere possit omnes.

MOTIVAM ANIMAE VIM VNO IN CORDE ARISTOTELI
collocari. Cap. XXVI.

De anim.
mot. 2. 6

RIMVM, inquit, animal mouens, hoc est motiuam animæ vim in aliquo quidem principio esse, necesse est; minimeque ijs in flexibus, qui alterius quidem initium, sed alterius finis videntur: cuiusmodi brachiorum, crurumque flexus visi sunt; qui membris quidem inferioribus motus principium præbere, at idem ipsi à superioribus habere videntur; & quorum nullus prorsus totus immotus, totusque principium videri potest. Brachio enim, & membro quouis commoto, flexus, cui inniti, & à quo motus principium habere videtur, pars quidem quiescit, & pars mouetur; quæ scilicet in commoto est. Ut (quod dictum est) natura eo, ut vno, & ut duobus uti videatur. Verum in eo principio primum mouens omnino locandum est, quod nullus sit finis, sed principium omnium. Quoniam igitur & dextræ, & sinistræ animalis partes, & superiores, & inferiores, & anteriores, & posteriores, & harum quæ contrariæ inter se sunt, simul, & nequaquam quoddam dextræ, aut superioris res quiescant, sinistræ, aut inferiores moueri videntur; sed semper in superiori vtraque immotum principium, cui illæ innitantur, inest: necesse est, aliud præter has esse, quod non motum moueat (illæ enim motæ mouent) & cui illæ innitantur; idque in medio illarum omnium esse; in eoque animam locari, aliud quidem à dicta magnitudine existens, verum in ea collocatum, hoc est in corde, cui illa omnia eunire videntur. Et recta hæc, inquit, profectò accidit ratione: si quidem hoc itidem sensitiuum esse asserimus. Icirco loco, qui circa principium est, alterato, immutatoque, simul & continue partes, nervi scilicet, qui à corde enasci Aristoteli videntur, cum extenduntur, tum contrahuntur. Et vna hac in parte cum resideat anima, minimeque ijs, quæ alijs in partibus geruntur, intersit, rectè tamen fieri omnia. Veluti enim in ciuitate rectè instituta, ubi certus ordo semel est constitutus, nihil singulis, quæ geruntur, adesse principem oportet; vnoquoque, quod mandatum est, quodque ad se pertinet, agere, & aliud post aliud consuetudine efficitur. Sic in animalibus non quidem consuetudine, sed natura singulæ partes suum obediunt munus; ut nihil opus sit vnicuique animam interesse, sed ea certo in corporis principio

cipio consistente, alia quidem viuere, quia sunt annexa; proprium autem opus efficere per naturam.

ANIMAM E SEMINE EDUCTAM NON VNO IN CORDE, SED
in neruoso genere vniuerso inhabitare. Cap. XXVII.

VNIVERSA Aristotelis vno in corde animam locantis ratiocinatio independere videtur; quod quæcunque mouentur, immoto quopiam, cui innitantur, opus habeant. Et si quidem verum id sit; non inconcinne sanè, partem, cui, quæ mouentur, omnes innixe moueantur, in medio dextrarum, sinistrarumque, & superiorum, inferiorumque locandam esse, ratiocinatus sit: illæ enim omnes, & contrariæ (ut inquit) quæ sunt, simul interdum moueri videntur. Verum nulla huiusmodi animali inesse apparet. Nam corillarum quidem omnium medium, at nequaquam immotum videri potest, assiduo, incessanteque agitato motu. Minus etiā spiritus cordi inexistens; nec si sit, tantulo tantas corporis partes simul inniti Aristoteli placere potest; utpote qui eorum, quæ mouentur, vires ab eius, quod manet, robore exuperari oportere summè contendat. Ut vel hinc intelligere Aristoteles potuerit; vel si quæ mouentur omnia ad motum ædendum immoto opus habeant, minime id vnum animalibus inesse: neque igitur vno in corporis loco animam ponendam esse, & si non in vniuerso corpore, in singulis saltem flexibus. Id quod in de animalium incessu à re ipsa (ut videtur) quam scilicet proximè ibi attingit, tandem admonitus facere videtur; & quod faciendum omnino esse, animalia multa, exanguia præsertim Aristoteli item declarant; quæ in partes multas incisa, singulis diu viuere, & singulis moueri videntur, iisdemque prorsus motibus, quibus integra mouebantur. Vel ipsi enim Aristoteli propterea id fieri videtur; quod principium, hoc est motiuam animæ vis singulis illis inest. Nam quod positionis tenax subdit, propterea multis eorum in partibus motiuum inesse principium, quod illorum quodque perinde constitutum sit, ac si quippiam ex animalibus multis compositum sit; & per absurdum est; & contra proprium etiam dogma. Neque enim animali vni multas inesse animas intelligere licet; & vel ipse animalibus omnibus easdem, aut similes datas esse partes omnes, principes præsertim, contendit; & si quibusdam desint quadam, at quæ ijs proportionè respondeant adesse. Et in viuentibus (ut dictum est) perfectissimisque animalibus partes per se singulæ, seorsumque ab alijs moueri videntur: ut dubitare non liceat, motiuam animæ vim, quin animam ipsam singulis inexistere. Tantumque abest, ut ciuitatis rectè constitutæ, principisque exemplo anima vna tantum in parte residente partes per se singulas moueri posse edocti simus; ut eo præcipue partibus, quæ mouentur, singulis animam inesse, admoneamur. Rectè enim Aristoteli ciuitatis more animal gubernari videtur; et verè ciuitati per simile animal est, penè & idem. Etenim veluti ciuitas hominum cætus est, iisdem, aut contiguis inhabitans in domibus, & veluti domo in vna è multis composita partibus; sic & animal non aliud videtur, nisi anima corpori vniuerso, cuiusque partibus singulis inexistens. Et veluti in ciuitate princeps est locus; & princeps ibi sedes; quam qui vel per vices obtinet, quæ ad totius ciuitatis salutem spectant; & quæ geri oportet, mandat; nec verò domibus ea, aut vix, sed, qui in ijs degunt; ciuibus; qui non alia re vlla à principe differunt, nisi quod huic decernere, mandareque, illis verò parere, & quæ præcepta sunt exequi datum est; at neque ciuibus omnibus, sed ijs modò, qui ubi quid est peragendum, ibi sunt collocati; & qui si satis non sint, & alijs, ut eò accurrant, mandat; & si res urget, ipse etiam aduolat princeps: sic & in animalibus pars est, in qua quæ residet anima, quæ ad animalis conseruationem necessaria sunt, & prouidet, &

peragi statuit, decernitque; nō corporis partibus, & nihil percipientibus, & penitus immobilibus, & quæ si natura operetur, ad terram delabantur, & perpetuò immobiles ibi iaceant, sed sibi ipsi illis inexistenti, eique sui ipsius portioni, quæ parti inest, quæ propositus motus ædi optimè potest; & ea, ubi satis non est, alijs opem ut ferant, mandat; & ipsa etiam, quæ principem locum obtinet, eò conuolat vniuersa. Ut id modò à ciuitate differre animal videri possit; quòd qui in ea degunt ciues, quique illam constituunt, eodem quidem omnes præditi ingenio, & homines omnino omnes sunt, & qui vnum omnes videri possint, at separati à se ipsis, & disiunctique, & singuli per se existentes: in animalibus vetò quæ inest anima nihil verè à se ipsa separata, diuisa que, sed maximè sibi ipsi continua, maximèque vnita, & vna omnino, at quæ tamen, quòd diuersis inexistit partibus, in multas diuisa & ipsa videri possit. Rectè igitur (quod dictum est) ciuitati persimile, & illius more gubernari animal Aristoteli videtur: at non rectè vna tantum in corporis parte animam vniuersam locandam esse, reliquas exanimas, inanesque faciendas. Neque enim ciuitatis, principisque exemplum id nos admonet, sed in vna quidem parte principem animam, & quæ decernit, ac statuit, residere, in reliquis verò, in quibuscunque animæ operationes ædi videntur, ipsam quidem eandem animam, at quæ principi illi ciuium more pareat, eosque ædat motus, quos ædi decretum illi sit, statutumque. Non ciuibus (inquam) quibus nihil simile habent, cōferendæ erant corporis partes, sed domibus, vijsque; quæ id ciuibus præstant, quod animæ ille; ciuibus verò, quæ illis proportionem respondent animæ portiones diuersis positæ in locis. Vel è solo igitur animalium motu intelligere licet, non corporis vniuersi, cordisue formam esse animam, nec substantiā omnino in corde, ut in principe sede residentem, sed aliam à corpore, & in cerebro quidem præcipuè inhabitare, sed neruoso generi vniuerso inexistere. Huiusmodi enim existens, & externas, & internas corporis partes commouēs, & quæ in animali peraguntur, omnia peragens conspicua est, manifesta que. At corporis, aut cordis forma si sit, vel vno si in corde resideat, ne externorum quidem motuum, & summè illorum simplicium opifex videri potest. Nam internos, quibus, quæ necessaria sunt, attrahit, & superflua, noxiaque eijcit, quibus scilicet vasa omnia, ut libet, dilatat, constringitque, tantum abest ædere ut possit; ut quæuis docere nos professus Aristoteles, illorum tamen rationem explicare tentauit nusquā: utpote qui nisi vasis singulis sentiens, mobilisque inexistat substantia, & organis insuper prædita, quibus dilatare illa queat, contrahereque, modo nullo ædi possint.

SPIRITVM IN CEREBRI VENTRICVLIS, ET IN NERVOSO
 genere contentum animæ è semine educæ substantiam esse, mors declarat, quæ crasso aere ventriculos subeunte, & insignibus neruis
 offensis statim consequitur. **Cap. XXVIII.**

QUIN & mors, quæ crasso aere inspirato, aut insignibus neruis, vel rebus è neruis intertextis offensis, nihil corde ipso, aut vlla alia corporis parte oblata statim consequitur, non corporis vniuersi, vel cordis ipsius formam, sed spiritum in ventriculis, neruosoque genere contentum animæ è semine educæ substantiam esse apertissime declarat. Cuius nimirum causa, ille si sit anima illa, ijsque inhabitet in rebus, vel nihil quæ sita inuenta sit; at quæ, si vel corpori vniuerso, vel cordi ipsi, ut propriæ insit materiæ, si corporis omnino, aut cordis sit forma, aut etiam substantia cordi inexistens, qualiscunque ea ponatur, nulla inueniri queat ratione. Non scilicet si ex dicta anima, corporeque, ut è forma, & materia compositum sit animal, quod igitur vniuersum ut exitio detur, vniuersa eius corporis substantia cor-
 rum.

rumpenda sit; tantulus qui inspiratur aer, seu pulmonem is modò, & cor, seu cerebrum, seu vtrumque subeat, tam nullo temporis momento illorum vllum, vel animal vniuersum perdat. Longè est enim illorum singulorum natura, dispositioque robustior, quàm ut ab aere quouis, & quandiuuis agente perdi queat: & quæ ab inspirato aere corrumpuntur animalia, nihil prorsus illorum vllò immutato corrumpi videntur. Minus etiam, si alia à cordis substantia anima illa sit, at cordi inexistat, in eoque inhabitet; si præsertim (qualis Aristoteli ponitur) penitus incorporea sit, nullq; inhaereat corpori. Nam quæ talia sunt, nulla ea corporea à re corrumpi, immutarique possunt. Tum per pulmonem, & ipsum per cor ad illam delatus aer, benè omnino tenuis ad illam deueniat. Nulla itidem ratio reddi queat, cur integris interdum abscissis membris, modò sine graui insignium neruorum offensione id fiat, nihil ferè obedi animal videretur; at neruis quibusdam, musculisque, & ventriculo, rebus scilicet, quibus nerui intertexti sunt, & quæ magna ex parte è neruis constant, faucijs, vel cōtutis modò, contractisque, subito interit animal. Neq; enim neruorum magis, quàm carniū, reliquarumque rerū substantiæ animalium vita inherere videri potest. Quin offi proximum neruorum genus omne cum sit, vitæ per se, sensusque, & motus reliquis corporis partibus omnibus minus particeps esse, maximè est rationi congruum. Per obscura igitur, & huius, & illius mortis causa, & quæ ratione nulla Aristoteli innotescere possit. At nobis vel nihil quæ sita (ut dictum est) manifesta sit. Longè nimirum tenuissimus spiritus, ubi vel ipsius vniuersitas in cerebri ventriculis inhabitans à crassiore inspirato aere, vel quæuis ipsius portio in quauis neruosi generis portione contenta ab externis ictibus, impulsibusque quauis omnino occasione in angustius cogitur, comprimiturque, à propria nimirum tenuitate, propriaque remouetur natura, corrumpitur, inq; aliud abit ens, veluti & flammæ angustis inclusa in rebus; quæ scilicet propterea nullo extinguuntur temporis momento, quòd quæ ex ijs assidue tenuitas elabatur, fumusque nullum inde elabendi aditum nactus ijs immisceatur, itaque eas suffocat. Et vapores in angustius coacti, quacunque id factum sit occasione, corrumpuntur omnes, & in aquas concrevunt. Nec ea modò corrumpitur perpetuò spiritus portio, quæ princeps comprimitur, sed spiritus omnino omnis. Summè enim sibi ipsi vnitus, continuusque, & summa donatus cum sit tenuitate; quæ ipsius portioni, cuius passiones induntur, motusque, vniuerso (ut dictum est) communicantur: itaque perpetuò ad laborantem sui portionem statim conuolat vniuersus, quæ eam infestant amoliturus. Plurimus igitur interdum, & angustum illapsum in locum, comprimatur ibi, suffoceturque, necesse est. Nec verò summa nobis cognitione præditus spiritus non se ipsum copiosorem, quàm opus est, in laborantes, afflictaque ingerat partes; aut in ijs, dum quæ eum infestant amolitur, vel summo opere ab his afflictus, tortusque, non remaneat, & nō ad internitionem vsque cum his depugnet. Non siquidem, vel prudentia, vel moderatione maiore interna, quàm externa, aut alio omnino in illis, quàm in his agere eum ingenio existimare licet. Nos certè homines, ubi nostrorum quempiam magno quopiam malo opprimi sentimus, non quot commodè id amoliamur, sed omnes aduolamus: nec quisquam quin accurrat, aut ratione ulla retineri, aut vllò coerceri potest malo; nec ut se inde retrahat, priusquam reiectū illud sit, vel si tot aduolarint, ut sibi ipsis impedimento fiant, & se se mutuo opprimant, adigi potest. Et optima id ratione rerum Conditor spiritui indidit ingenium; ut è partibus, quibus inexistit, quantumuis in ijs diuexetur, nusquam decedat tamen, sed in ijs cum rebus, quæ molestiam inferunt, ad internitionem vsque depugnet; & ubi ope is indiger, reliquas ad eum conuolet vniuersus, nihil à malo, quod ibi passurus est, reiectus. Nam si qui afflicti inest partibus, molestiam, qua in his afficitur, pertæsus deserat eas, aliusue à malo, quod ibi sustinendum est, deterritus, in eas illabi pigrescat; breui partes omnes corrumpantur. Corde porro saucio statim interit

interit animal; non quod vni ipsi anima insit, & vnum omnino cor vitæ sit fons; vt antiquioribus visum est omnibus. Siquidem vel Galeni testimonio, viuus est victimis eo dempto, arisq. iam imposito, longius ex, tandiuque superuixere, quoad sanguinis profluuium commorerentur; & serpentes, testudinesque corde extracto superuivere tamen videtur. Et nuper in Illustri Romani viri corpore, qui à diuturno morbo diuexatus defecerat tandem, nulla prorsus cordis portio, sed eius tunica tantum reperta fuit; quod nimirum ab immoderato illud calore penitus iam absumptum fuerat vniuersum. Quem igitur corde grauissimè obleso, & magna ex parte, quin & penitus absumpto iam, superuixisse existimandum necessario sit. Quod si cordis opus, huiusq. vsum paulò diligentius intueare; non grauiter modò illo obleso, sed (quod dictum est) penitus consumpto, extractæ etiam, aliquandiu animal viuere posse, manifestè videas. Quoniam enim (vt suo amplius explicabitur loco) propterea tantum animali adiectum fuit cor; vt sanguinem in iecinore confectum amplius elaboraret; calidiorem scilicet, tenuioremque faceret; nec verò vt aliam hic in rem, in quam ille agi non posset, ageretur, sed vt & ipse in carnosum, neruosumq. concrederet genus; & ipso illi commisso genus vtrumq. calidius fieret; præterea & vt spiritus ex ipso educeretur longè, quàm ex illo copiosior, calidiorque, & tenuior; eadem omnino, quæ è sanguine vno in iecinore confecto, at copiosiores, præstantioresque fierent res: vtique (quod dictum est) corde quouis modo obleso, demptæ, modò sine graui id spiritus offensione factum sit; animal aliquandiu viuere posse, liquidò patet. Itaque quin animalis mors, quæ velleuissimum cordis vulnus consequitur, non cordis ipsius, sed tunice, quæ ipsum ambit, & spiritus omnino, qui longè plurimus ei inest, offensionem consequatur, nulli dubium esse potest. Cum præsertim alijs animalis partibus omnibus, quæ & ipsæ multum continent spiritum, vulneratis (quod, si vni cordi vitæ principium, & ipsa omnino insit anima, minimè eueniat) æquè præsens, ac corde faucio, statim animal commoriatur.

ITEM ET MORS DECLARAT, QVÆ DICTA ANIMA VEHEMENTER affecta sequitur, nulla corporis parte oblesæ. Cap. XXIX.

Mors itidem, quæ corpore nihil vsquam obleso, sed vel nimis bonis, ijsque inexpectatis affluentibus, vel malis, & imminentibus etiã vtrisque, nec nobis modò, sed nostris quidem, at à nobis diuisis, distinctisque consequitur, non corporis vniuersi, nec cordis vnius formam, nec separatam à corpore, at in corpoream, sed & separatam, & corpoream, & talè omnino, qualis nobis posita est, è semine educatã animam esse, manifestat. Qua enim imaginatione concipias, aut corpus vniuersum, aut ipsum cor ab imminentibus, & ab alienis etiã bonis, malisue corrumpi posse? oportet autem. Neque enim quod è forma, materiaque compositum est, aut vniuersum ipsum, aut sola eius forma corrupta videri potest, subiecto, re nimirum ex vtraque composita incolumi remanente. Idem enim, & corruptum esset, & non corruptum. Minus etiã intelligas, in corpoream substantiam, quod aliena bona, aut mala percipiat, corrumpi, aut eius perceptione corpus, cui inexistit, immutari. At si corporea ea quidem, at longè tenuissima, si spiritus omnino sit neruoso in genere inhabitans, huiusmodi eum sensu, perceptioneq. corrumpi, manifestè intelligas. Propriæ scilicet conseruationis (vt suo amplius explicabitur loco) longè appetentissimus spiritus, & cellus sui natura, gloriosusque, rebus succedentibus, quæ quauis ipsum corrumpant ratione, summopere tristatur, deijciturque; & nec ipse ea intueri, nec alijs manifesta fieri sustinet. Itaque veluti abdens sese principem vniuersus ad sedem, & ad propriam recipit vniuersitatem, tantusque in illa fit, vt comprimatur, proindeque

& cor-

& corrumpatur tandem. Et vel respirandi interea fortè, pulsandique, & quæuis alia quantumvis ad vitæ conseruationem necessaria munera obire negligit; vt qui esse, operariue amplius nihil curet. Magno contra quopiã bono, inexpectato præsertim adueniente, summopere exhilaratur, attolliturque; & præ lætitiâ gestiens, lasciuensque, & se se beatum ostentandi percupidus, externas ad partes, ad eas præsertim, in quibus maximè conspicuus fit, exilit vniuersus. Itaque copiosior in earum angustijs factus, quàm vt in propria seruari queat tenuitate, comprimitur, corrumpiturque tandem. Et promptius (vt videtur) bono, quàm malo rerum successu comprimitur, corrumpiturq. spiritus; quod promptius bona, quæ eueniunt, quàm mala intuetur; proindeque & motibus, qui illorum, quàm qui horum læstantur intuitum, commouetur, & in angustiorem omnino adigitur locum. Eodem scilicet modo, & malis ingruentibus, & bonis affluentibus in internis, quo & in externis operatur spiritus. Nam & nos homines libentissimè quæ eueniunt occultamus mala; ijsq. oppressi reliquorum conspectum declinamus, eorum modò consuetudine contenti, quibus illa communia sunt; & vel quæ maximè ad nostri conseruationem bona sunt, necessariaq. munera obire negligimus. Bonò contra rerum successu exhilarati, elatique, quæ euenere bona, & nos ipsos ostentandi nullum facimus finem; & ab eorum spectaculo, contemplationeque detenti, officiorum, munerumque obliuiscimur omnium. Quin & ob iram perire nonnulli; quod iniuria affectus spiritus, eamque propulsandi desiderio accensus externas ad partes, quibus motus fit, effunditur vniuersus. Itaque tantus in ijs fit, vt se ipsum comprimat, suffocetque. Spiritum omnino, & tenuitatem omnem manifestè loci angustia oppressam perpetuò corrumpi intuitis, & aliud nihil prorsus intuentibus, à quo in tristitia, timoreque, & in lætitiâ, atq. iracundia corrumpi spiritus queat, & in illis ad cerebri ventriculos, in his externas ad partes vniuersum ipsum confluere intuitis: vtique in vtrisque propterea corrumpi, quod in vtrisque comprimatur, suffoceturque, existimandum videtur.

TEMPORARIJ ITIDEM INTERITVS, APOPLEXIA, ANIMÆ deliquia, & somnus idem declarant. Cap. XXX.

TEMPORARIJ itidem interitus, apoplexia, animæ deliquia, & somnus, animam è semine educatam non corporis vniuersi, nec cordis formam, sed spiritum omnino esse in cerebri (vt dictum est) ventriculis, vt in principe sede residentem, tum & reliquis neruosi generis portionibus, proindeque & singulis corporis partibus inexistentem, manifestat. Etenim si corporis vniuersi, aut cordis ipsius forma est huiusmodi anima, vel etiam substantia in corde residens, & in corde omnino sensus (vt Aristoteli placet) sit, indeq. motus omnis pendet; cur reliquo corpore nihil affecto, nec corde ipso obleso quicquàm, sed spinalis medullæ meatu crassitie quapiam ocluso euenit apoplexia, temporaria nimirum mors? Est & ubi mors etiam ipsa. Nam ob id fieri apoplexiam, quod meatus is à crassitie ocludatur, & medici cōsentiant ad vnum omnes, & eius in primis manifestat curatio; quæ scilicet attenuantibus rebus ibi apposis præcipuè fit. Cur item singulis alijs corporis partibus, vel longissimè à corde remotis malo quopiã affligitis, animæ deliquia fiunt? Propterea enim euenire animæ deliquia, animal scilicet sensu omni, omniq. destitui motu, quod laborantem vnã in partem anima dicta confluit omnis, & medicis placet omnibus, & res ipsa declarat. Præcipuè enim insignem partium dolorem deliquia consequi videntur. Cur denique nulla alia corporis parte aliud passa quicquàm, sed capite modò multis, vel crassioribus vaporibus oppleto, in somnum delabatur animal? Nam à vaporibus ad cerebri ventriculos sublatis, & nequaquam in fluores coactis, ijsq. ad cor delatis

delatis (vt Aristoteli placet) sed spiritum in illis inhabitantem opprimantibus, turbantibusque somnum fieri, satis est (vt existimo) in proprio declaratum commentario. Non quidem, si qualis Aristoteli videtur anima illa sit, dictis in corporis affectibus veluti demortuum fiat animal, sensu omni, omniq; destitutum motu. At qualis nobis posita est illa si sit, hæc itidem quomodo eueniant, nullo innotescunt labore. Vbi scilicet (vt dictum est) parte in qua uis laborat, doletque spiritus, vniuersus ad illam confluat, vt quæ ibi eum infestant amoliantur. Reliquæ igitur sensus, motusque, & vitæ auctore destitutæ, sensu, motuque, & vita tantisper destituuntur; dum ad eas ille redeat. Eò autem amplius, ubi insigni oblesus est in parte; cui scilicet plurimus ipse inest, & quæ spiritui summo est usui. Cuiusmodi uel in primis spinalis medulla, eiusque est cauitas; in qua nimirum paulò minor, atque in cerebri uentriculis inhabitat eius portio; & quæ ad infernas corporis partes deferretur omnes. Vnde ea insuper ratione, & apoplexia, & animæ deliquia amplius curantur: qui scilicet alijs in corporis partibus reliquus factus est spiritus, cruciatur in eis, diuexaturque; ut in eis etiam affligi se sentiens, ad eas redeat. Id uero in eo amplius expositum est commentario; in quo animal vniuersum ab vnica animæ substantia gubernari expositum est. Et ubi itidem, vel se ipsum imminutum refecturus, vel elatos, infestantesque vapores inuersurus, reliquis sedibus derelictis in cerebri uentriculos se se colligit spiritus, & (quod dormire dicitur) concidit animal, & veluti demortuum iacet; quod nimirum quæ ipsum subleuabat substantia, & quæ sentiebat, spiritus nimirum non tantus extremis partibus inest, quantus ut eas subleuet, & ut quasuis rerum actiones sentiat, sit oportet. At è uentriculis quocunque euocatus modo, & per corpus iterum diffusus, requiescere animal uidetur, sensu restitutum, motuque.

QVAE IN VARIIS ANIMAE AFFECTIONIBVS ANIMALIBVS

eueniunt, animam è semine eductam aliud à corpore, & corpoream, mobilemque esse declarant: & cur quæ in timore, iracundiaque, & vere-

cundia eueniunt, eueniant. Cap. XXXI.

POSTREMÒ & quæ animalibus in varijs animæ affectionibus eueniunt, animam è semine eductam nec corporis vniuersi, nec eius partium formam esse manifestè declarant. Quod nimirum si talis sit, illorum causa nulla explicari queat ratione. Itaq; (vt dictum est) nusquam eam declarare tentauit Aristoteles; sed perpetuò in alium nos locum, inque aliud reiecit tempus. At si alia à corpore, & corporea, mobilisq; anima illa, qui nobis omnino posita est, si ponatur spiritus, manifestissima fiat. Propterea scilicet immines malum intuentes, vel præteritum etiã, remotumue imaginantes tremore corripimur, & oculi minimi, tristesq; fiunt, & veluti trepidantes; quod perterrita facta spiritus vniuersitas portiones reliquas, ijs se ipsam ut muniat, conuocat omnis; vel eam turbatam, contractamque illam sentientes sponte sua ad illam conuolant. Itaque modica singularum parte in partibus facta, ægre eas sustinet, & oneri interdum cedit: proindeque, quod sursum ex modo à spiritu atrolluntur, à propria modo grauitate deorsum detrahuntur, tremere videntur. At quoniam, vel nihil elatae, commotæue partes, quin vel bene firmis innixæ rebus, huc modò, modò uero illuc ferri, & tremere omnino videntur; huiusmodi partium tremor non inexistentis spiritus imbecillitati, sed vniuersitatis trepidationi attribuendus est. Propterea scilicet ita partes contremiscere existimandum est; quod spiritus vniuersitas ab imminente malo perterrita, nec consistere, nec certo moueri potest motu; sed veluti amens facta, huc modò, modò illuc fertur. Et quod (vt suo amplius declaratum est loco) si non motuum omnium, quibus spiritus portiones mouentur, at plurimorum certè ab ipsa ijs vniuers-

vniuersitate principium inditur, ipsa itidem, proindeque & partes, quibus inditæ sunt, huc modò, modò illuc aguntur; tremere nimirum videntur. Externæ porro partes omnes, & eæ præsertim, quæ pluribus, magisq; manifestis abundant venis, albæ, frigidaque, & oculi imminuti, tristesq; fiunt, & trepidare & ipsi videntur; quod singulis è corporis partibus bona inexistentis spiritus portio ad vniuersitatem confluit; & quæ reliqua in oculis facta est, veluti reliquæ vniuersitatis motu commouetur. Et quibus præsentia mala intuentes, ijsdem & præterita, remotaque imaginantes afficimur modis; quod res quasuis imaginans, motus recolat, quibus eas sentiens commotus est: ut nensea, qua nauigationis memores, & cibos intuentes, qui illam interdum fecere, afficimur, declarant. Et (vt suo expositum est loco) quæ imaginatur spiritus, non alio modo, aliaue imaginari potest ratione, quam motus recolens, quibus à singulis commotus est. In iracundia contra corpus omne incalescit, atq; adeo accenditur, & oculi turbulenti, rubicundique, & flammei apparent, & si Theophrasto credimus, est è quibus flammæ effluxere; quod nimirum acceptam iniuriam ferre impotens spiritus, vindictæq; ardens cupiditate, & moliens eam, paransque, magno per vniuersum corpus effunditur impetu, & in extremas, quibus motus fit, conuolat partes. Iure igitur (quæ eueniunt) & externæ partes rubent, incalescuntq; omnes; & vniuersum accenditur corpus; & oculi magni, turbulentiq; fiunt, & veluti malum minitantes, qui certè intuentem spiritum valde turbent; siquidem plurimus in eos confluit spiritus, & longè rapidissimo per humores delatus motu, ventorum ritu è mari emergentium, confundit eos, & veluti discerpit, dilaniatque; qui igitur, veluti turbatum mare intuentem spiritum exagitant, molestiaq; afficiant. Motu enim is summo opere quidem oblectatur; at non rapido certè, confusoque, & à quo à se ipso diuidatur, distrahiturque, sed placido, lenique, & à quo sibi ipsi collectus moueatur. Et ubi veluti in flammis acti, & flammei omnino, igneique apparent oculi; propterea huiusmodi apparent, quod longè copiosissimus, & tantus omnino in eos confluit spiritus, quantum explicatum capere ij nequeant. Itaq; adeo se ipsum colligat, contrahatq; oportet, ut visibilis fiat, lucidusque. In verecundia itidem erubescimus. Eadè enim iracundiæ verecundia, indignatio scilicet & ipsa est, at non in alios; sed in nos ipsos errantes, peccantesque. Itaq; veluti in illa, ita & in hac exagitata, accensaque spiritus vniuersitas portiones exagitat, & quampiam sui ipsius ad eas effundit partem.

CVR CORPORI EUENIUNT, QVAE MAERORE, AVT LAETITIA

affecta huiusmodi anima euenire apparent. Cap. XXXII.

IN sollicitudinibus autem, atq; in maeroribus, veluti & in timore summo opere languet, & vix se se sustinet animal; & externæ partes albæ omnino, frigentque; & oculi parui, tristesque fiunt. Vna omnino partium trepidatione excepta (quæ, quod nullum in maeroribus spiritus expectat, pauetq; malum, sed passum modò luget, nulla fit: itaq; non in timore trepidat spiritus, & veluti illud vitandi modum inquit, sed illi succumbens iacet, torpetq;) reliqua quæ in timore, in maerore itidem, at minora certè eueniunt omnia. Nam quod imminet malum multò grauius, quam præteritum spiritum turbat, exagitatque. Siquidè quæ adeo is aestimat, adeoque cara habet, propriaque, ut sine ijs esse posse desperet, & nolit etiam, atque exhorreat; ijs post demptis, & veluti sine ijs uiuere edoctus, assuetusque, uiuere sustinet, atque appetit etiã. Eueniunt porro illa omnia; quod celsus sui natura, erectusque, & propriæ conseruationis, proprijq; boni summo opere appetes spiritus, miser, abiectusque, & corruptioni obnoxius videri non sustinet; itaq; retrahit se se, & veluti abdit. Lætitia contra affectus, bono nimirum rerum successu exhilaratus, elatusque, & nullum iam timens malum

malum, nulliusque indigens rei, & se se ut oblectet, ostentetque; curas modò, vniuersum in corpus, & in partes præcipuè effunditur, in quibus magis còspicius fit. Itaque blandè quidem, leniterque, at calenr, rubentque externæ partes omnes, & os præsertim; quin & amplius id fit, nitidiusque. Et oculi non multò modò grandiores, sed multò etià splendidiore sunt; quòd non ut in iracundia tantus in eos illapsus est spiritus, nec adeò rapido, & seipsum, & humores exagitat motu, ut & ueluti flammeus ipse fiat, & humores confundantur, & ueluti discerpantur, sed tantus modò, ut bene visilis, splendidusque fiat; adeòque placido commouetur motu, nihil ut humores còfundat; qui omninò, quòd quæ ab ijs relucet lux splendore blando, blandoque intuentem spiritum còmouet motu, summa ipsum afficiunt uoluptate, qui præsertim nitore excellunt, fulgoreque. Itaque (ut unde digressi sumus redeamus) animam è semine educam corporis formam non esse, sed à corpore separatam, distinctamque, ita declaratū existimamus; ut si pluribus id declaremus, superflui, ambrosiosque uideri possimus, & simus omninò; cum præsertim in dicto itidem manifestatum id sit commentario. Rationes modò exponendæ sunt, reiiciendæque; quæ corpori uniuerso uniuersam animam, & quæ certas eius portiones certis corporis partibus ut propriam formam indendam, tum & quæ formarum aliarum more incorpoream quidem eam omnem, at præter formarum aliarum morem nulli prorsus corpori inherere, sed per se existere Aristoteli declarant. Nam diuersis à rationibus in adeò diuersas sententias distractos fuisse Peripateticos, in ipsorum manifestum fiet dictis. Illud tamen præmonitos lectores volo, quòd & superius, me ab Aristotele in anima è semine ducta dissentire; qui uoluit corporis esse formam: nam de rationali, modò ipse eam corporis formam esse asserat, parum discrepo.

VNAM MODO, EANDEMQUE ANIMAM CORPORIS VNI-

niuersi, diuersas modò animæ partes diuersarum corporis partium formas esse, modò uerò vni cordi animam inexistere omnem Aristoteli visum esse. Cap. XXXIII.

de ani
ma tex.
et seq.

Non vnum (inquit Aristoteles) vnum genus substantia est. Huius autem hæc quidem ut materia, quæ secundum se ipsam hoc aliquid videtur, est; altera ut forma, & species, secundum quam hoc aliquid illa sit; tertia uerò ex ijs composita. Maxime autem substantiæ corpora sunt, & horum naturalia. Naturalium porro alia vita sortita sunt, alia minimè: viuere autem ea dicimus, quæ se nutriendi, augendi que obtinent facultatem. Itaque corpus naturale vitæ particeps substantia est, & substantia ut composita. Quoniam igitur non simpliciter id corpus, sed tale; vitam enim sortitum est; è corpore nimirum, vitæque, vel ea è substantia compositum, quæ viuendi facultatem, & ipsam affert vitam; & corpus forma videri non potest; neque enim quæ formæ còueniunt, vel subiecto inherere, vel de subiecto dici potest corpus; quin manifestè subiectum est, & materia: necesse est animæ substantiam, ut formam esse corporis naturalis potentia vitam habentis, organici nimirum. Et alibi, Quoniā, inquit, (quod, per se, & à corpore distincta si sit anima, euenire minimè queat) quæuis animalis pars se se nutriendi, & quæ patitur sentiendi, ijs videlicet facultatibus, quæ maximè animæ propriæ sunt, donata est: utique corpori vniuerso ut propria forma, & formarum aliarum ritu incorporea animā sit oportet. Quin & corporis dissolutio, corruptioque, & animalis operationum cessatio, quæ animæ exitium, extinctiōnemque insequitur, animam corpori ut formam inesse Peripateticis declarat. Siquidem entia quæuis forma abeunte corrumpi apparent omnia; & quas entia adunt operationes, si quidem non solius sunt formæ, quæ scilicet nusquam sola adest, sed compositi sunt

uti sunt oēs; at inexistens certè formæ opera aduntur oēs: quas igitur quod adere cessat ens, propria præinexistente formā priuatū id esse existimandum est. Itaque (ut videtur) singulas corporis partes se se nutriendi, propriasque, passiones sentiendi facultate præditas, quin plantarū partes à propria vniuersitate abstractas viuere tamen, sui que, similes generare, & insectorum diuisorū partem vtranque, sentire, moueri que, singulis omninò animæ partibus substantiā inesse, quæ vitam, sensumque, & motum ijs præstaret, intuiti Peripatetici, nihil partiū diuersitatem veriti (quæ ne vnam, eandemque oibus formā inderet, summe prohibebat) vnā prorsum, eandemque animā ita corpori vniuerso inesse enuntiarunt, veluti aquæ natura integra vniuersæ inest aquæ. Totam itaque animā non corpori modò toti, sed cuilibet eius parti indidere. At alibi diuersis in corporis partibus diuersarū rerum naturam sentiri, & diuersis in animæ affectibus diuersas corporis partes immutari, & diuersis omninò in partibus diuersas edi operationes, & quas ab vna, eadēque substantia adi non posse suspicari liceat, fortè & diuersissimis è rebus (qualibet vnam, eandēque substantiam, ut propriam formā indere ipse in primis prohibet Aristoteles) compositum animæ corpus intuitus, animam (ut videtur) in multas diuidit partes, è multisque còponit substantiis; & singulas ijs indit corporis partibus, quæ proprijs à sensibus pati, vel certis in animæ affectibus præcipuè còmoueri, immutari que, vel proprias quasdam adere apparent operationes. Itaque explicata animæ vniuersæ ratione, Oportet (inquit) & in partibus, quòd dictum est, speculari. Si quidē oculus animal foret, visus illius substantia, quæ secundum formam esset, oculus autē visus materia; & eo deficiente nō est amplius oculus, nisi æquiuocè, veluti lapideus, aut pictus. Oportet autē quòd in parte in toto viuētis corpore sumere; *ἀνδρα γὰρ ὅλον ἐκείν*, ut pars ad partē, sic sensus totus ad totum sentiēs corpus, quatenus tale. Patet igitur, quòd anima à corpore separari non possit, vel eius partes quædam, si partibilis est. Quarundam. n. corporis partium quædam animæ partes manifestè forma sunt, & perfectio. Et alibi cum animæ substantiam, tum quam ad corpus còmunionem habeat, inquirēs, Ut (inquit) animæ substantia manifesta fiat, vel in primis num eius passiones, operationesque, vnius sint animæ, an ad corpus itidē pertineant, & animæ, corporisque, communes, itaque; nō vnius animæ, sed compositi, & animæ omninò sint oēs, considerandum omninò est. Quòd nimirum, si nulla animæ solius opera, nullaque, passiones, sed compositi sunt oēs, animæ corporis formā esse, ab eoque separari non posse, liquidò pateat. Quid. n. iners inest, desēsque? At animæ (inquit) passiones ad vnam oēs corpus itidem pertinere, & cum corpore fieri, manifestū est, exca descendentiam, metum, confidentiā, misericordiam, præterea & gaudiū, & amorē, odiumque. Manifestè. n. in ijs oibus corpus quid patitur. Et corporis omninò affectus hos esse oēs, & substantiæ corpori ut propriæ materiæ inherētis, inde manifestè intelligere licet; quòd vehemētissimis interdū, manifestissimisque, irascendi, & metuēdi incidentibus causis, nihil irascimur, nihilque timemus; interdū uerò languidissimis, obscurissimisque; ira inflāmur, & timorē corripimur; ubi. s. timet corpus, itaque, se habet, veluti & ubi irascimur. Et amplius, quòd nullo prorsus formidabili accidente, eadē, quæ timore correpti patimur; ob talem. s. corporis dispositionem, affectionēque. Itaque manifestum est, affectus oēs rationes esse materiales, formas nimirum materiæ inditas; & in singulis eorū rationibus materiam assumendā esse; partium. s. in quibus singuli manifestantur, immutationes afferendas esse; sanguinis videlicet feruorē in exca descendentie definitione. At alibi animā oēm vni indit cordi; partes reliquas exanimēs facit; viuere autē, quòd cordi annexæ sunt. Id uerò vel si in ijs, quæ animæ motus causam explicanti Aristoteli dicta sunt, satis conspectū est; at ne grauemur tñ rationes, quibus singulas illius portiones, vitālē, nutritiuam, generatiuā, sensitiuam, imaginatiuā, intellectuam, præterea & affectibus obnoxiam, motiuāque; cordi Peripatetici induunt, intueri. Nā ijs, quæ ibi ab Aristotele allatæ sunt, non cōtenti, alijs etiā, & ab ipso depromptis Aristotele, & motiuam, & quæ afficitur animæ cordi inditam esse, ratiocinantur. Quoniam (inquiunt) cor reliquarum animalis partium primū constituitur, quin ab ipso forma-

Tex. 9.

Tex. 12.

T to iam

to iam partes reliquæ oēs efformantur; & calor, cuius opera externæ res in sanguinē, in nutrimenti scilicet, generationisq. materiā inuertuntur, summus cordi inest; & in corde oīnō sanguis conficitur; indeq. venit, quæ sanguinem cum ad reliquas corporis partes nutriēdas, tum & ad seminaria vasa, ut amplius quid in ijs agitur in semē agatur, exportat, producantur: utiq. vitalem, nutritiuamq., & generatiuam aiam cordi inesse summē est rationi congruū. Et quoniam nerui oēs, qui manifestē sensum singulis afferunt partibus, à corde exoriuntur, tū verò ij, qui tactus, gustusq. organa sunt; & ubi ij sunt sensus, ibi reliquos oēs fieri, & communem, principēq. sensum, præterea & phantasiā esse oportet; neque. n. siquidem ratione, subiecto itidem alia à sensu videri potest phantasia; & ubi phantasia, intellectus itidē ibi sit necesse est; etenim veluti quæ imaginatur phantasia, à sensu ea habet oīa, sic ipsa intellectui, quæ intelligit, omnia subministrat: utiq. & sensitiua, & imaginatiua, ac intellectiua anima cordi indēda est. Et quoniam vix constitutum cor moueri incipit; & dum aīal viuit, moueri nunquam cessat; quin ex animali detractum, eoq. penitus iam immobili factū, aliquantisper tñ agitur: utiq. & motuam animā cordi inesse existimandum est, summē. s. mobili visceri, summēq. motu gaudenti. Animam vnā modō, & vnus omnem, eiusdemq. faciēs Aristoteles substantiæ, itaq. non toti modō corpori, sed cuilibet eius parti totam indens, in multis modō illam dissecans partes, & veluti è multis cōponens substantijs, & singulas proprijs indens corporis partibus, partes modō reliquas exanimas faciēs, & vni cordi animam indens omnem; quin animæ is substantiā nihil intuitus sit, nè eius quidem amatoribus dubium esse existimo. Ut si rationes, quibus eam corpori, ut propriam formam indendam astruit, quocunq. id faciat modō, nihil reiiciamus, nemo fortē nos incuset. Cui enim animæ is sedem, subiectumq. intuitus videri potest; qui eius substantiam nihil prorsus inaspexerit, quique in illo assignando adeo sibi ipsi dissentiat, aduersusque sit? At examinentur tamen singulæ.

ANIMAM E SEMIME EDUCTAM, VNAM, EANDEMQUE CORPORI VNIUERSO, & cuilibet eius parti ut propriam formam indi non posse.

Cap. XXXIII.

I quidem entia quæuis, vel quæ è diuersis, difformibusq. rebus mutuo sibi ipsis vnitis, conglutinatissq., quocunq. id factum sit modo, cōposita sunt, vnum ponenda sunt; & rerum, è quibus cōstant, formæ vna vicem obtinere, reliquæ verò materiæ, & subiecti; itaq. ex anima, corporeq., è multis & ipso, summēq. inter se dissidentibus rebus cōposito constitutum animal necessariò vnum ponendū sit: rectē sanē Peripateticis positum sit, animalium animam è semine eductam formam esse. Si quidem cū corpus vniuersum, tū quæuis eius pars quā longissimē abest, forma ut videri possit. At non modō illud necessarium, sed ne possibile quidem est. Quī enim è diuersis, difformibusq. rebus quod constat ens, vnum id sit, & vna à substantia cōstitutum, informatūq.? Quin summē simile, & vnus modō actionis, operationisq. vnus potēs ens sit, oportet, quod vnū, vnaq. à substantia constitutū ponendū est: quod variū, diuersumq., & difforme apparet, & diuersarū actionum, diuersarumq. potens operationū; à diuersis id naturis, & à contrarijs insuper, si eius partium actiones, operationesq. contrariæ sint, constitutū sit, summa est necessitas. Quoniam. n. quodcunq. sunt, & quodcunq. operantur entia, à formis id sunt, à formisq. id operantur; quæ speciē, dispositionēq., & vires diuersas, contrariasq. sortita sunt, quin à diuersis ea formis informata, à diuersis nimirū naturis cōstituta sint, dubitare non licet. Aīal itaq. non è longē tantum plurimis, longēq. diuersissimis cōpositum rebus, è summē nimirū mobilibus, summēq. sentiētibz, & è summē itidē immobilibus, summēq. iuxta Peripateticos stupidis, minimē oīum vna à substantia constitutū, informatūq. videri potest. Diuersæ. s. res ubi sibi ipsis coeunt quidē, & quouis etiā iunguntur, vniunturq. modo; singulæ tñ in propria

præa seruantur natura, nequaquam vnum ex coeunt in ens; at ibi tantum, ubi ab vna oēs exuperantur natura, & in summē (ut dictum est) simile ens, & nō eadem modō specie, sed viribus etiam iisdem præditum aguntur omnes. Animal igitur quātum ad animam pertinet, quæ è semine educitur, eo modo, eaq. ratione ens vnū ponere licet, quo & nauis: quæ. s. è multis cōposita est rebus; at quæ, quod clauis, funibusque sibi ipsis affixæ, vnitaq. sunt, veluti vnum in corpus, & ens in vnum actæ apparent. Et animali omninō naui, cui nautæ insunt, persimilis est; & si nihil nautæ conspiciantur, animal omninō videri queat, benè sentiens, benèq. mobile; quæ scilicet animalis ritu, & imminens vitæ malum, & ad remotum fertur bonum. A manifestis porrò corporis partibus distincta cum sit anima è semine educta, omnes tamen nutriuntur, sentiuntq.; quod nulla prorsus adest corporis pars, cui quæpiam neruosi generis portio admixta non sit. Cutis certē, quæ vniuersum contegit corpus, paulò è neruis minūs, quā è carne constituta est: & venulas ubiq. adesse, sanguis declarat, qui quauis corporis parte incisa statim erumpit. Iis igitur oībus anima cum insit, corpori vniuerso materiam, qua nutrirī, reficīq. queat, affert; & in vniuerso ipsa cum sentiat, vniuersum sentire apparet. Et animæ recessu breui corpus vniuersum corrumpitur; non quidem, quod eius forma, substantiaq. abierit; id enim si fiat, nullo temporis momento penitus corrumpatur; nusquam certē (quod passim euenire videtur, benè præcipue compactis corporibus, & frigido sub cælo) diu idem remaneat, aliud nihil passum, nihilq. immutatum, sed vitæ tantum, motuq. destitutum; qui scilicet non corporis, sed inexistentis erat spiritus: sed quod substantia recesserit, quæ nutrimentum illi, refectiōemque parabat, suggereratque. Molle enim, calidumque, è quo videlicet calor omnis, omnisq. statim elabatur tenuitas, reficiendum est, si seruandum; in elapsi videlicet caloris, elapsæque tenuitatis alius calor, aliaque indenda est tenuitas. Quod corpus per se moliri non potest, languens, atque immobile.

MINVS ETIAM CERTAS ILLIUS ANIMAE PORTIONES CERTIS CORPORIS PARTIBUS, ut earum formas indi posse.

Cap. XXXV.

AGIS etiam incusandus videtur Aristoteles animā diuersas in partes dissecans, & earum singulas certis indens corporis partibus. Nā & sibi ipsi, & sensui amplius dissentire, & iners insuper, ignauusque id agens videri potest. Cui (inquit) sensus inest, huic voluptas, & molestia, & iucundum, & molestum insint, oportet: & cui hæc appetitus; siquidem appetitus iucundi est: eadem. s. sentienti anima quæ appetit, & quæ afficitur. Et alibi, Nisi (inquit) vna, eademq. anima sensilia sentiat oīa, nihil eorū differētiæ magis dijudicare queat, quā tu, & ego eorū, quæ seorsum ab altero cognoritur alter. Vna scilicet, eadēq. aīa sensilia percipit oīa. Et quæ afficitur, velit, nolit Aristoteles, nō sibi ipsi tantum oēm, at intelligenti itidem vnā, eandēq. ponat, summē est necessariū: ibi modō indignari illam intuens, prædicansq., ubi contemptā se, & iniuria affectā iudicat, aliās nunquam; & ibi timere, ubi malum quippiā imminere intelligit. Nā ut ratiocinari ipsa, futuraq. præuidere impotens sit, & ab alia substantia quæ reiiciēda, & quæ formidanda sunt, edoceatur, itaq. ibi, idq. indignetur, timeatq., ubi & quod intelligens præcipit, quā longissimē Aristoteles abest, modum ut nos, quo id fieri queat, docere possit. Et alibi vel diuersas adentem animā operationes intruens, & quas vna à substantia adi non posse suspicari liceret, summē tamen in partes illam diuidentes damnat; & vnā, eadēq. esse oēm, sensus testimonio declarat. Quoniam (inquit) sentire, intelligere, opinari animæ est, præterea & appetere, & velle; quin & motus secundū locum animæ opera aīalibus sit; præterea & generatio, incrementūq., & decrementū, diuersæ omninō operationes ab anima adi videntur; & quas ab vna, eadem-

2. de ani
ma rex.
27.

eademque substantia ad intelligere non liceat: utique dubitare contingit, utrum singula vniuersa sint anima; & anima omnino vniuersa intelligamus, sentiamusque, & alia operemur, patiamurque, an alijs eius portionibus alia. Et utrum viuere etiam ipsum in horum aliquo est, an in pluribus, an etiam in omnibus, vel aliud ipsius causa est. At si, ut nonnulli dicunt, partibilis est anima; & alia eius portio intelligit, appetit alia, si diuersis omnino est partibus composita est, quid ipsam continet? Neque enim corpus; nam secus videtur. Ab anima scilicet corpus contineri, non animam à corpore: illa enim egressa diffatur, & corrumpitur corpus. Si igitur aliud ipsam vnam facit; id profecto anima sit. At rursus oportebit inquirere, utrum id vnum sit, an multarum, & ipsum partium. Et si vnum; cur non statim & animam vnum esse ponendum est? Si est partibus compositum; iterum quid ipsum continet, inquirendum; & ita in infinitum. Dubitarit præterea aliquis, quam singula animæ partes facultatem in corpore habeant. Nam si tota anima totum corpus continet; utique & à singulis animæ partibus singulas corporis partes contineri conueniat. At hoc impossibile simile est. Quem enim corporis partem intellectus contineat, vel fingere difficile est. Videntur autem, & plantarum partes à propria abscissa vniuersitate, & insectorum etiam animalium partes à se ipsis abscissas viuere; quod nimirum pars utraque eandem speciem habet animam; itaque pars utraque sentit, & iuxta locum quoddam ad tempus mouetur. Et si non diu seruantur, nihil absurdum; siquidem organis carent, quibus, ut natura seruetur, opus est. At nihilominus in utraque parte omnes insunt animæ partes; & sibi ipsis, & animæ vniuersæ eiusdem sunt speciei. Sibi quidem ipsis, quæ diuisis in partibus; vniuersæ autem animæ corpori vniuerso, priusquam diuideretur, inexistenti. At vel sentientem modò vnam, eandemque esse omnem, & vni, eidemque sensilia percipi omnia pulcherrimè intuitu, & non ipsis in sensorijs, sed in profundioribus corporis partibus sensum fieri intelligenti interdum Aristoteli, nequaquam diuersas in partes sentiens secanda; & singulis ijs propriarum rerum vires sentiendi facultas assignanda, proprijsque singula subiectis indenda fuere. Quæuis enim vna quæ est substantia, at anima certè amplius, & eadem ab iisdem patitur, & vni omnis, eidemque indatur subiecto Aristoteli in primis oportet. Itaque alijs in corporis partibus ab alijs anima pati, aliasque actiones sentire visâ, nequaquam illæ propriæ sentientis animæ portionum materiæ, & si quidem in ipsis res sentiri, non certè & earum differentias iudicari, existimandum Aristoteli fuit. Sed vias sensoria esse, atque aditus statuendū; quibus ad verè sentientem substantiam exterarum rerum species, viresque, & motus deferantur; & hos per illa omnia deferri, quod sensilia diuersa, & quæ diuersis ad animam deferenda sunt vijs. Et sensoriorum omnino constructionem, rerumque, quæ sentiuntur, naturam paulò diligentius intuitus (quod nobis visum est) sensoria non amplius sentientis animæ materiam, subiectumque, sed vias esse, quibus ad verè sentientem animam sensilia deferantur, & animam vnam, eandemque sensilia sentire omnia, intuitus foret. Minus etiam propterea quæ afficitur anima diffecanda, eaque ipsius portiones ijs corporis partibus, ut proprijs materijs indenda Aristoteli fuere; quæ vel solæ, vel præcipuè immutari apparent. Id enim agenti, dictarum partium naturis, & ipsis omnino partibus ratiocinandi, seseque commouendi, & sanguinem ad se se alliciendi, & à se ipsis expellendi facultates omnino attribuendæ sunt; quibus minimè omnium Aristoteli præditæ videri possunt. Quoniam enim falsam quidem interdum, at rationem certè (ut visum est) perpetuò affectus insequitur quiuis; si partibus, quæ anima affecta immutantur, ut proprijs materijs, quæ ibi affici videntur, inexistunt animæ portiones: utique partium naturæ, & partes ipsæ ratiocinentur, oportet. Et quoniam varijs exagitantur moribus; & calore modò, ruboreque, modò verò frigore afficiuntur, palloreque; & sanguinis illa accessu, hæc sanguinis recessu fiunt: utique sese agitadi, & (quod dictum est)

est) sanguinem alliciendi, expellendique facultatem obtineant, oportet. At & ratio, modusque aperiendus omnino Aristoteli erat; quo partium naturis, & partibus ipsis nulla ab externa re contactis, at futuros tantum euentus interdum imaginantibus, uti commouentur, immutanturque, commoueri eas, immutarique oporteat. Cur scilicet, & quomodo huiusmodi inexistentis naturæ iudicia ex partium immutationes, ijsque consequuntur motus, id explicare si (quod suspicari licet) Aristoteles desperat; nequaquam est partium immutationibus animam, quæ afficitur, ijs ut proprijs materijs inesse, enuntiandum fuit. Itaque animam multas in partes diffecans, & singulas certis corporis partibus ut proprias indens formas, nihilque, quæ id ponenti declaranda erant, declarans Aristoteles (quod dictum est) & sibi ipsi, sensuique aduersus, & iners insuper, ignauusque videri potest. Alia porro à corpore cum sit anima è semineeducta iuxta corporis tamen naturam, dispositionemque perpetuò afficitur; quod & ipsa iisdem ex humoribus, eodemqueeducta est è sanguine; itaque iuxta propriam ipsius naturam cum operetur, iuxta corporis naturam operari videtur. E crasso nimirum, nigroque sanguine tenuissimus (ut suo declarabitur loco) & exiguus educitur spiritus. Is porro minimè propria natura firmus, minimèque sibi ipsi confidens, & ab assidue subeuntibus fuliginibus nigris, tenebrosisque perterrefactus, vel nullo externo imminente malo mala visque quæ pauer omnia: ut Optimus testatur Galenus. Quod atra (inquit) bilis animæ arcem occupans timorem, mestitiamque, & mortis expectationem inducat, mirandum non est; cum videamus in rebus externis nihil nos magis, quam tenebras perhorrescere. Si igitur tenebris simile quippiam rationali partiti circumfundatur, hominem semper timere necesse est; ut qui timoris causam semper in corpore ferat: veluti in flatulento illo morbo, quem hypochondriacum nominant, videre licet. Et in omnibus (idem inquit) animæ alienationibus, si timor, atque tristitia perseverant, atram bilem in causâ esse iudicandum est; è qua scilicet nigra, fuliginosaque ad spiritum ascendit exhalatio. Contrà è calidissimo, nec valde crasso sanguine, non valde tenuis, & summe calidus, longèque copiosissimus educitur spiritus; qualis & summe sibi ipsi confidat, summeque ad motum promptus sit, alacerque; & celsus sui natura, erectusque, & qui à nullo iniuria affici, nullique cedere velit. Non igitur, propterea quod iuxta corporis naturam affici videtur anima, illi ut propria ipsius forma indenda est. Nam vel alia à corpore existens, at (ut dictum est) ex iisdemeducta, constitutaque humoribus; variè illo affecto, non modò diuersè & ipsa afficitur, sed fit etiam diuersa.

MINUS ETIAM VNI CORDI, UT PROPRIAM EIVS FORMAM
dictam animam indiposse. Cap. XXXVI.

In vni etiam vni cordi anima omnis indenda, partes reliquæ exanimas ponenda Aristoteli fuere. Et non sensum vllum, sed proprias sectato rationes, & vanas eas, falsasque; id positum fuisse, vel ipsis intrueri licet oculis; quibus scilicet non cor, sed neruosum primum constitui genus conspiciamus. Cor etiam, & viscera reliqua, & fetum omnino vniuersum ab vteri calore post efformari, suo apertissime declarabitur loco. Et summus, qui cordi inest, calor, is nihil magis animæ subiectum, quam eius organum cor esse declarat. Iecur certè paulò minus, ac cor calidum, & sanguinem in eo confici, è quo nihil amplius à corde elaborato plurimæ corporis partes nutriuntur, intuitu Aristoteli; vel utriusque vitalis anima indenda fuit, vel neutri potius, sed utrunque animæ organum ponendum; quorum opera cibi in sanguinem, & animalis vniuersi nutrimentum agantur: anima autem ipsa vasis inesse; quibus cibi in ventriculum, ventremque, tum in iecur, postremo & in cor deferuntur.

Neque enim à venarum natura è iecinore in cor, & ex vtroque in superiores corporis partes sanguinem efferri, existimare Aristoteli licuit. Et quæ corpus gubernat, quæque ex alijs eius partibus in alias, & ex inferioribus ad superiores, semperque, vt vsus possit, succos agit substantia, ea anima quin sit ambigi certè non potest. Manifestè itidem neruofum genus non à corde, sed si à communi procedit principio, à cerebro deriuat vniuersum; cui scilicet perquam simile est; quin vniuersum (vt dictum est) cerebrum paulò quid durius factum videri potest. Cordi certè nihil simile habet puniceo, maximèq; sanguineo, & manifestè è sanguine tenuioribus sui partibus spoliato confecto, album ipsum, penitusque exangue. Et quem assidue motum ædere videtur cor, eū non à cordis natura ædi, sed à spiritu neruosi generis portionibus, quibus & coniectum, & adnatum, penitusque immistum est cor, assiduus arteriarum satis manifestat motus; quæ scilicet quauis in corporis parte, veluti & cor, assidue agitantur. Et ex animali detractum aliquantis per tamen mouetur cor; quod (vt dictum est) è carnosioribus, crassioribusque cordis tunicis, arterijsque, & fibris non statim, vt è reliquis, elabatur inexistens spiritus; sed veluti in insectorum animalium parte quauis aliquantis per retinetur. Is porro, dum inest, moueri nunquam cessat. Quoniam igitur nulla prorsus Aristotelis ratio è semine eductam animam corpori vniuerso, vel cuiuspiam eius parti, vt propriam ipsius formam inesse declarat; nulla omnino, quin à corpore separata, distinctamque ponere eam liceat; obstat: vtique is ea sit spiritus, qui neruoso generi inexistit vniuerso. Nisi fortè Peripatetici quid impediant: quorum rationes, quibus suis positionibus neglectis, animam omnem penitus incorpoream statuunt, nulliq; indere videntur subiecto, expendere ne grauemur.

SENTIENTEM, IMAGINANTEMQUE, ET INTELLIGENTEM animam prorsus incorporeas, nulliq; inhære subiecto Peripateticis. *visas esse.* Cap. XXXVII.

2. de ani
ma. tex.
146.

QVONIAM (inquiunt Peripatetici) quæ sentit, & quæ dijudicat sentiens anima, ea suscipiat ipsa oportet, & ipsa omnino ea fiat; & quæ dijudicat, ibi ea dijudicat, vbi ea suscipit, sentitque; nam de absentibus iudicium ferre, non sensus, sed memoriæ est; & contrariorum dijudicat differentias: vtique contraria simul suscipiat oportet, & non vno modo, eodemque temporis momento, sed vna prorsus, eademque sui parte, & indiuidua omnino, impartibili. Nam si altera sui parte contrarium alterum, alterum verò altera suscipiat, nihilo magis eorū differentias dijudicare queat, quam ego, & tu eorum, quæ seorsum, separatimque ab altero cognorit alter. Quamobrem incorporea prorsus, prorsusque impartibilis, & nulli prorsus inhæreat subiecto sentiens anima oportet. Nam si vlli inhæreat, vtique ad eius extensionem extensa, & ipsa quomodo corporea, partibilis certè & ipsa fiat; & veluti, cui inhæreat, corpus diuersis sui partibus diuersa percipiat, non vna, eademque simul omnia. Phantasia itidem (inquiunt) prorsus incorporea sit, nulliq; inhæreat subiecto oportet. Nam si quæ à sensu ad eam accedunt figuræ, vt corporea in re in ea describantur; vtique à nouis superaccedentibus præinexistentes tandem deleantur. Id verò nunquam euenire apparet; sed quoties superadiecitis antiquæ nihil delentur tamen: quod nimirum incorporeo, impartibili; quæ suscipiuntur ab ente (quod nulla eius suscipiuntur in parte, itaque nullum prorsus occupant locum) vel infinita suscipi possunt; nihil à superaccedentibus præinexistentibus passis vnquam. Multò etiam quæ intelligit minus, vel corporea ipsa poni, vel subiecto vlli indipotest: quæ scilicet multò illis nobilior, diuiniorque, & quæ (quod aliarum nulli datum videtur, & quod corporea, aut corpori, inexistenti substantiæ dari non potest) se ipsam nouit, & ad se ipsam conuertitur; &

(quod

(quod nec visus, nec auditus, nec princeps, communisq; facit sensus) qualis sui est natura, inquit, & inuenit, cognoscitque; itaque eadem inquisita inquirens, & inuentæ inueniens, & cognoscenti cognita sit: & quæ insuper nequaquam sentientis, appetentisque, & imaginantis ritu marcescente corpore marcescit & ipsa; sed magis viget; & corpus negligit, contemnitque; & non multis modo laboribus virtutis gratia affligit, domatque; sed (quod nequaquam faciat, si ei vt proprio inhæreat subiecto, vnumque ei sit, itaque eo corrupto ipsa itidem corrumpatur, & in non ens abeat) est vbi vniuersum id proijcit, mortique exponit. Animam prorsus incorpoream, & per se existentem ponentes, nulli scilicet eam subiecto indentes Peripatetici, multò me hercule amplius incusandi videri possunt; quam vnius eam modi, eiusdemque omnem facientes substantiæ, modo verò è substantijs multis eam cōponentes; & corpori modo vniuerso omnem, singulis modo eius partibus singulas animæ portiones, & vni modo eam cordi indentes omnem. Nam & magis sibi ipsi contrarij subiecto eam separāt omni; & reponunt, quæ humana quidem ratione minimè omnium comprobari queat. Operationum (inquit Aristoteles) quas animal operatur, nulla prorsus solius animæ est; quæ nusquam sola adest, sed corpori itidem communes sunt oēs; cui nimirum vnum, idemque facta est anima. Nullum præterea apud nos prorsus incorporeum ens, quod scilicet, & incorporeum sit ipsum, & nulli inhæreat corpori, neque operationes omnino vllas intuiti Peripatetici, quæ à substantia æditæ non sint corpori cuiuspiam inhærente; vel si animal quædā operari, patiue visum foret, quæ quomodo corporea existente anima operetur, patiaturque, intueri non poterāt; non ramen penitus incorporea anima è semine educta ponenda ipsis fuit; sed diligentius res inspicienda; & quiescendum nunquam; donec modus inuentus foret, quo quæ operari, pati; animal videretur, corporea existente anima operetur, patiaturque. Et conspectus is (vt existimare licet) tandem foret. Quod si perpetuo latuisset; ingenuè rei obscuritati cedendum, & posterioribus, qui eum indagarent, relinquendus: non res proferenda erat multò, quam ille obscurior. At age rationes singulas examinemus.

1. de ani
ma. tex.
13.

NIHIL OBSTARE ARISTOTELIS RATIONES, QVIN ANIMA sensitua corporea poni possit; & vel Peripateticis ipsis, ipsique Aristoteli corpoream eam videri. Cap. XXXVIII.

ARISTO (vt dictum est) quæ Aristotelem impulit, vt sentientem animam nulli inderet subiecto; sed prorsus incorpoream poneret, ea manifestè & corpoream, & benè partibilem esse declarat. Quoniam enim quæ sentit substantia eorum, quæ sentit, actiones, & ea omnia ipsa suscipiat, & ea omnino ipsa fiat Aristoteli oportet; & contraria simul sentit omnia: vtique & contraria simul omnia suscipiat, eaque omnia simul ipsa fiat Aristoteli oportet. At verò quoniam verè incorporea, impartibilisque sit; ne dum contrariorum omnium vires, & ipsa omnino contraria simul omnia, sed qui eorum vnum modo suscipiat, idque ipsa fiat, imaginari non licet: vtique & corporea, & benè partibilis necessario ponenda est. Corporea quidem vt suscipere queat; benè vero partibilis, vt diuersis sui partibus diuersarum naturarum actiones simul percipere, & diuersarum formarum capax sit. Quæ potro quauis sui parte sentit, vniuersa ea sentire potest anima; quod (vt satis declaratum existimo) quæ sui sensum animæ induit, ea quendam omnino animæ motum induit. Et motum vel summè languentem quantulævis animæ parti inditum vniuersæ communicari posse animæ, satis motus declarat aeris, & aquæ etiam parti cuius datus. Nam si nullo propemodum temporis momento aeri is vniuerso, & vniuersæ communicatur aquæ; dubitare non licet, quin & multò me hercule prōptius qui animæ portioni cuius

cuius inditur motus, vniuersa is communicetur animæ; quæ nimirum vel aëre ipso multò est tenuior, multòq. ad motum promptior. At verò (quod dictum est) ab incorporea, impartibiliq. anima contrarias simul formas suscipi, neq. ipse (vt videtur) imaginari potest Aristoteles. Impossibile est (ipse inquit) quod vnum, atq. idem existit, quatenus indiuisibile, & in tempore indiuisibili contrarijs moueri motibus. Si enim dulce hoc pacto sensum mouet, & amarum contrario. Si scilicet corpus sit; utiq. diuersis sui partibus diuersis motibus moueri possit, & diuersa sentire. Quin etiam impartibilis si sit, at non simul contrarij percipiendi sint motus; diuersis temporibus, diuersis illis, & contrarijs eam moueri, & diuersa, contrariaq. sentire queat. At impartibilis sensus contrariorum dijudicat differentias: dijudicat autem vbi sentit. Neque enim (vt dictum est) de remotis, atque absentibus iudicium proferre potest sensus. Contraria igitur simul sentit. Merito itaque (inquiunt) dubitatur; quando incorporea, atque impartibilis est anima sensitua, & sine tempore operatur, quomodo contraria simul suscipit. Quæ dubitatio ad singulos (inquiunt) sensus nihil minus, quam ad communem pertinet. At de communi dubitat Aristoteles: nã & quæ singuli percipiunt, communis itidem percipit; at non è contra. Num (inquit Aristoteles) dicere possumus & magnitudine, & numero, & tempore indiuisum esse iudicans, sed ratione diuisum? Quatenus igitur vnum, indiuisumq. differentiam dijudicat; at quatenus multa, diuisumq. contraria simul percipit. An impossibile est (ipse idem inquit) siquidem potentia idem diuisibile, & indiuisibile, at non actu? Idem scilicet potentia diuisibile, atque indiuisibile, & calidum, & frigidum, & album, & nigrum esse potest; at actu vnum quod est, & indiuisum, contraria simul esse, id vero impossibile. Et sensus igitur, & intellectus indiuisi existentes nequaquam contrarias, repugnantesq. formas simul suscipiât, sed veluti per vices. Vel ipse igitur Aristoteles suis hic distinctionibus nihil confidit; at positionis tenax, quod eam labefactat, alia demoliri aggreditur ratione. Sed veluti, inquit, quem vocant punctum, & vnus existit, & multi; & vnus quidem, & indiuisibilis, vt circuli centrum, at diuisibilis, pluresq. vt linearum multarum terminus est; qui omnium communis existit, & in ipso est puncto, separatis etiam, seiunctisq. lineis. Huiusmodi communis, princepsque apparet sensus. Licet. n. vnus sit ipse, indiuisibilisque; vt tamen & ipse sensoriorum omnium communis terminus est, multa videri potest. Quatenus igitur vnus, indiuisibilisque iudicium fert; quatenus verò multa, contraria suscipit. Si quidem sensoria, veluti lineæ, nec latitudinē, nec profunditatem habeant vllam; poterat utique communis, princepsq. sensus illorum omnium communis Aristoteli visus terminus, veluti circuli centrum, impartibilis videri. Sed quoniam sensoria benè lata omnia, benèq. profunda, & benè omnino partibilia Aristoteli visa sunt; communis eorum terminus partibilis & ipse videri debuit. Siquidem terminus rei cum sit pars, cuius est terminus; eiusdem illi naturæ, cōditionisque vt sit, summè est necessarium. Vt centri, linearumque exemplum corporeum omnino, partibilemque sensum Aristoteli declaret. Et ipse idem Aristoteles alibi de eodem dubitans, idque, quo dictum est, modo soluens, in eo acquiescere minimè videtur; sed alia id explicare tentat ratione. Vtrum (inquit) vt indiuiduum quoddam actu vnum est ipsum sensitiuum dulcis, & albi; sed cum actu diuisum fuerit, alterum est? Centrum fortè innuens; quod vnum quidem actu, at vt linearum terminus plura fieri videtur. Nequaquam verò exemplo contentus subdit; An quemadmodum in ipsis contingit rebus; ita & in anima. Vnum enim, atque idem album est, & alia multa. Si namque non separabiles à se inuicem sunt passionēs; alterum tamen vnicuique est esse. Similiter igitur & in anima ponendum est, vnum numero, atq. idem esse id, quod sentit; secundum esse autem aliud, horum quidem genere, illorum verò specie. Quamobrem vno sentiet, atque eodem; ratione autem non eadem. Per quæ quod dubitatur, explicatum non esse, vel ipsi fatentur Peripatetici. Vt enim vnum (inquit

Aphrodi-

Aphrodisæus) atque idem existens sensitiuum plura esse possit, secundum rationes, & potentias suas; non tamen contraria simul recipere iurè censetur. Nō siquidem pomum ipsum quoniam dulce, & album simul esse potest; idcirco album simul, & nigrum, aut dulce simul, & amarum esse itidem potest. Nec verū (inquit) videtur, quod retro dictum est; magis videlicet eiusdem generis, quam diuersi sensum fieri posse: sensitiuum enim minus contrariorum, quam eorum, quæ nihil commune habent, susceptiuum videtur. Quæ porro non simul percipit sensus, contraria etiam illa dijudicare minimè potest. Siquidem memoriæ est non sensus officium, separatim, seorsumque percipere, & quæ separatim percepta sunt dijudicare. Neq. ipsi igitur Aphrodisæo vnum, atq. impartibile quod est, contraria simul suscipere posse videtur. At qui se Aristoteli sacramento obstrinxerat, & ne errantem quidem illum deserere, sed vel in præcipitium actum sectari decreuerat; quo potest modo cadentem, ruentemq. subleuat, sustinetque; & qua potest dirigit ratione. Licet (inquit) sensus per passionem quandam fieri videatur, ipse tamen iudicium quoddam est, & iudicio constare videtur. Aliud porro in passione est contrarium, in iudicio aliud. Nam in passione album nigro est contrarium; quæ simul in eodem subiecto esse minimè possunt; iudicio autem albi, quod est album, & nigri, quod est nigrum, contraria nō sunt. Simul enim huiusmodi iudicia vera existunt: contraria verò iudicia simul esse vera non possunt. Iudicio enim albi, quod est album, id contrarium iudicium est, quod album nigrum ponit; quæ certè nunquam in sensus iudicio simul esse possunt; illa autem plerumque sunt simul. Rectè sanè si sensus nō sui ipsius passionis, sed alterius cuiuspiam rei iudicium sit. Quoniam verò non de alijs vllis iudicium profert sensus, at de ijs modò, à quibus ipse patitur; ipseque commouetur; & ibi modò insuper, vbi patitur, commoueturque; si contraria dijudicat, quin à contrarijs simul patiatur, contrarijsque simul commouetur motibus, effugere nullo licet pacto. Qui penitus incorporeus, penitusq. impartibilis si sit, ne ab altero quidem pati, nec vllò omnino commoueri potest motu. In proprio certè Aphrodisæus commentario nequaquam incorporeū, atque impartibilem sensum, nullique inhaerentem, & ad subiecti nullius extensionem extensum contraria percipere ponit; sed vt sensorij formam, & sensorio immersum, & corporeum, & bene partibilem factum, diuersis sui partibus diuersa percipere. Sensorium (inquit) per aliam, atque aliam partem simul affectiones, quæ à contrarijs sensibilibus simul proficiuntur, excipiet. Quandoquidem nullo pacto fieri potest, vt contraria affectiones in eadem parte generentur: sed sensorio per diuersas partes à sensibilibus patiente, eodemque, quo patitur modo, in postremum sensum affectiones transmittente, postremòque itidem per partes affecto, vna, eademq. vis ex omni sensorio, eiusque partibus contraria simul sentit, dijudicatque. Rectè sanè, vt Peripatetico licet. Non igitur, quò contraria simul percipiat, incorporea, atque impartibilis ponenda est anima sensitua: quæ scilicet sensorio immersa, ad eiusque extensionem extensa multa simul, & diuersa ea inter se, contrariaque sentire potest, diuersis sui partibus à diuersis illis passa, commotaque; & quæ quauis sui parte passa est, commotaque, vniuersa patitur, commoueturque. Vt veluti præstigijs captus Aphrodisæus videri possit; qui proprium etiam sensum, & veritati illum satis congruentem in hominis gratiam dimittere non vereatur. Sed quid ego Aphrodisæum afferro, sensum sensoriorum formam ponentem, & sibi ipsi in re tanta dissentientem? ipse id ante omnes facere videtur Aristoteles. Potentia (inquit) quæ sentit, est quidem in subiecto primo sensorio, vt forma omnis suo in subiecto: at esse alterum organi, alterum potentia; organum enim magnitudo, & corpus; potentia verò ratio, & forma ipsius. Et sensitiuum (inquit) potentia est, quale sensibile actu, & ab ipso patitur, non simile existens: at vbi passum fuerit, simile factum est; & est quale illud. Hoc nūquam de incorporea, impartibiliq. dixerit anima: neq. enim vel calida ipsa fiat, frigidaque,

daque, vel dulcis, amaraque, vel alba, nigraque. Tum si oculus (inquit) animal esset, visus ipse esset anima. Etenim ipse est oculi substantia, quæ secundum formam; veluti oculus visus materia. Et illa abeunte non est amplius oculus, nisi æquiuocè, ut lapideus, aut pictus; Oportet autem quod in parte est, & in toto corpore esse; *videtur* ut pars ad partem, sic vniuersus sensus ad vniuersum corpus sensituum, quatenus tale; & ut oculus, pupilla, & visus, sic animal, corpus, & anima: animam itaque à corpore inseparabilem esse, vel partes saltem ipsius quasdam, siquidem partibilis est. Quarundam enim corporis partium quædam animæ partes manifestè forma sunt, & perfectio; ut visus oculi. Neque est quod diutius immorer in recensendis Aristotelis locis, in quibus sentientem animam singulis in sensorijs ut propriam illorum formam ponit; & vniuersam ipsam, & singulas eius partes in corpore vniuerso, singulisque eius partibus, ut in proprijs collocat subiectis. Passim enim corpori, ut propriæ materiæ animam indit; & vnam corpori facit; operationesque (ut dictum est) omnes, & ipsam etiā intellectiōem compositi communes esse statuit; non animæ videlicet solius (quæ sola nulla est Aristoteli vspiam) sed corporis itidem; cui nimirū anima ut propriæ materiæ coijt; & vnum facit est; formarum omnium more; quæ vbi materiæ coeunt, vnum illi fiunt omnes, & vnum illi factæ operantur ut vnum. Animam igitur sensituiam incorpoream, atque impartibilem Aristoteles faciēs multis inculandus videtur modis. Primum quod rem (ut dictum est) ponit, quæ nulla concipi queat imaginatione; & quam admittere omnino anima non potest. Tum quod si talis sit, minimè nos docere queat, quo sentiat modo. Siquidem per sensilis formæ receptionem, & per passionem, perque assimilationem sensus fieri Aristoteli videtur; quorum nullum prorsus in incorporea; impartibilique re fieri potest. Postremo quod sibi ipsi, proprijsque positionibus summè dissentiens, summèque aduersus talem illam ponit.

PRÆVE PHANTASIAM INCORPOREAM, IMPARTIBILEMQUE
Peripateticis positam esse. Cap. XXXIX.

PHANTASIAM porro, animæ scilicet portionem, facultatemue, in qua rerum sensu perceptarum memoria seruatur, & quæ, vbi libet, imaginari eas potest, propterea incorpoream, impartibilemque Peripatetici ponentes, quod corporea si sit, intueri non liceat, quæ tot, tantarumque rerum omnium imagines in ea pingi queant, & nouis assidue superaddentibus nihil antiquæ deleantur, summopere inculandi videntur. Nam (quod faciendum omnino erat) nequaquam è sensilium viribus, actionibusque, nec è passionibus, quas anima ab illis patitur, sed è dictæ portionis nomine, quomodo eorum, quæ sentiens percipit, memoria in illa seruetur, itaque & illius substantiam colligere videntur. Non scilicet, quod phantasia eorum, quæ cōspecta sunt, stationem, permansionemque significat, propterea eorum, reliquorumque, etiam sensilium imagines in anima pingi, supponendum Peripateticis erat. Sed sensilium omnium actiones, & quas ab ijs passionibus, quasque anima patitur immutationes intuenda erant; tum modus inquirendus, quo earum cognitio, memoriaque seruari, & eas, vbi libet, anima imaginari potest. Id si factum Peripateticis foret; si quidem lucis, colorumque, non certè & reliquorum sensilium memoriam propterea in anima seruari, & quæ ab ijs passa est, vbi libet, eam imaginari, & quodammodo sentire statuisset; quod singulorum imagines in ipsa pictæ forent. Cui enim caloris, frigorisque, actiones, vel sapores, odoresque, aut aeris impulsus pingi posse videri potest? Quin vel si ea modo phantasia imaginetur, quæ visu percipiuntur, & quæ pingi omnino apta sunt; & nisi ea in phantasia pingantur, modus, quo imaginari ea anima possit, nullus inueniri queat, itaque; necessario pingenda essent; non tamen propterea incorpo-

corporea, impartibilisque, sed corporea omnino ponenda ea esset. Minus enim sensui repugnat, corporea in ente innumeras pingi imagines, quam in incorporeo vnam modo.

ITIDEM, ET RATIONALEM. Cap. XXXX.

SI quidem rationalis aīa ea Aristoteli ponatur, quæ singulis hominibus à Deo creata, infunditur; nihil est, quod cū homine disputemus; nobiscum enim facit, incorpoream, penitusque impartibilem eam statuens: at si illā intelligat, quæ belluis inesse, & à qua duci videntur; nosque eam suo loco cōmemoratiuam appellandam diximus; ab eo planè dissentimus. Verum quia rationalis anima, dū in corpore inexistit, ab illo pendet quodammodo; idcirco corporeā quadantenus eā nuncupare licet. Siquidem adeo intelligētia hoīes inter se, & manifestè iuxta diuersam corporis vniuersi, & capitis perfertim, cerebrique, & spiritus amplius in eius vetriculis contenti naturam, magnitudinemque, & figurā, & vetriculorum etiā positionē cum differant; ratiocinandi facultas substantiæ penitus incorporeæ, nullique inharētī corpori attribui non potest; quæ scilicet nihil id cum attingat, nullaque prorsus cum eo cognitionem sortita sit; qui ab ipsius incommodis, ne iuxta propriū ingenium rectè operetur, impediri, retardariue queat, intelligere non licet. Itaque vel si anima, quæ à Deo opt. Max. creata, & hominum corporibus infusa est, cui verè ratiocinandi facultas attribuenda est, incorporea est; quoniam dū corpori ea inest, non sola ipsa, & per se, nullaque spiritus ope, aut misterio vīa, intelligit, ratiocinaturque; itaque non statim, atque infusa est, nec æquè in oībus ratiocinatur; sed spiritus ope, ac ministro opus habet, qui motus, quibus à rebus sensu perceptis cōmotus est, proindeque & rerum naturas patefaciat ei oēs: utique (quod Sacrosanctæ Ecclesiæ visum est, decretūque) corpori ea vniuerso, & spiritui in primis in cerebri vetriculis cōtento, ut propria forma proprio subiecto indenda est. Nam iuxta ipsius caloris, tenuitatisque, & puritatis diuersitatem, longè diuersissima fit ratiocinandi facultas; & à paulo crassioribus, acrioribusque vaporibus exagitato, summopere ea deprauatur, & penitus etiam corrumpitur. Spiritui porro præcipue, reliquoque corpori ut propria forma cum inharreat rationalis anima; marcescente corpore immutari eam ita posse, ut ad irascendum languidior, ad intelligendum promptior fiat, senilis declarat spiritus. Minus etiam propterea nulli corporis parti, ut proprio subiecto animam inherere, inde Peripateticis colligendum fuit; quod honesti causa libens multis id affligit laboribus, multisque obiectat periculis, & morti etiam exponit, proijcitque; nihil omnino id perdere veretur: quod utique, si ut proprio inharreat subiecto, itaque & eo corrupto ipsa itidem corrumpatur, summopere auerteretur, summoque habeat odio. Nam corpori non ut proprio subiecto, sed ut proprio organo, proprioque inexistens tegumento, quod eo corrupto seruari ipsa non potest, summo id studio, summaque custodiat diligētia. Ut nequaquam, quod libens proijciat id interdum, propterea non ut proprio subiecto animā ei inherere discernendum sit. Cum præsertim non humana tantum id agat anima, quæ corpore dissoluto nihil ipsa corrumpi timeat, aliam & longè beatiorē vitam prælagiens, expectansque; sed ferina etiam, quæ neque aliam prælagit vitam, nec rationis ullius particeps Peripateticis videtur, nihilo ferè, quam humana minus dedecora, flagitiaque, vel Aristotelis testimonio morte ipsa exhorret peius; & mori mauult, quam quid se ipsa indignum pati, operariue. Nullum Leo periculum, malum virat nullum, quod turpi sit vitandum fuga; sed libens, alacerque mortem etiam appetit, modò ne timidum se, degeneremque ostendat. Nam equus, qui pastoris fraude illectus matrem iniit, ne viuere quidē amplius sustinuit; sed errorem, quē multi fortè nobis ignouissemus, sui ipsius multauit interitu. Ut nequaquam propterea animam corpori ut proprio subiecto inherere

hæc erit existimandum nō sit, quod libens ipsa id morti exponit; sed alia omnino eius rei ratio reddenda est; & suo illa quidem exposita est loco. At quin hic iridem exponatur, nihil obstat. Non scilicet ubi interimitur, ibi modò corrumpitur spiritus, sed nihilominus ubi ea patitur, vel operatur, quæ eius naturæ propria non sunt. Nam & habitus qualis non est, & multò amplius alienas operatus operationes corrumpi videtur; & multò meherculè peius, quàm si ferro perdat, aut morbo. Non enim aliena vi, scelere, nec naturæ lege, viribus nimirum, quibus obfistere non possit, sed propria corrumpitur culpa. Itaque qui nobilis est, generosusque, eo modo ne corrumpatur, alio quouis corrumpi sustinet, appetitque. Vt qui id operatur, non illum præter naturam, sed maxime secundum naturam facere, & vel ubi perdere se, ibi seruire se maxime existimare liceat; qui scilicet à propria dimoueri natura, & pro humano ferinus fieri, ibi repugnat, remittiturque maxime. Nulla igitur Peripateticorum ratio obstare videtur, quia corpoream animam à semine eductam ponere liceat.

CORPVS ANIMAE ORGANVM, QVALE ESSE EIVS SPECIES
 declarat, ponendum esse; vel si ad operationes quasdam ædendas inutile
 animæ sit, & incommodum. Cap. XXXI.

QUONIAM igitur nulla Aristotelis ratio vel incorpoream, vel corporis formam esse animam à semine eductam declarat; animæ organum, quale ipso apparet aspectu, tot, tamque varijs partibus diuisum, distinctumque, & quæ singulæ ad quædam operanda factæ videntur, corpus sit oportet. Nec id obstat, quod nequaquam (quod organa faciunt omnia) animam ad quasdam ædendas operationes nihil adiuuat; quin (quod ab organorum munere summè est alienum) operantem illam impedit interdum, retardatque. Neque enim proprio in loco, atque inter cognatas substantias existenti spiritui, neque ad motum ædendum, rerumque intuitum, cognitionemque, ad proprias scilicet operationes operandas, quod itaque operantem eum perpetuò adiuuet, datum id est; sed alieno in loco, atque inter contraria genito entia; inter quæ nō retentus, coercitusque, nullo immoretur temporis momento; & à quibus non bene contactus, defensaque, penitus statim extinguitur; & quibusque omnino nusquam satis retentus, assidue elabitur; & à quibus assidue oblaeditur, nusquam satis defens; in quibus omnino multo assidue imminuitur modis. Itaque, si seruandus, necessario rei includendus fuit bene quidè calidæ, at bene densæ, beneque corpulentæ, multisque insuper onerandus organis; quorum ope res, quibus præcipue nutriri potest, at quas perexiguus ipse, longèque tenuissimus proprijs viribus nunquam exuperet, in propriam agat naturam. Vt si ad motum, rerumque sensum inutile, & impedimento insuper spiritui id sit; non propterea non eius organum ponendum est.

BERNARD

BERNARDINI TELESII
CONSENTINI
DE RERVM NATVRA IVXTA
PROPRIA PRINCIPIA
LIBER SEXTVS.

ALBAS, EXANGVESQVE ANIMALIS PARTES PRIVS, QVAM
sanguineas efformari; & illas à masculino, femineoque semine, has à feminico
sanguine ab uteri calore immutatis constitui. Cap. I.

QUONIAM quæ in maternis uteris constituuntur aëlia, iisdem prorsus principibus partibus, quibus, quæ ex ouis enascuntur, donata sunt oibus; & in utrisque, partibus singulis eodè agendi, operandique assignatæ sunt vires; eadèque conficiunt opera: utique iisdem è rebus, & eodem ab agente, eademque ratione, & ordine immutatis utraque constituta esse, existimandum omnino est. Proinde quia res, è quibus, quæ in ouis fiunt, constituuntur aëlia, & quæ illarum, in quas animalis partes, & à quibus viribus, & qua ratione, quoque ordine aguntur, ipsis intueri licet oculis: liceat in horum efformatione illorum intueri constitutionem. Oua ex albo, luteoque composita sunt; & album, perexigua modò eius portione, quæ masculi est semen, excepta, reliquum omnè manifestè femine est opus. Id verò cum à masculino semine id modò differat, quod à virili semine muliebri differre videtur; quod videlicet à robustiore maris calore, tenuioribus sui partibus magis spoliatur, magis conspissatum est, magisque compactum: quin feminæ semen sit nulli quidem, at Aristoteli osum minimè negare liceat. Ipsi namque non eandè modò spetiem, dispositionemque viuiparorum semini, sed naturam etiam eandè oui album sortitum videtur vniuersum; illius nimirum ritu à calore crassescere, & à frigore liquari. Luteum verò quin sanguini bene proximum sit, & quin sanguinis omnino vicem gerat, ambigi etià non potest: quod nimirum modicum quid ab incubante aëlia concalefactum, sanguinis speciem, naturamque assumit, & in absolutum agitur sanguinem. Incubans porro, à quo ouum in aëliam immutatur, manifestè vnum modò calorem ouis indit, aliud nihil; & solo, at certo à calore oua in pullos agi, satis id declarat, qui ouis summo suppositis, & blando, moderatoque ignis calore admotis, passim enascuntur. Manifestè èt prius, quàm sanguinem aëliales partes constituatur, albæ, atque exangues constitui apparent; nec verò tunc modo, quibus inuoluitur foetus, sed venulæ, atque arteriolæ; & nequaquam è luteo hæc (quod immutatum quidem, at integrum etiam apparet, & à cuius spetie, naturaque longissimè absunt) sed ex albo, cuius spetie, dispositionemque referunt. E luteo interea in sanguinem perfectum actum, & in constatas iam venulas, & arteriolas illapso, attratouè sanguine aëliales partes effici, manifestè apparet. Nec verò, nisi veluti per canales quosdam sanguis ad viscerum constitutionem, sed temerè feratur; certa ratione, certoque modo (quod fieri videtur) viscera singula constituentur. Itaque aëlium, quæ in uteris fiunt, albas exanguesque partes masculino, semineoque semine sanguineas verò è femineo sanguine ab uteri calore immutatis constitui, existimandum omnino est. Quin si in aëlium, quæ ex ouis enascuntur, constitutione id visum non foret, existimandum tamen esset. Quoniam nam ubi mulier concipit, aliæ nullæ, sed illæ utero res insunt omnes; nullamque aliud agens, sed solus uteri adest calor; & semen utrumque aptissimum in albas, exanguesque aëliales partes agi apparet; quin ea omnes semen videri possunt magis conspissatum, magisque compactum; in sanguineas verò immutari, à languidissimo præsertim uteri calore, à quo liquari quidè amplius, vel magis conspissari, at aliud immutari videri non potest, ineptissimum videtur; cor

V verò,

verò, & iecur, & viscera alia diuerso quidem singula, ac manifestè è sanguine constituta sunt oia; quæ nimirum sanguinis speciem referunt; & quæ vix dum confecta sanguinem in se ipsis continent, & sanguine perpetuò nutriuntur: vtiq; è sanguine hæc oia, illas vno è semine effectas esse, existimandum omnino est. Nam etsi, vbi concipit mulier, nò perpetuò proprii seminis emissionem percipit; perpetuò tñ eam fieri suspicari licet, sed nullum eius interdum fieri sensum; quod perexili calore donatum femineum semen, nihil spiritum mordicat. Arage rationem amplius, ac modū inquiramus; quo semen in tot res, adeoq; differētes agatur, & spiritus in eo ingeneretur, retineaturque; tum & quo sanguis vterq; in sua viscera conerescat; & seminis in primis, sanguinisq; naturam, dispositionemq; præterea & vteri vires, ac situs; res nimirum è quibus animalia fiunt, viresq; à quibus illæ immutantur, lociq; situm, vbi veluti efformantur. Neque enim, si horum quid rectè perspectum non sit, animalium constitutionis ratio satis vnquam innotescat.

QVÆ SANGVINIS, QVÆ SEMINIS NATVRA, DISPOSITIONEQUE, & quæ vteri vires, ac situs. Cap. II.

SANGVIS (quoniā ex eo semen conficitur, eius primū natura, dispositioq; intuenda est) manifestè benè calidus est; & spiritu, tenuitateq; spiritui proxima plenus. Nam vel ex animali detractus, calorem, fumumq; emitit; & non ita multo post præexistente tenuitate elapsa, in grumū, in crassam, s. nigricantemq; coit rem. Et nequaquam simplex est, & similis, sed veluti è diuersis cōpositis rebus; itaq; ad diuersissimas corporis partis delatus, & singulis illis diuersis sui partibus appositus, nulli in singulas agit negotio. Semen itidem è sanguine in venis, (quæ, quod in ijs sanguis albescere, & seminis spetiem assumere, & in semē omnino agi incipit, seminariæ dicuntur) & in testibus cum ab eorum, tum & à circumstantiū partium calore amplius concocto manifestè effectū est. Itaq; manifestè sanguis cum sit amplius elaboratus, & pro fluido, puniceoq; viscosus, albusq; factus; quin & ipsum benè calidum, plurimoq; spiritu, & tenuitate spiritui proxima, & in spūm agi aptissima plenum, benèq; dissimulare sit, dubitare non licet. Nā etsi dum sanguis amplius concoquitur, inexistens spiritus, ac tenuitatis portionē quampiam ex eo elabi iudicandum est: at maximam certè vtriq; copiā in illo retineri, aliāq; interea ingenerari, existimare etiā licet. Quoniam enim non simul, eodēq; temporis momento vniuersa sanguinis tenuitas absoluitur, aptaq; ad elabendum fit, sed externa oīd prius; eaq; elabente statim superficies, è quaeducta est, crassescit, densaturq;: vtiq; & præexistens, & qui postea ingeneratur spūs nullum elabendi aditum nactus, retineatur in illo necesse est. Itaque (quod & antiquioribus itidem oībus visum est, placitumq;) semen spiritu, tenuitateq; spiritui proximo confectū calore; à quo videlicet diuersæ quæ sunt res in vnam, eandēq; agi minime queant; sed in eas modò singulæ, quibus proximè, cognatæq; sint. Vterus porro si non valdè quidē sui natura calidus, nervosa è substantia confectus; at quia venarum, arteriarūq; portionibus multis intertextus est oīs, plurimo scilicet, calidissimoq; replet sanguine: quin, vbi præsertim (quod perpetuò fit vbi mulier concipit) vteri ostium occluditur, nullūq; externo frigori aditum præbet, is ei insit calor, à quo illapsū semen, effususq; sanguis (id quod venis, arterijsq; inexistens à circumstantium partiū calore vterq;, & qui album, luteumq; ab incubantis animalis calore pati videtur) liquefcet primū, mox inexistente tenuitate assidue à caloreeducta viscosum fiat, tum & cōpingatur, durescatq;, ambigi non potest. Et interna quidē vteri superficies, quæ semen excipit, foetūq; continet, si extendatur, plana oīd est; at in se ipsā contracta cōplicataq; (quā à fetu nō distenta perpetuò manet) veluti scrobibus, rugisq; distincta apparet. Et quod cō plures eæ, diuersioresque, & magis sibi ipsis continuæ hant oportet.

ter, quò magis vterus contrahitur: ibi plurimas, diuersissimasque, & maximè sibi ipsis continuas fieri existimandum est, vbi semen illum subit. Eius enim contingendi desiderio illectus maximè se se contrahit vterus. Et nequaquā is continuus est, sed venis, arterijsque, quæ in ipsum desinunt, veluti intercisus, interruptusq;. At continuus plerumq; spectatur; quia illorū ostiola ibi tantum referantur, vbi menstruus sanguis effundendus est; aliās ita vtero illa coeunt, vt vna, eademq; illarum, atq; vterifiat superficies.

QVO MODO SEMEN IN ALBAS, EX SANGVESQUE RES agitur, & cerebri ventriculi fiunt. Cap. III.

SEMINE porro in vterū coniecto, quod illius contactu is maximè oblectatur, & vniuersus simul eo frui appetit, colligit se se vniuersus; proindeq; eius ostiolum, per quod immisum est, ita occluditur, vt nullus semini exitus, nullus externo frigori ingressus pateat. Et semē, si quidē ab vtero cōpressum, non in diuersas diffunditur partes, & singulæ certas confluxæ in vteri rugulas, & in ijs ab vteri calore fusæ, in alias, atq; alias fluunt, & singulæ propriam in his magnitudinem, propriamq; naturæ figurā, & fluore quo inexistente fluidæ erant, in vapores acto, elapsæq; in proprias cōcrescunt res, sed in vnū colligitur vniuersum; ab vteri certè calore liquatum, fufumq; in longè plurimos diffundit riuulos. Et quoniam maxime dissimulare, & veluti è tenuitate, crassitieq;, & bene vtrāq; diuersa cōpositum est semen; non simul, neq; in eodē vniuersum liquatur fluores. Sed eæ assidue ipsius partes prius fundantur, quæ liquidiores sunt: assidueq; singulæ immisto fluore spoliatæ, proprias concrefcunt in res. Et quia ita tenues feminis partes crassioribus immiste erant, vt vel adeo à se se ipsis sciundæ, separatæq;, neutre tñ adhuc purè factæ sint, sed tenuioribus crassities adhuc quedā, & crassioribus quedā insit tenuitas: amplius vtrq; dū funduntur, non quidē in diuersos liquefcunt fluores; sed quæ tenuioribus crassities, & quæ crassioribus inerat tenuitas seorsum ab illis fit. Itaq; nec vasa uniformia, nec continuā, sibiq; ipsis similia vniuersa fiunt ossa. Sed vasis quidē fibre, minutissimæ, s. res, at paulò, quàm illa sunt, dēiores, durioresq;, intertextæ, & ossa multas in partes diuisa sunt; & è quarū singulis res emanant minis, quàm ipsa sunt, densæ, duræq;: quibus sibi ipsis mutuò colligantur, & aliæ, quæ inter ipsas positæ partes, ne se se mutuò conterant, præstant. Propriā porro res, quæ è semine cōstituitur, magnitudinem, propriamq; singulæ sortiuntur figuram; quod ita paratū, cōcinatumq;, tenuitates nimirū, crassitiesq;, è quibus cōpositum erat semen, tanta singulæ, eaque sibi ipsis immistæ erant ratione, vt certo à calore fusæ singulæ à reliquis seorsum fierent; & inexistente fluore spoliatæ, in tantas singulæ, talesq; concrefcere res. Nec (vt nobis videtur) amplius quicquā homini inquirendum est: at rerum oīum conditoris Deī sapientia admiranda; qui eum animalibus calorem, easq; cælo, terreq; indidit vires, vt ab ijs effectas res in sanguinē ille, semenq; ageret; quod ab vteri calore fufum, in tot, talesq; liquefcere fluores; & qui liquidioribus sui partibus elapsis in tātas, talesq; concrefcere res. Et quia non vniuersi fluores simul, eodemq; tēporis momento inexistente tenuitate spoliantur, cōcrescuntq;: sed (quod sanguini dū in semen agitur, carnibusq;, quæ assantur euenire passim apparet) internis partibus mollibus etiā nunc, tenuitateq; plenis, externa superficies tenuitate omni, omniq; exuta mollie, adeo densa facta est, vt nullus præinexistenti tenuitati, nec ei, quæ interea ingenerata est, elabendi exitus pateat: vtiq; vnīs ossibus, ijsq; similibus rebus exceptis (quæ corporis molē sustentatura, tenuitate omni, omniq; mollicie spolianda fuere; & quibus duris, densisq;, & scætili nolentibus, repugnantibusq;, & nutrimento apposito abundantibus, neq; indi potuit spiritus, neq; indendus omnino fuit; vt qui, nec feruari in ijs, neque vllum addere queat motum) reliquis, quæ è semine fiunt, cerebro, spinali medulla,

dullæ, neruis, arterijs, venis, œsophago, ventriculo, vesicis, intestinis, viscerum tunicis vel vniuersis, vel si in mollissimis, laxissimisque retineri non potest, earum certè fibris spiritus inest omnibus. Et quia qui ingeneratur spiritus multò, quàm res, è qua constituitur, amplior sit, proindeque maiori indiget loco (id quod in aqua, alijsque in rebus quibusuis ingenta facit tenuitas) sibi vt is patentem locum faciat, molem, in qua ingentus est, attollit, eleuatque: qui præsertim multus est, & non durissimæ inclusus rei; cuiusmodi est, qui cerebro, & spinali medullæ inest. Cerebri igitur ventriculi non (vt Galeno placet) à spiritu effecti sunt se se abdente, dum bullæ, quibus inclusus est, in masculini, foeminiæque seminis permitione rumpuntur, quasi latebras, in quibus delitescat, quærente; qui & effodere sibi illas prorsus impotens sit, & qui nihil exspectat magis, quàm è latebris euolare: sed à spiritu facti sunt, ampliorem sibi locum parante, proptereaque cerebrum attollente. Eo fermè pacto, quo bullæ in aqua feruente fieri videntur; quæ manifestè à spiritu in ea ingenito fiunt, ampliorem sibi locum, egressumque, si liceat, moliente; proptereaque superpositam aquam eleuante, attollenteque. Statim igitur ea residet, si pacto quouis ingenito spiritui egressus patefiat.

QVO MODO VISCERA, ET CARNOSVM CONSTI-
tuatur genus. Cap. IIII.

QUAE porrò seminis portio ad venarum, arteriarumque, quæ ad vterum pertinent, orificia deferretur (ibi enim modò concipit mulier, vbi ad aperta ostiola sunt) illis ea affixa, in venas, arteriasque agitur. Itaque, quod hæc illis vniuntur, vnumque fiunt, & ne ostiola occludantur prohibent; non ampliùs temere ex illis in vterum, & certis modò teporibus defluit sanguis; sed assidue, certa que ratione, & modo in dudum factas inluit venulas, à spiritu (vt extimare licet) ijs ingenito attractus. Et vniuersus simul in locum delatus, vbi iecur constituendus erat, & à robustiore vteri calore magis interea, ibique; ampliùs suffus, liquatusque, in diuersos secernitur fluores. Et tenuissima quidem illius portio in liquidissimum, & qui aquæ ritu nullo à calore concreseat vnquam; paulò crassior tenuitate, qua commista fluida videri poterat, elapsa in iecur; quæ hæc crassior est (quod si qualis à iecinore effluit, concreseat, in viscus concreseat nimis corpulentum, graueque) in locum delata plurimis refertum arterijs, & à sanguinis ijs inexistens calore tenuior, calidiorque; facta, tum tenuitate & ipsa, cuius commistione fluebat, spoliata omni, in lienem concrecit mollem, laxumque. Crassissima nullum (vt videtur) in fluorem liquatur, nec in vnam omnino, continuamque rem; sed terræ more inexistente aqua, à qua continebatur, in halitum acta, effluxaque; omni, in longè & ipsa minutissima dissipatur frustrula. Hæc porrò à multa tenuissimi liquoris portione vnum in locum collata, in renes ibi cogitur vniuersa. Modo eodem, quo dicta viscera è sanguine in venis contento, cor itidem, & pulmo ex eo constituuntur, qui in arterijs continetur, è maternis arterijs in foetus arteriolas influxo. Et cor (vt extimare licet) è crassiore eius portione gignitur, nec sola (fortè. n. vna ex ea confectum, plus iusto calidum factum foret) sed sanguini è iecinore effluxo commista. Pulmo verò è tenuiore constituit, & sola, vt videtur. At carnosum genus è liquidissima sit sanguinis portione; quæ è venarum tunicis elapsa, & inexistente tenuitate spoliata statim cõcrecit: nec in vnam tantum, eandemque; vniuersa res, benè & ipsa sibi ipsi dissimilis; sed tenuiore sui portione in pinguedinè, crassiore in carnes. Et è quibus quidè rebus, quibusque; à viribus, & quo etiã modo cum aial vniuersum, tum eæ ipsius partes, quæ principes videri possunt, & quarum constitutione conspecta reliquarum oïum generatio manifesta fit, his in præsentia explicasse satis sit. Superest modò, vt cur corpori è tot, adeoque, differentiis rebus cõposito indendus spūs fuerit, inquiramus. Quoniam. n. (vt in superiore declaratum est cõmentario

mentario) animal spiritus est, corpori vt proprio tegumento, proprioque organo inclusus; quin non corpus modò vniuersum, sed quæuis eius pars spiritus retinendi, conseruandique gratia constituta sit, quin nulla omnino temerè, casuue, aut frustra, sed quæuis quempiam in vsum adiecta sit, dubitare non licet. Absit enim, vt quæ aliorum opificum cuius euenire passim videntur, rerum omnium conditori Deo vllis in ipsius operibus euenisse suspicari liceat: vt scilicet, vel ab agentium naturarum viribus, vel à materiæ prauitate victus, eorum, quæ enti cuius ad sui ipsorum conseruationem, bonumque necessaria sunt, commodoue, quicquam elargitus non fuerit; aut quicquam vlli adiecerit, quod inutile ei sit, incommodumue. At partes quasuis bonas, necessariasque spiritui esse existimantibus, nequaquam tamen omnium vsum nobis explicandus est; qui & satis, vt videtur, alijs expositus est, & præsentis labori non præpositus; sed earum tantum, quarum & constitutio inquisita nobis est. Nam modus, quo efformatus iam, & in lucem editus foetus nutriatur, augeaturque, magis manifestus fiet; si cur spiritus corpori indendus fuit, è tot, adeoque differentiis cõposito rebus, si scilicet quem viscera singula præbeant vsum, conspectum fuerit.

CVR SPIRITVS NERVOSO GENERI INDENDVS, CARNOSVM
huic circumponendum, & venæ huic, arteriæque intertexendæ, & sanguine eæ replendæ, & osseum genus omnibus subiiciendum fuit.

Cap. V.

QUONIAM spiritus, si non copioso, at integro certè calore, summaque donatus est tenuitate; proindeque immobilitatem, compressionemque summo habet odio, summoperè exhorret; & motus adendi, angustisque, & corpulentis è rebus elabendi summo tenetur appetitu, summaque donatus est facultate; & quantumuis nactus exitum promptissimè ex omnibus elabitur, & ad cognata, similiaque, ad tenuissima scilicet euolat entia: vtique si in loco terræ proximo retinendus, ab eiusque viribus defendendus erat; benè densæ, benèque corpulentæ, & benè etiam calidæ indendus erat rei; quæ nullum ei elabendi aditum, nullamque terræ viribus eum attingendi facultatem præberet. At huiusmodi inclusus si foret rei; vel si amplum in ea nactus locum nihil comprimeretur, & quosdam etiam adere queat motus; breui omnino corrumpatur, elabaturue. Nam si summa ipse donatus tenuitate, nihil à proprio calore immutetur ampliùs; & benè corpulentæ, benèque calidæ inclusus rei nihil externis à viribus oblædatur; itaque nihil imminutus, nihilque immutatus, vel nulla illapsa re, à qua rescindatur, seruari possit: at ipsius tegumentum, si quidem ab externis naturis nihil oblædatur, à proprio certe calore tenuiores partes in summam assidue agente tenuitatem, & cum ea assidue elabente, breui omnino corrumpitur. Itaque si conseruandum, rescindendum assidue erit. Et nequaquam plantarum ritu, à re, cui affixum id est, vel quæ præstò vbique adsit, & è terra omnino à sole emollita, vel quasuis acta in plantas rescindendum. Neque enim rei spiritum contenturæ is indi potuit calor; à quo ens adeo ab ipsius naturæ dimotum exuperetur, in ipsamque agatur. Ex aliorum itaque animalium carnibus restaurandum illud fuit, vel è plantarum foetibus, & ipsis etiam è plantis, at bene mollibus, è rebus omnino multò ampliùs concoctis, multoque proximioribus factis. Et nequaquam ex harum quauis cuiusuis spiritus tegumentum, sed singula è certis quibusdā rebus: quæ igitur diuersis in locis, & labore multo, multa que industria, multis nimirum, diuersisque, comparandæ essent motibus; & quos adere non nisi benè leui, benèque flexibili tegumento, quod si & euehere, & flectere vt libet, & quibuslibet cõmouere possit motibus, inexistens queat spiritus. Quamobrem quod ne elabatur, neuè à terræ viribus extingatur

guatur spiritus, benè corpulento, benèque denso includendus erat tegumento; & nutrimentum ei comparare ut possit, benè id leue, beneque flexibile esse oportebat: utique (quod factum videtur) densa quidem, renitenti que rei, at benè gracili indendus, & rebus illa obuoluenda fuit, à quibus assidue emolliretur, & ab ambientis viribus protegeretur, & reficeretur etiam, fouereturque. Neruoso itaque generi denso, renitenti que, & graui, at veluti in minutissima scisso fila, indendus spiritus fuit. At quod & ipse, & perexiguus, qui ipsis indi potuit spiritus, quantulo-uis onere succumberet; multa in vnum colligenda. Tum quod non tot omnino in vnum colligi potuere, quot, ut magnas corporis partes sustinere, commouereque possent, colligenda erant (nam quæ ipsorum à rebus, à quibus emollienda, reficiendaque sunt, & à carnibus omnino longius absunt, rigida, inflexibiliaque fiant) carnibus immiscenda fuere; & ex vtrisque sibi ipsis commistis muscoli componendi; à quibus magna corporis partes commoueantur. Et neruoso carnosum circumponendum fuit genus; à quo illud, illique inexistentis spiritus ab ambientis viribus protegeretur, defendereturque; & venæ huic, arteriæque intertexendæ; sanguisque assidue in vtrasque immittendus; qui ab ipsarum motu, circumpositique carnosus generis calore liquetur; & in vtrumque effusus, genus vtrumque emolliret, reficeretque; & vtrumque; & spiritum etiam neruoso inexistentem foueret. Siquidem illorum neutri magnus, & qui ambientis vires satis rejiceret, indi potuit calor. Nam si neruoso insit; permodicam, quæ ei inest, mollitiem nullo propemodum temporis momento, & prius omnino, quam res, è qua reficiendum est, conficiatur, ipsumque subeat, in ipsumque inuertatur, in summam agat tenuitatem, eamque educat omnem. Itaque crassius assidue, duriusque, & breui inflexile prorsus fiat. Et carnosum, si quid est, quod mollius est, laxiusque, fluorem, è quo reficiendum est, promptius admittat; tantusque is assidue in rebus, in quibus conficiendus est, conficiatur, quanto quæ ipsius assidue corrumpitur portio reficienda est: si & ipsi tamen robustus insit calor; nequaquam is forte tenuioribus ex illo eduētis partibus crassiores in carnes compingat; sed illum fortè vniuersum, aut longè maximam illius portionem amplius fundat, liquetque, & magnam in tenuitatem, reliquam siquidem in carnes, at benè certè densas, benèque duras agat; & vel molles si fiant, assidue tamen duriores fiant. Neque enim sanguinem in vasis contentum in tantos assidue soluat fluores; ut carnes, in quas concrescunt, portionem, quæ corrupta est, præexistentibus veluti restituant. At languidus si vtrique insit; malorum, quæ dicta sunt, si quidem vllum eueniat, seriùs omnino eueniat. Et (ut suo amplius declarabitur loco) non nisi calidiore è sanguine (qualis ingrauescente iam ætate fit) refecto vtroque, proindeque & calidiore facto id accidit. Nam dum proprius vtriusque calor exilis est, blandusque, & propterea inexistentem lentè educit tenuitatem, multus interea in vasa insuit sanguis; & spiritus eorum fibris insidens, illum agitando, & pinguiissimam illius portionem in semen agendi, & vtrumque in fluores liquandi, & horum vterque suum in genus subeundi, tempus nactus, priusquam alterius portio vlla penitus corrumpatur, alia ex illapsis fluoribus conficitur. Quod porro dictum est, è fluoribus, in quos sanguis in venis, arterijsque funditur, genus vtrumque emolliri, reficique, & foueri etiam vtrumque, & spiritum insuper vasis inexistentem, venæ, arteriæque, quæ per carnosum genus vniuersum disseminatæ sunt, & vena, arteriaque, quæ singulis neruosi generis portionibus, & ijs præcipuè apposita est, quæ & duriores factæ, & ambientis viribus magis expositæ sunt, declarat. Quoniam verò non carnosum modò, sed ipsum etiam neruosum genus (cuiusmodi factum est) mollius omnino, flexibiliusque fieri oportuit, quam ut se ipsum sustinere queat vtriusque, & muscoli amplius ex vtroque compositi; qui scilicet, quod magnæ ipsis corporis partes, magnaque interdum pondera sustinenda, vectandaque, & cum renitentibus rebus obluendum erat, itaque nisi firmo cuiuspiam affixa sint, ab eoque retineantur

tur, & propria dimoueantur sede: utique (quod factum videtur) ossum constitutum fuit genus; & si non genus vtrumque vniuersum, at nerui certè omnes affigendi ei fuere.

CVR CORPORI IECVR INDENDVM, ET E SANGUINE constituendum est. Cap. VI.

VONIAM verò (ut dictum est) non durum, densumque constituendum fuit, proindeque nec constitutum est neruosum genus; nec adeò languidus inditus est ei calor, qui à paulo robustioribus, diuturnioribusque motibus concaléfactum, laxatumque, amplum inexistenti spiritui egressum præbeat; & carnosum genus benè molle, eoque donatum est calore, à quo molliores ipsius partes à motu præsertim concaléfactæ, in fluores, magnamque agantur in tenuitatem; itaque & corrumpatur tandem vniuersum: utique si seruandum animal fuit; & spiritus, & carnosum etiam genus reficiendum fuit; & sanguis vterque amplius, multò illis mollior, laxiorque, & calidior: è quo igitur multò, quam ex illis promptius inexistentem mollitiem omnem in tenuitatem agat, secumque eam omnem proprius efferat calor. Itaque facultate, modoque illa omnia reficiendi donandus spiritus fuit; vel illorum quædam saltem, si quibusdam (quod veri videtur) reliqua refici possunt; & sanguinem omnino; è quo (ut suo amplius declaratum est loco) carnosum, neruosumque genus, & ipse etiam reficitur spiritus. Sanguis porro animalium multorum ex aliorum multorum sanguine, & ex eo omnino refici poterat, quem viribus, copiaque exuperaret. At neque semper præstò ille adest; & ut natura animantia alia alijs vesci velit, quam minimo certè aliorum incommodo fieri id velit, proindeque ex integro, quod morti datur, animali, non ex exigua modo ipsius parte. Quod igitur reliquum fuit, aliorum animantium carnes in proprium alimentum sumendæ nonnullis tributæ sunt: at quibus eæ non solæ, vel dari omnino non potuere, plantæ ijs, plantarumque foetus dati sunt; nec proximius quicquid dari potuit. At quod nec horum quicquam à se ipso, & proprijs viribus, vel in sanguinè, vel in se ipsum agat spiritus, longè (ut dictum est) tenuissimus, proindeque & calore donatus longè exilissimo: itaque organis donandus fuit, quibus & in sanguinem, & in se ipsum res agat, adeò à sanguine, à propriaque dimotas natura; iecur nimirum, & cor, ex eodem quidem vtrumque sanguine, quem confecturum erat, confectum, at compacto, conspissatoque; eodem nimirum, quo & sanguis, quem confecturum erat, donatum calore, at magis in se ipsum collecto, & propterea robustiore quid facto; qualis omnino visceri, quod sanguinem confecturum est, calor insit oportet. Nā si multò insit vehementior; tenuiorem inditarum rerum portionem in vapores, fluoresque, crassiores, siquidem in sanguinem, in multò certè crassiores agat: si idem, qui & sanguini, & sanguinis omnino veluti vniuersitas quædam corpori indita sit, quæ immixtas res propria donet natura, & in se ipsam agat; si quidem diu in propria ipsa seruetur natura; & non statim inexistente tenuitate elapsa omni in grumum concreseat; quoniam quæ in eam immittuntur res, assidue fluitet; itaque eius actionem præterfugiant; & quod eius calor immistarum rerum calorem non valde viribus exuperet; si quidem integer eas subeat, & in proprium ens, in sanguinem scilicet, è quo effusus est, agat, longè certè ægerrimè, & non nisi diu agens agat; proindeque ob nutrimenti inopiam breui animal deficiat: utique (quale factum videtur) sanguinem confecturum viscus è sanguine omnino constituendum fuit, at bene in se ipsum coacto, conspissatoque; & in quo propriæ vires copiosiores, robustioresque quid factæ sint.

ET CVR VENTRICVLVS, VENTERQVE, ET QVALIS
vterque est, faciendus. Cap. VII.

ECINORI porro is inditus cum sit calor, qui sanguinis calore nō valdē robustior sit; qui igitur res modō in sanguinem agat, quæ sanguini benè proximæ sint: nequaquā quæ assumuntur res, nihil prius tenuiores, & sanguini proximiores factæ in sanguinem agat; quæ præsertim (quales pleræque sunt) si non & naturæ robore, at dispositione certè summopere à sanguine dissident; & quæ insuper è partibus consent longè diuersissimis; quarum oīnō aliæ ita liquidæ, tennesq. existāt, ita aliæ densæ, crassæque, vt hæc in fluores sanguini similes solui, in eosdem illæ crassescere maximè repugnent, maximèque renitantur; & hæc illis adeo commistæ sint, vt puncto ferè in nullo ab illis hæc seorsum sint. Itaque priusquam in iecur deferantur, concoquendæ, & quoad fieri potest, vnum, idemque in ens, & sanguini proximius vniuersæ agendæ fuere; & ibi omninō, vnde vapores, in quos tenuissimæ ipsarum partes quidvis concalefactæ soluantur, rectā ad spiritus vniuersitatem efferri, eique immisceri, & in spiritum agi ab ea queant. Nam in iecinore educi nullum prorsus spiritui commodum afferant, priusquam sanguis conficiatur, elapsis. Quamobrē (quod factum videtur) oris, iecinorisque in medio ventriculus constituendus fuit, in quo huiusmodi agantur in ens; & è quo vapores, qui interea è cibis educi sunt, rectā ad cerebri efferantur ventriculos. Ventriculus porro (quod res, è quibus & ipse, & reliquæ corporis partes, & spiritus etiam ipse nutriendus erat, primus excepturus erat; in ipsoque primū inuertendæ, & si non in perfectum, absolutumque illarum omnium nutrimentum, at proximam certè in rem agendæ; itaque nullæ si ventriculo in sint, aut nimix, aut contrarijs, præpotentibusque donatæ viribus, quarum omninō copia, aut robur exuperari in eo non possit, magno animal incommodo, magnoque afficiatur malo, nihil, aut prauè nutriturus) exquisitissimo donandus fuit sensu: magna scilicet spiritus copia indenda ei fuit; & quæ vel leuissimas eius passiones, molestiasque omnes, & eas in primis persentiret, quas nullis, vel nimis, vel prauis inexistibus cibis patitur; & vniuersitati in cerebro residenti integras, nulloq. communicaret temporis momento. Siquidem (vt alibi amplius expositum est) si non & quæ minutissimis, longeq; à cerebro dimotis nervosi generis portionibus spiritus insunt portiones, reliquæ certe omnes, quos adunt motus, vniuersitatis arbitrio, & ab ipsa omninō commota vniuersitate eos adunt omnes. Nec verò nisi quæ singulæ patiuntur mala, vniuersitati ea communicent; vel si non quos ipsa decernit, & quibus ipsa illas commouet, ijs singulæ moueantur motibus (quod passim fieri videtur) vna modò laborante, multæ, eæque omninō omnes, à quibus quod illam diuexat reijci potest, ijsque singulæ commoueantur motibus, quibus reijciendum id est, vel si bene laboriosi ijs sint, molestique; sed ijs singulæ tantum, quibus propria reijciant mala, propriae sibi comparent bona; aliarum labores nihil alijs curæ sint: non adeo certe sibi ipsis concordēs sint, & sibi ipsis (quod perpetuò facere videntur) veluti concinnēt. At hæc alibi (vt dictum est) amplius. Quoniam igitur magna spiritus copia ventriculo indenda est; nequaquam carnosus è genere, cui scilicet nullus inest, nullusque indipotest spiritus, nec ex vtroque sibi ipsis commixtis, sed vno è nervoso genere constitutendus fuit, & omni fibrarū genere donandus: præterea & oesophago (qui, quod ex ore ad ventriculum fertur, nec alium in vsum constructus est, nisi vt inexistens spiritus per ipsum ex ore ad ventriculum quæ ibi concoquenda sunt, & quæ e ventriculo in os, & foras eijcienda sunt, inferat, efferatque, veluti ventriculi portio quopiam videri potest) intertexendus fuit; vt (quod heri videtur) illarum, illisq; inexistens spiritus ministerio illorum vtrūque, & quemlibet vtriusque portionem, prout opus

opus est, relaxare, aperireque, & constringere, occludereque, proindeque & quæ in ventriculum immittenda sunt, immittere, & quæ ex eo eijcienda sunt, eijcere vniuersitas posset. Manifestè enim (vt suo amplius declarabitur loco) superiore oesophagi parte constricta, qui in eum coniecti sunt cibi in ventriculum deferuntur; & ventriculo constricto, quæ ei insunt, exprimuntur omnia, quod omninō molestiam inexistenti portioni infert, propulsare vt possit. Nam & quæ eijcit, propterea eijcit, quod ab ijs diuexari illam sentit; & quæ immittit, propterea immittit; quod non à re ventriculo inexistente, & si quidem inexistente, at adeo certè minuta, vt a ventriculo quantumuis constricto propelli nequeat, vel quam eijci nolit vniuersitas, quod minimè eā inexistenti spiritui molestiam, quin iucundam esse sentiat, & molestiam, qua ab ea afficitur, veluti ex accidente quopiam affici, & externis quibusdā immixtis rebus exolui eam posse intelligat; proindeque immittendas eas decernit. Ab inexistentiū scilicet rerum copiam, vel viribus in ventriculo inhabitantem portionē obladi sentiens vniuersitas, portiones in eius, oesophagique fibris insidentes ijs commouet motibus, quibus vehementissime illas intendat; itaque & valentissime ventriculū primū, mox eam assidue oesophagi portionem, in quam illæ actæ sunt, constringat; proindeque exprimantur illæ, & veluti ei aculentur. At molestiam, quam famem, sitimque appellamus, quod illam non ab inexistentiū ventriculo rebus, sed ab acido succo fieri sentit vniuersitas; qui inani eo, nihilque suppositam venam, quæ à splene ad eum fertur, comprimente, pates ad eum nactus iter (quod acida faciunt) constringit eū, proindeque & inexistentiū comprimit spiritum; & cuius forte portio quapiam eum subit, & quæ quantumuis constricto ventriculo extrudi tamē non possit: quod omninō à re molestiam illam fieri sentit vniuersitas, quam motu nullo amoliri queat; externum quippiam, & corpulentum id (à quo scilicet, quod molestiam infert, propellatur) & calidum libentius, quàm frigidum (quod constrictiōis sensus frigoris sensum infert) assumendum, & in ventriculum immittendum decernit vniuersitas; & portiones, quibus id assumendum, immittendumque est, ijs commouet motibus, quibus operandum id est. Et cuius molem deglutiri, & duritiem emolliri, exuperarique desperat, & portionibus ori inexistentiū iniucundum non esse senserit; mandū id primum, tum deglutiri decernit. Sitim etiam externis à rebus in ventriculum immixtis, at frigidis, liquidisq. sedandā decernit; quod etsi non vno ab ambientis æstu, vnusq. à vehementibus, diurnisq. motibus, sed ab immixtis etiam sit cibis, calidis præsertim, siccisque; à quibus scilicet nimis ventriculo calor, humiditas nulla inditur, quin præinexistens educitur omnis: quoniam nihil hos spiritui molestos, quin iucundos esse sentit; nequaquam reijciendos eos, at eorum, ventriculique calorem, quem molestum spiritui esse sentit, imminuendum, præterea & ne inexistens spiritus amplius comprimatur, ventriculum emolliendum, relaxandumque, humiditatem scilicet, qua educta constrictus is est, durusque, & renitens factus, ei restituendam, frigidam liquidatque res in eum immittendas esse, decernit vniuersitas. Itaque liquor nullus, nisi frigidus sit, satis sitim sedat. At cibi calidi quidem amplius (qui scilicet non acidum modò succum repellunt, & ne amplius constringant, prohibent; sed constrictiōem iam factam solvunt, laxantque) sed frigidi etiam, corpulenti modò sint, grauesque, & qui venam, per quam acidus succus ad ventriculum fertur, ita comprimat, vt nullus ei in illa remaneat locus. Itaque famem vnius constrictiōis, sitis concalefactiōis etiam sensus videri potest. Quoniam verò è semine confectus ventriculus minimè eo calore donari potuit, qui inditas res exuperet, & in sanguini proximum ens, in quale agendæ sunt, agat (quod itidem factum videtur) venæ ei, arteriæque multæ intertexendæ; multus nimirum sanguis ei veluti immiscendus; omentumque multis & ipsum venis, arterijsque distinctum, & benè omninō calidum superponendum. Præterea & alia viscera, & ipsum in primis apponendum fuit iecur; quod nihil interea succum

inditum succum in sanguinem agere cessans, res ventriculo inexistentes immutet, concoquatq; . At quod maximè ea dissimilares sunt; & quædam omninò ipsius portio nõ adeò emolliri, attenuarique potuit, vt in sanguinem agi possit; quæ igitur à reliquis secernenda prorsus sit, & nequaquã in ventriculo; quem scilicet assumptis cibis quãprimùm exonerari oportebat, vt vacuus alios assumat, concoquatque: vtique ventriculo venter supponendus fuit; & è ventriculo in iecur angustissimus meatus fabri candus, & per quem tenuissimi modò succi in ventriculo confecti portionem ad iecur deferre spiritus queat. At quò reliquam eijciat, benè amplius, nec rectius tamen, sed maximè flexuosus construendus fuit; vt diu in eo immoretur; itaq; tenuitas secernatur omnis, omnisq; exprimatur, & ad iecur deferatur. Et talis vterq; cõstructus est.

CVR COR ETIAM, PVLMOQUE CORPORI INDENDVS; ET qualis est, vterque constituendus; & cur aer inspirandus.

Cap. VIII.

T quoniam sanguis in iecinore confectus, nõ eo adhuc calore, eaq; donatus est tenuitate, nec in re adeò densa continetur; vt in quem ipse soluitur fluor, si solus ipse in carnes concreseat, ita eẽ calidus, mollesq; fiant, vt nervosum genus, ei; inexistens spiritum satis foueant, nimisque non opprimant: minus etiam, vt euaporatio ex ipsa elabatur; à qua satis & illa, & hoc foueatur, fouendum omninò amplius; & à qua non spiritus modò arteriarum fibris inexistens, si eas illa subit, sed spiritus vniuersitas, quæ in cerebri ventriculis vt in principe sede continetur, indeque & in spinalem medullam, & in nervosum genus effunditur vniuersum, resciqueat: cor etiam corpori indendum fuit, in quo longè, quam iecur est, cum robustiore, tum verò & copiosiore donato calore sanguis in iecinore confectus multò calidior, multoq; fiat tenuior; & qui densiore in re continendus, contentusque, & vehementiore in ea agitatus motu, in longè calidiores, longèq; tenuiores soluantur fluores, & è quibus, ijs, qui è venis effluxere, commistis, simulque in carnosum, nervosumque genus concretis, calidius vtrumque fiat, molliusque; & euaporationẽ emitat, cum longè copiosiore, tum verò & calidiorẽ, tenuiorẽque; & quæ cum dictam genus vtrumque magis foueat, tum nõ spiritum modò arteriarum fibris (si quidem eas subit) sed ipsius vniuersitatem, portionesque omnes, quo videbitur modo, nutriat, resciqueat. At verò quoniam si tanto cor donatum sit calore, quanto sanguinem à iecinore confectum in adeò ardentem rem agat, proximas corporis partes colliquet, exuratur omnes: vtique minus quidem calidum, & mobile faciendum fuit; vt quem proprijs viribus sanguini calorem indere non poterat, motu eum inderet. Quia verò spiritus, à quo solo mobile fieri poterat, sanguineo, mollique, & laxo omninò visceri in di non poterat; si quidem iecinoris more non alia id è re, sed ex eodẽ, similie sanguine, quem confecturum erat, constituendum fuit; rebus spiritui plenius intertexendum fuit, obtegendumque; vt ab ijs assidue dilatati, constrictumque, attractum, illapsumue sanguinem assidue eo calore, eaque donet tenuitate, vt amplius quid in arterijs agitatus, in eos, qui dicti sunt, fluores, dictamq; vniuersus propemodum soluantur in tenuitatem. Et quoniam insuper ex adeò elaborato sanguine quæ elabatur tenuitas ad tanti spiritus refectionem satis non sit; fortè & nimis calidus è sola ea spiritus fiat, præcepsque, & furiosus; fortè & sanguis in iecinore confectus per se crassior sit, quàm vt ea in corde tenuitate donari possit, qua vt vniuersus, vel maiore sui portione in spiritu agatur, donari oportebat: res itaque immiscenda fuit eo tenuior, aer nimirum; qui præsertim tenuior quid factus, calidiorque, spiritus assumat naturam; & qui (vt in proprio declaratum est commentario) nisi inspiretur, elaben-

elabentemque è corde, eque corpore vniuerso calorem, veluti exitium si exiliat minitans, reijciat, retundatque; spiritumque ipsum angusto in loco quasi immobilem factum commoueat, agitetque; dubio procul pereat, quodcumq; in aere degit animal; calore è corpore omni, è mollioribus præsertim, calidioribusq; eius partibus elapso; tum verò & spiritu à loci angustia moueri prohibito. Aer itaque inspirandus omninò fuit; & ad cerebri quidem ventriculos eius portioni (quod factum videtur) iter dandum; quæ spiritum commoueat, & euaporationi è sanguine elapsæ adiectus eius ardorem imminuat, & quantitatem augeat; & qui maiore sui copia ad cor delatus, elabentem ex eo calorem reprimat; & in sinistram etiam eius ventriculum illapsus, sanguinique ibi contento immixtus, tenuiorem eum faciat. At non statim, nihilque immutatus, nihilque debilitatus ad cor ac radiendus fuit. Nihil enim frigore exutus, nõ contingens modò cor, sed vel illud subiens non (quod faciendum est) eius calorem reprimat, introq; agat, & vniat, augeatque; sed imminuat, debilitetque. Cavum itaq; fistulosumque viscus, & magno præditum calore, pulmo nimirum cordi veluti circūponendum fuit; quod aerem excipiens nullo illum temporis momento veluti temperet; & cor circumplectens elabentem eius calorem reijciat, coerceatque, quod vel læguidissimum faciat frigus; & aeris portiunculam in cor etiam ipsum immittat.

CVR VESICA FELLEA, ET LIEN, RENESQUE CORPORI indendi fuere.

Cap. IX.

T quoniam chili partes, quæ ad iecur delatæ sunt, non eadem omnes dispositione, nec eodem donatæ sunt calore; sed & hoc, & illa quàm longissime à se ipsis dissident; nõ omnes vnum, probumque, liquidum scilicet, dulcemque, & puniceum in sanguinem agi poteret; is enim ex ijs modo confici potest, quæ veluti mediam dispositionem, mediumque natæ sunt calorem. Reliquæ chili partes si quidem in sanguinem, at non probum certè aguntur, sed vel plusquam par est, calidiorẽ, crassiorẽque, vel minus, & alios in fluores sanguine calidiores, crassioresq;, vel horum alterum, uel minus; prout chili partes, è quibus ille conficitur, robustiores, languidioreue donatæ calore, & crassiores sint, tenuioresue. Quæ scilicet calidiores, & crassiores etiam sunt, in sanguinem quidem aguntur & ipsæ, at non dulcè certè, sed subamarum, crassumq;, & nigrum. Quæ verò multò ijs calidiores, at non eque crassæ sunt, atram, acidamque in bilem, & in flauam, acidamque abeunt. Quæ his modicum quid minùs calidæ, minùsque crassæ, at quæ calidiores quidem sunt, quàm vt dulcem agi in fluorem, & tenuiores sunt, quàm vt in sanguinem crassescere queant, in urinam liquantur, falsam, subamaramque, & albam, nihil in uenis ab immixtis humoribus intinctam. Quæ tandem crassissimæ sunt; & è quibus inexistens quidem molitiem, tenuitatemque iecinoris calor educere potuit omnem, at non certe & duriores partes amollire, proindeque nec alias alijs affigere, agglutinareque: hæc nullum in humorem, nec in ens prorsus ullum fusæ, coactæue sunt; sed cinerum ritu tenuitate exutæ omni, seorsum à reliquis singulæ sanguini & ipsæ immixtæ in iecinore remansere. At verò bilis utrauis, si præsertim quanta est, cum sanguine vniuersum in corpus influat, magnum animali inferat incommodum. Si quidem amara, & quæ assidue ex ea elabatur tenuitas spiritum uenis inexistens diuexet, crucietque, ignis instar illum pungens; & carnes erodat, uratque; & in quas concrevit, qualis ipsa est, amara eæ fiant, flauæque; & euaporatio ex ea elapsa præcipitem spiritum faciat, furiosumque. Acida etiam, ex eaque elapsa tenuitas spiritum & ipsa mordeat; & carnes erodat, pungatque; & quas constituat, propria eas ipse, propriaq; donet natura; nigras nimirum eas faciat, acidasque: ex euaporatione uerò ex ea elapsa minimè nitidus

dus conficiatur spiritus, minimèq. purus; sed & per se obscurus, & nigra assidue subeunt euaporationi immixtus, semper tristis, semperq. veluti metu examinatus, timoris causam in se ipso habens. Et quæ dictæ sunt fuligines, cineresue, si in venas à sanguine inferantur, si quidem ex ijs elabantur, nullum certè rebus, quibus admiscetur, bonum, commodumue afferant; quin summopere impurent eas, oblectantque; quæ scilicet si retineantur, longè plurimè tandem factæ, si venas non obstruant omnes, duram certè in rem, & in lapidem omnino in ijs concrecant. Itaq. (quod dictum est) vel ipso in iecinore amara bili, & cineribus, fuliginibusq. sanguis expurgandus fuit. Vesica igitur ob id ipsum fellea dicta, quod fel, amatam nimirum, flauamq. bilim attrahit, iecinori indenda fuit; quæ illam veluti emulgeat. Non siquidem viscus amara è bili constituendum fuit (quod nimirum si corpori insit, non contiguas modò, proximasque partes, sed vniuersum corrumpat corpus) sed vesica, eaque perexigua, quæ illam statim eiciat. Et lien itidem, qui acidam emulgeat, non longè à iecinore locandus; & renes etiam ipsi, in quos dicta frustula, fuliginesq. conferendæ erant; vt ab ijs retentæ, ab vrina, à qua ad illos delatæ sunt, in vesicam non deferantur. Nam aquæ similis fluor (quod sanguini immixtus nihil eum fædet, neq. elapsus carnes erodat, aut ipse ens constituat vllum, in vapores, & languentes eos statim solutus omnis) non vllum proprium in viscus cogendus, ineptus alioquin cōcrescere; sed proprium in vas demittendus; in quo aliquantisper retineri possit. Neque enim sine magno animalis incommodo assidue emitti poterat. At prius tamen dictis fuliginibus, cineribusque expurgandus fuit; quæ nimirum in vesicam delatæ, quod bona earum pars ibi subsideret, breui in lapidem concrecant. Itaq. (quod dictum est) renes itidem non longè à iecinore, & sub eo omnino locandi fuere; vt ad eos maxima dicti humoris portio delata, & per eorum angustias veluti colatæ, immistaque crassitie omni, aut plurima certè, crassissimaq. eius parte exuta, in vesicam ipsa deflueret; illæ autem renibus affixæ in renes concrecant, nihil vllam aliam corporis partem malo afficientes vllò. At reliqua sui portione in venas cum sanguine illabi oportuit. Neque enim grauem, corpulentamque rem nullo immistam fluori in superiores etiam corporis partes agere queat spiritus: fortè & sanguis tenuissimis sui partibus assidue spoliatus veluti in grumum concrecat, nullo fluore madefactus.

CVR ETIAM ET VASA, ET VARIIS EA INTERTEXTA
fibris. Cap. X.

AD cibos itaque in sui ipsius, & in carnos, neruosi que generis vniuersi, & ipsorum in primis in viscerum substantiam inuertendos, satis. quæ dicta sunt, organa spiritui esse videntur. At nullum hæc præbeant vsum, nisi alia adsint; quibus & quæ opus sunt attrahat; & si quæpiam attracta sint, quæ oblectant, grauentue, reijciat ea; & quibus bona, quæ sunt, & retenta commodam agi in rem queant, dum in eam agantur, retineat; tū & quibus, quæ inuerti non potuere, vel superflua sunt, eiciat, expellatque; vasa nimirum, & veluti canales quidam, quibus inditi succi non aliam, nisi in quam illi tendunt partem, deferri possint; & quibus oclusis retineantur, constrictis expellantur. Neque enim vel spiritus ipse per se quouis succis immixtus modo secum eos agat; & ex inferioribus ad superiores euehat partes; & retineat, vbi opus est, crassos, graues, fluitantesque; vel visceribus inexistens à se ipsis separatis, diffundisque, ex alijs in alia trahat; vel ipsa per se illa operentur viscera. Vasa itaque (vt dictum est) & veluti canales quidam continui sibi ipsis, & quibus viscera etiam sibi ipsis ita colligantur, vnianturque, vt è quouis in quoduis succi attrahi possint, corpori inden-

indenda fuere. Et quoniam ex alijs in alias vasorum partes, ex inferioribus præsertim in superiores non alia ratione res agi possunt, nisi quæ quæ sacco vniuerso insunt res in alteram eius partem agi videmus; parte nimirum, è qua attrahendæ eæ sunt, assidue constricta, & veluti manu pressa, proindeque inexistens rebus in sublequentes assidue protrusis; vasa autem ipsa nullam se se constringendi, dilatandiue obtinent facultatem, immobilia sui natura: vtique spiritus ijs indendus fuit, qui pro vt visus polceret, constringeret ea, dilataretue. Et nullo vtrumque labore operari vt posset spiritus, mollissima, benèque laxa, & vt quæ ipsis indenda erant, indi possent omnia; benè etiam ampla facta sunt vasa. At quia in illis spiritus retineri non poterat, hæc verò longè ægerimè contrahat, expandatue; fibræ ijs omnibus intertexendæ fuere densæ, subtilesque; in quibus scilicet inditus spiritus coerceri, & quas intendere, remittereue, & secum vt libet ferre is queat: eaque intertexendæ fuere ratione; vt in vnum collectæ ipsa etiam vasa in vnum colligerent, & à se ipsis diductæ, explicatæque, vasa etiam diducerent, explicarentque; sui ipsarum omnino situm omnem, omnemque vasis darent positionem. Et quia si vnæ insint fibræ, eodemque vasis intertextæ sint modo; quauis eæ ratione ab inexistente spiritu intendantur, remittanturue, & in se ipsas cogantur, vel à se ipsis diducantur, nequaquam quæ operanda sunt, & attrahant, & reijciant, & retineant; vasa nimirum modò ex parte vtrius, modò verò vndique constringant: diuersæ vasis intertexendæ fuere fibræ; in rectum scilicet aliæ, & per vniuersum vasorum longitudinem, per trāsuerfum aliæ, aliæ etiam per obliquum ducendæ; ijsque quæ operanda sunt, & quæ operanda sunt ratione, optimè spiritus operatur omnia. Quoniam enim cum quæuis corporis pars, tum & ipse assidue reficiendus est spiritus; proindeque & assidue res assumendæ, & ex alijs in alias partes attrahendæ, reijciendæ verò, euomendæque eæ tantum, quæ vel noxiæ, vel nimix assumptæ sunt: vtique ijs attractio committenda fuit fibris, quæ celerimè, valentissimèque vasa constringerent, rectis nimirum. Per vniuersam enim vasorum longitudinem productæ, si in vniuersa ea simul contrahantur, vasa etiam vniuersa simul contrahant: & contrahant se se, si (quæ facta videntur) vasorum orificia firmo, stabiliq. & benè angusto, seu quod in angustum agi possit, affixa sint principio; à quo scilicet quæuis attracta ui, abstrahi non possint; & in quo & vasa, & fibræ in vnum cogantur. Siquidem angusto, firmoque facto vasorum orificio, vbi ab ingestis rebus, quæ subsequitur illorum pars distenditur, amplificaturque; si fibrarum ei intertextæ partes, & sublequentes amplius (quæ vasis, aut nihil dūm, aut non adeò distentis, nihil prorsus, aut non adeò à se ipsis diductæ sunt) valenter ab inexistente spiritu in longum, rectumque protrahantur, sese illæ contrahant, in eademque omnino à se ipsis fiant distantia, in qua in principio, & sublequentes à se ipsis distant; itaque & tumefactam vasis partem constringant, inexistentesque ei res comprimant, protrudantque oportet. At verò, quia rectis vt attrahat spiritus fibris, firmo (vt visum est) angustoque affigenda sunt principio; tum & ultra vas, in quod attractio faciendæ est, si non fibræ, locus certè, in quem spiritus progrediatur, præterea & facultas secum fibras protrahendi spiritui ad sit, oportet: vbi horum quid abest, vtramque in partem rectis attractio fieri non potest. Quæ igitur quoniam faciendæ omnino est; & quia in super maxime necessaria attractio cum sit, nequaquam vnus modò committenda fuit fibris; ne si quando fieri ijs nequeat, nutrimenti inopia pereat animal: transuersæ etiam vasis intertexendæ fuere; quæ veluti circulo constringentes vtramque propellant in partem, in eamque omnino assidue; quam inter, fibræq. partem, quæ contrahitur, detrudendæ res interpositæ sunt. Languidè porrò hæc protrudunt. Neque enim, vt alteram in partem propellant, omnes simul, sed certæ earum portiones assidue, eæque tantum constringendæ sunt; quibus propellendæ res ea ex parte adherent, in quam abigendæ sunt. Nam si omnes simul contra-

X hantur;

hantur; proindeque & vasa vniuersa simul constringantur; vel vtranque, vel nullam in partem fiat extrusio. Et quia (vt dictum est) quæ assumuntur, attrahunturque, tandiū retinenda sunt, dum in rem commodam agantur; partesque, à quibus confectæ sunt, ijs exaturentur: oblique insuper intertextæ fuere fibræ; quæ, quod vndique vasa ambiunt, & vndique ea constringunt, occluduntque; vel solæ quæ inexistunt retinent; at eò certè arctius, robustiusque, rectis etiam, transversisque opem ferentibus; vasa nimirum & ipsis constringentibus, occludentibusque. Agè verò, quod res in aperto magis ponatur, non satis fortè vniuersali explicatione manifestata, & digna omnino, quæ manifestissima fiat; spiritum, vasorum quorundam fibris insidentem, & cum quæ diximus munera obeuntem, tum & corporis partes omnes & se etiam ipsum reficientem, generantemque intueamur.

QVOMODO SPIRITVS OESOPHAGI, VENTRICVLIQUE,

& ventris fibris inexistens cibos in ventriculum attrahit; & in chilum ibi actos in ventrem demittit; & tenuiorem chili partem in iecur attrahit, crassiorem foras eijcit.

Cap. XI.

QUOMODO **ESOPHAGVS** duplici constat tunica, rectis altera, atque obliquis fibris intertexta, solis altera transversis; & rectis, transversisque in ventriculum attrahit; & ventriculo contrà transversis modò eijcit. Quoniam enim circulo (vt diximus) hæc constringunt, vtramque in partem propellunt: at non rectæ itidem. Siquidem quod ad extremam gulam delatus spiritus quò vterius progrediatur non habet; vtiq; nec fibras è ventriculo gulam versus trahere potest is veluti neque nos filum, quod nobis motis trahendum sit, si spatium, quò progrediamur, desit. At è gula in ventriculum valentissimè attrahit spiritus; si quidem & fibræ, per quas vterius feratur, supersunt; & breuè è gula ad ventriculum tractæ spatio vehementer intenduntur. Nam quæ è longinquo trahuntur, & longæ omnino ipsæ sunt, non valdè intendi eæ possunt; quod spiritus earum pondere grauatus languidè eas trahit; veluti & homines funes, quas è longinquo attrahunt. Ventriculo itaque inexistens spiritus, & atræ bilis morsus sensiens, (quæ ventriculo inani, & nihil suppositam venam, quæ à splene ad illius os defertur, gravante, quasi per apertum iter ad illud fertur) fortè & ventriculi ipsius arefactionem principiens, nimis ipse in eo constrictus cibos appetit; quia scilicet internum nullum adest, quo quæ molesta sunt reijciat, externum quid, quo id operetur, expetere, atque inquirere videtur. Ad cibos itaque comparandos se ipsum accingit; comparatos assumit, conteritque. Tum ore toto occluso, constrictoque, & in extremam gulam vndique retracto, in eam illos conijcit. Denique rectis ea, transversisque fibris intensis constricta deorsum illos in ventriculum detrudit; & ne in ventrem defluant, infernum ventriculi os occludit; & fibris simul omnibus intensis vniuersum vndique ventriculum constringit: quò, si eorum contactu gaudet, vniuersus eo oblectetur; si molestiam quampiam is infert, quàm citissimè eius vim exsuperet. Et iecinoris quidem præcipuè (vt dictum est) splenisque, & pulmonis, & sanguinis præterea, qui venis, arterijsq; ventriculo intertextis inest, earumq; motus ope cibos conficit: at & ipse etiam maximè opus adiuuat spiritus, copiosior post assumptos cibos cum in ventriculum vniuersum, tum verò in intertextas venas, arteriasq; influens; copiosioreque secum adducens sanguinem, & validius eas commouens. Itaque

Itaque ventriculo cibis oppresso frequentiores sunt pulsus: est & vbi reliquæ algent partes; libensque ab operationibus alijs cessat spiritus omnibus, quòd si quid aliud operari cogatur, minus bellè concoquit. Confectos in ventriculo cibos, & in chilum (vt dictum est) actos, quod ventriculi superest nutritioni, idem ipse spiritus obliquis fibris, quibus intensis ventriculi os occluserat, remissis id aperit; & rectis, transversisque amplius intensis. Itaque ventriculo ipso multò in angustius coacto, constrictoque in intestina detrudit; è quibus quod chili in sanguinem verti est aptum, tenuissimas nimirum partes, miseraicas dictas venas, quæ ex intestinis in iecur feruntur, modò, qui expositus est, constringens, in iecur attrahit. Neque enim (vt itidem dictum est) benè crassi, maximèque dissimilares cibi adeò verti in ventriculo potuerunt; vti iecinoris calore in sanguinem agi possint omnes. Neque igitur patens ex intestinalis ad iecur facta est via, sed longè angustissima; & per quam tenuissimæ tantum res deferri queant. Crassius quod superest, & quod in commodam invertere desperet rem, eius pondere oppressus, & morsus etiam acrimonia ipse idem eijcit; expellitque spiritus; non intestinis tantum, quo dictum est modo constrictis, sed musculis etiam multis intestinis suppetias ferentibus; impellentibus nimirum, detrudentibusque omnibus, ipso eos omnes commouente, atque impellente spiritu.

QVOMODO E IECINORE SPIRITVS LIENIS VENIS, VE-

ficæque felleæ fibris inexistens bilem hic amaram, ille verò acidam attrahit; & cur vterque hos attrahit succos; quibusue reficiatur rebus.

Cap. XII.

ATRACTVM in iecur chilum, & in sanguinem ibi actum, bilemque, & amaram, & acidam, ipse idem spiritus splenis venis, & vesicæ felleæ fibris inexistens hanc in splenem, in felleam illam vesicam attrahit; secretis (vt existimare licet) seperatisque à se ipsis in iecinore succis, & acido ad splenis venam, amaro ad vesicam felleam confluxo. Felli porrò spiritum inesse, & bilem non à vesica ipsa similitudinis ratione, sed à spiritu vesicæ inexistente attrahi, satis fibræ declarant vesicæ intertextæ; quibus scilicet nullis, si per se attrahere satis sit, vesica donanda erat. Amarum autem succum vesicæ inexistens spiritus attrahit; quòd in longè ardentissima seminis parte ingenuus (ex huiusmodi enim constituta videtur vesica vniuersa) & ardens ipse, amarusque, amaritie oblectatur, & amara omnino reficiendus est euaporatione. Et qui etiam splenis inest venis acidum attrahit; quòd è seminis calida & ipse portione, & cuius sapor si gustetur acidus sit, eductus est spiritus, & venæ confectæ sunt; proindeque huiusmodi oblectetur, reficiaturque rebus oportet. Et è vaporibus vtrumque refici è proprijs elapsis succis existimandum omnino est. Nam & è felle, & quouis è sanguine vapores elabi, & elapsos vesicam felleam, & arterias etiam ipsas subire, existimare optimè licet; è tepidis suoribus quibusuis vapores euolare, & vel densissimis in rebus factos ex ijs elabi intuentibus.

QVOMODO SPIRITVS VENARVM FIBRIS INEXISTENS

sanguinem in illas attrahit omnes, & in res agit, & quibus & ipse, & carnosum, nervosumque, & osseum genus reficitur, foueturque.

Cap. XIII.

SANGVINEM bili utraq; expurgatum iecinoris venis inexistens spiritus, & in eam, quæ per iecur diffusa est, & in reliquas attrahit omnes, nusquam à se ipsis diuisas, disunctasque, sed ita sibi ipsis continuas, ut una videri queant; & amplior quidem alibi, angustior alibi, at una omnino sunt omnes. Et nihilo in superiores, quàm in inferiores portiones segnius attrahit; has, si in illas agendus est, cōstringens, comprimensque, proindeq; his in existentem sanguinem veluti extrudens, & in illas propellens. Attrahit autem, quod summopere eius contactu oblectatur. Itaque quod venis inexistit vniuersis, in vniuersis eo frui vult. Præinexistente igitur assidue singulis in portionibus in tenuiores actores, ijsque elapsis, nouus assidue in singulas agendus est. In venam porro, quæ per iecur (ut dictum est) veluti disseminata est, tum & in reliquas omnes, proindeque in singulas corporis partes sanguis agendus fuit; quod tenuiores iecinoris, singularumque partium in summam assidue cum agatur tenuitatem, eaque elabatur omnis; & crassiores vel in fluore liquentur, vel in minutissima frustula, & veluti in fuligines crassescant; assidue omnino, & iecur, & singula corporis partes cum immutentur, corrumpanturque; si animal seruandum, assidue illæ omnes reficiendæ, & veluti nouæ faciendæ, & fouendæ etiam. Præterea & quod augendæ sunt partes omnes: neque enim tantæ maternis in vteris confici potuerunt, ut quæ singulis conficienda sunt, operandaque, conficere, operarique possint. Vno verò & sanguine refici, augeri, & foueri, & illæ omnes, & ipse etiam fibris inexistens potest spiritus; si (quod existimandum est) qui & sanguine elabuntur vapores illas subeunt. Persimilis enim iecinoris, carnisque sapor, proindeque & natura cum sit; & iecur manifestè (ut dictum est) & sanguine à principio constitutum cum sit, assidueque & sanguine reficiatur; & modicum quid is in venis concoctus in semen cum agatur, & venis omnino in quibusuis quæpiam ipsius portio in semen acta cum spectetur (etenim albæ, viscosæque res, quas sanguini immistas videmus, manifestè semē sunt) quin amplius in venis ab earum motu, proximarumque partium calore concoctus, & in tenuitatem, & qua (si venarum fibræ ea subit) ijs inexistens reficiatur spiritus, & quæ partes, quas attingit, foueat omnes, agi, & in fluores liquari possit, quin in carnosum, nervosumque, & osseum genus illapsi in ea singula concrecant, ambigere non licet prorsus. Minus etiam per tenuissimi, at benè tamen dissimilares ijs cū sint, ne vel in osseum concrecant genus; liquidissimas aquas, fluoresque alios densissimas in res, & ipsos etiam in lapides concrecere passim cum intueamur. Venas porro (quod dictum est) languidiùs quidem, at & ipsas arteriarum ritu per vices attolli, comprimique; & Galenus, & ipse etiam sensus paulò diligentius intuentes nos docet; & vel à nullo edoctis, nec intuitis id vnquam, existimare omnino liceat. Siquidem maxime mobilis, maximeque tenuis spiritus cum sit; & qui si moueri cesser, vel modicum quid comprimatur, molestia magna, magnoque afficiatur malo; venarum eum fibræ (angustis nimirum, grauibique rebus, & quæ nullum ei spatium, in quo moueri queat, præbeant, penè & opprimant) inexistente desidem in ijs torpore existimare non licet; sed (quod in arterijs manifestè facere videtur) in illis etiam quem licet moliri motum, & quatenus licet quæ, opprimant amoliri. Fibras itaq; & venas eum amplificare, subleuareque; maxime est rationi congruum. Minus autem harum, quàm illarum amplificatio, elatioque; manifesta est; quod illæ ita in se ipsas delectæ, vtriqueque, & duræ omnino, rigideque sunt, ut quauis sui parte elatæ, vniuer-

se simul eleuentur; venæ verò ita laxæ, mollesque, ut singula ipsarum partes ab alijs veluti seiungi, & in diuerso fieri situ queant: ut, si quidem & ipse fibrarum elationem sedentur, longè certè pigriùs, longèque sedentur languidiùs. Vtraque porro veluti per vices amplificantur, contrahunturque; quod inexistens spiritus nec à contractis comprimi, nec amplificatas, elatasque diù sustinere potest.

SANGVIS AD COR DELATVS, AMPLIVS QVIBI CONCOCTVS,

& in easdem, in quas in venis agi visus est, in arterijs itidem actus res, eosdem præstat vsus; & spiritus amplius vniuersitatem in cerebri ventriculis inhabitantem reficit.

Cap. XIII.

SANGVINEM porro ad cor delatū, & à copiosiore, robustioreque, ipsius calore, motuque, in super multò calidiore, multoque, factum tenuiorem, & qui non venis amplius, simplicibus, laxisque, sed arterijs continendus sit duplicibus, beneque densis, ipse idem spiritus illarū inexistens fibræ in eā, quæ in cor veluti retroflectitur, in eamque, quæ in pulmonem fertur, tum & in reliquas agit oēs, nusquam à se ipsis diuisas, disunctasque, sed vnā existentes oēs. Assidue porro in vniuersis arterijs sanguinem exagitant spiritus in calidiores quidem, tenuioresque, at in easdem (ut existimare licet) in quas in venis agere visus est, agit res, diuersos scilicet in fluores, & in tenuitatem spiritus naturæ benè proximā. Fluores verò singuli, & tenuitas etiam ipsa eisdem, quos fluores, tenuitasque, in sanguine in venis cōtento ingenta præstare visa est, præstat vsus; hæc scilicet spiritum fibræ inexistente, si quidem eā subit, reficit, & carnosum, nervosumque, genus fouet omne; fluorum verò cor aliud, pulmonemque, & reliquum carnosum, nervosumque, & osseum aliud reficit genus. At tenuitas, quæ è plexu retiformi, è longissima nimirum, angustissimaque, & in se ipsam in retis formam complicata arteria elabatur, cerebri ventriculos, quibus supposita ea est, subiens in ijs inhabitantem spiritum vniuersitatem reficit, nutritque. Itaque immutato spiritu, aliud nihil animalis passio, frequentiores Galeni testimonio sunt pulsus. Sui nimirum defectum percipiens spiritus frequentius eam arteriæ portionem, proindeque, & reliquas commouet oēs; ut qua refici se sentit, copiosior ex ea elabatur euaporatio: sibi ipsi omnino timens, trepidantique, spiritus, qua licet ratione sibi ipsi affert opem. Longam porro, & in se ipsam complicatam, angustissimamque, eam arteriæ portionem (cuiusmodi facta est) oportuit. Neque enim euaporatio quanta, qualique, ad tantam, talisque, spiritus refectioem opus est, è breui, amplaque, (è qua scilicet sanguis non satis exagitetur) educi, neque in angusto, breuique, loco, vel longa extendi, vel locari ampla queat. Itaque (quod factum est) cōstringi eam, & in se ipsam complicari oportuit. At verò, quoniam assidue carnosum, nervosumque, foret & osseum etiam genus vniuersum (ut dictum est) corrumpitur; itaque ex vniuersis corruptarum partium reliquæ, quæ in summā tenuitatem, cui ex vniuersis fortè egressus pateat, agi non potuerunt, extrudendæ; & vniuersa ut reficiantur, non supremae modò ipsorum partes fluores attingant, sed vniuersa penitus subeant necesse est. Et osseum genus foraminibus quidè distinctum apparet, at benè densum, durumque est; ut partes, quæ foramina cōtinent, ab illapsis fluoribus attingi, minimè verò & reliquas, quæ ab ijs absunt, existimare liceat. Carnosum verò, nervosumque genus molle quidem, laxumque, at pori nulli ijs inesse apparent; vel si insint, quod magna omnino ipsorum portio continua sit, necesse est. Itaque modus, quo tenues quidem, at corporei fluores in illa omnia illabantur, obscurus omnino est. Rectè enim Aristoteles corpus à corpore penetrari non posse decernere videtur. Age illud inquiramus.

QVOMODO FLVORES, IN QVOS SANGVIS, SEMENQVE IN

venis, arterijsq. liquatur, ex ijs elapsi in carnosum, & nervosumque, & osseum etiam genus illabuntur. Cap. XV.

ORPORA, quæ continua, duraque, itaque densa sunt, vt quoduis si se se comprimant, nihil amplius in se densari, proindeque nihil alterum alteri cedere, nec vllum ei præbere queat locum, recte ab horum altero penetrari, permearique alterum Aristoteles pernegat. At si horum alterum molliori, laxatque, & aperiri omnino quid possit; & emolliendi, laxandique & aperiendi facultate donatum sit alterum, prætereaque & tenue, minutumque; vt quos in illo meatu assidue facit, subire eos queat: quin hoc illud subeat, permeetque tandem, nunquam (reor) Aristoteles neget, ipsæ præsertim carnes, nervosque ipsos, & animalium etiam pelles, beneque eas crassas, densasque, & ligna etiam aquis tepidiusculis præsertim indita penitus maderieri vniuersa, & in ampliorem expandi molem, intuitus. Itaque quoniam carnosum, nervosumque genus, si quidem continuum, non certe adeo densum, durumque est, vt nihil amplius in se ipsum densari possit, & lapidum, ferrique ritu ingruentibus rebus quibusvis renitatur, nihilque ijs cædat, nec laxari quid, aperiique ab ijs se sinat; sed sui natura molle est, laxumque, & in angustius cogi, proindeque subeuntibus rebus locum præbere potest; & fluores, qui è venis, arterijsque elabuntur (quod aqua scilicet, vt existimare licet, tenuiores, calidioresque, & magis etiam viscosi, gliscerique sunt; proindeque rebus, quas attingunt, magis inhaerent, magisque affiguntur) molliori, laxatque, & aperiri omnino magis, & porum quemuis subire magis, quam aqua, apti sunt; & excrementa, quæ è genere vtroque excernenda sunt, vel liquida & ipsa, vel longè minutissima sunt; & fluores ab alijs assidue è vasis effluentibus impelluntur, & illa à rebus, quibus insunt, adhærentue assidue extruduntur: ambigere vti que non licet, quin illi non carnosum modò, nervosumque, sed osseum etiam genus penitus subeant, permeentque vniuersum, & hæc vtroque è genere extrudantur vniuersa. Nam et si osseum genus densius, duriusque apparet, quam vt vllis à fluoribus molliori, laxatque, proindeque & permeari possit; quoniam (vt existimare licet) non perpetuò, sed dum mollior est nutritur; & internæ ossium partes, quæ fluoribus subeundæ, permeandæque sunt (è pinguedine enim, qua cavitates, quæ in eorum medio est, referta apparet, nutriri videntur) non adeo, atque externæ duræ, densæque sunt; sed ea dispositione donata videri possunt, quam fluor quispian permeet tandem; nullaque ipsorum portio longè foraminibus, quibus distincta est, procul abest, proindeque brevis ipsorum portio fluoribus permeanda est: vti que & ipsum vniuersum à fluore subiri existimare licet. Itaque (quod dictum est) vno è sanguine, at quapiam eius portione in semen actò, tum vtroque è genere in fluores fuso, & modo, qui dictus est, in carnosum ijs, nervosumque, & osseum illapsis genus, ea singula nutriri, augeturque liquidò patet. Etenim eodem prorsus modo, quo partes nutriuntur, augeantur etiam, vbi copiosius nutriuntur, quam corrumpuntur; vbi scilicet quod apponitur nutrimentum portionem, quæ ex ijs interea defluxit, exuperat. At age, quoniam non perpetuò augetur animal, nec dum augetur æquè perpetuò augetur, incrementi discrimina ante oculos ponamus; tum horum, & illius cessationis causam inquiramus.

CVR NON PERPETVO, ET DVM AVGETVR NON AEQVE animal augetur. Cap. XVI.

VONTIAM fetus dum vtero inest longè maximum, & nuper in lucem editus magnum omnino, at mox minus assidue, & nullum tandem suscipit incrementum; itaque tantulus conceptus nouem mensium spatio in benè grandem excrescit foetus; & in lucem is editus, magnitudinis, quæ ei debetur, medietatem alteram annorum trium, alteram verò quindecim, aut plurium etiam spatio adipiscitur, tum nihil amplius augetur, quin imminui tandem videtur; & discriminum horum omnium causa diuersa sanguinis, è quo scilicet partes singula nutriuntur, naturæ, dispositionisque, & harum diuersitas diuersis iecinoris, à quo sanguis conficitur, proprijsque conditionibus donatur omnibus, necessario attribuenda est viribus: vti que illa vt innotescat, infantilis, puerilisque, & senilis iecinoris natura, & sanguinis conditiones inspiciendæ sunt omnes. Neque enim ambigere licet, quin eas omnes iecinoris illi indiderit natura; minus etiam ne incrementi excessus ijs, quæ infantili, puerilique, defectus verò ijs attribuendus sit conditionibus, quæ senili sanguini inesse visæ sint. At eò certè minus, si sanguinem, è quo copiosissimè animal nutriri rationi congruum visum fuerit, ijs, quæ infantili, puerilique insunt sanguini, donatum esse oportere visum sit; & quæ senili insunt, contrariæ his, diuersæque appareant. Age igitur quæ dicta sunt intueamur omnia. Infantile, puerileque iecur quoniam molliissimum, eiusque sapor dulcis, aut subpinguis, parum omnino à carnis sapore differens; & color puniceus quidem, at ad album magis, quam ad nigrum vergens; & importatum chilum in sanguinem agit benè liquidum, benèque purum (vt videtur) proindeque & benè similem, & eodè, quo iecur, sapore donatum, coloreque; senile contra, quod crassum est, durumque, & salum, amarumque, & nigrum; chilumque in huiusmodi agit sanguinem: vti que ex illud blandoque, hoc verò copioso, vehementique calore donatum esse existimandum est. Propterea enim molle illud est, & ipsius color non longè ab albo diffidet; quod calor languidior est, quam vt molliores, tenuioresque propriæ molis, importatique chili partes in tenuitatem agat, quam euehere queat. Et propterea dulcis est ipsius, & sanguinis, quem conficit, sapor; quod qualis dictum est, vti que inest calor. Senile verò crassum est, durumque, & nigrum, salumque, & chilum in huiusmodi agit sanguinem; quod copiosus, vehemensque ipsius calor molliores, tenuioresque propriæ molis, & importati chili partes in summam agit tenuitatem, eamque educit oem; & qualis, quantusque propriæ inest moli, talem, tantumque se se sanguini, quem conficit, copiosum scilicet, vehementemque indit. Neque enim, quod inexistens caloris portio quapiam facta in tenuitate assidue elabatur, imminuitur is; quin assidue augetur. Sui enim ipsius ferax calor, & summo se se amplificandi, & in materiam omnem effundendi appetitu incensus, & facultate donatus, assidue se se generat, amplificatque, & in proximam effundit molem. Itaque quam nihil explicare, expandereque potest, copiosus in ea fiat oportet. Eiusmodi porro sanguinem, cuiusmodi infantilis est, puerilisque, benè scilicet liquidum, & non quidem vniuersum penitus similem (si quidem carnosum quidem præcipue, at non vnum ipsum, sed nervosum etiam, osseumque nutriendum est genus) sed singulas eius portiones, quæ singula in genera agenda sunt, benè sibi ipsis similes, & singulas, & eam præsertim, quæ in carnem agenda est, calore perblando, & carnis calori persimili donatum oportere esse summe est rationi congruum. Nisi etiam benè liquidæ ea sint omnes, nequaquā in fluores liquentur, quibus è venis, arterijsque exitus, & in res, in quas agendi ijs sunt, ingressus pateat: etsi dissimiles sint, nequaquam vniuersæ in vnum, eumque omnino liquentur fluorem, qui in rem, in quam agendus est, concreseat; sed in longè diuersos, & quo-

rum

rum reliqui inutiles sint, molestique. Et si quæ præsertim in carnes agenda est, paulo robustiore, & à carniū diuerso donata sit calore; si quidem in carnes concreſcat, longè ægius concreſcat; quiduis certè eas viribus si exuperet, in alias omninò concreſcat res; & quæ illis molestæ sint, noxiæque. Itaque quoniam & sensus, & ratio itidem manifestat; propterea infantilem, puerilemque sanguinem ad animal nutriendum aptissimum, senile verò ineptissimum esse; quod bene ille liquidus, beneque similis, & moderatè calidus est, hic verò crassus, dissimilisque, & longè calidior; & propterea talem vtrumque esse, quod infantile, puerileque iecur exili, blandoque, senile verò copioso, vehementique donatum est calore: statuere vtrique licet, propterea conceptum adeò breui temporis spatio tantum in vtero excreſcere in foetū; quod menstruus sanguis, quo foetus nutritur, affatim in dudum efformatum cōſuit iecur; & exilissimus, blandissimusque huius calor nihil magis liquidiores, quàm corpulentiores illius fundens partes, in vnum, benèque eum liquidum, beneque similem vtraque agit fluorem. Et propterea foetus in lucem editus, si non tantum, at magnū omninò suscipit incrementum; quod nulla dum, aut permodica spoliatum iecur tenuitate, mollissimum adhuc, proindeque & exilissimus est ipsius calor, & qui nec lactis, nec aliorum (si qui alij assumpti sunt cibi) nec chili etiam ipsius, dum in ventriculo illos, & hunc in sanguinem agit, molliores partes in tenuitate agere possit; sed æquè illos, & hunc fundens, vniuersum in chilum illos omnes, & vniuersum hunc in sanguinem agit bene liquidum, beneque similem; qui omninò vniuersus carnosus, neruosusque, & ossi generis nutritioni bonus sit, commodusque. Et propterea iuniorū corpora minis assidue, & nihil tandem augetur; quod ampliore assidue molliciei copia spoliatum, quam auctum iecur, proindeque densius ipsum assidue, duriusque, & copiosior, vehementiorque ipsius calor factus, ciborū is, & chili amplius ex ijs confecti copiosiorē molliciei portionem in summam agit tenuitatem, itaque non liquidum, purumque in sanguinem, & qui vniuersus dicta in genera agi possit, sed in impurum omninò; & cuius portio quæpiam crassior sit, calidiorque, quàm vt ex ea refici illa queant. Itaque corpora nihil copiosius refecta, quàm corrupta, nihil amplius augentur. Et extrema in senectute imminui etiam videntur; quod iecinore densissimo tandem, proindeque eius calore copiosissimo facio, crassissimus, impurissimusque sit sanguis; & cuius permodica portio partium nutritioni bona sit: quæ igitur parcius nutritæ, quàm corruptæ, imminuantur oportet. Et vt dictum est, ita euenire omnia; non scilicet sanguinem quemuis, sed liquidum modò, dulcemque animalis nutritioni aptum esse; proindeque eò magis, minusque id augeri, quod iecur mollius, laxiusque, vel durius, densiusque, & eius calor exilior, languidiorque, vel copiosior, robustiorque, proindeque magis, minusque molliores is chili, sanguinisque partes attenuat, in summamque agit tenuitatem; quod scilicet liquidior, minusque calidior, crassiorque, & calidior fiat sanguis; & omninò copiosius animal nutriri, proindeque maius suscipere incrementum, quod mollius, & minus calidum fortitū sit iecur, & quod liquidiorē conficiat sanguinem; eoque vtrumque minus, quod crassius, calidiusque sit iecur, crassiorēque, & calidiorē conficiat sanguinem; & crassius assidue fieri iecur: si in ijs quæ dicta sunt, satis conspectum non est, in animalibus quibusuis passim intueri licet, iuniorum enim, carnosiorumque iecur molle, laxumque, & minus ad nigrum vergens, dulceque, aut pingue, seniorum contra, macilentiorumque crassum, durumque, & nigrum, salsumque, vel amarum etiam intuearis, guttesque. Et Galeni testimonio fenum corpora biliosis, salis que repleta sunt excrementis, ijs nimirum sanguinis partibus; quæ, quod nimis crassæ, calidæque sunt, nullam in corporis partem agi potuerunt. Et manifeste propterea hominum corpora, qui boreales incolunt terras, magna, albaque, & mollia sunt, parua contra, nigraque, & duriora eorū, qui in meridionalibus degunt regionibus; quod languidissimus, breuissimusque ambiens

biens calor permodicam in illis, in his contra diuturnus, robustusque molliem omnem in summam agit tenuitatem. Nec verò quoniam fenum plerique deterius concoquere videtur, propterea imminutum in ijs iecinoris calorem existimet quis: nihil enim minus, quin magis fortè plus iusto eo aucto, quàm imminuto prauæ in ventriculo concoctiones sunt. Nam vehemens calor veluti entia reliqua, vel quæ non valde dissimili donata sunt dispositione, sic & cibos non eadem vniuersos immutat ratione. Non scilicet ille vniuersos in iens agit, quod ita à se ipso dissideat, veluti & cibi è quibus conficitur; sed molliores partes nullo propemodum temporis momento, multoque omninò prius in fluores, & in summam etiam agit tenuitatem, quàm duriores emolliat; itaque quo temporis spatio longè illas molliores, nihil duriores minus duras, quin duriores interdum facit, inexistente mollicie spoliens omni, quas proinmulto ægius in chilum, in mollē scilicet, fluidaque agat re. At imminutus calor, quod paulatim, lenteque agit, simul propemodum molliores in fluores, & duriores si non fluidas & ipsas, ita cerè molles, laxasque facit; vt facti fluores penitus illas subeant, penitusque illis immisceantur; itaque ens ex vtrisque fiat, parum à se ipso diuersum, & bene omninò molle, quale longè promptius in chilum agatur vniuersum, & bene eum vni formem, & qui in liquidum, dulcemque vniuersus agatur sanguinem. Nam quia è cibis sit, quorum partes aliæ duræ, densæque, molles aliæ, laxæque; in sanguinem illæ quidem concreſcunt, at crassum, salsumque, & nigrum; hæ verò in benè liquidos, benèque calidos, proindeque & sallos liquantur fluores; & qui nullam in corporis partem concreſcere queant: quales hydropicis inesse videntur. Etenim ab exuperante calore, & qui (quod dictum est) molliores ciborum partes in aquas fundat, illos fieri, inde intelligere licet; quod hydropicorum nulla alij medicorum ope, at ij modo curantur, qui crassos, durosque, & quos vel vehemens calor in aquam fundere nequeat, liquidas verò res, à quibus illi emolliantur nullas prorsus, cibos omnino assumunt; qui, quod iecinoribus vitibus repugnant, renitunturque, illas veluti moderantur, imminuuntque. Itaque (quod dictum est) plus iusto auctus iecinoris calor citius fortè, at deterius certè, quàm imminutus cibos concoquit; & senilis concoctionis vitium magis calor is excessus, quàm defectus attribuendum videtur. Quod si quidè & huic, non certè eius, qui à iecinore aduenit, sed eius calor is imbecillitati tribuendus est, quem pinguedo iecinori superposita in ipsum effundit, à quo summopere ciborum concoctio adiuuatur (quæ scilicet arefacta iam penè, & absumpta, multo exiliorem, multoque languidiorē in ventriculum immittit calorem) & ventriculi in super gracilitati. Neque enim benè iam arefacto, benèque gracili facto, quantus corpulento, ab appostis visceribus indi potest calor. At vnde digressi sumus redeamus: suo enim hæc, si licuerit, amplius explicabuntur locò.

CVR EADEM PARTIVM SINGVLARVM, ITAQ. ET ANIMALIS

vniuersi remanet forma; & illarum nullam eandem remanere, augerique. Itaque partium incrementum in similes, at grandiores immutationem videri posse.

Cap. XVII.

Quantum vniuersi porro magnæ, dissimilaresque corporis partes, è quibus animal constare videtur, caput, bracchia, manusque, & reliquæ, corpusque ipsum vniuersum incrementum capiat; nihil tamè nec illarum, nec huius figura immutari videtur, sed eadem perpetuò remanet; quod fluores singuli res, in quas concreſcunt, è quibus illæ componuntur, quæ in ipsas primum cōcreuere ratione, eadem perpetuò ipsas subeunt, & in ipsas concreſcunt. Itaque eadem ex, quæ confectæ sunt, auctæ etiam ratione, proptereaque eandem cum retineant figurā; & quæ ex ipsis com-

componuntur partes, proindeq; & corpus vniuersum, quam à principio sortitum est, eandem perpetuò figuram retineat oportet. Itaq; si (vt Aristoteli placet) ea modò animalis pars augetur, quæ nunquam corrumpitur, sed eadem perpetuò remanet, si non & osseum etiam genus, quin crassior modò eius portio, externa tantum forma augetur. Nam interna, & propria corporis substantia assidue cum materia, cui insidet, corrumpitur, assidueq; alia in corruptæ locum succedit: quin ipsa partium singularum, corporisq; vniuersi forma, naturaq; proprius nimirum illarum, huiusq; calor assidue & singulas illas, & vniuersum hoc immutat, in aliudq; assidue agit ens. Nec immobilis scilicet (vt superius expositum est) torpere, nec comprimi sustinens calor materiæ, cui insidet, quam euehere nequeat, & à qua quiduis comprimatur, quam omnino non summa donauit tenuitate, leuem vt eam faciat, laxamq; assidue attenuat; nullaq; eam attenuandi finem facit, donec adeò tenuem, leuemque fecerit, nihil vt ab ea comprimatur, nulloq; eam euehat labore. Itaque (quod dictum est) proprius entium calor (nisi adeo ea densa, duraq; sint, adeoq; ipse langueat, nihil vt illa ipse emolliat, attenuareq; possit) assidue ea immutat omnia, & si non vniuersa, at quam licet ipsorum portionem in summâ agit tenuitatem, in eaq; singulis ipse euolat. Itaq; (vt dictum est) crassior fortè ossium portio, reliquarum animalis partium nulla prorsus eadem remanet: vt si rem in animali augeri statuendum sit, quæ eadem perpetuò remaneat, osseum eam genus, aut externam formam esse statuendum sit omnino. At verò, quod pars, qua aucta partes reliquæ augeantur omnes, (id enim, qui quod augetur, id perpetuò remanere oportere ponunt, manifestè ponunt) reliquarum omnium princeps ea, & veluti vniuersitas quædam sit, & reliquas omnes contineat, ab ea omnino omnes dependeat oportet: utiq; nec osseum eam genus, minus etiam externam formam esse statuere licet. Siquidem hæc veluti ex accidente quodam partibus corporis accidere, & veluti accidens quoddam esse videtur: illud nec idem prorsus, quod à principio constitutum est, permanet, sed certum vsq; ad tempus ipsius dispositio, proindeque & naturæ robur, naturaq; ipsa assidue immutatur; & longè ignobilissimum est, & veluti demortuum; nihilq; aliud præstat omnino, nisi quod res, quæ animal constituunt, veluti sustinet, fulcitq;. Quoniam igitur res, quæ eadem permanens augetur, ab eiusq; incremento partium reliquarum incrementum dependeat, nulla animalis corpori inest: utiq; si eius incrementum vniuersi ipsius immutationem, at non aliam in naturam, aliudue in ens, sed maiorem modò, in molem esse statuamus, incusandi fortè non sumus. Nam si (vt dictum est) assidue partes singulæ corrumpuntur, in aliasq; aguntur res; quoniam dum ex corrumpuntur, ex illapsis fluoribus aliæ, adeoq; ijs similes fiunt, vt ipsæ eadem videri queant: liceat utiq; partes, quæ assidue in corruptarum locum succedunt, easdem ijs ponere: id quod & flammis, quæ assidue fiunt, tribuimus. Flammæ enim nullo propemodum temporis momento eadem cum seruentur, sed quæuis vix facta in summam, proindeq; & inuisibilem tenuitatem cum agatur, sursumq; efferatur; quod priusquam in illam agatur accedentem materiam in sui similem agit, eadem perpetuò remanere videtur.

CVR ANIMAL IN MASCVLVM, FOEMINAMQVE

diuidendum fuit. Cap. XVIII.

T QVONIAM nullis naturæ artibus adeò seruari animal potuit, vt æternum, vel diuturnum saltem fieret, assidue & ab ambientis, & à proprio amplius calore imminutum: si seruandum, organis, facultateq; se ipsum generandi, & veluti nouum faciendi, donandum fuit; longeque vtriusq; dissimilimis, & quæ animali vni dari non possunt. Neque enim animal idem (quæ ad foetum constituendum maximè necessaria videntur) semen conficiat spiritu, aut re spiri-

re spiritui proxima plenum, adeoque viscosum, compactumque; vt ingenitum spiritum retinere, & veluti coercere, & in benè duos, benèque densos nervos, ossaque compingi queat, & foetum etiam gerat, atque alat. Illud enim vt possit, magno opus habet calore; qui vbi adest, superfluitas, humiditasque ibi adeste multa non potest, maximè ad satum nutriendum necessaria. Non siquidem è proprio parentis alimèto nutriendus is erat: pereat enim, aut summo certe animal quodque afficiatur in còmodo, proprio nutrimento ablato. Et quoniam insuper tum gestationis tempore, tum partus, tum etiam educationis, plurimi labores, plurimæque perferendæ erant molestiæ; & quæ ne victui, rebusque alijs, quæ ad vitam conseruandam necessariae sunt, comparandis vacare prohibeat: utique veluti in duo animal quodque (quo factum videtur modo) secandum fuit; & propria vtrique assignanda munera, & ad illa obenda vis danda, atque organa, & ea omnino, quæ data videntur. Liceat verò in hominibus intueri ea, non multò modò nobis magis manifesta, sed per se etiam distincta magis. Masculo igitur, (cui semen quale dictum est conficiendum erat, & in foeminam emittendum; alimentaue & sibi, & foeminæ etiam in gerenda, nutriendaque prole occupatæ, & proli ipsi comparanda; & propterea labores multi, multaue sustinenda erant incommoda; nec caterorum modò animalium, sed prauorum in primis hominum propulsandæ erant iniuriæ) magnus est datus calor; qui & membrum genitale foras propellat, & sanguinem multum, beneque omnem compactum conficiat; & è quo semen, corpusque vniuersum benè densum, benèque firmum constitui, & plurimus, beneque calidus spiritus educi queat. Corpus nimirum ad labores omnes, omnesque ambientis vires perferendas aptum dandum illi fuit, & inuictus, intrepidusque animus, alacerque ad pericula omnia subeunda; ne damno, iniuriæ afficiatur. Foeminæ autem, (cui masculinum semen suscipiendum erat, & spiritus quidem in eo absolendus, esto & ingenerandus, at nequaquam educendus tamen, & gerenda; nutriendaque proles, & vita sub tecto agenda, rerumque à masculo importatarum cura habenda, & oblectandus, reficiendusq; omnino masculus externis laboribus, molestijsque, & contemplatione defatigatus) languens inditus est calor; qui neque genitale vas foras propellere, nec è semine spiritum educere queat; & qui appositos cibos in fluidum, aquosumque sanguinem inuertat, & cuius etiam pars eijcienda omnino sit, inepta in carnes crassescere; qua igitur nullo, aut perexiguo foeminæ incommodo foetus nutiri possit; & proba verò, vtriusque corpus constituatur molle, humidumque, & læue, grabumque; & spiritus perexiguus, minimeque ardens educatur. Infirmitas scilicet, inutilique succo redundans, at politum, elegansque corpus tribuendum fuit, & mitis, timidusque animus; qualis ad rerum, prolisque conseruationem, & masculi obsequium, oblectamentumque aptus est. Cocundia autem appetitus, stimulusque ingens vtriusque, qualis datus videtur, dandus omnino fuit, & voluptas cocuntibus illa omnium, quas animal percipit, longè maxima, tum erga prolem vt proprium opus, propriamque conseruationem incredibilis amor. Nisi enim tanto, tamque assiduo stimulo, tantisque voluptatum illecebris vtrumque ad generationem tractum foret; animalium omnium genera defecissent, opus alioquin laboriosum, molestumque negligentibus, & fugientibus etiam omnibus.

CVR MEMBRVM GENITALE, ET MASCULO, ET FOEMINAE,
quale datum videtur, dandum fuit; quoue modo semen, & tanta cum
voluptate, tantaque emittuntur. Cap. XIX.

IN INTIMVM porro vterum semen immisurum masculinum pu-
dendum (in quo scilicet foetus gerendus, seruandusque erat; & ex
vtero insuper foemineum extracturum, vterum itaque valenter con-
fricaturum) non foras modò producendum fuit, sed benè longum,
crassumque, & durum, renitensque faciendum: non adeò tamen,
vt nihil omninò ipsum cedat vnquam. Huiusmodi enim si sit, si
vterum non disrumpat, summa certè afficiat molestia, nihil certè oblectet. Contre-
ctari enim, confricarique vterus vult, veluti & masculinum pudendum, at non à
durissima, nihilque cedente re, veluti neque masculinum pudendum. Non itaque
ex osse constituendum fuit: eoque etiam minus; quòd nullus ossi spiritus, nec res spi-
ritum continens indi poterat, indenda omninò. Nam & semen emittendum (quod
à mobili omninò substantia faciendum est) & summa emittendum cum voluptate.
Molestum etiam, incommodumque; onus pudendum sit prominens, semperque erectū,
& durum. Quòd igitur quale factum est, tale omninò faciendum fuit; ibi videlicet
modò vt intumesceret, erigereturque; & durum fieret, renitensque, vbi coeundū erat,
nihil aliàs porrectum, at demissum; humileque penè & nihil prominens: è neruoso
scilicet constituendum fuit corpore; quòd è pubis ossibus enascitur, & seminis mea-
tui incumbit, omniq. vacuum est humore; & alijs neruis intertexendū, arterijsque,
& venis; quæ spiritu, sanguineque vacuè iaceant, concidantque; tumescant, erigan-
turque; & duriores etiam fiant, benè illis refertæ: veluti vtres multo immisso aere.
Influit verò in pudendum spiritus, secumque (quo dictum est modo) sanguinem im-
portat, & ad excernendum semen accingitur, vel eius copia grauatus, vel acrimonia
stimulatus, vel à voluptate potius, qua ab eius morfu afficitur, vehementiorem ad
morsum illectus. Siquidem testibus, astilibusque nimio semine refertis, stimulo certè
quodam, at iucundo eo spiritus agitari videtur, vel rem intuens, aut cōspectam iam
recolens; cuius contactu, confricationeq. valdè oblectetur. Semen autem emittit, &
in longum etiam, summaque cum voluptate eiacularur; quòd spiritus vasis, quibus se-
men inest, inexistens à voluptate illectus, quæ in pudendo vniuerso vterum confric-
cante, simulque ab eodem confricatio, at extrema præcipuè in parte plurimo spiritu,
minimèque obrecto referta percipitur, vniuersus in eam conuolat, voluptate vt uni-
uersus fruatur. Vasa igitur, per quæ eo fertur, & per quæ meat, quo dictum est modo
constringit; & lentè quidem primū; is modò expellens; qui vasis semen continen-
tibus inest, & à dicta modò tractus voluptate. At mox copiosior assiduè factus, spiri-
tui vasis, per quæ semen fertur, inexistenti commistus, maximèque vniuersus seminis
morsu oblectatus, & morderi amplius appetens, veluti fugiens illud insectatur, va-
saque multò constringit arctius. Semen itaque magna exprimitur (veluti nos aquam
vire valenter compresso, constrictoque) & summa (vt diximus) cum voluptate, plu-
rimus ipse, & nulla ferè intermedia re à semine benè iam concalefacto commorsus.
Immobile porro, & veluti demortuum in seminis emissionem fit animal; quòd à vo-
luptate, quæ summa in extremo pudendo fit, & percipitur, illectus spiritus è reliquis
corporis partibus in illam confluit vniuersus: itaque spiritu reliquæ destituta, motu
etiam, vitæque destituuntur. Et crebro à coitu animalium omnium imminuitur robur;
quòd è concalefacto, adapertoque pudendo plurimus elabitur spiritus. Eodem & vte-
rus modo semen emittit; & minore quidem à minus eo calido, minusque mordaci
voluptate afficitur.

CVR

CVR NON MVLIER QVAEVIS, ET CVIVIS COMMISTA VIRO,
nec vsquequaque concipit; & igneum calorem ab animalium, solisque
calore diuersum non esse. Cap. XX.

ON igitur mulier quævis concipit; & quæ concipit, non viro cuius cō-
mista, nec vsquequaque concipit, sed ibi tantum; vbi spiritus semini in-
generatur, minimèque inde educitur; & vbi is vnde sanguinè hauriat
habet. Non igitur vbi nimia confricatione, nimiaque seminis admis-
sione veluti exaturatus est vterus, alioque in cōmodo affectus; aut vbi
quod immistum est semen aquæ instar nullum sui sensum vtero facit;
vbi omninò vterus, quacumque id eueniat occasione, semen non cōplectitur, retinetque
seu scilicet, quòd nimis fluxile, nimisque liquidum id est, vel quòd nimis leuis, nimisque
lubricus est vterus; seu quòd iam diu effluxis menstruis, venarum, arteriarumque ad
vterum pertinentium ostiola, quibus præcipuè semen affigi videtur, penitus occlusa
sunt; itaque vna, eademque vteri totius facta est superficies, & læuissima omnis: quacumque
demum occasione vtero semen adherere, affigi non potest; vel si affigatur, at venarū,
arteriarumque ostioli occlusis, sanguis ex illis nullus educi queat; neque vbi adeò lan-
guet vteri calor, & spiritum in semine ingenerare impotens sit; aut non adeò cōpin-
gitur, crassescitque semen, vt ingenitum spiritum retineat, coerceatque, seu seminis id
seu vteri vitio eueniat; & minus etiam, vbi nimius vteri calor, quem semini ingenerat
spiritum, nimia donat tenuitate, vel elabenti exitum patefacit, educit omninò eum.
Non igitur ad animalium, plantarumque generationem ineptus est ignis, quòd eius ca-
lor ab animalium, & à cœlesti calore diuersus sit; sed quòd nimis est vehemens, & qui
è quacumque re spiritum, quem ingenerat, educit omnem, & minus tenuè eum faciens,
& latum ei egressum aperiens, patefaciensque: quæ vbi vel animalium vteri, vel ipse
facit sol, & ipsi animalia generant nulla. At ignis contra moderatis vbi agit viribus,
quibus videlicet spiritum, quem ingenerat, non educit; & ipse animalia generat, ve-
luti & sol. Itaque quantumvis sæuientibus frigoribus, & sole amoto quatumvis, in lo-
cis blande ab igne calefactis nihilò ferè minus animalia spontè enascuntur, quam vbi
ipse agit sol: & ex ouis etiam pulli oriuntur, si leuiter, blandèque calefiant; tantummodò
videlicet, vt spiritus ingeneretur, at nullus elabenti egressus fiat, sed retineatur ibi, &
coerceatur. Et cyprii in fornacibus, à longè scilicet ardentissimo igne pyraustæ con-
stitui videntur; summus videlicet modò, diuturnusque calor in dēssimo ære spiritum
ingeneret, at neque is è crassissima, maximèque viscosa re educat illum. Intereū autem
illæ ab igne amotæ; quòd non ampliùs calefactum æs durefcit, densaturque, & inexi-
stentem spiritum comprimit. Insecta certè aquæ immersa, penitusque demortua spiritu
scilicet interempto, at nequaquam corpore etiam corrupto, deprauatoque, si igni ad-
moueas, vel calidiore obregas cinere, rursus reuiuiscere videas; in elapsi nimirum, in-
teremptique locum alio ab ignis, cinerisque calore ingenito spiritu. Quin & alijs etiam
animalibus idem euenire passim intueri licet. Quoniam igitur igneus etiam, vbi mode-
ratus est, animalia & ipse, veluti solis, animaliumque calor, generat, & quæ ab hoc cō-
stituta sunt seruat ille, fouetque, ac viuificat; & immoderatus animalium, solisque ca-
lor ad animalium generationem nihilò minùs, quam igneus, ineptus apparet: quin hic
illi cognatus, similisque, & idem oīnò sit, & quin propterea, vt ille, animalia non ge-
neret, quòd è proximo agens uehementiùs agit, quam ut animal constitutur, agen-
dum foret, & quin, si qua oportet ratione ipsius actio moderetur, animalia & ipse,
plantasque, & alia, quæ à sole fiunt, generet omnia, nulli quidem, at Aristoteli om-
niū minimè dubitare licet: cui (vt uisum est) spiritus in humido ingenitus, retentusque
in eo, animal videtur; neque enim sole minus in humido quouis ignis illum generat;
sed uehementiùs agens educit illum, retinendum omninò, coercendūque, si consti-
tuendum est animal: & cui insuper qui à cœlo, & ab ipso fit calor sole, nequaquam à cœli,
solisque.

solisq. emanat substantia: at id modò præstat sol, quòd ignem, aeremq. cōmouet, con-
teritq. & illius partes disgregat, detruditq. Qui. n. commoto in igne fieri, & ab ipso
huc igne deferri visus calor, ab igneo is, atq. elementari diuersus videri potest? At eò
redeamus, vnde digressi sumus; & modus, quo aīalia, quæ non è semine, neq. à simili,
sed è terra ipsa oriri videtur, vel satis ex ijs, quæ dicta sunt, patefactus, amplius etiā ma-
nifestetur.

QVOMODO ANIMALIA, QVAE SPONTE ORIVN-

tur, constituantur.

Cap. XXI.

VONIAM longè robustissimus sol terrā non in entia modò, quæ terre,
soliq. media, sed in ea itidè, quæ soli benè proxima, cognataque, & quæ
eadem qua sol natura, eademq. donata sunt specie, in tenuissimos nimi-
rum, calidissimosq. vapores, & in ipsum etiam inuertit ignem; & supre-
mæ terræ partes, vel quæ benè similes apparent, summopere sibi ipsis
dissimiles sunt, & diuersa è tenuitate, diuersaq. è crassitie cōpositæ; vt entia declarant,
quæ suprema præsertim in terra fiunt; quæ omnia diuersis è partibus cōstant, quin &
partes ipsæ diuersa donatæ sunt dispositione: ambigere vtiq. non licet, quin sol è ter-
ra animalia constituere queat; vel si longè diuersissimis ea è partibus, & sibi ipsis peni-
tibus commissis composita sint. At neq. modus, quo constituantur, amplius inquiren-
dus videri posset, satis, vt existimo, superius conspectus. Neque. n. dubium esse potest,
quin ea rōne, eoq. & ipsa fiunt modo, quo quæ è semine maternis in vteris constituun-
tur. At quòd è quibus fiunt res non æquè, ac aīalium semē, & sanguis, nec vires, à qui-
bus cōstituuntur, æquè ac vteri natura manifestè nobis sunt; seorsum ipsorū constitu-
tionē intueri ne grauemur. Vbi igitur quampiam terræ portionē, aut aliud ens quod-
uis ita sol concinnauit, ijsq. in id ipse agit viribus; vt alias eius partes viscosum in fluo-
rē, & qui animalium semini, in paulò liquidiorē alias, & qui sanguini similis sit, agat;
neq. horum alterum in altera materiæ parte, in altera alterū, & neutrum verè vnum,
eundēq. vniuersum; sed vtrumq. materia in vniuersa, benèq. vtrumq. dissimilare, &
quorū uterq. fusus, liquatusq. amplius in diuersos soluatur fluores; & qui inexistente
tenuitate spoliati proprias singuli concrescāt in res: ubi inquam huiusmodi parata est
materia, eumq. ei indidit, assidueq. indit calorē sol; qui (quod uterus facit) è molli-
ore viscosi floris portione inexistente tenuitatem educat oēm, itaq. ueluti in fistulā,
canalēq. quempiam eam agat, in crassiore spiritum ingeneret quidem, & nequaquam
ex vniuersa eum educat, sed ex extrema modò ipsius superficie; itaq. ea cōstricta, qui
in reliqua ingeneratur mole, nullum elabendi nactus egressum in ea retineatur, coer-
ceaturque; & qui liquidiorē magis fundat, liquetque, & singulas eius partes ab alijs
secernat, tū & constringat etiam, compingatque, tenuitatē, qua immista fluidi erant,
educens oēm: ubi omninò uteri caloris, quem materiæ sol indidit, assidueq. indit ca-
lor, seminis, sanguinisque uicem ipsa præbet materia; si rectè congruant oīa; si. f. ea,
tantaq. materia ex ita ubiq. cōcinnata adsit, quanta, qualiq. ad singulas animalis par-
tes constituendas est opus; tandiuq. dictus solis adest calor, quandiu, ut singulæ mate-
riæ partes proprias in animalis partes agantur, adesse oportet; perfectum, diuturnūq.
constituitur animal. At si horum quid desit, aut etiam supersit, ueluti aborris sit; aut
mancum, mutilumq., vel superfluis donatum partibus aīal sit. Iurè igitur vere præci-
puè, atq. autumno, & in mollibus, humidisq. terris animalia exoriri apparent. Nam
per hyemem, si viget frigus, spiritus ingenerari non potest; & si quidem ingeneratur,
vixitque, at organis carens (quæ scilicet, quia mollia, flexibiliaq. esse oportet, rigi-
da, duraque è re fieri non possunt) statim pereat: si uerò pluuiæ; qui ingeneratur spi-
ritus statim è laxissima elabatur re. Per æstatem autem plurimus quidem ingeneratur
spiritus, at retineri minimè potest, summo à calore lōgè factus tenuissimus, & terra ab
eodem passim scissa, ad aperta que; & qui retinetur spiritus, organis is carens (quæ, vt
dictum

dictū est, molliore omninò constituenda sunt è re) animal videri non potest: at statim
animal fiat, si re, cui inest, emollita, organis donetur. Est itaque vbi cadentibus plu-
uijs nullo temporis momento ranæ exoriri videtur, vt cum pluuijs deferri videri pos-
sint. Neq. igitur crassæ quæ sunt, densæque terræ, emolliri nimirum, lenteque, & fle-
xiles fieri ineptæ, ad animalium, mollium præsertim, carnosorumque constitutionem
aptæ apparent. Minus etiam aquæ ipsæ, liquide præsertim, tenuesque; quæ scilicet à ca-
lore nullo crassitiem assumere, & ingenitum spiritum retinere aptæ sunt. Animal om-
ninò vt constituatur, spiritus ingenerandus est, retinendusque; nec is in maximè de-
sa, rigidaque, nec maximè laxa, liquidaque, sed veluti harum, illarumque media, &
mollis oīnò, flexibilique in re. Iure igitur non passim, & rara omninò fiunt animalia.
Vt enim spiritus cōmoda, aptaq. ingeneretur, retineaturq. in re, & in tot, taliaq. aga-
tura organa, quot, qualibusq. indiget, vt se ipsum, & ipsa etiā conseruet, reficiatq. or-
gana; multa simul conueniant, congruantq. oportet: & si quid desit, vel non absolui-
tur (vt dictū est) sed veluti abortu facto interit animal; vel perficitur quidem, at non ita
multò post interit; spiritu. f. vel non satis retento, defensioq., vel aptis carēte organis.

QVAE CONSTITVTA SVNT ANIMALIA, OPTIME CONSTI- tuta esse omnia, & quæ materiæ necessitate eueniunt, melioris gratia facta videri posse.

Cap. XXII.

T quæ constituta sunt, ita sunt constituta omnia, vt melius cō-
stitui nulla potuerint ratione. Nihil, quod ad proprias aden-
das operationes, eaque, quæ ad propriam spectant cōseruatio-
nem, operanda, comparandaue necessarium sit, aut etiam cō-
modum, cuiuspiam deest. At neq. superest quicquā alicui, quod
veluti opus non necessarium grauet: vt nunquam satis mirari
queas conditoris nostri sapientiam, vel amare, aut colere boni-
tatem. Illud certè & in alijs quidē eius operibus quibusuis, at in
animalium præcipue constructione omnem exuperat admirationē; quòd vbiuis quæ
materiæ, vt aiunt, necessitate fiunt (quæ scilicet agentibus naturis iuxta proprium in-
genium, propriasq. vires res immutantibus, proindeq. necessariò fiunt, & mala, incō-
modaq. apparent) consultò, & melioris gratia facta videātur, & sint omninò. Quod si
forte in ijs, quæ ab arte fiunt, interdū euenit; tum verò artificem non laudibus, sed ad-
miracione dignū censemus, & veluti diuinum excolimus, veneramurque: quippe qui
sui ipsius sapientiæ adeò materiæ incōmoda, ac mala superarit, vt incommoda etiam
ea & in bona verterit, mutaritq. Flexibile. f. (vt dictum est) molleq. animalis corpus
constituendū fuit, & partibus multis diuisum, distinctumq.; vt motibus multis moue-
ri, & veluti in se ipsum circūuolui, & vel minutissima quæq., & durissima apprehende-
re, retinereq. possit. At hæc molle factum minime molliri, quin neq. sibi ipsi coire, nec
se se continere queat; sed diffuat, dilabaturq., grauatū præsertim quid, aut renitēs
quid præmens. Durum igitur quid singulis aīalium partibus, & animali omninò vni-
uerso indendum fuit; cui partes oēs, & vniuersum omninò animal alligetur, firmetur-
que: nec continuum id tñ, sed passim à se ipso diuisum; vt (quod maxime opus est) pas-
sim & ipsum, & quæ ipsi adnexa sunt, flexi possint: ossa nimirum, & qualia facta sunt,
indenda. Diuisa porrò à se ipsis, se iunctaq. ossa, nisi bene robustis vinctis sibi ipsis al-
ligentur, vnianturq., à se ipsis, cōmota præsertim, agitataq., separentur, diuellanturq.:
quin & si super se ipsis moueantur, dura iam facta, aridaq., & ægrè moueantur, & mu-
tuò attritu maxime atterantur. Re igitur flexibili ea quidem, at bene crassā opus fuit;
qua sibi inuicem colligata, vel valentissime agitata, commotaque, & in oppositas acta
partes, nihil tamē à se ipsis discludantur vnquam, sed perpetuò sibi ipsis cohæreāt: &
vinctuoso insuper quopiam, lubricoq. inter ea locato, super quo faciliè moueantur, &
Y 2 quod

quod utriusque iectus excipiens, ne se se mutuo atterant, impedimento sit. Talia porro (qualia esse oportere dictum est) ut fierent, dura nimirum, & in multa diuisa; & que inter ipsa indenda fuere, ut inderentur, & ligamentis, que dicta sunt, ut sibi ipsis vincirentur, necessario factum est, & quin fieret vitari non poterat. Neque enim summe dissimulare, summeque viscosum semen semel, aut iterum solum, & tenuioribus à crassioribus partibus diuisis, & in nervosas, membranasque cōcretis res, ita tenuitate omni spoliari potuit, ut que relicta esset crassities penitus fundi amplius inepta, in dura omnis rem simul cōpingeretur, crassesceretque. Sed diuersis illa etiamnum prædita partibus, multa, omnino inexisteret viscositate, mollitieque, & quæ à foetus, atque uteri calore fundi amplius, separarique posset, & necessario funderetur, separareturque, at non tanta tamen, que & ipsa in continuum quid simul omnis coire, aut longè ab ossibus ferri posset, paulatim itaque ex ossibus vniuersis emuncta, quæ è profundioribus eorum partibuseducta est, in certas (ut existimare licet) eorum partes simul confluit; ibique citius, quam crassities, è quaeducta est, compingeretur, tenuioribus sui partibus spoliata, forsam ab ossibus in rem multo, quam ossa sunt, minus duram concreuit. Itaque non continua permansere ossa, sed passim diuisa; & inter ipsa viscosum id, vinctuosumque confectum. Quæ vero ex externis ossibus effluxit, in res & ipsa concreuit firmas quidè, & benè crassas, at molles, flexibilesque; quibus sibi ipsis conneuntur, colliganturque ossa. Neque vero in singulis animalium partibus hæc conditoris nostri sapientia partefacienda est: singulas si intueare, in singulis illam elucere videas. Is nimirum soli datus est calor, qui terram huiusmodi in cibos, isque animalibus; qui cibos in tot, tanque dissidentes inuertere possit, & necessario inuertat res; & quæ singulæ ad vniuersi corporis constructionem, conseruationemque maxime necessaria sint.

PERFECTIORA ANIMALIA E TERRA A SOLE IMMVTATA
constitui non posse. Cap. XXIII.

PERFECTIORA autem aëria, & ipsi præsertim homines (quibus nimirum (ut sacre nos docent littere, & humana etiam satis admonet ratio) diuina substantia, & Dei ipsius opus ut propria forma indēda erat; quorum omnino corpus, & ipse amplius spiritus, quod substantia à Deo creatæ ut proprium subiectum subeundum erat, multo omnino perfectius construendum fuit) nequaquam è terra, & sub dio à sole constitui potuerunt. Ut enim tot, tamque diuersæ, adeoque molles, delicatæque res, & in quarum constitutione ne tantillum quidem peccandum sit, absoluantur, seruenturque; & multo etiā magis ut spiritus ingeneretur, minimèque educatur, aut perdat; & materia opus est benè, diuque parata, & certo & perblādo eo, perque moderato, & diuturno, summeque vniiformi calore. Nam paulò vehementior factus molliores corporis partes colliquet, aut summe arefaciat, & spiritum dubio procul educat; imminutus, languidusque frigori & corpus, & spiritum perdendum relinquit: ut abortus, qui uteri calore vel aucto, vel imminuto passim fiunt, declarant. Perbreui igitur idem, blandusque, & temperatus permanens sol, sed assidue vel robustior factus, vehementiorque, vel languidior, debiliorque; & dum permanet, non perpetuo lucens, calefaciensque, sed æquali ferè tempore se se abdens, occultansque; ea modò is aëria absoluere aptus videri potest, quæ ab eo constitui videntur; quæ. scilicet neque è tam varijs, neque è tam mollibus, delicatisque constant partibus; & ad quæ absoluenda non adeo diuturno opus est calore. Neque vel imperfectiora quæ sunt animalia, profundiore in terra, cui idem propemodum perpetuo inest calor, constitui videntur; quod ipsa itidem terra, quin eadem vniuersa sit, parum abest, itaque quæ in ea fiunt entia benè sibi ipsis similia apparent. At ad animalium constitutionem re opus est benè sibi ipsi dissimili, & quæ ueluti è tenuitate, crassitieque, & benè utraque diuersa composita sit.

Vt

VT PLANTARVM CONSTITVTIO INNOTESCAT; NVN IPSARVM corpori ut propriæ materiæ, an ut tegumento, organoque animæ insit, inquirendum: & quibus inquirendum est in rebus.

Cap. XXIII.

PLANTARVM constitutionem inspecturis (id quod animalium generationem inquirentibus factum est) num quæ vel omnium consensu illis etiam animæ inest, eo insit pacto, quo formæ omnes proprijs materijs, an diuersa, distinctaque à corpore, corpori & ipsa ut priore tegumento, proprioque inexistat organo, inspiciendum. Fortè enim non adeo diuersis partibus, nec tot organis distinctæ plantæ, nec adeo varias, adeoque manifestas adentes operationes, non satis ex ijs, quibus animalium animæ à corpore distinctam esse declaratum est, ex anima, corporeque & ipsæ; ut è diuersis, distinctisque rebus compositæ videri possunt. Et igitur id si sit, si scilicet rerum, è quibus distinctæ sunt, natura manifesta non sit; nequaquam earum vel generatio, vel ingenium innotescat vnquam. Id porro non aliunde, at è plantarum compositione, earumque actionibus, & passionibus, tum & è sole, à quo, & è terra, à qua constituuntur, postremo & ex operationibus, quas operantur, habendum omnino est. Si scilicet è diuersis rebus compositæ illæ videantur, & non eadem singulis agere, nec eadem pati; tum & ab eo modò sole, à quo spiritus ingenerari, & nequaquam educi possit, eaque modo è terra, quæ in rem agi queat mollem, viscosamque, in qua videlicet & spiritus ingenerari, & ingenitus retineri, coerceri, & quæ ab inexistente eo constringi, dilatarique possit, constitui visæ fuerint; tum & operationes operari, quæ conspectarum corporis partium propriæ videri non possint; nequaquam à natura vnica constitutas esse, & earum corpori ut propriæ materiæ animam inherere, existimare licet; sed necessario spiritus & ipsi indendus erit, qualis animalibus inditus est: operationes modò illi, quæ à plantis ædi videntur, conueniant.

PLANTARVM PARTES, ACTIONES, PASSIONES, OPERATIONESQUE à quo præcipue sole, quæque è terra enascantur.

Cap. XXV.

PLANTARVM è supremo cortice duro, densoque, & ex alio ei supposito benè molli, benèque flexibili, varijsque intertexto fibris, tum è ligno benè crasso, benèque duro constare videntur. Et non modò (quod animalia faciunt) semen conficere apparent, è quo ipsæ enascantur; sed quibusdam ramulis abscissis, & solo etiam cortice se se in alijs generare, producereque, at non alia tamen parte quantumuis magna, amplaque, cui cortex detractus sit. Et quantumuis ligni parte abscissa viuere, & foetum ædere, cortex modò circuncisus ne sit, vno verò cortice vel tantillum, at circulo abscisso arefcere, interireque videntur omnes. Enascuntur autè à verno præcipue sole, tum & ab autumnali; ab æstiuo nusquam, neque etiam ab hyberno, nisi ubi hic viger, languet ille. Et in terra pulcherrime exoriuntur molli, tenuique; in crassa, duraque, in lapidosa nimirum, arenosaque nullæ omnino fiunt; nullæ etiam in nimis tenui, nimisque humida, & quæ non terra magis, quam aqua videri possit, cuiusmodi lutum est; perraræ, perque breues in valde densa, valdeque tenaci: & enatæ quæ sunt, constitutæque succum exhaurire, & quæ superflua sunt, noxiaque expellere, eijscereque apparent.

PLANTARVM CORPORI ANIMAM VT PROPRIO TEGVMEN-
to, organoque inesse; & spiritum esse illum paulò, quàm qui animalibus
inest, crassiores. Cap. XXVI.

QVONIAM igitur è diuersis partibus constitutæ sunt plantæ, & di-
uersis illis diuersa agunt, diuersaque patiuntur; nequaquam à na-
tura vnica, ab inexistente nimirum anima, vt earum forma consti-
tutæ, neque vnum omnino videri possunt. Vna enim illa existens
vnum modò constituat ens; & vnum modò id, idemque vniuersum
agat, vnumq. & idem patiatur; eo solo fortè interiecto discrimine,
quòd robustius ea sui agat parte, & ægrius quidem patiatur, at passum magis oblata
tur; cui copiosior ipsa inexistit, crassiore nimirum, densioreque: cœli more, quod
vniuersum ab vno, eodemque constitutum calore ea sui parte vehementius calefacit,
qua sibi ipsi collectum, conspissatumque est magis. Magis igitur ligno inciso, quàm
cortice intereant plantæ; magisque ligno terræ, aut plantæ commisso, quàm cortice
illæ viuant, & se etiā ipsas constituent; sui scilicet longè densiori copiosior inest que
in plantis agit natura. Et quoniam nulle ab eo sole plantæ constituuntur, à quo vel
non ingeneratur spiritus, vel ingenitus educitur; nullæq. ea in terra, quæ non in mol-
lem, viscosamque, & flexibilem agi queat rem; & quæ non adeò compingatur, cras-
sescatque, vt elabentem spiritum retinere queat, coercereque; sed ab eo illè modò sole
fiunt, à quo spiritus ingeneretur, minimèque educatur; eaque modò in terra, quæ in
rem agatur mollem, viscosamque, & in qua spiritus retineri, coerceri, & quam
constringere, dilatareque inexistens ipse possit spiritus; quoniam omnino alimentum
illè attrahere, quo non elabentes modò sui partes reficiantur, sed augeantur, excre-
scantque, & foetus ferant; & quæ in propriâ plantæ substantiam agi non potuerunt (cu-
iusmodi quæ lachrymæ, gummiq. dicuntur, videri possunt) eijcere, operationes in-
quam operari videntur, quæ à benè modò sentiente, benèq. mobili, nec valde omni-
no ab ea, quæ animalibus inesse visa est, differente substantia adantur: aliam omni-
no substantiam à conspectis corporis partibus illis inesse existimandum est; & talem
proptus, qualis animalibus inesse visa est, sensu nimirum benè exquisito præditam, &
benè etiam mobilem; quæ illis inexistens & deficientiam sentiat, & familiare ab alio
no dignoscat; & quæ quæ opus sunt, & vbi opus sunt, attrahat, & molesta, noxiaque
eijciat. Et inesse omnino, nec vniuersè tamen plantæ, sed soli cortici, eiusque fibræ,
inde apertissime intelligere licet; quòd vno (vt dictum est) cortice vel tantillum cir-
cunciso arefcunt plantæ, intereuntque; via nimirum, qua nutrimentum suggeritur,
& substantia, quæ id attrahit, intercisa; & quòd solus cortex rei, unde nutrimentum
haurire queat, commissus non uiuit modò, sed vniuersam etiam constituit plantam.
Vt uerè secundus cortex, cui fibræ intertextæ sunt, planta uideri possit; veluti animal
neruosum in animalibus genus; cui scilicet ut proprio tegumento, proprioque orga-
no spiritus inexistit. Primum uerò corticem superpositum esse existimandum est, ut se-
cundum illum tueatur, contegatque; ne ambientis uiribus ille expositus, & ab exupe-
rantibus frigoribus, & exsuperantibus ab æstibus durefcatur, rigeatque, & inclusum
spiritum opprimat; carniū itaque subire uicem. Et lignum inditum fuit; cui firmo,
duroq. ueluti ossi hereat cortex, firmeturque. Id itaque modo ab animali differre pla-
tam decernendum est; quòd calidior illius, tenuiorque spiritus calidiori etiam, mol-
lioriq. corpori inditus est, longèque pluribus distincto organis; quòd fortè longè plu-
ribus uti sciat inexistens artifex, pluribus certè opus habeat: quibus & alia, quæ ad
eius conseruationem necessaria sunt, & cibos comparet, assumptosq. in adeò remo-
tam agat rem. Huius longè minus calidus spiritus, longèq. minus tenuis corpori ite-
dem inditus est longè minus calido, & crassiori, duriorique, & longè paucioribus di-
stincto

stincto organis, & solis fortè fibræ; pluribus fortè uti nesciens, minimèque pluri-
bus indigens; cui scilicet comparandum nihil sit, sed appositum modò, & à sole pa-
ratum iam, concinnatumque alimentum attrahendum, & modicum quid immutā-
dum; siquidem non & ipsum magna ex parte à sole factum est.

QVOMODO CONSTITVNTVR PLANTAE.

Cap. XXVII.

QVONIAM igitur eadem animalibus plantæ apparent, iisdemque è re-
bus, & ab eodem constitui sole; eodem omnino, quo illæ, modo con-
stitui existimandum est. Satis itaque in animalium generatione conspe-
cta illarum constitutio, nihil ea amplius explicanda esset. At seorsum
tamen & ipsa intuenda, & in quibusdam ab illa differens, & quæ benè
perspecta, eorum, quæ plantis eueniunt, omnium causas manifestet. Et quoniam
satis earum partes, è quibus compositæ sunt, & sol, à quo, & terra etiam, è qua con-
stituuntur, conspecta est: si enascentes modò plantas intueamur, aperta earum con-
stitutio fiat. Enascentes, emergentesq. plantæ albæ omnes apparent, tenuesque, &
veluti aqua modicum quid crassa facta, compactaque; tum & paulatim cōpingi om-
nes, durefcereque, & nigrescere amplius earum superficies. Mollis nimirum, tenuisq.
terra à blando, moderatoque sole longè mollior facta, longèque tenuior, proinde-
que & alba, in maioremque acta molem, proptereaque maiore indigens loco, & gra-
uius quidem, & quæ sponte sua deorsum delabatur, at nequaquam adeò tenuis, vt ter-
ram aquæ ritu subire queat; quæq. versus diffunditur, sed in superiore præcipue par-
tem, molliorem, magisque apertam; & in plantam concrefcit, è partibus, quibus di-
ctum est, compositam. Non æquè enim à sole terra inuersa, nec eadem vniuersa do-
nata tenuitate, dum amplius ab eodem funditur, liquefcitque; quæ similia insunt,
eiusdemque substantiæ simul funduntur, & in vnum confluunt omnia. Fortè igitur,
quæ minus crassa inerant, primum liquefacta in externam plantæ effluxere superficiem;
at maximè ibi soli exposita, tenuitateq. exuta omni in corticem concreuere crassum,
nigrumque. Paulo crassiora paulò post fusa (minus itaque propria natura à sole pati
apta, ab externo cortice contestæ, defensasque) non mollia modò remansere, sed spi-
ritu etiam plena. Nam neque tenuitate omni spoliari potuerunt; & prius quàm inter-
na absolueretur, aptaque ad elabendum fieret, constricta illa fuere, & viscosa facta;
vt postea ingenito spiritui egressus pateret nullus. Crassissima in imo, & veluti in me-
dio retenta (summè itaque, & per se ipsa soli repugnantia, maximèque defensa, con-
testaque) à sole immutantur longè languidissimò; tenuitate nimirum, at adeò lentè,
paulatimque spoliantur, vt nihil vnquam adeò constringantur, vt elabenti illi egres-
sum abnegent; quæ igitur partibus, quæ amplius attenuari potuerunt attenuatis, ela-
psisque omnibus benè in se ipsa densentur, compinganturque, & benè dura fiant.
Quæ sub terra remansere eodem modo ipsa & funduntur, & concrefcunt: at minus à
sole passa, minusque inexistente tenuitate spoliata, molliora remanent, albioraque.
Eadem, qua terra, ratione plantarum itidem semen in plantam agitur, plantæ natu-
ræ longè proximius, quin & spiritu fortè, aut re spiritui proxima refertum. Quoniā
scilicet succus, quo plantæ nutriuntur, non longè ab earum abest natura, quin qua-
dam tenuitate exutus in plantam concrefcit; & ex eo manifestè fit semen, vbi co-
pioris, quàm, quo ad plantæ nutrimentum opus est, attrahitur, minimè retine-
tur, sed vt superfluius ad extremas plantæ partes emittitur; & in ijs amplius à sole cō-
coctus, inexistenteque tenuitate spoliatus in semen concrefcit; itaque plantæ ratio-
nes omnes semini insunt: utique si à sole eæ veluti excitentur; si scilicet semen à sole
fundatur, factusq. fluor modo, qui dictus est, compingatur, & spiritus interea in eo
absolua-

absoluatur, nutrimentumque, quod spiritus attrahat, ad sit; planta è semine fiat, ijs nimirum rebus restitutis, absolutisue, quibus demptis, aut non absolutis, è planta, aut plantæ proxima re in semen transferat, è semine planta fit. Vbi itaque non in præ-existentis plantæ truncum, stipitemque superabundans succus, sed è radicibus ipsis in aliam deferretur partem, alia constituitur planta. Eodem etiam modo, quo plantæ constitutæ visæ sunt, eodemque è fluore nutriti etiam videntur. Molles scilicet, laxasque in illarum radices illapsum fluorem, ampliusque in ijs à solis, & à proprio etiam calore fusum reliquis plantæ venis inexistentis spiritus eo propemodum modo è radicibus attrahit; quo maternis è venis foetus venis insidens spiritus sanguinem attrahere visus est; & sanguinis itidem more in plantæ venis amplius fusus fluor, & ex ijs exudans, emissusue in omnes plantæ partes diffunditur, in omnesque concrescit.

TERRAM IPSAM IN IPSAS AGI PLANTAS, MINIME IN VA-
pores actam prius, vt Peripateticis placere videtur. Cap. XXVIII.

Ex quibus non è vaporibus à sole è terra eductis, & à terræ potestate frigore gelatis, compactisque (vt Peripateticis placere videtur) plantas constitui, sed terram ipsam in ipsas agi plantas, liquido patet. Manifestè enim è seminibus (quibus, quæ in plantis agitur, terra similis facta est, cognataque, & quorum omnino vicem ea subit) non vapores, sed ipsæ exoriri videntur plantæ; & nequaquam ea in terra præcipue constitui, in qua res vaporibus crassior ingenerari agere queat; non scilicet in maximè humidis, maximèq. mollibus, neque in aquis ipsis, minus etiam in longè crassissimis, sed veluti in harum, illarumque medijs. At neque modum, quo vapores in plantas concrecant, minus etiam quo factæ, constitutæque è vaporibus nutriantur, quo nimirum è longè tenuissima re benè corpulenta, benèque crassa res fiat, reficiaturque, intueri licet.

QVAE PLANTIS ENASCENTIBVS, FOETVMQVE PRO-
creantibus, & occidentibus eueniunt. Cap. XXIX.

Ex ijs itidem, quæ dicta sunt, non quæ enascentibus modò plantis, sed quæ foetum etiam procreantibus, occidentibusque eueniant, exposita, & eorum causa manifestata videtur. At res vt vniuersa, quantum per nos fieri potest, aperta fiat, repetere ea omnia, eorumque causas amplius explicare non grauabimur. Vere (vt dictum est) plantæ enasci videntur omnes, & enatæ, constitutæque valde augeri, & grauidæ etiam fieri. Aestate grandiores nullæ quidem enasci apparent, at enatæ, constitutæque augeri, humiles verò, temporariæq. arescere, interireque omnes; nisi sub frigido cœlo, vel in summè humidis terris positæ sint. Autumno rursus paulò, ac vere minus enascuntur; augenturq. quid; & quædam foetum etiam reiterant interdum. Hyeme nec sponte sua vllæ oriuntur; nec quæ per autumnum exortæ sunt viuunt, nisi sub temperato, calidoque cœlo; sub quo nouæ etiam assidue enascuntur; & quæ è semine eductæ sunt, valentes nimirum, robustæque viuunt quidem, at non augentur. Terra verò ea præcipue in plantas agi videtur omnes, quæ tenuis est, mollisque; at crassa, duraque vel nihil prorsus, vel longè ægerrime; & paulò minus quæ valde defusa est, valdeque tenax; ægerrimè itidem quæ nimis humida est, & veluti ex aqua, & terra composita. Et quæ in crassa, & tenaci, & viscosa fiunt plantæ, per breues fiunt; at quarum foetus, & quæ ipsæ & sapore excellent, & odore: grandiores contra, quæ in aquosis

aquosis sunt, palustribusque, at minùs sapidæ, minùsque odoræ. Et deniq; in summis, diuturnisque aestibus; squaloribusque, & in summis etiam frigoribus, summeque pluuijs constitutionibus plantæ interire omnes apparent.

CVR QVAE PLANTIS EVENIRE VISA SVNT EVENIANT.

Cap. XXX.

QVAE plantarum generationi, & plantis ipsis euenire videntur, eorum omnium causa aperta, manifesta. vt fiat; res ante oculos ponenda est, è qua constitui visæ sunt. Siquidem è quibus constituuntur entia, ex ijsdem seruari, augeri, apparent. Quoniam igitur è tenui, albaque, paulatim concreta, nec tenuitate omni exuta plantæ constitui visæ sunt; ab eo vtique sole, & ea è terra & constituantur, & seruentur, augeanturque, & foetum procreent oportet; à quo, & è qua proba illa, multaq; educitur, & quo diximus modò concrecat: ibi verò seruentur tantum, non & augeantur etiam, foetumq. ferant; vbi tanta ea sit modò, quanta earum satis est nutritionis: imminuantur, & intereant etiam, vbi minus ea, aut nulla sit; vel facta, prius quam in plantam concrecat, aut plantæ eam attrahant, amplius attenuatur, aut crassescit amplius; & multò etiam promptius, si quæ plantis inexistit tenuitas, vel educatur, vel cogatur, constringaturq;. Itaq; iure vere præcipue enascuntur, augentur, pubescunt, & grauidæ insuper fiunt. Blandissimus enim uerui solis tepor, talis omnino est, vt terram in huiusmodi agat rem; & qui ex externa modò eius parte tenuitatem educat omnem, in corticemq. eam agat, & non & ex internis etiam ab externa contectis, & prius quam quæ illis inest absoluatur, elaboraturq. omnis, constrieta hac, & viscosa, tenaciue facta; & terra ipsa in huiusmodi inuerti rem nihil repugnat, mollior ab accedente iam sole facta. Iure etiam per æstatem gradiore, diuturnæque satis magnum capiunt incrementum; at humiles, temporariæq. nullè amplius exoriuntur, & enatæ intereunt omnes, nisi in frigidis, benèq. humidis terris. Robustus siquidem sol multam quidem facit tenuitatem, aptamque, quæ in plantas concrecat, at temporis momento in vapores eam attenuat, plantarum nutritioni penitus ineptos. Neque igitur plantæ enasci possunt, neque enatæ nutriri; nisi quæ è profundo attrahunt, & robustæ quæ sunt, factam tenuitatem fibris prius attrahentes, quam in vapores agatur; & in frigidis, & benè humidis terris; quibus nimirum, quæ inest, humiditas non adeò vniuersa attenuari potest, vt nulla eius portio in plantas concrecere possit. Iure itidem autumnò humiles, temporariæq. paulò minùs, quam vere enascuntur. Nam & eadem solis vires, & eandem penè in terram agunt, tenuitate scilicet, quam æstius sol ingenuit, benè refertam, & pluuijs madefactam: neque enim ante quam talis fiat, plantæ enascuntur vllæ. At breues, immoderatique, & longè inæqualissimi autumnì non tantum grandioribus suggerunt succum, quanto vt valde augeantur, foetumq. ferant opus habent. Sed & iterum grauidæ interdum fiunt, vbi præsertim diuturnus est autumnus; & plantæ nouæ terræ commissæ paulò ac vere minùs feliciter viuunt. Iure etiam hyeme in temperatis, mollibusque, at benè cultis terris & seruantur, & enascuntur plantæ: neque enim impotens ibi sol mollem, madentemque terram inuertere. Et quæ multum subigitur, multoq; spargitur terra fimo, vel à languentissimo sole pulcherrimè in plantas agitur; ad solis actionem excipiendam, plantamq. emittendam multò aptior facta, & rei commista tenui, calidaque. Et iure plantæ nullæ in longè crassissimis, durissimisque, & in valde viscosis, tenacibusque terris; quæ nimirum & ægerrimè attenuantur, & affluentem tenuitatem veluti retinent, coercentque, vix tenuissima factæ egressum demum præbentes. Et iure quæ in huiusmodi fiunt, breues fiunt, at quarum foetus (vt dictum est) & quæ ipsæ & sapore

sapore excellent, & odore; è re constituta, atque diu à sole cōcocta, elaborataque magno nimirum donata calore. Et iure nulla in humidissima, maximeq. lutosa terra. Non vnum enim existens lutum, sed è terra, & aqua compositum; vbi non vniuersum simul attenuatur, aqua primum attenuatur, & sola dum inest, in longè sanè tenuiorem rem, quàm vt in plantam concreascit. Quin si res in huiusmodi terra ingeneretur in plantam concreascere minimè inepta, emergere ex ea certè non posset; quæ scilicet nulla se se continendæ facultate donata, quantumvis à se ipsa dimota, separataque, statim in se ipsam concidat; & germen molle adhuc, fluidumque, & ponderis nullius potens, inflectat, opprimatque, emergere omninò prohibeat: vt hac etiam ratione ad plantarum constitutionem ineptum sit lutū. Et quæ in humidis terris sūt plantæ, iure & ipsæ, ipsarumque foetus magnitudine quidem exsuperant, at sapore, & odore exsuperantur. Nam è copiosa quidem constituuntur, nutriunturque tenuitate, at nequaquam diuturnam solis morata actionem, sed ex adaperata, molliq. terra statim elapsa, non bellè omninò concocta. Et iure in summis æstibus, summisque squalloribus, & in maximis etiam frigoribus, maximisq. inundationibus plantæ omnes arent, intereuntque. In illis enim vel è longæuis, magnisq. plantis tenuitatem sol educit omnem; & quam in supposita ipse ingenerat terra téporis momento in vapores soluit longè tenuissimos: in his verò & plantarum calor extinguitur omnis, omnisque compingitur, & gelatur tenuitas; adeoque vniuersa constringitur planta, vt nullus illabenti succo meatus pateat; terraq. maximè constricta, & rigens nullum clabenti tenuitati egressum præbet, si quidem non & ipsa gelata, compactaque est omnis. Terra verò maximè aquis madente, non illam sol à superfusis aquis defensam, sed ipsas inuertit aquas. Neque enim nondum in vapores ætis aquis (quod vel à languidissimo sit sole) supposita terra in tenuitatem agatur vllam. At aquæ (vt dictum est) ineptæ ipsæ in plantas, earumque compingi refectionem, multò sunt ineptiores amplius etiam attenuatæ.

TESTES QVIBVS ADIECTI SVNT, NON VT NECESSARIOS,
sed melioris gratia Aristoteli adiectos esse; & semen nulla testium opera in
viuiparis coitus tempore confici. Cap. XXXI.

De ani-
mal. ge.
lib. 1. c. 4.

VONIAM verò longè à nobis diuersus, & testium vires, & seminis con-
 fectioem, atq; vsum, & animæ generationem, & animam ipsam Ari-
 stoteles tradit; vt clarius veritas eluceat, eius etiam explicanda est, ex-
 cutiendaq; sententia. Quæcunque, inquit, natura facit; aut quia neces-
 saria sunt ea facit, aut quia melius ita est. Testes porro ad generationē
 necessarios non esse, inde intelligere licet; quòd & serpentes, & pisces nullis præditi
 testibus semen tamen (vt manifestè intueri licet) conficiunt, & coeunt, & generāt.
 Melioris igitur gratia ijs, quibus adiecti sunt, tributos esse existimandum est. Veluti
 scilicet quæ animalia voraciora, cibique audiora esse oportuit, rectum ijs intestinū
 datum est; sicut idem quæ ad vnerem propensiora, celerioraque, seminarij meatus re-
 cti ijs dati sunt, latique, & testes aut nulli prorsus, aut intus adiecti. Quæ verò castio-
 ra esse conuenit, ijs, ne vehementi, assiduaque stimulentur libidine, meatus dati sunt
 multis reuolutionibus, multisque obuoluti anfractibus (veluti & intestinum benè fle-
 xuosum ijs, quæ magis sobria esse oportuit) & testes extra appensi. Non quidem vt
 seminarij meatus pars, aut quos is subeat; sed qui motum excrementi genitalis stabi-
 liorem faciant; & qui meatui adiecti, ita ex eo pendeant, vt pōdera quæ à testricibus
 filis appenduntur è filis ipsis; idemque omnino, quod pondera, operentur; meatum
 nimirum intendant, eiusque replicationem in eodem seruent situ. Nisi enim id præ-
 stent testes, retrahat se se meatus, maximèque in se ipsum complicitur; vt egredienti
 semini

23 femini egressus nullus pateat. Quo incommodo nisi afficiantur exsecta, generet utiq;
 24 Et iam taurus statim à castratione iniens, non dum scilicet retractis, complicatisque
 25 poris, coijt, impleuitque. Nam quæ nec adeo ad venerem prompta, ueluti pisces, nec
 26 adeo tarda, lentaque, ueluti uiuipara, ipsq; inprimis homo, sed quæ ueluti horum,
 27 illorumq; media sunt, cuiusmodi & aues sunt, & quæ ouum pariunt, quadrupeda;
 28 ijs testes intus inditi sunt, & meatus seminarij pars sunt, semen in se ipsis recipiunt:
 29 quod in auium genere, quæ non perpetuò, sed certis modò temporibus coeunt, pa-
 30 tet. Si enim benè grandes coitus tempore, aliàs verò adeò obscuros testes habent, ut
 31 habeant nec ne, incertum sit. Propterea scilicet non coitus tempore uel serpentibus,
 32 uel piscibus conficiendum esse semen, sed paratum iam inesse oportere, & meatu, quo
 33 effluit, latum ijs omnibus, rectumq; dandum; quòd lubrici cum sint, nullisq; orga-
 34 nis, quibus sese mutuò connectant, præditi; si quidem coire, iungique, minimè cer-
 35 tē, dum sanguis in semen agatur, simul iuncta immorari queant. Eòq; pisces minùs
 36 non modo se se complicare longè ineptissimi, sed in aquis, in infirma scilicet, insta-
 37 bilique degentes re; & qui insuper pereant omninò, nisi (quod dum coeunt, semēq;
 38 conficiunt facere nequeunt) mare branchijs assiduè attrahant. Auibus etiam semen
 39 intus paratum inesse oportet, testesq; intus indi, & meatus partem esse, nec valdè sci-
 40 licet complicari, nec frigeri, constringiq; meatum: etenim & ipsarum coitus diu-
 41 turnus esse non potest. Quæ verò castiora esse decet, & quæ nullo negotio iungi pos-
 42 sunt, & benè diu alteri alter superstitare; ijs semē minimè præparari oportuit, sed coi-
 43 tus tempore confici. Meatus itaq; & valde obuoluti dandi, & foras cum testibus extē-
 44 dendi fuere; ut à frigore constricti, oclusique paulatim calefierent, aperirenturq;
 45 & non priùs, quàm semen conficeretur, colligereturq;. Pisces itaq; vix foeminas cō-
 46 tingentes semen emittunt, & serpentes paulò post. Auium quoque coitus longè bre-
 47 uissimus; ut uiuiparorum diuturnus, tardusque.

QVID ARISTOTELI SEMEN SIT; ET FOEMINIS NON ALIVD
à sanguine menstruo semen confici; & materiam modò ad generationem
à foemina conferri. Cap. XXXII.

inquirens Aristoteles; Semen (inquit) præter naturam corpori
minimè inest; omnibus enim inest, & natura ex eo ipso oxoritur. Secundum naturā
porrò existens, nullaque animalis existens pars, aut alimentum sit, aut colliquamen-
tum, aut excrementum: neque enim præter hæc quippiam corpori inesse apparet. Et
alimentum quidem non esse, inde intueri licet; quòd alimētum aduentitium est. Mi-
nus etiam colliquamentū sit: sunt enim ea omnia præter naturam; nec quicquā quod
secundum naturam sit ex eis constitui potest. Superest, vt excrementum sit. Excremé-
tum porrò aut vtilis alimenti est, aut inutilis. Huius non sit: quibus enim plurimus
inutilis inest succus, morbo affectis, senibusque; aut nullum ijs, aut perexiguum con-
ficitur semen. Vtilis itaque alimenti excrementum, & reliquæ semen sit oportet. Sā-
guinem porrò in sanguinario genere vltimum alimentum esse, in exangui autem san-
guini proportionale antea declaratum est. Aut igitur sanguis, aut proportionalem, aut
ex ijs aliquid est. Quod apertiùs explicans, Quoniam, inquit, à sanguine concocto,
& modo

De ani-
mal. ge.
lib. I. c.
19.

„ & modo quodam digesto pars quæq. constituitur; semen autem concoctum, & aliud
 „ à sanguine factum emittitur; nam ubi nimio plus emittitur, & ut concoquatur spatium
 „ non datur, sanguinea specie emittitur: constat semen sanguinei alimenti, quod vlti-
 „ mum in membra digeritur, excrementum esse. Et quoniam debilioribus, in infirmiori-
 „ busque plus excrementi, minusq. concocti fieri, idq. cruentum humorem esse neces-
 „ se est; infirmius autem, debiliusq. secundum naturam, quod minus caloris adipisci-
 „ tur; & tale (ut dictum est) foemina existit: necesse itidem est, secretionem sanguineam,
 „ quæ in foeminis sit, excrementum & ipsam esse; ea autem menstruorum effusio est. Quo-
 „ niam igitur quale semen à masculis, tale menstruus sanguis foeminis; fieri autem non
 „ potest, ut duæ simul secretiones agatur: idem semen ad generationem à foemina non
 „ conferri manifestum est. Nam si semen esset, menstrua non essent; nunc idem illud de-
 „ est, quia hæc sunt. Inditio etiam est, non tale semen à foemina emitti, quale à mascu-
 „ lo; nec ex amborum mistura foetum constitui; quod sæpenumero foemina concipiunt
 „ sine ea, quæ per coitum fit, voluptate; rursusq. cum ea ipsa voluptate, pariq. profu-
 „ sionis utriusque concursu nihil magis concipitur, nisi menstruorum humor sit mo-
 „ dicè temperatus. Neque scilicet nihil omnino effluente sanguine menstruo, nec cum
 „ valdè fluit, sed ubi fluere desierit; ubi videlicet vis, quæ in maris genitura continetur,
 „ nec alimento, & materia, ex qua animal constituatur, caret; nec ea adest eius copia,
 „ isque eius effluxus, ut cum eo maris quoque semen effundatur. Nec quod ea interdum
 „ foemina voluptate, qua mares, afficiuntur, semen illas emittere existimare licet. Hu-
 „ mor enim, qui ex utero effluit, nequaquam seminalis est, sed uteri proprius, & uteri
 „ excretio; quæ alijs euenit, alijs non, Eueniunt autem, quod plurimum dixerim ijs,
 „ quæ albæ, & magis foeminae sunt, non autem ijs, quæ fuscae sunt, viraginesque. Illud
 „ etiam indicat, semen omnino à foemina non emitti; quod cum per coitum similis vo-
 „ luptas eiusdem loci, pudendi nimirum contrectatione foeminis, atque maribus, eue-
 „ niat; humor tñ non inde, è foemineo scilicet pudendo, veluti è masculino emittitur; sed
 „ vel è penitioribus partibus, vel ex utero ipso, & in utero retinetur. Tñ præterea, quod
 „ non oibus, sed quibus uterus ad septum transversum est, & partus non ex ovo. Iuditiū
 „ itidem semen in menstruis esse; quod simul (ut dictum est) maribus semen fieri inci-
 „ pit, & foeminis menstrua innotescunt. Genituram itaque, & agens omnino princi-
 „ pium à foemina ad generationem non conferri, sed materiam, & eam sanguine men-
 „ struum esse, cum ex supradictis, tum etiam ratione, vniuersaliq. indagatione con-
 „ stat. Esse enim quod generat, & ex quo necesse est; idque quamuis vnum, formæ qui-
 „ dem, & rationis diuersitate differre oportet. At verò in ijs, quæ distinctas eas poten-
 „ tias obtinent, corpus etiam, & materiam diuersam esse agentis, & patientis. Quod
 „ si mas est ut mouens, & agens, foemina qua foemina, & patientis; sequitur, ut ad ma-
 „ ris genituram foemina, non & ipsa genituram, sed materiam conferat: quod & fieri
 „ ita videtur. Natura enim menstruorum pro prima materia est.

MASCVLINVM SEMEN NVLLA ARISTOTELI FOETVS PARS
 fit; sed vis in eo contenta menstrua mouet, & in animal agit.

Cap. XXXIII.

„ QVINTVS, inquit, apertum itidem id, de quo differendum deinceps
 „ sit, factum videtur. Quemadmodum videlicet ad generationem
 „ mas conferat, & quonam pacto semen maris causa eius, quod gigni-
 „ tur, sit; utrum ut insitum, inexistensque, & protinus inde cum fo-
 „ emina materia mistum; an nihil ad eius constitutionem feminis mo-
 „ les, corpusque conferat; sed motus modò, & vis in eo contenta ipsa
 „ est, quæ constituit; quod autem constituitur, & formam recipit, reliquum excrementi
 „ foeminei

„ foeminei est. Atque ut ratione, sic effectis quoque comprobare videtur. Nam cum in
 „ vniuersum animo complectimur, non ita effici unum ex patiente, agenteque, uide-
 „ tur, ut quod agit in eo, quod efficitur, insit; nec omnino ex eo quod mouet, & quod
 „ mouetur, quicquam constitui. At foemina quidem, qua foemina, patientis est: mas
 „ verò, qua mas, agens, & motus principium. Itaque si extrema utriusque sumantur,
 „ qua alterum agens, & mouens, alterum patientis, & quod mouetur; quod ex his con-
 „ stituitur non alia ratione unum est, nisi qua lectus è fabro, & ligno, aut sphaera è ce-
 „ ra, & forma. Facta etiam rationi consentiunt. Siquidem mares nonnulli per coitum
 „ nec membrum quidem ullum in foeminam indere uisuntur, sed contra foemina in
 „ marem: ut in quibusdam insectis fit. Quod enim in ijs quæ induunt semen in foemina,
 „ idem in mari ipso uapor, uirtusque efficit; foemina particulam suam, quæ feminis ca-
 „ pax est, ad mouente. Vnde fit, ut genus id animalium diu coeat. Id certe, quod a uibus,
 „ & piscibus ouiparis euenit, maximo inditio est, nihil tale à mare emitti, quod in eo,
 „ quod genitum est, insit, sed virtute tantum contenta in genitura uiuificari; ut de in-
 „ sectis dictum est: quorum foemina in marem transigit, si siquidem subuentanea oua
 „ ferat, & ouo non dum è croceo in album mutato coeat, foecunda ex subuentaneis
 „ redduntur; & quæ etiam ex alio coitu concepit, si luteis existentibus dum ouis cum
 „ alio coierit, similes ei, qui cum postea coijt, pullos omnes ædit: quod videlicet non
 „ admiscetur, nec constitutionem subit maris semen; sed sua facultate materiam con-
 „ tentam in foemina qualitate quadam afficit. Hoc idem in generatione quoque ouipa-
 „ rorum piscium euenit. Vbi enim foemina oua ædiderit, mas semen aspergit; & quæ-
 „ cunque attigit foecunda efficiuntur; quæ non attigit, remanent infœcunda; quasi non
 „ ad quantitatem mas conferat, sed ad qualitatem. Pater igitur ex ijs (inquit) nec fo-
 „ minam ita ut marem conferre ad generationem; sed marem principium motus, fo-
 „ minam materiam prestare. Itaque partum in foemina contineri necesse est. Nam & fa-
 „ ber ligno, & figulus limo adest. Hinc etiam quemadmodum mas ad generationem
 „ conferat acceperis. Nec enim mas omnis semen emittit; & quibus emittitur mari-
 „ bus, nulla pars foetus hoc est. Nec à fabro quicquam secedit ad lignum; neque pars
 „ vlla artis fabrilis in eo, quod efficitur est: sed forma, & species ab illo per motum in
 „ materia existit. Atque anima, in qua forma, & scientia est, manum mouet: manus au-
 „ tem, instrumenta quoque materiam. Itaq; maris emittentis natura eo semine quasi instru-
 „ mento utitur, at actu habente motum; quo sanguinem menstruum commoueat, &
 „ in animal agat. Et hoc pacto ubi ex utero non egreditur, in spiritum resoluitur. Na-
 „ turam enim humidam habet, aquosamque. Placet itaq; Aristoteli (liceat enim, ut me-
 „ lius vniuersa ipsius de semine sententia simul innotescat, breuiter eius decreta repe-
 „ tere) tale in masculis sanguinis excrementum esse semen, quale in foeminis menstrua
 „ sunt: & in viuiparis animalibus coitus tempore à pudendi motu confici; nihilque ad
 „ eius confectionem testes conferre; at id modo eos præstare, quod vasa, in quibus sit,
 „ intendunt, & ne in se ipsa complicantur prohibent; & nullam omnino foetus partem
 „ masculinum fieri semen, sed agens modò principium apportare; materiam omnem
 „ à foemina præberi, & menstruum sanguinem eam esse; ea itaque in animal, aut in ani-
 „ malis principium acta, vel exilire masculinum semen, vel in spiritum resolui; animam
 „ igitur verè masculi opus esse, corpus verò foeminae. Quæ quidem omnia, aut pleraque
 „ ita à Galeno confutata, reiectaque sunt, & ab anatome aperta, manifesta quoque; ut nec
 „ reijcienda, nec aperienda magis videri possint. At res ut vniuersa, quantum per nos
 „ fieri potest, in aperto ponatur, nobis itidem examinanda visa sunt omnia.

MEATVM SEMINARIVM TESTES SVBIRE; ET IN TESTIBVS

absolui semen minimèq. coitus tempore, sed præparatum inesse; nec
excrementum videri posse semen. Cap. XXXIII.

MEATVM seminariũ testes subire, & semen in testibus perfici, absoluiq. & nequaquã coitus tempore à pudendi motu confici, sed paratũ præexistere, ipsis intueri licet oculis. Siquidẽ vel dum testes nõ subijt sanguis, sed meatui adhuc inexistit; albescentẽ quidem eum videas, & ad seminis naturã inuerti cœptum; at nõ dum tũ in absolutum semen actum. Tum non ipsos modo testes, sed astites etiã glandulosos (qui propterea inter testes, pudendumq. siti sunt; quò semen, quò testium nutrizationi superest, excipiant, feruētq.) semine refertos passim intueri licet. E semine scilicet cõstitutũ venę, testesq. semine itidem nutriendũ sunt, reficiendũq. Itaq. & in ipsis conficiendũ semen, veluti in iecinore sanguis, & suus itidem tenuior, puriorq. in cordẽ & veluti è suis hæc succis constituta apparent, sic itidem & venę, testesq. è semine. Nec videri queas quid à conspissato semine, vel venę differant, vel testes. Ad coitum itaque impellimur, nõ à generatiua inexistente potentia, vt Aristoteli videtur; quẽ in cordẽ ei residens, qui pudendum ad seminis confectiõnem excitet, nunquam reor declarẽ; sed ab inexistente seminis copia; qua & vasa, & testes turgent, & ipsi etiam astites. Spiritus videlicet ijs inexistẽs in angustius actus, pressusque, & seminis etiam acrimonia commorsus, stimulatũq. eijcere id appetit; & vbi benẽ illa turgent, vel solo foemina aspectu, vel imaginatione eicit sola; & vbi rebus alijs intentus vigilas id non facit, ab externis ociosus in somnis; & pudendo nihil commoto id facit. Est & vbi pudendum manu contrectans manifestẽ sentias, si vel tẽporis momento amplius contrectes, egressũ semen; remanet autẽ pudendo non amplius contrectato: reponitur igitur, seruaturque. At neq. modico, momentaneoq. pudendi motu sanguinem in vasis seminarijs satis longẽ à pudendo positũ adeò immutari posse existimandum Aristoteli fuit; vt in semen ageretur album, viscosũque. & maximẽ spiritu plenum. Mirum sanẽ cum piscibus paratum in sit semen, siue ab anni tẽpore, siue ab ipsis, in quibus fit, venis confectum; non & viuiparis, ijsq. omnibus, quæ testibus donata sunt; inexistere. Vt enim nihil ad seminis confectiõnem conferant testes, at vasa modò intendant; impedimento certẽ, nec vasis, nec ambientis calori sunt, quò minus semẽ conficiant. Sed quid ego in re immoror, quæ adeò sensui patet? Licet (vt dictũ est) de mortuorum animalium nõ seminarios modò meatus, sed astites etiã semine refertos intueri. Assiduẽ. s. in animalibus omnibus sanguis in semen agitur; omnisq. in oĩbus inuertatur venis, si diũ in omnibus immoretur. At in reliquis à subsequentiũ veluti præreptus sanguis, itaq. earum actionem nihil immoratus, minima immutatur parte; qua venę oēs nutriuntur. Solis in seminarijs dictis venis vniuersus ille immutari incipit; & perfectẽ ijs in animalibus oĩbus, veluti & piscibus, tandem immutetur, inq. absolutũ agatur semen; nisi & ipsis surripiatur. Infirmissima certẽ per se Aristotelis ratio; qua testes nõ necessarios declarat, propterea quia non oĩbus insunt. Quoniã. n. nõ æquẽ oĩbus elaboratum, cõpactũq. conficiendum, nec assiduẽ in dies oĩbus emittendũ est semen; sed benẽ alijs fluidũ, liquidũq., & id parandi lōgissimũ datum est tẽpus; alijs benẽ concoctũ, benẽq. cõspissatum, assiduẽq. emittendum, & propterea assiduẽ itidẽ absolueudũ; solis illis meatus satis fuere, his nequaquã. Neq. n. ad adeò cõcocti seminis celerẽ confectiõnem satis soli esse poterãt lati, gracilesq.; sed testes adijciẽdi fuere; qui lōgẽ maiore præditi calore, lōgẽq. magis cõpacti, angustiq. celeriter benẽ cõpactũ conficerent semen. Testes porrò meatui veluti pòdus, à quo intendat, & ne in se ipsum cõplicetur prohibeatur, appedens Arist. multos inculandus videtur modis. Primum. n. benẽ firmẽ, benẽq. stabili rei ita inhereat, infixũq. meatũ cum intueretur; vt nulla

nulla ipsius portio nulla à re è proprio dimoueri posset situ: nequaquã pondus ei vllũ, à quo detraheretur, proindeq. intenderetur, & ne in se ipsum cõplicaretur, obstaret, appendendũ ei fuit. Tũ si id oĩnò agendum visum foret; non vnũ, & extrema in parte, sed in singulis ipsius reuolutionibus, inflexionibusq. singula appendenda fuere pòderat; & quæ nequaquã (quod testes à scorto, cui insunt, pati videtur) alijs à rebus, sed ab vnīs ipsius meatus portionibus, ne deorsum delabantur, retineantur. Nã si ab alijs substineatur, itaq. nihil meatũ grauent, nihil etiam eũ intendant. Id certẽ modò si præstarent testes; si. s. meatus modò intenderent, & in se ipsos cõplicari illos prohiberẽt; sanguini igitur à pudendi motu in semen actò egressũ præberẽt: nequaquam testiũ ablatione adeò hoĩes languerent, adeòq. immutarentur, penẽ & in aliã transirent naturã; at id tantũ fortẽ Aristoteli pateretur, quò à generatiua potentia ad coitum nõ stimulantur; at nihilò ceteris viuerent, neq. tristiores, neq. debiliores, neque minus viri; quin fortẽ magis etiã, nulla sanguinis portione in semen acta, emissaq.; At alibi Aristoteles, Vna (inquit) parte opportuna mutata vniuersa aĩalis constitutionis forma summo pere immutatur. Idq. in spadonibus intueri licet; qui vna parte truncata iã à pristina forma discedunt, parumq. à foemine specie distant. Cuius rei causa est; quòd partes nõnullę principia sunt: principio autem mutato, multa ex ijs, quæ sequuntur, cõmutari, dimoueri. q. necesse est. Aristoteli igit in primis princeps pars testes videtur. Et ea qui priuantur parte, lōgẽ fiunt languidiores; quòd organo priuantur, à quo res fiat, cuius contactus (quòd spiritũ proximũ fortẽ, quàm res alia quauis ad propriã agit operationẽ) spiritũ excitat, exilaratq., & viuificat. Itaq. illa priuatus, summo pere is moreretur, languetq. & torpet. Testes itaq. semini veluti vltimam imponũt manum: proptereaq. id ipsi conficiunt, eo vt alantur. Nõ igitur huiusmodi excrementum masculinum semen videri potest, cuiusmodi foeminarum menstrua; neq. excrementum omninò; si id existit excrementum, quòd in bonam, commodamque, & in eam oĩnò rem, quæ propòsita est, verti non potuit; & quòd immutantis, inuertentisq. naturæ vim exuperet: cuiusmodi foeminarum sunt menstrua. Sanguis itaq. in venis, testibusq. ad propriũ ipsorum nutrimentum amplius elaboratus, concoctusque semen est.

NON MENSTRVVM SANGVINEM, SED HUMIDITATEM, quam coeuntes foemine emittunt, foemineum esse semen. Cap. XXXV.

SUMMO PERE itidem mirari Aristotelẽ licet; qui coeuntes foeminas humiditãtẽ, quẽ nihil prorsus à puerorum, eorũque, qui frigidum sortiri sunt corpus, à masculino oĩnò semine, at non benẽ concocto, benẽq. cõpacto differret, eademq., qua mares, emittere cũ voluptate, eaq. emissã eodem lãguere modo cũ intueretur, & qua seminaria foeminarũ, vasa, testesq., nihilò interdum minũs, quàm mariũ, refertos esse intueri poterat, non eam tũ, sed menstruum sanguinẽ (qui quam lōgissimẽ à seminis specie, naturaq. abest, & qui nihil vtero cõfricato, & nulla cũ voluptate, quin sensu cũ nullo certis ex eo effluit tẽporibus) foemineũ semen esse statuat; & ab inditijs id, rationibusq. persuasus statuãt, quẽ infirmissime sunt, inanesq. oēs. Non. s. si nulla interdum ea percepta voluptate, qua in humiditatis illius emissionẽ affici foemine solent, concipiunt tũ, & ea emissã non perpetuò concipiunt; propterea nõ semen illã esse existimandũ est. Fortẽ. n. vbi cõcipiunt, perpetuò illam foemine emittunt: at nulla interdum cum voluptate emittunt; quòd non dum eo donata est calore, à quo mordax fiat. Nã vel maribus, quibus, aut vbi nõ benẽ concoquitur semen, per exigua id cum voluptate emittitur. Tum (quòd fieri interdum posse minimẽ pernegatim) vt vnum masculinũ semen ad foetus cõstitutionem satis interdum sit; cur vbi & foemine illa adest humiditas, quẽ (vt dictum est) à mariũ semine non benẽ dũ concocto nihil prorsus differt, non & ipsa foetus constitutioni bona sit, cõmodaque; & ex ipsa masculino semini cõ-

mista; veluti è galli semine, ouorumq. albumine vnum factis, albe, exanguēsque foetus partes constituuntur? Et quod non perpetuo humiditate illa emissa foemina concipiunt; id non semen illam non esse, sed vnam ipsam ad foetus constitutionem satis non esse, menstruoque etiam sanguine opus esse declarat. Quapropter simul maribus semen, & foeminis menstrua fiunt. Et quod non masculini seminis ritu foras & ipsa emititur, sed in utero, in loco nimirum retinetur, in quē & masculinum semen coniicitur, & in quo foetus constituitur, secus atque Aristoteli videtur; non vteri illam excretionem, sed semen esse manifestissime declarat. Et nequaquam (quod Aristoteli supponitur) candidiores modò, & quæ foeminae sunt magis humiditatem illam emittunt; sed fusca nihilò minùs, & si non copiosiore, longè certè calidiore, magisque mordacè, Itaque borealem plagam incolentes, quæ albiſſimæ sunt omnes, valdè ad venerem legnes: at quæ in meridionali degunt, fusca omnes, assidua, vehemētiq. pruriunt libidine; multo scilicet, benèq. mordaci repletæ semine, & quod emittentes summa afficiuntur voluptate. Itaque veluti mares, foeminae itidem semen conficiunt, at nequaquam adeò concoctum, compactūque; ut nervosum ex eo, ossumq. genus constitui, & spiritus in eo ingenuus retineri queat. Quamobrem solæ foeminae per se non concipiunt; sed masculino etiam opus est semine, quod foemineo immixtum compingat id: non quod (ut Aristoteli placet) masculi modò sensitiuam animam foetui indere possint. Cur enim nihil ea illæ, quam hi, minus præditæ, non & ipsæ eam generent?

MASCVLINVM SEMEN NON AGENS MODO PRINCIPIVM,
ut Aristoteli placet, ad foetus constitutionem afferre; sed ex eo albas, exanguēsque animalis partes constitui omnes. Cap. XXXVI.

RATRO itidem, inditiaeque, quæ nullam foetus partem è masculino semine, sed vniuersum è sanguine menstruo constitui Aristoteli declarant; illa quidem & ipsa quod queritur sumere videntur, & hæc infirma sunt omnia. Masculum enim illa agens, & artificis vicē, foeminam uerò patiens, & materiae uicem præstare supponēs; quod queritur, & nusquam probatum est, supponit. Neque enim rationis, aut parium diuersitate manifestatum id esse dixerit: nam eadem, & maris, & foeminae ratio, & eadem omnino vtriusque partes omnes, vel generales ipsæ; id modò à se ipsis ipsarū quædam differentes; quod à maiore in masculis calore extra emitti potuere, at non in foeminis à languidiore illo; ut Galenus nos docet. In quibus itaque robustior fieri potuit, & qui foras propellere eas posset, & protulit tandè foras; è foeminis mares facti sunt; nihilòque alijs minus fecundi. Id uerò nostris etiam temporibus, nostrisque in regionibus euenisse compertum est. Illo itaque vno differentes, illo vno differentes operationes operantur. Semen si vtrūque conficiunt, emittuntque; & masculinè foras, quod protraxerunt; propriū in vterum foeminae, in quem earum seminaria vasa feruntur: quin eundem vtrūque in locum, in eum scilicet in quo foetus constituendus est; qui vtriusque simul opera constituendus seorsum in vtrūque constitui non potuit, sed in altero tantum, & in quem vtriusque feratur semen. Et inditiae (ut ita omnia eueniant, ut euenire tradit Aristoteles) non quod declarandum est, declarant. Ut enim insectorum maribus non ea seminis copia conficiatur, quæ partum, quæ connutrienda sunt, nutritionem exuperet; itaque eius portionem foemineum in vterū inijcere nequeant; & foeminae semen, quod amplius, concoquatur, absoluatque, masculinū in corpus immittendū sit: non propterea quod aliorum generū maribus conficitur, nullò id ad foetus constitutionem vni esse existimandū est. Quin, quod vni illud insectis, reliquorum generū nulli euenit, sed in oibus mares tu foeminas semen emittunt; non vni modò in eo contenta, sed molem etiam ad foetus generationem necessariam esse existimandū omnino

omnino est. Illo enim modo minore masculi, & foeminae etiam labore, incommodoque foetus constitueretur; siquidem neque illi (quod magno interdum animalis fit malo) semen emittendum; neque huic ex utero id eijciendum esset. Minus etiam quod croceis quidem dum existentibus ouis, at perfectam iam natū magnitudinem, si coeat gallina; oia è subuentaneis fecunda fiunt; & quod piscium oua propriam & ipsa adepta magnitudinem fecunda & ipsa fiunt; vnum modò foemineum semen immutandi vim masculino à semine, non & molem etiam afferre statuere licet. Manifestè enim masculinum auium, pisciumque semen foemineo immiscetur, & vnum fit. Itaque nihil dum ouo ab incubante gallina fuso, quod à gallo immixtum est semen, separatū, distinctūque ab oui albumine, à gallina scilicet semine, multòque illud, quam hoc lucidius, densiusque, & fundi magis repugnans conspicitur; fuscum uerò penitus reliquo albumini immixtum, & veluti in vnum, idemque vtrumque actum ens: ut intelligere non liceat, quid reliquo albumine secerui postea, separarique, aut ex eo elabi queat. Ita nimirum rerum conditori Deo prouisum est; ut quo in animalium genere non ea masculis inest sanguinis copia, eaue in semen illum inuertendi facultas, ut qui venarum superest nutritioni, in foetus generatione materiam ad nervosi generis constitutionem afferat (quod insectorum nonnullis euenire dictum est) foeminae facultas tributa est, modusque; quo in masculi corpus articulum, cum eo & semen immittant; ut ibi absoluat, magis videlicet compingatur; spiritusque in eo, aut res spiritui proxima ingeneretur. Et in quo animalium genere semen quidem maribus superest, at exiguum, foeminis id conficiendi facultas magna data est, tempusque, benè illud concoquendi, elaborandique: quod ouiparorum generi contingere videtur. At nequaquam tamè exiguum id, quod generatiuam galli vim Aristoteli affert, quodque in oui albumine manifestè conspicitur, nullam id foetus partem fieri dixerit. Cur enim oui albumini persimile, & aptius etiam in nervosum cogi genus, quod omnino ad partis cuiuspiam constitutionem natura uti queat, magno id eijciat labore? Sui etiam oblitus, & perperam omnino colligit Aristotelis; inde & agens modò, & quod immutat principium, non & materiale itidem, & quod immutatur à masculino semine præberi; quod fit quæ compressa est gallina, ab alio postea luteis dum existentibus ouis comprimatur, pullus ei similis fit, qui secundo loco compressit. Propterea enim id euenire videtur; quod primi seminis vis à repugnante menstrui sanguinis natura debilitata, imminutaque, ab integris secundi viribus exuperetur. Nam si cui similes foetus fiunt, agens etiam attribuendum est principium; vtrique foemineo id attribuendum sit semini. Manifestè enim cum alijs in animalibus, tum uerò in multis matribus magis, quam patri similes fieri foetus intueri licet: quorum scilicet qui ex equina generantur matre, ad equinam magis speciem, ad asininam contra, qui ex asinina fiunt matre, accedere videntur. At esto liceat Aristoteli sui ipsius (ut dictum est) oblito rationibus uti, quæ maximè ipsius positiones deijciant, evertantque; non tamen quod vult astruere videtur. Non scilicet nullis proprijs viribus foemineum donatum est semen; & nihil repugnans, nihilque contra agens à masculino semine immutari se finit; sed natura & ipsum benè robusta præditum, nihil interdum à masculino patitur, quam in id ipsum agit magis. Itaque vtrūque ab altero imminuto, debilitatoque, secundo coeuntis integrum superueniens, vtrumque veluti in propriam agit naturam; pullusque secundo coeunti similis fit. Nec uerò, si nullam foemineo semini masculinum adijciat molem, secundus, tertiusque coitus (quod euenire ipse affirmat Aristoteles) gravior efficiat foetum. Ausus enim calor fortior quidem, generosiorque, at non certè & grandior, quin minorem fortè constituat foetum: copiosior enim calor factus copiosior educat tenuitatem. Quamobrem (ut dictum est) mirari summo opere Aristoteles licet; qui pulcherrimè naturæ industriam contemplatus; prudentis patris familias ritu, qui tritici nil projicit, sed ita id parat, disponitque; ut quod

optimum inest, liberis id, ingenuisque, deterius seruis, vilissimum quod est, animalibus detur, quæ domaluntur; sic & ipsam eorum, è quibus utile quid confici potest, nihil proijcere unquam, sed retinere omnia, & ad ea, ad quæ commoda esse possunt; ijs uti cum prædicet; & masculinum semen ad albas, exanguesque animalium partes constituenda; longè aptissimum cum intueatur, & magno labore abijciendum intelligat; & qui insuper ouorum albumen, eadem, qua semen, sperie, iisdemque donatur viribus sentiat, intelligatque; & pullos ex eo constitui intueatur: masculinum semen nullam foetus partem fieri, sed vel in spiritum resolui, vel ex utero ejici contēdat. Nam si fieri id interdum videtur; seminis difformitati attribui poterat, & attribuendum omnino erat. Bene enim dissimulare id cum sit; vel sæpius ab uteri calore sum in longè assidue diuersissimas agatur res oportet. Itaque ubi quæpiam eius portio in rem agitur, quæ aliarum nulli coire queat; ab alijs ea secreta, separataque, & utero incommoda, molestaque, excrementorum aliorum ritu foras ejicitur. Quamobrè non agens modò principium, sed materiam itidem, quin hanc vnam constituendo foetui masculinum semen præbere, & illius efficientiam non seminis naturæ, à qua semen immutari non potest, sed uteri calori, qui manifestè semen utrumque, & menstruum etiam sanguinem immutat, & in albas illud, exanguesque, hæc in sanguineas agit animalis partes, tribuendum esse existimandum omnino est. Nisi Aristotelis obstitent rationes; quibus animam masculino semini inexistentem, seu patrè potius, qui eam confecit, foetum efformare decernit. Age igitur explicentur ipsæ, examinēturque.

ANIMA MASCVLINO SEMINI INEXISTENS, VEL PATER
potius, qui eam conficit, foetum Aristoteli constituit. Cap. XXXVII.

De ani-
mal. ge.
lib. 2. c.
primo.

ORPORIS, inquit, partes, aut extrinsecus aliquid agens, aut genitura; & semini inexistens, idq. aut animæ pars, aut anima, aut animam habens generat. Sed ab alio extrinsecus agente viscera effici, aut alia membra, remotum à ratione videtur. Fieri enim non potest, ut moueat quod non tangit; & quod non mouetur, ut patiat, immuteturque. In ipso igitur cōceptu aliquid iam inest, quod animalis partes constituit, nequaquam ab eo abiunctum, separatique; sed eius & ipsum existens pars: siquidem nihil omnino animali inesse videtur, quod totius pars non sit. Quoniam verò nulla animæ pars est, quæ alicui corporis parti non insit; nullaque omnino corporis pars, eius forma, & perfectio quædam animæ pars non sit: statim animata sit pars illa oportet, semini adhuc inexistens. At hoc impossibile videtur. Omne enim animatum ex semine; seminis igitur semen sit; & sic in infinitum. Quod igitur partes generat; nec animali inexistere, eiusque pars esse videri potest; nec extremum quid esse. At fortè horum quid non simpliciter dictum est. Non scilicet vndequaqu. verum est, ab externo fieri non posse: nam est ut possit. Externum videlicet nullum nullo medio, nulloq. organo vsum efficere quid potest: at organo vsum potest. Generans itaque, seu semen dicas, seu patrem, nihil refert, quatenus motum in se ipso habet, quæ ille mouet. Eo scilicet modo à non contingente patre, menstruus sanguis in utero mouetur; quo ligneæ imagines, quæ sponte moueri videntur. Prima enim earum à contingente mota, vel recedente illo reliquæ ex ordine mouentur; facultate nimirum primæ illi indita, qua reliquas moueat, facultate ut moueri possint præditas: & cum prima mouetur, statim aliæ actu mobiles fiunt. Sic & pater nil mēstruum sanguinem contingens, motu, quem semini indidit, mouet illum. Veluti igitur in spontaneis illis quodammodo id mouet, quod nihil tunc tangit, sed ante tetigit; sic id, quod semen efficit, mouet cum aliquid tetigerit, quamuis adhuc non tangit: & motus, qui nascitur, veluti ars, quæ ab ipsa fiunt, mouet. Non scilicet contingens artifex, quæ efficit,

cit, facit, sed motum organis indens. Patet igitur (inquit) aliquid esse, quod efficit; sed non ita, ut hoc quicquam; nec perfectum id inexistere.

FOETVM AB ANIMA MASCVLINO SEMINI INEXISTENTE
constitui non posse. Cap. XXXVIII.

EST quidem Aristoteles, entia nulla, quæ nec ipsa, nec ipsorum actiones attingunt, immutare, itaque & entia nulla, à quibus nihil continguntur, immutari posse, enunciat; & ut illa agant, hæc patiantur, sibi ipsis perpetuò cōtigua fieri non oportere, sed satis esse decernit; si illorum vis, actioque ad hæc deferatur. Nam ignis, quæ nihil ipse, neq. ipsius attingit vires, nihil prorsus immutat: at uel longè amota quæ sunt, sed in quæ propriam effundant actionem, in ignem agit omnia. Rectè igitur foetus, animæq. generationem, & foetus omnino constitutionem explicasse Aristoteles uideri poterit; si semini animam ipsa actu, perfectamque, & cuiusmodi ipsi inest patri, inditam esse declaret. Nam quæ non contactu, sed medio, organoque agunt, si ei præsertim non assidue adhereant, sed confecto organo recedunt, ibi tantum sui simile constituunt; ubi organum itidem, mediumque, quo contingunt, & quo agunt, actu, perfectumque, & sui omnino simile effecerint. Id dum potentia remanet; quamlongissimè abest, externum agens eius ut opera actu quid constituat. Siquidem non verè externi agentis est actio, quod nimirum non contingit, sed contingentis organi, mediique. Id porro ut actu quid faciat, quod ipsum potentia est, fieri omnino non posse Peripatetici in primis contendunt. At actu, & perfectam animam semini inesse summè quidem id volens, expetensque, nusquam (ut visum est) affirmare audet Aristoteles; quin contrarium passim, apertèque enuntiat. Nulla, inquit, animæ pars, quæ alicui corporis parti non insit. At partem hanc, animatā videlicet, & animal constituendi vi præditam semini inesse impossibile omnino. Animatum enim omne ex semine, inquit: semen igitur antè semen, & sic in infinitum. Et haud ita multò post, Pater, inquit, aliquid semini inesse, quod efficit; sed non ita, ut hoc quicquam, nec perfectum id existere. Et paulò post, De Anima, inquit, quemadmodum eam conceptus, & genitura habeant, & quemadmodum non habeant, de finitum iam est. Potentia enim habent, actu verò non habent. Et paucis interiectis, Ars, inquit, principium, formaq. eius, quod efficitur, sed in alio; motus autem naturæ in ipso est, ab altera perfectus natura, quæ actu obtinet formam. Sed habeat ne semen animam nec ne, ratio eadem, atque de partibus reddenda est. Nec enim alia vlla esse potest in alio, nisi in eo, cuius est: neque pars vlla esse potest, qua particeps animæ nō sit; nisi æquiuoce ut mortui oculus. Semen igitur & habere animam, & esse potētia, palam est. Sedenim huius pars nulla generationis causa est; sed quod primū extrinsecus mouit id causa est: quod scilicet vniuocum est, id generat, ut homo hominem. Nec verò ea potentia semen animam habere dixerit quis; quæ ad actum ut agatur, veluti materia opus habeat, circa quam operetur; veluti non speculans Geometer. Talis enim si semini insit, perfecta utique sit, absolutaque: veluti quiuis non operans artifex. At talis inesse Aristoteli minimè visa est, minimèq. videri potest. Qui enim vel corporis vniuersi, vel cordis vnius forma, perfectioque semini, ut propriæ materiæ, inhereat, aut insit omnino? Nec verò, si modò vllō actu, perfectaque anima semini inesse Aristoteli visa foret, externum vniuocum agens indagandum ei erat; à quo foetui anima indatur, & ipse omnino constituatur foetus. Ut pacto nullo effugere Peripatetici queant; quin ab anima potentia existēte, imperfectaque, anima actu, perfectaque Aristoteli generetur: quo, neque absurdius quicquam, nec proprijs positionibus magis aduersum poni Aristoteli queat: cui scilicet (& rectè quidē) ens nullum

De ani-
mal. ge.
lib. 2. c.
primo.

lum quicquam agere placet; quod eius naturam, dignitatemque exuperet. Et vel lignearum imaginum exemplum admonere Aristotelem poterat; nequaquam à motu, virtuteque semini à patre indita in menstruo sanguine animam actu existentem, perfectamque generari posse. Non siquidem illarum vlla, quem à priore languentem, imperfectumque accepit motum, vehementem eum, perfectumque, sed languidiorem omnino, minusque perfectum succedenti indere videtur: ut si motu, quo pater sanguinem in semen egit; vel quo semen ipsum commouit, animam actu in eo, perfectamque ingenerare non potuit; quam longissime abesse semen existimandum est, ut in sanguine menstruo illam generet; languidius nimirum agens in magis repugante, magisque imperfecta re: ut ratione nulla à natura semini inexistente foetus constitui Aristoteli possit. Nec modus itaque quo illius partes generat, formatque inspicendus esset. At inspicatur tamen & ipse.

GENERATIVA ANIMA SEMINI INEXISTENS, CALORE, ET frigore, ut organis, via è sanguine menstruo singulas foetus partes Aristoteli constituit; & cor ante alias omnes, aliarum principium. Cap. XXXIX.

De ani-
mal. ge.
lib. 2. c.
primo.

VALENTINVS Aristoteles, inquit, natura, aut arte efficiuntur; utique ab eo; quod actu; & ex eo, quod potentia tale est, fiunt. Semen igitur tale est; motumque; & principium tale habet, ut motu peracto pars quæque existat, eademque animata. Neque enim quæ anima caret animalis pars fit. Simul autem partes similes, atque organice fiunt. Et veluti neque securim, neque instrumentum aliud vllum ab igne solo factum esse diximus; sic nec pudendum, nec manum, nec carnem quidem ipsam: nam eius quoque aliquod officium est. Dura igitur, mollia, lenta, rigida, & quæcunque aliæ affectiones partibus animatis insunt, à calore, & frigore effici possunt: at ratio, quæ iam caro, aut os est, non potest; sed à motu proficiente ab eo; quod genus, & quod id, quod faciendum est, actu existit, efficitur; veluti quæ arte fiunt. Ferrum enim durum, aut molle à calore vel frigore fit; at verò ensis à motu instrumentorum, qui artis obtinet rationem. Et alibi; Quoniam (inquit) semen utilis alimenti excrementum est; eo utique mouetur motu, iuxta quem corpus augetur. Vbi itaque vterum subierit; sanguinem menstruum componit, eodèque, quo ipsum mouetur, commouet motu; minimè eo moueri ineptum: ut qui & ipse utilis alimenti excrementum fit; omnesque corporis partes, & quibus etiam mares à foeminis differunt, potentia habeat. Quoniam videlicet ita paratus erat sanguis, ut ex eo corporis partes omnes constituerentur, augetenturque; & id modo semen, & menstrua à sanguine differunt; quod illud magis concoctum, magisque laboratum, hæc minus. Veluti igitur actu illud in se partes habens omnes, hæc eas potentia existentia actu facit omnes. Itaque paulò post, Partium (inquit) secretio, non (ut quibusdam placet) fit, quod similia ad similia feruntur: quod nimirum si fiat, singula seorsum à reliquis fiât, eaque omnia simul, ossa, carnes, nervi; sed quod menstruus sanguis potentia animal est, partesque omnes potentia ei insunt, actu verò nullæ, propterea singulæ ex eo fiunt; & quod actiuum & passiuum vbi coierit, eo modo actiuum agit, eoque passiuum patitur; quo illud actiuum est, & hoc passiuum; id scilicet eoque fit modo, quod & quo illud facere, hoc fieri aptum est; & statim agunt. Foemina igitur materiam præbet, mas verò motus principium. Veluti autem, quæ arte fiunt, organis fiunt, vel organorum motu, artis videlicet actione; ars verò factorum forma in alio: sic nutritiue animæ potentia, veluti postea nutrimento auget, sic & à principio constituit calore, & frigore, ut organis vta. In ijs. n. illius motus, & ratione quadam constituit. Ex eadè. n. materia è qua postea augetur, à principio etià constituitur. Eadè videlicet facultas & à principio generat, & postea nutrit, robustior iâ & maior facta, non alia vlla re inter se diffe-

„ differentes. Hæc autè generatiua, & nutritiua aia est, & animalibus, & plantis inexistit
„ Et nò ita multo post, Tantus, inquit, calor spermatico excremento inest, talèq. habens
„ motu, & actionem; quæ còmensurata sit ad cuiuslibet partis constitutionem. Quod si su
„ perauerit, aut defecerit; aut peiora facit, aut manca, mutilaq.: similiter ut in ijs agitur,
„ quæ foris igne ad cibum, aut alium ad vsum coquantur. Sed in ijs motu caloris nos mode-
„ ramur; in illis gignentis natura accommodat. Vbi autè conceptus coierit, id fit, quod in
„ satis. Primum. n. principium ipsis etià inest seminibus. Vbi verò potentia id existens se-
„ cretum fuerit; ab eo & stipes, & radix exoritur. Sic & in conceptibus oēs quodammodo
„ partes potentia insunt: at principium veluti ante pedes magis, & promptius actu fieri.
„ Cor igitur primum separatur, & actu fit. Idque non sensui modò manifestum, sed ratio
„ etiam ipsa declarat. Nam vbi à semine, & à menstruo sanguine secretum fuerit; ipsum
„ se ipsum gubernet oportet, quo se nutriat, constituatque. Non igitur nutritiua modò
„ vis, sed factiua itidem cordi insit necesse est. Signum etiam cor primum fieri, & in eo
„ vitæ principium situm esse, id esse potest; quod vltimum moritur.

**SANGVINEM MENSTRVVM A SVBSTANTIA SEMINI INEXI-
stente in animalis partes agi non posse; nec cor primum, sed nervosum consti-
tui genus; & vteri omnino calorem foetus opificem esse. Cap. XXXX.**

RETE quidem Aristoteles, quæ natura fiunt, oia à simili, taliq. actu fieri enū-
ciat; & rectè itidè ita paratum esse sanguinem, ut ex eo & nutriri, & augeri,
esto & à principio etiam corporis partes constitui queant oēs; & menstruum
sanguinem potentia aial esse, in animal nimirum agi posse. Optimè etiam vbi
actiuum, & passiuum coeunt, eo modo actiuum agere, eoque passiuum pati asserit, quo illud
actiuum est, & hoc passiuum; & id oino, eoque modo agi, quod, & quo illud facere, hoc fieri
aptum est. Ut si semini quid inesse Aristoteles demonstrat, quod actu animal sit, vel eius
pars aliqua, quæ reliquas generare possit, vel naturam omnino, & vim aliquam, quæ san-
guinem menstruum in animal agere queat, rectè foetus constitutione semini assignasse
videri possit; sin minus, non rectè. Age itaque; semini inexistentes substantias manifesta-
tem illum audiamus. Inest (inquit) in oium semine quod facit, ut foecunda sint semina,
quod calor vocatur: idque nò ignis, nò alia talis facultas, sed spūs, qui in semine, spumo-
soque corpore continetur, & natura, quæ in eo spiritu est, proportionè respondens ele-
mento stellarum. Quamobrem ignis nullum animal generat; nec quicquam incombus-
titus videtur, siue humida fiant, siue sicca. At verò solis, & aialium calor, non mo-
dò qui in semine continetur, verum etià si quid excrementi sit, tñ id quoque principium
habet vitale. Et alibi, Generantur (inquit) in terra, humoreque aialia, & plantæ; quoniã
humor in terra spūs in humore, calor animalis in vniuerso inest: ita ut quodammodo
plena anime sint oia. Quamobrem consistunt celeriter, cum calor ille còprehensus, siue
exceptus est. Còprehenditur autem, & humoribus corporeis incalescentibus efficitur
veluti spumosa bulla. Nusquã igitur semini, vel rebus omnino alijs, è quibus animalia
constituuntur, aliã inesse substantiam intueri potest Aristoteles, nisi spūm; calorem vi-
delicet tenuissimò inexistente subiecto. At longè is languidissimus, qui imperfectum, in-
coctumque menstruum sanguinem, quæ eius opifex anima, tot tantorumque viscerum vta
opera, in còmodam vllam rem inuertere desperarat, proptereaque ut inutilem eiecerat,
incommodamque, non in sanguineas modò animalis agat partes, sed in nervosum, os-
seumque. itidè genus omne, inque ipsum amplius spūm, nunquam satis explicet Aristote-
les. At non inuertendus modò (ut dictum est) menstruus sanguis calori est semini inexi-
stenti, sed è venis ad vterum pertinentibus emulgendus. Neque. n. ex eo foetus consti-
tui potest, qui in vterum delapsus est; qui nimirum nullo ibi tēporis momento in gru-
mum abiit; ut optimus testatur Galenus: ut facultate oino spiritus semini inexistēs do-
nandus

2. de ge.
animal.
cap. 3.

Lib. 3. de
gen. ani.
cap. 11.

nandus sit, sanguinem è venis, arterijsque exugendi. Hac verò non alia ratione donari queat, nisi qua factū videtur; proprijs videlicet & ipse venis, proprijsq. indatur arterijs, hæc; vteri venis, arterijsq. connectantur, & veluti vnū ipsis factæ ipsarum ostiola occludi prohibeāt; proprijs itaq. venis, arterijsq. inexistens spūs ex vteri venis, arterijsque, quo nobis expositū est modo, sanguinem assidue attrahat; è quo è venis effluxo, & in cordis, reliquorūq. viscerum integumenta illapso, in eisq. cōpactio, & cor, & viscera reliqua cōstituantur: nec alia oīnō ratione efformari ea imaginari licet. Venas itaq., arteriasq. præexistere oportet, & ipsum ijs insidentem spūm, tum & viscerum singulorum tunicas. Nisi. n. extractus à spiritu sanguis veluti canalibus quibusdam certā, angustāq. in sedem feratur; nec singulę illius portiones ea modō in loca cōfluant, in quibus, quæ ex ipsis constituenda sunt, viscera constitui oportet; nec rectē etiā, certa que compingantur specie. Et neruosum oīnō primum constitui genus, sensus ipse testatur. In abortibus enim, qui haud ita multō post conceptiones fiunt, inq. ouis modicū quid à gallina calefactis, nulla dū sanguinea existente re, & inuolucra, integumenta q., qui bus & foetus vniuersus, & singula contineantur viscera, & venę in super, atq. arteriolę conspicuntur. Vt dubitare liceat nulli, neruosum (vt dictum est) primum genus, ei q. inexistente constitui spiritum; & foetus opificem vteri oīnō calorem esse: qui. s. manifestē semen in neruosum genus, & sanguinem in viscera agit; & qui spiritus etiā ipse semini inexistens, & substantiā perficit, & copiam summopere adauget. Neque. n. vel spiritum, qui semini inexistit, tenuiorem ab vteri calore fieri, nec dū externa ab eo seminis tenuitas in vapores agitur, & in neruos compingitur semen, internam in spiritum agi dubitare licet. Nec vero, quod animalis partes omnes summa cum ratione cōstitutę videntur, summaque arte (qua nulla prorsus vti videtur calor, temerē vsqueque, & effusus agens viribus) alia ab inexistente spiritu semini substantia indēda Aristoteli fuit, quę foetum efformantis, cōstituentisq. caloris vires moderetur. Ab vno enim, benēq. vniiformi ignis calore, vel quę benē vniiformia apparent, in longē diuersas ageres intuito, & pulcherrimē seminis, sanguinisq. naturam contemplato, & ita paratum vtrumq. intuito, vt ab animalium calore in corporis partes omnes agi posset, nihil verendum erat, ne in vtero in eas ageretur: minus etiam ne constitutę eā in propria seruantur natura, nihil vel ab vteri, vel à proprio calore amplius arefactę, immutatę; quas. s. assidue nouo illapso succo nutrirī videret. Cōditoris tantū nostri industria suspicienda Aristoteli erat; qui talem, tantumq. animalium oīum corporibus, foeminarumq. vteris calorem, eamq. rebus externis dispositionē indidit; vt in partium singularum constitutionē, nutritionemq. ab illo agi possent. At is nihil Dei opt. max. sapientiā suspiciens vsquam, substantiam ipse & corpori vniuerso, & semini indit, quę calori, frigoriq. imperet, eorumq. actionē, vt libet, moderetur; intendat scilicet, vbi opus est: nihil vsquā ille declarans, qua ratione, quoue modo eius imperio nature illę adeo propēte obtēperent, & nihil inde amotę actionem sistant, nihilq. admotę eā intendant; de clarandum omninō. Stupidę. n. Aristoteli nature agentes, & proprias vires cohibēdi, & actionē omninō, agendiq. modum immutandi inscię, impotentēsq.; nec quī illius imperio, aut voluntati obsequantur, nec, si velint, quī possint, intueri licet. Nobis quidem non alia ratione illarum uis, actioq. immutari potest; nisi vel lōgius amotis illis, vel proximioribus factis: quę incorporea Aristoteli anima nusquam moliri posse videtur. Reliquarum porro animalis partium vltimō moritur cor; nō quod (vt Aristoteli placet) vitę principii in eo situm sit; sed quod aialis vitę, motusq. auctor spiritus crassissimę eius tunica, fibrisq. longē inest plurimus, ægerrimēq. inde elabitur. Quandiu itaq. is inest, viuitq.; tandiu & cor viuere videtur, assidue ab eo constrictum, dilatatumque. Firma certē ratio si sit, anguillis, serpentibusque in caudis vitę principium indendum sit: quę scilicet à reliquis corporis partibus abscissę, & demortuis iam ijs, penitasque immobilibus factis, viuere, moueri que videntur.

BERNARD.

BERNARDINI TELESII CONSENTINI

DE RERVM NATVRA IVXTA

PROPRIA PRINCIPIA

LIBER SEPTIMVS.

IN QVIRENDVM ESSE QVOMODO ANIMA SENTIT, ET
quomodo intelligit, & quomodo bona, vel praua sit. Cap. I.

ANIMAL ex anima, & corpore, vt è distinctis, diuersisque rebus constare, & animal, quantum ad animam è semineeductā pertinet, spūm esse corpori, vt proprio tegumento, proprioq. inclusum organo, satis (vt existimo) in superioribus declaratū est commentarijs: & vtriusq. itidem generatio manifestata est. Spiritus modō passiones, operationesq. aperiendę essent; modus scilicet, quo rerum, quę vniuersę, externa nimirum spectie, internisq. viribus in spiritum agunt, speciem, naturamq., & motus percipit, quod sentire dicitur: tum & quo earū, quę vel externa modo spectie, vel internis modō viribus spiritui innotuere, quod ignotum est percipit, quod intelligere dicitur: postremō & modus, quo ab ijs, quę sentit, & quę intelligit cupiditatibus, odijsue, & alijs huiusmodi afficitur passionibus, & iuxta eas ad operationes commouetur, quę & ipsę bonę, prauęque, & virtutum, vitiorumue, & prout has, vel illas operatur, bonus & ipse, prauusue, & virtutibus donatus, vitiosusue dicitur; & mensura in super, quę rectē vt operetur, probusque vt sit, vel fiat, afficiendus est, commouendusque spiritus; summē omnia inquiri dignissima, & quibus, si liceat, explicatis, labori huic finis imponi possit.

QVÆ, ET QVOMODO SENTIT SPIRITVS, ET QVID
sit sensus. Cap. II.

QVONIAM presentes modō, vigentesque, eas nimirum modō caloris, & frigoris vires, quę ad spiritum peruenire queant quauis cōtectum carne, neruis inclusum quibusuis, externa in superficiei vniuersa, at clarius certē in molliore ea, gracilioreue, in ea scilicet, à qua dictarum naturarum actiones minus reijciuntur, minusque reundantur, percipit spiritus: remotas illas, & quę ad spiritum nō perueniant, nusquam prorsus: languētes verō (cuiusmodi quę cibus inesse videntur) non nisi lingua, laxissimę nimirum carni, molliissimęq. neruis, rebus omninō ille inexistens; quas permeent illę, exuperentque; itaq. ijs inexistente attingant spiritum: languidiore adhuc (cuiusmodi, quę aeri, luci, infunt, existunt) in cerebri modō ventriculis, inque humoribus oculo inexistētib; ijs scilicet in locis, ad quę non aeris modo, lucisque viribus, sed aeri ipsi, ipsique luci patens facta est via; in quibus omninō aer ipse, & ipsa lux spiritum ipsum attingat nulla cōtectum carne, cute nulla; itaque & aeris, & lucis vires integrę, nihilq. ab intermedijs rebus reiectę ipsum cōtingant spiritum: & violentas aeris impulsiones externa in cute vniuersa, at languentes

quentes eas in auribus modò, quin in cerebri modò percipit ventriculis; ibi nimirum, quo (vt suo iam amplius explicabitur loco) facilius illæ & robustiores perueniant; & vbi comodius inexistenti communicentur spiritui: quoniam omnino eas modò rerum actiones, aerisq; impulsiones, ijsq; in partibus percipit spiritus, quæ ad ipsum ijs inexistente perueniant; & quæ ipsum nihil attingunt, nihil eas sentit vsquæ; & quæ rerum vires moderatæ, blandæq; sunt, mirifica spiritum afficiunt voluptate; eedemq; auctæ, robustioresq;, aut proximiores factæ summo cum dolore, & cum malo etiam summo spiritui percipiuntur: vtrique manifestum est, propterea rerum vires, actionesque, & aeris impulsiones spiritum sentire; quod ipse ab ijs patiatur, immuteturque, & commoueat spiritus. Summè nimirum is tenuis nequaquam, quæ carnes, neruosque, à quibus obtegatur, subire, itaque ipsum corripere spiritum vires, non ipse ab ijs oppugnetur, & in amplius, angustiusque agatur, non patiatur omnino quid, & quid immutetur; & summè viuus (id quod vel entibus, quæ demortua apparent datum videtur) quas patitur passiones, & quibus immutatur inmutationibus non percipiat eas, sentiatque; & summè insuper mobilis, ab impulsione quauis ad motum non agatur; & quo ab alijs commouetur motu, eo se moueri non sentiat. Rerum porro, quæ in spiritum agunt, & non quidem in aliud ipsum agunt ens, sed eius naturam oppugnant, & dispositionem immutant, & quæ nouos agunt ad motus, cum sit sensus; ibi omnino is cum fiat, vbi externarum rerum actiones, impulsionesque spiritum attingunt, immutantque, & commouent: vtrique vel illarum actio, impulsioque, vel spiritus passio, commotioque, vel illarum, harumque perceptio sensus sit oportet. At actio, impulsioque videri non potest: quæ scilicet non spiritus est, sed naturarum, quæ spiritum subire, & spiritum oppugnant, rerumque, quæ eum impellunt, commouentque. Minus etiam passio ipsa, ipsaque immutatio, nec motus ipse. Manifestè enim aliud à sensu passio est, immutatioque, & motus etiam ipse; & non perpetuò simul, sed ab illo seorsum, & immutatio interdum fit, & motus. Nam quæ dubio procul assidue in spiritu fit immutatio, & à qua ad corruptionem tandem agitur, & alia multæ, & benè ex magnæ, & à quibus itatim exitio spiritus detur, nullo interdum fiunt cum sensu: nec motus, quibus assidue in cerebri ventriculis, tunicisque, & in arterijs, vasisque omnibus, multis omnino in corporis partibus assidue mouetur, moueri ijs se sentit spiritus. Superest itaque vt rerum actionum, aerisque impulsione, & propriarum passionum, propriarumque immutationum, & propriorum motuum perceptio sensus sit; & horum magis. Propterea enim illas percipit; quod ab illis pati se, immutarique, & commoueri percipit. Et sensus quidem omnis huiusmodi esse, & dicto modo fieri videtur omnis. Quoniam verò diuersarum est rerum, diuersisque in corporis partibus, & diuerso fit modo; quarum singuli sint, & quomodo singuli fiant, separatim, distincteq; inquirendum videtur. At prius (quoniam non, quo nobis modo, Aristoreli itidem sensus fieri videtur) illius vniuersalis de sensu, sentiendi que modo sententia exponenda est, examinandaque. Nam si non vt illi, sed vt nobis, sensus fieri visus sit; multò certè promptius quomodo singuli fiant explicetur, admittaturque. Et quoniam insuper summa in rerum sensu voluptate, vel molestia afficitur spiritus, quia sensus omnino quidam vtraque existit; quid voluptas sit, & quid dolor, & cur earum altera in rerum sensu spiritus afficitur, inspiciendum itidem est, & prius omnino.

QVI

QVID SIT VOLVPTAS, ET QVID DOLOR; ET CVR, QVOVE modo ab ijs, quæ sentit, illorum altero afficitur spiritus. Cap. III.

VONTIAM vel osum consensu, & sensus ipsius testimonio, voluptas sensus est blandus, iucundi sq;, & qui spum summo opere oblectat, & veluti excitat, viuificatq;, dolor contra tristis, molestusq;, & qui spum diuexat, & veluti deijcit, prosternitq;. & manifestè ea modò dolore spiritui inferunt, quæ præpotentibus, contrarijsq; donata viribus corpus, inexistenteq; spum à propria natura, propriaq; dimouent dispositione, corrumpunt nimirum; ea contra voluptate afficiunt, quæ similibus, cognatisq; donata viribus corpus, inexistenteq; spum fouent, & veluti viuificant, & à propria natura, propriaq; dimotum dispositione ijs vtrūq; restitunt, itaq; conseruant; & voluptatē, quam sensilium actio spiritui affert, non alia ratione affert, nisi quod (vt alibi amplius declaratum est, & iam declarabitur) spum ad motum, ad propriam. f. agit operationem; nam motum propriam esse spiritus operationē, & nihil fortè ab ea minus, quam à propria natura spum conseruari, suo satis declaratum est loco: liquido vtiq; patet voluptatē conseruationis, dolorem contra corruptionis, destructionisq; sensum esse. Nisi id fortè obsteret, quod quæ in ciborum assumptione, & in seminis emissionē percipitur voluptas, magno interdum percipitur cum malo; & multa dolorem simul, summūq; inferunt bonum. At nullo id reiici potest negotio. Non. f. qui assumuntur cibi, & quod emittitur semen, propterea oblectant, quod lingua illi, & hoc vasis, è quibus effluit, inexistente spum commouet; sed illi quidem, quod copiosiores, vel robustiores sunt, quam qui à ventriculi calore exuperari, & probū in succum agi possint, proindeq; spum ventriculo, dum in eo retinentur, tum prauum acti in succum venis inexistente diuexant, corrumpuntq; hoc verò, quod plus iusto emissio magno spum labore reficiendum est; & amplius etiā, quod ipse etiā cum eo emittitur, itaq; & imminuitur spum. Et quæ dolorem faciunt, nō quod dolorifica sunt bonū spiritui afferunt, sed quod quæ spum oblectabant, reiiciunt; idq; nō nisi cum aliquo spum incommodo, maloq; etiam fieri interdum potest. Vt (quod dictū est) ambigere non liceat, quin voluptas conseruationis, dolor destructio. nis sensus sit. Huiusmodi porro sensus voluptas cum sit, & dolor; eaq; modò spum sentiat, à quibus non quidē in aliud actus sit ens, sed à quibus quid patitur, & quid immutatur, & à quibus nouas ad operationes, nouosq; agitur ad motus: vtiq; ab ijs, quæ sentit, vel voluptate afficiatur, vel dolore oportet. Siquidē externe, quæ corpus subeunt, & spiritum attingunt vires, vel eius nature similes, cognatæq;, vel dissimiles, contrariæq; sint oportet; itaq; spiritum vel foueant, conseruentque, vel oblectant, & ad corruptionem agant, vel voluptate scilicet, vel dolore afficiant oportet.

MODVM, QVO AB IIS, QVAE SENTIT SPIRITVS VOLVPTATE AFFICIATUR, diligentius inquirendū; & quibus conspiciendus est in rebus. Cap. III.

VONTIAM verò non ibi modò, eaq; rerum actiones spiritum oblectant, quæ alienis eum viribus, & à quibus propria eius natura oppugnatur, & dispositio immutatur, exoluunt, liberantque; à quibus nimirum propria spiritum naturæ, propriaque dispositioni restitui existimare licet; sed vbi nulla is afficitur molestia, nihilq; immutata est eius dispositio, quin ibi, ijsque oblectatur à rebus; vbi, & à quibus oppugnatur, & à propria dimouetur dispositione, in amplius scilicet, angustiusue, & magis etiam, à quibus in vtrumq; simul agitur; vt cibi declarant è dulcibus, acidisq; compositi rebus: vtiq; modus inquirendus, quo nulla hæc molestia, sed mirifica spiritum afficiunt voluptate; num. f. (quod dictum est) ad quampiam operationem, & quempiam agant ad motum, & num spiritus eo oblectetur. Quoniam enim alienis à naturis oppugnatus, nō voluptate, sed dolore afficitur spiritus; & voluptas, A A quæ

quæ à reditu ad naturam non fit, à propria ea operatione fieri visa est oīs; & res alia, à qua fieri queat, nec antiquiorum conspecta est ulli, nec intelligi prorsus potest; ibi modo spiritū oblectari intelligentibus, vbi propriæ naturæ restituitur, vel in ea seruatur: utiq. quæ spiritum oblectant, & nihil propriæ eum naturæ, propriæq. restituant dispositioni, quin ab ijs dimouent quid, ad propriam ab ijs operationem eum agi existimandum necessario est. Id porro non alijs in rebus, sed in spiritus natura, atq. operatione, tum & in rerū, à quibus voluptate afficitur, viribus, actionibusque, & ijs in spiritus passionibus, immutationibusque, quæ ab illis fiunt, intueudum est. Fortè enim quibus à rerum actionibus patitur spūs, immutaturq., ad quampiam ab ijs operationem, & motum ad quampiam agi appareat. Itaq. illæ oēs veluti ante oculos ponendæ sunt. Et summo opere antiquiores mirari licet; qui non & ipsi idem, & multò etiā, quàm nos, fecerint diligentius: quibus nimirum, veluti & nobis, à rebus, quas sentit, pati aīam, & magis, quàm nobis, animæ voluptatem omnem, vel eius operationem esse, vel eam consequi, ibi nimirum modò voluptate animam affici, vbi iuxta propriā operationem naturam, visum est, positumq.; itaq. à quibus patitur, immutaturque, ad propriam ab ijs operationem ipsam agi, placitū itidem est, positumque. Quibus igitur modum, quo in rerum sensu oblectatur anima, modum. f. inquirentibus, quo, à quibus patitur, & dum patitur, voluptate ab ijs afficiatur, modus omnino, quo dū ab ijs patitur, ad propriam agatur operationem, inueniendus, & apertissimè explicandus erat. Nō (quod factum ijs est) id modò enuntiandum; propterea nimirum rerum sensu animam oblectari, quod sensus animæ propria operatio sit: nusquam presertim (vt videtur) nec sentientis animæ substantia, nec eius operatione, nec rerū, quæ sentiuntur, viribus, actionibusque, nec quas illa ab his patitur, passionibus, ijs. f. rebus nusquam satis manifestatis; quibus non rectè inspectis, & veluti ante oculos positis, & modus, quo ab ijs, quæ sentit, & quibus propriæ naturæ restitui anima non videtur, voluptate ab ijs afficiatur, intelligi minimè queat. Age itaque dictis in rebus, num spiritus ab ijs, quæ sentit, & à quibus patitur, immutaturque, dum patitur, immutaturque, ad propriam itidem operationem, ad motum nimirum agatur, intueamur.

IN RERVM SENSU, A QVIBVS PROPRIAE NATVRÆ NON
restituitur spiritus, propterea voluptate eum affici; quod dum ab ijs
patitur, immutaturque ad motum, ad propriam scilicet
agitur operationem. Cap. V.

SPIRITVM, substantiam nimirum lōgè tenuissimā, & calore, si eius robur spectetur, benè magno, at qui, quod tenuissimo inest subiecto, summè exilis sit, summèq. langueat, præditam, in cerebri ventriculis vt in principe sede, tum & in neruoso genere vniuerso contineri, & animalium animæ è semine educæ substantiam esse; & sensum, qui in aīali sit, motumq., & voluptatē, quæ illos consequitur, doloremq. ipsius esse oēm; & mobilem sui natura, motum. f. propriam ipsius esse operationem, summo opereq. eo oblectari, seruariq.; huiusmodi nimirum spiritum esse, vt vel à languidissimis agentium naturarum viribus pati queat, immutariq., & vt quiduis commotus summa afficiatur voluptate; & naturarum, quas sentit, id esse ingenium, ac vim, vt rerū, quas subeunt, naturam statim oppugnent, & dispositionem simul in amplius, angustiusue agant, aliud nihil immutent, nec immutare queant; quoniam satis oīa in superioribus declarata sunt commentarijs, nequaquam amplius declaranda; at tantum, quod ijs rectè inspectis, quod inquiritur manifestum sit, in memoriam ea (quod factum videtur) reuocanda. Huiusmodi porro spiritus natura, & huiusmodi rerum, quæ sentiuntur, vires cum sint, actionesque; easque rerum naturas cum sentiat modo spiritus, à quibus patitur, immutaturque: utiq. ab ijs, quæ sentit, in amplius, angustiusue agatur oportet. Et id omnino tantum ab ijs, quæ sentit, pati spiritum

ritum, & quæ gustantur, & quæ continguntur declarant omnia. Manifestè enim ab acerbis, austerisque rebus linguam, se ipsum scilicet linguæ inexistentem constringi, & in angustum cogi sentit spiritus, à dulcibus contra, pinguiusque fundi, inq. amplius agi; & eatenus omnino (vt suo amplius explicabitur loco) rerum sapores, proprias. f. rerum actiones ille percipit, quatenus dilatare se ab ijs, constringique pertinguntur, si paulò robustioribus præditæ sint viribus, in quibus continguntur partibus dilatari, fundiq., vel constringi, & in angustum agi se manifestè sentit spūs; & quæ horū neutrum agunt, nullum prorsus sui faciunt sensum: vt qui spiritui ab agentibus naturis passio fit sensus, quin is non alterius rei vllius, sed sui ipsius dilatationis, constringtionisq. sit, ambigere non liceat. Quoniā igitur ab ijs, quæ sentit, quod ab oībus patitur, dilatatur, constringaturue ab oībus spūs oportet; & dum horum alterum patitur, commouetur omnino quid necesse est (quin. nihil commotus in amplius, angustiusue agatur,) utiq. à rebus, quas sentit, pati simul, & ad motum, ad propriam videlicet agi videtur operationem. Itaq. à quibus patitur, dilatatur scilicet, constringiturq., propterea voluptate spūs afficitur; quod ad propriam ab ijs operationem, ad motum nimirum agitur. Et propterea omnino in rerum sensu, à quibus propriæ naturæ restitui videri non potest, voluptate spūs affici, quod commouetur, voluptas declaratur, qua mirifica in sonorum perceptione afficitur. Siquidem sonos nō aliud esse, nisi aeris motus ad spiritum delatos, & spiritui comunicatos, & antiquioribus visum est, placitumq. omnibus, & suo nobis apertissimè declarabitur loco. Quæ porro non à reditu ad naturā, sed à propria operatione spiritui fit voluptas, diuersis ab operationibus, aut diuersis modis fieri, aut diuersa omnino esse non potest: siquidem substantiæ vnus vna est operatio. Nec propterea à rebus, quas sentit, voluptate affectus, quod ab ijs in amplius, angustiusue agatur, à quibus id patitur, voluptate ab oībus, quin summa à quibusdam afficitur molestia; quod nimirum vt dilatatus, constrictusq. voluptate afficiatur, id modò dilatandus est, constringendusue; vt commoueri se, non (quod ab immoderatis rerū viribus patitur spiritus) à propria etiam natura, propriaq. dispositione dimoueri, ad corruptionem. f. agi se sentiat. Id. n. vbi sit; vbi videlicet non commotionis modò, sed immutationis, corruptionisq. sensus, & amplius is spiritui fit; summo is dolore, summaq. afficitur molestia. Itaq. graues cibi oēs, molestiq., qui nihil spiritus naturam oppugnare, at eius modò dispositionem plus iusto immutare, immoderatè. f. in amplius, angustiusue agere videntur; pinguius nimirum, acerbq.; suauissimi contra, qui blandè illorum alterum agunt, dulces nimirum, acidiq., eoque amplius simul commisti. Nam vbi alter modò agit; itaq. vel dilatatur, vel constringitur modò spiritus; id dilatatur, constringiturq., quod ab altero dilatari, constringiq. potest, nihil vltius, aut modicū quid dilatatus, constrictusue; nulla is amplius, aut modica voluptate, quin molestia quadam, quodam certè afficitur fastidio, iam diū à propria dimotus dispositione, & nullo amplius commotus motu: at voluptate summa, si simul illi, & quadam agant ratione. Siquidem assidue quod ab altero constrictum est, id ab altero dilatatum, magis commouetur, & minus à propria dimouetur dispositione; & quod assidue ab ea recedit, assidue itidem ad eam redit. Et voluptatem nullam, nullamque spiritui molestiam cibi inferunt, qui iidem, quibus ipse, & lingua, vel proximis donati sunt viribus: itaque inspidi videntur, dicunturque; quod nihil linguam, eiq. inexistentem spiritum dilatantes, constringentesue, nullo eum commouent motu. Et ciborum quorumuis seminis si non cuiusuis, at eius certè contactus amplius spiritum oblectat, quod bene concoctum est, benèq. mordax factum plurimò nimirum, benèq. eo calido refertum spiritu. Vt. n. non aptioribus id, neq. alijs omnino, quàm cibi quidam, & quædam vina spiritum blandè commouendi donatum sit viribus, at maiorem fortè eius portionem proximius certè, quem commouet,

A 2 attingit;

attingit, Nam minus concoctum quod est, cuiusmodi & foeminarum, & eorum omnium, qui frigidum fortiti sunt corpus, existit, quod languido donatum est calore, itaque modicum quid spiritum commouet, exili cum voluptate, penè & nullo elabatur cū sensu. Quin acerbis, mordacibusque vaporibus in partibus ingentis, quod ijs inexistens spiritus ab inhaerentibus illis, & diu, assidueque agentibus mordetur, & veluti eroditur, eodem, quo & vasis semine turgentibus, stimulo, eodemque exagitur pruritu: & partibus confricatis, summa, & eadem penè, qua in seminis emissionem, voluptate afficitur, siquidem eodem & in his modo, quo & in vasis, è quibus elabatur semen, à præter labentibus vaporibus commouetur spiritus. At vnde digressi sumus, redeamus, & vniuersalem Aristotelis de sensu sententiam explicemus.

QUALIS SIT ANIMA SENSITIVA, ET QVOMODO
Aristoteli sentiat. Cap. VI.

2. de aia
10. 3. 2. 11
109.

SENSUS (inquit) potentia est: non enim semper sentit, sed sensibilibus opus habet, à quibus motus, & ad actum actus, fiat actu sensus. Quoniam vero omne, quod ad actum agitur, tale est ipsum potentia; & ab eo agitur quod tale est actu: sensitium igitur potentia est, quale sensibile actu; & priusquam à sensibili sum est, dissimile, passum vero simile. At pari sensum à sensibilibus non propriè dictum intelligas: non siquidem corrumpitur sensus potentia, dum fit actu, sed perficitur potius. Fit autem similis sensibilibus, ipsorum formas absque materia suscipiens; veluti cera annuli formam absque auro, sic & visus ab habente colorem, colorem tantum absque materia: nec tamen ipsorum fit veluti materia. Stupida siquidem materia nec sentit, nec iudicare potest; sensus verò sensibilia & sentit, & iudicat. Nihil scilicet anima modo vllò percipere Aristoteli visa est vsquam, nisi quæ ipsi induntur, & quæ ipsa fit. Et modum itaque, quo intelligit, edocens, ea itidem intelligere statuit, quæ ipsa fit; itaque quæ sentit, potentia esse omnia; utque ea sentiat actu ea facienda esse; eorum scilicet formas suscipiendi facultate donata esse, & suscipere omnino eas, eaque fieri ipsa, ubi in ipsam ea agunt. Pari igitur anima ab ijs, quæ sentit, visa est Aristoteli, at nihil eam tamen ab illis corrumpi vnquam, quin perfici magis, summa ab illis voluptate affectam intuito: id seorsum ab alijs entibus euenire animæ sensitivæ visum illi est, ut rerum formas omnium suscipiat, nihil ab illarum vlla corrupta vnquam, nec à propria dimota natura, nec illarum vllius prorsus materia facta. Idque inde colligit; quod nō materia more, nullo illas cum sensu, nulloque suscipit cum iudicio; sed suscipere se eas sentit, iudicatque; ut in propria permanens natura alia fieri possit. Simul igitur & pari à sensibilibus, (siquidem quod potentia est actu fit) & perfici, quod quæ fieri potest, & quæ potentia est, ea fit omnia, nihil à propria dimota natura.

ANIMAM NON QVOMODO ARISTOTELI PLACET
sentire. Cap. VII.

NON temere quidem, nullaque ratione, quæ sentit, quæque intelligit anima eorum formas suscipere, & ea quodammodo fieri Aristoteli videtur. Quæ enim nullo modo ipsi insunt, nec ad ipsam delata sunt vnquam; ea ut percipiat pacto nullo fieri potest. Quæ igitur animæ sentienda, percipiendaque sunt; necessariò eorum natura, substantiaque; aliquo modo animæ indenda, at non eodumque; tamen, ut ea ipsa fiat. Non siquidem ut ignis naturam, viresque sentiat spiritus, ignis natura assumen-

assumenda est, ignisque ipse faciendus; sed vel modicum quid ab eo calefactus, dilatatusque, calefaciendi eum, dilatandi que facultate præditum optimè sentit. Rectè igitur Aristoteles rerum formas, quæ nullo modo, nullaque ratione animæ insunt, nulla eas ratione ab anima percipi posse intuitus, non rectè quas sentit, verè animam eas suscipere, easque ipsam fieri statuit; quas scilicet vel modicum quid ab eis passa, & modicum quid immutata penitus sentit, percipitque. Rectè itidem ab ijs, quæ sentit, anima perfici videtur, summa ab eorum multis voluptate affecta. Quin & modus interdum, quo ab ijs perficiatur, cōspectus Aristoteli videri potest: & si quidem sui ipsius, propriarumque positionum memori diligentius inspectus is foret, cōspectus (reor) tandem foret. Quoniam verò non propriæ animæ substantiæ conseruationem, perfectionemque, sed propriam operationem voluptas Aristoteli consequitur, summa in quorundam sensu voluptate animam affici, & ab exuperantibus sensilium formis, ab ijs nimirum, quæ penitus susceptæ sunt, penitus destrui, penitusque corrumpi intuito; nequaquam à sensibilibus perfici, quod eorum formas suscipiat, eaque ipsa fiat, sed quod ab ijs ad propriam agatur operationem, existimandum illi omnino fuit. Et nulla quidem ratione sensus Aristoteli impugnandus erat vllus, summè eos incusanti, qui sensu post habito rationem insequantur: at multò certè minus manifestus, qui est, obscura ratione, languidaque, & quæ proprijs etiam positionibus aduerfetur, reijciendus fuit. Ab exuperantibus nimirum sensilium formis, ab ijs videlicet, quæ penitus eam occuparunt, penitusque ab ea susceptæ sunt (neque enim robustissime quæ sunt, at quas vel è longinquo, vel breui agentes reijcit anima, sed vel languidissime, at quæ penitus eam subeunt, occupantque, quæ omnino penitus ab ea suscipiuntur, exuperantes Aristoteli videri, ponique debent) corrumpi animam intuitu, enuntiarique, quin ab omnibus, quæ eam occupent, corrumpatur, atque exitio detur, dubitare non licuit. Itaque si à quibusdam commota tantum, affectaque illa appareat, non & corrupta itidem; non penitus animæ susceptæ ea videre debere, veluti neque alijs entibus naturæ; à quibus immutata ea quid, at non penitus corrupta sunt, inque alia acta entia. Nec verò non entium reliquorum more externis susceptis formis animam corrumpi statuat; quod reliqua quidem entia non puras, sinceræque, sed cum materia omnes, & nullo cum sensu, anima verò formas nulla cum materia, & cum sensu suscipit, iudicioque: nihil enim sensui, proprijsque etiam positionibus magis aduersum proferre Aristoteles queat. Vel oculis scilicet ipsis intueri licet, quæ externis ab agentibus entia in quævis induntur formæ, nulla eas cum materia, sed puras, nudasque, indi; quæ scilicet non entis, cui præinexistunt, commistione, contactuque, sed nudis modò eius viribus, actioneque, & eodem prorsus agentibus modo, quo & in sensoria, ipsamque agunt in animam. Tum ne formæ quidem ipsæ externo ab agente immitti Aristoteli videntur, sed singulæ è propriæ materiæ sinu educi: ut nec ipsæ quidem suscipi, nec materiam vllam secum atferre videri possint. Ipse itidem sensus, & propriæ itidem positiones Aristoteli manifestare potuere, quæ pariuntur entia quodam cum sensu pati. Nam & mutuo sese exhorre, aufegereque entia intueri poterat; & calorem frigoris aduentu se se colligere, introque agere, & è contra, cōspectum Aristoteli est, positumque: quibus igitur, velit, nolit, sensum attribuat necesse est. Quid enim quas non sentit vires ens, eas reformideret, vitetque vllum? Quod igitur dictum est, nequaquam à sensilium formis animam perfici Aristoteli existimandum fuit, quod eas ipsa suscipiat, eaque actu ipsa fiat; sed quod ad propriam ab ijs agitur operationem. Nec verò cōspectum id, positumque Aristoteli dixerint: formarum enim susceptionem, earumque cognitionem, sensumque propriam esse anima operationem visam ei esse, positamque. Manifestè enim animæ substantiam cōpropemodum modo à susceptis formis perfici Aristoteli placet, quo tabella, in qua figuræ multæ depingi queant, si in ea describantur omnes, perficiatur; passa nimirum

a sensibus, non operationem ipsa operata ullam: & sensum (ut visum est) sensibus similem fieri statuit; passum ab ijs, immutatumque. Passio porro cum Aristoteli sit sensus, vel per passionem saltem fiat, immutationemque, & summè eam doloris, cam interdum, & quæ exitium etiam inferat; quæ operatio itidem, quæ & voluptas, & robur operanti animæ Aristoteli etiam indit, & quæ à proprio animæ ingenio fluat, poni possit, nusquam Aristoteles explicet. Nobis id obijci non potest. Nam si quoniam externis à rebus aliud nihil pati anima potest, nisi constringi, dilatarique, itaque quibus à rebus patitur, ab iisdem & ad motum, ad propriam nimirum illa agitur operationem; nequaquam tamen (quod Aristoteli fiat necesse est) si formarum susceptio, cognitioque, & sensus propria animæ operatio ponatur, vel passio ipsa, vel eius perceptio animæ operatio posita est vnquam. Age verò, quoniam non quomodo Aristoteli placet, sentit anima, seorsum eorum natura, actioque, quæ vniuerso in corpore, & quæ certis eius in partibus percipiuntur, quæ propterea quòd in eis solis quædam sentiuntur, sensoria dicuntur, explicentur.

NON EA TANTVM, QVÆ VNVERSO IN CORPORE PER-
cipiuntur, ab anima contingente, contactaque, & tactu omnino percipi, sed magis etiam, quæ in lingua, naribus, oculisque sentiuntur; & sensus omnino omnes, vno auditu excepto, tactus esse.

Cap. VIII.

QVÆ vniuerso in corpore sentiuntur, propterea quòd ibi sensum modò faciant, vbi continguntur, continguntque, tactilia ab antiquioribus dicta sunt, & animæ portio, seu facultas, quæ illa sentit, tactus; quæ verò in lingua percipiuntur, sapes, & animæ facultas, quæ eos percipit, gustus; quæ in naribus, odores, & quæ eos sentit, odoratus, olfactusque; & visus, quæ lucem, coloresque in oculis intuetur, auditus, quæ sonos in auribus percipit. Rectè quidem; diuersarum rerum vires, actionesque, & quæ non eadem in parte, nec modo eodem percipi videntur, proprijs singulæ vocibus appellandæ sunt: at non rectè eisdem, quæ ab vna, eademque anima, & vna, eademque eius facultate, & vno insuper percipiuntur modo, pluribus ea animæ viribus, & modis itidem pluribus percipi, & gustum, olfactumque, & visum à tactu diuersum posuere; qui non tactus modò sunt omnes, sed multò etiam, quàm qui tactus dicitur, exquisitiores. Non scilicet ea modò, quæ vniuerso in corpore percipiuntur, & quæ tactilia (ut dictum est) dicuntur, propterea percipiuntur, quòd eorum actio, & vis, substantiaque spiritum contingit; sed magis quæ in lingua, & multò etiam magis, quæ per nares, & quæ in oculis percipiuntur. Vnus sonus, commotus nimirum aer ad spiritum non deferitur, eumque non contingit, sed quo dictum est modo impellit: quæ sentiuntur reliqua, non alio modo spiritum immutant, nec immutare possunt, nisi contingentia illum. Ut non gustus modò, qui antiquioribus itidem tactus visus est; manifestè ciborum contactu fieri visus, sed multò odoratus amplius, visusque tactus poni debeat. Quoniam verò quæ linguae appositæ inexistenter spiritum contingunt, immutantque, & commouent, alijs corporis partibus indita, infixæque nihil ad spiritum illis inexistenter perueniunt; & lux itidem, atque aer, quantumvis reliquis corporis partibus vniantur, spiritum tamen non attingunt, nisi per oculorum tunicas; perque nares ad eum deferantur; & diuersæ ciborum, lucisque, & inspirati aeris sunt vires, naturaque: seorsum omnino ciborum, lucisque, atque aeris contactus, perceptionesque inspicandæ sunt. Liceat verò vtriusque singulas vocibus, eorum nimirum, quæ vniuerso in corpore percipiuntur, contactum, sensumque, tactum

tum, eorum, quæ in lingua, gustum, eorum, quæ per nares, odoratum, eorum verò quæ in oculis, visum appellare.

QVÆ VNVERSO IN CORPORE SENTIUNTUR:

Cap. VIII.

ION tenuissimus spiritus (ut in superioribus expositum est commentarijs) & à calore quouis, & quouis à frigore educi, destrui, extinguiue aptus, vel imò in corpore recondendus videri poterat, vel externa eius superficies summè duranda. At horum alterum factum si foret, statim animal corrumpatur. Nihil enim partium, externarum præsertim, quæ alienarum rerum actioni expositæ sunt, passiones & ipse patiens, nihilque eas sentiens, nihil ea, à quibus illæ fiunt, declinet: corrumpantur itaque illæ, & ipse itidem paulò post pereat spiritus. Neque enim integumento spoliatus spiritus, & veluti carcere ad aperto ambientis sustineat vires, aut non ipse statim euolet. Corpori igitur vniuerso, & externæ in primis eius superficiei indendus fuit; & molles quidem partes internæ omnes faciendæ; quæ scilicet ab externis obteatæ, defensæque non nisi ab inexistenter rebus pati possent; quarum vel languentes vires spiritui percipiendæ sunt; ut similes, cognatasque retineat, alienas, contrariasque eiiciat, expellatque: diu enim retentæ, partes tandè, quibus inherent, obledant, corrumpantque. At externæ partes, earumque præsertim superficies, qualis facta videtur, crassiuscula omnino faciendæ fuit; & quam non nisi robusti caloris, frigorisque vires, à quibus solis perdi poterat, permeent, peruadantque, & ad inexistenter spiritum deferantur: quas igitur, nihil dum illis magnum quid passis, ipse itidem sentiens, patiensque spiritus ea, à quibus fiunt, declinet. Neque enim externarum partium corruptionis sensus spiritui datus fuit, cuius scilicet frustra datus sit, sed earum immutationis. Vniuerso itaque in corpore, & vel externa eius in superficie duriuscula (ut dictum est) facta vigentes, viuasque agentium naturarum vires sentit spiritus; à quibus nimirum in vniuersa illa ipse patitur, immutaturque: languentes nihil in externis percipit; quæ videlicet ab eorum duritiæ, crassitiæque reiectæ nihil ad spiritum perueniunt, nihilque eum immutant. Vniuerso itidem corpore, & vel externis in partibus rerum, quas contingit, dispositionem, tenuitatemque, crassitiemque, & quæ horum sunt generum percipit spiritus. Vel enim quæ continguntur nervis, inexistenterque cedunt spiritui, vel renitentur, resistuntque, & nervos, spiritumque in angustius agunt, constringuntque. Quod si quid aliud, vbi spiritus patitur, pati se sentit, & leuitatem itidem, atque asperitatem, partium scilicet æqualitatem, & inæqualitatem; æquabile enim quantumvis, & modo quouis à spiritu contrectatum nihil eum separat, nihilque distrahit; inæquabile verò, difformeque, vel leuiter compressum, vel contractum modò, spiritum diuidit, & veluti discerpit: quæ & ipsa vbi patitur spiritus, non modò pati se ea sentit, sed summa cum voluptate, vel molestia. Quin & rerum leuitatem, grauitatemque spiritus percipit, pondusque. Vel enim quod subleuandum est, substinendumque, nullo subleuat, substinetque labore, & nihil prorsus ab eo deprimitur, vel agere & subleuat, & substinet, ab eiusque pondere opprimitur, grauaturque. At licet corporum (ut dictum est) conspissationem, situmque, & pondus percipiat spiritus, minimè per se ea sentit, sed veluti ex accidenti quodam. Neque enim vel tenuitatem, crassitiemque, & quæ horum sunt generum, nisi comprimatur, neque æquabilitatem, & inæquabilitatem, si veluti in puncto contingat, nec pondus, nisi subleuet, substinatque. Solas agentium naturarum vires, propriè & per se sentit spiritus; à quibus scilicet quouis modo contactus patitur, immutaturque: ut earum modo sensus per se videri possit, aliorum omnium veluti ex accidente.

QVÆ

QVAE IN LINGVA SENTIUNTUR, ET QUID SIT SAPOR.

Cap. X.

A vero quoniam (ut in superioribus expositum est commentarijs) cum corpus vniuersum, tum ipse assidue imminuitur spiritus; itaque ut uterque reficiatur, res assumenda sunt, quae in utrumque à languido animalium calore exuperari, inuerti que possint: & huiusmodi ciborum omnium naturam esse cum oporteat; vnoque excepto igne, reliquorum nostrorum entium vires, vel quae robustissimae sunt, & quae mollissimis animalium corporibus indita penitus ea corrumpant, perdantque, quod ab amplioribus ambientis viribus assidue reiectae, retusaeque, nihil cutem subire, proindeque nec spiritui densioribus in rebus contento innotescere possunt; proindeque externis in corporis partibus propriarum rerum virium nulla prorsus, at earum modo, quae ab ambiente ijs indita sunt, sentitur actio: utique ne res assumerentur, quae animalium vires exuperent, organo assumenda fuere bene molli, beneque laxo, quod scilicet non externae tantum, robustaeque rerum vires, sed propriae itidem vel ab illis imminutae, reiectaeque permeent, peruantque, lingua nimirum. Ei igitur inexistentis spiritus non vigentes modo, viuasque rerum vires, sed languentes eas penè, & demortuas, & veluti stertentes, non scilicet externum modò calorem, externumque frigus ab ambientis rebus inditum, sed internam itidem naturam vel (quod dictum est) ab externa reiectam, exuperatamque, & utriusque actiones simul percipit. Externus porro calor, externumque frigus nullum spiritui saporis sensum facit; quod ab utroque, & natura, & dispositio immutatur, calefit nimirum, vel frigescit, & velin amplius expanditur, vel in angustius cogitur, at non ex æquo immutationem utramque percipit spiritus, sed illas longè promptius, longèque clarius. Quin ubi paulò vehementius ipsius natura immutatur, dispositionis immutationes nihil ille sentit: & ibi omnino tantum manifesta haec sunt, ubi summopere illae languent. Ut cibi, potionesque declarant: quae quibusuis donatae viribus, quantumuis scilicet sapidae sint, si feruentes, gelidaeque assumantur, magno quidem calore, frigoreue, at nullo spiritum afficiunt sapore; magnū videlicet sui ipsius naturae, at nullum dispositionis immutationis spiritui sensum inferunt. Itaque vel si alienae, quae perpetuo cibus insunt, naturae dispositionem & ipsae immutent, proptereaque sapidas & ipsas esse oporteat, nullum tamen saporis sensum faciunt; quod in robustiore propriae naturae immutatione dispositionis immutatio penitus latet. Manifestissima autem sit in proprijs ciborum, potionumque actionibus quibusuis; quod propriae illorum vires à longè amplioribus ambientis viribus reiectae, retusaeque adeo languent, ut (quod externae naturae nunquam pati videntur) tactum omnem penitus lateant, proindeque nihil linguam, nec inexistentem itidem spiritum propria afficiunt natura: quin illorum multi nihil fortè linguae ipsius, at inexistentis modò spiritus dispositionem immutant. Itaque non adeo vehementer propria natura immutata, ut ipsius modò immutationi intentus sit spiritus, dispositionis immutationem perbelle percipit. Et vel cutem ipsam, & quas ea continet carnes, res omnino, quae multò, quam lingua est, duriores sunt, densioresque, nihil (quod sentire liceat) ab appositis medicamentis concalidas, frigidasque molli ab ijs, liquarique, & in amplius expandi, vel durari, constringique & in angustius cogi cum intueamur; & manifestè si non à cibus quibusuis, ab ijs certè, qui paulò robustioribus donati sunt viribus, in qualibus ipsorum actiones, & agendi modus inspicendus omnino est, lingua, inexistentis spiritus cum dilatetur, fundaturque, vel compingatur, constringaturque, & vel ueluti lauigetur, vel exasperetur, mordiceaturque, atque erodatur, linguae omnino dispositio cum immutetur, calefieri uerò, frige-

frigerique; à nullis hoc quidem, à paucis illud cum sentiamus, & ab ijs modò, quibus (cuiusmodi aromatum multis, alijsque, & capis inesse videtur) robustissimus inest calor: patet utique non linguae, inexistentisque spiritus naturam, sed dispositionem à saporibus immutari; & saporum sensum propriae ciborum naturae actionis, vel spiritus passionis, & ipsius omnino dilatarum, constrictarumque sensum esse. At age modò, vel si nihil sibi ipsi discors sensus vniuersi naturam, & sensum singulorum substantiam, modumque; quo singuli sentiunt, posuisse videatur Aristoteles, itaque illis expositis, reiectisque, sensibus singulis natura indita Aristoteli est, modusque, quo singuli ei sentiant, nihil amplius exponendus videri posset: quoniam quae singularia sunt, non satis fortè vniuersali ratione inspicere possunt, & multò manifestius singulari, propriaque inspicantur inspectione; quae seorsum degustus, singulorumque sensuum natura, & de singulorum sentiendi ratione, multòque etià diligentius, quae de saporum constitutione, naturaque Aristoteles tradidit, exponatur, examinenturque, & ipsa.

QVOMODO ANIMA SAPORES ARISTOTELI SENTIAT, ET in quibus illum explicans inculcandus videri potest. Cap. XI.

G VARIUS (inquit) Aristoteles potestatem habet gustabilis excipiendi, dijudicandi; per similitudinem ad ipsum gustabile, quae sit alteratio- ne quadam; & potentia omnino gustabili similis est; sit autem actu similis, passus ab illo, immutatusque. Sensum animam non magis sensilia potentia esse, quam eorum quoduis entia reliqua omnia, minimeque sensum fieri, quod actu id anima fiat, à quo patitur, immutaturque, sed ut sentiat, quāuis sensilis actionem, & modicam sentientis animae passionem satis esse, ita declaratum videtur; ut singulis in sensilibus amplius si declarem, superflui, & non veritatis manifestanda studio, sed vel Aristotelis odio, vel ambitione tracti hominem insectari videri possimus. Nihil etiam amplius inculcandus videtur Aristoteles sensus singulos à proprijs sensilibus perfici statuens, quod singuli propriorum sensiliū formas, quae potentia sunt, suscipiunt, actuque eae fiunt, nihil ab illis corrupti, satis, ut videtur, dānatus, sensum vniuersum, quae dictū est, ratione, perficiens. Nisi fortè amplius reprehendendus ille videatur; quod singulorum sensilium perceptio non vniuersali, sed propria ratione, nec verbis omnino, sed ipsis demonstranda erat rebus: quae nimirum gustabilia sunt formae, & quomodo eas suscipit, eaque anima fit, declarandum erat. Singulares siquidem res sensui manifestandae sunt, aperiendaeque, id fieri si non potest, vniuersalis illa ratio improbanda prorsus, reiiciendaque. Vel ipsius. n. Aristotelis testimonio ea modo vniuersales rationes firmae sunt, veraeque, quibus singularia congruunt, consentiuntque. Id etiam communiter in sensilium omnium, & in tactilium praecipue, gustabiliumque perceptione mirare Aristotelem licet; quod à gustu ea excipi, dijudicarique, per similitudinem ad ipsum gustabile, quae alteratione quadā fiat, decernens, gustum, & sentientem animam omnem necessario corpoream ponendam esse non animaduertit. Qui enim incorporea si sit, formarum, quae materiae penitus immerse sunt omnes, actionem sentiat, easque ipsa suscipiat, & ea omnino ipsa fiat, passa, immutataque ab illis? At quoniam longè à nobis diuersus Aristoteles nequaquam (quod nobis factum est) saporis caloris vnius actiones esse omnes decernit, nec cuius molis dispositioni, sed vni eos indit aquae humiditati, eorumque efficientiam terrae attribuit siccitati; & calor in eorum constitutione nihil aliud agere ei videtur, nisi quod hanc illi afficit, vntique; & dulcem, amarumque eorum extremos ille ponit, reliquos ex his sibi commisit fieri decernit: Age rationes, quae eum, huiusmodi ut poneret saporis, impulere, exponantur, examinenturque. Nam qui sapor cuius, quantique caloris actio sit, in proprio nobis declaratum est commentario.

2. de aet.
te. 104.

SAPOR.

SAPORVM MATERIAM AQVAE HUMIDITATEM, EFFICIEN-
tem causam terræ siccitatem, & dulcem, amarumque illorum extremos
esse, reliquos ex his sibi ipsis commissis Aristoteli fieri, & ho-
rum medios esse videri. **Cap. XII.**

MATERIAM, quæ naturā quampiā susceptura est, eius ipsam penitus
expertem oportere esse satis alibi declaratum supponēti Aristoteli,
& quæ nec actu, nec potestate humida sunt, quæ scilicet assumpta,
mansaque nihil emolliuntur, nihilq. humescunt, sed in propria du-
ritie, propriaque seruantur siccitate, nulli ab ijs saporis sensum no-
bis fieri sentienti, itaque saporum materiam & inspidam sui naturā,
& humidam oportere esse intelligenti, & aeris humiditatem longè tenuiorem, quàm
ut sapor affigi ei possit ullus, intuenti (quod reliquum fuit) aquæ humiditatem sapo-
rum materiam ponendam esse visum est. Tū quoniam ex insipida sapida ea ut fieret,
contrarias scilicet ut assumeret vires, contraria à natura, itaq. à siccitate immutanda,
crassities nimirum quepiam adijcienda Aristoteli erat, & ab ignis siccitate (quod non
ipsa, sed calor propria est ignis natura; & nullam omnino ab eo aquæ crassitiem indi-
quin in summam eam agi tenuitatem intueretur) fieri id non posse iudicanti, aque
humiditatem à terræ siccitate immutari, & ex insipida sapidam fieri, & hanc efficien-
tem saporum causam ponendam esse visum est. Et quoniam inepta per se terræ siccita-
tas aquæ humiditati affigi, & calor ad saporum cōfectionem conferre quid Aristoteli
visus erat; caloris opera aquæ humiditati terræ siccitatem affigi, proindeque calorem
saporum veluti concausam esse visum illi est. Itaque saporem definiens, Sapor, inquit,
affectio est aquæ humiditati à terræ siccitate indita. Id etiam, ut modo, qui dictus est,
sapores constitui statueret, Aristotelem induxisse videtur; quod insipida per se, pro-
priaque natura aqua per sal, cineresque, per terræ scilicet species colata, salsa sit, ama-
raque; & quod passim è terra amaræ, acideque emanant aquæ. Nec verò, quod terra
saporem quempiam sortita sit (nā & ipsa, & reliqua simplicia corpora, veluti & aqua,
saporis penitus sunt expertia; & si quæpiam illius portio sapida est, humiditatis ea ad
mitione huiusmodi Aristoteli facta est) sed quod terram aqua pertransiens ab illius
afficitur siccitate: & diuersos terram pertranscuntes aquæ assumunt Aristoteli sapo-
res; quod diuersa siccitatis copia ijs immiscetur. Saporum porrò extremos dulcem
esse, amarumque, reliquos horum medios, & ex horum omnino commistione, ve-
luti & colores ex albi, nigrique complexu, exoriri ille decernit.

RERVM OMNIUM OPIFICIS DEI POTENTIAM AEMVLATVS,
& rerum naturæ, sibi que ipsi contrarius ex aqua, terraque, insipida
vtraque, sapores constituit Aristoteles. **Cap. XIII.**

RELIQUIS rebus naturas indens Aristoteles cum ipsarū opifice Deo
mihi quidē de sapientia contendere videtur, alias ipsas faciens, atq.
à Deo factę sunt: at sapores cōstituens modis multis potentiam etiā
illius æmulari manifestè apparet. Ex aqua enim, & terra, insipida
vtraque, & neutra ipsarum à calore aliud passa quicquā, nisi quod
per se simul vniri ineptæ illius opera vnitæ sunt, iunctæque, sapo-
res constituens, è non ente omnino, è nihiloq. ipsos educit, creatque; & quas calo-
ri Deus indidit vires, penitus ei demit, & quæ frigoris sunt, attribuit. Siquidem ca-
lor, ipsius imprimis Aristotelis testimonio, quæ diuersi sunt generis sciungit, segre-
gatque, & humiditatem perpetuò è siccitate educit, extrahitque omnem, non huius
illam agglutinat. Tum & calorem cibus inexistentem (à quo non entium modò actio-
nes

nes omnes ædi, sed entia ipsa omnia constitui Aristoteli etiam videntur interdū) ster-
tentem in illis, nihilque agentem facit Aristoteles; & siccitatem (quam secundis præ-
sertim in corporibus nulla prorsus agendi vi donat, sed penitus inertem, & caloris,
frigorisq. opus esse decernit) actionum multarum, & benè vehemērium potentem fa-
cit; & languidissimis, ut videtur, rationibus. Non propterea scilicet cibi, qui sicci sui
natura, densique sunt, dum nihil conteruntur, nihilque molliores fiunt, nullo lin-
guam afficiunt sapore, quod insipidi sunt, & sapidi ut fiant, quæpiam ijs immiscenda
est humiditas; & contritis illis, ad apertisq. linguam immutandi, efficiendiq. vis indi-
tur, quæ sapor dicitur, quod linguæ humiditati, quo illos subeat, patefactus est adi-
tus, & illos omnino hæc subit. (qui enim adeo nullo temporis momento linguæ hu-
miditas vim, saporemque ab illis assumat, qui nullus ipsis inexistit, aut ipsa saporem
illis indat quàm longissimè à proprio dissidentem?) sed manifestè propterea nihil dū
contriti, nullo linguam sapore afficiunt, nihilq. eam immutant; quod propria ipso-
rum natura, & proprius ipsorum calor à longè amplioribus ambientis viribus reiectus,
retususque in ipsorum præsertim superficie veluti stertit; & proprias is vires manife-
stare, & agere omnino ut queat, veluti excitandus, & veluti in aperto ponendus est:
moles scilicet, cui inest, in minutissima frustula dirupenda, internus nimirum calor,
& qui non adeo ab ambientis viribus retusus est, excitandus, & linguæ ad mouendum.
Id porrò ubi factum est, isq. agit calor, utique & eius manifestatur actio, sapor nimi-
rum, qui præinexistebat quidem, & à molis densitate reiectus latebat, manifestus fit.
Et præinexistentem saporem in contritis cibis excitari, vel in mollibus ijs, humidisq.,
& qui nihil contriti magno, tamen linguæ afficiunt sapore, sentire licet. Eò nāq. ho-
rum itidem sapor magis manifestus fit, quò magis graciles, magisque minuti fiant.
Quoniam igitur inanis est Aristotelis ratio, qua saporum materiam aquæ humida-
tem esse astruit; utique nihil ea, qua illorum efficientem siccitatem declarat, reijciē-
da est: vniuersa enim ab illa pendet, & illam supponit. At Aristoteles tamen amplius
incusandus: qui scilicet alibi (ut dictum est) siccitatem inertem prorsus, & secundis
præsertim in corporibus actionis omnis expertem, & sapores non iuxta humiditatis,
siccitatisq., sed iuxta caloris, frigorisq. immutationes immutari, & alios, atq. alios
fieri intuitus cum sit, prædicaretque, & benè diuersas, benèque vehementes sapo-
rum vires, actionesque, & quæ caloris, frigorisque propriæ, & calori omnino, frigi-
orie attribuendæ sint cum persenserit, veluti sui ipsius, eorumque, quæ sensu perce-
perat, oblitus illorum opificium siccitati attribuerit. Quoniam (inquit) quatuor de-
terminatæ sunt causæ elementorum, harum autem secundum coniugationes: & ele-
menta quatuor accidit esse. Quarum duæ quidem actiue, caliditas, & frigiditas, duæ
autem passiue, siccitas, & humiditas. Fides autem horum ex inductione. Videntur
enim in omnibus caliditas quidem & frigiditas terminantes, & copulantes, & trans-
mutantes, & quæ eiusdem generis, & quæ non eiusdem, & humectantes, & exiccā-
tes, & indurantes, & mollificantes: sicca autem, & humida terminata, & alias dictas
passiones patientia, & ipsa secundum se, & quæcumque communia ex ambobus cor-
pora constant. Tum alibi, Perspicimus (inquit) decerptorum pomorum saporis à ca-
lore immutari, seu soli, seu igni ea exponantur: ut appareat non ab aqua eiusmodi
factos saporis trahere, sed in ipsius pomis permutari; cum austeros ex dulcibus, tum
amaros, & omnimodos factos, quin & excocti ad omnia saporum genera (ut ita dica-
tur) transmutantur. Et frigus (inquit) & congelatio saporis obrundit, & odores eua-
nescere facit; quia calor, qui architectatur, & mouet, frigus, geluque interimunt.
Quin & id incusandus videri Aristoteles potest; quod qui humiditate, & qui siccitate
exuperante saporis fiant nusquam declarat. Quoniam enim siccitas humiditati indi-
ta saporis ei indit omnes; itaque horum diuersitas diuersæ siccitatis copię attribuen-
da est: utique saporum exortum, constitutionemque exponenti, qui ipsorum à ma-
iore,

iore, & qui à minore siccitatis copia sit, declarandum omnino erat. Tum quod si non reliquorum omnium, at extremorum certe, & eorum commistione reliqui fiunt omnes, natura, & ratio, qua à se ipsis adeo dissident, quam fieri potest distinctissime manifestanda Arist. erat; & quod, ut sapores modo, quo ipse fieri decrevit, fieri ut declaratur, amplius certe declarandum, & iuxta diversam humiditatis, siccitatisque copiam differre illos, & ibi singulos perpetuo fieri, augeri que, ubi ea illarum excedit, cuius maiori copiam assignatus is sit, demonstrandum. At age quando Aristoteli explicatum id non est, Aphrodisium id explicantem audiamus. Fortè enim rectè si id agat saporum confectionem siccitati tribuendam declare. Propterea (inquit Aphrodisius) dulcissima hyemales pluviae, aestiva minus, & minus etiam autumnales, flante borea dulces, potabilesque, austro amariores, salioresque, dulces praeterea in alluvionibus, atque inundationibus, in siccitatibus verò, squaloribusque salae, amaraeque; quod hyeme, quoniam humida est terra, exhalationes pure ascendunt, nihilque ipsius siccitati commista; aestate autem, quoniam terra non adeo humiditate referta est, cum ipsius exhalationibus superfluitates itidem ascendunt, à quibus aqua inficiatur. Flante borea potabiles fiunt, quoniam à frigidis, humidisque spirat locis: austro verò amara, quoniam à squallentibus, arentibusque; itaque terrenae naturae multum cum exhalationibus ascendit. Idem & in siccis accidit constitutionibus; contrarium in pluvijs, atque in inundationibus. Itaque in universum humiditas dulcis Aphrodisio, amara siccitas videtur, & pura illa, impermixtaque dulcissima esse, amarescere verò, & salia fieri siccitati commista: puram porro ascendere humiditatem, ubi multa ea terra inest; at ubi exigua ea adest, siccitatem etiam ei immisceri. Rectè quidem Aphrodisius in rerum, saporumque, qui illis insunt, differentijs, naturas, à quibus constituuntur, inquit; & rectè itidem extremos sapores contrarijs assignat naturis: at non rectè, ut videtur, in aquis, ipsarumque illud saporibus, quae scilicet, quatuorlibus singula à rebus constituuntur, quales omnino sint, non satis prospectum dum; ac ne inquisitum homini erat, & quarum sapores languidissimi sunt omnes, & exile quid inter se differunt, & vel in ijs parum naturas, à quibus constituuntur, quarum opera sunt, intueretur. Si in rebus, quibus sapores insunt, & in saporibus ipsis, ipsorumque differentijs agentes ipsorum causae inquirendae sunt; res, quarum naturae manifeste nobis sunt, & quibus summi, vel summis proximi, bene omnino manifesti sapores insunt, inspicenda, gustandaque sunt: nec verò integre ille modo, nihilque passè, sed immutata amplius, & à manifestis immutata naturis. Et siquidem humidissima quae sunt res, eadem & dulcissima, amarissima verò siccissima quae sunt, & singulae quod humidiores fiunt, eo dulciores, eo itidem amariores singulae percipiuntur, quod sicciores fiunt, quocumque utraque calore, frigoreve donentur; vel si obscurus dum dulcedinis opifex sit (quae nimirum, neque aquae insit humiditati, neque à siccitate, quae amaritiam inferre visa est, illi indi queat) liceat tamen Aristotelis positiones tueri, saporumque opificium siccitati attribuere. Sin sapores singuli aquae dispositione inquantis, & vel dulcissimus in rebus siccis, & in longè liquidissimis longè amarissimus inesse, at ibi modo singuli, ubi certus adsit calor, itaque singulos immutari, prout ipsorum immutetur calor appareat; deferenda omnino Aristotelis positiones sunt, saporumque efficientia calori assignanda erit. Nec dubitare licet, quin factum id Aphrodisio foret, si in quibus oportebat, saporum differentiae inspectae illi forent. Quin vel in aquarum differentijs si rerum, è quibus illae constituuntur, natura paulò diligentius inspecta foret, quod dictum est intueri poterat. Non scilicet siccis, exustisq. è terris, sicce, impuraeque exhalationes, & ex humidis humidae, nullisq. cum fuliginibus, sed contra tenuissimae, humidissimaeque, & purissimae ex illis, crassissimae ex his, impurissimaeque ascendunt. Id verò, & in proprio de pluvijs declaratum est commentario, & vel ipsis intueri licet oculis. Manifeste enim in crassis, arentibusque terris tenuis, purusque aer, crassus

crassus, impurusque in humidis, palustribusque. Crassa nimirum quae est, densaque terra, tenuissimis tantum vaporibus egressum praebet: at è molli, laxaque, & aquosa, vel crassissimi, & fuligines etiam elabuntur. Ut amaritiam, quae aestivis, autumnalibusque, ijs omnino inest aquis, quae è vaporibus factae sunt, è siccis, exustisq. terris eductis, nequaquam ab inexistente crassitie, sed à nimia vaporum concoctione facta esse existimandum sit. Vapores certe, è quibus salae, amaraeque aquae fieri Aphrodisio videntur, nimium concocti sunt omnes. Ut, quod dictum est, vel ex aquarum differentijs, è quibus imprimis sapores à siccitate fieri Peripateticis manifestari videtur, caloris eos, & bene robusti salum, amarumque actiones esse liquidò pateat.

DVLCEM, AMARVMQVE SAPORVM EXTREMOS NON ESSE, minimèque ex ijs reliquos componi. Cap. XIII.

SAPORVM porro extremos dulcem, amarumque, reliquos horum medios Aristoteles ponens, & è dolci, amaroque sibi ipsis commistis eos educens, sui similis videri potest, & idem omnino, qui ex insipidis rebus sapores educit omnes. Eiusdem enim è sibi ipsis commixtis rebus naturam educere, quae illarum insit nulli, & è calidis, dilatantibusque res componere, quae frigoris sensum praebent, constringunt certe. Dulcis amaro bene proximus est; itaque, mel amplius concoctum, amarum assumit saporem, & uterque, quibus apponitur res, emollit, laxatque; acerbus verò, austerusque, & acidus constringunt, durantque omnes. Ut non nisi Aristoteli, suisque, qui ipsius sententias quasuis Dei decretorum instar venerantur, è dolci, amaroque compositi saporis illi videri possint.

QVID SIT ODOR, ET QVOMODO SPIRITVS EVM PERCIPIT; & cur tanta ab eo voluptate afficiatur, molestiae. Cap. XV.

QVONIAM quae odorem spirant res bene in longum eos effundunt, & rebus, quas semel attingunt, indunt omnibus; itaque natura ijs insit, quae se se amplificandi, effundendique, & aeri, rebusque alijs quibusuis indendi omnibus facultatem obtineat, oportet; & entium nulli prorsus natura alia vlla, cui praesertim huiusmodi vis attribui queat, sed vnus modò inexistit calor; isque, quibusuis donatus sit viribus, dum robustiores naturae, & à quibus ipsius actio rejiciatur, exupereturque, obuia non fiunt, se se amplificandi, effundendique, & rebus, quas attingit, indendi omnibus, nullum facit nem: utique, qui à rebus efflat odor, proprii ipsarum caloris actio is sit oportet. Quod si amplius intueri id placeat; & in odorabili rerum viribus, dispositioneque, & in odorum praeterea differentijs, quae vel iisdem in rebus, at modicum quid magis, minusue constrictis, laxatisue, maxime fiunt, intueri licet. Quoniam enim ex praecipue res odorem spirant, quibus robustus inest calor, & quae patentem ei egressum praebent, laxae scilicet, apertaeque sunt; quibus contra languidior inest calor, & è quibus nullus elabenti exitus patet, densae videlicet quae sunt, nullum prorsus, nisi combustae fortè, bene scilicet amplo inexistenti calori exitu patefacto, & robustiore eo forte facto odorem emittunt; & è quibus, vel modico à frigore constrictis nullus, vel longè languidissimus spirat odor, è contrectatis ijs, calefactisue, è laxioribus nimirum factis bene magnus, eoque assidue maior, quò magis laxentur, magisque illa aperiantur; quò scilicet inexistenti calori exitus magis pateat: liquidò utique pateat, odorem caloris externis à rebus aeri inditi actionem, & ipsum omnino esse calorem. Nihil porro aliud à sapore odorem differat, nisi quòd proprii illi ciborum, hic verò caloris actio est, aeri ab alienis rebus inditi; utique (quod sapor in lingua inexistens, & tactilium rerum omnium

calor in spiritum, quem attingit, quavis in corporis parte is contineatur, agere visus est) in amplius, angustiusue cum agat oportet. Quamobrem ubi adeo blandè, leniterque illorum alterum agit, ut commoueri modo se, non & à propria dispositione dimoueri sentiat spiritus, iucundissimus ei est; molestissimus contra, ubi illorum alterum adeo vehementer agit, ut propriam dispositionem immutari, itaque & corrumpi se sentiat spiritus. Nam calorem quemuis diuersas aliorum calorum vires horrere, itaque aduentantes eas reformidantem sese, propriamque contrahere molem, satis est, ut videtur, superius conspectum. Et propterea omnino odores sentire, adeoque ijs oblectari spiritum, quod in amplius ab ijs, angustiusue agatur, itaque commoueatur, inde etiam intelligere licet; quod odor nullus diu oblectat, quin nec diu sentitur; & dum oblectat, sentiturque, non æque perpetuo oblectat, nec æque perpetuo sentitur; sed & voluptas, & sensus, quem facit, assidue imminuitur, obscuraturque. Neque enim ambigere licet, quin propterea id eueniat; quod ab odorum singulis in amplius, angustiusue actus spiritus, quod à singulis amplificari, constringiue potuit, nihil amplius amplificetur, constringaturque; itaque nec commoueatur. At non veluti ab ijs, quæ contingit, gustatque spiritus, sic & ab inspirato aere propterea tantum voluptate, molestiaue afficitur, quod moderatè ab eo, immoderatè in amplius, angustiusue agitur; sed multo fortè amplius, quod quoniam non, ut illorum, sic & caloris aeri inditi actio modo quædam, & benè ab intermedijs rebus reiecta, sed calor ipse, & ipse etiam, cui insidet, aer ad spiritum peruenit, penitusque ei immisceatur. Itaque si non æquè omnibus, at omnibus certè emollitis quid, laxatisque, & penitus sibi ipsis commistis omnibus, mollius, laxiusque vniuersum fit ens, & in quod longè copiosiore se tandem immittat calor. Ut existimare liceat, putrescentes iam carnes non propterea spiritui etiam in ventriculo contento graues esse, molestasque, quod imminutus sit earum calor (quod factum non esse, manifestè earum sapor declarat; qui nihil languidior, nihilque interdum diuersus factus sentitur) sed quod longè factus sit copiosior. Nam (ut superius dictum est) calores singuli, qui virium robore, & multo, ut videtur, amplius, qui copia à seipsis differunt (quod quales singuli facti sunt, se ipsos conseruandi, amplificandique, itaque & molem vniuersam occupandi appetitu, studioque flagrant singuli) alijs omnibus contrarij sunt, omnesque sese mutuo oppugnant, & è proprijs eiciunt sedibus. At age quid odor Aristoteli sit intueamur. Quoniam enim, quæ singulis ab odoribus in spiritu immutatio fiat, sentire non licet; & (ut nobis quidem videtur) res alia nulla adest, quæ illorum vires, differentiasque manifestare queat: utique (quod saporum differentias inquirentibus factum est) qui odor cuius caloris actio sit, inquirendum non videtur.

SICCI SAPIDI NATVRA AQVAE, AERISQVE HVMDITATI
indita odores exoriri Aristoteli visum esse; & perperam prorsus; & caloris ipsos etiam actiones esse. **Cap. XVI.**

De sens.
et sensil.

VIN & odorum materia humiditas, at non aquæ tantum, sed aeris etiam, & efficiens siccitas Aristoteli visa est, at non pura, sed quæ aquæ humiditati immista, & sapida iam facta sit. Manifestum est, inquit, quod illud, quod in aqua sapor est, hoc in aqua, & aere odor est; siccitas nimirum, at non pura, sed aquæ humiditati iam immista. Et odorum exortum explicans, Est, inquit, odor sapida siccitatis natura aquæ, aerisque humiditati indita. Huiusmodi porro siccitati odorum confectionem tribuendam esse inde colligit; quod eorum, quæ sapida non sunt, nullum prorsus odorum est. Sibi ipsi itaque similis Aristoteles longè ignauissimæ naturæ, & quæ nusquam sese effundere, nec agere omnino videtur quid, quin quæ illi proximius ipsius

ipsum, calorisque, & frigoris ingenium intuito, caloris, frigorisque opus visa est, vires assignat; quæ nullo temporis momento quàm longè, & quaqueuersus sese effundunt, & rebus induntur, quibus siccitas nulla affigi potest, tenuissimis scilicet vaporibus, & aeri ipsi; & quæ ab aere in cerebri ventriculos illatæ spiritum viuificant, prosternunt, & penitus etiam interimunt; & quas postremo ipsemet (ut dictum est) à calore rebus indi affirmat, & à frigore propterea aboleri, quod calorem id, cuius illa opus sunt, interimit.

VISIONIS RATIO MANIFESTA VT FIAT, LVCIS IN-

genium, actionemque, & passionem inspiciendam esse.

Cap. XVII.

VONTIAM non ut reliquis in sensorijs, ita & in oculis vnum modo percipit spiritus, sed præter colorum genus (quod antiquioribus proprium visus obiectum visum est) lucem itidem, multoque, ut videtur, prius, multoque præstantius; & quod substantiam, quæ videt, pati, immutarique, itaque & contingi ab ijs, quæ videt, manifestum quidem est, & antiquiorum optimis visum, positumque; at num rerum, quæ spectantur, species oculos subeant, seseque videnti substantiæ indant, an ipsa ad res effundatur, easque veluti circumplexa earum imaginibus efformetur, non satis dum declaratum videri potest, antiquioresque summopere inter se decertant: utique modum, quo visio fiat, & visionis omnino rationem inquirentibus, illorum vtrumque primum inquirendum est: num scilicet coloris genus, an lux proprium visus obiectum & primum visile sit; & num rerum imaginibus ad videntem substantiam delatis, an ipsa ad illas egressa illarum species percipiat. Antiquiorum itaque rationes, quibus non lucem (ut nobis placet) sed colores visus obiectum, & quibus non rerum species ad videntem substantiam deferri, sed ipsam ad res effundi astruunt, exponendæ, reijciendæque videri possent. At quoniam, si non sol modo, flammæque lucem quaqueuersus emittendæ, sed ipsa itidem, quæ ab ijs effulget lux, se ipsam quaqueuersus effundendi, & à rebus, ad quas defertur, omnibus eodumque; relucendi potens, & eodumque omnino ab alijs ad alias relucere conspecta sit, quod usque ab earum tumoribus, atque opacitate interrupta, obumbrataque penitus obscuretur; præterea, & à coloribus, quos attingit, intingi illa omnibus, & corneæ portio, quæ pupillæ superposita est, humoresque oculo inexistentes luci peruij appareant: utique simul & visionis ratio, cuius scilicet rei perceptio ea sit, & quomodo fiat innotescat; & diætæ antiquiorum rationes nullo reijciantur negotio, quin ne reijciendæ quidem sint. Quis enim colores nullos prorsus vnquam seorsum à luce, & à luce non illustratos, ineptos nimirum qui se se, propriamque speciem effundant, lucem verò omnem à rebus, ad quas defertur, quibusuis quaqueuersus relucere, & ab earum omnium colore intingi, inque oculos illabi intuitus, non proprium, solumque visus obiectum, & solam omnino visilem esse lucem, colores verò non per se, proprijsque viribus ad oculos deferri (quod nimirum si fiat nulla etiam à luce illustrati illos subeant, videntique substantiæ in illis inhabitanti spectentur) sed propterea oculos subire, proptereaque spiritui manifestari intelligat; quod quæ ipsos contingit lux, ab ipsorum specie intingatur, & secum eam ad spiritum deferat? Illorum itaque vtrumque, lucis scilicet ingenium, actioque, & passio vel satis alibi declarata, hic itidem declaranda est. Nam corneæ portionem, quæ pupillam occludit, humoresque oculo inexistentes luci peruios esse omnes, satis ipse declarat sensus.

LUCEM QUAMVIS, ET VBIVIS FACTAM, E QUOVIS SVI
 ipsius puncto quaque versus se se effundere, & coloribus, quos attingit,
 colorari omnibus. Cap. XVIII.

QUONIAM lux (vt in superioribus expositum est commentarijs) re-
 sta quidem modo à sole, nostrisq; à flammis effulgere apparet; nec
 vsquā prorsus ferri videtur, quod recta ferri non potest, quod si vt fe-
 ratur insecti ipsam oporteat, at quouis ab illorum puncto quaque-
 versus effundi; itaq; quantulevis flammula sint, in ambiente aere
 spectantur illae vniuerso; & quae in specula, in res scilicet incidit lux
 bene densas, bene quae aquabiles, & bene etiam nitidas, quod ulterius progredi non
 potest, assidueq; à super accedente augetur, proindeq; copiosissima fit, & quod nul-
 lis à tumoribus, nullisq; à maculis interruptitur, obubraturue, nihil ipsis propterea
 imminuitur robur, nihil minus relucet splendida, quam ipso effulget à sole; & dum
 ab huiusmodi ad huiusmodi fertur res nullum relucendi finem facere videtur: vtique
 & ad tenuia, inaequaliaq; entia delatam imminui quidem in ijs, obscurariq; quid,
 & ab ijs itidem ad alia huiusmodi tandiu relucere, & tandiu ab alijs ad alia ferri, dum
 penitus non obscuretur, penitusque deficiat, vel si quae ad huiusmodi res defertur
 lux nusquam id agere appareat, existimandum omnino esset. Siquidem quae agunt
 naturae quantumvis imminuantur, debilitenturque, dum non penitus pereunt, iu-
 xta proprium ingenium agere nunquam cessant. Eo itaque amplius; quod sole non
 dum exorto, & penitus iam abdito, & sole exorto ibi itidem si non splendida, vigesq;
 at clara certè, beneque visibilis spectatur lux; quod recta (quod sola ferri videtur progre-
 diens) nisi ab aere ipso, & à rebus, ad quas delata est, quibusvis saepius illa reluceat,
 deuenire minimè queat. Et quoniam in super in minutissimis penè, & indiuisibilibus
 specillis, & vbiuis ijs positus sol vniuersus, & vniuersum spectatur caelum: vtique & quae
 ipso effulget à sole, & quae itidem à caelo refulget, à quouis illa solis, & à quouis sui
 ipsius hac puncto quaque versus relucet; itaque veluti in innumeras pyramides lu-
 cem quamvis effundi, & in quouis aeris puncto in pyramidis cuspidem illarum qua-
 piam desinere, ad aeris omnino punctum quoduis lucem vniuersam ferri, & in quo-
 uis vniuersam spectari posse, liquido patet. Manifestè itidem dicta in puncta delata
 lux, haudquaquam veluti iter sistit, sed se se in ijs singulis explicat, & quouis ipsius
 portio capta iter recta prosequitur, itaque è quouis factarum pyramidum cuspidem
 in inuerfas pyramides effunditur; & eodumq; ea effunduntur, donec in opacum quip-
 piam deferantur. Nam si obscurum in locum (in quo scilicet qualisuis eum subit lux,
 conspicua fiat) per foramen in pyramidis formam factum lucem admittas; id trans-
 uersam statim in inuerfae pyramidis formam se se effundere, & rerum, à quibus relu-
 cet, imagines in oppositis parietibus, at inuerfas, superiores nimirum partes inferio-
 res, & dexteras sinistras factas videas. Praeterea, & quoniam transpica colorata quae-
 uis permeans lux ipsorum intingitur coloribus, & per viridia adueniens folia viridis
 fit; & res illa superuecta paulò robustioribus coloratas coloribus, & relucens etiam
 ab ijs, non quidem statim in ijs elapsa, relucensue, nec aerem omnino permeans (in
 quo scilicet, quod copiosa nusquam fit, nusquam itidem quae robustissima non est visibilis
 fit) sed ad dentum quippiam delata singulorum coloribus intincta apparet; & nequa-
 quam nulla in densi latitudine (quod vtique fieri oporteat, si à rerum modo colori-
 bus intingatur, quarum scilicet superficiem modo attingit) sed bene amplo in illius
 spatio; vt ambigere non liceat, quin non à coloribus tantum, sed à luce intincta fit
 ab illis relucens: patet vtique lucem à coloribus, quos attingit, intingi omnibus.

VNA

VNA LVCE CONSPECTA, RERVM OMNIVM COLORES, IMA-
 ginesq; spectari posse; & quomodo illa spiritui spectetur. Cap. XIX.

QUONIAM igitur lux non à sole modo, sed à se ipsa quibusvis in re-
 bus facta, à quouis sui ipsius itaque, & rerum ipsarum puncto quo-
 uis quaq; versus se se effundit, & à rerum, quas attingit, coloribus
 coloratur oibus; & quae pupillae superposita est corneae portio, oculo-
 loq; inexistetes humores luci peruij sunt omnes: patet vtique; vna lu-
 ce in oculos illapsa rerum oium colores, propterea; & imagines,
 & quae spectantur omnia spiritui oculis inexistenti conspici posse; & propterea omni-
 no, quae luci exposita sunt, spectari oia; quod ab omnibus illa relucet coloribus, qui-
 bus colorata sunt, intincta omnibus. Itaque & oium imaginibus efformata, & corneam
 pupillae superpositam, tum & pupillam transuecta lux, spiritum subit in oculis con-
 tentum; & quibus ipsa intincta est coloribus, ijs illum intingit omnibus, & iuxta sin-
 gulorum vires magis, minusue illum dilatat, constringitue (si quidem & id agit co-
 lor vllus) diuersis certè commouet motibus. Longè n. ille tenuissimus, sensuq; praedi-
 tus longè exquisitissimo, vel summè exili, summèque languida à luce intingi, à pro-
 priaq; dispositione dimoueri, & commoueri potest; & quas patitur immutationes,
 motusq; quibus commouetur, percipit eos omnes. Quoniam enim lux caloris species
 est; itaque cum calore oculos subit; vtique ab ipsa itidem spiritum oculis inexistente
 ita dilatasi, constringitue, & commoueri existimandum est; veluti singulis externis
 in corporis partibus, & in lingua praecipue reliquis à sensibilibus illa is omnino pati vi-
 sus est: & manifestè à coloribus illa pati spiritus videtur. Age porro, num oculo in
 vniuerso, an quapiam in ipsius parte, & in qua omnino visio fiat, & reliqua, quae
 ad visionem spectant, inquiramus. At oculi prius constructio inspiciatur; qua scili-
 cet ignota, non satis illa innotescere queant.

OCVLI CONSTRUCTIO.

Cap. XX.

QUONIAM oculus (vt patet) spherica figura donatus est; praestat vtique
 eius constructionis explicationem ab eius veluti centro auspicari. Oculi
 in medio, & veluti in centro humor inexistit; qui quoniam glaci, pu-
 rissimique crystalli instar albus est, quin candidus potius, nitidusque,
 & summè aquabilis, lubricusq;, glacialis, crystallinusq; à nostris dictus
 est. At centri is vicem spherico in oculo obtinens, perfectè tamen sphericus non est;
 sed in lentis morè minus in anteriora, posterioraque, quam in latera prominat; pro-
 tuberatque. Nec humor dictus humoris more ex oculo exemptus diffuit, conciditq;,
 sed se ipsum continet; nec durus tñ est, sed comprimenti cedit, mollis omnino est. An-
 teriori eius parte tunica adnata est, instar tenuissimae caparum pelliculae tenuis, egre-
 gièq; pellucida, & cornu instar bene polito lucens, splendensq;. & nihil ea posteriores
 crystallini partes attingens, sed ad circulum delata, qui amplissimus in crystallini lati-
 tudine describi potest, finit ibi. Pelliculam hanc, & anteriorem chystallini sedem hu-
 mor ambit bene tenuis, transpicausq; & qui, quod aquae persimilis est, aqueus à no-
 stris dicitur. Is anteriore modo crystallini partem ambit, ibiq; definit, vbi & dicta pel-
 licula semiglobi formam nanciscitur. Huius verò humoris posterior pars quin plana co-
 stet superficie, sinus obstat, in quem anterior crystallini humoris pars, anterior nimi-
 rum crystallini tuber immergitur; anterior gibba est, dimidiatiq; globi modo rotunda,
 iuxta oculi nimirum formam. Posteriori crystallini sedi vniuersa humor circumfusus est;
 qui longè, quam crystallinus, minus albus, minusq; nitidus, & longè est mollior; & qui,
 quoniam vulgaris vitri ab igne liquefacti speciem, consistentiaq; refert, vitreus dicitur.

B 3 Is porro

Is porro aquei more ad amplissimum cristallini circulum delatus, nihil ulterius progreditur. Dimidium itaque & ipse exprimit globum; nisi quod anterior eius pars, quam planam esse oporteret, sinum & ipsa habet, in quem posterior cristallini tuber immittitur: posterior gibba omnino, dimidiatique globi modo rotunda est, iuxta oculi nimirum & ipsa formam. Continentur porro humores hi, posterior quidem vitrei pars ab anteriore, & ab aqueo seorsum pertenui tunica, & quæ aran earum telis nihilo crassior videri possit; cum illis vero simul tunicis duabus, quarum altera vnea dicitur, dura altera, corneaque, tum & tunica, quæ ab vnea in amplissimum cristallini circulum imissa veluti illorum interstitium sit, & ne sibi ipsis commisceantur prohibet. Et vnea quidem neque perfecte spherica est, neque integra omnino; sed ad anteriorem oculi acta partem, eoque omnino, ubi iridis ipsa propemodum coloribus colorari videtur, itaque iris dicitur, non nihil introrsum comprimitur; ut eius superficies pro conuexa, atque orbiculari plana fiat; atque à cornea, cui hucusque veluti cõtigua fuerat, multum abscedit; & foramine insuper satis amplo, rotundoque peruvia sit, quod pupilla appellatur: altera verò integra quidem, & perfecte spherica omnis permanet, dum ad anteriorem oculi regionem, ad eumque omnino circulum, in quo (ut dictum est) iridis colores apparent, & ad eum delata pellucida sit, cornu instar bene politi, nitidique fasti, itaque cornea dicitur.

OCVLORVM HUMORIBVS, TUNICISQVE, QVAE PROXIME
eos continent, spiritum inesse. Cap. XXI.

1. de cau-
sis sym-
pt. ca. 2.
2. de usu
par. c. 5.

NE verò dicti modo humores, sed spiritus itidem multus oculis inest. Idque non modò inde manifestum sit, quòd (ut sæpe dictum est) non perpetuò eadem oculorum magnitudo, neque idem apparet splendor, sed minimi interdum, languidique, & obsecuri sunt; grades interdum, alacresque, & splendidi; sed multò etiam (ut Galenus itidem placet) amplius, quòd viuo in animali oculus vehementer tensus, summeque plenus, nulla omnino eius pars laxa, corrugataue apparet, at illo mortuo, nihilque dum aqueo effluxo minor, laxusque, & rugosus oculus sit; substantiæ nimirum abscessu longè tenuissima, & quæ elabens visum lateat, fugiatque. Quin oculorum altero ocluso alterius pupillam amplificatur, dilataturque, & veluti inflatur; copiosiore scilicet spiritu in vneam illapso. Nam propterea pupillam dilatar, quòd maior spiritus copia vneam subiit, si dissecto animali in inferiores vneæ partes insuffles, ipsis intueare oculis: siquidem iuxta immisi status quantitatem pupillam diduci, amplificarique cernas. Copiosior nimirum in vneam illapsus spiritus, quòd ampliore indiget loco, ita eam extendit, ut nulla eius pars in se ipsam concidere, complicariue possit, sed summè omnes intenduntur, itaque in angustius ipsæ agantur; ab ijs verò contenta pupilla amplior fiat, cribri foraminum instar; quæ omnia filis, à qui bus continentur, intensis multò fiunt ampliora. Et an nosissimis (inquit Galenus) cornea tunica rugosissima interdum sit, adeoque, ut alij nihil prorsus, alij vero malè, & vix videant. Incidentibus enim alijs super alias rugis, tunicaque ob eam cautam duplicata, spiritu præterea pauciore ad pupillam effluere pro proportionem; oculi ijs impediuntur. Id ipsum enim, quod spiritus parciore à principio affluat, in causa potissimum est, ut pupilla corrugetur. Et affectus (inquit) quem *oplium* appellant, solius est imminutæ pupillæ, nihil cornea priuatim affecta. Accidit verò propter spiritus inopiam; vel meatibus scilicet obstructis, aut propter senilem imbecillitatē; visorio nimirum in oculo emollito, liquefactoque, & eius substantia in tunicam, quæ posteriorem vitrei partem ambit molli membrana, & cum aliqua itidem nervi substantia in vneam diffuso. Qui longè plurimus assidue in illum influit spiritus, cum dictas in tunicas

nicas, eamque, quæ anteriori cristallini sedi adnata est, tum in humores mabitur omnes: & in vitreum quidem nervo ex ipso, in cristallinum verò, eique inherentem tuniculam, & tunica in amplissimum eius circulum ab vnea immisum, in aqueum, pupillamque ex vnea ipsa.

VISIONEM NON VNIVERSO IN OCULO, SED VNA MODO
in eius parte, & in qua fieri existimandum sit. Cap. XXII.

IN 10 porro vniuerso ne in oculo, an quapiam in eius parte, & in qua fiat; è modo omnino, quo sit, è rerumque, quæ spectantur, spectie, magnitudineque dijudicandum est. Lux nimirum, quæ rerum imagines spiritui intueas affert, si vniuerso in oculo æquè ampla, & æquè clara, & spiritus ipse æquè vniuerso inesse visus sit, vniuerso in oculo visionem fieri decernendum: sin vna in eius parte multò, quàm in reliquis magis amplificari, illustrarique lux, & spiritus longè ei plurimus inexistere conspectus sit; vna in ea, aut præcipuè visionem fieri statuendum omnino est. Quoniam enim rerum species, magnitudoque, ipsa nimirum res propterea spectantur; quòd ad eas delata lux earum coloribus afficitur, itaque affecta ad corneam relucet, eamque, & pupillam transueta oculo inexistenti spiritui immiscetur; & rerum, quæ spectantur, longè plurimarum cum color exilis, languidusque est, & à quo per exiguum quid lux immutetur, qui igitur ægerimè spiritui innotescat, tum verò ingens magnitudo, & quæ pupillam immensum quid exuperet; quarum omnino imagines quantæ spectantur pupillam subire intelligere non liceat: lucem pupillam transueta longè clariorem, & in qua vel languidissimus eius color spectari possit, summèque amplificari, necessariò existimandum est. Itaque (quod dictum est) ea vna, aut præcipua in oculi parte, in qua longè illa clarissima, longèque sit amplissima, visionem fieri summè est rationi congruum. Id verò certè positum si sit, vniuerso in oculo eam fieri existimare nō licet. Nam si singulæ eius partes spiritu plenæ, & benè luci peruiæ, at longè diuersum ad pupillam spatium, situmque, & longè diuersam naturæ illæ dispositionem, nec æquè pupillam subeunti luci expositæ sunt omnes, nec in omnibus eadem sit lux; sed minor in alijs, languidiorque, in alijs verò clarior, copiosiorque, & amplior. Talis porro sit in ijs, quæ longius à pupilla absunt, & cum densiores, tum verò & albiore, splendidioreque sunt. Nam, ut in amplius diffundatur, spatium, & copiosa ut fiat, robustaque, & splendida, benè compacta, benèq. nitida re opus habet lux. At neque eundem in omnes oculi partes spiritum illapsum esse, nec omnibus eundem inexistere existimare licet; sed copiosiore in ijs, in quas, & promptius conflueret, & commodius contineri queat. Nam multus, benèq. in se ipsum collectus spiritus sit oportet, ut longè languidissimæ lucis actiones percipiat, & vniuersitati eas ut communicet in cerebri ventriculis residenti. Quoniam enim longè tenuissimus spiritus quantusuis fiat, nihil tamen externas rerum vires reicit, nihilque motibus, qui ei induntur, pigrius commouetur sed æquè ab ijs, ac summè exiguus si sit, summèque exilis, patitur, commoueturque; & cuiusuis eius portionis passionem, motusque omnes reliquis omnibus, contigujs præsertim communicantur omnes: ubi multus ipse sit, vel si non vniuersus simul quid patiat, vniuersusque simul commouetur, proprias ibi passionem, propriosque motus magis percipiat, magisque ijs commouetur, & multo robustior proprias vniuersitati passionem, propriosque comunicet motus oportet. Et manifestè ubi exiguus is adest, parum ibi sentit, nihil proprias passionem vniuersitati communicat, & prauè etiam intelligit. Quamobrem in ea oculi parte visionem fieri existimandum est, quæ pupillæ è regione pulcherrimè posita sit; in qua lux eam clarissima, tum verò & amplissima fiat, & cui insuper plurimus insit spiritus, benèque

neque is spiritui, qui meatui, in quem visorius vterq; coit, & cerebri amplius inexcit ventriculis, continuus, vnusq; sit; qui scilicet breui, & quam fieri potest recta ab eo emanat; itaq; eius affectiones, passionisque, & motus quouis, quod neq; in longum, neque perplexa in re imminuti, immutative sunt, integri, syncerique ad spiritus vniuersitatem deferuntur. Crystallinus porro ad lucem quidem excipiendā, & benē eam amplificatā, illustratāque, & ad amplius amplificandā, illustrandāq; pulcherrimē quidem positus videtur. Siquidem ē pupillæ regione, & benē ab ea amotus est; & eius, pupillæq; in medio aqueus positus est: itaque pupillam transuecta lux recta ad eum fertur; spatiumq; se se amplificandi, & rem acta, in qua multa simul colligi queat, benē ampla, benēq; ad eum aduenit clara. Et conuexus, summēq; æquabilis, & benē compactus, albusq; & nitidus is cū sit; quæ aqueo in vniuerso, in eiusq; concavo sit lux, omnis in illo suscipitur, summēq; integra; nihil scilicet intercisa vnquam, & copiosior; proindeq; & robustior, ampliorque sit, & nihil eius color fœdatur, aut splendor imminuitur; quin augetur magis. At (quod dictum est) ad lucem excipiendā, qualemque excipit seruandā, & ad amplificandā, illustrandāq; pulcherrimē positus, constructusque crystallinus cum sit, nequaquam tamen in eo visionem fieri existimare licet. Neque enim in benē dēso spiritum, multum præsertim, commodē inhabitare poterit; minus etiam inhabitantis passionēs, motusque, quæ oportet facilitate, spiritus vniuersitati communicare. Quoniam enim benē densa, benēq; continua, & quabilisq; suprema crystallini apparet superficies; & talem omnino ad lucem, & integram eam, continuamque excipiendā factā esse oportuit: nequaquam, si quis crystallino inexistit spiritus, ē vitreo eum, sed ex altera tunica, & ex ea, quæ in amplissimum eius circulum immissa est, illapsū esse existimare licet. Vt non ad videntem spiritum continendum constructus crystallinus videri queat; sed vti in ipso talis, tantaque fiat lux, qualem, quantāque, vt externarum rerum imagines in ea spectari possint, fieri oportet, indeq; ad spiritum immittatur, remittaturque, contiguus inhabitantem in rebus. Nec verō vel adnata in tunica, vel in ea, quæ in amplissimum ipsius circulum immissa est, visionem fieri suspicari licet. Neq; enim in longē vtriusque gracillimis tantus insit spiritus, quantus, vt lucis affectiones omnes, earumq; percipiat differentias; nec ita vniuersitati in cerebri ventriculis inhabitanti vnitus, continuusque, quomodo, vt proprias passionēs, propriosque motus integros, sincerosque ei communicet, sit oportet. Nec, si a crystallino ad circulum ipsum ambientem relucet lux, qualis in crystallino facta est ad eam relucet. Itaq; superest, vt vel in aqueo, vel in vitreo visio fiat. Siquidem huiusmodi (vt dictum est) crystallini consistentia apparet, vt & densa, & non densi speculi vicem præbeat; ab eo nimirum resiliat, eumq; permeet lux; & ad lucem admittendam, amplificandāq;, & ad spiritum continendum benē vterq; aptus, & modo eodem vterque crystallino appositus est. Et potius quidē in aqueo fieri inde suspicari licet; quod solis fulgori, luci q; subeunti cuius magis expositus est aqueus: itaque, quæ ad eum a crystallino resilit, clariorem in eo, quam in vitreo, quæ crystallinum transuecta ad eum defertur, lucē spectari existimare licet. At qui aqueo spiritus inest, & ipse non benē spiritus vniuersitati continuus, vnusq; est, benē longo; benēq; angusto, & summē perplexo itinere ad illam delatus; vt si quidem ipsius passionēs, motusq; communicari illi possint, interrupti certē, immutatiq; communicentur; & quæ crystallinum permeat lux, nequaquam in eo imminui, obscurariue, quin amplior etiam, clariorq; fieri, quā quæ ab eo resilit, videtur. Manifestē enim, quæ crystallino supponuntur res, ampliores omnes, clariioresq; apparent. Rerum præterea colores, imaginesque, languentem nimirum, fœdatāque, qui conspecturus est spiritus lucem, nequaquam ita solis fulgori exponendus est, vt illam ab hoc scorsum admittere non possit: multo enim ab hoc, quā ab illa magis exagitatus, commotusque, minus illius percipiat actiones. Et manifestē

manifestē, quæ fulgente solis in luce longē ægerrimē, facillimē, optimēque in languente illa intuemur. Itaque ita locandus, & veluti abdendus spiritus fuit; vt reliquis exclusis quamlibet admittere queat lucem. Id verō eo commodius fiat, quod longius a cornea amoueatur. Siquidem cum ciliorum, palpebrarumque obiectu, cum verō pupillæ commutatione id sit. Et ne in oculi ima quæpiam feratur lux, illorum obiectus quouis, & quouis huius immutatio præstat: at ne pupillam, pupillæque proximas res, & veluti eius vestibulum subeat, non nisi magnus ille, & tanta hæc fortē, vt luci vniuersæ aditus occludatur. Horum, nē in vitreo fiat visio, nullum prorsus prohibet. Siquidem quæ in crystallino sit lux, copiosissima, amplissimaque ad vitreum defertur, & copiosior etiam in eo sit, ampliorque; & spiritus longē plurimus inest, longissimēque a pupilla amotus, & summē vniuersitati continuus, vnusque, & breui, recta que ab ea progressus. Summa præterea crystallinum copia exuperans vitreus, non illum modō nutriendi, reiciendique gratia illi circumfusus videri potest. Nec qui copiosissimus ē visorio in eo fuso in vitreum spiritus immissus apparet, propterea inditū esse iudicandum est; vt spiritus in aqueo existentis passionēs, affectionesque percipiat, & spiritus vniuersitati eas communicet; nequaquam illi continuus, vnitusque, rei inexistens, quæ illius domicilio nusquam hæreat, continuaque sit, sed a benē corpulenta, benēque densa ab eo seclusa re. Vt multis rationibus in vitreo, quā in aqueo commodius, præstantiusque lucem a spiritu spectari, & in eo visionem fieri intelligere liceat.

QVOMODO EA OMNIA IN SITV, IN QVO NOBIS OPPOSITA SUNT, SPECTANTUR. Cap. XXIII.

Porro in situ, in quo nobis oppositæ sunt, res spectantur omnes, quæ scilicet dextris oculi partibus oppositæ sunt, dextris oppositæ, & sinistris, quæ sinistris; non quod, quæ ab illis relucet, lucēs directæ oculos subeunt; & quæ a partibus resiliere, quæ dextris oculi partibus oppositæ sunt, ad dextras feruntur, & ad sinistras, quæ a sinistris (neque enim si ita oculos subeant res, quæ pupillam vel tancillum excedunt, simul vsquam spectentur omnes) sed quod quæ a re, quæ spectatur, relucet lux vniuersa quidem vnum in pupilla coit in punctum; tum veluti se se explicat, & in inuersæ pyramidis formam effusa ad crystallinum fertur. Itaque quæ a rerum partibus resiliere lucēs dextris oculi partibus oppositis, in sinistris oculi partibus fiunt, & contra. At crystallinum illa permeantes, quod lentis in morem inflexus is est, inflectuntur & ipsæ, itaque incontra feruntur: & ipso fortē in crystallino vel modicum quid ipsum transuectæ, vnum rursus coeunt in punctum; tum singulæ rectæ pergentes a se ipsis iterum diducuntur, pristinumque ad oculum nanciscuntur situm; quæ scilicet a rerum partibus resiliere, quæ dextris oculi partibus oppositæ erant, in dextris oculi partibus fiunt, & in sinistris quæ a sinistris. Nam id itidem esse lucis ingenium, vt in punctum coacta iter in eo haud listat, sed in eo veluti se se explicet, & recta pergat vniuersa, itaque a quouis factarum pyramidū cuspide alia inuersa exoriatur pyramis, & vt ad transpicua, at paulo crassiora, & in quibus copiosa fiat, delata lux, subeat ea quidem, at non recta omnis, sed ea modō ipsius pars, quæ directā aduenit, quæ vero obliqua iter veluti inflectat, eo nimirum feratur, quod densi superficies, quin quod extrema lucis ipsius facies, quæ in illa facta est, recta spectat, manifestē omnia intueare; si obscurum in locum (in quo scilicet quantulaui, quæ eum subit lux, conspicua fiat) per foramen in inuersæ pyramidis formam factum, externam lucem admittas. Etenim illud eam transuectam statim in inuersæ pyramidis formam se se effundere, itaq; externarum rerum, a quibus relucet, imagi-

imagines in ambientibus parietibus, at inuersas, superiores nimirum earum partes inferiores, & dextras sinistras factas intueare, & e contra. Hoc verò & in superiori- bus satis est, ut existimo, declaratum commentarijs; & si transpicuum quid conue- xum luci exponas, manifestissimum fiet. Siquidem illud hanc transuectam vnum om- nem coisse in punctum manifestè videas; & in id omnino, quò conuexi superficies, quin quò extrema lucis facies in eo facta recta spectat.

QVOMODO MAIORA QVAE SVNT, MAIORA, ET PROPIN-
quiora remotioribus ampliora, eaq; propemodum, quae sunt singula
magnitudine, donata apparent. **Cap. XXIII.**

Pmaiora, quae sunt, minoribus, & omnia proximiora facta se ip- sis remotioribus ampliora apparent; quòd quae ab amplioribus, pro- pinquioribusque rebus relucet lues, ad maiore in pupilla coeunt angulum, & ad maiorem a se ipsis diducuntur, & in aquem pro- grediuntur; itaq; & in ipso, & in crystallino, tum & vitreo amplio- res fiunt. Scilicet prout, quae a rebus ad pupillam relucet lux, ampli- or, angustiorue fit; ita & lux è punto, in quod coijt, recta progrediens vniuersa magis, minusue expanditur, & inuersa, in quam progreditur, pyramis amplior fit, angustiorue: ita que prout a maioribus, minoribusque, & propinquioribus, remo- tioribusque rebus relucet lux; ita vitrei, inexistentisque spiritus maiorem ear, mino- remue portionem attingunt, propriaque afficiunt specie, & maiores spectantur, mi- noresque. Propterea enim, quae sentit spiritus, maiora, minoraue dijudicat, quòd ma- ior, minorue ipsius portio ab ijs immutatur. Fortè & quae a rebus relucet, lux singu- larum magnitudinem in sui ipsius magnitudine, profunditateque manifestat. Quo- niam. n. (ut dictum est) ab illarum puncto quouis illa relucet, & vel ubi in vnum coit punctum, vniuersa ibi fit; itaque & rerum, a quibus relucet, imagines & ipsae in eo- dem sunt puncto; & ambigere non licet, quin & ibi, & ubicunq; fit lux, & ubicunq; spiritum contingit, & spiritui spectatur, qualis est, quantaque, talem eam, tantamque spiritus sentiat, spectetque: utique (quod dictum est) in lucis itidem copia rerum ma- gnitudinem spiritum intueri existimare licet. Et vel vastissimi montes quanti sunt nobis apparent; quòd pupillam transuecta lux in amplius assidue diffunditur, assidueq; in crassioribus, beneque nitidis humoribus copiosior fit, splendidiorque: itaque ad vitreum delata, bene ampla, & tanta propemodum, quanta ipsa sunt res, spiritui ap- parere potest; assueti praesertim, edoctoque è lucis quantitate, quam in vitreo per- cipit, rei, cuius illa imaginem affert, magnitudinem metiri, sentireque. Nec tamen vastissimorum montium imaginem vniuersam oculos simul subire contendam, pro- ximorum praesertim; a quibus nimirum vniuersis, ab extremisque ipsorum partibus quae relucet lux, si quidem omnis ad pupillam deferri queat, at subire eam certè haud queat, recta modò progredi apta. Nec lineari id tantum ratione, sed ipso manifestum fit sensu. Neque enim paulò ampliora quae sunt, è proximò rectè vniuersa, nihilque commotis oculis intueri licet. At vel vastissimorum montium imago vniuersa, & qua- ta est, oculos subire videtur; quòd tanta ij facilitate aguntur, tantaque commouen- tur celeritate, adeoque insensibile quid ijs commotis, alia, atque alia eos subit lux, ut multi qui sunt vnus videatur aspectus; temporis nimirum momento, nulloque facti labore. Ut vastissima quae sunt, & non nisi multis intuemur aspectibus, vnico conspe- cta esse videantur; seorsum scilicet conspectas magnitudines vnam omnes faciens spi- ritus, vel maximarum rerum intuetur quantitatem.

Qv.

QVOMODO SPATIVM, QVOD INTER RES, QVAE SPECTAN-
tur, & nos, & quòd ipsas inter est res, earumque inaequalitatem
intuetur spiritus. **Cap. XXV.**

Quoniam & spatium, quod nos inter, & quas intuemur res, tum quod ipsas inter est res, modo eodem, quo res ipsas, earumque magni- tudinem percipit spiritus. Quoniam enim non densis modò a re- bus, sed (ut dictum est) ab ipso itidem aere relucet lux; nequa- quam, quae conspectis relucet a rebus, sola ipsa vnquam, & ab ea seorsum, quae ab intermedio relucet aere, oculos subit, sed vtraq; perpetuò simul, & huic omnino veluti annexa, & veluti huius illa à tergo. Nam si quae à sole emanat lux, ad quas recta fertur res, simul, eodemque temporis momento ad eas fertur omnes, & ab omnibus simul, eodemque temporis momento ad res, quas re- cta spectat, relucet omnes; itaque, quas relucet ad res, illarum imagines in ijs omni- bus simul conspicuas facit: at quòd longè quidem rapidissimo, & qui visum etiam ip- sum praueinat, sed motu omnino ad quas accedit res, ad eas accedit illa oēs; necessa- riò ordine quodam, & (quod facere videtur) prius omnino ad propinquiores effun- datur, resiliatque oportet. Neque enim ni id fiat (quod fieri passim videmus) quae specta- tur res, quo locatae sunt, locatae appareant ordine. Et propterea quae in speculis spe- ctantur, veluti inuersa spectantur, eae scilicet ipsarum partes, quae speculo quidem pro- ximiores, at nobis remotiores sunt, quae contra proximiores nobis, at speculo remo- tiores, postremae spectantur; quòd quae à rei partibus, quae à speculo minus distant, relucet lux, prius, quam quae à remotioribus relucet, ad speculum fertur, & prius ab eo ad nos retrofertur. Et propterea etiam, si, quae speculum contingit, ab eo retrahas rem, non amplius eius imaginem in speculi superficie, sed intra speculum, & in pun- cto intueare, tanto à superficie spatio distante, quanto, quae retracta est res, ab ea di- stat; quòd lux, quae ab intermedio relucet aere, eam, quae à retracta relucet se, & ad spe- culum accedens, & ab eo ad nos recedens praecedat; itaq; quia illa à speculi superficie relucet, puncto hae, quòd intra speculum positum appareat, tantoque ab eius superfi- cie remotum spatio, quanto ab ea retracta est res, spectetur oportet. Rerum itidem inaequalitatem modo eodem intuetur spiritus. Quae enim prominent, & proxi- miora sunt, proximiora, quae verò penitiora, magisque in imo sunt, quòd longior ab ijs aduenit lux, quae omnino magis absunt, qualia sunt, remotiora intuetur spiritus. Et quoniam quae spectantur res, quòd magis è longinquo spectantur, eò obscuriores apparent, minoresque: utique si superficies quae iam non vno, eodemque omnis, sed alijs sui partibus clarioribus, magisque agentibus, alijs verò obscurioribus, languidio- ribusque colorata sit coloribus; vel si colore quidem nullo, & lineis modò distincta sit aequè quidem distantibus; & quae ab ijs continentur spatia, nequaquam sibi ipsis aequa- lia, sed secundum primo, & secundo tertium, itaq; deinceps quod assidue subsequi- tur, praecedente angustius sit; huiusmodi superficies quantumuis aequabiles sint, eo- demque vniuersa spatio à nobis distent, inaequabiles, & non aequè à nobis distantes ap- parent, sed illius quidem, quae clarioribus colorata coloribus sunt, partes proximio- res, remotiores verò, obscuriores quae sunt; quòd nimirum propinquarum illar reru ritu visum magis exagitant, illae verò remotarum more languidius. Alterius itidem spatia ampliora quae sunt, proximiora, remotiora verò quae sunt, minora apparent, rerum & ipsa exemplo; quae vel maximè sibi ipsis aequalia, at longo ordine locata si sint, nequaquam sibi ipsis aequalia, sed quae propius, maiora, minora verò, quae longius lo- cata sunt, apparent. Quòd scilicet minora quae sunt, minora appareant, id non spatio- rum angustia, quae è longinquo intuentes latere potest, sed ipsorum distantiae attri- buit spiritus.

Qv.

QVOMODO MOTVM, MANSIONEMQVE, TVM NVMERVM
intuetur spiritus; & nec figuras, nec magnitudines, nec numerum, nec
motum propria esse visus obiecta; & quomodo ea sentiunt
reliqui sensus. Cap. XXVI.

ERVM porrò motum, mansionemque propterea percipit spiritus, quòd earum ad nos, & ad se se ipsas intuetur distantiam; quæ scilicet vel nobis, vel sibi ipsis propinquiora, remotioraue fieri, moueri, quæ verò æque à nobis, & à se ipsis perpetuò distare intuetur, in eodem perpetuò permanere loco dijudicat. Itaque quæ in angusto, conclusoque loco, & immoto omnino cuiuspiam propinqua sunt, diu mota minimè latent, at non quæ in vasto, apertoque sunt in loco; sed eorum motus diu occultus est. Numerum verò percipit spiritus; quòd res à se ipsis distinctas, separatasque videt. Itaque & figuras, & magnitudinem, & numerum, & motum, mansionemque intuetur spiritus; quòd veluti lucis subiecta facta, & luci vnita, & veluti lucis affectiones quædam, à luce omnino ad spiritum deferuntur. At non propria esse visus obiecta inde patet; quòd nihil, vt talia sunt, visum commouent. Sentiunt & hæc reliqui itidem sensus, at minus etiam, quam visus, propriè. Neque enim eorum obiectis æque, ac luci, vniuntur, vnumque illis sunt. Et magnitudinem quidem contingens, gustansque spiritus percipit; quòd magna, aut parua ipsius portio commouetur, figuram, quòd talis, numerum, quòd non continua, motum quòd non eadem perpetuò, mansionem contra, quòd eadem perpetuò. Sicut idem & odoratus, auditusque magnitudinem, quòd multus ipse, aut valde, numerum, quòd non assidue, motum, quòd non augetur, vel imminuitur, qui in ipso fit motus, mansionem verò, quòd idem, stabilisque, atque vniformis fit.

QVAE LVX, ET CVR SPIRITVM OBLECTAT, QVAEVE MO-
lestia afficit, & cur tenebræ spiritum offendunt; & quæ alia spectantur,
cur aut iucunda, aut molesta sunt. Cap. XXVII.

OBLECTAT autem summopere spiritum lux, & ipsa illum commouens, agitansque, & cognata amplius, similisque: at non integra, purissimaque. Manifestè enim ab vtraque summopere visus offenditur, & penitus etiam corrumpitur; quòd, vt existimandum est, amplius quidem ab illa, quæ scilicet robustioris caloris facies est, at & ab hac etiam humores nimis exagitati, nimisque fusi, & liquidiores omnino facti immistum spiritum nimis exagitant, & magis separant, segregantque; at minus fouent, minoremque suscipiunt lucis copiam; & in quæta, quibus affecta est, colores conspicui non fiant. Quoniam enim nullo prorsus à frigore visus imminui, at ab albedine quauis debilitari tandem quid, & à summa penitus corrumpi videtur; & propterea omnino, quòd nimis ab ea diffunditur, dilataturque (siquidem nigredo, cui omnium consensus visum constringendi facultatem attribuit, oculis appositæ, ne corrumpatur, Xenophontis testimonio, præstat: cuius scilicet militum per nives iter faciendum visus nisi nigrarum rerum obiectu subeuntis albedinis vires representæ foret, nisi scilicet colore immisso, qui visum constringit, ne nimis ab albedine diffunderetur, prouisum foret, penitus corruptus foret) & albedo caloris species, & veluti facies, proindeque nusquam à calore distincta, sed vbique ipse ea sit calor: utique quas adere videtur illa actiones, calori ex attribuenda sunt omnes; itaque & malum, quòd albedo visui infert, à calore id inferri, humores si non omnes, eorum certè quæpiam, vel ipsum etiam spiritum nimis dissuadente. Fundere enim modo, liquareque

quæ attingit, aliud nihil immutare videtur calor. Nec quòd calor rebus alijs albis, & ipsi etiam inexistens nisi nullum sui sensum facit vnquam, propterea verendum est, ne humores, ijsque immistum spiritum fundere queat, dilatareque, & fundat omnino, dilatareque; agros ab eo (vt alibi dictum est) fermentari, molliiri nimirum, fundique, bulasque attolli intuentibus, & à calore bene frigidis indito cibis linguam, spiritumque fundi, dilatarique; sentientibus. Nec tamen & eorum, qui diuturnis in tenebris conclusi, & repente summae expositi albedini, statim visus penitus corrumpitur, propterea cum corrumpi existimandum videtur; quòd subeuntis albedinis calor humores nimis liquarit, nimisque spiritum diffunderit (neque enim intelligere licet, cur ij promptius, quos iam diu nulla attingit albedo, quam quos assidue ea subit, ab eius liquetur calore) sed potius fortè; quòd nouo albedinis conspectu nimis exhyaratus spiritus, tantum ad eam intuemdam confluit, vt mutuo se se compresserit. Itaque & humores substantia præsentia destituti, quæ perpetuò ijs inherens, penitusque eius naturæ immista, & perpetuò eas commouens, summopere eos & fouebat, & oblectabat, immutentur omnino quid, & quid patiantur, proindeque & visus corrumpatur, oportet. Nā si sensoriorum reliquorum, eorum præsertim, quæ multis, diuersisque; è rebus constructa sunt, & organorum etiam, quæ à nobis sunt, quæ præsertim, quòd eorum ope, ac misterio varium, difficileque conficiendum est opus, multis, diuersisque è rebus componenda fuere, si quæ earum non rectè confecta, positaue sit, nequaquam, quòd conficiendum est, confici potest opus; ne, si quauis oculi pars quiduis immutetur, visus corrumpatur ambigere nulli licet: at ijs certè minus, qui oculi constructionem, causamque, cur ita construendus fuerit, paulò diligentius intuiti sunt. At age, vnde digressi sumus, redeamus: & quando integram, purissimamque lucem spiritui molestam esse, grauemque, satis est, vt videtur, declaratum; quæ, qualisque eum oblectat, & reliqua, quæ proposita sunt, exponamus. Quoniam spiritus, vel si à rebus, à quibus ad motum agitur, foueturque, voluptate afficitur; & lux manifestè id agit; at robustissima, purissimaque est, non modò nihil spiritum oblectat, sed molestia, maloque afficit; & propterea (vt visum est) quòd humores, ijsque immistum spiritum nimis exagitat, & liquidiores illos faciens, ne spiritum satis foueant, prohibet: utique ab ea summa afficiatur voluptate oportet, quæ blandè humores, ipsumque ijs immistum commouet spiritum; & quæ, & ipsa eum fouet, & modicum quid humores fundens nihil, quin & ipsi idem agant, prohibent. Tenebræ contra, & tenebris proxima lux tristitiam spiritui, molestiamque inferunt, & in angustum illæ eum agunt. Nam si non proprijs id agunt viribus; at quòd propriæ ipsius speciei aduersæ sunt, & quòd lucis, rerumque aspectum (qui spiritu longè iucundissimus, longèque est necessariissimus, & quo dempto seruari desperat) ei adimit, summopere eum turbant, & veluti examinant; itaque vt se se contrahat, præstant, & (quòd dictum est) veluti ex accidente quodam constringunt. Cætera uerò, quæ non vt colorata oblectant, neque igitur quibuscumque, at certis tantum colorata coloribus, propterea oblectant; quòd ad nostri conseruationem, commodumque, vel voluptatem spectant; quòd omnino quoddam nobis pollicentur bonum, vel etiam quòd diu ipsa seruari posse apparent. Adeo enim grata, adeoque nobis amica est conseruatio; ut quibuscumque inesse appareat entibus, iucunda ea nobis sit. Propterea igitur & animalia, & pulchra omnia oblectant; quòd diuturnam illa omnia conseruationem pollicentur, rectè efformata; singulis nimirum prædita partibus ad proprium obeundum munus aptissimis, & quarum nulla alterius locum occupet, vel opus impediatur; sed quarum singula propria sede contentæ mira ratione sibi ipsis conueniant, & veluti concinnant, & singula reliquarum opus adiuvant, nec proprium inuideant laborem; & propriam singula naturæ naturam, uenustissimis omnes, ijsque singula exornatae sint coloribus, qui partium conseruationem præferant, & robur. Deformia contra, turpiaque

summpere offendunt, quod breui corruptum iri apparent. Qui enim, quæ è partibus, quarum nulla ad proprium obeundum munus constructa sit, & quæ nulla sibi ipsis mensura, rationeque congruat, sed adeo alteram excedat, exuperetque altera, ut non vnus, eiusdemque, sed diuerforum animalium partes videri queant, & quæ omnes è pessimis confectæ succis, deterrimo, eoque omnino donatæ sint colore, qui proximam singularum denuntiet corruptionem, diu conseruari posse sperare liceat? Age porro quæ reliqua sunt, modus nimirum, quo spiritu ex oculis effuso visio Galeno fiat, tum & quæ visionis rationem tractanti Aristoteli posita sunt, explicentur, reijcianturque; vel si satis ille à Peripateticis reiectus videri possit.

VISIO SPIRITV EX OCVLIS EGRESSO, ET AERE, QVI INTER res, quæ spectantur, spiritumque medius est, à spiritu inalterato, sentiendiq. facultate, & spiritus omnino natura donato Galeno fit.

Cap. XXVIII.

CORPVS (inquit Galenus) quod videtur, aut mittens de se aliquid propriam sui nobis dignotionem ostendit; aut si ipsum nihil mittit, expectat aliquam ad se à nobis sensificam venire facultatem. Vtrum horum sit verius, hoc indicabitur modo. Per exiguum pupillæ foramen visio fit. Quod quidem si expectaret portionem aliquam, aut facultatē, aut imaginem, aut qualitatem ex corporibus extrinsecus obiectis ad se accedere; nunquam eius, quod videtur, magnitudinem perciperemus. Verbi causa, vastius alicuius montis tam magnum siquidē spectrum, quantus ipse est mons, in oculos nostros ingredi oporteret: quod penitus est absurdū. Ut omittam interim, quod vel in vno, eodemq. temporis momēto, etiam si innumerabiles sint, qui viderent, ad singulos eadem imagines ferrentur. Cum vero visorius etiā spiritus nequeat fluore suo tantum extendi, ut omnes visui expositas res circumfusus complecteretur (nā quid aliud esset, quā commentitia illa stoicorum gutta, quæ cum toto maiori cōmiscetur?) restat igitur adhuc, ut aer circumfusus tale instrumentum nobis sit, quo tempore videmus, quale est semper neruus in corpore. Siquidem eodem pacto aer nos ambiens à spiritu visui occurrit, quo à solis fulgore affici videtur. Nam & ille supremo aeris termino contacto statim vim suam fulgidam in totum dispergit; & nostra per visorios nervos acies progressa spiritali substantia prædita, cum in aerem incidit, primo appulsu in eum alterationem inducit; quæ longè, latèque, in continuum scilicet nos ambiens corpus sparfa, repenti in totum diffunditur: id quod liquidò etiam in visibilibus inesse conspicimus. Rerum scilicet, quæ sentientem animam non contingunt, nec vires ei, nec spetiem percipi posse existimanti Galeno, nihilque (ut videtur) è rebus, quæ spectantur, simulachra emanare intuito, & cerebri vnus propriam esse sentiendi vim, neruis verò eatenus eam inesse, quatenus à cerebro ea donentur, quatenus scilicet à cerebro immutentur, in eiusque agantur naturam, itaque immutatos non ipsos modo externarum rerum vires, spetiemque percipere, sed cerebro sentiendam eam præbere statuenti, necessariò (ut dictum est) quo rerum imagines spectentur, vel anima ipsa, vel aliquod eius organum ad res spectandas emittendum Galeno fuit, quod eas intuitum earum spetiem animæ communicaret; spiritus nimirum, qui oculis inesse, & qui si non animæ ipsius substantia, at præcipuum eius organum Galeno visus est; & qui longè ad exiliendum aptissimus videri potest. Non tantus porro ille cum videretur, qui & ad valde remotas, vastasque res ferri, easque ambire, completiq. posset (quod reliquum fuit) emittendus quidem ex oculis, at non ad res vsq.; sed modicum quid egresso, & non longè omnino ab oculis factò, vis ei à Galeno inter-

intermedium aerem inalterandi, in propriamq. agendi naturam indenda fuit; quod sentiendi ei donatus contiguarum ipse rerum imagines intueretur omnes, & spiritui, à quo sentiens factus sit, non continuus ei modò, vnitusque, sed vnus omnino ei factus spectandas præberet. Visio itaque eo omnino fiat modo, quo reliqui sensus omnes; eo tantum interiecto discrimine, quod illa ut fiat, non visorius nerui à cerebro inalterandi sunt (qui fortè cerebro persimiles nihil, quod sentiant, amplius immutandi cerebro sunt) sed aer à spiritu ex oculis egresso in propria agendus sit naturam. Patet, inquit, similem quandam affectionem vtrisq. contingere, & neruo, & aeri; qui quidem ex sui ipsarum natura similitudinē quandam iam habent; ad eam scilicet rem vterq., à qua inalterandus est. Subdit, Itaque & ad rem immutantem exquisitè assimilantur.

VISIONEM QVOMODO GALENO PLACET FIERI non posse. Cap. XXIX.

VONTIAM, ut rerum species spectentur, vel species ipsæ oculos subeant, & videnti animæ se se intuendas præbeant, ipsi. vniantur animæ, vel anima ipsa, aut res benè ei proxima, & cuius passiones. cognitionesq. animæ innotescant omnes, ex oculis egrediatur, & ad res, quæ spectandæ sunt, delata eas veluti circūplectatur, vniuersas omnino eas contingat oportet: rectè vniq. Galeno modum, quo rerum imagines, quantæ res sunt, quanteq. spectantur, oculorum pupillam subire queant, & quo rei eiusdem imago ad innumeros simul hoies feratur, & quo insuper longè plurimæ imagines vnum in punctum simul delatæ se se mutuò non confundant; intueri impotenti, & spūm, vel animæ substantiā, vel maximè proprium ipsius organum existimanti, is ad res cōtingendas egredi visus est. Et re. e. itidem spūm ad remotissimos, vastissimosq. montes effundi, eosq. vniuersos circūplecti non posse iudicanti, necessariò (quod reliquum fuit) intermedium aer à spiritu ui inalterandus, & spūs natura donandus, & in spiritum omnino agendus Galeno fuit. At ut nihil modò rationem, qua sensum is fieri statuit, dānem, satis alibi damnatam; reiectamq.; id certè summpere Galenum incūsem, quod difficultates dum vitat, quæ nullo exuperentur negotio, non plures, multoq. subit periores, & à quibus nusquam se se explicet; sed in barathra mercurie libes ille sese dimittit, è quibus euadendi nulla sit spes. Non. f. è rebus, quibus, quantisq. vis. à luce modò conspēctæ sint, earum imagines ne emanent, & ne per aerem nihil à spiritu inalteratum quaq. versus ferantur, & oculorum tunicas, pupillaq. subeant, & spiritui insuper oculis inexistenti, quantè propemodū sunt, appareant, verendam Galeno fuit; vastissimarum rerum (& quas, spiritumq. ex oculis elabentem intermedium qui sit aer à spiritu inalterari Galeno videri non potest, vel penitus ei abditus, vel ab ijs defensis rebus, quas spiritus permeare, exuperareq. minimè queat) simulachra minutissimis in specillis, tum verò & pictorum industria minima quæ sunt, & quæ cōtingua nihil excedunt, vasta, summèque promittentia apparere intuito. Hæc, multoq. amplius summa conditoris nostri cum aliarum in rerum, tum verò in animalū constructione sapiētia benè Galeno conspēcta persuadere hominī poterat, modum ab eo inuentum esse; quo quantæ sunt rerum imagines spiritui oculis inexistenti, vel si tante eos illa non subeant, videri possent: & diligenter Galeno inquisitus, conspēctus dubio procul foret. At vel montibus ipsis oculi potius patefaciendi erant, quā spiritus ad illorum species percipiendas emittendus: multo siquidem grauioribus is emittatur incommodis, quā illi in oculos recipiantur. Qui enim, qui nec corpore quidem obiectus, defensufque spiritus vel languentes ambientis vires substinere potest, sed à paululum ijs exuperantibus exitio datur, ex oculis egressus, nec à ventis vllis dissipetur, nec ab vllis frigoribus, aestibusq. extinguitur? Nec verò à summa id spiritui datum

datum esse tenuitate dixerint Academici; quia scilicet penè incorporeus cum sit, ab huiusmodi naturis penè impatibilis sit. Manifestè enim quò ille tenuior existat, eò dissipetur, corrumpaturque promptius. At non facultas modò spiritui, roburque dandum, quo ab aeris ambientis se viribus tueatur, sed quibus eum vniuersum inalteret, & (quod ne quidem ipsi Soli datum videtur) temporis eum momento in propriam agat naturam. Vinculis certè quibusdam, vbi emittitur, alligandus erit spiritus; quibus ne ad coelestes, cognatas substantias, ad quas assidue tanto tendit studio, euolet, & quibus imaginibus perceptis in oculos retrahatur: neque enim libens ipse eos subeat. Nec verò ea tantum, quæ ex oculorum regione, sed nihil minus, quæ ex obliquo, & quæ à tergo posita sunt, perpetuò, nullaque speculorum opera intueatur; si propterea intueatur, quod aerem circumfusum in propriam agat naturam, isque, quæ contingit, percipitque, spiritui communice. tñ siquidem motu inalterare, sed substantia Galeno videre; vt non eum modo, in quem veluti recta fertur, sed vniuersum æque inalteret. Multò mchercule hæc absurda, atque impossibilia magis Galeno videri debere, quam non montis cuiusuis imaginem, sed montes ipsos pupillæ foramen subire.

COLOREM PROPRIUM VISVS SENSILE ARISTOTELI ESSE;
& non contactu, sed transpicui intermedij opera visum mouere; & proprii id coloris expers esse; & transpauitatem colorum materiam, & colorem transpicui terminati extremum esse. Cap. XXX.

ROPRIUM visus sensile color est, inquit Aristoteles. Mouet autem visum, non tactilium more, contingens ipsum, sed transpicui cuiuspiam intermedij opera, vel aeris scilicet, vel aquæ; quod à colore motum, & ad oculos protensum, quo à colore commotum est motu, eodem oculos, transpicuos & ipsos, visumque commouet. Itaque colores oculis appositi, & contingentes oculos nihil spectantur. Quin & odores itidem, sonique, intimis illi inditi naribus, hiq; in auribus æditi, propterea vel nihil prorsus, vel longè ægerime sentiri Aristoteli videntur; quod & ipsi, vt percipiantur, intermedij aeris opera opus habent. At transpicui motiuus color, nō cuiusuis motiuus est, sed perfecti tantum, actusque existentis; à luce scilicet collustrati. Per se enim imperfectum, & non actu, sed potentia modo transpicuum est: perficitur autē, actusque fit, vbi à luce collustratur: vt lux transpicui perfectio, & veluti color, & propterea quodammodo visibilis etiam videri possit. Colores porro delatura, suscepturaque transpicua, proprii coloris expertia oportere esse visa Aristoteli sunt, materiæ reliquarum omnium more; quæ omnis naturæ, quam suscepturæ sunt, expertes factæ videntur; ne alienas aduenientes ea reiiciat, propriamque materiam subire prohibeat. Et transpauitas colorum materia visa Aristoteli est: siquidem materiam eandem & in densis, & in nō densis corporibus coloris susceptiuam esse oportet. Quoniam igitur aqua, & aer colorem in se ipsis suscipere videntur, quia trāspicua cum sint lucem suscipere videntur, quæ ipsorum veluti color est; transpauitas colorum materia ponenda est. Et alibi, Minime (inquit) propterea, quod aqua, & aer proprium colorem sortita non sunt, neque ab intrinseco proprii coloris causam habent, sed ab extrinseco eam recipiunt, at densa, quæ terminata dicuntur, proprium habent colorem, & ab extrinseco colorantur; diuersa natura coloris susceptiuam in altero iudicanda est. Manifestum igitur (inquit) quod hic, & ibi idem est coloris capax, transpicuum videlicet. Quoniam igitur colorum materia transpauitas illi visa est; & corpora quæuis colorata videntur, eorum præcipue superficies, extremumque; corpora omnia transpauitatis participia Aristoteli visa sunt; & propterea colorem transpicui terminati superficiem, extremumque, & superficiem per se visibiles esse, quia in se ipsis colorem habent.

NON

NON COLOREM, SED LUCEM PROPRIUM ESSE VISVS
sensile. Cap. XXXI

NON colorem, sed lucem proprium visus sensile, & solam per se visibile esse lucem, vsque adeo manifestum est; vt, si à firmissima quapiam ratione impulsus Aristoteles luce ommissa colorem primò visilem ponat, dā nandus tamen videri queat; qui nimirum sensu dimisso rationes sectetur. Siquidem sensus ipse primò illam, & per se visilem, colores si quidem visibiles, at secundo à luce loco, & lucis omnino opera visibiles declarat; solam illam, seorsumque à coloribus, & vel minimam, longissimèque amotam, colores verò per se, & à luce non illustratos nullos intuitus vnquā. Nulla igitur ratione id ponens, sed veluti suo iure assumens Aristoteles, mihi quidem non dammandus modò, sed (vt alibi dictum est) vel præstigijs captus, vel Dei ipsius potentiam amulari velle videtur, aliud rebus ingenium, aliasque indens vires, quam quibus ab illo donatæ videntur. Colorem porro ne secundo quidem loco visilem, sed prorsus sui natura inuisilem, se se scilicet, propriamque speciem effundendi impotentem esse, & propterea videri, quod, quæ sola visibilis est, lux ab eo intingatur, itaque eius speciem secum ad spiritum deferat, diuersi, qui in nubibus, marique spectantur, colores apertissime declarant. Quoniam enim vel omnium consensu, vel sensus ipsius testimonio, vno, eodèque; nubes omnes, & albo omnino donatæ sunt colore; itaque (vt alibi dictum est) in se ipsas illæ spissatæ in aquam, grandinemque, & niuem, in bene scilicet albas coguntur res; & marina itidem aqua alba est omnis: ambigere non licet, quin, si ipsarum spectetur color, albus perpetuò spectetur. Propterea igitur nubes non alba omnes, sed omnibus ab albo ad nigrum vsque, obscurumque coloratæ apparent coloribus; & mare, quod humillimum est, album, paulò profundius factum viride, tum ceruleum, postremo & nigrum spectatur, obscurumque; quod non rerum colores, sed lux spectatur ab ipsis quidem intincta, colorataque, & non solis, sed à materiæ in super, quæ subit, nigredine. Itaque quò profundior ea sit, quò scilicet maiorē eius molem subeat lux, magisque eius nigredini immisceatur, eò amplius cādor obscuratur, ad nigrumque agitur. Quin & in eo dammandus videtur Aristoteles; quod colorum perceptionem non tactilium more contactu, sed motu aeri à colore indito, eoque videnti animæ communicato fieri decernit. Neque enim imaginari licet, qui motus à colore, à maximè nimirum immobili, demortuamque re aeri indi possit; & multò etiam minus, qui oculos is subire, ipsisque in-existentm videntem substantiam commouere queat. Quod si non id agere colorem sed, quæ lux nobis bonata est, facultate, se se scilicet effundendi, multiplicandique, & aerem propria specie afficiendi, itaque & oculos lubeundi, in-existentique spiritui se se indendi potentem intelligat; colorem omnino non à luce ad videntem substantiam deferri, sed proprijs ipsius viribus se se ad illam effundere statuat; itaque id modò lucem præstare, quod aerem ad colorum speciem suscipiendam aptum facit: interrogandus omnino sit Aristoteles, quam nam aeri lucis præsentia conditionē indit, quæ non donatus colorum actionem, speciemque, vel reiicit, vel non admittit, at donatus nullo eam suscipit temporis momento; alia enim ipsa à luce Peripatericis sit oportet. Nam si sola ipsa indita colores spectantur, ipsimet, quod summè pernegant, ponant; lucem nimirum primò visilem, & colores non aeri, sed luci propriam speciem indere, itaque in luce spectari, & si quidem visibiles, secundo certè loco. At vero (quod superest) si tenuiorem à luce aerem, & propterea ad colores suscipiendos aptum fieri dixerint; declarent oportet, qui à minima interdum luce circumfluus aer vniuersus nullo temporis momento tenuior, eaque amota nullo itidem temporis momento crassior fiat. Et non propterea omnino colores in luce spectari, quod ab ea aer tenuior fiat, indè liquido patet; quod quauis in aeris tenuitate, at nulla à luce illustrata, nullus

Cc 3 spectat

speciatur color, & quavis in crassitie statim qui adsunt omnes, simul ac rantula in ipso fit lux. Quin & inde liquidò patet, non colores, sed lucem modò visilem esse, colores nimirum propriam speciem effundendi impotentes, & propterea eā spiritui spectari, quòd lux eam deferat; quoniam quæ transpicuæ non sunt res, quæ scilicet lucem non admittunt, ita oculis admotæ, ut lux nulla ad illas accedere, ab illisq; ad oculos relucere queat, nihil prorsus ipsarum spectantur colores; at earum, quæ luci peruiæ sunt, pulcherrimè. Propterea enim illi nihil spectantur, sed, ut conspicui fiant, paululum ab oculis amouendi; itaq; omninò locandi sunt, ut quæpiam ad eos adueniat lux, & ad oculos ab ijs relucere queat; quòd se se effundendi prorsus impotens est color: at hi optimè conspiciuntur; quòd lux, quæ res, quibus insunt, permeat (quod passim pati videtur) ab ipsarum intingitur coloribus, & eas transuecta oculos subit; itaque spiritui intuendos illos præbet.

AEREM, ET AQUAM NEQVAQVAM COLORIS EXPERTES
esse; nec esse omninò oportere, quòd colores suscipiant, deferantque.

Cap. XXXII.

AEREM, & aquam, transpicuis omninò, per quæ colores spectantur, propterea proprium colorem auferens Aristoteles, quòd si is inexistat, alienis veluti aditū obsepiat, suscipiq; eos, & deferri obset, nimius propriarum positionum, nimius propriæ sapientiæ amator videri potest; qui nimirum rebus ipsis aduersas illas, repugnantesq; intuitus, non illas deferendas, demoliendasque, vel corrigendas saltem, sed res ipsas immutandas, aliaq; specie donandas, DEVM scilicet earum conditorem, veluti in earum constructione errantem, corrigendum statuerit. Neq; enim adeò omnibus manifestum aeris, aquarumq; alborē non illi conspectum fuisse crediderim vnquam, nec credi omninò potest. Passim enim & aquam, & aerem, albos esse enūciat; & spumam, niuemq; propterea albas declarat, quòd multus utriq; inditus sit aer. Et sermonem de coloribus instituens (siue ipse, siue is eius auditor Theophrastus cōmentarium confecerit, qui ipsemet Aristoteles videri queat) prima corpora oīa, & aquam in primis, atq; aerem albo donat colore. Et conspecta omninò Aristoteli aqua (quis enim id neget?) si non lucida, colorata visa sit, necesse est: ut non tam colorem aeri, aquisue inditum negare videri possit, quàm non indendum fuisse docere; quod igitur dictum est, illarum conditorem DEVM errantem corrigere. At non tantū homini audendū, nec id propositum omninò erat; sed res ipsas intueri, & quales visæ sunt, tales eas ponere, tum modum, rationemq; inquirere, qua talibus ijs existentibus, quæ euenire videntur, eueniant. Coloratus itaq; conspectus aer, coloratus omninò Aristoteli ponendus erat: tum ratio, qua coloratus cum sit, colores tamen omnes nullo suscipiat negotio, nihilq; illorum immutet vllòs, inquirenda; nihil verito, quin, quod fieri videret, fieri posset. Et dubio procul paulò diligentius inspecta, cōspecta ea foret. Albus. n. conspectus aer, & albore adeò exili donatus, ut in non spissato illo ægerrimè is conspici possit; utiq; coloribus ille alijs omnibus peruius, nullumq; illorum reiiciendi; aut immutandi potens Aristoteli videri potuit; naturas præsertim alias omnes, & lucem in primis, coloresq; ipsos, qui summè languent, non à contrarijs modò, sed à similibus, & paulò robustioribus nullo negotio, nulloque temporis momento adeò exuperari, obscurarique intuenti, prædicantique, ut visum lateant. Albus nimirum (ut in superioribus declaratum est commentarijs) calor, materia verò nigra cum sit; utrique entium, quæ ex ijs constant, quoduis, vel albo, vel nigro, vel medio quopiam colore coloratum sit, necesse est.

COLO

COLORVM MATERIAM NON TRANSPICVITATEM, TENVI-
tatemque, sed materiam esse omnem, quavis ea dispositione donata sit.

Cap. XXXIII.

QUONIAM igitur in transpicuis, tenuibusque, exilis is quidem, at proprius eorum quibusuis color inesse visus est, veluti & in opacis; & qui per illa ad oculos deferuntur colores, minimè in ipsis, ut in propria materia, nec alio omnino modo, quàm in densis, opacisque ijsdem suscipi visi sunt: nequaquam transpicuitas, tenuitasque magis, quàm opacitas, crassitiesque colorum materia ponenda est, sed æque utraque, vel opacitas etiam magis, vel si minus promptè alienos ea suscipiat. Propterea id enim euenit; quòd robustior propius rei color, non à quouis obscuratur, sed à præpotentibus tantum. Quin & illud inculcandi Peripatetici videri possunt; quòd communem colorum materiam transpicuitatem cum statuunt, vniuersam eam penè incoloratam ponunt. Esto enim communis agentium naturarum materiæ more nullo proprio colore communis colorum materia donanda sit, ne inexistens is alienos reiiciat: at illius itidem more alienis eam semper coloratam esse oportebat; nullamq; eius portionum illis omnibus denudari vnquam. At Peripateticis longè maxima, longèque nobilissima transpicuitatis portio, quid portio? transpicuitas ipsa vniuersa, vniuersa colorum materia perpetuò colore caret, nec colorari etiam potest vnquam, coelestes orbes, sublunarisque, & hic terræ proximus aer, & aquæ insuper elementum. Nam si à luce perfici illorum transpicuitatem dixerint; non colorum amplius, sed lucis subiectum sit transpicuitas. Eo præterea incommodo premi Peripatetici videntur; quòd corporibus quibusuis, quæ colorata videntur, transpicuitatem indant oportet; & (ut visum est) indunt omnibus: quo neq; absurdius quicquam, nec possibile minus poni potest. Siquidem transpicuitas (ut vel ipsum nomen declarat) tenuitas summa est, puraque, & quam lux vniuersam permeat, & in qua vniuersa luceat. Quæ igitur lucem penitus non admittunt, quantumuis eorum superficies à luce illustretur, minimè ea transpicua poni possunt. At neque in corporum superficie tantum color inesse apparet; sed nihilò minus, quàm extremæ, penitiores eorum partes, quibus nullam omninò inesse transpicuitatem existimare licet, colorata videntur: ut ratione nulla transpicui terminati extremum, & superficiem idem (ut Aristoteli placet) color poni possit.

AVDITVM SPIRITV AB EXTERNO AERE COMMOTO FIERI;

& sonos omnino omnes aeris motus esse; horumque perceptionem sonorum esse perceptionem.

Cap. XXXIII.

AERIS & ipse spiritu fieri videtur commoto; at nequaquam ille ab externa vlla re constricto, vel dilatato, nec alterato omninò, aut contacto, sed verè ad motum ab externo aere acto. Continuus videlicet, & longè tenuissimus, longèq; ad motum aptissimus cum sit aer; quavis sui parte impulsus, commotusq; vniuersus is commouetur: veluti aqua quasi pūcto interdum agitata, commotaq; vniuersa agitur. Quin multò etiam aer promptius, multòque maius in spatium, multò aqua tenuior, multòque ad motum promptior. Vel longissimè itaq; amotus à nobis aer, ubi impellitur, dimoueturque, nos ambientem aerem, nostrisq; inclusum auribus impellit, dimoueturque. Is verò in auris intimum, ad pergracilem sanè adactus pelliculam, quæ externo aeri ad cerebrum, spiritumque ingressum occludit, pelliculam, neruumque ad eam

eam delatum feriens, impellensque, neruo inexistente, & per hunc in ventriculis contentum spiritum commouet vniuersum; continuum & ipsum existentē, multoq., quam aer est, tenuiorem, minusque moueri pigrescentem. Commoueri porro se sentiens spiritus, sonos exaudire videtur. Et huiusmodi motuum perceptiones auditum esse, & quo dictum est modo fieri, sonorum omnium exortus, & ipsa amplius aurium manifestat constructio. Soni videlicet, qui fiunt omnes, vel corporibus se se mutuò, violenterque percutientibus fiunt, vel vno saltem celeriter per aerem delato; animalium verò voces aere confertim, violenterque expirato, & veluti dearticulato; aere scilicet commoto soni omnes. Neq. enim aliud pati à corporum concursu, vel ab eorum latione aer videri potest; nisi quòd vel violenter exploditur, vel impellitur; violenter mouetur omnino, eoque mouetur motu, qui circumfluo etiam communicari possit. Neq. igitur, vbi lenè se se corpora feriunt, sonum ædunt vllum: quòd nimirum non is aeri, qui exploditur, datur motus; qui si quidem circumfluo communicari possit, ad aeremq. auribus inclusum deferri, spiritui etiam (quod, vt sonus fiat, fieri omnino oportet) auditorio inexistenti neruo, & per hunc in ventriculis contento datur. At neq. mollia, laxaq. (cuiusmodi lanæ existunt, spongiæq.) quauis in se ipsas ferantur ui, sonum ædunt vllum; quòd nimirum non eijcitur inclusus aer, sed illorum poros subit, cavitatesque: neq. vbi acus acum ferit; quòd perexiguus, qui eijcitur aer, circumfluum nihil commouet. Sonus enim vt fiat, is omnino aeri dandus est motus, qui ad spiritum in ventriculis contentum perueniat. Id vero quacunque fiat ratione, sonus itidem fit. Vel vbi igitur tenuissimi vapores, & modicum quid ab aeris natura dissidentes in densum nullum, neque in se ipsos impacti quicquam, at per aerem modo paulò celerius delati, vt eius cessionem, & quasi fugam præueniant, aerem itaq. impellent, sonum & ipsi quaque ædunt versus. Nam crassiores, spissatque in nubes, vbi in se ipsos violenter feruntur, & mutuò se ipsos feriunt, percutiuntque, tonitru, ingentem nimirum faciunt sonum, at qui tamen nò valdè in longum feratur; quòd se se ferientes nubes magna quidem vi aerem explodunt, at non valdè in longum cum proijciunt. Pilæ verò ferreæ, quæ ignis ui æneis è tormentis excutuntur, non adeo fortè magnum, sed multò certè in longius; quòd in longum ipsæ, & summa delatæ velocitate, in longum, & summa aerem propellunt ui. Et vbi, quæ se se mutuò percutiunt, corpora concava vtraque sunt, vel eorum etiam alterum; inexistensque aer vehementius commotus est, quam vt ad eius extremum adactus motum sistat, sed diu in eo commoueatur: diu ibi remanet sonus, & tandiu omnino, quandiu & motus. Et vbi, qui fit motus, vehemens dum ad aerem peruenit, densæ, leuique, & concavæ inclusum rei (neq. igitur datum motum sistere, nec ulterius progredi potest aer, nec poros vllos, vllasue subire latebras, neq. in latera diffundi, dissiparique, à denso, duroq. retentus, reiectusque, & æquè, vndiq. coercitus) resiliat itaq. indè, & retroflectatur oportet, vnus idemq. remanens, nihilque ab æquabili, & leui diuulsus, seperatusq. re, & motum veluti mutuò datum aeri proximo, à quo illud accepit, restituat, idem reiteratur, resediturq. sonus; quem Echo vocant. Quin & externo interdum nullo commoto, sonus tamen quidam, & quasi sibilus exauditur; quòd nimirum ab alieno spiritu in cerebro ingenito, exitumq. fortè quærente, commoto ibi omnino, agitatoque (neque enim immobilis torpeat) noster itidem commouetur, agiturq. spiritus. Et manu, multoq. amplius cornu auribus appposito sonus itidem sentitur; quòd propria natura mobilis aer, in aure, cornuque inclusus, exituque carens, & exitum fortè, liberumque, & patentem locum quærens, nequaquam arcto contentus, angustoque, validius motum concitat, & aurem ferit.

ANIMA

ANIMALIUM ITIDEM VOCES AERIS MOTVS ESSE; EARVMQ. differentias omnes iuxta diuersam expirati aeris tenuitatem, arteriarumque, per quas expiratur, dispositionem, magnitudinemque, & expirantis animæ voluntatem, viresque fieri. Cap. XXXV.

ANIMALIUM itidem voces aeris & ipsæ motus esse, manifestè apparent. Manifestè. n. qui expiratur aer vbi à lingua, labijsq. veluti effingitur, efformaturque, & figuratur, certa q. vi, & certa emittitur ratione, vox fit. Neq. igitur, quæ aerem nò admittunt, aëlia sonum ædunt vllum; & quæ ædunt ibi modo ædunt, vbi aerè expirant; tandiuq. in omnibus durat sonus, quadiu, qui inspiratus est aer; at eo absumpto, nouus omnino inspirandus est, si sonus ædendus. Et vel eorumdem animalium voces iuxta aerem, quem expirant, & iuxta organorū, arteriæ præsertim magnitudinem, dispositionemq., & spiritus emittentis voluntatem, viresq. variantur, magnæ nimirum, parvæq., & tardæ, celeresq., & lenes, asperæq., & flexibiles fiunt, & veluti rigentes. Arteriæ videlicet, musculusq., qui circa laringem sunt, inexistens spūs, variè arteriam, laringemq. constringens, dilatansq., & varia ui non eundè expellens aerem, sed qui tenuitate, crassitieq. valdè interdum differant, sonos ædit magnitudine, & celeritate summè inter se differentes. Nam & multum, & exiguum aerem, & celeriter vtrūq., & tardè emittere potest. Vbi itaq. varianda, & certa quedam vox emittenda est, meditari videtur spiritus, quo illam ædat modo: quantum videlicet arteria, larinxq. constringenda sit, dilatandaq.; tum qua celeritate emittendus sit aer; illasq. constringendi, dilatandi, & aerem eijciendi rationem, modumq. tandiu immutat, quoad, quam propositum est, edat vocem. At & lenitate itidem, atq. asperitate eiusdè etiā generis animalium voces summè inter se differre videntur: aliæ nimirum vniformes ipsæ esse, æquabilesq., & vno, eodemq. motu vnitum, collectumq. spūm commouere; aliæ sibi ipsis difformes, inequabilesq., & vel eodem varijs spūm mouere motib., eūq. veluti discerpere, dilaniareq. Id verò propterea euenire videtur; quòd arteriarum aliæ leues, æquabilesq.; per quas igitur, qui efflatur aer, nihil à se ipso diuisus, nihilq. à prominente vllò discerptus vnquā, sed vnus, idēq. perpetuò remanens vno, eodēq. vniuersus ipse mouetur motu, & spūm etiam vniuersum vno cōmouet, eodemq. asperæ aliæ, inequabilesq., & tumoribus multis veluti intercisæ, interruptæq.; neque igitur, qui per illas effertur aer, vnus omnino effertur, sed veluti in multos diuisus, separatusq.; & propterea diuersis ipse commotus motibus, iisdemq. spūm commouēs omnibus, illum veluti dilaniat, discerpitq. Horum præterea voces veluti flexibiles videntur; facile nimirum variantur, & è magnis parvæ, & celeres fiunt è tardis: veluti regentes aliæ vnum, eundemq. perpetuò seruantes tonum, in alios transire ineptæ; quod nimirum molles illorum arteriæ, & quas inexistens spiritus nullo negotio dilatat, contrahatq., aerem itaq. quantum vult, & qua vult, expellat ratione; duræ hæ, renitentesque, & quas ægrè vel contrahat, vel dilatet spiritus; è quibus igitur vno tantum modo, rationeq. vna aer effletur, & vnus, idemq. ædatur sonus. Propterea igitur & puellæ, & pueri, & qui frigidas incolunt terras, in vniuersum qui humido sunt corpore, acutam omnes, celeremque, & benè flexibilem, leuemque emittunt vocem; quòd arteriam sortiti sunt angustam, mollemque, qualem facile dimouet spiritus, & æquabilem insuper, leuemque: contra grandiores natu, calido præsertim qui sunt corpore, qui que sub calido degunt celo, in vniuersum quorum corpus arefactum est, tardam omnes, minimèque flexibilem, & asperam emittunt vocem; quòd eorum arteriæ latæ sunt, renitentesque, quales ægrè dimouet spiritus; plurimisque distinctæ sunt tumoribus.

SONO-

SONORVM PERCAEPTIONEM MOTVVM, QVIBVS AB EXTERNO aere spiritus in ventriculis commouetur, perceptionem omnino esse, & ex ijs, quæ dicta sunt, & ex aurium constructione patere. Cap. XXXVI.

QVONIAM igitur soni, qui fiunt, omnes, ipsæq. in primis animalium voces manifeste ab aere commoto fieri, & aeris omnino motus sequi videntur omnes; sonos, quos percipit spiritus, motus eiusdem esse ab externo aere ei dados, dubitare minimè licet. Neq. enim aliud in spiritum in ventriculis contentum externi aeris motus agat, at illud dimoueat modò, eodemq. agitet motu. Et id omnino fieri aurium constructio manifestat. Propterea enim patulae, prominentesq., & veluti in elicem factae sunt; vt aerem ille multum contineant, & vndiq. is coercitus quauis impulsus ui, nihil tamen diffundatur; sed & ipse, & qui ipsi datur motus, vnus seruetur, idemque, nec languescat vnquam, minori assidue aeri datus, & veluti ab aurium amphraetibus, duritiq. assidue robur sumens. Et propterea auris extremum per gracilis pellicula occludit, neruusq. ad eam desertur; vt facile ea impellatur, eaq. impulsæ, & neruus, & neruo inexistens spiritus commoueatur, & ab hoc vniuersus in ventriculis contentus; continuus (vt dictum est) & summè tenuis, summèq. propria natura mobilis. Quin & ossæ appositæ sunt res, in incudis formam altera, altera vero in malleoli, eoq. locatè modo; vt pellicula impulsæ malleolus in incudem adigatur, incudemq. feriat; quò scilicet aerem, spiritumq., qui in ipsius, incundisq. medio est, expellat; is itaq. neruum amplius, & si quæ in ventriculos illabi potest, spiritum etiam ibi contentum feriat. Et hunc omnino omnem, & reliquum etiam quauis in corporis parte existètem, verè à sonis commoueri, ipsis penè intueri licet oculis. Manifeste enim à sonis quibusdam exhilarari, diffundiq. ipsum sentimus, contrahi ab alijs, tristitiaque affici, & lachrymas etiam excuti, ijs nimirum exagitari spiritum moribus, quibus & gaudens exagitur, & mærens; à quibusdam etiam ad quietem agi, sedariq., & componi, exagitari ab alijs, & veluti furens fieri videtur. Adolescentes à Phrigio tibia in furorem actos, & insana peragentes Dorico cantu sedauit Damom: non amplius scilicet in sulso illo commotus est spiritus motu, sed concinno, & venusto. Continere nos ipsos interdum minimè possumus, quin quibusdam perceptis sonis vniuersum corpus commoueamus, agitemusque; eaq. ratione, & motu, quo sonus factus est; eo nimirum, qui ab externo aere spiritui datus est. Ab ipsa itaq. admoniti, edoctiq. homines re, à sonis spiritum maximè exagitari, commoueri que; vbi summè commoueri illum volunt, & vel in furorem, vel in summam agi latitiam, sonis vtuntur omnes.

MODÒ, QVI EXPOSITVS EST, ARISTOTELI ITIDEM SONOS, auditumq. fieri visum esse. Cap. XXXVII.

NON igitur etiam à nobis diuersus sonorum, & auditus naturam Aristoteles ponit. Nam & sonos aeris motus esse enunciat, & auditu aeri cognatum, similemque, & in capite cum collocat; ab ipsa (reor) admonitus, coactusq. re. Manifeste enim aere commoto soni fieri oēs, manifesteq. in capite sentiri videntur. Modum itaque, quo in corporea res, & in corde residens ab aere commoto patitur, similisq. illi fiat, inuenire impotens Aristoteles, necessariò audientem animam aeri cognatam statuit. At obiter, & aliud penè agens, nec modum ulterius, quo sonos percipiat, tradit vllum; veritus (vt existimare licet) ne manifestè rem afferret summè proprijs principijs, proprijsq. positionibus aduersam, repugnantemque. Vt nunquam satis mirari hominem queas; qui cum & odorantem, & audientem animam in capite residere, & aeri cognatas, similesq. ab aere passas, immutatasq. viderit, posueritq., non vniuersam animam sentientem

tientem ibi collocarit, & aeris naturæ similem fecerit; pulcherrimè ratiocinatus, animam sentientem vnā esse, eandemque omnem.

CVR SONI SPIRITVM OBLECTANT; ET CVR NOVI AMPLIVS, & cur diuersi simul æditi, at non valde à se ipsis diffidentes, & cur minores, tardioresque. Cap. XXXVIII.

QVONIAM igitur soni motus sunt ab externo aere in spū facti: propterea, si cum ratione fiant, summopere illi spū oblectant, quò ad motū, ad propriā. s. cum agant operationē; impotentem per se (vt videtur) in oblongis, varieg. difformibus, & angustis vetriculis moueri; & propterea, vt videtur; quòd quæ mobilia sunt oīa, vt moueātur, loco opus habent, in quo moueri possint, nihil à se ipsis diuisa, separataq., nec in se ipsa acta, conspiciatq. vnquam, nihil oīnò à propria dimota natura. Neq. igitur benè ad motū aptus, & summopere motu gaudēs, & seruari motu terris, proximus visus aer, à se ipso moueri videtur. Et propterea (vt superius dictū est) quòd in montium inclusus ille internallis, si moueat, vel à se ipso diuidatur, vel in se ipsum conspissetur. At spūs eo in super impedimento, ne moueatur, retineri videtur; quòd nō à stabilibus, firmisq. rebus, sed à tunicis continetur; quæ, ne concidant, sustinendæ oīnò sint, subleuandæq., & quas spūs per se subleuare impotens videtur; & nisi ab inspirati aeris vi subleuentur, spūm opprimant; vt in de respirationis vsu cōmentario explicatum est: vt non nisi ab externo aere impulsus in illis contentum spūm moueri posse existimandū sit. Merito igitur summa à sonis afficitur spūs voluptate; à quibus nimirum ad propriā agitur operationē: & à nouis amplius (quòd à nouo motu veluti excitatus spūs attentius operatur) at qui à se ipsis nō valde diffideant, quales dissoni dicuntur; quòd propria mobilis natura, quò magis mouetur, dū non propterea non violenter à se ipso segregetur, & veluti discerpatur, eò oblectatur magis. Magis porro mouetur multis simul, quàm vnico commotus motu; vel si non oībus illis vniuersus ipse commoueatur, sed quasi singule eius partes illis singulis. Qui. n. quauis in eius parte motus fiunt, ij (vt alibi expositum est) vniuerso comunicantur. Forè & amplius; quòd aeris more in vtre inclusi, ventriculos vniuersos, quantulusuis ijs inexistat, replens spiritus, à quouis ferè impellatur motu, quæ eius pars extremis illis inexistat, extremusq. contingit tunicas, in eas adigatur, ab eisq. in subsequente reflectatur oportet. Vbi igitur spūs vniuersus, vniuersa. s. eius latitudo simul, eademq. impellitur omnis vi; quæ extremas tunicas contingit eius portio, simul ad eas adacta omnis, omnis itidem simul ab ijs resiliat oportet. Et minimè illa quidem, incorporea, rectaq. delatæ lucis exemplo, in se ipsam resilit, eūdemq. in locum, quem. s. subsequens, & vehementiore delatæ motu occupauit iam, repleuitq. omnem; sed statum, ventorumq. in densum quid impactorum more, vel superius, vel etiam inferius acta quid, at idem omnino per spatium. Neque. n. aliud, in quod vel regrediatur, vel se recipiat, adest. Eodem itaq. illa cum subsequente facta in spatio, & quòd ab earum altera repleri videtur omne; vtraq. comprimatur, & veluti conculce tur necesse est: at multò certè minus, si diuersæ eius partes à diuersa impellantur vi. Quæ enim vehementius impulsæ sunt, citius ex, ab alijsq. seorsum reflexæ, & minore omnino indigentes loco, minus subsequentes comprimant, minusq. ab ijs comprimantur ipsæ: at moderatè illud tamē, certa que ratione. Nam si spiritus pars à multò, quàm reliquæ, vehementiore impellatur motu, violentèq. à reliquis abstrahatur, segregaturque, discerpi, dilaniarique videtur spiritus: id quòd & à dissonis sonis, & à vocis itidem asperitate pati videtur. Neque. n. aliud vel illi, vel hæ, quàm nimia motuum inæquabilitas videri potest. Et modo quidem nullo, nulla. s. à se ipso segregari, sciungiq. spūs vult ratione, sed sibi ipsi perpetuò herere, vnitusq. esse. At paulatim ille lenteq.

lentēq; segregatus, multo minus (vt passim sentire licet) dolet, quin gaudet etiā; diuidi, vel non sensiens, vel non curans; nullo id fieri malo edoctus; at moueri percipiens: id quod, & a consonis sonis, & a leni habet voce. Ad propriam. s. agi operationem, at nequaquam tamen a propria dimoueri natura spiritus vult. Propterea igitur & parui, & tardi soni magis illum, quā magni, celeresque oblectant; quod hi spiritum vniuersum, summaq; in vasa adigunt ui; vt nō adeo is motu (si quidem adeo celeri gaudet) oblectetur, quā concussus doleat. Et vbi languet, minimo, tardissimoque gaudet sono: est vbi & silentio. Quis nimirum motus, sonusque spiritum in vasa adigit, concutitque: at valens vbi est, atque integer, eoque etiam crassior si sit, vel vehementem sustinet collisionem; quæ vel languidissima summē imminutum, summeque tenuem spiritum summa afficit molestia.

QVOMODO SONORVM QVANTITATEM, ET DISTANTIAM
percipiat spiritus. Cap. XXXIX.

ON I porro iuxta primò commoti aeris quantitatem magni, paruique spiritui sentiuntur; non quod maior, minorue illius portio aures subeat; vel quod, qui ab illo aeri auribus incluso inditur motus, non vniuerso ipsi, sed maiori, minoriue ipsius indatur portioni. Quoniā enim quantulus aere commoto, circumfluus aer vniuersus commouetur; vt sonus declarat, qui quantulusuis fiat, in vniuerso sentitur aere: utiq; quantulus aeris portione commota, eadem, & tanta omnino aeris quantitas aures subeat, quantam ipsarum cavitates admittit, & vniuerso omnino, qui in ipsis continetur, externi aeris motus æquē communicetur necesse est. Propterea itaq; illud fieri censendum; quod, veluti, qui aeris puncto cuius datur motus, circumfluus is aeri vniuerso comunicatur, ita & qui vastissimæ illius inditur moli, vniuersus is circumfluus aeris vniuersi cuius comunicatur puncto: quoduis scilicet illius punctum inditur motum, singulis circumfluus aeris comunicat punctis. Itaq; quanta aeris moles commouetur, tantus perpetuò circumfluus aeri inditur motus. Et vel si is, qui è proximo, & qui è longinquo ad nos sonus, aeris scilicet aduenit motus, æquē vterq; langueat tandem; illum tamen è proximo, hunc verò è longinquo aduenire dijudicat spiritus; quod qui aeris portioni cuius inditur motus, circumfluus quidem is aeri comunicatur vniuerso, at non statim certè, nulloq; temporis momento, sed spatio oīno quopiam interiecto. Nec interea tamen nihil ille commouetur. Longè enim tenuissimus, maximèq; sibi ipsi continuus cum sit; utiq; statim, ac illa commota est, & simul omnino circumfluus aer vniuersus commouetur necesse est. Itaq; priusquam illius motus ad nos perueniat, aeri; auribus incluso comunicetur, is qui in intermedio interea factus est aere, illi comunicetur necesse est; benè quidem languens, & qui manifestum sonum non faciat: at quod & ipse illum, pelliculamque, & spiritum etiam commouet omnino quid, & quid omnino impellit, quempiam omnino impulsione, commotionisq; sensum spiritui facit. Itaq; vel si & qui è proximo, & qui è longinquo aduenit motus, æquē vterq; langueat tandem; quoniā illum breuiorem, hunc verò diuturniorem esse percipit spiritus: è proximo illum, hunc è longinquo aduenire dijudicat. Veluti scilicet rerum, quæ spectantur, non speciem modò, magnitudinēque, sed distantiam etiam percipit spiritus, & propterea omnino, quod non ab illis modò, sed ab intermedio itidem aere relucet lux; & non illarum modò, sed huius itidem specie intincta oculos subit; itaq; huius itidem, & prius omnino, quā illarum magnitudinē spiritui intuendam præbet: sic & sonorum non magnitudinem tantum, celeritatemque, sed & distantiam etiam percipit spiritus; quod non is modò motus, qui aeri primò commoto, & qui manifestum sonum facit, sed is itidem, & prius, quā ille, qui (vt dictum est) in intermedio factus est aere, spiritui comunicatur.

BERNARDINI

BERNARDINI TELESII
CONSENTINI
DE RERVM NATVRA I V X T A
P R O P R I A P R I N C I P I A
LIBER OCTAVVS.

SPIRITVM RERVM, QVAS SENTIT, SIMILITVDINEM,
diuersitatēque sentire; & quæ idem agunt, vt vnum, quæ vero diuersa,
vt diuersa sentire. Cap. I.

ES porro omnes propterea percipiens spiritus, quod ipse ab omnibus patitur, commoueturq;, earum itidem similitudinem percipit, & dissimilitudinem. Quæ. s. idem in ipsum agunt, & a quibus idem ipse patitur, vt vnum ea omnia, atq; vt idem percipit, statuitque, at diuersa, quæ diuersa agunt, & a quibus patitur diuersa. Quæ igitur in longè plurimis posita rebus idem agunt, & a quibus idem patitur, vt vnum, idemq; percipit ea omnia; & vnum omnino esse ea omnia statuit: quæ contra diuersa agunt, & a quibus diuersa patitur, vel si enti vni insint, vt diuersa sentit, diuersaq; statuit. Idem itaq; ab ignibus quibusuis passus, eodemq; ab omnibus commotus motu, omnes vt vnum sentit, omnesq; vnum statuit; & niues itidem omnes niuem vnam; eadem ab omnibus passus, eodemq; ab omnibus commotus motu: diuersa vero ab homine vno passus, diuersoq; ab eo commotus motu, vnum ipsum nec sentit, nec statuit, sed è multis compositum rebus. At nec ea modò, quæ tota ipsa penitus sibi ipsis similia vnum, idemq; omnia, & eodem in spiritum agunt modo, vt vnū ea sentit spiritus, vnumq; ea statuit; sed quæ etiam inter se in quibusdam differunt, si in quopiam conueniant, in eo vt vnum illa sentit, & vnum itidem illa statuit: id nimirum, quod idem agit, & a quo idem ipse patitur spiritus, eodemque commouetur motu. Et vbi itaque quouis intuetur homines, vel bene in multis inter se eos differentes; omnes tamen vt vnum hominem sentit, vnumq; esse statuit: in eo scilicet inter se congruentes, conuenientesq;, & idem in eo ab illis passus, quo homines sunt; quatenus. s. iisdem è partibus composita, iisdemque & operandi, & patiendi donati sunt viribus; se se. s. mouendi, sentiendiq; facultate donati sunt; similitudinem nimirum intuetur spiritus, quæ hominibus inest omnibus, ab ijs seorsum, quæ illorum insunt singulis. Sic itidem & equos, leonesque, quin & leones, equosque, & homines, vel magnum quid inter se distantes, at in eo, quo animalia sunt, conuenientes, congruentesq;, vt vnum eos oēs sentit, vnumq; omnes statuit; & quæ omnibus inesse, & omnibus euenire sentit, & comuni ea omnia homini, equo, & leoni attribuit, atq; animalis; & hominis, & equi, leonisq;, & animalis esse ea sentit, statuitque. Quæ similia omnino in multis sentit spiritus ab ijs seorsum, quæ in iisdem diuersa percipit, in vnū ea colligit, connectitq;, & vnum esse ea omnia statuit; & quæ diuersa, vel ente in vno sentit, vt diuersa sentit, diuersaq; statuit; & quæ similibus entibus inesse, aut euenire sentit, communi illorum naturæ attribuit ea omnia. Quæ scilicet hominibus inesse omnibus, & quæ omnibus euenire sentit, ea homini attribuit omnia, omniaq; hominis esse statuit: at non quæ singulis seorsum ab alijs; sed illis modò ea attribuit, quibus inesse sentit, & quorum propria esse videntur.

DE SPIRITU

SPIRITVM QVAE SENTIT, IMAGINARI, MEMORARIQVE,
& reminisci. Cap. II.

At & passionum, quas patitur, motuumque, quibus mouetur, nequaquam simul, ac pati, moueri; cessat, statim eorum obliuiscitur, nihil; eos recollere spiritus potest; sed in summè ipso sentiente, summèq; mobili (vbi praesertim validè à quibusdam commotus est, & saepe, & diu) motum, passionumq. quibus commotus, & quas passus est, habitus quidam, & quaedam cognitio, quæ memoria dicitur, & ipsi penè remanent motus; quibus, vbi vult, moueri potest, & mouetur omnino. Quaecumque igitur sensu percipimus, imaginari ea licet oia; & nauigationis memores, nausea afficimur; & horribile quid imaginantes nihil interdum minus, quàm id conspicientes tremore corripimur. Qualis nimirum saltandi, canendiq., & citharam pulsandi, artesq; omnino quasuis addiscentibus nobis motuum, quibus in illis mouemur, cognitio remanet; talis eorum itidem, quibus à sensibilibus agitatur. Neq; enim vel substantia alia in illis, in his vero alia, vel alia mouetur ratione; sed idem ubiq; spūs, eodemq; commouetur modo. Quin & (quod reminisci dicitur) rerum itidem, quarum cuiuspiam modò partis, & perexigua interdum cognitio seruata est, eas etiam imaginari, & veluti ante oculos ponere potest spiritus; quarum memoria nulla superesse videtur. Motu enim, cuius cognitio seruata est, sapius, diligenterq; recolens, ad reliquos, quibus cum illo moueri solebat, veluti excitur, & quasi manuducitur. Id vero & in externis, quos didicimus, euenire motibus passim intueri licet: quorum scilicet portionis quā rursus interdum cognitione remanente, vbi ea saepe, intentèq; mouemur, reliquarum itidem cognitio emergit; quæ scilicet non penitus euanuerat, sed veluti latebat.

RERVM, QVARVM CONDITIO QVAEPIAM MANIFESTA, RELIQUAE OCCULTAE SUNT, HAS ITIDEM IJS SENTIRE SPIRITUM IN REBUS, QUIBUS ILLA INEST, & QUAE TOTAE PERCEPTAE SUNT; QUOD INTELLIGERE DICITUR. Cap. III.

At non modò res sensu perceptas, motusq., quibus ab ijs commotus est, absentes itidè, cessantesq. recollere, & quoquò sentire pacto, & ab absentibus itidem, quo expositum est modò, pati, commoueri, & vel praesentium, vel absentium illarum, passionūq., & motuum, quas ab illis passus, quibusq. commotus est, similitudinè intueri spiritui datum videtur; sed rerum itidem, quarum conditio quæpiam manifesta, reliquæ occultae sunt, has itidè ijs intueri in rebus, quibus illa inesse conspiciuntur, & quæ totæ præceptæ ei sunt, quod intelligere vulgò dicitur; quodque (vt postea dicemus) existimari, vel potius commemorari dicendum est. Non. f. quæ sentit spiritus, vel vnum sunt omnia, vel vnum etiam singula; sed maxime à seipsis differunt entia; & singulis ijs multa insunt, quæ maxime à se ipsis diuersa sunt; & quæ singula seorsum à reliquis percipi possunt. Ens nimirum quoduis & natura, & dispositione, & specie propria, proprijsq; agendi, operandique, & patiendi facultatibus, aptitudineq. donatum est: proprias videlicet singula actiones, propriasque adunt operationes, & proprias etiam patiuntur passionēs; & horum quoduis per se manifestum esse, & à reliquis seorsum percipi potest; ijs praesertim in entibus, quibus integræ insunt naturæ: quæ igitur propriam ijs dispositionem, propriamq. speciem, & proprias agendi, operandique, facultates indidit. Nā quæ ab imminutis constituta sunt naturis (quod vel propriam eæ dispositionem, vel propriam speciem, vel propriam agendi, operandique, facultates indere non potuerit, vel impuras, obscurasq. indidit) quantumuis vna ipsorum conditio innotuerit, nequaquam reliquæ, quæ illis coire solent, inquirendæ in ijs sunt: quæ. f. vel

nullæ insunt, vel obscurissimæ sunt: sed eo tantum in ente, quod à natura constitutum est materiam penitus exuperante; & quæ igitur enti, quod constituit, propriam dispositionem, propriamq; spetiem, & proprias agendi, operandique, facultates indidit oēs; itaque nusquam eæ à se ipsis separantur, & nusquam latent; sed perpetuò manifestæ sunt, & sibi ipsis coeunt omnes. Quod si non multis in entibus, nec quouis etiam in igne, in eo certe, qui à calore penitus exuperante accensus est, factum apparet: qui scilicet, & tenuis, & lucidus & bene mobilis est; & quæ attingit, emollit, liquefacitque; & quæ penitus vniuersa exuperat, in summam agit tenuitatem, quæ non vniuersa, in fumum, cineresque; dispositione scilicet, qua maxime calor gaudet, & propria caloris specie, & ijs agendi, operandique viribus donatus est, quæ caloris propriae sunt; caloris omnino conditiones, facultatesq; illi insunt oēs, perpetuòq; sibi ipsis in illo omnes coeunt. Quoniam igitur in igne, qui perfectus est, quouis conditiones hæ omnes perpetuò, in entium verò aliorum nullo earum vlla, qualis in igne spectatur, conspicitur, & harum nulla seorsum à reliquis conspiciuntur vnquam; omnes ignis proprias esse intelligit spiritus. Itaque vbi harum quampiam percipit, reliquas ei annectit, vnitq; omnes. Enti nimirum, quod lucidum conspiciuntur, summum ei calorem, & emolliendi, liquefaciendique facultatem attribuit: & si attenuari quid, emolliariq., vel si fumus modò, cinisq. conspiciuntur; ab igne, igneaque natura vtrumq; factum esse indicat; ab illo vno vtrumque fieri perpetuò intuitus, ab alio nullo vnquam. Et si quid in super propria vi moueri conspiciuntur; ab ignea id natura moueri statuit: quod vnus ignis, igneaq; res, alia nulla à se ipsis moueri visæ sunt. Sic & entium reliquorum conditiones omnes, & entia omnino ipsa vniuersa innotescunt, vel vna modò ipsorum conditione manifestata; vbi ens inuentum fuerit, cui inesse ea visa sit; & quod vniuersum, cuius. f. conditiones omnes spiritui perceptæ sunt. Neq; enim ambigere licet, quin ijs illa copulata, coniunctaque sit, quibus perpetuò coisse, & à quibus seorsum conspiciuntur numquā; nec quin huiusmodi omnino in se enti, cuiusmodi vni perpetuò coisse, & à quo seorsum visa est numquam. Itaq; (liceat enim tanti momenti res apertissima vt fiat, vel quæ satis declarata sunt amplius explicare, & repetere quæ dicta sunt) si entis cuiuspiam species innotuerit, natura, viresq; ignotæ sint; vt & ipse innotescant, res omnino inuenienda est, quæ eandem sortita sit spetiem, & quæ penitus innotuerit, cuius. f. non species modò, sed actio, passioque, & operatio percepta sit: ea porro inuenta, entis itidem, cuius species modò percepta est, natura, viresq; inspicere sunt. Eadem. n. sint oportet, quæ entis penitus noti sunt: si quidem quæ vtrique inesse visa est conditio, huiusmodi entibus oibus, alijs verò nullis inesse conspiciuntur vnquam. Et vbi contra actio modò, aut etiam passio, operatione manifesta sit, ipsum verò penitus ignotum sit ens; si quæ illarum habetur, in ente penitus noto conspiciatur, reliquæ omnes, & ens etiam ipsum vniuersum manifestum fiat. Neq; enim aliud sit, quàm cuius quæ habetur actio, passioque, aut operatio perpetuò, alterius verò nullius visa est esse. Et quoniam contrariæ, quæ sunt, naturæ, perpetuò contrarias eæ actiones, contrariasq; adere operationes, & contraria hæ, atq; illæ à contrarijs conspiciuntur ædi naturis; propterea contrarias actiones, operationesque intuitus spiritus, à contrarijs eas naturis ædi, & contrarijs perceptis naturis, contrarias eas actiones, operationesque ædituras noscit. Quoniam verò, & quædam entibus inesse visa sunt omnibus, & nulli quædam; hæc itidem qualia visa sunt, talia sentit: enti nimirum hæc nulli, omnibus illa inesse. Quoniam scilicet enti, cuius summum proprijs boni, propriæque conseruationis appetitum inesse sentit; itaque omnia propria, similiaque, à quibus fouentur, seruanturq; sectari, amplexarique, contraria verò, & à quibus corrumpuntur, auferre, auerfarique: ens omne bonum appetere statuit. Et quoniam quæ percepta sunt, vel alba percepta sunt, vel non alba; quod album simul sit, & non album nullum omnino vnquam, enti prorsus nulli vt

quid sit, & id non sit attribuere potest; sed omnia, aut esse quid, aut non esse id sentit. Quæ demum entibus inesse sentit omnibus, omnibus ea indit; & nulli itidem, quæ nulli: & si quid ponatur, quod ijs, quæ sentit, aduersum sit, contrariumque, & quod simul cum ijs stare non possit, sed si ponatur, ea, quæ sentit, vel quæ ex ijs necessario emanant, & pendent ex ijs, destruantur; id non esse, & esse non posse statuit; nec quæ non sentit, admittere, nec quæ sentit, rejicere, aut potens, aut volens. Ratio omnino omnis, quæ quid ponit, ex eorum id ponit similitudine, quæ sensu percepta sunt; & quæ quid rejicit, propterea id rejicit, quod ijs, quæ sensu percepta sunt, aduersum id est, contrariumque; nec alio modo, aliaue ratione vlla intelligere licet quid, aut ratio vlla confici nobis potest. Siquidem conclusio omnis alicui innitatur, & ab aliquo pendeat, & contineatur in aliquo necesse est; quod admiserit, vel statim admittat spiritus. Huiusmodi sensu perceptum sit, summè est necessarium. Itaque intellectio cuiusvis principium, similitudo est sensu percepta; intellectio verò ipsa (quæ vere intellectio non est, sed (ut inferius dicitur) existimatio, vel potius cōmemoratio quædam) sensus quidam, imperfectus nimirum, & per similitudinem; non. s. à re, quæ intelligitur, quæ nimirum penitus spiritum latet, longè; interdum abest gētium, sed à sensu factus, quæ similibus à rebus fieri percepit spiritus; & cuius cognitio, memoriaque; benè dum ei inheret; eius nimirum recollectio quædam. Itaque huiusmodi intellectio longè est sensu imperfectior. Id verò, & quæ dicta sunt omnia (si quidè amplius declaranda videri possunt, ipso, ut videtur, percepta sensu) inde manifestissima fiunt omnia; quod non alia vlla, at ea modò, quæ sensu percipi apta sunt, & percipi non possunt, seu remota, occultant, aut languidissimis donata viribus, & quæ, quod nihil nos immutant, nullam sui ipsarum sensum nobis faciunt, intelligere querimus; nec alia omnino ratione, quàm eorum (ut dictum est) quæ percepimus, opè, ac similitudine; & quod quæ sensu percipimus, aut percipi possunt, nihil ea vltius ratione intelligere curamus, dignamur; ut quæ scilicet multò, quàm ratione vlla intelligi queant, proximius percepta sint, prestantiusque. Nec verò lunam soli se supponentem, propterea quæ eius aspectum terris adimentem qui intueatur; quæ à solis contactu exuratur, aut eius motum, magnitudinemque, conspiciat, metiri; queat; si cur amplius terris non luceat sol, eiusue naturam, viresque, aut motum, magnitudinemque, ratione intelligere querat; minus is stupidus, minusue sit ridiculus; quàm qui cur non amplius lux conspiciatur, cui densum quid, opacumque, opponi viderit, aut qui ab igne torrefactus eius naturam, viresque inquirat; quæ præ oculis, præque manibus quæ habet, quibus ea moueantur motibus, quantaque sint, ratione intelligendum existimet.

SCIENTIARVM OMNIVM, ET GEOMETRIÆ IPSIVS PRINCIPIA à sensu haberi, vel proxima eorum, quæ sensu percepta sunt, similitudine; & conclusiones omnes ex ijs pendere. Cap. III.

A verò, ut clarius etiam res innotescat, scientiarum principia, tum & earum conclusiones inspiciamus: & num à sensu illa habeantur, vel ea eorum, quæ sensu percepta sunt, similitudine, quæ omnibus aperta sit, manifesta que, & quæ se se ipsa omnibus intuendam offerat, & hæc ex illis iuxta nobis expositum modum pendeant omnes, consideremus. Et quoniam omnium consensu exquisitissima est Geometria; ab ipsa itaque doctrinæ ordinem, & quasi modum sumpsisse videtur Aristoteles: num ipsa hoc pacto opus suum conficiat intueamur. Quoniam igitur magnitudines, & quæ magnitudinibus insunt, acciditque, puncta, lineas, superficies, angulos, figurasque, res omnino tractat valde à communi hominum sensu remotas, & quarum ne nomina quidem omnibus innotuere; & multæ singulorum species sunt: his primum nomina indit;

indit; & quid singulæ sint, solius sensus simplici opera vsa ponit. Neque enim vel circulum, vel triangulum ponens, vel horum species, aliud agit, nisi quod quæ circuli, triangulisque, & illorum singulis inesse sentit, ea illis, illorumque singulis attribuit. Quoniam videlicet circuli omnes altero circini latere super centrum fixo, circumducto altero conficiuntur; & nequaquam proximioribus illis, vel remotioribus sibi ipsis factis quid vnquam, spatium itaque, quod à centro ad circumferentiam est, non æquale modò, quin vnum omnino, idemque videtur omne: propterea, quæ illud conficiunt, lineæ sibi ipsis æquales ponuntur omnes. Tum quoniam quædam conficienda sunt, quæ confici posse sensus ipse demonstrat; & ut confecta supponi nihil impedit; obstat nihil; at fieri posse, & confecta esse peritaci homini probari non potest (veluti à puncto ad punctum lineam ducere; & centro quolibet, etiam spatio itidem quantous circulum describere) hæc fieri posse, & ut facta esse postulat. Et quoniam insuper quædam quantitatibus insunt, quæ non quidem penitus percipit sensus, at quin percepit, senseritque parum deest; & cuius rationem haberi nolit anima; quæ itaque vel audiens, vel cogitans nullo admittit negotio; non secus, ac quæ sentit, percepitque; nihil scilicet ijs repugnantia, nihilque dissidentia, at longè simillima, penè & eadem; & quæ denique esse nihil anima ambigat, si non sensu penitus percepta, at eò minus cuius (ut dictum est) rationem haberi nolit: hæc quoque postulat; & si talia non sunt, nec postulanda sunt; postulat autem, vel demonstrare impotens, vel negligens à sensu penè percepta. Postulat itaque Euclides lineas concursuras, in quas, quæ incidit, recta duos angulos duobus rectis minores eadem ex parte effecerit: quod nimirum futurum, ipsis, si in immensum lineæ protrahantur, intueri licet oculis; demonstrare longè esset laboriosum. Longo itaque sermone à Ptolæmeo factum tradunt. Illud fortè non oportebat; rectos scilicet angulos omnes sibi inuicem æquales esse. Neque enim æque sensui patere, & & facillimè demonstrari posse videtur. Eto enim super lineam ab lineæ cd, & super lineam ef lineæ gh ad æquales vtraque, rectosque incidat angulos; angulus itaque a d c æqualis sit angulo c d b; & e h g æqualis angulo g h f, rectique omnes; tum lineæ ef & gh lineis ab & cd, angulique e h g g h f angulis a d c c d b superponantur: si lineæ gh super lineam cd non cadat, vnaque illi fiat, nec angulus e h g angulo a d c congruat, idemque illi sit; sed lineæ h g seorsum à lineæ cd cadat, veluti lineæ g d; erit utique angulus g d b æqualis angulo g d a: maior itaque angulo a d c; proptereaque, & c d b; pars nimirum toto. Rectè illud Euclides; duas videlicet rectas superficiem non concludere. Neque enim superficies, quæ rectis duabus contineatur, cōspecta est vlla vnquam: at neque contineri posse vllam imaginari licet. At & alia sunt, quæ quantitatibus inesse omnibus, omnibusque; accidere nullus ignorat; nec qui quantitatē cōspexit, ignorare potest vllus: veluti totum sui parte maius esse; & quæ vni, atque eidem æqualia sunt, inter se æqualia esse; vel solo scilicet percepta sensu, vel eorum, quæ sensu percepta sunt, similitudine, quæ neminem latere queat; & quæ nihil quæ sita omnibus se se ipsa ostendat, aperiatque. Hæc itaque quoque ponit; & sensu in singularibus percepta omnibus, vniuersali attribuit magnitudinis naturæ. Quoniam scilicet quæcunque; cōspecta sunt, ea omnia tota ipsa quantis sui parte maiora visa sunt; propterea totum omne sui parte maius esse enuntiat. Quæ præterea vni, atque eidem æqualia sunt, inter se æqualia ponit: magnitudo enim vtrique; par, veluti vtriusque; mensura facta, æquè vtrumque continet. Tum præterea, quod quæ sibi ipsis æquales sunt res, vbi sibi ipsis applicantur, nihil altera alteram excedit, sed quod ad magnitudinem vna, eademque vtraque videtur; & quæ igitur vni, atque eidem æquales sunt, vnæ, atque eedem videntur: sibi etiam ipsis vnæ, eademque videantur necesse est. His positis principijs, quæ (ut visum est) vel à sensu habentur, vel ex ijs, quæ sensus percipit, pendent, nulloque innotescunt labore: ex horum similitudine, & ea quæ

sensui ignota sunt, inquit, & modo, qui dictus est, sentit. Super datam itaq; rectam lineam terminatam triangulum æquilaterum constituere inquirens, edocensque, Linea (inquit) super quem triangulus æquilaterus constituendus est, esto a b; altero eius puto, a, centro, spatio verò a b circulus describatur a c d: tum rursus b centro, spatio verò b a circulus describatur a e e: à puncto ubi se circuli contingunt, quod c est, ducantur ad centra a & b lineæ ea, & cb. Quoniam igitur lineæ a b lineæ b c æqualis est (vtraque enim à centro circuli a c e ad eius circumferentiam) & lineæ itidem a c: nam vtraque à centro b c d ad eius circumferentiam: & lineæ igitur b c, & a c inter se æquales: vni enim atque eidem a b vtraque æqualis. Aequilaterus igitur triangulus super datam rectam lineam a b constitutus est. Demonstratio hæc omnis, vel à sensu, vel ab eorum, quæ sensu percepta sunt, similitudine habetur. Propterea enim lineæ à centro ad circumferentiam æquales; quod circulus (vt dictum est) confici visus est circini lateribus nihil vaquam vel proximioribus sibi ipsis factis quid, vel remotioribus: itaq; spatium, quod à centro ad circumferentiam, circini videlicet laterum distantia vna visa est, atque eadem. Propterea itidem duæ lineæ vni, atque eidem æquales, sibi etiā ipsis æquales; quod veluti mensura eadem commensurate, æquæ ab ea contineri visæ sunt; & quod magnitudo quævis alteri æqualis, vna illi, atque eadem visa est. Sic & quæ sequuntur omnes; eo tantum interiecto discrimine, quod non, vt prima, à solis pendent principijs, sed à præcedentibus itidem. Nec tamen propterea minus certè apparent, aut minus omnino eas admittit spiritus. Quæ enim ijs, quæ sensu percepta sunt, verè similia videntur, non secus, ac illamet admittit.

CONCLVSIONES NATVRALES IN EO MATHEMATICIS
præstare; quod hæc à signo omnes, illæ verò à proprijs causis, proprijsq; manant principijs. Cap. V.

A licet à simili mathematicæ itidem conclusiones, veluti & naturales, conficiantur; in eo certè naturales præstare videntur, quod à proprijs hæc principijs, & à proprijs manant causis, at mathematicæ à signo omnes. Neq; enim, quod extrinsecus angulus duobus intrinsecis æqualis est, propterea tres trianguli anguli duobus rectis æquales sunt: nam extrinsecus dēpto, siue à principio non constituto, duobus nihilominus rectis æquales sunt. Neq; itidem propterea lineæ æquales, quod à centro ad circumferentiam: nam & circulo dēpto, siue à principio non constituto, æquales nihilominus sunt. Itaq; æqualitas, quam extrinsecus angulus duobus intrinsecis sortitus est, linearumq; à centro ad circumferentiam exitus, quod tres trianguli anguli duobus rectis, lineæq; sibi ipsis æquales sint, non causa, sed signum, atque inditium sunt: at quod calor aquas euaporandi, & aquæ à calore in vapores agi aptæ sint, non à signo quopiam habemus, sed à propria caloris, aquarumque natura, iam diu sensu percepta, cognitaque; à simili igitur magis proprio, magisque à propria causa, propriaq; rei natura, & substantia, naturales, quam mathematicæ. Nec verò illæ minus certæ esse debent, quæ verè sunt. Siquidem, & ipsæ ex ijs conficiendæ sunt principijs, quæ sensus perceperit; vel ea eorum, quæ sensus percipit, similitudine, quæ nihil quæsitæ se se offerat, aperiatque; & quæ nihil decipere nos queat.

Cv

CVR DEFATIGATVR, DVM INTELLIGIT, SPIRITVS; ET
cur obliuiscitur; & cur decipitur; & intellectionem, vel si substantiæ
est à Deo in nos immisæ, at spiritus omnino ope, ac ministerio ei illam indi. Cap. VI.

R O P T E R E A igitur defatigatur, dum intelligit, proptereaq; decipitur spiritus; quod similitudinem, motus omnino, quibus cum eo olim ab ente commotus est, à cuius conditione, quam habet, modò commouetur, quarat, inueniatq; necesse est: qui (quod iam diu ijs commotus non est) si non penitus periire, ita certè latent, vt quod eos inueniat (quod maxime spiritui molestum est, laboriosumq;: ita quod fieri manifestè sentimus) se se vniuersus colligat, cōtrahatque, & varijs, laboriosisq; exagitetur motibus oportet. Et quæ intelligit, obliuiscitur spiritus; quod non idem perpetuò durans, & multis assidue commotus, multisq; intentus motibus, quosdam sibi orienti communicare negligat ipse occidens: quibus nimirum, vel non valde, vel non sæpe commotus est; quibusue non valde oblectatur. Et decipi intelligens potest, decipiturq; interdum; quod quæ rebus insunt, nō vnīs omnia insunt; & quæ insunt, non perpetuò, neque omnibus eiusdem generis rebus insunt. Non scilicet nix modò alba, sed alia præterea multa; nec masculi omnes, aut perpetuò barbari, musciue. Itaque decipitur; vbi quod album conspexit, niuem iudicat; & vbi imberbem, non masculum, vel non musicum, non hominem: vbi omnino non ex eorum intelligit similitudine, quæ propria rei penitus percepta sunt; quæ scilicet eius generis indiuiduis omnibus, solisq; insunt, & semper, alijs verò nullis prorsus vnquam. Præterea, & quod entium, quæ apud nos sunt, nullum propemodū verè simile est; sed quod quis ferè, nec dispositione tantum, sed naturis quædam diuersis donata sunt; at adeo latentibus, vix vt percipi possint; proindeq; quæ partium sunt actiones, passionessq; vniuersis interdum attribuantur entibus. Quoniā igitur quæ intelligimus eorū, quæ sensu percepta sunt, similitudine intelligimus omnia; & intelligētes defatigamur, decipimurque, & eorum, quæ intelleximus, obliuiscimur: patet vtiq; vel si (vt alibi dictum est) non spiritus in homine, sed substantia, quæ Dei est opus, intelligit; at spiritus certè opera, ministerioque, & quatenus ei immisæ, eiusque cognitionis veluti particeps facta est, eā intelligere; & (quod sacræ diuinæ litteræ testantur) ne iuxta propriam naturam operetur, terrena ab operatione eam turbare. Neq; enim, ni id fiat, sensus ope indigeat vlla; aut ea modò intelligat, quæ sensu percipi possunt; aut laboraret intelligens; vel eorum, quæ semel intellecta sunt, obliuiscatur vnquam; aut in vllius decipiatur intellectione. Sed nihil, quæ sensu percepta sunt, recolens vnquā, nullaue omnino vsa ratiocinatione, non reliqua modò entia quævis, sed se etiam ipsam, & quæ nullo percipi possunt sensu, diuinas nimirum substantias omnes, & D E V M etiam ipsum, proprium nimirum opificem, propriumque parentem nullo temporis momento, nulloque intueatur labore, & simul fortè omnia; nihil certè in vllius intellectione decipiatur vnquam: ita omnino operetur, conspiciatque omnia, quomodo reliquæ diuinæ substantiæ, & animæ etiam ipsæ, quæ corpore exolutæ ad ipsum euolarunt D E V M; & quomodo corpori reunitæ diuino iam, penitusque impatibili, & eius vnus proprio subiecto factæ operaturam esse, non sacræ modò diuinæ litteræ, sed humanæ etiam rationes alibi à nobis positæ nos admonent, edocentque.

DIVER-

DIVERSAM VIDERI COGNITIONEM, QVOD DIVERSA
con paratur similitudine. Cap. VII.

X corum porro similitudine, quæ sensu percepta sunt, comparata cognitio omnis, non vna, eademque videtur omnis; sed ad eam à seipsa diuersa, ut non omnis animæ vnus videri possit: quod nimirum quæ intelligere quærit spiritus, ijs, quæ sensu percepta sunt, æque similia cum non sint, non æque propinqua, nec æque etiam certa similitudine intelligi possant omnia. Quoniam scilicet similia, quæ singularibus inesse percipit, connectere, coniungereque, vel quæ diuersa sentit, separare, seiungereque, vniuersales nimirum, communesque naturas, atque affectiones intueri nequaquam contentus est spiritus; sed rei insuper non penitus sensu perceptæ, quod ignotum, occultumque est, intelligere, & quoquo intueri vult pacto: res itaque ad eam inter se diuersas, adeo scilicet ijs, quæ sensu percepta sunt, magis, minusue propinquas, non eadem intelligere potest similitudine; sed vniuersalia, communiaque illa, singularibus, quæ vltro se se, statimque intuentia præbent, conspiciuntur, & ipsa; nihiloque minus talia esse credit spiritus, quam singularia ipsa; ex ipsis collecta, contentaque, & conspecta in ipsis. Penè itaque ab ipso illa percepta sensu, non similitudine, aut ratiocinatione omnino vlla, sed natura haberi videntur. Non scilicet, ut totum quoduis sui parte maius esse intelligat spiritus; & quæ vni, atque eidem æqualia sunt, inter se etiam æqualia esse; & nullum omnino dari, quod simul & affirmare liceat, & negare; & circulum omnem vnica linea contineri, ab eiusque centro ad circumferentiam ductas lineas æquales esse; & niuem omnem albam, frigidamque; & lucidum, calidumque; ignem; & hominem bipedem; hæc inquam omnia, aliisque his similia ut intelligat spiritus, nulla ei inquirenda est similitudo. Ipsa enim se se statim offert, aperitque; adeoque propinquam, ut latere non possit; adeoque certam, ut nihilominus vera illa esse iudicet spiritus, quam quæ sensit: ex ijs scilicet confecta, & in ijs (ut dictum est) contenta, perceptaque. Vniuersales itaque naturas, affectionesque satis intelligit spiritus singularia intuens; propinquissima scilicet, apertissimaque, & certissima similitudine, atque vnica. At neque adeo propinqua, apertaque, neque vnica omnino amplius, quod ignotum, occultumque sensui est. Neque enim quod quid sit omnino ignorat, vlli id conferre potest. Multiplici igitur similitudine, vel duplici saltem; & remota interdum, perobscuraque altera id intelligendum est. Quoniam scilicet non vniuersam rem vnquam, & quæ penitus sensui ignota sit, intelligere quærimus; at rei semper, cuius quid sensu perceptum est, id quod ignotum est; vel scilicet ente noto eius naturam, actionemque, aut operationem inquiremus; vel harum aliqua nota, ens ipsum, & reliquas etiam eius conditiones: propterea vbi ipsum innotuit ens, illæ verò ignorantur, motus, quibus simul cum eo, quo noto ab ente modo commouemur, olim commoti sumus, inquiremus; ijsque inuentis, conditiones, à quibus facti ij sunt, enti, quod habemus, attribuiamus omnes. Sic itidem vbi propriæ conditiones omnes, vel earum vna quæpiam innotuit, reliquæ verò, vel ipsum etiam ignoratur ens; motus, quibus cum motu à conditione nota facto, simul olim commoti sumus, inquiremus; ijsque inuentis, ens, quod ignotum dum est, idē illi, ijsdemque conditionibus omnibus donatum esse decernimus, à quo illis commoti fuimus motibus. Et propterea omnino; quod eorundem entium eadem perpetuo conditiones, actionesque esse visæ sunt; & conditiones, actionesque eadem ijsdem inesse, & ab ijsdem adientibus; & quæ entis cuiuspiam propriæ sunt, nequaquam à se ipsis separari, diuidique posse; multis nimirum similitudinibus, & obscuris nonnullis, minimèque simplicibus. Lucidum videlicet, quod conspiciuntur, ignis videtur; quod lux communi ignis naturæ attributa est: at hoc factum, quod ignes singuli lucidi visi

cidi visi sunt. Quod igitur ignotum est, non vna, simplici, & aperta intelligi potest similitudine, sed multis (ut visum est) & perobscuris nonnullis, & veluti duplicibus. Itaque cognitio non vna, eademque videtur omnis; verè vna cum sit, & rerum sensu perceptarum similitudine comparata omnis, & sensus omnino quidem omnis.

RATIONES, QUAE PERIPATETICOS IMPVLERE, VT SENTIENTEM, intelligentemque animam diuersè ponerent substantiæ; & vtramque earum, si quidem substantiæ vnus facerent, at multis donarent facultatibus. Cap. VIII.

QUONIAM verò, non ut nobis, sic itidem & Aristoteli, suisque ab vna, eademque anima, vel si vna, at non vna certè, eademque facultate præsentis rerum actiones sentire, & absentes recolere videtur; & similia quæ in sensibilibus conspecta sunt omnibus, ab ijs seorsum, quæ singulorum propria visa sunt, colligere, atque in vnū agere; vniuersales nimirum naturas constituere, atque intelligere; & quod sensui occultum est, ignotumque, è rerum sensu perceptarum similitudine percipere; & in necessarijs id, verèque existentibus, & in contingentibus rebus, & quæ non perpetuò fiunt; non scilicet, quæ sentit anima, eadem imaginari, intelligere, scire, atque opinari, sed si quidem vna, eademque sentire, atque imaginari, at non eadem facultate, & quæ intelligit, ratiocinaturque, longè à sentiente, atque imaginante diuersa esse, & longè illis præstantior, longèque diuinior substantia, & quæ nequaquam connata illis videri possit, sed de foris accedere Peripateticis videtur: vti que rationes, quæ eos impulere, ut huiusmodi substantiam humanæ animæ adijcerent, & ut substantiæ vni plures facultates, pluresque attribuerent operationes, & multas omnino illam facerent, explicandas, examinandasque esse duximus. Nihil propterea negantes aliam à spiritu è semine educto (cuius, qui in animali sit sensus, visus esse ois) substantiam homini inesse; & verè eam diuinam, & ab ipso infusam Deo; & quæ spiritui præsertim indita, eiusque ope, ac ministerio vsa, & eius præcipuè facta forma, cum eo simul intelligat; & ut quædam, quæ ab illa non informatus, perfectusque, nihil intelligere curret, & intelligere nequeat prorsus, intelligere appetat, intelligatque, præster. Quin positum id nobis est, & ponendū omnino videtur: neque à sacris modò litteris edoctis, sed ab humanis etiam admonitis rationibus inesse eam, & quæ dicta sunt, præstare omnia. At causam, rationesque, quæ, ut sentienti substantia illam adijcerent, Peripateticos impulere, inanes esse omnes, & sentientem omnino animam, ut similitudinem colligat, & ex ijs, quæ sensit, occulta quædam cognoscat, nulla alterius substantiæ ope opus habere asseueramus, & declarari posse existimamus, declarandumque proposuimus. Quoniam (inquiunt) & homines, & animalia longè plurima; quæ sentire, recolere ea, & absentia omnino imaginari possunt; at non infantes, nec muscæ, vermesque, (neque igitur vel hic certum iter positum habere vllum, sed temere huc modò, modò illuc terri videntur; & illi vel semel, atque iterum à flammis combusti manus eis ad mouere minimè cessant) tum præterea, quod in somnis ea, quæ in vigilia percipimus, omnia, & oculis clausis vel colores ipsos percipere, intuerique videmur; & quod absentia vbiuis imaginari licet, at non sentire, quæ non adsunt; & quod vbi præsentia percipimus, perraro decipimur, at absentia imaginantes plerumque: vti que quæ præsentia sentit substantia, diuersa ab ea, quæ absentia recollit, ponenda est; vel diuersa saltem eam percipere facultate. Vna enim si sit, vnaque prædita vi, semper vti que; & in omnibus, eodemque percipiat modo. Et quoniam insuper quas percipere homines res, conferre inter se eas videntur; similiaque, quæ illis omnibus inexistunt, seorsum ab ijs, quæ singulari sunt

sunt propria, colligere, connectereque: ipsas nimirum rerum formas è rebus, atque è materia, cui insunt, eximere, easque exutas, & per se existentes, itaque nihil à se ipsis differentes, sed quàm simillimas, quin easdem omnino sibi ipsis factas (siquidem quæ rebus sub eadem specie contentis, quæ scilicet ab iisdem constitutæ sunt formis, diuersitas inest, à materia ea est omnis, à formis nulla prorsus) vniuersales omnino, immaterialesque rerum formas constituere, intuerique; tum etiã, quod quæ sensui ignota sunt, occultaque, similitudine, & ratiocinatione inquirere, & intelligere videtur homo; operationes scilicet operari, quæ neque sensui, neque ipsi etiam attribui possint imaginationi. Ineptus enim sensus remotas, occultasque, & non in ipsum agentes res percipere, & conferre itidem, quas percepit, & omnino ab alio ad aliud transire; in ijs, quæ percipit, perpetuò fixus, hærensque; Et quæ imaginatur substantia, siquidem ab alijs ad alia transire, veluti & quæ colligit, ratiocinaturque, apta est; at diuersa, quæ tractat, tractat ratione. Hæc enim similitudines præsertim colligens perraro, perque ægrè decipitur; & vbi decipitur, rerum inconstantia, non sui decipitur culpa; eaque modo intelligit, ac de his ratiocinatur, quæ sunt, vel quæ quin sint, nihil prohibet; & semper his, quæ quauis intelligit ratiocinatione, assentit, semperque ab his commouetur. At quæ imaginatur, decipitur plerumque; & quæcumque collibitum est, imaginari potest, & Centimanū gigen, terræque hiatus, & tremenda quæcumque: neque ab his, quæ imaginatur, vel commouetur, vel assentit omnino ijs quicquam. Horribilia igitur imaginantes quæuis nihil commouemur tamen: at ea intelligentes, vel etiam opinantes, nihilò ferè minus, quàm imminetia intuentes. Nec sentiens igitur anima, nec imaginans per se similitudines colligere, ratiocinarique; potens videri potest; quin neque simul iunctæ. Et diuersam omnino à sentiente, atque imaginante colligentem, ratiocinantemque; esse, inde (inquiunt) intelligere licet; quod, vno homine excepto, animalia reliqua ratiocinationis, opinionisque; omnis penitus expertia sunt. Id verò inde (inquiunt) manifestum est; quod omni illa fide, omnique carent confidentia. Nam si vlla illis ratiocinandi, aut opinandi vis inesset, fides vtrique illis aliqua, confidentiaque indi posset. Alia igitur humanæ animæ substantia necessariò adijcienda est; & longè ea, quàm sensus est, atque imaginatio, præstantior, diuiniorque: quæ benè sui natura agilis, multisque mobilis motibus, quæ sensus percepit, conferre, & quæ similia omnibus insunt, ab ijs seorsum, quæ singulorum propria sunt, in vnu agere, formas nimirum materiæ immerfas ea exuere, denudareque omni, & pro singularibus, materialibusque vniuersales eas, immaterialesque facere possit; & quæ harū ope ignotum percipiat; intellectus scilicet: siquidem perceptio illa omnis intellectio dicitur. Quin & is itidem diuidendus, distrahendusque. Peripateticis videtur. Quoniam enim quæ colligit substantia, & quæ vniuersalia constituit, intelligitque sui ipsorum obliuio nulla vti videtur ratiocinatione, sed vnico intuitu, veluti & sensus, percipere; alia omnino à ratiocinante videtur. Tum & ipsa itidè ratiocinans duplex ponenda. Quoniam enim non nisi per similitudinem, atque affinitatem quandam cognitio animæ, veluti & sensibus, aduenit; & quæ intelligit anima summè inter se natura differunt (alia enim necessaria sunt, æternaque, & in quibus igitur error nullus committendus sit; caduca alia, & quæ & esse, & non esse possint; in quibus itaque necessariò errandum animæ interdum sit) non vna, eademque substantia, aut non vna saltem, eadèque; sui parte vtraque intelligere potest. Et ipsam igitur ratiocinantem in scientem, atque opinantem diuidunt; & scientiarum principia animæ verè intelligenti, & constituenda, & intelligenda assignant; earum verò conclusiones, verè, necessarièque quæ sunt, scienti, non necessarias verò, nec semper veras opinanti. Quoniam igitur quæ in homine sit cognitio, & diuersarum esse rerum, diuersoque fieri modo, & omnino diuersa esse ipsa videtur: propterea & scientem (vt visum est) animam, vel in duas Peripatetici secant, vel duabus illam donant potentijs; & intellectum de foris illi adijciunt; &

vel

vel ipsam in plures dilant, vel pluribus onerant facultatibus. At è multis omnino, summèque, à se ipsis dissidentibus substantijs animam componentes nequaquam multarum illam faciunt partium, vel substantiarum, sed vnius omnino substantiæ; deterioribus videlicet præstantioribus assidue, vt materias, subiicientes. Vbi (inquiunt) naturali sentiens accedit, vt propriæ materiæ illi vnitur, iungiturque; & sentienti imaginans, huic verò intellectus potentia, cuius (vt videtur) ratiocinari est; intellectui postremo potentia agens copulatur: neque; vltius progressa est natura. Neque enim forma adest, cui agens, vt materia, subiiciendus sit. Vel multis igitur superaccidentibus substantijs, vna tamen, & substantiæ vnius assidue remanet anima; quod quæ præexistit accidentis substantiæ materia sit; nequaquam tamen propria spoliata. Vna itaque tot substantijs superaccidentibus remanet anima (vnum enim, quod è forma, & materia) at multis prædita facultatibus; tot nimirum, quot inextiterè substantiæ.

QUONIAM QUAE COGNOSCIT HOMO, DIFFERRE EA INTER
se, eorumque dignoscit differentias; propterea vna, eademque substantia
omnia Aristoteli percipiat necesse est. Cap. IX.

NAM, eandemque in homine substantiam, & præsentia, & absentia percipere, quæque percepta sunt conferre inter se, & quæ similia in omnibus visa sunt, colligere, & ab ijs seorsum, quæ singulorum propria sunt, intueri, ignotumque rei, quod est, & in necessarijs id, verèque existentibus rebus, & in ijs, quæ modo sunt, & modo non sunt, intelligere, inde Aristoteli imprimis patere potest; quod diuersa ea esse, & quibus differant homo cognoscit omnia. Vnus (ipse inquit Aristoteles) atque adeo impartibilis sensus sensilia percipiat omnia necesse est. Nam si vel sensus diuersi, vel idem etiam, at diuersi sui partibus illa percipiat; non magis illorum differentias diiudicat, quàm ego, & tu eorum, quæ seorsum, separatimque percipimus. Adeo scilicet, quod diiudicat, vnum esse oportere Aristoteli visum est; vt ne in partes quidem diuidi posse visum sit. Quod nimirum partibile si sit, non vniuersum fortè simul omnia percipiat: sed alia sui parte alia. Id verò si fiat; si scilicet quæ percipiuntur non vni, eidemque percipiantur, innotescantque omnia: nequaquam similia ne sint, an dissimilia, diuersaque diiudicare queat. Nam quod diiudicat (inquit) vnum prorsus sit oportet, & vno insuper. Quoniam igitur quæ cognoscit homo differre ea inter se, & quibus differant, cognoscit omnia; vna omnino, atque impartibilis substantia omnia Aristoteli percipiat necesse est. Proprius itaque canon, longèque is pulcherrimus, firmissimusque prius, quàm tot homini inderet substantias; destruendus Aristoteli erat. Nec verò vnam, eandemque tot adiectis substantijs remanere Peripatetici dixerint; quod assidue, quæ superuenit, præexisteti vnum sit, eius facta forma. Nam præterquam, quod qui in corporea res materia fieri possit, imaginari non licet: oportet autem (vel ipse enim sensus incorporeus, vt visum est, Peripateticis videtur; ipsaque etiam naturalis facultas; & nisi tales sint, numquam illis vel intellectus agens, vel etiã potentia, vt propriæ materiæ, indi queant; nulli prorsus corpori hære, vel eo etiam quauis vti ratione Aristoteli apti) nequaquam eo modo forma vlla enti vlli indi videtur, vt præexistentis formæ, vel substantiæ, vel ulla omnino remaneat facultas: at id modò euenire interdum; imminui nimirum accedentis, exuperantisque formæ vis à contraria repugnante passa, debilitataque. Et ni illud fiat (nisi scilicet præexistens natura penitus corrumpatur) minimè, quod constituitur, ens uerè unum sit; sed è multis compositum, & entia omnino multa; & quorum singula suas proprias habeant vires, propriasque operetur operationes; nullum autem quæ aliarum sunt. Et vbi igitur intellectus sensui, atque imaginationi accedit, corrumpatur sensus, atque imaginatio,

natio, omnisq; eorum facultas, & ea modo intellectus intelligat, quæ sui natura intel-
ligere aptus est, alia nulla oportet. Tum minime omnium Aristoteli liceat, substantiam
vnam multis onerare potentijs. Quoniam enim ne duplex quidem motus corpori vl-
li dandus homini videtur, qui (vt dictum est) vna omnes videri possunt operatio; &
substantiæ vni vnam modo (vt videtur) operationem assignandam esse contendit:
vnam itidem facultatem substantiæ vni attribuat necesse est. Plures enim attribuens,
operationes itidem attribuit multas; & vnam illam multas omnino facit. Quod nisi
dictus Aristotelis cano obstarer; præstaret, reor (quod antiquioribus, postremo & Ga-
leno factum est) tot homini indere animas, quot operationes operari videtur. At vn-
de digressi sumus redeamus; & vel satis omnibus Aristotelis rationibus; quibus è di-
uersis substantijs humanam animam componi contendit, ab ipsomet simul reiectis,
singulæ amplius reiiciantur.

SENTIENTEM SVBSTANTIAM IMAGINANTI EANDEM
esse; & inanes esse Peripateticorum rationes contrarium
astruentes. Cap. XI.

SENTIENTEM substantiam vel in ijs omnibus, in quibus à Peripate-
ticis imaginanti differens videtur, ab ea diuersam ponendâ non esse,
vtriusque passio, operatioq; manifestat. Quoniam enim quæ à seip-
sis differunt substantiæ nequaquam iisdem à rebus easdem patiuntur
passiones, iisdemq; Aristoteli commouentur motibus; sed proprijs
à rebus singulæ proprias patiuntur passiones, proprijsq; commouen-
tur motibus; & ne Peripateticis quidem ipsis aliud videri potest sensus, nisi passionû,
motuumque, quas sentiens substantia patitur, quibusq; externis à rebus commoue-
tur, perceptio; nec imaginatio ipsa aliud, nisi dictarum passionum, dictorumq; motuum
memoria; nec iners ea, sed quæ illos recolat, repetitq; itaq; triste quid, horribileq; ima-
ginantes modo eodem, quo sentientes, intuentesq; commouemur, exorrescimusque,
& contremisemus; & nauigationis memores, veluti nauigantes, nausea afficimur; &
propterea omnino, vel Aristotelis testimonio, quorum desiderio tenemur, diu ea, li-
benterq; imaginamur, quod imaginatio obscurus quidem, languidusque, at sensus
omnino quidam est; obscuriore nimirum, languidioreq; ab absentibus, at eodem om-
nino, quo à presentibus, commouetur anima motu: utiq; imaginantem substantiam
à sentiente diuersam esse existimare non licet. Eoq; etiâ minus; quod languidius co-
mmouetur imaginans. Summe enim rationi congruum est, præsens, agensque vt vis ve-
hementius, quam ipsa eadem absens, nihilq; agens animam immutet. Mirari certè Pe-
ripateticos licet, inde à sentiente diuersam imaginantem astruentes; quod illa anima-
libus omnibus, at non & hæc itidem inest. Quoniam enim præsentium, agentiumque
rerum vires, & proprias omnino passiones percipere vsque adeo facile, promptumq;
est, vt nō animalium modo animis, sed entibus quibusuis tributum id sit; at cessantes
eas recolere, & absentium, nihilque agentium rerum vires percipere, & quibus semel
commota est motibus, iisdem, vbi libet, moueri, non entis, nec verò spiritus cuiusuis,
sed bene modo sentientis, & bene sui natura agilis, mobilisque, & cui præteritos mo-
tus recolere vacet: utique vel si infantibus, muscisque, & vermibus sentiens quidem,
at non & imaginans itidem inesse visa sit; nō propterea ab illa hanc diuersam esse sta-
tuendum fuit. Forte enim eadem & sentit, & imaginatur reliquis in omnibus: at in his
sentit modo; quod non eam propriæ naturæ, propriæue dispositionis mensuram, qua,
vt imaginetur, donatam esse oportet, nacta est; vel ab interno aliquo malo exagitata,
conflicataq; (id quod sentienti itidem, intelligentiq; vsu interdum euenit) imagina-
ri non vacat; vel etiam, quod statim absuitur, & prius, quam sibi ipsi orienti, quas
passa est

passa est passiones; quibusq; commota est motibus, communicet. Et dictis omnino
de causis nec infantes, nec muscæ, nec vermes valde imaginari apparent. Siquidem
in molliſſimo, beneq; calido infantium corpore plurimus quidem assidue fit spiritus,
at statim elabitur vniuersus: & dum remanet, ab assiduo vaporum confluxu exagita-
tur, turbaturque; itaq; perpetuò ferè in ijs inuertendis, exuperandisq; occupatus per-
petuo detinetur sonno. At & is tamen, siquidem iterum manus flammis admouet, nō
& tertio itidem, quartoque, & quinto. Muscis qui inest, longè is (vt existimare licet)
tenuissimus est; & qui nouis (vt dictum est) assidue intentus motibus præsentibus parū
consideret, præteritos, certè nihil recolat vnquam; itaq; nihil certum vnquam secte-
tur, sed temerè huc modo, modo illuc feratur. Nam præteritorum motu memoria,
cognitioq; vt remaneat; & dum ijs mouetur, intentus ijs fit spiritus, & cessantes eos
sæpius recolat oportet. Contra vermibus qui inest, quod parum calidus, & bene cras-
sus est, ita motus exhorret omnes, vt nec præsentibus à rebus libens commouetur,
nec recolat eos vnquam; itaque rei nullius memor nullam certo sectatur motu. Nam
quæ animalibus ratio, quodq; malum vitandi, bonaq; sectandi inest studium, id om-
ne ex ijs, quæ pridem percepta sunt, cognitaque, & quæ spiritui hæſere, inest; quibus
præteritarum rerum memoria nulla facta est, temerè ea huc, illuc ferantur oportet.
At & muscarum tamen, vermiumq; spiritus eò assidue promptè ferri videtur, vbi com-
modus farnari, oblectariq; queat; nec vel sæpius inde reiecto redire eò cessat. Itaq; nō
propterea, quod infantum, muscarumq; & vermium anima sentire quidem, at nō &
imaginari itidem videntur, substantiâ, quæ imaginatur, à sentiente diuersam esse exi-
stimandum est. Minus etiam; quod quæ presentia percipit perarò, perq; agere decipi-
tur, quæ verò absentia imaginatur, perſepè, & perſacile. Non siquidè integra vsque-
quaque, illeſaq; præteritarum passionum, præteritorūq; motuum cognitio ſeruatur;
sed aliæ interdum pro alijs passiones, motusq; apparent: ac non qui à præsentibus in-
duntur rebus. Non ſi. vel præſentis agentis caloris, vel frigoris actio spiritum lateat; &
vbi dilatatur, conſtringi ſe ſentiat. Tum vbi præſens, inq; cum agens ſentire contentus
est spiritus, rei in ipſum agentis actionem, ſperiemque modò percipit; nihil eas ab illa
ſeparans, vel rebus alijs adiſciens: at qui imaginatur id in ſuper. Decipitur itaque, &
quæ ſeorſum ſenſit, ſeorſumq; eſſe voluit, iungens; connectensque; & ſeparans quæ
iuncta ſenſit, & ſe iungi omnino nolunt. Diuerſam porro à ſentiente imaginantē inde
aſtruentes, quod hæc vbi libet, & vel in ſonnis quauis, & oculis clauſis colores etiâ in-
ructur, at illa rebus in ipſam agentibus, vt ſentiat, opus habet, quod quæritur ſumunt.
Quærentes. n. nam quæ præſentia percipit, ab ea, quæ abſentia recolat, diuerſa ſit, in-
de diuerſam declarât; quod quæ præſentia ſentit, ipſis opus habet rebus (preſentes ni-
mirum ſentit) at non quæ abſentia imaginatur. Propterea igitur diuerſam; quod hæc
abſentia, præſentia illa percipiat: at hoc querebatur. Si ſubſtantiam, quæ præſentes rerū
vires percipit, non ipſam; ſed aliam eas recolere, imaginariq; declaratum Peripateti-
ci velint; utiq; ſentientis ignauia quæpiam, & alterius ad eas recolendas aptitudo, &
vis, tum & modus in ſuper, quo earum cognitio ab illa huic communicetur, aperien-
dus omnino ijs eſt. Horum quid non explicantibus, nequaquā non ipſam, quæ à præ-
ſentibus rerum viribus immutatur, ſed aliam eius paſſiones recolere declaratū ſit vn-
quam. Mirari itidem Peripateticos licet, è vocum ſignificationibus idem declarantes.
Siquidem rerum naturam indagantes nō earum nomina temerè interdum poſita; ſed
res ipſas, ipſarumque intueri oportebat ingenium. Tum contrarium omnino eius,
quod voluit, aſtrunt. Diuerſus (inquiunt) ab imaginatione ſenſus ponendus eſt; ſi-
quidem vbi exquiſitiore ſenſu quid perpendimus; nequaquam eius imaginationem
habere dicimur; ſed ſenſum: vbi contra hebetius quid, obſcuriusque ſentimus, id ex
imaginatione quadam nobis ita videri aſſerere ſolemus. Minimè igitur à ſenſu diuerſa
imaginatione, ſed ſenſus omnino, at obſcurus (vt dictum eſt) languidiusque. Nihil
E itaque

itaque à Peripateticis allatum videtur, quod aliam in nobis substantiam præsentiam sentire; aliam absentiam imaginari declarer.

MINIME INTELLECTVM A SENSV DIVERSVM HOMINI IN-

dendum Aristoteli fuisse, qui vniuersale constituat, intelligatque: nam ipsimet Aristoteli, & sensus vniuersale componit, percipitque, & intellectus singulare intelligit. Cap. XI.

MINIME etiam intellectus à sensu diuersus humanæ animæ adijciendus Aristoteles fuit; qui bene sui natura agilis, mobilisq; singularia, quæ sensus percipit, colligat, & in vnum agat; penitus scilicet immaterialis ipse formas materia omni exuat, & puras eas, nudasque intueatur, quales nihil omnino inter se differentes, non singula singulorum amplius, sed omnium vna, eademq; videtur: quod nimirum in ijs, quæ percipit, sensus hærens, & ineptus omnino ab alio ad aliud transire, & quod vnum, idemq; in multis, diuersisq; est, colligere, intueriq;, singulares modò, materiq; conditionibus obuolutas formas percipere possit. Nam & ipsimet Aristoteli, & sensus vniuersale è singularibus colligit, percipitque, & intellectus singularia intelligit. Itaq; modum inquirens, quo vniuersales illæ, immediatæq; propositiones, è quibus demonstrationes conficiuntur, innoscescant, & qui illas cognoscit habitus; qui nimirum vniuersales naturas constituit, intelligitq;, Dubitare (inquit) contingit, num immediatorum principiorum cognitio iam inde à primo ortu insita nobis fuerit, & latuerit nos; aut adultis iam, confirmatisq; accesserit. Nam & inexistere, at latere, absurdum: quoniam nec demonstratio, nec scientia omnino, cognitioq; vlla multò, quam quæ principiorum est, minus exquisita, quæ nobis insit, nos latet. Et non habentibus illa accedere, nobis, qui doctrinam omnem ex præexistenti fieri cognitione posuimus, dicere minimè licet. Nihil enim principijs prius, nihilq; superius Manifestum itaque, quod neq; à principio insitam illam, congenitamq; habere nos, nec ignorantibus postea accedere possibile est. Nisi habitus quidam, potentiaue nobis insit; iuxta quam, nihil ea prius præcognoscentibus, cognoscere liceat. Huiusmodi enim facultati principiorum cognitio attribuenda omnino est. Ea porro animalibus omnibus ingenta videtur. Omnibus enim discernendi, iudicandiq; vis, quam sensum vocant, ineat; at non ex æquo omnibus. Alijs, n. eorum, quæ sensere, imagines satis diu remanent, alijs autem nihil prorsus, aut longe obscurissime. Quibus non remanent, nulla ijs præter præsentium rerum sensum cognitio inesse potest: at quibus remanent, remotas etiam illas intuentur, & quoquo sentiunt pacto; quarum videlicet simulacra in seipsis habent. Alia non hoc tantum; sed quæ in memoria condiderunt, conferunt ea inter se, & similia similibus connectunt, coniunguntq;, & in vnum agunt. E sensu igitur memoria exoritur, & è memoria sapius præsertim facta peritia, atq; experientia. Memoria n. multa numero experientia vna est. Veratrum scilicet hoc bilem trahere sensu primum percipio: deinde, & recordor. Iterum aliud id operari sentio, & iterum memini; & rursus aliud, atq; aliud. E pluribus demum sensationibus, memorijsq; multis factis experientia, peritiaque vna congregatur, qua veratrum bilem trahere scitur. Qua in dies alijs sensationibus, memorijsq; aucta, tandem vniuersale enunciatum in anima reponitur, seruaturque; veratrum omne bilem trahit. Quod igitur dictum est, è sensu memoria, è memoria experientia, ex experientia vniuersalis cognitio exoritur; quæ & artis, & scientiæ principium est. Artis quidem, si circa ea sit, quæ oriuntur, & occidunt; scientiæ verò, si circa ea, quæ vera sunt. Neque igitur iam inde à primo ortu principia sciuius, neque ab alijs illa cognitionibus, habitibusque, quam ipsa sunt, notioribus, sed à sensu, ac memoria congregantur. Ea videlicet, quæ sentit, anima prædita est facultate; ut sensu-

2. Post.
cap. vlt.

vt sensilibus etiam rebus præterlabentibus, earum tamen imagines excipere, & memoriæ reponere, quodque in singularibus simile, communeque, & vniuersale est, intelligere, atque in vnum agere possit. Singulare enim (inquit) sentitur, at sensus vniuersalis est: veluti hominis, non autem Calliæ hominis. Vbi videlicet Socratem quis intuetur, hominem quoq; intuetur. Neq; n. vt idem prorsus & Socratem, & hominem sentit; sed vbi Socratem intuetur, id in Socrate videt, quod in alijs quoq; hominibus simile, communeq; est. Patet itaq; (inquit) quod principia inductione cognosci necesse est. Sensus enim eo modo vniuersale constituit. Quod. scilicet, quæ conspexit, inesse omnibus sensu, albo id attribuit omni. En à re ipsa, & ab ipso ductus, coactusq; Aristoteles sensu, vniuersalis constitutionem, cognitionemq; omnem sensui attribuit; intuitus quidem, nolensq;: cui ab intellectu illud confici summopere placebat, & demonstrandum proposuerat; at ab ipsa (vt dictum est) victus re, quæ adeo sese aperit, ostentatq;, vt non conspici, vel occultari ullo possit pacto. Modum porro inquirens, quo intelligit intellectus, Quoniam (inquit) aliud est aqua, aliud quod aqua esse est, & aqua essentia; aqua enim id est, quod è materia, & forma concretum est, aqua autem essentia id, iuxta quod aqua est; aquæ nimirum natura, formaque; quod enim sunt entia, non iuxta materiam, sed iuxta formam sunt: diuersa hæc, vel diuersis sui partibus, diuersisque facultatibus, vel magis vna, eademque, at diuerso se habente modo percipit intellectus. Ad aqua scilicet essentiam intelligendam solus ipse sufficit intellectus; at non ad eius quod; materiam, & reliqua, quæ aqua insunt, è quibus aqua ratio conficitur. Sed ad hæc percipienda aliqua sensus ope indiget. At eadem tamen parte, eademque omnino facultate, quæ aqua essentiam, aquam etiam vniuersam intelligit. Nisi enim idem omnino intellectus vtramque percipiat; nequaquam aqua essentiam ab aqua diuersam esse intelligat. Vnus itaque, atq; idem intellectus vtramq; intelligit; at diuerso se habens modo. Id quod linea pati videtur; quæ vna, eademque existens, at modò recta, modò curva facta diuerso modo se se habere videtur. Præterea & rationum modos nos edocens, plurimarum singulares esse conclusiones declarat, & nihil illas minus veras, minusq; intellectui admittendas, quam quæ vniuersali sunt. Non scilicet minus aquam hanc, quam aquam ipsam à calore euaporabilem intelligit intellectus; nec minus Socratem rationalem, quam hominem. Et quæ hominibus aguntur, ab intellectu ea omnia intelligi enumerat; & ab intellectu omnino moueri homines id intelligente, appetenteque, cuius gratia mouentur, singulare nimirum. Nec ab eo, qui vniuersalia speculatur, hunc, qui quæ agenda sunt, intelligit, vel substantia, vel re alia vlla, at eò tantum diuersum ponit Aristoteles; quod sola illi speculatio, non alius vllus propositus est finis; huic verò præter speculationem externum aliquid, cuius appetens operatur. Rationis (inquit) opus est, vtrum hoc, an illud agendum sit, considerare, perpendereq;. Minimè igitur (vt dictum est) intellectus à sensu diuersus homini ab Aristotele indedus fuit; qui è singularibus (quæ sola percipit sensus) vniuersales colligat naturas, easq; intelligat. Nam & sensus Aristoteli in primis vniuersale componit, percipitque; & intellectus nihil minus singulare, quam vniuersale intelligit: vt idem vterq; Aristoteli operans, idem alteri alter ponendus omnino sit.

RATIONES, QVIBVS VNIVERSALE A SENSU CONFICI, ET à sensu percipi Peripatetici negant, reijciuntur, & à sensu vtrumque operari declaratur. Cap. XII.

NE vero vniuersale à sensu Aristoteli constitui, percipiue, vel operari omnino hæc posse sensum Peripatetici negent; propterea quod sermo nē ille absolvens, & veluti, quæ dicta erant, corrigens, vniuersalis compositionē, cognitionemq; intellectui attribuerit. Quoniā (inquit) habituum, qui ad intelligentiam

De anima lib.
3.

Es 3 perti-

» pertinent alij semper veri sunt, alij non semper: non semper veri opinio, & ratiocina-
 » tio; semper veri scientia, & intellectus: & principia scientiæ cognosci non possunt; que
 » nimirum ex assumptionibus præcognitis sit, à quibus principia haberi nō possunt; ni-
 » hil. n. ijs prius, nihilq; superius: superest itaq; ut intellectus ea cognoscat. Eoq; etiam
 » amplius, quod principia exquisitius cognosci, quā ea, quæ ex ipsis sunt, oportet. So-
 » lus autē intellectus scientia omni exquisitior est. Nullam ipse afferēs causam, cur, quod
 » visum fuerat, non à sensu ea cognosci possent. At sui illā explicant. Quoniā (inquiunt)
 » id est vniuersale, quod simile, & idē in singularibus inest, & vnum omnino in multis:
 » id ut constitutur, quæ similia in singularibus conspecta sunt, ab ijs seorsum, quæ sin-
 » gulorum propria apparent, in vnum agenda sunt, vniendaq; omnia. Id autem sensus
 » minimè præstare potest. Singularia. n. modò percipere is videtur, inq; ijs, quæ percipit,
 » herere; minime verò, quæ præsertim non simul percipit, conferre, & quæ similia omni-
 » bus insunt, ab ijs, quæ singulorum propria apparent, seiungere, separareq; & in vnum
 » agere, vnireq;. Similitudinem itaq;, quæ singularibus inest, & puram illam, id scilicet,
 » quod vnum in omnibus, & simile in diuersis visum est, seorsum à reliquis, quæ singu-
 » lorum propria sunt, intueri, non sensus, sed substantiæ alterius opus esse existimādum
 » est, intellectus nimirum; qui bene sui natura agilis, & bene mobilis, & conferre quæ
 » sensus percipit, quæque similia sunt in vnum agere, & separare, quæ diuersa sunt, &
 » omnino ab alio ad aliud transire possit. Modus itaq; (inquiunt) quo vniuersale con-
 » stituitur, cognosciturq; indutio quidem est; eiusq; assumptiones sensus ipsi ponūt,
 » qui scilicet singularia percipiunt: at conclusio intellectus est, & ab intellectu confici-
 » tur; quod (ut dictum est) solus is & conferre, & colligere, & separare possit. Quod si-
 » quando (inquiunt) sensus vniuersale Aristoteli percipit, non purum ipsum, sincerū-
 » que, & penitus à singulari seiunctum, quale intellectus intelligit, sed singulari con-
 » fusum, commistumque, & ad singulare vergens, & in singulari omnino, & quod nō
 » verè vniuersale videri possit, percipit. Nimia sanè religione Aristoteli adstricti Peri-
 » patetici; qui & sibi ipsis, & sensui repugnantem illum intuiti venerari tamen nō de-
 » sistunt, & quæ manifestè is propriæ positionis tuendæ gratia protulit, proprijs ea ab-
 » surditatibus, proprijsq; figmentis stabilire nihil verentur. Rationis itaque (inquiunt)
 » quæ vniuersale constituit, assumptiones ipsi ponunt sensus (ipsi enim singularia per-
 » ciipiunt) at eius conclusio intellectus opus est. Homo nimirum Socratem, Calliamq;,
 » & Platonem bipedes visu percipit, & ex ijs, quos visu bipedes percipit, hominem bi-
 » pedem statuit: at non visu, sed intellectu visus ab albo hoc, & illo, & illo dilatari, &
 » à nigris illis constringi se percipit. Decernitur itaque album omne dilatare, & ni-
 » grum omne constringere; sed non à visu, at ab alia homini inexistente substantia,
 » & quæ albi, nigrique actiones minimè ipsa percipit; quod visus conferre, quæ per-
 » cipit, non possit: figmenta nimirum figmentis tegentes. Que enim substantia album
 » omne dilatare, & nigrum constringere vel statuere, vel cognoscere omnino possit,
 » nisi quæ à nigro constricta est ipsa, & ab albo dilatata? aut quæ rationis vllius con-
 » clusionem, quæ in assumptionibus omnino continetur, & quæ necessariò ex assump-
 » tionibus emanat, constituere, aut intelligere queat, nisi quæ assumptiones per-
 » cipit? At & ipsi itidem, qui sensum conferre, & similia connectere posse negant, iidem
 » id illum operari affirmant. Ut enim non id vniuersale, quod intellectus intelligit,
 » sensus itidem percipiat, sed magis singulari confusum, commistumque; at è singula-
 » ribus omnino collectum id ut sit, summè est necessarium. Sensus itaque, quæ per-
 » cipit, conferendi, similiaque colligendi facultate Peripateticis etiam præditus est.
 » Vnum porro, eundemque vniuersalem hominem ubique à nobis percipi, non dupli-
 » cem, & magis alterum singulari confusum, commistumque, quem cum singulari ali-
 » quo sensu percipiamus, puriorem alterum, magisque à singulari seiunctum, quæ nul-
 » lo singulari conspecto intellectu comprehendamus, minimè declarandum videtur.
 » Neque

Neq; enim quispiam (reor) alium vniuersalem hominem, magisq;, aut minus singu-
 » lulari confusum percipit, vbi singularem aliquem intuetur; alium verò, vbi per se il-
 » lum animo concipit: sed vnum ubique, modoq; eodem singulari confusum, vel ab
 » eo separatum. At fortè, vel minus id demonstrantibus Peripateticis, ineptus omnino
 » est sensus, quæ percipit, conferre, similiaq; connectere. Ipsum itaq; per se, ipsiusque
 » naturam, viresque, & num verè ea operari non possit intueamur; ipsius scilicet circa
 » præsentia operationem. Obscurius enim, languidiusque, at eodem omnino modo, ea-
 » demq; ratione, qua circa præsentia operatur, circa absentia itidem eum operari exi-
 » stimandum est. Veluti igitur vbi plures intuetur homines, confert inter se illos; quis
 » enim id neget? & quod omnibus simile, atq; idem cōspectum est, omnibus attribuit;
 » at non quæ singulorum propria apparent; omnes itaq; bipedes ponit, at non omnes
 » vel varos, vel vatios; quod omnes bipedes vidit, at non omnes vel varos, vel vatios:
 » sic absentes illos recolens, vel non simul etiam conspectos, at omnes bipedes recor-
 » datus omnes bipedes statuit; & simpliciter bipedem hominem omnem, quorum ni-
 » mirum nullum non bipedem conspexit; at non omnes vel varos, vel vatios, quod nō
 » omnes vatios conspexit, vel varos. Hoc quin possit sensus, nullum (ut opinor) Peri-
 » pateticorum obstat decretum: quin propriæ eorum positiones hoc ut possit ponunt.
 » Quoniam enim eorum, quæ percepta sunt, & quæ ab ijs passus, vel circa ea operatus
 » est sensus, in ipsomet memoria Peripateticis residet omnibus: utique quæ præsentia
 » percipit, & quæ à præsentibus passus est, & quæ circa præsentia operatus est, & quæ de
 » præsentibus decreuit, obscurius quidem (ut dictū est) languidiusque, at absentia iti-
 » dem percipit, & ab absentibus patitur, & circa absentia operatur, & de absentibus de-
 » cernit. Neq; enim quæ ipse percipit sensus, & quorum cognitio, memoriaq; in ipso re-
 » posita est, non ipsum, sed aliam substantiam absentia ea recolere, & circa ea operari
 » existimare licet; eodem præsertim (ut dictum est) modo ab absentibus affici, immuta-
 » rique animal conspicientibus, quo à præsentibus illis passum est, immutatumque. Sē-
 » sus itaque, qui præsentibus homines omnes bipedes videt, & bipedes decernit, absentes
 » itidem bipedes videt, & bipedes decernit. Satis hæc (reor) sensum, quæ sentit, confer-
 » re, & quæ similia visa sunt connectere, & vniuersale omnino constituere Peripatetici,
 » declarant. At si amplius manifestari id expetant; bruta, quæ ipsis vocantur, id ipsis
 » apertissime manifestant: quæ solo ipsis prædita sensu, & vniuersales naturas omnes,
 » vniuersalesq; quasdam cognitiones paulò fortè, quā homines, habent minus. Neq;
 » enim quin hominem illa, & leonem, & animal etiam, plantamque, & huius ad illud
 » differentiam, & ignem calefacere, aeremque, & aquas cedere dignoscant dubitare li-
 » cet. Singularium. i. quæ percipit sensus, illorumq; speciei, actionisq; memor confert
 » illa inter se; & quæ similia in illis conspecta sunt colligit, inq; vnū agit, & separat, quæ
 » diuersa sunt. Ut superflue omnino alia ab Aristotele humane animæ indita videri pos-
 » sit substantia; propterea indita, ut rerum similitudinem intueatur, colligatque.

NON PROPTEREA INTELLECTVS A SENSV DIVERSVS PO-
 » nendus Aristoteli fuit; quod si singulare intelligit, non propria id vi, sed
 » sensus ope intelligit. Cap. XIII.

INIMM etiam à sensu diuersum poni Aristoteli intellectum potuisse
 » Peripatetici dixerint; quod si singulare intelligere visus est, non pro-
 » pria id vi, nec solus omnino intellectus, sed cum sensu, & aliqua sen-
 » sus ope, vel scilicet sensui coniunctus, vel eo ut organo vsus intelli-
 » gere visus sit. Nam, quod quæritur, sumit. Quæritur enim, vnus ne,
 » idemq; sensui sit intellectus; & num qualis Aristoteli ponitur, intel-
 » lectus homini insit: & inde vnus, atq; idem sensui colligitur, quod singulare, quod

sensus est obiectum, percipit. Diuersum itaq; si ponant, quod non solus intellectus, sed cum sensu illud percipit; iam inesse illum homini, & à sensu diuersum sumit; qui num inest, & à sensu diuersus sit, inquiritur. Prius scilicet intellectum, & à sensu diuersum humanæ animæ inesse demonstrandum Aristoteli erat; & nequaquam ex ijs, quæ percipiuntur, id astruendum: quæ nimirum vni cognita omnia, si non temere, superflueq; alter adijciendus est, vnum homini inesse declarant. Tū modus quo, quæ alterius sunt, percipiat, opereturq; alter, & multò, quàm Peripateticis factum est, apertius explicandus. Non siquidem quī incorporeus, immaterialisq; intellectus materialia intelligat, & à materialibus igitur quoquo modo patiat, & materialia fiat, (nam & intellectum quoquo modo ab ijs, quæ intelligit, pati, ea; in seipso suscipere, & ea omnia fieri Aristoteli placet) satis declaratum videri potest, propterea ea illum intelligere pronuntiantibus; quod sensui, atq; imaginationi iungatur, & vtriusque terminus sit; eo fermè pacto, quo communis, princepsq; sensus, quæ sensus singuli percipiunt, illis mistus, illorumq; existens terminus ea omnia, & sensuum singulorū percipit passiones. Esto enim sensilium omnium communis terminus sit sensus, non (vt nobis visum est) quod vna, eademque animæ substantia sensorijs inexistat omnibus, itaq; vna, eademque sensilium omnium percipiat actiones; sed (vt Aristoteli placet) quod sensoria omnia, singuliq; qui illis inexistunt, sensus ad communem sensum vnū existentem, & seorsum, longèque ab illis positum, vt ad communem ferantur terminum, veluti ad centrum lineæ; is itaque communis omnium terminus, quæ illi percipiunt, & quæ patiuntur, percipiat, patiaturq; & ipse ea omnia: at nequaquam modus ex ijs patet, quo intellectus, quæ sensus sunt, percipiat. Neque enim ea intellectui ad sensum, imaginationemque, quæ communi sensui ad sensus singulos est, cognatio esse Aristoteli videtur. Communis siquidem sensus sensuum singulorum, veluti centrum linearum ad ipsum delatarum, positus Aristoteli terminus, non eiusdem modò illis ponitur naturæ, sed idem omninò illis omnibus: qui igitur quæ illi percipiunt, & quæ illi patiuntur, percipere, pati; & ipse queat, & necessariò etiam percipiat, patiaturque & ipse. At intellectus quàm longissimè à sensus natura Aristoteli dimotus, neque iungi illi, neque illius terminus fieri potest. Non igitur quod sensui iungatur intellectus, & quod sensus terminus fiat, quæ sensus sunt, & singularia percipere posse videtur. At neque quod eo vt organo vtatur. Vt enim incorporeus sit Aristoteli sensus, corporeo certè organo opus habet; & sine eo nihil Aristoteli sentire potest. Et intellectus itaque si sensus ministerio vtatur, corporeo omninò vtatur organo: quod (vt dictum est) minimè Aristoteli placet. Tum neque modum (reor) explicent Peripatetici vnquam; quo incorporea, nullique corpori hærens substantia, vel alterius sit ipsa organum, vel alia simili, aut re omninò vlla, vt organo, vtatur; explicandum omninò. Neque enim adeò res à sensu dimota sola enunciatione contenta videri potest. Alius itaque Peripateticis modus, aliaque indaganda est ratio, qua intellectus singularia intelligat. Et nisi in sensus naturam illum agant, materialemque omninò faciant, numquam (vt mihi quidem videtur) illam inueniant. Non siquidem imaginari licet, quī incorporea, atque immaterialis substantia, & materiæ nulli in hærens formas penitus materiæ immerfas, illarumque insuper sentiat actiones: nisi enim id fiat minimè illarum natura innotescat, & vis. Nequaquam igitur alius à sensu intellectus poni Aristoteli potuisse videtur; quod licet singulare intelligat, non propria ipse id vi, sed sensus ope intelligit.

SVBSTANTIA

SVBSTANTIAM, QVAE SENTIT IN HOMINE, RATIO-
cinari; & animalia reliqua rationationis non prorsus expertia esse. Cap. XIII.

RATIONES, quibus non eandem in homine substantiam singularia percipere, & conferre ea inter se, similiaque, quæ ijs insunt, colligere, inq; vnum agere, vniuersales nimirum natura cōstituere Peripatetici astruunt. Iatis (reor) superius reiectæ sunt: ea modò soluenda, quibus quod rei ignotum est nō ab ea ipsa percipi, intelligique, quæ, quod notum est, sentit contendit; si quidem non & ipsæ reiectæ sunt, confutataq; omnes. Quoniam enim propterea præcipuè ratiocinandi facultas sensui Peripateticis abnegata est; quod non bene is sui natura agilis, mobilisq;, & qui quæ percipit, conferre inter se ea, diiudicareq; queat (quæ ratiocinanti substantiæ operanda omninò sunt) sed in ijs, quæ percipit, perpetuò hære visus ijs est; & liquidò illa omnia sensus operari conspectus est: nequaquam rationationis expertus ponendus est, quod illa operandi impotens sit. At age diligentius res inspiciatur. Forte enim ea modò agilitate donatus sit, quæ similia, quæ in rebus conspecta sunt, conferre inter se, inque vnum colligere, & quæ percipit, imaginari, recolere ea omnia possit: at nequaquam horum similitudine quæ non percipit percipere. Id porro non alia, aut proximior ratione manifestum fieri potest, quàm eorum, quæ inquirimus, tum & medijs, quo ea intelligimus, inspectione. Nam si illa sensus obiecta, & sensui omninò percipienda, hoc verò sensui perceptum esse appareat; quin quæ sentit substantia ratiocinetur dubitare non licet. Quæ igitur inquirimus, & medium, quo ea intelligimus, vel sæpius vtrumq; conspectum iterum ante oculos ponere ne grauemur. Quæ vniuersa sensui occulta, ignotaq; sunt, substantia ea nulla quæ sint, aut qualia, inquirere videtur; quæ nimirum pacto nullo innotescere possunt: at ea modò, quorum quid sensui apertum est, & ignotum quid. Quæ scilicet integra innotescere possunt, si quæ horum nota sunt, in alijs, quæ penitus innotuerūt, quæ scilicet vniuersa sensu percipimus, inuenta sint: quod (vt dictum est) quæ sui natura, & in ente quopiā iuncta sunt, perpetuò iuncta esse volunt. Vbi igitur quid rei cuiuspiam habemus, & quod ignotum est inquirimus, in re penitus nota inquirimus; eoque in hac inuento, quæ ei in re penitus nota annexa sunt, iunctaque annectimus omnia. Hoc porro alia substantia nulla, sed ea tantum operetur, quæ & rem penitus percipit, quæque eius memoriam seruat; & quæ insuper, quod rei nō penitus notæ notum est, sentit, percipitque. Non scilicet quæ iuncta sentit sensus, iuncta ea esse oportere, vel quæ contraria sentit sensus, contraria esse oportere, non sensus ipse, sed alia decernat substantia. Vel rationis itaque penitus expertibus reliquis cōspectis animalibus, quæ in homine sentit, eadem & ratiocinari existimandum foret; absolutiorem quid factam, quàm in illis est, perfectioremque. Eò igitur magis, quod vel Aristoteli ipsi ratiocinari illa, illorumque actiones multæ, & prudentiæ, & sanctitatis etiam, verèque fortitudinis plenæ videntur: alijs, & longè illorum peritissimis non hoc tantum, sed nihilo, fere, quàm homines minus animalia omnia, aut pleraque proprias affectiones, passionesque, & necessitates omnes conferre inter se, consiliaque inire; ea; de animalibus multis recensent, in quibus manifestè ratiocinari, & illa etiam omnia operari videtur. Ratiocinationis (inquit Aristoteles) est, vtrum hoc, an illud agendū sit considerare. Quin igitur animalia omnia, aut pleraq; quadam ratiocinandi, vel existimandi (vt dicemus) cōmemorandi; facultate donata sint ambigi non potest. Eorū enim longè plurima plurimis in actionibus quid agendū sit manifestè cōsiderare, & veluti perpendere, & plerumq; quod præstat seligere, agereque, & eorum opera omnia summa industria, summaque arte confecta esse videntur. Natura inquit duce ea operantur, peraguntque: at rationis omnis, omnisque opinio-

opinionis expertia esse inde manifestum fit; quod nulla fides, confidentia nulla illorum vlli indi potest. Nam si ratiocinandi vis vlla illis inesset, vtrique persuasione aliqua capi, & confidentia omnino aliqua indi illis posset. Rectè sanè, si nihil persuaderi illis potest, neque vlla indi confidentia; si nihil omnino quibusuis hominum factis de propria natura, feritateq; deponunt, rationis prorsus expertia esse existimandum est. Nam quæ ratiocinari possunt, ea sapius præsertim admonita, edoctaque bene sibi ipsis euenturum quid, aut necessariò etiam subeundum, amplectuntur id, aut æquo tandem animo sustinent; & à quibus sibi benefactum vident, benefici etiam sperant, confiduntque; & supplicio affecta vbi parere recusant, iterum peccare abstinere; persuaderi sibi omnino sinunt; itaque & mansuescunt. Quædam igitur ratiocinandi, dignoscendique vis animalibus insit oportet. Nam & blanditijs, beneficijsque alligi, capique videntur; & non modò benefactoribus confidere, sed amare etiam eos, colereque, & pugnas etiam pro eis pugnare, gratiamque habere, & vbi licet referre etiam; & vel quæ summopere appetunt, auersari, aut non agere, poenis ob ea affecta, & vel minis terri; eaque interdum illorum multa discere, quæ non multis hominum discere liceat. Nec verò si ratiocinandi, è præteritis nimirum rerum actionibus earum, similitudine nihil dum agentes vires intelligendi, dignoscendique vis animalibus tributa non sit (quæ eorum longè plurimis manifestè inesse videtur) præteritarum passionum, præteritorumque motuum cognitio, memoriaque indenda ijs erat vlla. Neque enim alium ea in vsum indita videri potest, nisi vt vel nihil à præsentibus contacta, passaque rebus, earum vires dignoscant tamen. Itaque alienas eas, & à quibus oblectantur, nihil amplius ab ijs offensa auersentur, declinentque; similes verò, cognatasque, & à quibus adiuentur, nihil hæsitantia sectentur, amplectenturque; eadem scilicet ab ijsdem, vel à similibus sese passura cognoscentia. Nec ambigere licet, quin in præcipitia quæuis, & densa in quæuis passim irruant, nisi nullum vbi adest densum, cui innitantur, & à quo ne delabantur veluti reijciantur, sese sustinere, & densa permeare non posse dignoscant; & ex ijs omnino, quæ sensu percipere. Minus etiam ea peragant, ob quæ peragenda vel in primis ratiocinandi vis tradita hominibus videtur. Nec victum scilicet, qui non omnibus semper præstò adest, sed eorum multis magna plerumq; industria comparandus est, comparent; nec prole sibi adant, vbi commodè, tutòq; eam adant, & rectè eam educunt, ac instituunt etiam. Nam & id itidem eorum multis faciendum est, & fieri etià videtur; & summa hæc omnia industria, prudentiaque ab animalibus fieri ipse in primis Aristoteles prædicat. Vt nufquam satis hominè mirari queas; qui cū summa ratione animalia vti intuitus sit, prædicetque, nullā illā ijs postea, & à nulla, vt videtur, impulsus necessitate inesse decernat.

**ANIMAM A DEO OPT. MAX. CREATAM, ET SINGVLIS HOMINIBUS INFUSAM, VNIVERSO QUIDEM SINGULORUM CORPORI, AT SPIRITUI PRÆCIPUE, VT PROPRIAM FORMAM INDITAM ESSE: ITAQ; SUBSTANTIAM, QUÆ IN HOMINE RATIOCI-
nantur, non vnā, simplicemq; esse; sed ex anima à Deo creata, & è
spiritu è semine educto compositam esse: & facultatem ignotas
rerum conditiones ex earum similitudine, quæ in ente per-
nitus notò conspectæ sunt, cognoscendi, non ratio-
cinandi, intelligendique, sed existimandi, vel
commemorandi potius appellandam
esse.** Cap. XV.

AUtem si quas sensus non percipit rerum conditiones, ex earum, quæ enti in-
sunt, quod penitus sensui innotuit, similitudine percipit; eam omnino facul-
tatem, quæ humanæ animæ propria videtur, & rationalis dicitur, reliquorū
iidem animalium animam sortitam esse manifestè intuemur: non tamen & ipsam,
veluti

veluti humanum, rationalem esse dicamus vnquam; animalium nimirum spiritum (is enim animalium animæ substantia visus est esse) rationalem & ipsum, veluti humanū, ponamus. Nec propterea modò, quod humanus (quia multò, quàm ferinus purior est, & copiosior, vt existimandum est, & ad motus recolendos multò commodiorem nactus est locum; propterea; qui in ipso fiunt motus nullis à fuliginibus interrumpuntur, confundunturq; vnquam; itaq; integros eos, purosq; recolit spiritus) adeo ferino præstantius ratiocinatur; vt huic ille collatus, ratiocinandi prorsus impotens videri possit: sed multò amplius, quod humanus non solus ipse, sed cum anima simul à Deo creata, & hominum singulis infusa ratiocinatur; quin vnus ei, idemque factus videri potest. Quoniam enim quæ homo sentit, & quæ appetit, operationesque, quas iuxta sensum, appetitumq; operatur, non alia corporis pars, sed vnus modò sentit, appetitque, atq; operatur spiritus; & prauas huius appetitiones, operationesq;, animæ ab ipso creatæ morte Deus punit: vtiq; (vt superius dictum est) nisi priorū operum osorem, in quomudè Deum existimare velimus; necessariò animam ab ipso creatā, & hominum singulis infusam, vniuerso quidem singulorum corpori, vt Sacrosancta Ecclesia docet, at spiritui præcipue, vt propriā formam, inditam esse iudicandum est; facultatemq; ei tributam, quin munus impositum esse, vt (formarum reliquorum ritu, quæ materialium, quas subeūt, viribus reiectis, corruptisq;, & vnum omnino illis factæ, propriarū actionum, operationumq; potentes illas faciunt) anima itidè à Deo creata, & spiritui indita, proprium ei ingenium, propriosq; inderet mores. Itaq; non vltèrius prauas, Deo; inuisas, sed probas, Deo; gratas, & quæ diuinæ animæ propriæ videri possent, operetur operationes. Et propterea omnino; vt quæ nihil spiritus viribus, illecebrisq; cederet, sed prauas illum ad voluptates, prauasq; ad operationes ruentem cohiberet, reprimeretque, & ad probas, Deo; gratas ageret; proprium ea ad opificem, ad cognatasq; vt rediret substantias, æternoque, cum his, longèque beatissimo frueretur auro. Quæ contra propriæ originis, propriæq; dignitatis, & muneris à Deo impositi oblita spiritus viribus succumberet, proindeq; nullis eum voluptatibus, nullisque reijceret ab operationibus, quin veluti ipse assumpto ingenio, iisdem, quibus ille, voluptatibus, iisdemq; oblectaretur operationibus, & quæuis spiritui sectanti obsequeretur; vt in terræ ima deiecta proprii opificis, propriiq; parentis, & cognatarum substantiarum, quibus adeò dissimilis facta est, intuitu orbatā, quibus digna est, perpetuò lueret poenas. Itaq; quoniam quæ in homine ratiocinatur substantia ex anima à Deo infusa, & è spiritu è semine educto (qui sui natura rationalis nō est) è diuina nimirum, immortalisq; altera, & è sensili, mortaliq; altera composita est substantia; & quoniam homo (quod cæteris animalibus denegatum est) nō sensilia modò, mortaliaque, quæ ad præsentem modò sui ipsius pertinent conseruationem, intelligit, appetitq;, sed diuina etiam, immortaliaque, & quæ ad æternam sui ipsius spectant conseruationem intelligit, appetitq; duplex vtiq; homini appetitus, & duplex indendus videtur intellectus, & spiritui quidè præcipue vterque; at ab anima alter à Deo opt. max. creata, à spiritus ipsius natura altera. Siquidem quæ intelligendi uis non hominibus modò, sed animalibus etiam inesse apparet, sentienti substantiæ, & spiritui omnino indita est omnis. Et duplex quidem homini appetendi uis antiquioribus etiam indita est: & altera, eaq; omnino, quæ spiritui attribui potest, sensiles res, & quæ bona apparent, vel si verè bona non sint, præsentēq; modò appetit conseruationem, propterea; sensitiuus appetitus appellatus est; altera diuina, immortaliaq;, & futuram, æternamq; sui ipsius appetit conseruationem, & voluntas nuncupata est. At inculcandi videri possunt, quod nō & intelligendi vim duplicem fecere; sed eam omnem vnā, eādemq; posuere, & confuso nomine intellectum appellarūt. Manifestè enim bene à se ipsa diuersa cum sit (quod nobis factū est) distinguenda omnino erat: & altera vni homini indeuda (quæ scilicet uni ei ab anima à Deo creata indita

dita erat; & qua (vt dictum est) diuina, immortaliaque, & quæ ad æternam sui ipsius conseruationem spectant, intelligit: altera spiritui etiam tribuenda, qua is sensiles modò res, & quæ ad præsentem modò sui ipsius conseruationem pertinent, intelligit; ignotas nimirum rerum conditiones ex earum similitudine, quæ in ente penitus sensu percepto innotuere, percipit: quam non hominum modò, sed multorum etiam animalium spūs fortitus videtur; proptereaq. in ijs non ratiocinandi, intelligendiq. (quomodo, quæ animæ à Deo creatæ, quæ vna verè rationalis est, inest, appellatur) nuncupanda est, sed existimandi, cognoscendique, vel, si placet, commemorandi. Nam occultarum rerum inquisitio, inuentioq., cōmemoratio quædam est. Manifestè enim (vt visum est) quæ ignotum quid inquit substantia, non aliud operatur; sed quæ in ente, quod non vniuersum innotuit, notas habet conditiones, quo in ente penitus ei noto conspecte sunt, commemoratur. Quoniam igitur duplici intelligendi facultate præditus est homo; proindeq. non sensile tantum, apparensq. bonum, sed verum etiam, æternumq. intelligit; & horum alterum cōtrarium interdum apparet alteri; & homo ad vtrumq. appetendum liber est, liberumque arbitrium habere dicitur: si quod verè bonum est eligit, meretur, sin malum demeretur. Id reliquis animalibus euenire non potest. Vnum enim modò bonum cum cognoscant, idq. modò cum appetant, proindeque ad id modò cum ferantur, nec mereri, ne demereri possunt. Itaq. vbi sacræ diuinæ litteræ intellectum animalibus demunt, intellectum ijs demunt, quem anima à Deo creata hominibus indit, non eum, qui verè intellectus non est, sed (vt dictum est) veluti commemoratio quædam, & qui animalibus inesse videtur. At vnde digressi sumus redeamus; & rationes reliquas, quæ humanam animam in multas Aristoteli diuidunt inspiciantur, perpendanturque.

SVBSTANTIAM, QUÆ RATIOCINATUR, NEQVAQVAM A
sentiente diuersam ponendam esse; quod quæ ratiocinatur ab alio ad
aliud transit, quæ verò sentit hæret. Cap. XVI.

NON eandem postremò substantiam in homine sentire, ratiocinariq., præsentia nimirum, agentiaque, & remota, nihilq. agentia percipere ponentes Peripatetici, quod quæ præsentia percipit, hæreat, quæ verò absentia inquit, ab alio ad aliud transeat, nihilominus incusandi videtur, quam si diuersum ponant artificem, qui eandem quidem materiam, eundemq. in vsum, sed diuerso positam situ diuersis organis, & diuerso omninò tractet modo. Nō modus scilicet, quo res cognoscuntur, sed ipsæ intuendæ sunt res. Eadem enim quæ sunt, eidem omninò substantiæ cognoscendæ, percipiendæq. Aristoteli præsertim sunt. Modus, & cognitionis etiam præstantia si diuersa earum positione varietur, minimè à diuersa substantia percipi illas arguit: veluti neq. artificem diuersum, qui materiam eandem, at alio situ locatam, aliaq. distantia, non iisdem organis, nec eadem omninò tractet ratione. Quod si cognoscendi itidem modus intuendus est; non mansio tantum, transitusque, sed in quibus mansio, & quibus à rebus ad quas transitus fit, intuendum insuper, & multò etiā prius, multòq. diligentius; & diuersis ijs conspectis, à diuersa substantia percipi ponendum. Sin eadem visa sint omnes, vel non eodem cognite modo, ab eadem eas substantia percipi, statuendum omninò est: Peripateticis præsertim (vt dictum est) quibus nimirum cognitio omnis similitudine, & cognatione quadam fit; & quibus propterea à diuersis substantijs anima componi videtur, quod diuersas percipit res. Res igitur in quibus hæret, & à quibus, & ad quas transit anima, & quas insuper ratiocinatione inquit, intelligitq., inspiciendæ; & si eadem visa sint omnes, substantiam omninò eandem manere, hætere, & transire, sentire nimirum, ratiocinariq. existimandum est. At

est. At nihil prorsus differre illæ omnes videntur, sed omnes sensiles esse, & sensu comprehensæ esse omnes, vel comprehendi saltem posse. Transitus scilicet qui fit, à re (vt dictum est) fit, cuius quid sensu perceptum est: & non ab ea vniuersa, sed ab ea eius parte, vel conditione, vel actione, quæ sensui innotuit, ad rem penitus sensu perceptam, cui id insit, quod in re, quæ non vniuersa innotuit, notum habemus; vt quæcunque ei in re penitus sensu percepta iuncta esse sensimus, in re itidem, quæ nō vniuersa innotuit, iungamus, annectamusque. Nihil igitur vspiam videre est, quod non sensile, & quod etiam sensu perceptum non sit, nisi id modò, quod inquitur. Quod ipsum, si dum ratiocinatione inquitur, sensui manifestetur, nihil amplius ratiocinatione id intelligere anima laborat; sed magis etiam acquiescit, quam si ratiocinatione innotuisset: quod inquitur nimirum nacta, & præstantiore quodā modo, quam quo inquitur. Non quidem, si à sentiente diuersa sit intelligens superius dicta, aut non à sensu pēdeat, & (vt dictum est) imperfectior ea sit, & per similitudinē; sed anxia adhuc ratiocinatione id intelligere inquirat. Veluti vbi attingere quid expetit anima, minimè eo conspecto acquiescit, sed ardentius etiam interdum attingere studet, nititurq. Vt liquidò pateat, eandem & sentire, & ratiocinari substantiam; intellectio nemq. (vt dictum est) sensu esse posteriorem. Eadem aut existentes diuerso sunt modo; quod eadem quidem res, at modo longè diuerso animæ illas percipienti exposita sunt. Præsentia nimirum hæc, inq. animam ipsam agentes, ipsamq. immutantes animam; quas igitur vt percipiat earum modò excipiendæ illi est, attendendæq. actio; in eis scilicet vel attingendis, vel intuendis hæredum, immorandumque. At quæ remotæ, occultæq. sunt, nihilq. in ipsam agunt, nequaquam vel intuens eas, vel attingens, vel earum excipiens actiones, percipiet eas vnquam. Alia itaq. via, aliaque cognitio earum, & quasi sensus indagandus est ratione. Id nimirum (vt dictum est) quod in re non penitus nota habemus, in re penitus nota inquirendum; vt quæ ei iuncta, vniatque ratiocinatur substantia à sentiente diuersa ponenda est, quod quæ ratiocinatur ab alio ad aliud transeat, hæreat verò quæ sentit, immoreturque; sed eadem omninò, & sentire, & ratiocinari, quod eadem res & sentiuntur, & intelligantur; & vbi sentiuntur, nihil eas intelligere curat anima.

IMAGINANTEM INTELLIGENTI, ET SIBI IPSI INTELLI-
gentem omnem eandem esse: diuersa autem imaginanti, atq. intelligenti, &
intelligenti etiam ipsi euenire; quod res diuerso modo animæ exposi-
tas, & non eundem tractant in vsum. Cap. XVII.

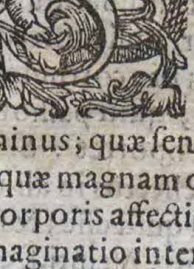

QUONIAM igitur quæ præsentia percipit substantia eadem & absentia illa recolere, & conferre inter se, & quæ similia sunt, colligere, & vbi non vniuersa res innotuit, quod ignotum est, similitudine percipere, quæ sentit nimirum eadem & imaginari, & intelligere, & ratiocinari visa est: vna, eademq. imaginanti intelligenti, ratiocinansq., & intelligenti ratiocinans ponenda omninò sit; si quæ vni, eidemq. idem, sibi ipsis itidem vnum sunt. Non igitur Peripateticorum rationes, quibus intelligentem ab imaginante diuersam ponunt, & quibus intelligentem etiam ipsam dissecant, dilaniantq., reiiciendæ: quæ nimirum cum manifestè vanam astruunt rem, tum satis ex ijs, quæ dicta sunt, quæq. dicuntur, reiectæ videri possunt. At modus tantum, ratioq. explicanda (si quidem & ipsa explicata non est) cur vna, eademque cum imaginetur, colligatque, & ratiocinetur anima, easdemq. vniuersa tractet res, perfacile imaginans decipiatur, & quæ nec sunt, nec esse possunt imaginetur, nihilq. ab ijs commoueat, ac ne assentiat ijs interdum; at quæ ratiocinatur, ægrius decipiat,

tur; nihil omnino, quæ colligit, & vtræq. ijs, quæ intelligit, assentiri omnibus; & à quibusdam commouetur etiam. Quoniam. si. quæ sentit anima, quæ sensit, recollere ea omnia, conferreque inter se, & similia, quæ in illis sunt, colligere; inq. vnum agere, & diuersa separare; & vbi quid non vniuersum conspectum est, quod eius occultum remanet; id quod innouit in re penitus percepta intuens intelligere visa est; quæ sentit nimirum imaginari, & intelligere, & ratiocinari: facile & imaginans, & ratiocinans etiam decipi potest; quod motuum, qui à sensibus in spiritu facti sunt, cognitio ita obscuratur interdum, vt bene præsertim sibi ipsis similes qui sunt, ijsdem prorsus, proindeque & res, à quibus fiunt, eadem videri possint, & videantur interdum. Et imaginans seorsum; quod præteritos motus recolenti iuncti ijs interdum obuij fiunt, quibus seorsum mota est; intelligens verò, quod bene diuersis, & contrarijs interdum entibus, si non verè eodem, at persimiles; & quæ è longinquo præsertim perceptæ eodè videri possunt, insunt conditiones; itaque enti in di possunt, cuius non sunt. Præterea & quod entia apud nos fortè omnia è longè diuersis composita sunt partibus: itaque quæ certarum illorum partium actiones sunt, passionisque, vniuersis attribui possunt. Postremò & quod quæ apud nos fiunt, eueniuntque; nō necessariò fiunt, nec necessariò eueniunt; sed non fieri, & non enenire possunt, & quæ facta sunt, assidue, diuersisq. corrumpuntur modis. Itaque illorum exortum, constitutionemque, & euentum, permanetiamque ex ijs, quæ fieri, euenireque plerumque percepimus, ratiocinantes facile decipi possumus. At colligans perrarò; perque agere decipitur; quod nec obscura, confusaque recollit, neque sensui occultum quod est, similitudine inquirat, obscura interdum, remotaque, & in rebus, quæ non semper eodem eueniunt modo; sed similia in singularibus dudum, manifestèque percepta colligit modò; quæ igitur id tantum ponit, quod sentit, vel quod dudum sensit. Perrarò itidem, perque agere quæ necessariò, & quæ semper eodem modo fiunt, intelligit; vbi similitudine intelligit certa, propinquaque. At quæ uis intelligat, quoniam eorum intelligit similitudine, quæ sensu percepta sunt, non quæcunque vult, & qualia igitur nunquam sensu percipit, & nec sunt, nec esse possunt, sed ea modò, quæ sensu perceptis similia aut sunt; aut esse possunt. Et ijs itaque perpetuò assentit, & commouetur ab ijs interdum; quæ nimirum esse, aut euentura omnino existimet ijs similia, quæ sensu percipit. At quæ imaginatur, quodlibet; sensu modò id perceptum, eiusque cognitio, memoriaque seruata sit: quæ scilicet sensit, omnia recolere, & quasi ante oculos ponere, intuerique; & quæ insuper seorsum percipit, & iuncta esse nolunt, iungere, & separare quæ iuncta sensit, & iuncta esse volunt. Quoniam enim quæ percipit, ea omnia in se ipsa habet, & vbi libet, quouelibet modo, vel simul scilicet omnia, vel seorsum singula, recollere potest: quæ etiam diuersa, separataque percipit, nihil minus, quàm similia, agglutinare ea, connectereque, & è multis, diuersisq. vnum componere potest; & quod ente in quo uis percipit, id ei demere, alijsue apponere; quæ demum percipit omnia, vt libet, commiscere, confundereque, atque vnire, & separare, diuidereque. Et Centimanos igitur, & semicapras, monoculosque viros, atque alatos serpentes effingere potest: at nequaquam & assentiri ijs, multoque etiam minus ab ijs commoueri ab ipsamet effictis; & quæ nullis, quæ sensit, similia, neque esse euentura, neque esse etiam posse videantur. Propterea igitur vna existens, eademque anima, & easdem omnino percipiens res diuersa in earum perceptione efficitur, diuersaque ipsi eueniunt; quod non modo eodem expositas eas, neque eundem in vsum tractat. Nam & præsentis, inq. ipsam agentes, & remotas, nihilque agentes, & perceptas tamen, interdum etiam & ignotas, & in propria interdum eas natura intueri cõtenta est: interdum etiam & ab ea illas amouere. Et quod rerum ipsarum inconstans, instabilisque, & diuersa est natura.

SVI OBLITVM ARISTOTELEM IMAGINATIONEM HOMINI

indiram statuere, vt intellectu, vel passionibus, vel morbis, vel somno oppresso illa hominem regeret: ab vnaq; omnino substantia perpetuo homines gubernari.

Si certè oblitus Aristoteles, imaginationem propterea hominibus inditam statuit; vt, intellectū vel passionibus, vel somno oppresso, illa homines gubernet. Penitus. n. incorporeus, nulliq; corpori herens, ac ne corporeo quidem organo vllo vtens Aristoteli intellectus, minimè aut sensus affectionibus, passionibusq; (sensus enim, non intellectus affectiones, passioneq; sunt omnes) aut corporis morbis, aut etiam somno opprimatur, aut turbetur omninò quicquam. Multò certè, quàm imaginatio minus, quæ sensus affeccla, comesque, & vnum penè sensui Peripateticis etiam visa; & quæ magnam omninò corporibus cognationem, affinitatemq; habeat: & sensus, & corporis affectionum particeps sit necesse est. Tum homines etiam ipsos gubernans imaginatio interdum, ratiocinandi facultate necessariò donanda est. Nā vel vbi quæ maximè rationi aduersari videntur agunt homines, ad quæ ab imaginatione Aristoteli impellantur oportet; ratiocinatione omninò aliqua dūce, & duplici interdum agere videntur. Siquidem & num agendū id sit ratiocinantur; nec agere vnquam aggreduuntur, nisi, pensitatis prius impellentibus, retrahentibusq; causis, agendum statuatur. Tum vbi id decretum est, consiliū initur, quo agendum sit modo. Non quidem, si quæ ratiocinatur non eadem imaginanti sit. Neq; enim modum illa inquirat, quo agendum id sit, quod contra eius consiliū, & repugnante ea, inuitaq; agi decretum est. Nec quiescat homo vnquam, si non vna, eademq; substantia, & vna omninò, eademq; vi, quæ proposita sunt, cognoscat, appetatq; omnia. Nam diuersæ homini si insint substantiæ, vtq; & diuersa appetant, & perpetuò inter se pugnent oportet. Neq; enim altera proprij boni, propriæq; voluptatis oblita alterius studiū sequatur vnquam. Nec verò ab altera alteram vel persuasam, vel coactam dicant, victamq;. Irrationalis. n. Aristoteli imaginatio, sensusque, nec persuasione vlla à ratione allici, nec rationem ipsi blanditijs vllis allicere queant. At neq; sensus, imaginatioq; rationi Peripateticis repugnēt vnquam, rationis materiæ, subiectaque illis cum sint. Tū nulla corporis pars, aut inexistens substantia ad opus vllum inuita trahi apparet; sed, vbi de liberata est res, homo vniuersus promptè ad agendum moueri videtur. Ibi scilicet (vt suo amplius expositum est loco) secum ipsa pugnare anima videtur; vbi non vnum bonum, sed plura, & quæ non simul consequi liceat, proposita sunt; quod præligat nimirū anceps, dubiaque. Id quod & ibi eadem nihil minus pati videtur, vbi plura proposita sunt, & generis etiam eiusdem honesta, vel plura vtilia, aut etiam dulcia plura; & quæ eodem insuper sensu percipienda sint. Tandiuq; secum ipsa pugnare videtur, fluctuareque; dum alteri anteferat alterum, & contempto omninò altero alterum amplexandum, sectandumq; statuatur. Idque vbi factum est, nihil amplius secum pugnat, nihil fluctuat, nihilq; hæret; sed veluti vinculis soluta ad id, quod selectum est, agendum, fruendumque accurrit. Vt ab vna, eademque substantia perpetuò homines gubernari, eandemque omninò imaginanti ratiocinantem esse manifestum sit. Nulla igitur, vel Aristotelis, vel suorum ratio ob stare videtur; quin quæ sentit eadem intelligat anima. Intellectus itaque naturam explicans nè audiendus quidem esset Aristoteles: rem scilicet superfluam tractans, inuehensque. At audiatur tamen. Fortè enim res etiam ipsa per se, & absurditatum plena, & ab Aristotele omninò efficta, & sui vbique Aristoteles similis, suo videlicet vbique arbitrato res componens videri poterit.

vtorumq. perceptiones rectè contulerit Aristoteles; minimè ex ijs sensui dissimilem, aut alium omninò à sensu intellectum declarasse videtur. Quoniā enim non alias res sentit anima; alias verò intelligit, sed easdem prorsus & sentit, & intelligit; idq. modò à sensibilibus intellectiles differre videntur, quòd præsentes illæ, propriaq. innotescunt actione, hæ verò remotæ, occulteque, & similitudine quadam intelliguntur; & quæ intelliguntur omnes, si præsentes fiant, sentiuntur itidem omnes: nequaquam quæ sentit anima intelligenti dissimilis, vel non eadem propterea ponenda fuit; quòd quæ sentit ab excellentibus præsertim, summisque sensibilibus magis, quàm ab intellectilibus commouetur, magisque patitur; & ab illorum susceptione, sensuque ad languidiorum sensilium perceptionem debiliior fit, ignauiorque: at non quæ intelligit; sed summè intellectili suscepto, intellectoq. minus intellectile promptius suscipit, exquisitiusq. intelligit. Vel idem. n. sensus, & ab iisdem insuper rebus, at non æquè propinquis non eodè patitur modo; sed à quibus proximis summè immutatur, validissimisque exagitur motibus, à remotis iisdem insensibile quid mouetur. Non. s. à passionis, perceptionisue diuersitate (quæ, vt dictum est, vel eodem in sensu, & à rebus iisdem, at variè distantibus summa fieri videtur) sed à rerum, quæ percipiuntur, diuersitate animæ dissimilitudo declaranda Aristoteli erat: quæ intelliguntur nimirum ijs, quæ sentiuntur, diuersa esse, dissimiliaque; & quæ non ab eadem suscipi queant, percipi; substantia. Et hoc ni fiat, nūquam quæ præsentes res sentit anima ab ea, quæ easdem absentes intelligit, diuersa poni poterit. At vel si nihil sensilium, intellectiliumq. natura, nihilq. sensus, intellectusque similitudo, dissimilitudoq. à rerum, quæ sentiuntur, intelligunturq. similitudine, vel dissimilitudine, sed ab ijs modò, quæ ab vtriusq. anima patitur, & à diuerso passionis, cognitionisq. modo inspicenda sit; nequaquā tamē ex dissimilitudine Aristoteli conspecta sensui dissimilis intellectus ponendus est. Non si quidem quæ conferenda erant, collata Aristoteli sunt. Non. s. summè quod est intelligibile excellenti sensibili, minimè verò intelligibile minimè sensibili proportionè respondere videtur. Sed si quidem quæ summè intellectū mouent, summèq. intelliguntur, ijs, quæ sensum summè mouent, summèq. sentiuntur, & quæ parum intellectum mouent, parumq. intelliguntur, ijs, quæ parum sensum mouent, parūq. sentiuntur conferenda sunt (quod vtiq. faciendum videtur: neq. enim iuxta earum nomina temerè interdū, perperamq. posita, sed iuxta earū vires, actionesq. res estimandæ sunt, conferendæq.) summè sensibili non summè intelligibile (si id summè intelligibile est, quod summè est à sensu dimotum, & quod remotā, obscurāq. intelligendum est similitudine, & vix intelligi interdum potest) sed quod minimè est intelligibile; quod nimirum parum ab ijs, quæ sensu percipiuntur, dimotum si non propria ipsum actione, at similitudine propinqua intelligitur, aperta que: minimè verò sensibili, quod nimirum vix sensum mouet, longeq. sentitur ægerrimè; summè intelligibile conferendū est; quod & ipsum obscurè, multoq. intelligitur labore. Quòd si quæ conferenda sunt, conferantur; non modò nihil sensui dissimilis, sed idem prorsus sensui videri poterit intellectus. Veluti scilicet summè intellectili suscepto, intellecto que, quòd minus intellectile est, promptius suscipit, faciliusque intelligit intellectus: sic itidem & sensus summè languente, summèq. ignauo sensili suscepto, percepto que, vehemens, robustumque nullo labore, longeq. sentit exquisitius. Et veluti ab exuperantibus sensibilibus immutatus, commotusque sensus languentes eorundem actiones ægerrimè percipit: sic & intellectus aperta, propinquaque intelligere assuetus, quæ summè remota, summèque sunt obscura, si quidem ea intelligit, obscurè, summoque intelligit labore. Vt si (quod dictum est) quæ conferenda sunt, collata Aristoteli forent; similes à similibus & sensus, & intellectus visæ essent passionis, similesque similitum cognitiones, & eadem omninò sentienti intelligens anima; nulla alia vnquam intelligens, nisi quæ si præsencia fiant, sentiat omnia. Eadem certè ratione, quæ

intelli-

intelliguntur formæ, & quæ sentiuntur, suscipi si videntur: vtiq. si hæ non nisi à corporea anima suscipi posse visæ sunt, illæ itidem à corporea suscipiantur oportet. At detur hoc Aristoteli, reliqua modò rectè illi posita sint. Si scilicet formarum susceptione intellectio fieri, & non verè à formis, quas intelligit, pati anima, sed illarum materia existens perfici ab illis, absoluique videatur; & forma carens, & impatibilis videatur intellectus.

ANIMAM NEC SENTIRE, NEC INTELLIGERE, QVOD FORMAS suscipiat, sed quòd ab eis patiatur, immuteturque; & propterea & perfectam, & maximè patibilem ponendam esse: & quomodo sentiens, intelligentque oblectetur, perficiaturque. Cap. XXI.

SENTIENTEM animam, spiritum nimirum à rebus, quas sentit, verè pati, immutarique, satis (vt opinor) suo declaratum est loco: ne declarandum quidem. Quis enim à calore dilatari, constringi; à frigore, & ab exuperante vtroque corrumpi eum non sentit? At neque quæ sentiens patitur, imaginantem eum, intelligentemq. itidè pati ambigere licet. Longè enim quidem languidiores, obscurioresque, at eadem certè passionis, quas sentiens passus, iisdemq. motus, quibus sentiens motus est, imaginantem, intelligentemque sequi videntur. Nec aliud omninò imaginans, intelligensque agere videtur; quàm passionis, motusque, quas, quibusque à præsentibus rebus passus, commotusque est, recolere. Nauigationis itaq. (vt sæpe dictum est) memores paulò minus, quàm nauigantes nausea afficimur: & horribile quid imaginantes, intelligentesq. paulò minus, quàm id intuentes tremore corripi-mur, rigoreque. Easdem scilicet passionis ab imaginatis, intellectisq. rebus patitur spiritus; iisdemq. ab ijs commouetur motibus, quas, quibusq. à præsentibus, agentibusq. passus est. Vt nisi nimis sibi placens Aristoteles sensum etiam ipsum proprijs positionibus posthabendum iudicavit: ijs, quæ sentiens, & imaginans, intelligentesq. anima patitur, conspectis, minimè eam à formis, quas percipit, vt earum materiam, ad easque suscipiendas factam, paratamque perfici, & impatibilem, sed ipsam per se existentem, perfectamque, & summè patibilem ponat; quæ adeo à nihil, vel exile quid agentibus rebus patiatur, immuteturq., & corrumpatur etiam. Verè porro passus, corruptusq. interdum à formis, quas intelligit, spiritus, & nequaquā vnquam propterea intelligens; quòd ens suscipiat, illæq. ipse fiat, minimè earum materia; minimeque earum susceptione perfici videri potest. At sensus, intellectioisq. appetentissimus, & summè in vtroque oblectari, acquiescereque, & præstantior omninò in vtroque; perfectiorq. fieri visus cum sit; perfectio inquirenda, quàm à sensu, atque intellectio-ne is habet. An satis ea superius conspecta est? Et sentire scilicet, & intelligere appetit spiritus, summopereque & sentiens, & intelligens oblectatur, & perficitur etiam; quòd (vt expositum est) multò quidem robustius sentiens, at & imaginans, & intelligens itidem ad motum, ad propriam agi videtur operationem. Longè scilicet languidius ab ijs, quæ imaginatur, intelligitque, quàm ab iisdem sensu perceptis, at dilatari, constringique; ad motum omninò agi videtur. Et amplius etiam, quòd longè plurimis modis corrumpi cum possit spiritus; & quibus non nisi externarum rerum usu, viribusq. occurrere possit: vtrique rerum omnium vires, & sui ipsius, & proprii tegumenti, propriiq. organi naturam, constructionemq. cognoscendi appetitu teneatur, & earum cognitione non modò summopere gaudeat, sed ad sui ipsius conseruationem aptior factus cum sit, perfectior etiam factus sibi ipsi videatur, oportet; & sit omninò. Non quòd potentia modò, & imperfectus per se existens ab accedente substantia actu, perfectusq. fiat; sed quòd actu quidem existens, at sui ipsius corporis, cui in-

F 3 fidet,

ſidet, & rerum aliarum naturæ inſcius, ab earū ſenſu, intelleſtioneque, & ſui ipſius, & corporis, & illarum omnium naturæ, viriumque ſciens, itaque & ſeipſum quoad licet conſeruandi potens ſit. Quoniam igitur nec ſenſus, nec intelleſtus formarū ſuſceptione, nec earū materia, nec formæ omnino potentia, & quæ a ſuſceptis ijs perficiatur, ſed perfectæ, actūque exiſtens viſa eſt anima; & ſentire quidem ab earum viribus exile quid paſſa, intelligere verò, ubi à re aliqua, at non ab vniuerſa ea, ſed ab vna modò eius conditione quapiam patitur; & à reliquis, quæ occultæ ſunt, nihilque agunt, idem pari imaginatur, quod à rei, quæ vniuerſa egiſt, & cui dicta conditio in eſſe viſa ſit, conditionibus reliquis paſſa eſt: intelleſtum explicans Ariſtoteles, qui rerum formas à ſenſu perceptas, minimèq. omnibus ab eo materiæ conditionibus exutas, talesque factas, quales intelligi videtur, huiusmodi ipſe eas faciat, & intelleſtui potentia eas indat, talis ipſe ſui natura exiſtens, agendique vi præditus, ne audiendus quidem videri poſſet. At veritas vt vndique eluceat, audiatur tamen.

INTELLECTVM POTENTIA ACTV IS FACIT, QVI ACTV
eſt, perfectusque; & qui quæ ille fieri poteſt, facere ipſe illum poteſt omnia:
multòque, quàm ille, hunc ſeparabilem, immiſtumque, & im-
patibilem eſſe magis. Cap. XXII.

3. de aia
Tex. 17.

POTENTIA (inquit) exiſtens intelleſtus humanus, atque imperfe-
ctus, ſi ad actum agendus, perficiendusque eſt, ab intelleſtu actū exi-
ſtente, perfectioque abſoluendus: rerum omnium naturæ conſtan-
tium ritu; quæ omnes, quod ſunt, potentia prius exiſtentes ab eo
perficiuntur, abſoluunturque, quod actū tale eſt, & perfectum. Ve-
luti igitur in omni natura hoc quidem materia eſt omnia, quæ natu-
ræ illius ſunt, fieri apta, illud verò cauſa; & efficiens eadem omnia facere potes: ſic &
humanæ animæ nequaquam ſolus intelleſtus potentia, ſed alter itidem inſit oportet
actū exiſtens, perfectusque; & omnia, quæ intelleſtus potentia fieri poterat, facere
eum potens; formas nimirum, quas non habet, & quas ſuſcipere aptus eſt, illi inde-
re omnes, artis more in materiam agentis nulla præditam formā, at formas ſuſcipe-
re aptam omnes. Neque enim aptitudo, & potentia modò intelleſtui humano inden-
da; ſed actus, perfectioque, ad quam ſuſcipiendam factus erat, paratusque; adijci-
da itidem ſunt. Duplex igitur humanæ animæ in exiſtere videtur intelleſtus: alter om-
nia fieri potens, alter verò omnia facere; vt habitus quiddam, & veluti lux. Nam &
lux viſum potentia, & colores potentia, viſum actū, & colores itidem actū facit. Sic
intelleſtus actū non modò intelleſtum potentia perficit, ad actumque agit; ſed quæ po-
tentia intelleſtilia ſunt, actū intelleſtilia facit. Actū ſcilicet exiſtens intelleſtus intel-
lectum potentia, vt propriam materiam, ſubiens actū cum facit, formarum omnium
more proprias materias ſubeuntium. Et formas ſenſu perceptas, minimèq. dum ma-
teria exutas, & aptas factas, vt ſuſcipi, intelligi, ab intelleſtu potentia queant, pe-
nitus ipſe immaterialis, formæque exiſtens omnes, & ſummè actiuus materiæ eas cō-
ditionibus denudat omnibus; talesque, quales ipſi in exiſtunt, & quales ipſe eſt, illas
facit. Quod ubi factum eſt, ubi libet ſpeculari poſſumus. Siquidem intelleſtus actū
non, vt ars, ſeorſum à materia, ſed intelleſtui potentia totus intextus, immerſusque,
& vnum illi factus eſt (vnum enim, quod eſt forma, & materia) & verè ſeparabilis in-
tellectus actū, impermiſtusque, atque impatibilis. Licet enim & alter itidem eadem
omnia habere viſus ſit; at actū exiſtens præſtantiore quoddam modo ea habet. Vſque-
quaque enim patiente agens, & principium omnino materia honorabilius eſt, no-
biliusque. Id etiam ſeorſum ab intelleſtu potentia habet agens; quod eius ſubſtantiæ
prorſus admixta eſt potentia; nec eius operatio à ſubſtantiâ differt quid, ſed hæc illi
eadem.

Tex. 19.

eadem. Non ſcilicet hoc modò, modò illud intelligit, ſed ſimul omnia; & ab intelle-
ſtione ceſſat nunquam. Et propterea ea, quæ non hoc intelligit modo, quæ ſcilicet
corpori in cluſus intelligit, eo excluſus minimè memoria tenet; quod non ſolus ipſe
ea intellexit, ſed cum alio intelleſtu; cum imaginatione videlicet omnia, cuius ratio
cinari eſt, & amare, & odio proſequi, & paſſiones omnino omnes. Hic porro cum
corpore occidit, & ſine hoc nihil ille corpori in cluſus intelligit.

NEC INTELLECTVM AGENTEM, NEC FORMAS A SENSV
perceptas, & ab agente materiæ conditionibus exutas, nec harum ſimiles
ab his ex intelleſtu potentia educas eius formas fieri.

Cap. XXIII.

RECTE quidem quæ potentia quid ſunt, ad actum vt agantur, &
actū id vt ſiāt, eo vtiq. omnia opus habere ſtatuit Ariſtoteles, quod
ipſum actū tale ſit, perfectumque. Neque enim vel materia ipſa vi-
lam ſibi compareret formā; vel actū quod eſt, agendique vi prædi-
tum materiæ, in quam agit, & quam exuperat, non propriam, ſed
alienam indat naturam. Rectè itidem, inde humanam animam po-
tentia intelligentem aſtruit; quod non ſimul, ac corpori ingenta eſt, ſed niſi adulta
iam, benèq. confirmata intelligit. Et ſi ubi intelligere incipit, perpetuò, atque inceſ-
ſanter, eademque intelligat: rectè etiam ſubſtantiâ in quæſita Ariſtoteſi ſit actū intel-
ligens, perfectaque; à qua perfectæ illa ſit, & ad actum acta, intelligendique facultate
donata. At quoniam intelligens facta nequaquam perpetuò intelligit; ſed perſæpe,
& diu ab intelleſtione ceſſat, ſummopereque ab ea defatigatur: nequaquam ea illam
potentia eſſe exiſtimandum fuit; quæ ad actum, vt agatur, forma donanda ſit, actū
intelligente. Qua nimirum donata non ſtatim modò, ſed inceſſanter etiam intelli-
get, entium itidem omnium naturæ conſtantium more; quæ potentia quid exiſten-
tia, ubi actū id ſunt, ſtatim, atque inceſſanter iuxta actus, quem recipiunt, ingeniū
Ariſtoteſi in primis operantur. Ignis (inquit) potentia exiſtens, ubi actū factus eſt,
ſtatim ignis operatur operationem; eamque, dum exiſtit ignis, operari nunquam ceſ-
ſat. Et intelleſtus igitur potentia actū factus ſtatim iuxta actum, quem recipit, ope-
retur. Intelligat itaque ſtatim, nihilque ab intelleſtione ceſſet vnquam: multòque etiam
magis, quàm entia quæuis alia; alterius formæ ipſe incapax, & ab intelleſtu forma-
tus maximè actiuo, cuiusque operatio eadem ſubſtantiæ exiſtit. Intelligere (inquiunt)
in noſtra eſt poteſtate; quoniam intelleſtus agens non quemadmodum ars ſeorſum
à materia, ſed totus intelleſtui potentia intextus, immerſusque; veluti ſi artifex pro-
pria inſit materiæ. At hoc ſi factum ſit, non ubi collibitum eſt modò intelligamus, ſed
ſemper: neque enim iners artifex agens. At neque ab intelleſtu potentia id agens pa-
tiatur, quod formæ interdum nonnullæ in materiam agentes à contraria, & æquè ro-
buſta occupatæ formæ. Paſſa itaque, & debilitata agens formæ, non integra ampliùs,
ſinceraque ſubiectum ſubit, ſed veluti imminuta, in exiſtentiq. formæ commiſta. Im-
patibilis enim agens, maximèq. actiuus; & intelleſtus potentia formæ omni denuda-
tus, impermiſtusque, atque incorporeus, & parum quid ab agentis natura remotus:
quem itaque agens exemplo robuſtiſſimæ formæ, & in materiam agentis nihil repu-
gnantem, temporis momento, nihilque imminutus, immutatusque occupet. Vſque-
quaque igitur iuxta propriam operetur naturam; & nunquā à propria ceſſet ope-
ratione, multò etiam, quàm reliquæ formæ minus (quæ omnes (vt dictum eſt) ſimul,
ac quamuis occuparunt materiam, iuxta proprium operantur ingenium, & dum exi-
ſtunt, operari nunquam ceſſant) maximè propriè, maximèq. morigerè materiæ in-
ditus, & quæ (vt dictum eſt) exiguum quid ab ipſius natura abſit, nihil igitur repu-
gnante.

3. de aia

gnante, oblectanteque materia quod ex ipsis compositum est iuxta agentis opere-
tur ingenium; nihil videlicet passus, nihilq. immutatus, aut impeditus agens, sem-
per, & omnia simul intelligat, & numquam defatigetur. Propria siquidem operatio nō
tantum nihil operantis vires imminuit, nec oblectit substantiam; at robur addit, ma-
ximèq. ens omne in propria conseruat natura, summaq. insuper afficit voluptate. Et
multo etiam, quàm entia reliqua agentem magis illa conseruet; cuius operationi sub-
stantia eadem Aristoteli existit. Tum neque obliuiscatur vllius vnquam. Formæ enim
ipse existens omnes, si alicuius obliuiscatur, sui ipsius obliuisci videatur; vel ea, quæ
est, non esse. At neque erret vnquam. Si siquidem entium, vel in quibus diuersa ab
operatione substantia est, nullum prauè propriam operari videtur operationem; eò
agens amplius rectè illam perpetuò ædat, in quo nihil prorsus ab operatione substan-
tia Aristoteli differt. Vt nisi formæ, quæ ipsi insunt, ipseque omnino agens non perpe-
tuò idem sit, sed diuersus à seipso interdum fiat; nunquam erret; nunquam videlicet
alias ab ijs, quæ ipse est, formas intelligat vllas. Nec verò non & ipsi hæc addubitant
Peripatetici, & Theophrastus ipse. Si sociatus, congenitusq. est, qui mouet (inquit)
statim mouere oportebat. Et semper inexistens, cur non semper mouet? & vnde
nobis obliuio, & error, fallaciaque? An culpam habet permissio? Eadem omnino Pe-
ripateticos angustia premant, si non ipse agens sese intellectui potentia indat, vnū-
que illi fiat; sed id modò agēs præstet, quòd rerum formas sensu perceptas, & in ima-
ginatione repositas, nec dum penitus materia exutas suo ipse eas fulgore illustret, &
sui similes faciat; penitus nimirum immateriales, talesq. factas intellectui potentia af-
figat, vniatque; vel tales ille factæ sui similes ex intellectu potentia educant iuxta Pe-
ripateticorum positiones. Formas enim, quæ factus est, quo cunque ea sit factus mo-
do, perpetuò intelligere cum oportet; & nequaquam eas intelligentem defatigari
vnquam. Neque enim esse, nec obliuisci. Non siquidem veluti in illius superficie de-
pictæ ea sunt; & qua igitur deleri queant; sed illas, vt propriam formam, suscepit;
eæque ipse factus est. Sui itaq. obliuisci, quin esse omnino desinere videatur, si forma-
rum, quæ semel factus est, obliuiscatur. Neque erret etiam vnquam. Neque enim for-
mæ, quæ non est, fiat, vel quæ factus est, aliæ pro alijs videantur.

INTELLECTUI POTENTIA AGENTEM, VT PROPRIAM FOR-
mam, accedere Aristoteli visum esse: & humanam animam propria
natura intelligentem non esse. Cap. XXIII.

3. de aia

A intellectum potentia ab agente, vt à propria forma, perfici
Aristoteli placuisse existimandum est omnino. Explicata itaq;
intellectus potètia, ingenio, naturaq. agentem illi necessario
adijciendum ratiocinatur; quòd nulla in natura, nulloque in
genere, materia, & potentia sola constituta sit, & iners ea, im-
perfectaq. relicta; sed natura, genereue in quolibet substantia
itidem, à qua illa perficiatur, absoluaturque, conspiciatur.
Quoniam (inquit) in omni natura hoc quidè vt materia vno-
quoque in genere, quæ eius generis quæ sunt, fieri omnia potest; illud causa, & effi-
ciens, quod illam ea omnia facere potest: humanæ itidem animæ differentias has in-
esse necesse est. Quoniam ergo intellectus, qui omnia fieri potest, inesse visus est: is
itidem necessario indendus videtur, qui illum ea omnia facere possit. Et multo is se-
parabilis, immistusque, & impatibilis magis, quàm ille; nullaq. prorsus potentia ad-
mista, idem & substantia, & operatione sit oportet. Vtique enim efficiens pati-
re, & principium materia præstātius est, honorabiliusque. Et alibi, Cogitare (inquit)
& amare, & odio prosequi, non illius (agētis videlicet; de eo enim ibi est sermo) sed
illum

illum continentis (imaginationis scilicet) quatenus illum continet. Quapropter con-
tinente corrupto, neque recordatur, neque amat: neque enim illius sunt hæc, sed comu-
nis (id est permissionis) quæ iam periit. Intellectus autem fortè diuinius quiddam est,
& impatibile. Et causam inquirens, cur eorum, quæ in vita egimus, nihil recordamur,
neque inimicitias vlciscimur; neque ijs, quorū desiderio summè tenebamur, apparemus
vnquam; Propterea (inquit) post mortem non reminiscimur; quòd impatibilis qui-
dem hic est intellectus: at alius, sine quo hic nihil intelligit, corruptibilis. Intellectui
igitur potentia agens, vt propria forma, copulari, vniri que, & suprema omnino ani-
mæ nostræ portio, & forma Aristoteli videtur. Nam si vel agentem intellectui poten-
tia non vniri, vel si nos non agentem, quem vnum verè immortalem, æternumq. sta-
tuit, iudicaret Aristoteles: ne inquirendum quidem erat, cur eorum, quæ in vita egi-
mus, nihil recordamur. At questio, intellectus vtriusq. natura, coniunctioneq. ex-
plicata, & hominum facta ea forma, summè opportuna, summèq. etiam necessaria.
Immortalibus enim ijs statutis quærendum omnino erat; cur eorum, quorū tanto
in vita studio tenebantur, memoriam omnem deposuere. Et solutio dictis conueni-
tissima. Nos (inquit) verè intellectus agens sumus. At is vbi in viuis nobis ab alio ad
aliud fertur, vbiq. vel amore afficitur, vel odio. Et vbi quæ hic fiunt intelligit, non so-
lus afficitur, nec solus intelligit, sed cum alio ea omnia; cum imaginatione videlicet,
& imaginationi permistus, quæ cum corpore occidit. Iure igitur quæ solus per se in-
telligere non potest, corpore exolutus, ab ijsque, quorū ope, & quibuscum ea in-
tellexit, separatus solus ipse per se existens intelligere non potest. Eadè & Theophra-
stus (si Themistio credimus) quæ ab Aristotele tradita sunt, retrahens, Rectè illud
quidem (inquit) quod in omni natura inueniri dicebamus, hoc quidem, vt materiā,
& potentiam esse, illud verò, vt causam, & efficiens; & quòd semper efficiens patien-
te, & principium omnino materia honorabilius est, præstantiusque. At id considerā-
dum; quales nam duæ naturæ illæ sint, quibus ratio hominis, atque mens constat; &
quale itidem id sit, quod intellectui agenti subijcitur: mistum enim quodammodo,
& quasi concretum videri intellectum ex agente, & potètia. At siue ipse agens, vt pro-
pria forma, intellectum subit; siue rerū formas sensu perceptas materia ab ipso exu-
tas illi vt propriam formā indit; siue illæ huiusmodi factæ sui similes ex intellectu po-
tentia educunt: semel illum quouis modo formis donatum, perfectumque, & actu fa-
ctum, semper vtiq. (vt visum est) & simul omnia intelligere oportebat; siquidem ea
intelligit, quæ factus est: minimèque intelligendo defatigari; propria enim operatio
nec vires, vt dictum est, imminuit, nec substantiam immutat, quin robur augeat, ma-
ximèq. substantiam conseruat: nec obliuisci; non scilicet quod est, non esse: nec er-
rare vnquam; aliud. sc. quàm quod est, esse. Quæ quoniam omnia non interdum, sed
assiduè patitur quæ intelligit anima: nec vniuersa ipsa, nec eius portio vlla sui natura
intelligens videri potest; cuius videlicet propria operatio intellectio sit. Passio igitur
quædam intellectio sit oportet: & si quidem operatio; at ad quam non à propria ip-
sius substantia, sed à passione omnino quapiam agatur; qua penitus vacat, quæ pro-
prijs viribus iuxta propriam operatur naturam.

NEQVAQVAM, VT PERIPATETICORVM NONNVLIS PLA-
cet, propterea intellectum, dum intelligit, defatigari, & obliuisci, deci-
pique; quòd in hominum corpus illapsus veluti in soporem
deijciatur. Cap. XXV.

Nec verò propterea intellectum nō semper intelligere, & dum intelligit de-
fatigari, & obliuisci interdum, decipiq. dixerint Peripatetici; quòd in cor-
pus illapsus, intellectusq. potentia inditus, vnitusq. minimè, qualis sui na-
tura erat, actu nimirum intelligens, & non aliud operatione, aliud substantia exi-
stens re-

stans remanet; sed formis, quæ ipse erat, si non penitus deletis, abolitisque, at obscuratis sanè, & veluti caligine quadam aspersis in rerum omnium inscitiam, & veluti in soporem, veterumque deiectus sit; è quo, vt excitetur, & formæ, quæ erat, rursus eluceant, sensu omnino, atque imaginatione opus habeat, è qua illas hauriat; vel vt propriæ obscuratæ (vt dictum est) aut in soporem deiectæ ab ijs, quæ sensu perceptæ in imaginatione repositæ sunt, illustrentur, aut expergefiant. Non asidue igitur eum intelligere, defatigarique, dum intelligit; quod corpori immersus, quasi in aliam actus naturam, libens stertat: & propterea etiam obliuisci; quod quæ stertebant formæ, non benè expergefactæ iterum in somnum delapsæ, iterum ab ijs, quæ in imaginatione repositæ sunt, expergefaciendæ sint: & decipi interdum; quod veluti somno oppressus intellectus non diligenter formas, quas suscipit, à quibusue expergefuit, intueatur. Nugæ enim hæc, & figmenta, vix poetis ipsis concedenda; & quæ singula angustie excipiant multò etiam, quàm quas effugere student, minus superabiles. Primum enim penitus immaterialis, nulliq; prorsus corpori conuenire potens agens, nullumq; externum, at ea modò, quæ ipse est, intelligens; qui à corpore obligatur, aut corpori inclusus in sui ipsius inscitiam delabatur, declarent oportet. Tum quoniam intellectus vterq; immortalis Aristoteli existit; propterea; ingenuus etiam ei sit necesse est: nisi alia vterque, atq; alia subeat corpora (quod Aristoteli minimè placet) infinito iam tempore per se vterq; existit nihil alteri committus. Iners quidè intellectus potentia, segnisque, & veluti non ens: agens verò multò (vt videtur) perfectior, absolutiorque, quàm postea illi vnitus factus est. Per se igitur existere potens cur illi iungi velit, à quo incommoda multa, bonum habeat nullū, querendum omnino. Ea enim modò copulari, vniriue inter se velle videntur; quæ aut seorsum esse non possunt, vel quibus vnitis, iunctisq; melius est. Tum si vel illius illecebris captus, vel occasione alia quauis vniri illi velit; at non propterea hominū corpora subeunda illis sint. Quid enim obstat, quin vbiuis propriam materiam, nihilque eam repugnantem subeat agens? Nam si eam dixerint intellectus potentia naturam esse; vt non nisi corpori inclusus, & à formis, quas sensus, atque imaginatio habet, perfici possit: is itaque, qui prius à corpore separatur, quàm formas vllas susceperit, vel qui corpus subiit sensorio quopiam, visus presertim, orbatum, non infinito tantum tempore potentia, materiaq; formæ expers, qualis nulla alia vel temporis spectatur momento, existit; sed infinito itidem tempore erit. At neq; quomodo, aut qui, cum ad corpus, & ad sensitiuam animam penitus incorporei, nulliq; corpori inherentes intellectus accedat, Peripatetici explicent, motum omnem incorporeis abnegantes rebus; neq; etiam quando, agens presertim. Nam potentia (inquiunt) magis animæ cognatus videtur; & prior; in ipso fortasse primo ortu comprehensus. Neq; nobis magis obscura hæc, quàm Peripateticis videntur. Ipse itaq; Theophrastus, Si sociatus (inquit) congenitusq; intellectus, qui mouet, statim mouere oportebat, & semper. Si verò posterius accedit; quicum, aut quomodo generatio hæc absoluitur?

EXPLICANDVM ITIDEM PERIPATETICIS ESSE, VNVSNE

sit intellectus vterque, an plures. Et illorum nonnullis ab his fortè incommodis reiectis non intellectum, sed cogitatiuam substantiam hominis formam positam esse. Cap. XXVI.

AGERRIME (reor) difficultates, quæ expositæ sunt, Peripatetici diluant. Vel ipsius igitur Theophrasti hæc inquirentis, tractantisq; oratio plena dubitationum, contentionisque, & disceptationis Themistio videtur. At illud vel in primis querendum fortè etiam ægrius: num scilicet plures sint intellectus potentia, & plures itidem agentes; an vnus hic modò, multi illi. Quodcunque enim ponant,

nant, magnas ponant absurditates: Plures scilicet si sint vterque, vel alter etiam modò; infinitum actu necessariò ponendum, summè ab Aristotele reiectum, explosumq;: si vnus vterque, vel alter etiam tantum; modum, quo hominum intellectio, & ipsi inter se seipsos differant homines, intueri non licet. Neq; enim possibiles a seipsis re differunt vlla; eiusdem omnes naturæ; nullaue affecti materia; nec corpore villo pro organo videntes; ab eodemq; omnes informati, perfectiq; agente. Hæc fortè incommoda vitantes Peripateticorum nonnulli non intellectum supremam hominis formam (qualem Aristoteli positam esse vel ipsi visum est Theophrasto) esse, & hominis essentiam non ab intellectu preberi contendunt; sed aliam homini indunt substantiam: quæ materialium formatū longè nobilissima, supremaq; animæ sensitiuæ potentia, vera hominis forma sit; & à qua singulorum propria suum singuli habeant esse; & è qua omnino, & organico corpore, vt è forma, & materia, homo consistat. Nam ex homine, & intellectu non hominem; neq; vt è materia, & forma, sed veluti è natura, & naturæ diuini quædam componi; intelligentem nimirum hominem. Non itaq; esse ab intellectu homini preberi; sed rationari; atq; intelligere; & ab vno, eodemq; hominibus omnibus: non siquidem in plures quasi secandas. Quin neq; in possibilem, agentemq; diuidentis ijs intellectus videtur. Eo autem eum intelligere modo; quò intelligentiæ reliquæ, quarum eum in numero reponunt; quod nimirum ideas in se ipso, rerumq; habeat rationes. At illarum infimam, ignobilissimamq; hoc sortitam, vt extra se progrediatur, & ad humana corpora delabatur, in quibus propriam perfectionem amittat omnem; inq; omnium; quæ in seipsa habet, & sui etiam ipsius decidat ignorationem. Minime itaq; intellectus actu amplius remaneat, at potentia tantum, & tabella non depictæ similis. Rursus porro perficitur, actusq; sit; quod non ex vniuerso ipso idea; formæq; deletæ sunt; neque vniuersus omnino intellectus à corpore oppressus; & veluti in veterum deiectus: sed præstantissima ipsius pars nihil de propria natura immutata, & ideas; formasq; in seipsa retinens, feruansque omnes ab ijs, quæ sensu perceptæ, & in imaginatione repositæ sunt, occasione sumptæ, & veluti ab ijs commotæ; excitatæque in altera eas parte, è qua quasi deletæ erant; reponat. Verè (vt ille inquit) miseri, infelicesque, & serui natura Peripatetici; qui Aristotelem substantiam, quæ nulla homini inest, ei indentem in maximas difficultates coniectum, & intellectum omnino, qualem Aristoteles homini indit; indit non posse intuiui minimè (quod oportebat, si non hominis decreta, sed rerum naturam intueri propositum ijs erat) missum illū faciunt; sed labantes illius positiones proprijs figmentis fulcire nituntur. At nec id agunt tamen; & Aristotelem omnino inertia damnant, aliam, & quam is intuitus non sit, homini indentes formam; & nequaquā difficultates, à quibus reiecti illam commenti sunt, effugiētēs, vt sequens manifestabit sermo.

VEL SI COGITATIVA HOMINIS SIT FORMA, IDEM TAMEN intelligere hominibus sit omnibus: & cogitatiuam nusquam Aristoteli conspectam fuisse. Cap. XXVII.

Si quidem non hominibus idem est esse, quod non ab intellectu vno id omnes, sed à sua quisque habeat cogitatiua: at intelligere idē omnibus esse negare minimè licet. Quin ipsi in primis manifestè ponūt, ab intellectu vno, eodemq; id omnibus præbentes. Neque enim rerum formas à sensu perceptas, & in imaginatione repositas diuersas in diuersis hominibus esse; vel intellectū diuerso ab ijs modo in diuersis excitari potest licet. Minime igitur id illis incommodum amolitur cogitatiua; cuius fortè gratia vel in primis ipsam commenti sunt. Nā Aristoteli penitus ignotam fuisse cogitatiuam, & intellectum supremam humanæ animæ partem, veramq; hominis

hominis formam visam fuisse, minimè nobis declarandum. Summo enim ille studio, summaque diligentia substantias, facultatesque, quæ homini insunt, inquirens, explicansque; nihil cogitatur meminisse usquam: quæ vera hominis si sit forma, quam diligentissime explicanda erat. At is sensus, imaginationisque; natura declarata, & modo, quo à seipsis, & à singulis rationalibus differunt facultatibus, nulla omnino usquam cogitatur facta mentione intellectus naturam manifestat, apertissimeque animæ nostre partem eum facit. At neque intelligentiarum numerum inquirens, colligensque; Aristoteles, singulisque; suos singulos assignans orbes, de intellectu humano, aut de humano usquam meminit orbe; qui vel in primis, inquirendus erat. Nisi enim non una sit, continuaque; intelligentia, at in partes diuisa, & quæ vel cum hominibus singulis oriatur, occidantque; vel quæ è morientibus in nascentes, paresque eos numero migrent (quod nunquam, reor, ponant) nequaquam hominum corporibus, aut animis indi potest; sed alius omnino assignandus ei est orbes, minimèque; is ab hominibus remotus; aer nimirum, in quo homines degunt, & cui multo, quam terre, commodius substantia huiusmodi indi queat. Perpetuus itaque; ibi, continuusque; existens intellectus, hominum corpora omnia subeat, nusquam vel ortus, vel interitus: quod mundi animæ euenire nonnullis videtur. At hoc præterquam quod minimè Aristoteli placet; qui scilicet æri, & reliquis primis corporibus præter propriam formam, propriamque substantiam inesse quid pernegat: per se id absurdum, poetarumque; figmentis per simile apparet. Non scilicet adeo nobilis substantia, qualis intelligentia videtur, orbi indenda est; qui passim interrumpatur, immuteturque, & corrumpatur. Tum si per spatium hoc vniuersum diffusa quæcunque in eo sunt necessario subit; non hominum modo animas, corporaque; sed reliquorum etiam animalium, plantarumque; & saxa subeat; in quibus multo etiā corrumpatur magis. Si declinare hæc queat, & declinet malum declinans; neque hominum itidem animas subeat, in quibus sui ipsius illam capit obliuio, penè & corrumpitur. Illud etiam absurdius; è præstantioribus videlicet, atque; ignobilioribus partibus incorpoream, & maximè vnam componi substantiam. Aristoteles certe id non ausus duplicem potius intellectum humanæ animæ indendum censuit. His quidem seorsum, alijsque; his similibus angustijs cogitatur, humanæque; intelligentiæ inuentores opprimi videntur, minimè illis liberi, in quibus hære, consistarique; Aristoteles visus est. Summo opere itaque; incusandi; qui dum Aristoteli erranti hære pertinaçiter volunt, & eum deserunt, & incommodo, cuius forte gratia id fecere, minimè vitato alia multa ipsi subeunt nihil illo minora.

VEL SI HOMINIBUS SINGVLIS SINGVLI INSINT INTELLIGENTES agentes; illorum tamen intelligentiæ discriminis causam Peripateticis reddi minimè posse: nobis verò manifestissimam eam esse.

Cap. XXVIII.

Ut agens itidem proprius singulis insit hominibus; singulorum itaque; hominum intelligere proprium sit: non certè discriminis, quod inter eorum intelligentias spectatur longè maximum, causam Peripatetici assignare queant vquam. Quoniam enim re nulla prorsus à seipsis possibiles differunt, sed eiusdem sunt omnes naturæ, & qui vnus omnes videri possint, verèque vnus sint omnes, & multo agens amplius; & ne possibilis quidem ipse corpore illo pro organo vitur; & si quid ad intellectum sensus confert, sensusque; affecta imaginatio, nihil id diuersum in diuersis est hominibus, sed idem prorsus in omnibus; quales enim sunt rerum formæ, tales hominibus omnibus, eademque; prorsus hominibus sentiuntur omnibus; & quales sentiuntur

tiuntur tales in imaginatione reponuntur; nihilque prorsus in sentiendis ijs à seipsis differunt homines, sed omnes modo eodem eas percipiunt; & eadem quæ sunt, eadem videntur omnibus: formis itaque ijsdem ab omnibus sensu perceptis, ijsdemque in imaginatione repositis, in omnibusque; ab agente eodem materiæ conditionibus denudatis, eidemque intellectui potentia affixis, qui in diuersis hominibus diuersæ fiant, intueti minimè licet. Nobis nullus neque in hoc labor. Quoniam enim passionum, motuumque, quibus alias commotus est spiritus, recollectione intellectio fit; & spiritus longè à seipsis calore, tenuitateque, & puritate differunt; in longèque; diuersissimis collocati sunt, operanturque; cerebri ventriculis; nec æquè ab externis rebus commoti sunt omnes; nec præteritorum motuum cognitio, motusque; ipsi æquè in omnibus remanere; nec æquè ad eos recolendos prompti, nec æquè aptum locum nacti sunt omnes: longè intelligant diuersissime necesse est. Nam etsi (ut dictum est) non spiritus ipse in hominibus, sed substantia à Deo immixta intelligit: quoniam, dum in corpore ea inhabitat agentibus naturis, & corruptioni omnino obnoxio, spiritus ministerio, atque opera intelligit; itaque ea modo intelligit, quæ è rerum sensu perceptarum similitudine intelligi possunt, & quæ spiritus ei intelligenda veluti offert, aut ministrat: utique prout spiritus ad motus recolendos, similitudinesque; dignoscendas aptior, ineptiorue fuerit; præstantius ipsa, deteriusue, & (quod passim euenire videtur) iuxta spiritus omnino naturam intelligat oportet. Age verò quæ cuiuslibet spiritus naturæ intelligentia, & à quibus corporis naturis, dispositionibusque; singuli illi fiant, inquirere ne grauemur. Res enim si non vniuersa loco conueniens, at quæ fortè non nisi modo, quo sentit, quoue imaginatur, & quo intelligit spiritus, exposito, rectè explicari poterat, longè certè inquire dignissima, quin hic inquiretur nihil impedimento esse debet.

SPIRITVS CALORE INTER SE, TENVTATEQUE ET PVRI-
tate differre, nitoreque; & quibus horum exuperans ad intelligendum
aptior, ineptiorue sit. Cap. XXIX.

Maxime diuersis, maximèque; dissimilaribus è rebus, & à maximè diuerso, & languente omnino calore educi hominum spiritus; non, ut coelestes orbes (quibus persimiles conspecti sunt) eodem omnes naturæ robore, eademque; tenuitate donatos esse, eoque; tantum inter se differre, quod in alijs magis in seipsos collecti, conspissati que; sint, in alijs minus, sed calore, tenuitateque, & puritate insuper, nitoreque; summè inter se diuersos esse, alios nimirum alijs multo calidiores, tenuioresque, & puriores, nitidioresque; minus scilicet ab immixtis fuliginibus sædatis, obscuratosque; esse existimare oportet. Quoniam enim à calore quouis tenuitas vel summa confici, ab eaque; crassities, in qua ingenita est, confertim inde, copiosaque; vndique, & magna erumpente vi in minutissima quædam frustula disrumpi, in fuligines nimirum agi, & cum illa ex efferri conspectæ sunt: quin in ciborum concoctionibus, quæ in animalium corporibus fiunt, & tenuitati, quæ ad cerebri effertur ventriculos, immixta ipsi immisceantur spiritui, itaque; spiritus ipsius continuitatem interrumpant, tenuitatèque; impurent, & nitorem sædent, obscurantque; ambigere non licet. His porro conditionibus inter se cum differant spiritus: utique; & patiendi, & operandi, intelligendi omnino facultate inter se differant necesse est. Et si modum, quo intellectio, ratiocinatioque; fiat, ante oculos ponamus; qui spūs ad intelligendum præptior, aptiorque, & qui purius omnino intelligat, manifestū fiat. Quoniam. scilicet intellectio, ratiocinatioque; rerum sensu perceptarum similitudine fit; & rerum, quæ perceptæ sunt, nequaquam imagines, sed motuum modum, quibus ab ijs commotus est, cognitio, memoriaque; in spiritu remanet; itaque; ubi quas

Gg is sensu

is sensit res imaginatur, nequaquam earum imagines intueri, sed motus, quibus ab ijs commotus est, spiritum recolere visum est: utique qui spiritus ad motus recolendos promptior est, is ad intelligendum promptior sit necesse est; calidior nimirum qui est, tenuiorque; segnior contra frigidior, crassiorque. Liceat enim (quando non spirituum natura, dispositioque, sed differentiae hic inquiruntur, quibus iuxta harum utramque inter se differunt spiritus; & adeo calore, tenuitateque ab alijs alij exuperantur, ut illis hi collati frigidi, crassique videri possint) frigidos eos, crassosque appellare. Nec à ratione res ipsa dissentire videntur. In calido siquidem corpore promptior, perspicaciorque vsquequaque spiritus; & calidis in morbis excitari, exacuique intelligentia, & qui ijs vexantur maximè mente celeres, atque adeo præcipientes fieri videntur; in frigido contra corpore hebes, torpidusque spiritus; & cerebro perfrigerato Galeni testimonio letargo homines afficiuntur, & memoriae, intelligentiaeque iactum fit. At si quod calidior, tenuiorque sit spiritus, eò ad motus recolendos, & ad intelligendum promptior; non & aptior itidem sit. Quando enim præteritorum, præsentiumque motuum collatione intellectio fit: ubi adeo ardens, tenuisque, ad motus scilicet promptus factus est, adeoque nouis moueri assidue motibus festinat spiritus, ut præsentis cum præteritis conferre nihil curet; prauè certè intelligit, motuum similitudines, vel nihil, vel non satis intuens; proindeque similes enuncians, qui similes non sunt. Is itaque ad intelligendum & promptus, & aptus erit, is scilicet rectè intelligit spiritus; qui calidus quidem, tenuisque, & moderatè utrumque est. Et quoniam insuper sibi ipsi continuus, nitidusque qui est spiritus, à nullis scilicet fuliginibus, maculis interruptus, obscuratusque, & foedatus, continuas, integrasque, nihil videlicet, vel interruptas, vel reiectas rerum percipit actiones; & continuus ab ijs, nihilque interruptis, immutatisque commouetur motibus; itaque quales sunt, tales percipit res; & qui rebus ab ijsdem in eo sunt motus perpetuò apparent iidem, & diuersi, qui à diuersis: purus qui est, nitidusque, purius omnino is intelligit, distinctiusque; qui contra ab immixtis fuliginibus interruptus, vel à tenebris quibusvis foedatus est (quod qui in ipso fiunt, nec continui, nec vigentes fiunt motus: est & ubi qui ab ijsdem fiunt rebus, non iidem, & similes, qui à diuersis fiunt; quin & continui, clarique qui facti sunt, dum recoluntur, interrumpi, obscurarique, itaque pro alijs videri possint) confusus is, perplexèque intelligit. Nec verò vel insensibilis rei commissione summopere spiritus intelligentiam, & motus, qui in eo fiunt, vel recoluntur, interrumpi, immutarique mirari licet; vel ipsam solis lucem aerem longè tenuissimis vaporibus obsitum permeantem, & à speculis paulò crassiore spiritu afflatis resilientem diuersam factam, & aerem per interruptas res commotum adeo diuersos ædentem sonos, adeo scilicet diuersis motibus spirituum commouentem sentientibus. Quæ certè eueniunt, rationi, quæ exposita est, nihil dissentiant vsquam. Perplexæ scilicet, turbulentaque eorum omnium ratio est; qui visceribus immoderatè calidis donati sunt; siquidem ab exuperante calore præcipuè fuligines fieri visæ sunt: pura contra eorum, tranquillaque, quorum spiritus purissimus; à quorum scilicet moderato calore nullas, aut perpaucas fuligines fieri existimare licet. Quod igitur dictum est, moderato calore, moderataque tenuitate donatus qui est spiritus, promptus, aptusque ad intelligendum; qui verò ijs excedit, præceps is est, instabilisque: & purus qui est, splendidusque, exquisitè is, distinctèque intelligit; frigidus contra, crassusque, segnis, ineptusque ad intelligendum; impurus, obscurusque indistinctè intelligit, perplexèque.

QVI CALIDVS EST, NON PERPETVO ET TENVEM ETIAM,

purumque esse spiritum; & qualis esse possit inquirendum. At prius quibus reficitur è rebus. Cap. XXX.

VONIAM verò nequaquam qui calore exuperat spiritus tenuitate itidem, puritateque, & splendore perpetuò exuperat; sed, vaporum more è terra à sole ductorum, qui calore interdum præstat, tenuitate superatur, puritateque; & (ut alibi satis declaratum est; & iam iam amplius declarabitur) multa ex dictis oppositionibus coniugia oriri possunt; ut nò maioris modò, minorisue ratione inter se differant spiritus, sed iuxta coniugia itidem: utique quales constitui, quæ nimirum ex dictis qualitatibus coire inter se queant (neque enim omnes, & quæ sibi ipsis oppositæ sunt) inquirendum; tum etiam, & à quibus tales constituantur. Nā si (ut dictum est) non loco omnino conueniens, at dignissima inquire res, quàm diligentissimè inquirenda est. Et illud igitur prius, è quibus videlicet, & à quo nutriatur, reficiaturque spiritus. Neque enim, ut reliqua ferè omnia, è quibus est refici etiam spiritus potest, adeo in nostro genere exiccato, arefactoque semine, ut tenuitas nulla amplius inde educi queat.

E QVIBVS, ET A QVIBVS REFICITVR SPIRITVS. Cap. XXXI.

VONIAM (ut in superioribus expositum est commentarijs) spiritus assidue immittitur; itaque, si seruandus, reficiendus assidue est; & vel si proprius ipsius calor magnus omnino est, at quod tenuissimo inditus subiecto longè exilissimus, proinde & languidissimus factus est; & qui non res quasuis, & vbiuis positas, sed eas modò exuperet, & in seipsum agat, quæ exiguum quid ab ipso dissident, & quas copia summopere excedat; & veluti circumplectatur: utique calidis, tenuibusque è rebus quibusuis, quibus ad cerebri ventriculos, ipsumque ad spiritus vniuersitatem patefactus est aditus, quæ illos scilicet subeunt, ipsique immiscetur spiritui, & ex aere omnino, quem assidue inspiramus, & è vaporibus, qui ex assumptis cibis à ventriculi, ventrisque calore assidue educuntur, & ex evaporatione amplius, quæ è venis, arterijsque quibusuis, quæ cerebri ventriculos attingunt, ex eaque præcipuè labitur, quæ sub cerebri base innumeris flexibus in retis morem, vnde nomè adepta est, complicata est, spiritum refici maximè est rationi congruum. Nec propterea modò, quod illorum singula magnam habent ad spiritum cognationem; & singulis ad cerebri ventriculos patefactus est aditus: sed & amplius fortè; quod iuxta singulorum diuersitatem, immutationemque diuersi fiunt, assidueque immutantur spiritus. Benè videlicet sui natura calidus, beneque tenuis est aer; & qui, in spiritum ut agatur, frigore modò, quo à præpotente terræ natura affectus est, exuendus, & modicum quid amplius attenuandus; & manifestus ci per nares ad cerebri ventriculos patefactus est meatus. Et ad spiritum quampiam ipsius portionem efferri, spiritui immisceri, in ipsumque agi spiritum; cum odorum, aeris scilicet ab aliena quapiam natura affecti perceptio, & quas iuxta hanc animal patitur passiones, tum & quæ in hominum diuerso sub aere degentium ingenijs, corporibusque diuersitas spectatur, & morborum, qui aeris vitio concipiuntur, malignitas manifestè declarat. Non scilicet tanta ab odoribus quibusdam voluptate, & tanta contra à quibusdam molestia animal afficiatur, ut ab illis veluti viuificetur, ab his contra penitus exitio detur, & nullo utrumque temporis momento; nisi aeris, qui inspiratur, portio quæpià cerebri ventriculos subeat, ipsique immisceatur spiritui; animalis nimirum parti, quæ vna ab aeris viribus pati, immutarique, & exuperari potest; & cuius qui in animali sit sensus est omnis; & quæ omnino ipsum est animal. Minus etiā, nisi spiritus ex aere, qui inspiratur, reficiatur; adeo qui diuerso sub aere geniti,

niti, educatiq; sunt, intelligendi, motusq; adendi facultate, & corporis robore, colorq; inter se different: & sub tenui, puroq; illo bene intelligentes, beneq; ad motus omnes prompti, & robusti, beneq; colorato sint corpore; sub crasso contra, impuroque, mēte hebetes, & torpidi, segnesque, & infirmo omnino corpore, & colore colorato, qui proximam denunciet corruptionem. Manifestum. propterea cuiusmodi vtriq; sunt, sunt; quod tenuis, purusq; aer copiosior ventriculos subit, & in huiusmodi statim vniuersus agitur spūm; qui igitur motus, quibus a sensilibus commotus est, puros, nulloq; recolat labore, & valentissime corpus moueat, & recte nutriat, gubernetque: ē crasso contra, impuroq; (quod minor eius copia ventriculos subit, longeq; inuertitur acrius, & non vniuersus in spūm agitur) modicus, crassusque, & impurus conficitur spiritus; qui igitur oēm ad motum ineptus nullum propriorum munerum (quae: f. omnia motu obeunda sunt, perficiendaq;) recte obire queat. Et morbi aeris vitio concepti, nulla medicorū ope curari posse videntur; quod non viscus vllū, nec venis inexistēs humor, sed ipse vitiatu est spiritus. Itaq;, vt curentur, nō (quod medicis sit) vllus euacuandus est humor; sed preinexistens spūs fouendus; & tenuior omnino faciendus, & alius, multusq; is, & tenuis, purusq; ingenerandus. Quod ē proprijs odoribus, & cibis, potionibusq; fit: ē quibus statim euaporatio multa, & tenuis, puraque educatur. Idq; vbi interdum factum est, vbi. f. multus, probusq; ingeneratus est spūs, superati sunt morbi. Vapores itidē, quos assidue ē cibis ventriculi, ventrisq; educit calor; bene spiritui proximi sunt; bene. f. calidi, beneq; tenues; & larum ijs a sophagus, meatusq;, qui ex ore ad nares, indeq; ad cerebri ascendit ventriculos, ad spūm prebet iter. Et spiritui oīnō eos immisceri, in ipsumq; agi spiritum, inde liquidū patet; quod vbi longa inedia, magnisq; cōfēsi sumus laboribus; vbi videlicet valde imminutus est spiritus: quātulouis cibo, vinoq; assumpto, nullo tēporis momento refici, & veluti viuificari videmur. Neq; n. ratione alia vllā id euenire intelligere licet; nisi quod tenuitas, quē cibo, vinoq; inerat, ē contrito illo, & ē contrectato, cōmotoq; hoc, ex vrisq; oīnō concalēfactis, adaperitisq; quid egressum nata ad cerebri elata vētriculos, & spiritui immista bene ipsi proxima in ipsum statim acta est spūm. Preterea, & quod post assumptos cibos quosuis somnus nos occupat, eōq; longior, profundiorq;, quod magis ij statulēti sint; quo. f. copiosiores ex ijs, crassioresq; exhalant vapores: & succi nōnulli non soporē modō, stuporemq;, sed mortem etiam inferunt. Propterea. n. illud; quod (vt in proprio declaratum est commentario) spūs vniuersitate vaporum, qui in ciborū cōcoctione fiunt, copia oppressa portiones, quae reliquis in corporis partibus residēt, illi opē vt ferant, ad ventriculos confluunt oēs; tandiuq; ibi immorantur, quoad vapores exuperentur, & in spūm agantur. Idq; vbi factum est; proprias singule redeūt ad sedes, & viribus, & copia auctē. Et succi, qui, quod exitiū inferunt, venenosi dicuntur, non proprijs id viribus, nec (vt medicis videtur) proprio inferunt frigore. Hoc. n. (vt alibi declaratum est) nostrorum entium nulli profus inest: & si illis, adeoq; in sit robustum, vt ventriculi calorē exuperet, extinguatq;, summam (quod frigide portiones faciunt) inexistenti spiritui molestiā inferant; nihilq; exuperati, proindeq; in nullos acti vapores nullum profus faciant somnum. Illorum etiam sapor, non cuiusmodi cōplurimum est, amarus sit, insipidusue. Propterea itaq; soporem, exitiumq; inferunt; quod longē plurimi, longeq; crassissimi ex ijs exhalant vapores; & qui (quod plures assidue facti a spiritu, qui assidue in ventriculos cōfluit, exuperari non possunt) alius assidue, atq; alius, & vniuersus tandem ad illos confluit: itaq; vniuersus in vnum actus, non magis fortē a vaporum copia, crassitieque, atq; a seipso comprimitur, suffocaturque spiritus. Id verō inde intelligere licet; quod crassiore aere inspirato (cuiusmodi qui ē fossis iam diu cōclusis, & sulphureis ē cauernis exhalat, esse existimare licet) statim sensu, motuq; animal destitui, & demortuum omnino apparet: & nisi statim in frigidam iniiciatur, penitus moriatur; & in eam iniectum, veluti reuiuiscit. Propterea id enim; quod

quod spiritus vniuersitate ab inspirato aere oppressa portiones reliquae omnes ad eā confluerent: tum singulae sui partem, quae proprijs in sedibus reliqua facta erat, a frigida correptam, molestia nimirum affectam sentientes illi opem vt ferant, ad suas singulae redeunt sedes. Itaq; vniuersitas non amplius ab ijs compressa, & inspirata crassitie deuicta, tandem propriae restituitur naturae. Et (vt existimare licet) ingens ille dolor, & mors etiam, quae nullo propemodum tēporis momento nervorum, quibus multus inest spiritus, non incisionem, sed cōpunctionem consequitur, non adeo nervorum, preinexistentisq; spūs vulnus, sed huius cōsequitur compressionem. Siquidem neruis recisis (spiritui nimirū, quo elabatur, patefacto aditu) si non penitus cessat dolor, imminuitur certē; & animal non cōmoritur. Et membris, quibus nerui infixi sunt, abscissis, proinde & neruis, & preinexistente spiritu, & ipso etiam aīali maius passio malū, non adeo, ac cōpunctis in neruis dolet, & non interimit animal. Itaq; quoniam quacūq; occasione, & quauis in corporis parte multū in seipsum spissatur spūs, non summa modō molestia afficitur, sed penitus corrumpitur; & vaporibus ē ventriculo, ventreq; ad caput sublatis, multis praesertim, crassiq; (vt alibi satis declaratum est) summopere spūs vniuersitatis offenditur; ad eamq; spiritus portiones vndiq; confluunt oēs: vtiq; soporem, mortēq;, quae quibusdam assumptis cibis animal corripit, non ab illo rum natura, viribusq;, sed a vaporibus fieri ex ijs ad cerebri ventriculos elatis, spūsque vniuersitati in ijs inhabitante, immistis, & ab ea exuperari repugnantibus, proindeq; ē vaporibus ē cibis educis spūm refici omnino existimandum est. Neq; n. nullum illos in vsum, sed in malum oīnō, incommodumq;, ad spiritū efferri existimare licet. Quod si amplius id intueri libet; in dolore intueri licet, quē vapores, qui ex aeribus exhalant cibis, capiti inferunt. Quoniam. n. cerebro ij molesti esse non possunt; cuius. f. substantiam nihil ij attingat, nec si attingant oblādant quicquam, & quod nullū prorsus propriarū passionum animali sensum prebet: vtiq; spiritui, qui in cerebri vētriculis inhabitat, & cui vapores immiscetur, & qui a tenuitate quauis exuperari pōt, & cuius sensus, qui aīali sit, est omnis, dolorifici sint necesse est. Postremo & ex euaporatione, quae ē venis, arterijsq; quibusuis, quae cerebri ventriculos attingunt, & ex ea amplius, quae (vt dictū est) sub cerebri base in retiformem plexum cōplicata est, spūm refici; tum arteriae longitudo, angustiaq;, & situs, tum euaporationis natura, & pulsuum immutatio, quae Galeni testimonio spū imminuto malum aliud nullum aīali passio sit, manifestissime declarat. Propterea. n. tanta, talisq; facta, & ibi locata est arteria; vt ē longa ea, benēq; agitata multa, tenuisq;, & pura educatur exhalatio: & propterea sub cerebri vētriculis collocata; vt ad eos illa efferatur. Et propterea imminuto spiritu frequentiores fiunt pulsus; quod imminutū se is sentiens, & refici summopere appetens, procuransque, & ex euaporatione in primis (vt existimare licet) ē plexu retiformi elapsa id fieri sentiens, frequentius arteriam, quae in eum cōplicata est, itaq; & reliquas ita pulsat oēs. Nam (vt alibi dictum est) quos vna in parte spiritus edit pulsus, si praesertim magnum quempiam in vsum, magnaue quapiam necessitate impulsus tales ibi aēdat, in reliquis etiam huiusmodi edit oibus. Quoniam igitur ex aere, quem inspiramus, vaporibusq; ē rebus sublatis, quae ventriculo, ventriq; insunt, & ex euaporatione, quae ē sanguine in plexu retiformi contento exhalat, ab ipsomet spū, & a cerebri in super substantia, motuq; amplius cōcoctis reficitur, nutriturq; spiritus: vtiq; diuerso ex aere, diuersisq; ē vaporibus, & diuersa in primis ex euaporatione, & diuersa a cerebri natura, motuq;, proindeq; & diuerso ē sanguine, & diuerso ab arteriarum motu, diuersaq; earum densitate diuersum constitui spūm existimandum omnino est. Age verō, quando (vt dictū est) non calore magis, quam tenuitate, puritateq; inter se differunt spiritus: qui calor quam tenuitatem, quam tumue puram, & ē quali educat re, vel satis superius, & in cōmentario itidem de pluuijs declaratum, vt quacūque ad tantae rei explicationem pertinent veluti ante oculos posita sint, repetere ne grauemur.

QVI CALOR QVAM TENVITATEM, QVAMVE PVRAM
 ē quali educat re. Cap. XXXII.

QUONIAM (vt in superioribus declaratum est commentarijs) quibusuis viribus donatus sit calor, quam subit molem eousque attenuat, quoad ita tenuem, leuemq. faciat, nullo vt eam euehat labore; & vbi talem eam fecit, nihil, vt tenuiorem faciat, immoratur; sed mansionis, compressionisq. impatiens egressum molitur, eumque nactus facta in tenuitate statim elabatur: pater vtiq; tenuitatis diuersitatem non diuerso caloris robori, sed diuersæ rerum, in quibus sit, dispositioni tribuendam esse; & calorem quemuis ē crassus, densisq. rebus, & quæ summæ modō tenuitati exitum præbeant, in tenuiore, ē mollibus contra, laxisque, & ē quibus tenuitati cuius exitus pateat, in crassiore omnino exilire subiecto (nisi forte ijs præditus sit viribus calor, quibus factam tenuitatem nullo temporis momento summam faciat) & ē rebus, quæ veluti medias dispositiones sortitæ sunt, robustiorem calorem, qui scilicet magis eas laxet, & qui grauius etiam onus sustineat, in minus tenui, languidiorem contra, qui scilicet minus eas aperiat, & qui leuissimam modō sustineat molem, in magis tenui elabi tenuitate. Et bene dissimilaribus ē rebus, quæ scilicet ē bene tenuibus, beneq. crassis partibus, & ita sibi ipsis immixtis cōpositæ sunt, vt nusquam altera seorsum ab alteris spectari queant, quauis ea sint dispositione, puriore languidior, impuriore verò robustior educit tenuitatem calor. Magnis enim is agens viribus, tenuiores partes prius in summam agit tenuitatem, quam crassiores ita laxet, vt elabenti illi exitus pateat. Nullum itaq. ex his illa egressum nacta, & summo pere in harum angustijs compressa, confertim ex vniuersis simul, magna que erumpit vi. Itaque in longē minutissima eas frustula; & quæ sensum omnem lateant, at longē etiam crassissima disrumpit, secumq. ea effert omnia: proindeque (quod dictum est) robustior calor non in crassiore modō, sed in impuriore etiā elabatur tenuitate. Itaq. quales spiritus fiant inquirentibus non rerum modō, ē quibus fiunt, quibus similes fieri existimandum est, aeris inquam, vaporumque, & euaporationis natura, dispositioque, & puritas, sed rerum insuper, ē quibus ea exhalant, terræ scilicet, ciborumque, & sanguinis natura, dispositioque, & vniuersitas, diffinitasque, & caloris, à quo illæ ingenerantur, robur inspiciendum est.

QVIBVS IN TERRIS, QVIBVSQVE IN CORPORIBVS MODERATE CALIDI, TENUES, PURIQUE, & CALIDIORES, TENUIORESQUE, & IMPURIORES, tum & calidi, crassique, & impuri spiritus fiant: & fieri hos omnes posse; minime verò calidos, crassosque, & puros. Cap. XXXIII.

QUONIAM (vt dictum est) ex aeris, qui inspiratur, portione quapiam, & ē vaporibus, qui assidue ē ventriculo, ventreq. ascendunt, & ex euaporatione amplius, quæ ē plexu retiformi exhalat, reficitur spiritus; & illis hunc similem fieri existimandum est; neque enim à languidissimo huius calore penitus illa exuperari, penitusq. proprijs exui conditionibus existimare licet: vti que qui crassas incolunt terras, & qui iecinore, corde, cerebroq. moderate calidis, crassisque, & densis donati sunt arterijs, & quibus hæc, proindeq. & ipsum etiam cerebrum moderato commouetur motu, calidum ijs, tenuemque, & purum spiritum inesse rationi consentaneum est. Crassis enim ē terris tenuis omnino, purusq. educitur aer; & à moderato iecinoris, ventriculiq. calore tenues, puriq. ex inexistentibus cibis, non valde præsertim laxis, dissimilaribusq. educuntur vapores;

vapores; & calidus, crassusque, & purus conficitur sanguis. Et ex hoc, densis præsertim contento in arterijs, nec vehementi exagitatis motu calida, tenuis, pura, exhalat euaporatio; & in qua à moderato præsertim cerebri calore, motuq. fuligines nullæ fiant. Et moderate calida, crassioraque qui sortiti sunt viscera, quod huiusmodi conficiunt sanguinem: vtiq. & cerebrum etiam, arteriasque (quæ scilicet ē sanguinis portione quadam assidue reficiuntur) huiusmodi sortitos esse, & moderato eas, itaque & cerebrum commoueri oportet motu. Nihil enim à calore sanguini inexisterente commotus spiritus, nihil itaq; amoliri opus habens, appetensque, eo fortē tantum arterias commouet motum; quo eorum modō onus reiciat. At qui easdē, quos i, incolunt terras, easdemque, & modo eodem pulantes arterias, iecur verò, cerebrumque, & cor, vel illorum alterum paulò calidius nacti sunt; spiritus in ijs non calidiores modō, tenuioresque, sed impuriore etiam fieri oportet. Quoniam enim res, quas illorum vtrumuis concoquit, bene dissimilares dum sunt: si vehemens sit alterius calor; queat vti que crassioribus earum partibus nihil dum laxatis, adaperitisque, tenuiores ijs inexistentes in summam agere tenuitatem; & quæ ab illis coerceri, comprimique non subsistens, exitumq. ex vniuersis illis moliens in minutissimas illas dirumpat frustula. Qui contra molles incolunt terras; & quibus viscera mollia quidē, at magna, benēq. calida, & corpulentus, multiq. caloris capax ventriculus, & arteriæ insunt molles, laxæque, & vehementiore hæc, & cerebrum exagitur motu: ijs spiritum inesse existimandum est, calidum quidem, at crassiore, impurioremq. rebus scilicet, ē quibus reficitur, similem. Quoniam enim ē mollibus, itaq. dissimilaribus terris, quem inspirant, exhalat aer: vtiq. & crassus, & impurus sit oportet; & vapores insuper, qui ē cibis ventriculo inexistentibus, euaporatioque, quæ ē sanguine in plexu retiformi contento exhalat. Nam & illi, & hæc ē bene dissimilari re, & bene robusto educta est à calore, & ē bene laxis hæc elapsa arterijs. Et fortē, dum in spiritum in ventriculis aguntur, à robustiore cerebri calore, motuq. aliæ in singulis fuligines fiunt. Nam bene dissimilares eas dum esse omnes, & vel à languido cerebri calore, motuque tenuiores earum partes in summam prius agi tenuitatem, quam crassiores, in quibus illæ continebantur, ita laxentur, aperianturque, vt elabenti illi exitus pateat, existimare licet. Et quibus omnino quopiam à medicamento vnum modō cerebrum plus iusto crassius, calidiusque factum est; turbulenti ijs, perplexique, fuliginosi nimirum spiritus inesse videntur. Et quibus magna, molliaque, & bene calida viscera, itaque & copiosus, liquidusque inest sanguis; ventriculus ijs corpulentus, & cerebrum plus iusto calidum, & arteriæ molles, laxæque insunt; sanguini scilicet, ē quo assidue singula reficiuntur, similia sint; oportet. Et frequentiores in ijs fiunt pulsus; quod arterijs insidens spiritus à nimio fortē sanguinis ijs inexistentis calore molestia quapiam afficitur. E liquido certē eo, laxoque ne nimis euolet calor; frequentiore à frigidi aeris immistione retinendus omnino est. Spiritus porro, qui expositi sunt, quin fieri queant omnes, nihil (vt videtur) obstat. Neque enim calori tenuitas, puritasque, & impuritas, nec crassities etiam, impuritasque coire ineptæ sunt. At calidus, crassusque, & purus confici fortē non potest. Robustus enim calor (à quali vapores, ē quibus calidus conficiatur spiritus, faciendi omnino sunt) dissimilaribus ē rebus vt crassam educat tenuitatem, non certē vniuniformem eam, nec puram educat vnquam; & quibus ex arterijs crassa elabatur euaporatio, quin fuligines ex ijs elabantur, fieri non potest. Quibus certē ē terris crassus enascitur aer, robustiore sub sole fuliginosus etiam fieri videtur.

ET IN QVIBVS FRIGIDI, CRASSI, IMPVRIQUE; TVM ET
frigidi, tenues, purique: & fieri vtrosque hos; at non crassos simul
purosque, nec tenues, impurosque.

Cap. XXXIII.

VI verò molles incolunt terras, & mollibus quidem, at nō calidis
visceribus, & cerebro huiusmodi, & laxis, adaperitisq. donati sunt
arterijs; frigidum in ijs, crassumque, & impurum spiritum fieri exi-
stimandum est. Nam res, ē quibus reficitur, crassæ omnes, frigide-
que sunt, & impuræ, ē mollissimis, maximēq. dissimilaribus rebus
a non robusto factæ calore. Nam aer quiuis præ vaporibus, qui ē v-
triculo, plexuq. retiformi ad spiritum efferuntur, & præ ipso amplius spiritu frigidus
omniñō videri potest. Et (vt dictum est) in adeo tenuibus rebus quouis a calore fuli-
gines fieri possunt: & quibus parum calida, molliaque insunt viscera; itaque & parū
calidus, liquidusque inest sanguis; cerebrum etiam parum calidum, molleque; & ar-
teriæ laxæ insunt, & languidos ex edant pulsus oportet. Nam & ipse, qui eas attollit, lā-
gvidus est spiritus; & vehementius vt attollat, nullam habet occasionem, nihil ab in-
existente sanguine commorsus, & nullo, ne calor euolet, imminente periculo. Qui
verò tenui sub cœlo degunt, & viscera frigida, crassaque, itaque & cerebrum huius-
modi, & densas sortiti sunt arterias, & quæ moderatē pulsent; frigidum quidem ijs,
& tenuem, purumq. spiritum fieri existimare licet. Nam & sanguinem ijs inesse iudi-
candum est; qualia viscera sunt, frigidum, crassumque; & a nulla & ipse, vt vehemē-
tius pulset, stimulat necessitate. At (quod superius dictum est) si horum itidem ie-
cinori, cerebroque paulō robustior insit calor; & qui in rebus, quas concoquit, fuli-
gines facere queat: frigidus in ijs adhuc quidem, tenuisque, at non purus fiat spiri-
tus. Et quin huiusmodi itidem spiritus confici, talesque esse queant, nihil itidem (vt
videtur) obstat. Nam languenti calori crassities, atque impuritas simul, & tenuitas,
puritasque, tum & tenuitas itidem, impuritasq. simul coire potest: minimē verò cras-
si simul, purique fiant. Vt enim dictum est, mollibus, dissimilaribusque ē rebus ca-
lor omniñō nullus crassam, vniuniformemque, & puram educat euaporationem: &
quæ tenuitati non benē dum tenui factæ patent arteriæ; quin fuliginibus etiam
ex pateant, ambigere non licet. Quod si viscerum naturas, dispositionesque sibi
ipsis dissidentes, & cerebri itidem, arteriarumque naturam, dispositionemque, &
motum minimē illis congruentem quidam sortiti sint; & aerem inspirent vaporibus,
euaporationique dissimilem: spiritus etiam in ijs naturam, dispositionemque
iuxta illarum immutationes immutari oportet.

SPIRITVS INTER SE COPIA ITIDEM, TVM ET CAPITIS,
ventriculorumque, in quibus continetur, magnitudine, figuraque
differre. Cap. XXXV.

VI & ob diuersam copiam summopere a seipsis differunt spiritus.
Itaque singuli nihil prorsus immutati, at copiosiores tantum facti non
modò robustius singulas corporis partes commouent; & ad quæuis per
agenda multò sunt alacriores; motusque, quibus olim a sensilibus cō-
moti sunt, multò recolunt promptius: sed præsentibus etiam, & a quibus
modò commouentur, longè percipiunt exquisitius; illorumque ad hos similitudinē,
dissimi-

dissimilitudinēq. rectius intuentur; præstantius nimirum sentiunt; præstantiusque
ratiocinantur. Imminuti verò non modò languidius corpus commouent: sed multò
pigrius, deteriusq. præteritos motus recolunt, longèq. obscurius præsentium actio-
nes percipiunt. Itaq. dormientes, modico scilicet externis in partibus facto spiritu;
non nisi vehementes illas, ac ne has quidem interdum sentiunt. Et vbi diuturno a
morbo, diuturnaque ab inedia, vel diuturniore a motu imminutus est spiritus; vel ē
cerebri ventriculis magna vniuersitatis portio ad quampiam corporis partem spiri-
tui ibi laboranti oppremat, confusit: parum sentit, multòque ratiocinatur de-
terius; quin ratiocinandi penitus impotens fit. Quod nimirum languens iam, &
veluti sibi ipsi timens spiritus, nec motibus, ad quos a præsentibus sensibus agi-
tur, moueri, & minus hos cum ijs, quibus olim commotus est, conferre vacat,
nec valet. Et forte etiam, quod in copiosiore, magisque in seipsum collecto spiri-
tu magis, quàm in exili, & parum sibi ipsi uento manifestum sunt motus. Neque enim
ne adeo spiritus spissetur, denseturque; vt sensuum actiones reijciat, vereri licet.
Copiosiores porro sunt spiritus, a rebus, quibus nutriuntur, copia, bonitateque;
& amplius fortè a viscerum, a quibus illæ fiunt, magnitudine, roboreque. Quin
& ijsdem prorsus conditionibus, viribusque, & copia etiam donati qui sunt spiri-
tus, at in cerebri ventriculis, qui & magnitudine, & figura inter se differant, inha-
bitant, longè alijs alijs præstantius ratiocinantur, deteriusue. Itaque quibus cere-
brum ita percussum est, vt nihil prorsus ipsius substantia, dispositioe, sed ventri-
culorum modò immutatus sit situs; ē bene omniñō intelligentibus veluti dementes
facti sunt. Quia scilicet (vt dictum est) intellectio præteritorum motuum recollectione
cum fiat; vtique nisi locus ad motus recolendos aptus spiritui adsit, in quo videlicet
motibus, quibus olim commotus est, integris, benèque a seipsis distinctis moueri
queat, rectè ratiocinari nequeat prorsus. Nec mirum adeo a minimis, quæ spiritus
constitutionem, intellectiōemque attingunt, eius & substantiam, & intellectu-
ionem immutari. Nam & reliqua entia quæuis, multòque, quàm spiritus est, minus
tenuia, minusque patibilia, & quibus operationes multò, quàm ratiocinatio est,
faciliores, simplicioresque adenda sunt, vel minima rerum, quæ ad ipsorum ge-
nerationem, operationemue spectant, immutatione longè diuersa ipsa fieri, lon-
gèque diuersas adere videntur operationes. Multò itaque amplius rerum, quæ qua-
uis ratione ad spiritum, intellectuonemque, ad longè scilicet tenuissimam; maximēq.
patibilem substantiam, operationemque pertinent longè omnium difficillimam, qua-
uis immutata, summopere immutari vtrumque oportet.

NON INTELLIGENTIA MODO SPIRITVS INTER SE DIF-
ferre, quod calore, tenuitateque, & puritate differant; sed motibus
etiam, & bonitate, prauitateque, virtutibus nimirum,
vitijsque. Cap. XXXVI.

VI & ob diuersam copiam summopere a seipsis differunt spiritus,
quod calore, tenuitateque, & puritate inter se differunt, sed mo-
ribus etiam, & bonitate, prauitateque; ijs nimirum operandi fa-
cultatibus, quæ rectè vbi operantur, virtutes dicuntur. Vbi scili-
cet, quæ ad propriam conseruationem, perfectionemque spectant,
operari sciunt; & quin ea operentur, & quæ propriam substantiam
obledunt, corrumpuntque, aut scēdant, non operentur, neque a molestijs, labo-
ribusque, aut periculis retardari, neque a voluptatibus allici possunt vllis: vitia
contra,

quidam inquirendus est; quo illarum excessum, defectumque proximius dignoscamus. Nec verò (quod in alijs fortasse quibusdam facere licet) ut in illius cognitione conquiescamus. Sed si quidem natura, qua oportet, mensura afficimur, commouemurque; ea ut semper afficiamur, commoueamurque: sin verò plus, minusue; ut affectus, & quas iuxta eos adimus operationes, intendamus, remittamusue; tantum omnino afficiamur, commoueamurque, quantum affecti, comotique bonum, cuius gratia afficimur, commouemurque, & purum id, nulli; admistum malo consequamur. Nam si id est spiritus ingenium, ut quædam sentiens, intelligensue, statim ea appetat, auerseturue, & vel sectanda, vel declinanda, reijciendaque decernat, & amplexetur omnino, vel reijciat; & quædam ne appetat, auerseturue contineri nequeat, quædam vero alia ut appetat impelli non possit: at inditas certè appetitiones, odiaque excitare, reprimereque potest; & magis, minusue operari in eius omnino est potestate. Nec verò præsentis modò affectus singulos, singulasque præsentis operationes, sed futuras etiam omnes, quin ipsam, quæ afficitur, facultatem coercendi, extendendique, & veluti naturam, ita, vel ita appetendi, operandique sibi indendi facultate donatus est spiritus. Et manifestè qui à malis, quæ immoderatè, vel segnius operantes exceperet, affectus, operationesque intendendas, remittendasue esse admoniti, eò usque eas intendunt, remittuntue; quousque propositum consequantur bonum, nulloque ab ijs malo afficiantur: quæ oportet tandem mensura natura afficiuntur, commouenturque, & operantur. Quoniam verò quæ spiritus afficiendi, & quæ iuxta affectus operandum ijs est, mensura haberi non potest, nisi quæ ijs appetunt bona, sui ne ipsorum gratia singula, an ut ipsorum opera aliud consequantur bonum, appetenda sint omnia, itaque reliqua, quæ bona apparent, appetunturque, eatenus bona, expetendaque sint, quatenus quod verè bonum, verèque est expetendum procurant, notum fiat: utique illud in primis, & bonum omnino, cuius consequendi gratia tot spiritui appetitus inditi sunt, inquirendum. Quod nimirum manifestum si fiat, mensura etiam, quæ affectus, & quæ eos insequuntur operationes extendenda sint, coercendaue, conspicua etiam sit: tantos nimirum affectus, tantasque operationes oporteat esse, quantis propositum comparetur bonum.

SPIRITVM, VT PROPRIVM, SVPREMVVMQUE BONVM, SVI
ipsius conseruationem appetere, reliqua, quæ appetit, bona illius omnino
gratia appetere omnia. Cap. II.

SPIRITVS multa quidem, diuersaque appetere, & multa, diuersaque auersari, & multas, diuersasque operari operationes, & singulas, vel boni cuiuspiam consequendi, vel cuiuspiam mali repellendi gratia, multi omnino spiritui inesse appetitus, odiaque multa, & bona multa appetere, multaque auersari videtur mala. At eius tamen affectus omnes, omnesque operationes vnum, eundemque propositum habere scopum, & vnius omnino boni consequendi gratia, quibus afficitur passionibus, & quas operatur operationes, omnibus affici, operarique omnes, & vnum omnino proprium, supremumque esse spiritus bonum, & cuius gratia reliqua appetantur, conquiranturque omnia, ambigi non potest. Siquidem manifestè bonorum, quæ spiritus appetit, quoduis, si nimium fiat, satietatem tandè, molestiamue afferat. Absit verò per se bonum quod est, iucundumque, satietate id vnquam, molestiamue ut afficiat vlla; vel ut incommodum, malumque sit vnquam: quin quò maius id sit, diuturniusque, eò melius sit, iucundiusque, & magis assidue expetitur. Multa præterea, diuersaque, cum sint, quæ spiritus appetit bona; si non vnius omnia, eiusdemque boni consequendi, sed sui ipsorum gratia singula appetat, secteturque; itaque diuersi sint eius appetitus: numquam

quam ijs sibi ipsis concordēs fiant; & nunquam omnino (quod facere interdum videtur) manifestorum bonorum reliquis contemptis omnibus vniuersus ad vnum feratur spiritus; sed perpetuo in quæ proposita sunt omnia distrahatur; & si quidem vno ex ijs potiri contentus sit, eo perpetuo potiri velit, quod iucundius appareat, vtiliusue; quin (quod dictum est) nullum omnino præligat vnquam; ut qui canonem, quo quid præligendum sit, habeat nullum. Nam si alterius, & vnius omnino, eiusdemque boni gratia reliqua appetantur omnia, in promptu quidem is est. Id nimirum perpetuo reliquis antehabendum statuatur, quod ad supremum comparandum bonum magis confert; vel si minus ipsum per se expetendum appareat, & molestius etiam multis, multisque comparandum sit laboribus. Vnum porro, quæ afficitur, facultas bonum cum appetat, quæratque; & si quidem sentienti, intelligentique eadem ea non est, at sentientis certè, intelligentisque in ministerium indita spiritui cum sit; & propterea omnino, ut quæ bona hæc percipit, appetat ea ipsa, secteturque, & quæ mala huic visa sunt, auersetur, repellatque: quin boni eiusdem consequendi gratia, cuius & sentiens, intelligensque spiritui tributa sit, dubitare non licet. Quoniam igitur vel omnium consensu propterea sentiens indita est, intelligensque, ut bona, & quæ spiritum fouent, seruantque, & mala, & quæ spiritum obledunt, corrumpuntque, dignoscant; & quæ afficitur facultas perpetuo illa appetit, sectaturque, & hæc auersatur, reijcitque: utique se ipsum conseruandi gratia spiritum ea donatum esse, & supremum omnino bonum, quod ea appetit, sectaturque, spiritus conseruationem esse, liquidò patet. Non iners nimirum, neque impotens, nec malus omnino artifex rerum conditor, & qui quæ ipse constituit entia seruari neglexerit; vel modum ijs, facultatemque, qua seruent se, largiri nequiverit, nolueritue: sed longè sapientissimus, potentissimusque, & optimus, quæ danda singulis fuere, ut quamdiu licet seruentur, singulis ea tradidit omnia. Itaque contrarijs, & quæ se se mutuo perdant, destruantque entibus cum Mundum construxisset: alienarum actionum, & sui ipsorum passionum sensum illis indidit omnibus. Et benè blandum, benèque iucundum rerum, quæ fouent, seruantque; & benè tristem, amarumque earum, quæ obledunt, corrumpuntque: quo illas sectarentur, amplexanturque, has declinarent, auergerentque. At animalium spiritui præteritarum insuper passionum memoriam, ut quæ bona, malaue semel percepta forent, nihil ea sentiens, nihilque rursus ab ijs passus, bona, malaue esse sciret; tum & illorum appetitum, & horum odium. Itaque bonum, cuius consequendi gratia afficitur, commoueturque spiritus, ipsius conseruationem esse; ambigi non potest. Nec verò spiritus modò, sed ens præterea quoduis non aliud consequi, appetereue potest bonum, nisi ut in propria seruetur natura; quale omnino est, tale perpetuo ut permaneat: nec malum aliud vllum pati, nisi ut corrumpatur. Et quæ in Solem agitur terra, summum omnino ea patitur malum: quæ scilicet in non ens agitur. Neque enim quæ remanet materiæ moles, sed quæ perit natura, Terra est. Quod si reliqua, quæ bona nobis videntur, & quæ appetimus, diligentius inspicias; conseruationis gratia expeti omnia manifestè videas; & quæ spiritus appetit, auersaturque, & operatur, propterea ea appetere, auersarique, & operari, quod sui ipsius conseruationem appetat, procuretque, satis sequens manifestabit sermo. Nec verò, quod id inquiremus bonum, quod natura duce, & proprijs viribus consequi spiritus potest, inculcandi propterea simus. Siquidem rerum naturam inquirentibus id spiritus bonum, quod à propria ipsius natura, & à proprijs viribus habere potest, inquirendum omnino est. Tum conspectum id, nihilo nos ad verum hominis bonum, & quod immensa Dei bonitas vel proprii filij sanguine nobis comparatum uoluit, & quod summa ipsius benignitas ijs nostris concessit operationibus, quas in ipsius obsequium, honoremque

remque operemur, nobis comparandum segiores, ineptioresque, quin multo alacriores faciat, promptioresque. Quoniam enim quibus operationibus iuxta naturam æditi momentaneum, summæque incertum bonum consequitur, non purum omnino, & in quo penitus conquiescere liceat, iisdem propemodum (ut videbitur) iuxta D^ei præcepta, & in D^ei obsequium, gloriamque æditi, & hanc degentibus vitam summa, certa que quies, & in aliam actis summa, æternaque comparatur beatitudo: utique, nisi non impij modò, ferique, sed penitus stupidi, penitusque stolidi simus, naturæ vires, bonaque, & naturam ipsam contemnamus, penè, & auersemur; summam verò D^ei potentiam, bonitatemque, & D^ei ipsum summè veneremur, summæque amemus, & iuxta eius præcepta assidue operemur; ut quod suis I^ps^us pollicitus est bonum, nobis comparemus. Age igitur institutum opus prosequamur.

A QVIBVS AFFICITVR, COMMOVETVRQVE SPIRITVS.

Cap. III.

MINVM spiritus, qualiscumque sit, entium, animaliumque reliquorum ritu se ipsum conseruandi, propriamque operationem operandi, motus nimirum ædendi, seseque ijs oblectandi, se ipsum omnino conseruandi summè est appetens. Siquidem (ut in superioribus declaratum est cōmentarijs) propria operatio eius quoduis summè conseruat, summaque afficit voluptate; & voluptas non rei alterius, sed vnius conseruationis est sensus. Itaque quòd alieno in loco, & inter contraria genitus entia, & corpori inditus est spiritus; à quo nec adeo ab illorum viribus protegi, nec adeo retineri potest, quin assidue ab illis oblādatur, assidueque elabatur, proindeque, & imminuatur assidue; & quòd corpus etiam ipsum, nec ab ambientibus modò viribus, sed à proprio etiam calore assidue immutatur, corrumpiturque; itaque breni vtrumque pereat, nisi res sibi comparet spiritus, à quibus illæ reiiciantur, & quibus & corpus, & ipse itidem reficiantur; & nūquam adeo illa reiici, adeoque ipse, & corpus refici potest, quin assidue & ipse, & corpus ab illis oblādatur, imminuaturque; itaque penitus vtrumque pereat tandem, nisi veluti nouum vtrumque fiat; aliud scilicet corpus generetur, aliisque ei spiritus indatur; & quòd corpori inclusus benè graui, benèque vniuerso denso, & in quo nullum adeo patentem, liberumque; natus sit locum, vbi ipse perse, proprijsque viribus, & nullam corporis molem secum vehens, nihilque à continentibus eum rebus grauatus, oppressusque motum, à quo voluptate afficiatur, ædere queat; sed (ut suo amplius loco expositum est) motu ut oblectetur, ab alijs commouendus sit rebus: utique rerum omnium vires sentire, intelligere, & quæ modum ipsi, facultatemque præbent se se à frigoribus, æstibusque protegendū, nutriendūque, & nouum faciendū, & quæ eum commouent, & ad propriam agunt operationem, appetat ea spiritus omnia, secteturque; & ijs affluentibus summopere gaudeat, & veluti exultet, quique ijs ipsum donant, summopere eos amet, colatque; deficientibusque contra ijs mereat, & veluti deiiciatur, vehementerque odio habeat, & punire etiam appetat, qui eorum quopiam, & liberalitate amplius, vitaque ipsum priuare procurant. Tū quòd singuli per se, & ab alijs seorsum, & nihil omnino se se mutuo adiuuantes, si quidem viuere, non commodam certè, nec sicuram degere queant vitam; neque enim, quæ ad eam conseruandam necessaria sunt, singuli sibi ipsis comparare omnia, nec per se ipsos singuli, nullaque aliorum ope malis, necessitatibusque, quibus assidue opprimuntur, nec se ipsos singuli ab aliorum animalium, & à prauorum hominum violentia, superbiaque satis tueri confidant, queantque; & quia quòd temporis à comparandis superest rebus, remitti, exhilararique, & oblectari vult spiritus; idque ut fiat aliorum omnino opus est ope, præsentiaque: utique hominum societates, & conuiuium etiam, familiaritatemque, & beneuolentiam præterea appetat,

petat, procuretque oportet. Et quòd in consanguineis quidem, cognatisque, & amicis amplius, at in hominibus omnino, si nullum ab ijs timeat malum, seruari videtur omnibus; & illorum bona sibi itidem commoda; horum verò non incommoda futura intelligit; & quòd à prauis hominibus malum timet, eoque amplius, quòd potentiores fiant; & quæ bona, malaue alijs euenere, sibi ipsis singuli euenire posse intelligunt: utique cognatorum quidem, amicorumque amplius, at hominum omnino omnium salutem appetat, procuretque, & eorum bonis lateretur, malis verò tristetur oportet; & summo odio prosequatur, malaque ijs euenire optet, & procuret etiam, qui nullum malum, nullamque merentur iniuriam, diuexant eos, opprimuntque; afflictos verò, oppressosque, & miseros omnino omnes subleuare, adiuuareque appetat, procuretque; idque si non liceat, at eorum certè miseris, infortunijsque doleat, tristeturque. Et quia non ibi tantum corrumpi videtur spiritus, vbi occidit, peritque; sed nihilò penè minus, vbi alios propria natura puriore, ijsque amplioribus donatos bonis intuetur, quæ ad spiritum conseruandum, perficiendumque commoda sunt, vbi omnino æquè, atque alij conseruari, perficiendūque aptus cum sit, alios conseruari aptiores, perfectioresque; proindeque in ijs sui ipsius corruptionem intuetur, utique, quæ in alijs intuetur bona, appetat, procuretque, & non alios modò (si aliorum culpa ijs donatus non est) sed se etiam ipsum odio habeat, & propriam prauitatem, ignatiamque damnet, sua si culpa illis careat, oportet. Postremo & quòd adeo sui ipsius conseruationem, puritatemque appetit, adeoque sui ipsius corruptionem, impuritatemque exhorret, auersaturque spiritus; ut vel summè conseruari aptus, purusque si sit, & ijs, quæ ad sui ipsius conseruationem pertinent, summè affluat omnibus, at non talis appareat, vehementer indignetur, summaque afficiatur molestia; & corruptioni obnoxius, impurusque, & bonorum, quæ ad sui ipsius conseruationem opus sunt, inops si sit omnium, purus tamen, bonusque, & omnibus, quæ diximus, bonis affluens videri, haberi que appetit; & talis visus, habitusque summè gaudet, & veluti exultat; quòd nimirum, qualis alijs videtur, habeturque, talis quoquomodo fieri videtur, proindeque gloriosus sui natura, celsusque; & erectus apparet spiritus; neque enim alia eius conditiones, aut res omnino aliæ villæ honores, gloriamque, & obsequium spiritui pariunt, nisi quæ spiritum conseruari aptum, purumque, & operationum, quæ humani spiritus propria sunt, scientia, potentemque ostendunt; & contemptui ijs prorsus sunt, qui corruptioni obnoxii, impuri, & operationibus gaudere apparent, quæ spiritum corrumpunt, impurantque; ea omnino omnia in alijs honoramus, quæ nobis ipsis appetimus, eaque in alijs contemnimus, quæ nobis odio sunt; itaque quoquomodo ab ijs corrumpi videtur, à quibus contemnitur, despiciturque, & quoquomodo ab ijs seruari, à quibus honore afficitur: utique, vehementer illis insensus sit, summopereque hos amet, & honores omnino, ut propriæ puritatis, præstantiaque, & ad se ipsum omnino conseruandū facultatis, aptitudinisque; inditum, vehementer appetat, summèque studio procuret, oportet.

AFFECTVVM, OPERATIONVMQUE, QVÆ IUXTA AFFECTVS æduntur, mensuram spiritus conseruationem oportere esse. Et virtutes spiritus facultates esse, quæ eodumque afficiuntur, operanturque, quousque, ut conseruetur spiritus affici, operarique oportet: vitia contra, quæ magis minusue. **Cap. IIII.**

QUONIAM igitur quibus cupiditatibus, quibusque odijs, & alijs huiusmodi passionibus afficitur spiritus, & quas iuxta affectus, quos diximus, operationes operatur, propterea illarum quauis afficitur, & harum operatur quamuis; ut se ipsum conseruet, propriaque oblectet operationi; se ipsum inquam

H 2 vt con-

vt conseruet; vtique mensura, qua afficiendus, commouendusque est, sui ipsius conseruatio sit oportet. Eiusque scilicet afficiendus, commouendusque est spiritus, & eodumque iuxta affectus operandum spiritui est; dum quæ æduntur operatio eius conseruationem procuret, & spiritum omnino conseruet: malum verò vbi illa inferre incipit, vel operationes, quibus conseruatur, perficiturue spiritus, impedit; vel iucundissima si sit, nihil ea ulterius operanda. Contra vel molestissima quæ sit, & ad spiritus conseruationem, perfectionemue necessaria, ædenda, & tandiū omnino, quamdiū spiritus conseruationi, perfectioniue bona est, commodaque: non à voluptate omnino ad operandum impellendus, neque à dolore ab operationibus reijciendus, sed à sui ipsius conseruatione vtrumque. At verò, quod tanti res momenti, & cuius fortè gratia reliqua inquirenda sunt omnia, proximius inspicienda est: singulos affectus, & singulas, quæ iuxta eos æduntur, operationes distinctius intueri, & quam licet singulis mensuram attribuere tentandum omnino est. Et quoniam moderatè qui afficitur, operaturque spiritus, iuxta virtutem affici, operarique, & virtute donatus, qui verò immoderatè afficitur, operaturque, iuxta vitium affici, operarique, & vitiosus dicitur; quin ipsi omnino affectus, prout moderati, vel effrenes, segnesue sunt, virtutes dicuntur, vitiaque: vtique & nos communem vsum loquendi secuti affectus singulos, singulasque operationes, vel spiritus facultates, quæ afficiuntur, operanturque (neque enim affectus ipsi, ipsæue operationes, sed quæ afficiuntur, operanturque res virtutes dicuntur, vitiaque) prout moderatè, vel immoderatè afficiuntur, operanturque, virtutes, ac vitia dicamus. Liceat enim, vel si quæ patitur, quæque operatur spiritus, vniuersus ea patitur, operaturque; & facultates, iuxta quas pati, operarique dicitur, ab ipso met spiritu aliæ non sunt; nec verò veluti ei appensæ, aut quæpiam eius partes, quæ à reliquis distingui queant; sed spiritui vniuerso ita penitus inhaerent, penitusque infixæ sunt, vt nullam spiritus portionem, cui facultates non insint omnes, nec facultatem vllam, à spiritus substantia repositam inuenire liceat; magis omnino facultates spiritus substantiæ, spirituique ipsi vnitæ sunt, quam proprio subiecto natura agens vlla; proindeque non eius facultates, sed ipsimet spiritus, vniuersæque eius substantia afficitur, operaturque: quoniam iuxta facultates omnino afficitur, operaturque; propterea scilicet afficitur, operaturque, quod affici, operarique potest; nec refert quicquam, ipsum nē spiritum iuxta quampiam sui facultatem, an facultatem ipsam affici, operarique dixeris; & quæ inquirentur, explicandæque res sunt, commodius, magisque explicentur distinctè, & facilius intelligantur, si facultates ipsæ, quam si spiritus affici, operarique ponatur; liceat inquam affectus, operationesque omnes, proindeque & virtutes, vitiaque facultatibus attribuere; facultates nimirum ipsas virtutes, vitiaque ponere. Virtutes quidem, quæ vel natura, vel disciplina, vel vtraque eodumque afficiuntur, operanturque, quodumque ad spiritus conseruationem, perfectionemque affici, operarique oportet; nec à voluptate vlla ad operandum allici possunt, si earum operatio oblædit, aut deteriorem spiritum facit, aut etiam, nē perficiatur, impedimento est; nec à laboribus, molestiisue, nec à periculis etiam vllis, quin operentur, repelluntur, vbi earum operatione conseruatur, perficiaturue spiritus; sed id omnino perpetuò operantur, quod, vt spiritus conseruetur, perficiaturue, operandum est. Vitia contra easdem esse, vbi operandi suauitate illectæ summo etiam spiritus malo operari minimè cessant; vel operari pigrescunt, reformidantue, vbi earum operatio vel seruet, vel perficiat spiritum. Age porro illarum numerum inquiremus.

VIRTUTVM NUMERVM E FACULTATVM, QVAE AFFICIUNTUR, operanturque numero habendum esse: & quæ facultas, quæ virtus sit.

Cap. V.

VIRTUTES omnes, omniaque vitia virtutem vnā, vnumque esse vitium, manifestissimum quidem est. Quoniam enim virtutis, quam quarimus, id est munus, vt affectus, & quæ iuxta eos æduntur operationes, pro ut ad spiritus conseruationem intendendæ sunt, remittendæue, intendant, remittantue; idque ea modò operari potest facultas, quæ è præteritis malis, quibus ab immoderatis, deficientibusue appetitionibus, operationibusque affectus est spiritus, quantas eas fieri oporteat colligere, & veluti metiri queat: vtique non quæ appetunt, operanturque, sed vna modò ratiocinans facultas virtus, vitiumque poni debet. Virtus quidem; quæ rectè præteritas passiones, præteritasque recolens operationes, & quæ ex ijs bona, malaue spiritui euenere, tantas illas oportere esse decernit, quantas malo nullo, sed bono, cuius assequēdi gratia operatur, puro afficiatur, integroque: vitium verò; quæ nihil, aut non satis præteritas passiones, operationesque recolens, nullam præsentibus mensuram imponit. Nam quæ appetunt, & quæ iuxta appetitus operantur facultates, quam longissimè ab sunt, vt præteritas recolant passiones, futurasque ex ijs præuidere sciant, curentue; sed præsentia tantum bona, malaue appetunt, auersanturque, quæ sentiens, intelligensque appetenda esse, auersandaque statuit. At vna tantum intelligens virtus ponenda cum sit; quoniam diuersis ea appetendi, operandique facultatibus mensuram, modumque præscribit: vtique veluti in multas secari potest; & tot fieri, quot facultates sunt, quæ afficiuntur, operanturque; quibus scilicet omnibus quousque appetendum, operandumque est, præscribit; & cuius omnino opera, præceptisque appetentes, operantesque facultates bonæ, & virtutes sunt. Itaque virtutum numerus ex affectuum, operationumque, quæ iuxta eas æduntur, numero habendus omnino est: in tot nimirum virtutes intelligens diuidenda, & tot appellanda vocibus; quot affectus moderandi, & operationes, quæ iuxta eos ædendæ sunt, & quibus omnino spiritus conseruatio, perfectioque procuranda est, dirigenda: Quoniam igitur (vt diximus) rerum omnium naturas percipere, summè est spiritui bonum, summèque commodum, & summè etiam necessarium, vt molestas, noxiæque declinet, & iucundas, salutareque amplectetur, & varijs insuper, diuersisque earum viribus varijs, diuersisque occurrat necessitatibus; & omniſcius omnino, omnia nimirum sentire, intuerique aptus cum sit spiritus; vtique quæ rerum omnium naturas, viresque sentiendas, & quæ sentiri non possunt, intelligendas præcipit, procuratque, & intelligit omnino intelligens, virtus omnino, & reliquarum fortè omnium princeps, magistraque; & quæ sapientia dicenda sit. Siquidem, vel omnium consensu, is sapiens est, qui rerum omnium naturam, & vires inspexit. Tum quoniam assidue ab ambientis viribus oppugnatur, oblediturque; & assidue elabitur spiritus, assidue omnino imminuitur; itaque breui pereat, nisi à frigoribus, æstibusque se protégat, & reficiat assidue; & nunquam satis defensio, refectusque penitus, pereat tandem, nisi veluti nouum se faciat; & quod nullo per se motu, quo oblectetur, moueri potest, sed, vt commoueat, vel cibi assumendi, vel semen emittendum; proindeque & res comparandæ spiritui sunt, quibus frigora, æstusque repellat, & cibi insuper, venusque, quibus se nutriat, generetque, & oblectet: vtique quæ quæ oportet diligentia; mensuraque ad frigora, æstusque vitandos opusque sunt, & ad cætera, quæ ad spiritus conseruationem, commodumque pertinent, procuranda, faciendaque, & quæ eos, tantosque cibos assumendos, qui, quantique spiritui boni sunt, salutareque, eamque, & edulque venerem exercendam decernit intelligens, quam exercere liceat, & quæ spiritus conseruetur, virtus omnino; & quæ,

& quæ, vel si vnus sit intelligentis præstantia, at (quod diuersos moderatur affectus) multiplex videri, multis certe appellari nominibus potest. Solertia nimirum, quæ rerum comparandarum, quæ verò earundem fruendarum rationem, mensuramque inuenit, præscribitque, Liberalitas; quæ ciborum assumptionem, Sobrietas, Castitas verò, quæ veneris vsum coercet, dirigitque. Et quoniam insuper rerum, quæ ad spiritus conseruationem comparandæ sunt, magnis earum multæ laboribus, magnisque comparandæ sunt periculis; iisque quauis ratione affatim donatus, nimis interdum exhilaratur, diffunditurque, & veluti exultat, iisdemque quauis ratione spoliatus nimis interdum tristatur, contrahiturque, & deijcitur spiritus; & quod cum, quas diximus, res, tum verò & spiritus ipsius salus, libertasque, à prauorum hominum violentia defendenda est; neque enim desunt, qui laborum, molestiarumque, quibus, quæ dictæ sunt, res comparandæ sunt, impatientes, quas alij sibi ipsis compararunt, inuadere, & vel dominorum exitio sibi illas vendicare nihil vereantur; quin alijs proprijs vt ij laboribus, nec quæ ad vitam modò sustentandam necessaria sunt, sed quæ ad voluptates quasuis, & quemuis pertinent ad luxum, & ministerium etiam quoduis sibi vt præstent, vim inferant, & repugnantes vel ipsa puniant morte) quia omnino quæ comparandæ res sunt, magnis interdum laboribus comparantur; & prosperis, aduersisque rerum successibus turbatur, exagiturque spiritus; & prauorum hominum violentia, vt reijciatur, puniaturque etiam, vbi oportet, magna subeunda sunt pericula; proindeque horum quoduis plus iusto, minusue factum, magnum spiritui inferre potest malum: vtique quæ qua oportet mensura fieri omnia decernit intelligens, ipsa itidem virtus, quæ Fortitudo dicitur. Et quia hominum societate, præterea & conuictu, familiaritateque, & beneuolentia summopere opus habet; summopereque gaudet spiritus: vtique quæ operationes, quibus illæ constituuntur, construanturque, operandas rectè statuit intelligens, virtus & ipsa, beneque & ipsa multiplex (siquidem multis illæ constituendæ sunt, conseruandæque operationibus) & quæ omnino in Iustitiam, Veritatem, Beneficentiam, Gratitude, Aequalitatem, Mansuetudinemque, & Hilaritatem diuidi possit. Neque enim sibi ipsis coeant homines, nisi singuli ab aliorum omnium securi sint violentia; nec quæ ad publicam, priuatamque spectant vtilitatem, tractari queant, nisi veraces simus omnes, proindeque singulorum dictis fides haberi possit; nec cum ijs libenter viuamus, aut eos amemus vnquam, qui quibus possunt, & quibus ipsi opus habemus, nos non afficiant bonis; nec ijs amplius libenter beneficiamus, qui acceptorum beneficiorum immemores paria, & maiora etiam (si liceat) non referant, nec relaturi appareant; nec cum ijs viuere iucundum sit, qui perpetuò plus sibi, quam alijs arrogant; vel qui quauis de causa indignentur, excandescant, vel perpetuò tristes sint. Et quoniam cognatorum quidem, amicorumque amplius, at ciuium etiam, quin hominum omnium bona, malaque ad singulos pertinent; & vtraque bona, malaque singulis fieri possunt; & quæ alijs euenire, sibi ipsis singulis euenire posse intelligunt: vtique quæ, vt oportet, aliorum bonis, malisque gaudendum, dolendumque decernit intelligens, virtus & ipsa; & quæ in Benignitatem, Indignationemque, & Misericordiam diuidi possit. Liceat enim, quæ alienis gaudeat bonis, quoniam proprio (vt videtur) caret, alieno quidem, at non valde remoto fortè nomine Benignitatem appellare; & Indignationem, quæ prauorum dolet bonis. Siquidem prauis, indignisue bona euenire vbi intelligit spiritus, indignari videtur; & aliorum, quæ dolet; miseris manifestè misericordia est. Et quia adeò sui ipsius conseruationem, puritatemque appetit spiritus; vt nunquam, quæ ad se ipsum conseruandum facultate, aptitudineque, & puritate donatus est, contentus sit; sed si quempiam conseruari potentiorē, aptiorēque, aut puriorē intueatur, quasi in eo propriorum bonorum, propriæque puritatis defectum, & sui ipsius corruptionem intueatur, molestia afficitur; & quibus illi bonis, quæque donati sunt

purita-

puritate, se quoque donatum non esse tristatur; & donari appetit: vtique quæ, quæ in alijs bona, puritatemque intuetur intelligens, sibi etiam comparandam, & spiritum omnino aliorum nullo minus conseruari potentem, aptumque, & minus purum faciendum esse decernit intelligens, virtus omnino, & Aemulatio dici potest. Et quod quoquomodo ab ijs corrumpi, impurarique videtur, à quibus vt corruptioni obnoxius, impurusque tractatur; à quibus nimirum contemnitur, despiciaturque; eoque amplius, si nihilò ijs conseruari ineptior, impuriorue, nihil scilicet despiciendus sit, contemnendusque; proindeque eos odio habet, eorumque factum, elationemque deijcere appetit; & quoquomodo ab ijs conseruari, purusque fieri, à quibus vt conseruari aptus, & vt purus, à quibus scilicet in honore habetur; itaque amore eos, beneuolentiaque pro præstantur, vehementer appetit: vtique quæ sui contemptores, quo oportet, odio prosequi, deprimereque, & sui amatores, cultoresque, vt oportet, amandos, honorandosque, & quæ quos, quantosque oportet, honores appetendos decernit intelligens, virtus & ipsa; nec vna, simplexque, sed quæ in Indignationem, Humanitatemque, & Sublimitatem diuidi queat. Nam quod vniuersa, & singula eius partes nomine (vt videtur) carent; vtique nouis, alienisue singula appellandæ sunt nominibus. Et aliorum quidem superbiam, factumque quæ non sustinet, Indignatio dici potest: (idem enim qui est affectus, vel si circa diuersas sit res, eodem nomine appellari potest) & quæ homines, à quibus amatur, coliturque, nequaquam contemnendos, despiciendosque, sed amandos, colendosque statuit, Humanitas; & quæ honores, summè scilicet sublimem, summèque nobilem rem, & quæ Deo ipsi conueniat, rectè appetit, Sublimitas omnino dici potest. Quæ verò intelligens, quos diximus, affectus, operationesque omnes, vel nimias, vel deficientes decernit, vitium; & quod vel in totidem, vel in dupla diuidi vitia queat. Quoniam enim virtus moderatas decernit actiones; vitium è contra, & excedentes eas, & deficientes: vtique singulis virtutibus, vel earum plerisque duplex opponi videtur vitium. Age verò virtutum singularum, vitiorumque, quæ virtutibus singulis opponuntur, ingenium, munusque proximus, diligentiusque intueamur.

DE SAPIENTIA.

Cap. VI.

QVONIAM cum entium, animaliumque, reliquorum omnium, tum verò & spiritus ipsius, corporisque, cui inditus est, & sine quo conseruari non potest, cognitio propterea spiritui appetitur, necessariaque est; vt diuersis illarum viribus, diuersisque conditionibus diuersis sui ipsius, corporisque, nec præsentibus modò, sed futuris etiam necessitatibus occurrat; præterea & quod, cuiusmodi coelū videtur, omniscius sui natura, res nimirum omnes intueri, earumque ingenium, viresque sentire aptus est spiritus; & quia insuper à substantia à Deo immissa perfectus, vnumque ei factus assidue ab ea, nec ad aliarum modò rerum, sed ad Dei ipsius, diuinorumque entium cognitionem excitatur, impelliturque; siquidem non reliquarum modò rerum, sed Dei ipsius, diuinorumque entium, proprii nimirum parentis, propriique opificis, & cognatarum substantiarum sapiens illa facta (quis enim id neget) at veluti in exilium demissa, & in carceres, tenebrasque coniecta, & propterea rerum intuitu orbata, & inspiens rerum omnium facta, propriæ naturæ, propriæque perfectioni restitui summa cum anxietate contendat; eamque adeptam non sit, maximè doleat, maximèque crucietur, & sibi ipsi displiceat, necesse est: quod inquam non ea modò scire appetit, procuratque spiritus, quæ ad sui ipsius conseruationem quoquomodo spectant, & quæ quoquomodo sentire aptus est; sed cum alia multa, quæ

quæ nihil (ut videtur) ad illam conferunt, tum quæ ipsius aciem quam longissime exurperent; & quæ spiritus ipse per se, nihilque à substantia à Deo immissa excutit, nec intueri queat, nec fortè appetat; Dei scilicet ipsius, reliquorumque diuinorum entium substantiam, operationemque, & beatitudinem: patet utique sapientiam intelligentem esse, quæ rerum omnium naturas, facultatesque pœnitius percipiendas decernit; seu pœnitius percipit iam, pœnitiusque inspexit; itaque & quæ res, quæque earum vires præsentem in usum bonæ sint, commodæque, & quarum vires, bonæ ut fiant, intendendæ sint, remittendæue, & quæ id ratione agendum intelligat; & quæ entium reliquorum, vel earum, quæ eiusdem sunt generis, & ipsorum imprimis spirituum differentias dignoscant, & futuros etiam rerum multarum successus, futurasque hominum præuideat operationes. Neque enim aliter res eueniunt ullæ, quam earum natura postulat, & quàm euenisse conspectæ sunt; nec alias homines operantur operationes, quàm quas eorum ingenium pollicetur, & quas operari conspiciunt. Præterea (& multò mehercule prius, multòque amplius) quæ Dei ipsius substantiam contemplandam decernit; at nequaquam ratione. Quæ scilicet Mundum vniuersum, quæque in eo continentur entia à longè sapientissimo, longèque potentissimo, & longè optimo conditore constituta esse declarare potest, & declarat omnino: at præterquam, quod vel has Dei condiciones nequaquam integras, & quantæ sunt, sed longè intuentur minores; quàm longissime abest, ut reliquas intueri queat; multòque amplius illius fulgorem intuens hebetatur, cæcutitque, quàm solis lucem, & Solem ipsum visus quivis. Quæ igitur non, ut reliquarum rerum, sic Deum ipsam, eiusque substantiam, & condiciones ratione intelligendas, sed quæ ratione contempta, in sacris illas, & diuinis literis, & in seipsis omnino Dei verbis intueudas, & quæ amplius illius mandatis, præceptisque parendum statuit intelligens Sapientia sit, & vera, summaque. Quæ nimirum non momentaneum, ut illa, multisque obnoxium periculis, & assiduis scatens miseris, & non magnum omnino bonum, sed æternam, certamque, & puram, summamque beatitudinem procurandam decernit; modumque insuper eam adipiscendi inuenit. Nam (quod dictum est) spiritus ipsius, à substantia præsertim à Deo immissa perfecti, rerum omnium intuitum, cognitionemque propriam esse; summus res omnes, vel quarum cognitio nullum nobis præstat usum, intuendi, sentiendique, & quæ intueri, sentireque non licet, intelligendi appetitus, & voluptas, quæ summa illas intuens, intelligensque afficitur, & molestia, quæ cruciatur, illa fraudatus spiritus, tum & obseruantia, cultusque, & amor erga sapientes, insipientiumque contemptus, manifestissime declarant. Nam si diuitias etiam, potentiamque appetimus; ijsque donati gaudemus, exultamusque; & opulentos, potentesque obseruamus: at sapientiam certè appetentes, eamque adepti, nobiliore quodam modo nobis placemus; & opibus, potentiaque exuperati (vel si nostra id factum sit culpa) nihil sibi ipsis multi, at minus sapientes facti, omnes nobis vehementer indignamur, vehementerque displicemus; & opulentos quidem, potentesque ibi modò excolimus, obseruamusque, ubi bonum quipiam ab illis speramus, amamus certè numquam; at sapientes, vel iam diu vita defunctos, diuinarum instar entium, veneramus, summoque amore prosequimur: quod nimirum propriam in ijs spiritus perfectionem, propriamque intuemur præstantiam. Nec verò (quod Peripateticis placet) quoniam rerum alia semper sunt, vel eodem saltem modo semper fiunt, alia verò, nec eadem perpetuò sunt, neque eodem perpetuò modo eueniunt; aut quod alia natura fiunt, nihilque à nobis earum cursus immutari, flectique potest; à nobis alia aguntur, & aliqua saltem ex parte in nostra sunt potestate; propterea earum cognitio diuersa virtus ponenda appareat; quæ scilicet vnius, eiusdemque omnis, & eodem modo operantis sit facultatis, & sentientis omnino, eorumque, quæ pœnitius percepta sunt, similitudine, quæ non pœnitius inno-

innotuere intelligentis: veluti neque ars, quæ diuersam materiam, & diuersis etiam organis, at eadem spiritus facultate, eademque omnino tractat peritia. Quoniam igitur rerum omnium naturas intuita intelligens Sapientia est; & quæ ad spiritus cōseruationem res tractandæ, quæque circa eas ædendæ sunt operationes, ita rectè omnino tractentur, ædanturque, si cum rerum aliarum, tum verò & spiritus ipsius innotuerit ingenium: liquidò patet, Sapientiam (quod diximus) non singularem, sed vniuersalem, & totam omnino esse virtutem; reliquas eius veluti species, vel partes, & sapientiam omnino omnes, at non rerum omnium, sed certarum, determinatarumque singulas; & earum omnino singulas, circa quas singulæ versantur; eorumque nullam per se, & ab illis seorsum perfectam, absolutamque esse. Ab iisdem enim principijs, & causis cum emanent, constituenturque omnes; qui non principes illas, vniuersalesque naturas rectè inspexerit, longè is aberit, ut rei illius ingenium exquisitè intueri queat. Quod si fortè quæpiam proprias ei vires manifestauerit; at quam illa ad reliquas cognationem, similitudinemque, vel quod sortita sit dissidium, ignotum omnino sit, obscurumque. Ut quod antiquioribus etiā visum est omnibus, sapiens modò, qui est, bonus is, virtutibusque omnibus præditus videri possit. Quin non supremum modò bonum spiritui comparare videtur sapientia; sed diuinis eum entibus, & Deo etiam ipsi, (quantum licet) similem facere. Nam sapientissimum esse Deum, & virtutum, quas Deo inesse intelligere nobis licet, principem fortè sapientiam esse, qui Mundi constructionem, & cum entium reliquorum, tum animalium cōstructionem intuitus non intelligit; non impius modò is, ferusque, sed stupidus etiam videri potest. Substantia videlicet cum corpori vniuerso, tum verò spiritui inditæ, & (ut dictum est) ab exuperantibus corporis tenebris, viribusque rerum intuitu orbata, & veluti in veternum coniectæ, quæ licet ratione, res intueudas sapientia præbere, eamque veluti excitare, proindeque ad propriam eam agere operationem, & propriæ naturæ, propriæque restituere videtur perfectioni.

DE INSPIENTIA.

Cap. VII.

APIENTIAE (quod vel ipsum nomen declarat) Inspientia opponitur. Itaque quoniam sapientia intelligens visa est; quæ nequaquam præsentium rerum, manifestarumque earum virium sensu, nec præsentis rerum status, præsentiumque necessitatum cognitione contenta, occultas, remotasque insuper rerum facultates, & futuros rerum euentus, futurasque necessitates intelligere, intuerique, & præuidere etiam procurat; quin quæ pœnitius eas perspexit iam, & quantum homini licet, præuidit etiam; præterea, & quæ Deum ipsum rerum omnium conditorem, & longè eū sapientissimum, longèque optimum, & longè potentissimum in humanis etiam rationibus, at multò certè amplius in sacris, diuinisque literis intuetur: utique Inspientia intelligens sit oportet, quæ vel ad intelligendum inepta, vel intelligendi laborem per tesa, nihil remotas, occultasque res, quin ne præsentium quidem non manifestas vires percipere, minus etiam futuros rerum successus, futurasque necessitates præuidere, & omnium minimè Deum ipsum, eiusque bonitatem contemplari procurat; sed, vilissimorum animalium ritu, in præsentium rerum sensu, ac fruitione acquiescit, & aliorum se se imperio, gubernationique subijcit; quæ igitur in illis inhabitare digna sit. At fortè & quæ intelligens, quæ homini innotescere nullo pacto queant, vel quæ ea ratione inquirat, quæ sensu percipi possunt, & sensu oīnō percipienda sunt, stulta & ipsa, & Sapientia & ipsa opposita, & quæ & ipsa Inspientia dici queat: & illa quidē maxime torpidi, maximeque demissi, hæc verò spiritus sit nimis alacris, nimisque sibi ipsi confidētis.

DE SOLERTIA, ET VITIIS EI OPPOSITIS. Cap. VIII.

Quoniam (quod dictum est) ut conseruetur spiritus, à frigoribus; æstibusque; protegendus, & nutriendus est, reficiendusque; proindeque res comparanda sunt, à quibus protegi, & quibus nutririqueat; neque enim vel hæc, vel illæ præstò vbiq; adsunt; sed earum; plerq; multò ante providenda, & multis laboribus, molestisque; & periculis etiam comparanda sunt multis vtiq; dictas quæ res, nec verò in præsentem modò, sed in futurum etiam vsum comparandi modum inuenit intelligens, & iuxta eum operandum decernit; virtus omnino, & quæ Solertia dici queat. Et sub ea (quod vel ipsum nomen declarat) artes omnes contineri videri possunt. Siquidem omnes ad vitam necessitates, opportunitatesque; & noluptates etiam; ad spiritum omnino bonum comparatæ, vel virtutes singulæ, vel omnes virtutis cuiuspiam opus ponenda sunt. Mensuram porro, quares, quas diximus, appetenda, comparandaque; sunt, earum nobis vñs declarati. Quoniam enim spiritum protegendi, nutriendiq; gratia appetenda sunt; comparandaque; quantæ ad spiritum protegendum; nutriendumque; satis sunt, & tantæ ut comparentur, labores quiniq; & quantis sustinenda sunt molestiæ. Siquidem incommodum, malumque; quoduis sustineat spiritus potius, quam vel à frigore, æstue affligi, corrumpique; & nutrimenti inopia perire velit; vel, quibus mala hæc repellantur; sibi ea comparandi potens, alijs eorum gratia supplex fieri, & aliorum misericordia hæc habere. At nec tantis fortè comparatis stercendum est spiritui; sed, si nullo ipsius malo, incommodoque plures comparare liceat, plures etiam comparare appetat, procuretque; tum ut commodius, iucundiusque; conseruetur, & minus rerum casibus, & fortunæ omnino viribus obnoxius sit; tñ verò ut amicis, bonisq; omnibus opem ferendi facultas adsit. Bonæ omnino, commodæque; & honorificæ opes cum sint; vbi nullo spiritus incommodo ampliores fieri possunt, ampliores faciendæ sunt. At verò quæ rerum, quas diximus, comparandarum cogitationem, laborisue, quibus comparanda sunt, auersata intelligens nihil quæ comparanda sunt inquit, nec, si quidem nota ea sint, comparanda decernit, vitium, & quod Inertia dici queat. Quia & quæ nullum acquirendum opum finem facit; sed quantisuis accumulatis, plures assidue; & quibusuis laboribus, molestisque; quibusuis acquirendas decernat; nec verò boni alterius cuiuspiam gratia, sed plures possidendi studio; vitium & ipsa, & quod Solertiam nimis intendens, nullamque; spiritui quietem concedens Anxietas dici possit. Et peior hæc, quam Inertia; quæ nimirum satis, superque; opibus affluenti spiritui, illarum gratia labores, & molestiasque assidue suscipiendas statuat; quæ scilicet (quod vehementer spiritum affligunt, corrumpuntque) ibi modò suscipiendæ sunt, vbi, si non suscipiantur, magno quopiam bono priuetur, vel maiore malo afficiatur spiritus.

DE LIBERALITATE, ET VITIIS EI OPPOSITIS. Cap. IX.

Verò, quod quæ ad sui ipsius conseruationem necessaria sunt frustra sibi spiritus compararit, nisi in quem comparata sunt vsum ijs vtatur; & perpetuò laboret, perpetuòque; infelix sit, rerumque; inopia tandem pereat, vel pereundi periculum subeat, si quæ magnis, diuturnisque; laboribus, vel parauit ipse, vel comparanda omnino sunt, temerè omnia profundat; vtiq; intelligens, quæ quæ, quantaque; in sui ipsius, suorumque conseruationem, & voluptatem insuper (si liceat) absumenda sunt, absumi non prohibet, nec gloriæ specie illectus temerè opes dilapidat, proindeque; modum sibi

dum sibi, facultatemque; se ipsum in posterum seruandi, alijsque beneficiendi modum præcipit; virtus & ipsa, & quæ (quod spiritus sit nobilis, generosique, & verè liberi, & qui nullis se se opibus, nullisque fortunæ iniurijs subijciat) verè Liberalitas dicitur. At nihil opibus, vbi vel in propriam, vel in aliorum etiam salutem ea assumenda sunt, parcens Liberalitas (quoniam non presentibus modò necessitatibus occurre proposui tum ei est, sed præuidere etiam, curareque, ne in posterum quibus sese, & quos æquū est seruet, desint) vel in magna rerum copia non temerè quibusuis sua elargitur; sed, nisi magnum quodpiam malum amoliendum sit, in proprium, amicorumque, & bonorum vsum id assidue absumendum decernit, quo assidue absumpto, incolumes tamen remaneant fortunæ; augendarum omnino opum gratia mala nulla spiritui sustinenda, at (vbi licet) nihil eas imminuendas decernit: luxum certè (rerum videlicet non in vllius bonum, commodumque, sed in fastum modò absumptionem) perpetuò vel in regia vitat fortuna; ut qui res ad hominum conseruationem aptas, comodasque in nullum vllius bonum perdat. Itaque Liberalitati perpetua comes Parsimonia; quæ scilicet non ibi rebus parcat, vbi in cuiuspiam bonum, vel etiam voluptatem absumenda sunt; sed ibi tantum, vbi earum absumptio nullum vlli præbet commodum. Neque igitur ornatum reijcit Parsimonia; ut qui possidentem oblectet, honestetque, & reliquas etiam voluptate afficiat; & qui insuper artificum commodò, bonoque paratus sit: sed (ut dictum est) rerum absumptionem in nullius vsum factam. Libens porro, & lata, nec in sui ipsius tantum, sed in aliorum etiam bonum proprias opes cum absumendas decernat Liberalitas; magna quidem eas diligentia seruandas, earumque; incrementum appetendum, procurandumque; etiam, vbi nullo aliorum id malo, incommodoque; fieri potest, velit. At quæ intelligens, dum ne opum cumulus imminuatur, vel etiam ut maior fiat, sui ipsius, aliorumque salutis rationem nullam habendam, & aliena etiam rapienda, occupandaque; esse decernit; & quæ contra temerè, & in quoduis cuiuscunque; bonum, commodumque, vel voluptatem bona omnia profundenda, dilapidandaque; statuit; vitium vtrique, & Auaritia illa, hæc Prodigalitas dicitur. Illa quidem, quod quæ, nisi sui ipsius salutem, voluptatiue, aut aliorum inseruiant commodis, nullius omnino sint præij, ea & aliorum, & sua etiam salute cariora habeat; & vel mendax, maleficæ esse, & quam humillima, abiecta que fieri, ut ea ampliora possideat, nihil veretur: hæc verò, quod gloriolæ, & non verè illi, solidæque, sed falsæ, inanique sui ipsius, suorumque poshabeat salutem. At peior omnino illa: quæ scilicet spiritum multis perdat modis; & alios etiam incommodet; & pusillum omnino, abiectumque facit, & ostendit spiritum.

DE SOBRIETATE, ET CASTITATE, ET VITIIS EIS oppositis. Cap. X.

Quia voluptate, quæ summa cibos assumens, veneremque; exercens afficitur, illectus spiritus nimios, prauosue interdum, & qui, quantæ spiritum, eiusque; tegumentum maximè grauent, oblendantque, assumit cibos; & venerem, quam non licet, vel eousque exercet, ut panitus ab ea corrumpatur: vtiq; quæ eos, tantosque; assumendos cibos, qui, quantique spiritum, tegumentumque benè nutriant, nihilque oblendant, turbentue, & qui insuper census non exuperent, nec alijs beneficiendi facultatem præripiant; & quæ eam venerem appetendam, exercendamque decernit intelligens, quæ nec spiritum, nec alios vllò afficiat incommodo, & quam insuper leges non improbet (neque enim naturæ vni parendum, neque vna omnino spectanda est natura; sed legibus, diuinis præsertim, & multò etiam prius, quam naturæ, parendum; & vel humanæ religiosissimè obseruanda; à quibus nimirum humana in pri-

na inprimis seruetur societas) quæ, inquam, in ciborum assumptione, & quæ in venæris usu non spiritus voluptatem, sed eius conseruationem procurat intelligens, virtus utraque, & illa quidem Sobrietas, hæc Castitas dicitur. Quæ verò nihil ciborum, & quæ veneris appetitum nihil coercet, sed remere, nullaque mensura, & iuxta appetitum omnino eos assumendos; & hæc exercendam permittit; vitiosa utraque, & digna omnino, quæ in porcis, lupisque inhabitet: quorum scilicet voluptates tantum æstimat; ut si dum expleatur spiritus, nihil ipsum corrumpi, nihil copias imminui, nihil cognatos, amicosque perdi, nihil diuinas, humanasque leges, & naturam etiam ipsam violare indignatur, prohibetque. Et illa quidem Sobrietati Ebrietas, hæc vero Castitati, Pudicitiaque opposita Impudicitia dici potest: nec aliud Sobrietati, Castitatiue vitium opponi videtur. Siquidem qui minores, iucundioresque, quam quos sibi comparare, & commodam, bonamque in rem inuertere queant, & qui venerem, quam per leges, viresque licet; minus appetant, minusque exerceant, qui omnino nullo sui, nec aliorum incommodo iis voluptatibus frui cum possint, quibus maxime spiritus oblectatur, non quantis frui licet, bonumque est, & commodum, frui velint; quod perrari, & nulli forte inueniantur, nullum iis, ut videtur, impositum est nomen.

DE FORTITUDINE, ET VITIIS EI OPPOSITIS.

Cap. XI.

RERVM præterea, quæ ad vitæ conseruationem, commoditatemque pertinent, quod multæ magnis comparandæ sunt periculis; & maioribus etiam cum ipse, tum spiritus ipsius, suorumque salus, libertasque à prauorum hominum defendenda est licentia; & quia non satis interdum defendi potest, sed vel hominum vi, dolore, vel à rerum successibus bonis omnibus priuari potest spiritus; itaque si imminentibus periculis, ingruentibusque succumbat malis; aut à prosperis rerum euentibus se efferri sinat, perpetuo turbetur, affligaturque, & corrumpatur omnino, pro speris modo rerum successibus nimis exultatus, nimisque diffusus, nimis modo aduersis tristatus, contractusque: utique quibus periculis quæ vel bona comparanda, vel mala repellenda sunt, & quousque rerum successibus commouendus est spiritus, recte decernit intelligens, virtus omnino, & Fortitudo dici potest. Siquidem, ut ne periculis, quæ conseruationis gratia subeunda sunt, neue à malis etiam vllis frangi, nec à bonis vllis nimis commoueri se sinat, fortis omnino, constansque; ut sit spiritus, præcipit. Recte porro decernat; si bonorum, malorumque, quæ comparanda sunt, propulsandaque, naturam, tum & periculorum, quæ propterea subeunda sunt, magnitudinem, præterea & proprias vires recte perpendat; & bona quidem, sine quibus spiritus seruari non potest, malaque, à quibus corrumpatur, periculis quibusuis, reliqua iis comparanda, reiicienda que statuat, quæ, quæ sequuntur mala, illorum magnitudinem non exuperent; vel quæ superaturum se magis speret, quam opprimi ab iis timeat: tum & si nec secundis rerum successibus exultandum, nec aduersis succumbendum, sed utrosque moderatè ferendos decernat; quæ igitur non modò res ad vitæ, vestitumque necessarias comparandas, tuendasque, & tum spiritus ipsius, tum eorum, quorum ipsum curam habere oportet, & sine quibus seruari non potest, salutem, sed libertatem etiam, dignitatemque defendendam quous statuat periculo. Nam in seruitutem actus spiritus, & propria dignitate spoliatus nihilo (ut dictum est) minus corrumpi, minusque morti dari videtur, & nihil omnino minus corrumpitur, occiditurque, quam verè corruptus, interemptusque. Quid enim pecorum instar tractatus, eaque omnino patiens, operansue, quæ non humano, sed pecorino spiritui congruant, propriaque sint, non corruptus is, & in pecorinum sit actus? Itaque, id

patiatur,

patiatur, nihil segnius pericula subeat quæuis, nihilque minus diuidi, dilaniarique, & interimi sustineat, qui propriæ originis immemor non est spiritus; quam ne verè interimatur, verèque occidat. Et summo quidem, dum diuiditur, dilaniaturque, & interimitur, dolore, summaque afficiatur molestia (qui n. longè nobilissimæ substantiæ, sensusque præditæ longè exquisitissimo sui ipsius dilaniatio, discerptioque, & interitus dolorem summum, summamque non inferat molestiam?) at breui præsertim periturus spiritus, non adeò aliena vi affligi, occidereque, atque sui ipsius culpa corrumpi, & è nobili, diuinoque, ignobilis, ferinusque fieri exhorreat. Tum ita occidens, quoquomodo seruari apparet; claram, nobilemque sui memoriam posteris relinquens. Neque igitur quæ verè fortis est, generosusque spiritus, periculis turbatur, trepidatque vllis: sed malis impendentibus quibusuis nihil à se ipso alienatus, nihilque exagitatus, ac si nihil illorum ad ipsum pertineat, summa cum quiete, summaque attentione non illorum magnitudinem intuetur, lugetque, sed modos quibus illis occurrere possit inquirat, & quæcumque consideranda sunt, considerat; & nihil turbato, nihilque trepidanti, qualia sunt, talia, quæ circumstant, mala videntur; & quæ patienda sunt, nihil trepidans, nihilque dimissus patitur: ut qui non malum aliud vllum, non mortem etiam ipsam, quæ maiori vi inferatur, & quam repellere ipse non possit, sed sua (ut dictum est) culpa, quæ est, esse desinere, & in vilem agi, abiectamque rem, sua omnino corrumpi culpa exhorreat. Nihil itaque in obscuro minus; quam in aperto, conspicuoque, ne deterior fiat, pericula subit, malaque sustinet: qui scilicet non externæ gloriæ gratia, & ne degener videatur, ea sustinet; sed ne è proprio genere, & propria è natura, propriaque decidat dignitate. Nec rerum euentu quous valde commouetur; nec facultatibus nimirum omnibus spoliatus, & amicis insuper, cognatisque orbatus deijcitur, frangiturque; nec bonorum accessione quous effertur, exultatque: sed fortuna in quous idem penè perpetuo perstat; ut qui se ipso, suæque virtute fretus, contentusque, & vel solus sibi ipse ad ea, quorum gratia bona externa appetuntur omnia, ad se scilicet conseruandum, perficiendumque, confidens, & vnam sui puritatem appetens, magnique æstimans, externa bona, malaque parui omnino facit; ut quæ non eius substantiam corrumpant, sædantque, nec perficiant, nobilitentque. Et iniurias non quas-cumque, nec quæuis etiam mala vindicanda decernit: sed, dum interuntur, omnia quidem vitanda, repellendaque; illata verò, quæ vel casu, vel spiritus ea inferentis morbo, perturbationeue illata sunt, ignoscenda omnia; præsertim, si qui ea intulit, intulisse doleat, tristereturque; ibi nimirum, ubi quæ illata sunt mala, non ut in vilem, abiectumque, & contemptum omnino illata sunt, nullaque in posterum alia illatum iri sit suspitio; at non quæ spiritus vitio, & spiritus prauitate, malignitateque. Erranti scilicet, peccantique, & se peccasse dolenti spiritui ignoscendum omnino, at nequaquam malefico, noxioque natura: sed puniendus; & insanabilis, perditæque spei si sit, perdendus etiam, si liceat. Siquidem boni à prauorum iniurijs, violentiaque defendendi prorsus, seruandique sunt. Quæ verò tanti vitam, & externa bona, malaque extimat intelligens, ut illius amittendæ periculum ne subeat spiritus iniurias quasuis, & quæuis ei mala sustinenda decernat; & quibusuis accedentibus bonis præ letitia gestit, & veluti exultat; malisque ingruentibus, imminentibusque quibusuis vehementer tristatur, & deijcitur; tum & quæ mala nulla, nullasque ferendas esse iniurias, sed omnes, & periculo quous propulsandas, puniendasque, & nullo rerum successu spiritum commendum statuit, vitium utraque; & illa quidem Timiditas, hæc verò Audacia dicitur. Et spiritus illa est maxime pusilli, maximeque languidi, parum omnino sibi confidentis; hæc verò furentis, tumidique, & qui nimis sibi arroget, confidatque. Non mali scilicet cuiusuis, sed eius modò repellendi gratia spiritui mors apperenda est; quod si patiatur, vel verè occidat, vel, quo dictum est modo, corrumpatur: cetera reiicienda quidem omnia; at non summis certè, manifestisque

Ita peri-

periculis. Non temerè omnino morti exponendus est spiritus; eoq; minus purus qui est, generosusque; & nequaquam nullus rerum successus spiritui sentiendus. Esto enim, bonis accedentibus quibusvis non propterea lasciuiendum ei, exultandumq; sit; nec malis etiam ingruentibus quibusvis frangendus, deiciendusque sit spiritus; quæ nimirum si fiant, maximè (vt dictum est) pusillus, & languidus, nihil omnino proprijs, & internis, sed externis modò bonis confidens appareat; & malo etiam afficiatur spiritus nimis contractus, diffususue; at peccet omnino, si rebus auctus, quæ sui ipsius conseruationi bonæ, commodæque sunt, nihil propterea gaudeat; & se exhilarandi occasionem habens nihil exhilaretur. Et qui maximis opprimatur malis, & quæ proximam minentur corruptionem, si nihil iis tristeretur; stupidus is fortè, furiosusue magis, quàm fortis, videri queat.

DE IUSTITIA, ET VITIIS EI OPPOSITIS. Cap. XII.

Alterò, quòd (vt dictum est) singuli per se homines, & à reliquis seorsim si degant, si quidem viuere queant, nec securam certè, nec commodam viuant vitam, sed boni à prauis assidue diuerantur, perdanturque; nec quæ ad vitæ usum necessaria sunt, sibi singuli comparare queant, sciantq; omnes, longè plurima, longèq; diuersissimis comparanda modis, at quæ, si singula singulis conficienda sint, & rectè, & tanta à singulis conficiantur, quanta alijs etià multis satis sint; quibus igitur mutuo permurmuratis, quæ ad vitæ conseruationem, commoditatemq; necessaria sunt, reliqua ad sint omnia: proindeq; in vnum agendi fuimus; vt è multis in vnum coactis, veluti vnum compositum animal, multis, diuersisq; sui partibus earum laboranti cuius reliquis assidue opem ferret, & quæcumq; ad vitam commodè degendam opus sunt conficere posset; singulis non se ipsas modò, sed alias etiam tutantibus omnes, & non in proprium modò, sed in aliorum etiam omnium usum laborantibus, propriumq; opus conficientibus; eo propemodum pacto; quo & animalium partes singule reliquarum salutem procurant, & reliquis omnibus proprium laborem, propriumq; opus communicant. Itaque quòd nequaquam sibi ipsis coeant vnquam homines, quin quàm longissimè mutuo se se auferant, vitentque, nisi singuli ab aliorum iniurijs tui, securique sint: vtique quæ intelligens nulli ab alijs malum vllum, vllumue inferendum esse incommodum, sed singulos iis contentos esse oportere rebus, quas sibi singuli pararint, & aliena inuadentes improbandos, puniendosq; etiam, si liceat, statuit; virtus quæ iustitia dicitur; & si non sublimis, generosique spiritus, & qui alijs propria communicet bona, at puri certè, neq; ignobilis; qui nimirum modò ne alii malo villo afficiantur, nihil aliorum odium, nihil etiam suorum, propriumue commodum curat. Quæ contra sibi ipsi, alijsue aliena rapiendi licentiam permittit, vitium quod iniustitia dicitur; & spiritus multò, quàm luporum, Leonumque, & Tigrium est peioris; maligniorisque. Nam si aliorum malo illi viuunt, at naturam secuti id faciunt; & nequaquam cognatis, similibusq; quæ sibi ipsis ij compararunt, eripere videntur, aut in in præsentem modò necessitatem. Vilissimus certè, maximèq; malignus spiritus; qui vel sibi ipsi victum parare impotens, vel nunquam satis paratum existimans aliorum incommodis, ac malis alijs, vel etiam luxuriari velit. Fortè & quæ, ne villo quispiam incommodo afficiatur, aut ne quid aliorum imminuantur opes, alios quot, & quosuis perdendos decernit intelligens, vitium, & ipsa; & quæ (quòd nullis hominum miseris, malis nullis se flecti sinat) Rigiditas dici queat. Veluti & quæ leges omnes perpetuò obseruandas, & iuxta eas perpetuò sententias ferendas decernit: quæ scilicet (quòd res, quarum diuersissimæ sunt conditiones, plurimisque inter se circumstan-

tjs

tjs differunt, quæ omnino diuerso modo, diuersaq; tractandæ essent ratione, vno, eodemq; omnes modo diiudicant, decernuntque) bonæ omnes perpetuò videri non possunt, nec sunt omnino perpetuò bonæ omnes; nisi æquitas, iustitia nimirum, ac non legalis, scriptaque, sed vera, supremaque, & quæ scriptam, legalemq; iusticiam, vel quæ eadem videntur operationes, si eas diuersæ circumstent conditiones, diuersa diiudicandas ratione admoneat. Quoniam enim non humani modò generis seruator Deus opt. max. sed Natura etiam ipsa singulorum hominum salutem omnibus curæ esse, & aliorum necessitatibus, ac malis occurrendum statuit; eaq; omnino erga alios operanda esse singulis, quæ erga se ipsos ab alijs operari velint, admonet, præcipitq;: vtique qui præsertim non sua culpa, nec ob ignauiam omnino, prauitatemque, sed vel aliorum violentia, vel rerum successibus, quibus obnoxii omnes sumus, nisi aliorum ijs opibus subleuentur, misere pereant, nisi non proprijs eos tantum, sed aliorum etià facultatibus seruandos decernamus; non Dei modò præceptis, sed ipsi etiam repugnemus naturæ; & iniusti omnino sumus, hominumque societatem dissoluamus.

DE VERITATE, ET MENDACIO. Cap. XIII.

Et quia nequaquam homines sibi ipsis coeant vnquam, nec secum ipsis colloquantur, aut eorum, quæ vel publicum, vel priuatum spectant commodum, tractent quicquam; si singulorum dictis fides nulla haberi possit: vtique intelligens, quæ ea, quæ enuntianda sunt, ostendendaque, qualia sunt enuntianda, ostendendaque, & promissa quæ sunt seruanda, quæ omnino reliquos nec dictis, nec factis decipiendos, sed & internum spiritus sensum, internasq; etiam res, cuiusmodi sunt, patefaciendas decernit; virtus, quæ Veritas dicitur; & spiritus est summè nobilis, generosique, qui omnino nihil nisi sui ipsius puritatem magnificat. Nam propriam esse humani spiritus veritatem, & à mendacio impurari eum, sædarique inde liquidò patet: quòd intrepide verax maximè sibi ipsi placet, maximeque afficitur spiritus voluptate; mentiens verò, qui in vulpinum penitus non sit actus, vehemens in se ipsum indignatur, vehementerque tristatur: vt qui, ne mentiatur, cuiusuis gratiæ, & bonæ etiam quæuis despiciat, auersaturq; ne ille (quod diximus) summè se nobilem, generosumq; declaret. At quæ intelligens non entia, vt entia, & entia, vt non entia, vel alia quàm sunt, & promissa quæ sunt non seruanda decernit; vitium, quod Mendacium dicitur; & maximè id vilis, abiectique spiritus; & qui nihil sibi ipsi, proprijsque confidat viribus. Manifestè enim propterea mentitur; quòd non alia ratione hominum gratiam, quæq; alia appetit, adipisci posse confidit. Infelix, qui, vt quæ parui omnino æstimanda sunt, consequatur, non modò quæ vulpium sunt operari, sed veluti non ens fieri nil reformidat. Vitiū etiam fortè, quæ, nè quid quale non est enuntiandum decernat, & se ipsam, & suos omnes immeritò, & bonos etiam quosuis à prauis hominibus perditos velit. Quoniam enim nostra, nostrorumque, & hominum omnino omnium salus maximè nobis expetenda est; & quouis etiam periculo, & malo interdum quouis procuranda: si, vt nos, nostrique, aut alij etiam quouis à prauorum hominum violentia liberentur, aliquid, non quale est, enuntiandum sit, enuntiandum decernat, enuntietque spiritus, nequaquam impurari, corrumpiq; videtur; veluti qui mala inferentes, atq; hostes eiusmodi decipiunt artibus. Præuorum omnino, potentiorumq; hominum violentiā quin operationibus, à quibus humani generis societas non dissoluatur, reijcere non liceat, intueri non licet. Id porro vitium, quia & ipsum perrarum est, nomine (vt videtur) vacat. At Superstitio fortè non valde improprio nomine appellari queat; vel in quibus veritas ipsa obseruari, colique nolit, obseruans eam, colensque.

II 2 VITIV

VIRTUTEM, QVAE HOMINVM FAMILIARITATEM, CONVI-
ctumque, & benevolentiam procurat; Humanitatem dici; & in Beneficen-
tiam, Gratitude, Aequabilitatem, Hilaritatemque, & Man-
suetudinem diuidi posse. Cap. XIII.

QUONIAM VERÒ (vt dictum est) non ij satis spiritui sunt, quibus cū
res cōmutet, externorumq; violentiam repellat; sed ijs amplius opus
habet, quibus propria ipsius, suorumq; salus curā sit, & quibus cū
familiariter viuat; quorum omnino opera, atq; ope, & consilio in
singulis priuatis necessitatibus subleuetur; & quorū praesentia, col-
loquijsq; à molestijs, quibus assidue opprimitur, auocatus, & ad iu-
cunda actus multo securiorem, multoq. commodiorem, iucundioremq. degat vitā;
proindeq. ex amplius ei operandae operationes sunt, quibus homines sibi deuinciat,
& beneuolos faciat, & ad familiaritatem alliciat; ex nimirum, quae qua ope alij indi-
gēt, ea illos adiuuent, & accepta beneficia referant, vel referendi voluntatē ostendant;
& quae celsos, sublimesq. alios statuāt, vel nihil certē deprimant; & ad hilaritatem, le-
titiāq. inuitent; tum & ea, quae perpetuam, constantemq. benevolentia, mansuetu-
dinēque polliceantur; quae omnino aliorum cōseruatio nem procurent, vel cōser-
uari eos aptos ostendant: utiq; quae intelligens qua oportet mensura amicos adiuuan-
dos, vel remunerandos; & honorandos, tum & exhilarandos, eorumque errores,
& peccata etiam, qua oportet, lenitate ferenda decernit; virtus, quae (quod homi-
num offensionem vitat; quin, quod homines adiuuat, oblectatque, & amari ab ijs
appetit, procuratque; quod omnino, quibus homines gaudent, letique sunt, eas
operandas operationes statuit) nō immerito in vniuersum Humanitas appellari pos-
sit. At verò, quod multis id, diuersisq. agendum sit operationibus, in multas diui-
di queat; & in Beneficentiam omnino, Gratitude, Aequabilitatem, Hilaritatem-
que, & Mansuetudinem. Siquidem ijs praecipue operationibus, moribusq. hominum be-
nevolentia, familiaritasq. comparatur. Nam qui aliorum necessitatibus semper pre-
sto adsunt, & quam possunt alijs opem semper ferunt; & qui, à quibus benefactum
sibi est, ijs & ipsi (vbi licet) benefaciunt; benefaciendi certē cupidi apparent; tum &
qui nulla in re plus sibi boni, commodisque, & honoris, quam alijs tribuit; & qui
aliorum gratia paratum se facere ostendit; quae sui ipsius gratia ab alijs fieri vult; &
hilaris, festiuusque qui est, proindeque alios ad hilaritatem inuitat, atque alliciat; &
qui non nisi iusta de causa amicis errantibus, peccantibusque, & non grauissimē in-
dignatur, seseque placabilem praestat: carus alijs is sit, & gratus, & libenter cum eo
alii degant omnes. Age itaque earum singularum, tum & vitiorum, quae opponi eis
videntur, ingenium; munusque separatim intueamur.

DE BENEFICENTIA, VITIISQVE EI OPPOSITIS.

Cap. XV.

BENEFICENTIA (quod nomen ipsum declarat) intelligēs est, quae alijs
benefaciendum decernit, at non temerē id, nullaq. mensura, & dele-
ctu nullo; sed quae cuius quidem, vbi non magno proprio ipsius incō-
modo, maiore facere id licet; at amicis, bonisque, ijs omnino, quo-
rum salus, bonaq. curā esse nobis debet, & à quibus paria nobis pol-
liceri possumus, labore, molestiaq., & damno etiam quouis, si quod
illis cōfertur bonum, malum, quod nos excipit, exuperet; si. s. amplius illi cōseruen-
tur, quam nos corrūpamur. Quin & ijs, à quibus bonum nullum sperare licet, benefa-
ciendum omnino est. Nec verò propterea tātum, quod noster id praecipit seruatur; sed
quod alijs beneficientes operationem operamur, quae humani spūs, & puri eius, gene-
rosiq;

rosiq; maximē propria est. Itaq; & beneficientes, & benefactorū memores summē no-
bis placemus, & alijs praestantiores nobis videmur, & sumus oīnō; non nos tantum,
sed alios etiam seruare apti, & seruantes omnino alios. Differt porro à Liberalitate, &
Fortitudine Beneficentia; quod Liberalitas vnas modō opes, vnāq; Fortitudo securi-
tatem alijs praestat, Beneficentia verò bona omnia. Intelligēs autem hominum nullis,
ac ne amicis quidem, cognatisque, vel minus, quam oportet, benefaciendum decer-
nens, vitium; & quod, vel si nullo alios afficiat malo, at Beneficentiae opposita, & be-
nefacere pigrescens, prohibensque, Maleficientia dici potest, & est omnino Maleficien-
tia. Malo enim alios afficit, qui benefacere cum possit, torpet, aut etiam auersatur. Et
huiusmodi, qui est spiritus, maleficus sit oportet: neq; enim benefacere cesset, nolite-
ne, nisi libens malefaciat. Et spiritus est non maximē modō impuri, sed summē etiā
vilis. Propterea enim alijs malum optat; quod proprijs bonis alijs cōseruari aptior
fieri desperans, aliorum id malis procurat. Vitium etiam fortē & intelligens, quae cui-
uis beneficium quoduis conferendum decernit; & vel alienis, prauisque, & indignis
bene vt faciat, nihil sibi ipsi, suisque incommodare, & malefacere etiam veretur. Si-
quidem qui temere cuius benefacit, is, quibus oportet, benefaciendi modum sibi
praeripit. Nam si nostro (vt diximus) incommodo, maloq; etiam, at non omnibus,
nec quoduis conferendum est beneficium. Quoniam verò perrarum id vitium est, no-
mine (vt videtur) vacat. Spiritus certē est non prauē modō dijudicantis, sed pusilli
etiam. Propterea enim fortē cuius benefacere appetit, & proprium omnino aliorum
quorumuis bono posthabendum decernit; quod nihil sibi ipsi confidens, quibusuis
modis aliorum praesidium sibi comparandum statuit; & alios omnino omnes pauēs,
timensq. cuiusuis offensionem aequē, ac sui ipsius propriam reformidet corruptionē.

DE GRATITVDINE, VITIISQVE EI OPPOSITIS.

Cap. XVI.

AT verò, quod à quibus benefactum nobis est, nisi ipsi itidem
(vbi licet) illis beneficiamus, & id dum non liceat amemus sal-
tem eos, & quibus possumus modis excolamus omnibus, ni-
hil amplius beneficiant vllis: esto enim, qui verē beneficus est
spiritus, nullius is mercedis, nec gloriae etiam gratia benefa-
ciat; at amari tamen ab ijs, quibus benefecit, vult, maximēq;
nisi ametur indignetur oportet; nam maximē contemni, ma-
ximēq; vilis haberi videtur, cuius vel beneficientis ratio nulla
habeatur: tum praeterea, quod summē prauis, summēque maleficis, ijs omnino à te
benefactum videt, qui malis digni sunt omnibus; quid enim alios ament, aut alios
adiuuent, qui ne ijs quidem, à quibus benefactū sibi est, bene velint talibus itaque,
qui saepius benefecit, quia homines omnes ingenio eodem praeditos existimat, nullis
amplius benefacere velit: quia (inquam) nisi ijs, à quibus benefactum est, gratia ha-
beatur, ac referatur etiam (vbi licet) pereat omnino Beneficentia; & mutua ope ho-
mines destituti, si quidem cōseruari queant, longē certē cōseruentur aegerimē:
vtrique ea intelligens, quae rectē illud fieri decernit, virtus & ipsa, quae Gratitude di-
citur. Rectē porro decernat, si, à quibus benefactum est, quouis incommodo, & ma-
lo etiam quouis paria, ac maiora etiam, si liceat, referenda statuatur; itaque vel pro-
prium salutem in eius bonum proijcere parata sit, cuius ope seruatum se sentiat; in-
commoda omnino, malaq; omnia subeunda, sustinendaque decernat, vt quibus ab
alijs affecta est bonis, ea, & maiora etiam (si liceat) eis retribuatur, proindeque nihil
illis ignobilius, deteriore appareat; & illud si numquam liceat, ijs acceptis bonis,
quae referri prorsus, aut ab ipsa certē non possint, at benefactores perpetuō amet, &
quibus

quibus potest excolat modis; nunquam certè (quod hominum vulgus facit) ut præstantiores, superioresq; odio habeat, & perditos etiam velit. Neq; enim opibus, potentiaque, quibus præsertim non sua caret culpa, sed vna sui puritate exuperari spiritui dolendum est. Itaq; nihilò, quàm Beneficentia, minus puri, minusq; nobilis spiritus Gratitude est. Ingratitudo è contra, nec gratiam refert, potens eam referre; & à quibus benefactum sibi est, ut præstantiores odit, auersaturque, & perditos etiam vult. Et spiritus est maximè vilis, qui, ne se bonis vllis priuet, deterior esse, & videri etiam nihil reformidat; maximèq; maligni, qui neque ijs, à quibus sibi benefactum est, benefacere velit; & superbi simul, qui præstantiores, & à quibus benefactum sibi est, amare, colereq; non sustinet; dignus omnino, qui hominibus, & Deo etiam ipsi iniustus, odiosusq; sit; & Deo omnino ipsi iniustus odiosusque, qui, quantum in ipso est, quam ille virtutem maximè exercendam præcipit, quamq; exercendi nullum facit finem, aufert, interemitque. Quin & intelligens, quæ quouis accepto bono obsequia quævis præstanda, & incommoda, malaq; etiam quævis sustinenda decernit, vitium forè & ipsa. Siquidem acceptorum beneficiorum magnitudo perpetuò veluti metienda est, & vel magno incommodo, ac malo paria, & maiora etiam referenda; at nequaquam illorum moles immensum quid exuperanda, vbi magno spiritus malo id fiat; nunquam omnino temerè, nulla, urgente necessitate, ipsa spiritus salus, vel bona, sine quibus ægrè seruetur, proijcienda, magnisq; periculis exponenda sunt; sed ibi tantum, vbi id ne fiat, ea spiritui operanda, patiendaq; sint, quæ eius naturæ minimè congruant, & quæ operans, patiensue, vel penitus corrumpatur, vel in ignobiliorē agatur, deterior omnino fiat. Itaq; (quod diximus) vel gratiam referens spiritus mensura quadam vtatur necesse est: ea; cum acceptorum beneficiorum, tum & rerum, quibus referenda est, magnitudo sit oportet. Et (quod dictum etiam est) cū cum mulo omnino reddenda est; at qui certè beneficiorum ipsam molem non exuperet.

DE AEQVABILITATE, ET VITIIS EI OPPOSITIS.

Cap. XVII.

NTelligentes itidem, quæ nullum ab alijs commodum, nullamque operam, & honores nullos sibi tribui velit, appetatue, quos ipsa alijs, quibus non magnum quid præstantior sit, tribuendos nō statuat; quin quæ vel longè opibus, virtuteq; superior, at in quotidiano conuictu superioritatis omnis, omnisq; oblita præstantiæ, nihil alijs supereminere velit, virtus & ipsa; & quæ, quod non ampliora, quam alijs, sed æqualia spiritui appetat bona, nō incommodè forè Aequabilitas dici queat. Et spiritus ea est benè magni, & qui non propterea se magnificat, nec in eo omnino gloriandum sibi existimet, quod maioribus, quàm ipse alios afficit, ab ijs honoribus afficiatur; sed quod verè præstantior alijs est, puriorque. Πανεξία verò (liceat enim aliena voce vitium Aequabilitati oppositum appellare, quādo ea nos care videmur) intelligens est ea sibi ab alijs cōmoda, operamque, & honores arrogans, quos ipsa vel nihil etiam deterioribus tribuere minimè dignetur; & quæ alijs vel famulari in conuictu, congressuque superiorem se facere velit, procuretque; alios omnino ut inferiores tractet. Et spiritus est, qui proprijs bonis parum confidat, parumque in propria præstantia conquiescat: neq. enim, si talis non sit, aliorum opera conseruari, & nobilis fieri velit. Quæ verò intelligens nimia obsequia, nimiosq; alijs honores decernit, Adulatio dici potest. Et spiritus est maximè vilis, maximèq; abiecti: qui nimium ut aliorum sibi gratiam conciliet, nihil eorum bona dictis, factisq; plus iusto extollere, nihilque sese illis canum ritu subiicere, nihil etiam mentiri, amicosque homines decipere vereatur.

D.

DE HILARITATE, ET VITIIS EI OPPOSITIS.

Cap. XVIII.

NTelligentes verò, quæ in ijs quæ adsunt, & quæ euentura etiam sunt acquiescendum decernit, & præsentis rerum statu contenta, nec valdè de futuro sollicita est, anxique, virtus & ipsa, quæ Hilaritas dici potest. Et spiritus est cum rectè intelligentis, tum magni, purique, & nitidi: qui nimirum rerum euentu, quarum ipse cursum, naturamq; immutare, flectereue minimè queat, tristari nolit; & qui quibusuis oppressus malis, seruari non desperet; & cuius portio nulla, præsertim que in cerebri ventriculis inhabitet (cuius cum reliqui affectus, passioneq; omnes, tum verò Hilaritas est, Tristitiaque, & ad quam fuligines efferri videntur) nihil ab ijs turbata, deterritaq; vnquam, nihil ad eas exuperandas, explodendasque se se colligat, aliasue ad opem ferendam conuocet; nihil certè (quod maximè est spiritui graue, & molestum, & quod vbi agit tristari videtur) in seipsum conspilletur, contrahaturque vnquam; sed in propria tenuitate, propriaq; perpetuò gaudeat puritate; quin molestia nulla vnquam, nulloque oppressus malo, & nullis intentus laboriosis operatibus, libens perpetuò lasciuat, ioceturque; explicet nimirum se se, effundatque, & blandis quibus licet motibus, commoueat. Intelligens contra, quæ nunquam in præsentibus bonis acquiescit, perpetuòq; de futuris sollicita est, anxique, vitium & ipsa, quod Tristitia dici potest. Et spiritus est haud rectè ratiocinantis, & impuri omnino, pusillique: qui nimirum rerum euentu torqueatur, quarum successus in sua nō est potestate; quiq; perpetuò sibi ipsi timeat, perpetuòq; immistas fuligines exhorreat, paucaque; & in his amoliendis perpetuò intentus, perpetuò se se contrahat, remittat certè nunquam, nullisq; se se umquā oblectet iocis. At & quæ intelligens spiritum numquam contrahi velit, & id ne fiat, vel quibus maximè spiritus conseruetur, perficiaturue negligenda, & vel ea tractanti, & malis quibusuis incidentibus lasciuendum, iocandumque, vitam omnino omnem in ijs operationibus exigendam decernat, quas operans spiritus diffunditur, exhilaraturque; vitium & ipsa, quod Scurilitas dici queat. Remittendus enim, exhilarandusq; est spiritus; at ibi certè, vbi eorū, quæ ad eius conseruationem, perfectionemue pertinent, nihil tractandum est; vel vbi diu contractus, diuq; diuexatus, exhilarari, diffundique opus habet. Nā si malis quidem nullis succumbendum, lugendumque, non certè iocandum in ijs, ridendumque est. Et spiritus id vitium est tenuis forè, & qui immixtas fuligines exhorreat, proindeque cum ijs confictari auersetur.

DE MANSVETVDINE, ET VITIIS EI OPPOSITIS.

Cap. XVIII.

T quæ nihil amicis parum obsequentibus, vel etiam offendentibus, multòq; peccantibus, errantibusq; minus irascendum decernit intelligens; virtus & ipsa, & Mansuetudo dici potest. Et spiritus est summè puri, nobilisque: qui nimirum non propterea non indignatur, quod amari se, colique indignum existimet, vel quod illorum peccata ipsum lateant; sed quod amico rum vel in ipsum peccantium, ipsum veluti miseret: beatus, qui sola sui puritate contentus nihil aliorum erroribus, peccatisq; torquetur; & quem qui offendere, summè ament, colantq; necesse est. Quæ contra intelligens vel amicorum hominum peccata, erroresque etiam, & cessationes non ferendas,

ferendas, ac (si liceat) puniendas etiam decernit; vitium, quod Iracundia dicitur. Et spiritus est impuri, ignobilisque, at qui puritatem affectet, nobilitatemque; nec verā tamen, existentemque, sed apparentem modō; non esse nimirum, fieriue, sed videri tantum purus appetat, procuretque. Nam si verē purus sit; proindeq. eius puritas nihil ab aliorum cultu, obsequioque pendeat: nequaquam quibus purus non videtur, vel etiā vt impurus negligitur, grauiter iis irascatur, nullo, aut per modico ab ijs bono spoliatus. At quia non esse, sed videri tantum appetit; propterea non excultus summē indignatur, quod propria puritate, propriaq. nobilitate spoliari ab ijs videtur, & impuratur omnino ab ijs, ignobilisq. fit; ibi impuratus, ignobilisq. factus, vbi tantum purus erat, nobilisque. Miser, qui totus ab alijs pendet, & quem aliorum errores torquent, diuexantque. Quin & intelligens, quā quibusvis ab alijs modis spiritus offendatur, nihil illis succensendum decernit, nec verō quod illorum peccatis se offendi non patiatur, sed quod offensum se nihil percipit, vitium & ipsa; quod & ipsum, quia perrarum est, nomine (vt videtur) vacat; at Stupiditas dici queat. Stupidi enim omnino est spiritus.

DE BENIGNITATE, ET VITIIS EI OPPOSITIS.

Cap. XX.

AT vero, quoniam non cognatorum modō, amicorumq., sed ciuium itidem, & conterraneorum, & hominum propemodū oīum bona, malaq. omnia ad singulos pertinent; & singulis cōmoda, incommodaue fieri, & quā alijs euenere singulis euenire possunt; & manifeste aliorum bonis, ac malis perpetuō commouetur spiritus; & vtriusq., nimia vbi apparēt, plerumq. vehementer tristatur, est verō vbi & gaudet: vtiq. & intellegens, quā huiusmodi affectus rectē moderatur, dirigitq., virtus & ipsa; & quē Benignitas dici queat. Quē nimirum, si, quod Benignitas propriē dicta, nō operatur, nō proprias scilicet alijs opes communicat; at quibus ipsa benefacere non potest, ijs ab alijs beneficii appetit, & benefactum esse, aliorum oīnō bonis gaudet. Rectē porro quē diximus appetitum intelligens moderatur; si ijs cognatorum quidem, amicorumque, & ciuium amplius, at hominum etiā omnium bonis gaudendum decernat, quā si alijs bona, cōmodaq. non sint, at nullū certē alijs malum, nullumq. afferant incommodum; & quibus, qui donati sunt, indigni non sint, forte & si dignioribus tribui nō possint. Quoniam enim bona quādam nō omnibus, nec verō multis tribui possunt; proindeq. indignis ea collata, dignis adempta videtur: vtiq. illorū bonis Benignitas gaudere non potest; quā scilicet bona omnibus quidem, at dignioribus certē, & quorum bona reliquis commodiora sint, ampliora appetat. Rectē etiam, si ijs prauorum bonis, quibus illi aucti mali alijs, incommodiq. esse possint, non modō non guadendū sed tristandum etiam statuatur: non quidem quod malum illis, sed quod alijs oībus, probis praeferim, bona, & salus expetenda est. Itaq. quorum opes, potentiaq. alijs mala est, incommodaque; eos si quidem non penitus perdi, at nullis certe opibus, nullaq. donari potentia optandum, fortē & procurandum etiam est. Quin nullis fortē illorū malis tristandum; quā scilicet bonis commoda sint, bonaque. Adhuc & si cognatorū quidem, amicorumque, & proborum amplius, at hominum prorsus omnium, a quibus imminet malum, malis, ac miseriis tristandum statuatur. Nec verō propterea tantum, quod illorum omnium mala, miseriaq. nobis etiam mala, incommodaq. sunt; sed quod iisdem & nos obnoxios esse intelligimus. Intelligens contra, quā quorumuis bonis quibusvis tristandum, malis gaudendum, nec vllis omnino aliorum miseriis spiritum commouendum decernit; vitium, & quod Benignitati oppositum, & hominū gaudens

gaudens malis, Malignitas dici potest. Et spiritus est (vt videtur) impuri, ac vilis, & qui parum sibi ipsi confidat, parumq. rerum naturam intelligat. Propterea enim aliorum bonis tristatur, quod iis se donatum non sentit, nec donari posse sperat; itaq. in illorum bonis propria intuetur mala. Et propterea bonorum malis, infortuniisq. gaudet, & nullis prorsus hominum quorūvis miseriis commouetur; quod quā ipse puritate, & quibus ipse priuatus est bonis, alios itidem quāuis ratione priuari appetit, & priuatos esse gaudet; quā scilicet puritatem, se seq. conseruandi facultatem nec sortitus est, nec fortiri sperat, eam alijs omnibus adimi appetit, & adēptam esse gaudet. Et propterea aliorum miseriis nihil commouetur; quod humanarum rerum instabilitatem nō intelligit. At & quā quorumuis quibusvis gaudet bonis, & quorumuis quibusvis tristatur malis, & hominum miseriis quibusvis luget intelligens, vitium & ipsa; quod, quoniam perraris inest, nomine caret, ac Mollities fortē dici queat; quā nimirum spiritus esse videtur veluti mollis, flexibilisque. Quoniam enim hominibus (vt dictum est) omnibus bona appetenda spiritui sunt; & hominum omnium bonis gaudendum: vtiq. prauorum, noxiorumque, eorum omnino, qui malum alijs assidue moluntur, & quorum bona mala alijs sunt, incommodaque, bonis gaudendum non est, sed tristandum potius. Et hominum malis, quorum fortunā nihil, aut insensibile quid nos contingunt, qui valdē tristatur, libens is miser est, libensque corripitur. Quorumuis scilicet hominum malis commouendus est spiritus, vt cui quorumuis salus commoda sit, bonaque; at moderatē tamen, vbi nostra tristitia nihil alijs bona est; eatenus scilicet, quatenus vel nullo, vel paruo spiritus malo afficiatur. Quid enim aliorum nos affligamur malis, vbi nihil propterea leuiores illa fiant?

DE AEMVLATIONE, ET VITIIS EI OPPOSITIS.

Cap. XXI.

HT quoniam non propterea tantum aliorum bonis, praestantiaq. letatur, tristaturue spiritus, quod (vt dictum est) ad alios omnes aliorum singulorum fortunā pertinet; sed & amplius fortē, quod aliena ad propria confert bona; & ampliora illa intuitus, quod in illorum excessu, propriorum intuetur defectum, tristatur plerumq., atque indignatur; & illis donati qui sunt, odio eos habet, perditosque vult; est & vbi eorum quidem bonis donari & ipse, & similis ijs, vel praestantior etiam fieri appetat, procurandumque statuatur, nullo eos propterea odio prosequens, quin amans eos, colensque: vtiq. & quā huiusmodi affectum moderatur, dirigitq. intelligens, virtus & ipsa sit, & quā Aemulatio dici queat. Rectē porro dirigat, si quorumuis bona quāuis appetenda, procurandaque, at nullo propterea odio, qui ea sortiti sunt, prosequendos decernat. Neq. enim quā externis etiam bonis ab alijs exuperari non sustinet, si nullo, aut modico sui ipsius incommodo, nulloq. aliorū malo procurandum illud decernat intelligens, damnum eam vnquam, incussemque: prauam omnino, vitiumque, quin bonam, laudandamque, & virtutem eam statuam. At bona, quā in alijs intuetur, quāuis spiritui comparanda decernens Aemulatio, multo certē diligentius propria quā sunt, & quā proximius illius substantiam conseruant, perficiuntque; & iis modō si exuperetur, tristetur spiritus, indigneturque. Nec verō in eos, a quibus exuperari se intelligit (quid enim eos oderit, perditosque velit, aut irascatur omnino iis, quibus similis fieri appetit, procuratque?) sed vel sibi ipsi, sua si culpa illa donatus non est, vel alijs, si aliorum id factum sit vitio. Et spūs (vt videtur) nobilis, strenuique Aemulatio est: qui scilicet quā in alijs bona intuetur, sibi itidē ea omnia deberi intelligit; & sibi omnia vt compareret, nullo scilicet vnquam deterior vt sit, labores nullos, nullasque molestias auersatur, nulla etiam declinat pericula;

ricula; & quas se ipso præstantiores intelligit, non modò nihil eos odit, nullumq; ijs optat malum, sed amat etiam, ac colit, & eorum salutē appetit, procuratque; in quibus nimirum quæ magni æstimat, & quæ se quoq; adepturum sperat, propria nimirum intueri videtur bona. Quæ contra intelligens aliena quidem bona appetit; at quia ea sibi comparare pigrescit, seu desperat etiam, propterea, qui ijs donati sunt, veluti suæ prauitatis testes, ostensoresq; odio habendos, malaque ijs omnia desideranda decernit, vitium omnino, quod Inuidia dicitur. Quid enim odio ijs habendi, qui, quin & nos ipsi eorum bona nobis comparemus, nullum nobis impedimentum, quin opem quampiam afferunt, modum, quo ea ipsi adepti sunt, nobis ostendentes? Et spiritus illud est ignaui, prauique: qui scilicet, quam in alijs intuetur, magniq; æstimat præstantiam, eam sibi ipsi comparandam non statuit, procuratque; & qui perditos velit quos bonos, & præstantes videt, & à quibus nec passus est, nec vllum timet malum. Sui scilicet ipsius conseruatio, & se se conseruandi facultas, & puritas amplius maxime est spiritui appetenda, procurandaque; & summa perpetuò vi spiritui enitendum, ne alius quispiam illarum altera ampliore donatus sit; eam nimirum ad se ipsum conseruandum apertitudinem, eamq; vt adipiscatur puritatem, quibus maximis humanus spiritus donari potest, esto & indignandum ei sit, tristandumq; id si consequi non liceat, at non propterea odio ijs habendi, qui ampliores illas nacti sunt. Neq; enim si in illorum veluti valetudine, ac puritate nostros morbos, nostramq; impuritatem intuemur; illi, vt morbofi, corruptioniq; obnoxij, & impuri simus, in causa sunt. Vitium itidem, & quæ bonis quibusuis in alijs conspectis, nihil ea spiritui procuranda, affectandaque, ac ne appetenda quidem decernit intelligens, proindeq; ad nullos spiritum excitat motus. Et spiritus est maxime abiecti, maximeq; vilis, & peioris fortè, quam cuius Inuidia est. Ignauus enim ille quidem, at non penitus certè degener; qui nimirum, quæ in alijs intuetur bona, appetit ea & ipse; ijsq; se donatum non esse indignatur, summaq; afficitur molestia; quæ igitur sibi etiam conuenire, deberiq; existimat: qui verò nihil illa appetit; nihil prorsus ad se ipsum illa pertinere, & ad illa consequenda natum se, aptumue non sentit. Siquid id est spiritus ingenium, vt quæquam longissime eius vires, conditionemq; exuperent, nihil ea tentet, ac ne appetat quidem; illisq; non donatus nihil tristetur, mereatur, aut indignetur; ea omnino modò appetat, procurandaq; statuat, quæ consequi sperat, confiditque; & ijs modò frustratus indignetur, tristeturque. Itaq; qui nullis aliorum bonis commouetur, nihilq; ea appetit, & nihil procuranda decernit spiritus; summè is vilis, atq; abiectus, & pecorinus omnino sit oportet. Nec propterea bona quæuis summè expetenda, maximoq; studio comparanda decernam vnquam, eosue damnum, qui quædā ne appetunt quidem; quæ scilicet summis laboribus, summisq; comparanda sunt molestijs, & nullis interdum comparari possunt, & sine quibus optimè conseruari, perficique spiritus queat: sed eos modò, qui quæ ad spiritus conseruationem, perfectionemue maxime pertinent, & sine quibus, siquidem viuere, at non certè in propria natura, propriaque dignitate rectè conseruari queat spiritus, & quæ, nisi stertamus, nobis comparare possimus, ea ne appetimus quidem. Dictum porro vitium nomine (vt videtur) vacat: sed, quod spiritus est maxime abiecti, non immerito Abiectio dici queat.

DE SVBLIMITATE, ET VITIIS EI OPPOSITIS.

Cap. XXII.

ET quoniam honores nihilò penè minus, quam sui ipsius salutem appetit spiritus; & contemptui habitus, nihilò penè minus, quam ad interitum actus tristatur, indignaturque; & à quibus contemni se, iniuriaque affici existimat, non odio modò habet, sed maximo eos puniendi desiderio flagrat; & ni id factum sit,

etum sit, indignus qui vita ulterius fruatur sibi ipsi videtur; itaque cum ciuibus, amicis, consanguineis, cognatis, cum ijs omnino, à quibus mutuo amari, foueriq; oporteat, si quid contemni ab ijs, iniuriaue affici videmur, nihilò minus atrociora bella gerimus, quam cum hostibus, & cum ijs, qui bonis nos omnibus, & libertate etiam, vitæque priuare procurant: utiq; quæ huiusmodi affectum rectè moderatur, dirigitque intelligens, virtus; & quæ (quod non humilia quæpiam, viliaque, nec reliquarum virtutum ritu ea appetenda, procurandaque decernit, quæ spiritum in propria conseruent natura, esto & perficiant etiam; sed quæ verè celestem, diuinumq; penè, & Deo similem, ea omnino re dignum facere procurat, quæ summa à nobis ipsi præstari potest Deo) non immerito Sublimitas dici potest. Rectè porro moderetur, dirigatque; primum quidem, si honores, non vt per se bonos, & per se appetendos, procurandosq; decernat (qui nimirum nihil ipsi spiritum conseruant, nec bono vllò afficiunt) sed vt aliorum bonorum signum, inditumque, & qui spiritum bonis, quibus conseruetur, perficiaturq; omnibus, vel eorum quopiam affluentem declarent: tum si non eos, qui opibus, potentiaque, externis nimirum bonis præstantur. Quid enim rerum possessione gloriatur sublimis, generosusq; spiritus, quibus prauissimi affluere possunt homines, & persæpe affluunt; & quibus fortuna plerumq; arbitrio & donatur, & spoliatur? Quæ, quam vnâ se ipsum, aliosq; conseruandi facultatem spiritui præbent, nisi rectè ea vtatur spiritus, non modò nihil eum, aliosque conseruet; sed vel penitus ipsum perdat, vel deteriore faciat; maloq; alios afficiat, ad prauas operationes, & à quibus vtrumq; illud fiat, operandas alliciens: quæ omnino malæ esse spiritui possint; nunquam certè ipsum perficiant, nobilitentque; sed eos modò, qui proprijs, atq; internis, & summis ijs spiritus bonis debentur: quæ scilicet non conseruent modò spiritum, sed summè eum purum, verèq; celestem faciunt; & quibus nullò fortunæ beneficio, nullisq; rerum successibus, nec ab externa omnino re vlla, sed vel celestium entium ritu propria sui ipsius natura, vel à sui ipsius studio, diligentiaque, à se ipso vno donari omnino potest; & quæ nullis fortunæ, hominumue iniurijs obnoxia sunt. Honores porro appetendos, procurandosque decernens Sublimitas, qui proprijs, internisque, & summis ijs bonis præstantur; multò certè prius, multoque amplius bona ipsa appetenda, procurandaq; decernat oportet. Itaq; non virtutum reliquarum more vnòs modò affectus, operationesq; vnas, sed affectus omnes, omnesq; dirigere operationes, & non particularis, vnâq; virtus, sed virtus tota, & virtutes omnes, omniumque virtutum veluti apex videri potest Sublimitas. Honores autem non vt proprium spiritus bonum, nec vt per se appetens Sublimitas nequaquam, si illis fraudetur spiritus, indignandum, tristandumq; decernat vnquam: sed honorari dignum, & sui ipsius præstantia, puritateque contentum, beatumque esse statuet; & quos honorare, quosq; obseruare, & quibus obsequi, & parere, & subditum etiam esse æquum est (seu legibus, seu illorum præstantia, aut beneficijs ea debeatur) libenter & honores, & obsequia, & ministerium etiam, vbi oportet, amplioraq; quam oportet, præstanda omnia decernat; nihil propterea spiritum vilem, obiectumque, quin nobiliorem, sublimioremq; fieri existimans; rem nimirum colentem, venerantemque, qua & ipse donatus, vel omnino donari aptus sit. Quin & iniurijs etiâ acceptis minimè indignandum, nec qui eas intulere perdendos statuet Sublimitas: sed veluti hominum vulgus nec puerulos, nec ebrios, insanosque, & furiosos, aut penitus stupidos, penitusq; abiectos homines quouis illato malo, nec calcitrantes etiâ asinos vlisci, punireq; dignetur; sic Sublimitas neminem prorsus (cui nimirum, qui iniqui sunt, prauique, furiosi omnes, stupidique, & ferini videntur: qui igitur ne feriant, cauendum; ac si ferierint, minimè referendum, sed vt peccantium, errantiumq; miserendum) & vt quàm longissimè inferiores despiciendos, quin & pro malis bona retribuenda statuet. Nec verò metu, qui nullus sublimi spiritui inesse potest; sed quod

(vt di-

ANIMAM ARISTOTELI IN RATIONALEM, IRRATIONA-
lemq; diuiſam eſſe. Cap. XXIII.Eth. lib.
I. c. 13.
14.

Proximis porro felicitatem manifestandam existimās Aristoteles, Quoniam (inquit) felicitas quādam animæ operatio est secundum perfectam virtutem: utique & de virtute ipsa speculandum est, humana inquam; siquidem humanum inquirimus bonum. Humanam autem virtutem non quæ corporis, sed quæ ipsius est animæ, dicimus quod sit virtus; ipsa etiam anima, quod ad ea, quæ inquiruntur, satis sit, cognoscenda; neque enim anima penitus ignota, ipsius innotescere queat virtus. Animam autem non vnā, eademque esse vniuersam, sed alteram eius partem rationis expertem, alteram verò ea præditam esse, in externis sermonibus satis est (inquit) declaratum. Quin & quæ ratione caret, non eodem modo vniuersa ea caret; sed quæ corpus nutriendi, augendique munus sortita est, ea prorsus rationis expertis, nullamque habet cum rationali cognitionem, commerciumque. Itaque quantumvis, magis, minusue corpus nutriendum ratio præcipiat, nihilo magis, minusue nutrit. Proptereaque, & quod non hominis propria, sed plantis etiam communis est, nihil est eius virtus hic inquirenda. Altera verò eius pars, quæ appetit, irrationalis quidē & ipsa, at rationis tamen quodammodo particeps videtur: quæ nimirum rationi interdum optemperat; & ibi solum, tantumque appetit, vbi, quantumque ratio præceperit. Nam (quod dictum est) aliam irrationalem substantiam, quæ rationi aduersetur, repugnetque, animæ inesse, inde manifestè intelligere licet; quia (quod substantiæ, quæ vna sit, euenire minimè queat) secum ipsa pugnat, & veluti in diuersa distrahitur anima; ratione nimirum ad bonum, honestumque agente, & alia inexistente substantia, rationi repugnante, & animam ad iudicandum alliciente. Duplex porro animæ substantia cum sit, eius etiam virtus duplex & ipsa, eademque; quæ & anima discreta differentia sit oportet. Et quæ quidem rationalis sunt partibus, rationales, quæ verò alterius, morales dicuntur.

ANIMAM, EIVSQVE VIRTUTEM NON RECTE IN RATIONA-
lem, irrationalemque Aristoteli diuiſam esse: & animæ facultates, si quidem
plures sunt, rationales omnino esse omnes. Cap. XXV.

Animam neque è diuersis substantijs compositam esse, nec facultatibus donatam, quæ sibi ipsis aduersæ sunt, sibi que ipsis repugnent, sed vnā omnino, eandemque esse vniuersam, itaque etsi multæ ipsius sint facultates, at ita certè eas sibi ipsis cōsentientes, congruentesque esse, ut vna omnes videri queant, ipsi illud (ut visum est) Aristoteli in primis placitum est, positumque, & rectè etiam declaratum, hoc videri omnino debuit. Quoniā enim veluti entium reliquorum omnium, sic & animæ facultates non aliunde, sed à propria ipsius emanant substantia; itaque inhaerent, penitusque infixæ sunt, ut ne cogitatione quidem sciungi ab ea possint; quæ igitur si non vna sint omnes, at sibi ipsis certè maximè similes, cognatæque, & maximè perpetuò concordēs, consentientesque sint oportet, & huiusmodi omnino esse, quin ita sibi ipsis colligatas, consentientesque, ut (quod dictum est) vna oēs videri queant, vel pugna, quæ in anima interdum fieri videtur (quæ Aristoteli, ut visum est, & antiquioribus omnibus aliam à ratione substantiam, facultatemque, & quæ rationi aduersetur, animæ inesse persuasit) omnibus quidem, at Aristoteli in primis declarare potuit. Quoniā enim non quocumque iucundo, nec quocumque proposito bono amplexandum ne id sit, secū ipsa pugnare, & in diuersa distrahi anima videtur; sed ibi tantum, vbi vel vnū quidem suauē

suauē propositum est, bonumue vnum, at minimè purum id, sincerumque, sed quod molestum, malumue quodpiam excepturum appareat; vel suauia, bonaue multa, & æquè omnia expetenda, at quibus non omnibus simul, sed vno tantum potiri liceat, reliquis carendum sit omnibus; tamdiuque secum anima pugnare, distrahique videtur, dum præsens bonum futuro malo præhabendum, vel contra, & quod è bonis omnibus prælegendum sit, diiudicet, decernatque; & eo facto nequaquam dubia amplius discorsue apparet, neque in diuersa distrahitur amplius; sed maximè sibi ipsi concors ad vnum, idemque libens vniuersa fertur, & vnum, idemque sectatur, amplexaturque; vniuersa; & nequaquam secum ipsa pugnare, distrahique animam existimare licet, quod è diuersis partibus composita, vel facultatibus diuersis donata sit, & quarum alia præsens modò iucundum, præsensue intueatur bonum, futurum alia molestum, malumue præuideat, exhorreatque; vel bonum hoc aliæ eius parti, facultatiue, illud aliæ innotescat, sectandumque videatur; nequaquam omnino, quod cum diuersæ sint animæ partes, facultatesue, & bona, malaque non omnibus omnia, sed alijs alia, & singula singulis cognoscantur, appetanturque, & singulæ ad bonum id amplexandum, idque malum vitandum, quod ipsis innotuit, animam impellat; vel propterea à pugna desistere, sibi que concors anima fieri, & ad vnum vniuersa simul ferri videri Aristoteli potest, quod partes, facultatesue reliquæ re, quæ ipsæ expetant, & qua summè oblectentur, neglecta alterius in gratiam rem sectari velint, quæ ipsis penitus ignota sit, & à qua nulla ipsæ voluptate afficiantur; quin manifestè, dum secum ipsa pugnare, & distrahi anima apparet, præsentis iucundi, præsentisque boni, & futuri molesti, futuri que mali, & propositorum bonorum omnium magnitudinem metitur; præsens nimirum iucundum, præsensque bonum, & futurum molestum, futurumque malum, tum & proposita bona omnia inter se confert, tandiuque hæret, & in diuersa fertur, dum præsens ne bonum futuro malo, an contra, & quod ex omnibus prælegendum sit bonis statuatur; idque vbi factum est, nihil amplius secū ipsa pugnans, ac ne hæsitans quidem, vel operari auspicatur, vel operandi cogitationem deponit omnem; vniuersa omnino maximè sibi ipsi concors in vnum, idemque fertur. Hæc inquam ita cum sint; quæ pugna in anima fieri videtur, non diuersarum ipsius partium, facultatumue disceptatio, decertioque, sed rationalis vnus fluctuatio, distractioque, & perplexio omnibus quidem, at Aristoteli certè amplius videri debet. Manifestè enim propterea secum ipsa pugnare, & in diuersa distrahi anima videtur; quod à iucundo, bonouē allicitur, & à molesto, malouē, quod illud excepturum, illique cōniunctum apparet, reijcitur; & quod à diuersis bonis, & quæ in vnum agi non possint, veluti in diuersa distrahitur; minimèque præsens ne bonum futuro malo, an contra, & quod propositorum bonorum reliquis maius sit, puriusque compertum habet; quorum igitur singulorū magnitudo veluti dimetienda, & natura intuenda animæ sit; idque non magno modo labore, sed summa etiam cum molestia animæ sit; quæ nimirum labore nullo, nulloque futuri mali metu, & bonis prorsus oībus frui maximè appetat, maximèque velit; & vbi non licet, vehementer dolet. Propositorum porro bonorum, malorumque oīum magnitudinem, naturamque veluti metiri, intuerique, easque inter se conferre, diiudicare omnino cōspecta anima, vna ipsa, vnaque prædita facultate omnibus quidē, at Aristoteli certè in primis ponenda necessariū est: cuius rerum differentia, diuersitatesque dignoscendæ, diiudicandæque cui sunt, maximè id vnum esse ens, & vno insuper diiudicare oportere placet, & pulcherrimè etiam declaratum est. Quin & se ipsum latens Aristoteles, appetentem rationali eandem, & rationalem omnino ponit. Quoniam enim rationalis consilio, admonitionibusque, aut iussu, minus quàm sui natura est, magisque appetentem fieri statuit: utique & ratiocinandi vim ei indit, & rationalem facit. Neque enim, si propterea quod iuxta sui naturam appetat, atque operetur, nulla molestia, nulloque malo se affici intelligat, appetendi, fruendi que finem faciat vllum. Quid enim (quod ipsius

naturæ maximè proprium est, & quod maxima ipsam voluptate afficiat, si id operans nulla molestia, nulloq. vnquam malo se affici intelligat, operari cesset vnquam? aut qui, si irrationalis sit, rationalis consilium, admonitionemq. percipiat, aut imperiū, & minas reformidet vnquam? Vna igitur, eademq. animæ substantia, & ipsa omnino anima vna, eademq. cum sit vniuersa; eiusq. facultates, si quidem non sibi ipsis, sed animæ certè substantiæ vnum, idemq. sint omnes: vna animæ perfectio, virtusq. vna sit oportet. Quod si, quia multis operationibus, & quæ diuersæ videri possunt, modum, mensuramq. imponit, diuidenda est; at non certè quo Aristoteli diuisa est modò: sed vna omnino, eademq. ponenda ea est omnis; tum in tot secanda, quot operationes sint, quas ipsa dirigit, moderaturq.; vna nimirum intelligens, at diuersa decernens. At age virtutis vtriusque exortum indagantem audiamus.

RATIONALES VIRTUTES DISCIPLINA, MORALES CON-
suetudine comparari Aristoteli videntur. Cap. XXVI.

2. Ethic.
cap. 1.

DUPLEX (inquit) cum sit virtus, rationalis altera, altera verò moralis: rationalis quidem vt plurimum à disciplina ortum habet, incrementumque, itaq. & experientie indiget, & temporis; moralis verò consuetudine, ac moribus, vnde nomen sortita est, comparatur. Ex quo perspicuum est, nullam prorsus moralium virtutum natura nobis ingenerari. Eorum enim, quæ natura insita sunt, nullum prorsus aliter, atq. natura operatur, consuetudine vlla operari assuescit: vt lapis, qui natura deorsum fertur, numquam in sublime ferri assuescat; nec si millies quidem cum quis sursum, vt assuescat, emittat: eodemq. modo nec ignis deorsum; nec aliud quicquid, atque ipsius natura ferat, assuescere potest. At nos probas modò, modò verò prauas, & quæ oppositorum sint vitiū, operamur operationes. Non igitur à natura, neq. contra naturam nobis insunt virtutes; sed ad eas percipiendas natura nati sumus, consuetudine autem nobis comparamus. Quæ præterea à natura nobis tributa sunt, eorū primū facultates accipimus, deinde operationes adimus: quod in sensibus manifestum est. Neq. enim ex eo, quod crebrius aut vidimus, aut audiuius, sensus accepimus: sed contra cum sensibus donati essemus, ijs postea vsi sumus; non cum vsi essemus, accepimus. At verò virtutes, cum iuxta eas operati prius simus: quod in ceteris sit artibus. Quæ enim facienda sunt cum didicimus, ea tum cum agimus discimus maximè: veluti homines tum architecti sunt maximè, cum ædificant, & Citharedi, cum Citharis vtuntur. Similiter iusti, temperantes, fortes efficiuntur maximè, cum ea faciunt, quæ iusta sunt, modesta, fortia. Iam ex iisdem rebus oritur virtus omnis, & ab iisdem interit: eademque est ratio artium omnium. Nam ex eo, quod vtantur fidibus, & clari, & ignobiles Citharedi existunt: eademque est ratio artium omnium. Nam ex eo quod scitè, & peritè ædificant, boni architecti futuri sunt, ex eo quod inscitè, mali. Quod ni ita se haberet, nullus esset nec rationi, nec doctrinæ locus; sed omnes vel probi, vel mali sint. Eadem virtutum omnium causa. Nam cum ea facimus, quæ ad permutationes, quæ inter homines fiunt, spectant, alij iusti, alij iniusti efficiuntur; & cum ea omnia, quæ graua sunt, molestaque agimus, assuescimusque timere, vel præfidere, non nulli fortes, alij timidi sunt. Similis est & cupiditatum ratio, & iracundiæ. Alij enim temperantes, mansueti, plerique imtemperati, atque iracundi efficiuntur: ij quia sic, illi quia secus in ijs versantur. Atque vt vno verbo claudam, ex similibus actionibus omnes habitus oriuntur.

QVAE

QVAE ENTIS CIVISVIS CONditio ENTIS VIRTUS PONEN-
da: & quæ virtutes animæ natura, quæ verò disciplina, consuetudineue comparatæ dicendæ sunt. Cap. XXVII.

QUANTUM intelligentis, appetentisq. animæ virtutes natura nobis insunt, an (vt Aristoteli placet) disciplina illa, hæc verò consuetudine comparentur, quaritur; minimèq. idem, quod nobis, Peripateticis itidem virtus videtur; nec satis etiam constat, quas natura nobis virtutes, quas disciplina, consuetudoq. indit; res omnino occulte, incertèq. sunt, & quibus nō manifestatis, ac firmis, disputatio veluti hucuet, & in infinitum progredietur: vtiq. primū quid vniuersa virtus sit, tū quæ eius veluti partes, speciesue naturæ, quæ disciplinæ, ac consuetudinis opus dicenda sint (vtroq. enim modo inesse animæ videntur) statuere oportet. Nam si in anime ratione explicanda discordes cum Peripateticis sumus; ac dum natura ne virtus animæ insit, an consuetudine comparetur, inquiritur, quodammodo animæ inquiritur substantia; & ipsa omnino virtus minimè in aperto posita est, sed veluti latet; proindeq. agrè conspiciatur: at eius certè munus, atq. opus propemodum idem, quod nobis, Aristoteli etiam positum est; minimèq. (vt videtur) occultum vlli, dubiumne esse potest. Quis enim, quæ operanti, ac reliquis bonum, salutemq. afferunt, & mala quæuis reijciūt, propellantq. operationes, non virtutis eas ponat operationes? Eam certè nos entium conditionem, quæ, quod virtutis munus, atque opus Aristoteli visum est, præstet, si entium virtutem ponamus, vel Peripateticis ipsis rectè posita esse virtus videatur necesse est. Age igitur virtutis ipsius munera, operaq., & virtutis rationem explicantem Aristotelem audiamus. Oportet (inquit) non solum virtutem habitum esse, sed qui nam habitus sit, enuntiare. Dicendum igitur, quod virtus quæuis ens, cuius est virtus, & ipsum bonè affectum reddit, & ipsius opus rectè conficit: veluti oculi virtus, & oculum ipsum bonum facit, & ipsius opus rectè conficit: veluti oculi ac cernimus. Similiter & equi virtus equum ipsum bonum facit, aptumq. ad cursum, & ad eum qui insidet vehendum, hostesque expectandos idoneum facit. Quod si ita est in omnibus: vtiq. hominis virtus habitus sit, quo & homo bonus efficitur, & propriū ipsius munus rectè exequitur. Ea igitur animæ conditio animæ virtus Aristoteli etiā posita est, quæ animam ipsam bonam facit; quæ, si in propria natura ipsam seruat. Id enim modò bonum est ens, quod nihil à propria natura dimotum est; & quæ vt rectè proprias operetur operationes præstat. Itaq. si quæpiam animæ conditio, vt bona anima sit, rectèq. proprias operetur operationes, præstat, seu natura ea animæ insit, seu disciplina, consuetudineq. comparata sit; ipsi eam imprimis animæ virtutem Peripatetici ponant, necesse est. Ipsi etiam Peripatetici eas nobis virtutes natura inesse statuāt oportet; quæ hominibus insunt omnibus; & iuxta quas vt operemur, disciplina nulla, nullaue consuetudine opus habeamus; sed statim omnes atq. aditi sumus operamur: disciplina verò, & consuetudine eas comparatas esse, quæ nō omnibus insunt hominibus; & iuxta quas, vt operari sciamus, ita operari edoceamur, assuescamus oportet. At verò quoniam ea entium conditio entium virtus posita est, quæ, vt bona sint entia, propriasq. rectè operentur operationes, præstat; at nequaquam fortè, quæ bona entia, & quæ ipsorum operationes probæ sint, satis conspectum, positum certè nō est; res oīdō non constant, quibus incertis, quæ inquiritur minimè manifesta fieri queat, & quibus cognitīs vel nō quæsitā conspiciatur; qui enim quæ bona sint entia, entium bonitatem ignorantibus, res manifesta fiat, quæ inexistente bona sunt? vel qui quibus entium bonitas cognita est, res ijs ignota sit, quæ bonitatē illis indit? vtiq. quæ bona entia, & quæ entium operationes probæ sunt, vel illud saltem diligentius inquirendum, distinguendū, statuendum. Neq. n. dubitare licet, quin quæ bona sunt entia, rectè ea proprias adant operationes; & minus fortè, quin entium probitas entium virtus sit.

2. Ethic.
cap. 6.

QVAE

QVAE ENTIA BONA, ET QVAE IPSORVM FACVLTATES,
operationesque probat. Cap. XXVIII.

QUONIAM (vt in superioribus expositum est cōmentarijs) quę in celi, terręq. medio, & in supremis omnino terrę partibus cōstituta sunt entia, ē terra omnia cum ab vniuerso cælo, tum verò à sole ipso cōstituta sunt, effectaque; nec verò ex illa nihil repugnante, & à Sole nihil ab ipsa passo occupata, sed summopere obluſtante, repugnantēque; vt entium per pauca quædam ab integra, summaq. solis natura, sed eorum longē plurima à benē ea retusa, imminutaque; & vtriusq. vires longē amplissime sunt, & quę, non quoduis oblesē concidant, pereantq. oēs; sed quę benē imminutę, passęq., uiuant tñ, uigeantq.; & quę non certis modò, & determinatis acceptis incommodis, certa q., & determinata propriarum virium portione adempta imminuantur, alięq. fiant; vt multę quidem vtraque, at certę tamen, determinatęq. fiat; sed quoduis oblesē, alię omnino atq. alię fiant; vt entiu species, actionesq. declarant, quę inexistente natura quoduis aucta, imminutaue, quin eadem etiā remanente, at magis in se ipsam collecta, vel minus, longē diuersę fiunt; vt verē innumere vtraq. fieri possit, & fiat omnino vtraq. innumere; & quarum differentię nullo nobis pacto dignosci queant, innumere, & longē minutissimę; & quoniam insuper quales, quętequeuis factę suę singulę cōstituunt entia; & id omnino est ens quoduis, quod quę inexistit, & à qua cōstitutum est natura agens: nequaquā ea modò à se ipsis differunt entia, quę in diuersis generibus posita sunt, sed quę eodem sub genere nobis locata sunt, nihil interdum à se ipsis minus, quā ab ijs quę proximorum sunt generū, diuersa sunt. Minimarum videlicet differentiarum, & plurium fortē rerum incapax hoīum sensus, vel quę benē magnum à se ipsis spatium distant, ea vt eadem ponit. Si igitur quod factum est, & faciendum omnino videtur, quę ita sibi ipsis similia sunt, vt eadē videri possint, vnum oīa, vnoq. in genere ponere placet: at non omnia certē, quatenus eius generis sunt, bona ponere licet, perfectęque; sed ea modò, quę verē à natura ea cōstituta sunt, à qua eius generis entia cōstituenda sunt; cui vel nulla prorsus, vel per exigua latitudo assignari potest: quę à paulo languidiore, vel etiam robustiore aut exiliore, copiosioreue effecta sunt, si quidem eius generis, at non bona certē perfectęq. ponenda sunt. Non scilicet aurū, quod apparet, verē aurum est omne; & si quidem aurum, at non bonum certē omne, perfectumque, sed id modò, quod à propria, pura q. auri natura effectum est: quod ab imminuta ea, vel etiam aucta, vel minus sibi ipsi collecta, aut magis, non aurum, sed aliud omnino ens, aut non purum, bonūq. Itaq. ea (vt videtur) bona esse entia, perfectęq. quę pura sunt, quę. s. à tali, tantaq. cōstituta sunt natura, à quali, quantaq. eius generis entia cōstituenda sunt, statuere licet. Talia porro quę sunt, quin ea proprias facultates probas sortita sint oēs, rectęq. proprias operentur operationes, nihil est quod amplius declaretur. Quoniam. n. (vt alibi dictum est) entium facultates, quibus entium operationes attribuuntur oēs, nequaquā ab entium substantia alię, nec aliud omnino sunt, nisi inexistētis substantię vires: vtiq. & ipsę, & quas adunt operationes, substantię probitatē, prauitatemq. sententur, & iuxta substantię naturam operentur necesse est. Et ita omnino ente in quouis, at in aīalibus precipuē, & in hominibus etiam magis (quorum. s. operationes magis distinctę, manifestęq. sunt) operari videntur. Itaq. non modò in diuersis hominibus diuersę sunt sentiendi, intelligendi q. & se se cōmouendi facultates, sed in iisdē, alijs alijs; semperq. iuxta præsentes spūs substantię conditiones. Minus etiam, quę facultates, operationesue probę sint, explicandum videtur. Quoniam. n. quę sentiendi, operandi q. vires tributę entibus sunt, nulli dubiū est, quin propterea tributę sint, vt se se ijs cōseruent: vtiq. eas facultates, easq. earū operationes probas esse, quę id operantur, quod ad propriā entium cōseruationem, cōmodum est, nulli dubium esse pot.

ENTIVM

ENTIVM VIRTVTVM EORVM ESSE PVKITATEM; ITA QVĒ
animę virtutes natura inesse: at diligentius id inquiri oportere.

Cap. XXVIII.

QUONIAM virtus ea entium conditio posita est, quę vt bona entia sint, rectęq. proprias operentur operationes pręstat; ea q. entia bona visa sunt, quę à tanta, ac tali natura cōstituta sunt, à quali, quantaque eius generis entia cōstituenda sunt; à propria nimirum, pura que, & sincera, nihilq. alienis commixta, ab alienisque passa; & quod omnino, quę alia ab entium puritate eorum conditio, vt bona ea sint, rectęque proprias adant operationes, pręstare queat, imaginari non licet; eōq. omnia meliora, pręstantiusq. iuxta propriam naturam operari apparent, quod puriora sunt, sincerioraque: vtiq. entium virtutem ipsorum puritatem esse liquido patet. Atqui si entium puritas propria entium virtus, propriaque perfectio sit; quia à nulla vīquam disciplina, nullaque à consuetudine comparetur, sed ab vna eā indatur natura ambigere non licet. At fortē quia vel qui maximē boni, maximęque puri spiritus videri possunt, at parum in sentiendis, intelligendis que rerum viribus, parumq. in affectibus, operationibusque, quę iuxta eos aduntur dirigendis exerciti, assuetique, tardius, obscuriusq. sentire, intelligereque, & peius appetere, operariq. videntur, quā qui minus boni, minusque puri sunt, at diu, diligenterque rerum vires sentire, earumque differentias percipere, dijudicareque, & quę earū occulta, remotaque sunt intelligere, appetitusq., & quę iuxta eos aduntur operationes, prout oportet, coercere, incitareue assueti sunt; & scientijs omnino, atque artibus quibusuis alios prorsus nullos, sed eos tantum donatos videmus, qui diuturnam ijs operam dedere; proindeque vereri liceat, animę puritatem nequaquam virtutem, quarum exortum inquirimus, nec animę omnino virtutem, sed facultatem potius ad illas suscipiendas eam esse, & disciplina omnino illas, consuetudineue comparandas esse: age diligentius, num quę sentiendi, intelligendi, appetendi, mouendi que animę insunt facultates, priorum munerum fungendorum scientes, potentesque, perfectę omnino natura sint, an illorum quasi rudes, atque impotentes, & illorum veluti peritę, potentesque vt fiant, propriamque consequantur perfectiōnem, diu, diligenterque singulis operandum sit, intueamur. Ita enim natura ne insint, an studio quopiam comparentur, dignoscemus.

FACVLTATES, QVAE ANIMAE INSVNT, BONAS, PRAVASVE
natura esse: & sentientis, intelligentisque virtutem natura prorsus animę
inesse: & cognitionem etiam omnem magis natura, quā experientia comparari. Cap. XXX.

VAS anima sentiendi, intelligendi, appetendi, mouendique sortita est facultates, nulla eas disciplina, nullaque operandi consuetudine, vt propriarum operationum scientes, potentesque sint, opus habere, nemo (vt existimo) declarari desideret: sed illud modò, num scilicet, (quod euenire videtur) diu, diligenterque operatę, pręstantius singulę operentur. At ne id quidem consuetudinem pręstare, & à nulla omnino disciplina, nullaq. consuetudine nouas animę facultates, vel pręinexistentibus nouas operandi vires indi, intelligere inde licet; quod quibus sentiendi, intelligendique vis languida inest, nulla vnquam industria valens ea fit, robustaque: non scilicet (quę vt exquisitę sentiat, intelligatque sortitum esse oportet spiritum) sentiendi studio tenuior is fiat vnquam, & gracilioribus, mollioribusue rebus obtegatur; nec assidue intelli.

intelligens purior ipse, quiq. in ipso sunt motus magis distincti sunt; nec ad eos recolendos, agnoscendosque, & cum presentibus conferendos agilior, aptiorque. Itaque si sentiendi, intelligendiq. studium, ut exquisitius presentes, agentesque, & remotas, nihilq. agentes rerum vires percipiat spiritus, earumq. dignoscat differentias prestare videtur; nequaquam propterea illud euenire existimare licet, quod nouas illud animæ vires indat, vel præinexistentes augeat, exauiatue; sed quod animam à reliquis muneribus auocat omnibus, atq. ut tota sentiendis, intelligentisque rerum viribus intenta sit, agit. Et manifestè, quæ obiter sentientes, intelligentesque, non sentimus, nec intelligimus, ubi ad eorum sensum, intellectionemque, veluti contrahit se spiritus, perbelle sentimus, intelligimusque. Itaque vel si qui sentiendis, intelligendis que rebus diu intenti præstantius sentire, intelligereq. videntur; non propterea sentiendi, intelligendiq. facultates disciplina in ijs, consuetudineue præstantiores fieri, & exquisitius sentire, intelligereque existimare licet: sed tales perpetuò remanere, quales à principio singulis inditæ sunt; & natura omninò bonas, prauasue esse. At fortè sentientis quidem, intelligentisque virtutem, præstantiamque natura singulis inesse, negare non audeant Peripatetici; sensilium verò, intellectiliumq. rerum cognitionem, & scientiam omninò, sapientiamque omnem, nequaquam natura inditam, sed experientia comparandam contendunt. Nec perperam prorsus. Ut enim in superiori expositum est commentario, quæ nobis rerum cognitio inest, vel sensus eam, vel rerum sensu perceptarum similitudo, & sensus omninò, experientiaque indidit omnem. Is porrò à quorum viribus, nihil vnquam passus, nihilque est immutatus, itaque nihil eas percepit vnquam, nulla hæ ipsi innotescere possunt ratione. At id primum admonitos Peripateticos velim, nullam scilicet rerum cognitionem, si Aristotelis decretorum memores esse velint, virtutem ipsis poni posse. Nulla enim (quod præcipuum virtutis munus Aristoteli positum est) bonus ut sit spiritus præstat; quin (quod dictum est) earum quæuis spiritus virtutis, præstantiaque est opus: earum scilicet quamuis is sibi comparat spiritus, qui exquisitè sensit, exquisitèque intelligit, bonus omninò qui est, purusque. Tum quod si propterea rerum sensum, rerumq. cognitionem non natura, sed experientia comparari statuunt Peripatetici; quod eam sibi ut compareret spiritus, illas senserit oportet: utique operationum, quas animal operatur, nullas prorsus natura id operari statuunt oportet; quarum scilicet quamuis, ut operetur, externis opus habet rebus circa quas eam ædat. Præterea ut experientia etiam sit opus rerum cognitio; at quin magis naturæ sit, ambigi certè non potest. Nam qui ea præstant, vel semel rerum vires, rerumque successus intuiti, rerum omnium scientes, sapientesque sunt: at crassiore donati qui sunt ingenio, quàm longissimè iabsunt, vlla ut disciplina, vllaue ut experientia sibi illam comparent vnquam. Itaque (quod dictum est) scientiam ipsam, ipsamque sapientiam, si quidem non vna natura, at multò certè ea magis, quàm disciplina, experientiaque comparari, existimare licet.

APPETENTIS VIRTUTEM, VITIUMQUE NATURA.

Cap. XXXI.

QUAE sentit, intelligitque, & appetit spiritus, non varijs sui partibus, sed vniuersum etiam ipsum sentire, intelligereque, & appetere, quæ potest omninò omnia quantulisuis sui partibus posse, itaque eas singulas facultatibus donatas esse omnibus, & ita has sibi ipsis vnitas esse omnes, vna ut omnes videri possint, & sint omninò vnæ omnes, satis est (ut existimo) alibi declaratum. Et si quidem id est appetentis munus, ut quæ sentiens, intelligensq. suauia, bonaue, appetenda omninò

ninò decernit, appetat; odio contra habeat, auereturque quæ tristia, malaue illis videntur: qui à sentiente, intelligenteque alia poni possit appetens, longè ægerimè intueri licet, adeò nullo temporis momento illarum vtriusque iudicium sectata, imperiumque. Eadem porrò illis si sit, quoniam illarum vtriusque probitas, prauitasque natura inesse visa est, quin & appetens natura bona, prauaq. sit, ambigi non potest. At & si alia ab illis ponatur, si quod dictum est ipsius est munus; & entium singulorum virtus rectè ut singula proprium obeant munus, propriumque operentur opus præstat: bona, prauaue natura, & bona omninò in omnibus sit appetens oportet. Siquidem in omnibus iuxta illorum decretum appetit, auersaturque: nec vnquam illarum alterius imperio parere cessat, nisi ubi sibi ipsis illæ concordēs non sunt; & quod illarum altera appetendum, odio habendum decernit altera; quin ubi ipsa hæret intelligens, & appetendum ne sit quid, an odio habendum exploratum non dum videtur. Itaque ubi prauè appetit, non ipsius id est vitium, sed vel sentientis, vel intelligentis; & huius omninò. Huius enim arbitrio illam appetere, ipsa illi est à natura præscriptum; & manifestè huius perpetuò appetit arbitrio; neq. quæ vel summè suauia, summèque appetenda decernit sentiens, appetit ea vnquam, si sentienti intelligens repugnat. Itaque ea tantum perpetuò appetimus, quæ adipisci posse non desperamus; quæ verò, ut consequamur, nulla prorsus est spes, neque appetimus ea vnquam: quod nimirum, quæ frustra appetuntur, ea appetenda non esse perpetuò decernit quæ amens non est mens. Et quæ singulis in operationibus prius, quàm eas operari aggrediamur, fieri in nobis sentimus; bona, malaque, quæ illas consequi possunt, considerare, & vtrorumque magnitudinem, veluti perpendere, conferreque: nec sentienti, nec appetenti, sed vni datum id est intelligenti. Ipsa porrò intelligens, ut non eam perpetuò appetendi mensuram imponat, quam præsens rerum conditio, præsensque spiritus vltus postulat, sed quam imponere assueta est, suspicari non licet. Passim enim quæ iam diu assidue appetenda decreuit, si spiritum ab ijs ad corruptionem agi intuita tandem sit, non amplius appetenda, sed odio habenda statuere videtur: quæ contra tristia, auersandaque diu visa sunt, si ad spiritus conseruationem necessaria, bonaue senserit, tandem appetenda decernit, amplectendaque. Et ubi omninò appetendum ne sit quippiam, sectandumque, an declinandum, reiiciendumque, decernendum intelligenti est; numquam ea decernendi consuetudinem intueri, sed (quod dictum est) bonorum, malorumque, quæ operationes exceptura apparent, magnitudinem, & veluti pondus perpetuò metiri, perpetuòque ea appetenda, operandaque decernere videtur, quæ quæ pollicentur bona, mala, quæ minari possunt, mole, pondereue exuperent; nihil quod contraria ijs sint, quæ appetenda, operandaque decernere assueta est, faciens, ac ne cogitans quidem. Itaque hominum perpauci sibi ipsis perpetuò constant, & vel virtutem, vel vitiorum perpetuò operantur operationes; sed plerique has modò, modò verò illas. Quod perpaucorum spiritus ita puris, integrisque proprijs donatus est conditionibus, ut vnâ modò sui puritatem magnificat, in eaque ut seruetur, & perfectione, qua donari aptus est, donetur, voluptates, opesque quasuis contemnendas, & quosuis labores, molestiasque suscipiendas, & pericula etiam subeunda quæuis decernat; vel adeò impurus, ignobilisque, ut voluptatibus modò exatureretur, opibusque affluat, & mollem, inertemque viuat vitam, nihil se in ferinum agi, nihil etiam breui corruptum iri curet: sed plerorumque veluti horum medius spiritus est; & qui & in propria seruari puritate, propriamque adipisci perfectionem, & voluptatibus frui, opibusque affluere appetat; qui igitur in ædendis operationibus perpetuò fluctuet, sibiq. ipsi, plerumque dissentiat; modò scilicet quæ vitiorum, modò verò quæ virtutum sunt, eas ædat. Et virtutum quidem, si quæ operandæ sunt operationes maximè spiritum conseruare, perficereque videntur; & quæ nisi ædantur

L. 1. prorsus

pror sus corrumpatur, prorsusque ferinus fiat spiritus; & quæ non summis laboribus, summisque ædendæ sint periculis, nec voluptatibus summis, summisque spiritum priuent opibus: vitium verò, si (vt dictum est) voluptates eæ, opesque ampliores pariunt, quàm quibus eæ spiritum priuant bonis, & quàm quæ ipsas excipiunt, aut excipere possunt mala apparent. Libens autem quæ appetenda, operandaque decernere assueta est intelligens, appetenda ea, operandaque decernere apparet; quòd dum eadem spiritus substantia, idemque corporis robur, & externarum rerum, circa quas ædendæ sunt operationes, conditio eadem permanet, quæ in principio bona visa sunt, talia etiam in posterum apparent. Præterea, & quòd proba quæ est, & cui vna spiritus puritas, perfectioque curæ est, ne ea, à quibus spiritum in propria feruari puritate, perficique diu intellexit, assidueque intelligit, appetenda, operandaque decernat; nullis à voluptatibus, nullisque ab opibus allici, nullisque à laboribus, periculisque reijci se sinat. Præterea verò (quòd tandiù viuere, conseruarique existimat spiritum, dum mollem, delicatamque agit vitam, & ibi extingui, corrumpique, vbi voluptatibus cendum, & laboriosa, inopsque, agendum ei est vita) operationes perpetuò ædendas decernat oportet, quæ, quas magnificat voluptates, opesque afferre visæ sunt; declinandas contra laboriosæ quæ sunt, molestæque, & damnosæ; nihil quam hæ spiritui puritatem, perfectionemque afferre queant, nihilque vel bona, quibus illæ spiritum priuent, vel quæ illas exceptura sunt mala intueri sustinens, vacansque; voluptatibus, opibusque comparandis tota intenta, occupataque. At (quòd dictum est) vtraque tamen, quas diu appetere, operarique assueta est, operationes, si vel spiritus, vel corporis natura, viresque, vel externarum rerum conditio ita immutetur, vt manifestè non bono amplius ab ijs spiritus afficiatur, vel manifestè ad corruptionem agatur, non eas amplius, sed ijs contrarias, si contrariis spiritus conseruari, perficique, vel à malis, quæ imminet, liberari visus sit, ædendas decernit. Itaque quoniam vel vbi iuxta consuetudinem operari uidemur, iuxta intelligentis arbitrium operamur, & (vt dictum est) quas intelligentis imperio operamur operationes, seu uirtutum eæ sint, seu uiciorum, naturæ omninò eas operamur imperio: utique & uirtutes, uitiaque non consuetudine comparari, sed natura inesse existimandum uidetur. Quòd si amplius id declarari placeat, diuersi id infantum mores, morumque immutationes, quæ iuxta ætatem immutationes in plerisque fiunt, præterea & nationum singularum, singulorumque animalium generum propriæ uirtutes, propriaque uitia apertissimè declarant. Neque enim infantum alij mansueti, uerecundi, ueraces, liberales, fortes, alij contra iracundi, impudentes, mendaces, auari, timidi, uideri possunt; quòd iuxta dictas uirtutes, uitiaue diu operati, habitum tandem iuxta hæc, illasue operandi, & hæc omninò, illasue sibi compararint. Minus etiam, si uirtutes, uitiaque consuetudine comparantur, quæ eodem in omnibus propemodum modo iuxta ætatis immutationes hæc in illas, & e contra immutari, aut nationes singulæ iisdem uniuersæ propemodum uirtutibus, uitisue perpetuò donentur, aut qui iuxta proprias uirtutes, propriaque uitia ad eò inter se eiusdem generis quæ sunt animalia differant, quin contrariis quedam uirtutibus, uitisue donata sint, intueri prorsus non licet. At si natura inesse statuatur, manifestissimè id fit. Propterea scilicet diuersi sunt mores infantum, quòd & spiritus diuersi sunt; & propterea iuxta ætatem mutationes in omnibus propemodum mores immutantur, quòd & spiritus substantia; & singulæ nationes, singulaque animalium genera proprijs uirtutibus, propriisque uitis uniuersa propemodum donata sunt, quòd ueluti illorum, horumque corpora sibi ipsis similia, cognataque sunt, sic & spiritus; & illorum amplius, quòd eodem à cælo, iisdemque, è cibis, similibus presertim in corporibus similes conficiuntur spiritus. Et hominum more, quæ eiusdem generis animalia sunt, summopere inter se differunt; quòd vt corporum natura, sic & spiritus substantia, diuersa

diuersa singulis sit, nam singula animalium genera, & animalia singula proprijs uirtutibus, propriisque donata esse uitis, vel ipse affirmat Aristoteles. Nec tantam ijs ratiocinandi vim inesse existimare licet, vt propriæ naturæ uitia dignoscant; eaque vt corrigant, uirtutesque quibus donata non sunt, & quæ nihil (vt uidetur) ad uitæ conseruationem pertinent, consequantur, operationes operare velint, quæ, quòd ipsorum naturæ propriæ non sunt, laboriosæ sint, molestæque. Itaque & appetentis uirtutem, uitiumque natura inesse, nihil amplius (vt uidetur) ambigere licet.

MOVENTIS ITIDEM. Cap. XXXII.

MOVENTIS itidem uirtutem, uitiumque (si illa, vt uidetur, motus ædendi peritia, celeritasque, hoc uerò imperitia est, tarditasque) natura & ipsam animæ inesse minime declarandum uidetur. Nam substantiæ cuius, quæ sui naturæ mobilis sit, cuiusmodi spiritus visus est, motus quosuis proprios, naturalesque esse, & quos igitur ædendi peritia ut sit, disciplina nulla, nullaque opus habeat consuetudine, præterea & ita spiritus alios alijs uelociiores, tardioresue esse, & robustiores, magisque agiles, prout & calidiores, copiosioresque, & tenuiores, & organa nati sunt flexibiliora, satis est (vt existimo) in superioribus declaratum cōmentarijs. Quin & qui motus, quibus artes constant, ædendi rationem discit spiritus, nullius eum rationem discere, sed captum assidue sistere, nouumque assidue auspicari, satis itidem manifestatū reor. Et quòd ad motus ædendos robur, quæque ijs adijci celeritas uidetur, qui assidue ædunt motus, non consuetudo illam ijs adijcit, sed uiscerum caloris incrementum, & cum corporis uniuersi, tum uerò & neruorum densitas, quin vna spiritus copia, roburque. Quoniam enim calidiora à motu facta viscera plures concoquunt cibos, maioremque concoctis ijs indunt calorem; itaque, copiosior, calidiorque conficiunt sanguinem: utique & spiritus in assidue commotis corporibus copiosior, calidiorque fiat. Et quòd inexistentes ijs succi in vapores assidue aguntur omnes; itaque, membra omnia, neruique imprimis sicciores, desioresque fiunt: utique, huiusmodi è corporibus minor copia spiritus elabatur oportet (quòd dictum omninò est) copiosior ijs, calidiorque inest spiritus. Omnifariam præterea motus, quibus animalia quæuis vix in lucem ædita mouentur, manifestè spiritum sui naturæ motuum omnium scientem declarant: & iuxta maiorem, minoremue spiritus quantitatem, caloremque uelocius, tardiusue animalia moueri, passim intueri licet. Manifestè enim spiritus quantitate, caloreue imminuto, quauis alterum eueniret occasione, tardiora fiunt omnia: celeriora contra spiritu aucto, uel calidiore facto. Quoniam igitur & quæ sentit, & quæ intelligit, & quæ appetit, & quæ mouet, operaturque, facultates omninò quæ spiritui insunt omnes, nō ab ita, uel ita operandi consuetudine bonas, prauasue fieri, nec quas appetunt, operanturque operationes, propterea eas appetere, operarique, quòd huiusmodi appetere, operarique, assuetæ sint, sed qualescunque sunt, sui eas natura appetere, operarique, & quæ appetunt, operanturque, propterea appetere, operarique, quòd appetenda, operandaque intelligenti visa sunt; eamque numquā iuxta decernendi consuetudinē decernere; itaque uirtutes, uitiaque non consuetudine comparari, sed natura inesse, satis est (vt existimo) declaratum: utique. Aristotelis rationes, quibus contrarium astruit, ne examinanda quidem uideri possent. At earum tamen ut infirmitas manifestetur, atque undique ueritas eluceat, examinentur.

REHICIUNTUR ARISTOTELIS RATIONES, QVIBVS APPE-
tentis virtutes consuetudine comparari declarat. Cap. XXXIII.

Et re quidem Aristoteles virtutes, vitiaque non natura nobis inesse, sed consuetudine comparari propterea statuat, quod, quæ natura operantur, easdem perpetuo operantur operationes, eadem verò anima probas modò, & quæ virtutum, modò prauas, & quæ oppositorum sunt vitiorum, ædit operationes; si quæ virtutum sunt, ita à vitiorum differant operationibus, ut ab vna, eademq. substantia utreq. ædi non possint; contrariæ omnino hæ illis sint. Neq. enim substantia vna vlla contrarijs donata sit facultatibus; & iuxta propriam operans naturam, contrarias operetur operationes. Quoniam verò non alia re vlla probæ à prauis Aristoteli differunt operationibus, nisi quod mensura illarum quadam, suoq. in tempore, hæ verò mensura nulla, nulloq. sunt in tempore; quas igitur cognitione quidem, electioneq. agens, easq. ut libet variandi, intendendi que, & remittendi potens, at vna omnino, eadēq. ædit substantia, & iuxta propriam assidue operans naturam, perperam virtutes, vitiaque, iuxta quæ operationes æduntur, & quorum operationes esse videntur, nō natura nobis inesse, sed consuetudine comparari statuit; & cum eorum, quæ manifesta sunt, tū sui etiam ipsius oblitus. Nā & ipsi etiam Aristoteli (ut visum est) iuxta corporis immutationes, animæ etiam mores assidue immutantur; & è probis vitiosæ fiunt, & è contrarijs. Quantumvis scilicet ita, vel ita appetere, operariq. spiritui assueti, & quous ita appetendi, operandi habitui ei indito, & propria etiam natura ita appetente, operanteque: si occasio ne quavis eius substantia quid immutetur, calidior nimirum, tenuiorque fiat, vel frigidior, crassiorque; eius etiam appetitiones, operationesq. immutantur; et è moderatis effrænes, languidæue, vel è cōtra, è probis nimirum prauæ fiunt, vel è contrarijs, semperq. iuxta præsentem spiritus naturā. Prava etiam ratio, quæ quomodo artes, eo & virtutes comparari astruit Aristoteli. Nam & manifestè, quod queritur, sumit (qui enim ibi tantum virtutes nobis indi ponit, ubi iuxta eas diu operati sumus; iam virtutes is non natura inesse, sed consuetudine comparari ponit) & absurda amplius, fallaque. Quoniam enim primæ operationes, à quibus consuetudo ortū habet, incrementumq., consuetudini assignari nulla possunt ratione: res utiq. inquirenda Aristoteli erat, à qua impulsus spiritus, illas ædidit. Et si quidem ab ea ad easdē perpetuo impelli posse visus esset; ei omnino operationes omnes, itaq. & virtutes, vitiaque, non consuetudini attribuendæ erant: quæ non modò (quod dictum est) ab operationibus iuxta eius impulsu decretis oritur, augeturq. & confirmatur, sed interit etiam, & veluti in non ens abit; eam verò aliam à spiritus ingenio esse, imaginari non licet. Nam si pravi natura interdum qui sunt, ab assiduis iuxta virtutem operationibus probi, contraque probi natura qui sunt, diu vitiorum operati operationes, pravi fiunt; non id ita operandi consuetudini, sed intelligentis (ut dictum est) imperio tribuendum est. Quæ ab operationibus iuxta proprium ingenium decretis, æditisq. spiritum malo quopiam affici, quod in posterū ne patjatur, operationes quasuis operandas, vel bono quopiam priuari intuita, quod ita consequatur, quiduis spiritui sustinendum esse existimet, ab illis abstinendum, & contrarias ædendas esse decernit; assidueq. ijs bonum, quod adeo appetit, comparari, malumq., quod adeo exhorret; reijci intuita, assidue operandas decernit. Et virtutes omnino, vitiaque, nulla à consuetudine nobis indi, sed natura inesse, & nequaquam iuxta illam, sed iuxta hanc, ubi licet, perpetuo nos operari, in multis intueri licet. Adsunt enim, qui diu operationes operati contrarias ijs, ad quas operandas à proprio impellatur ingenio, ab aliena vi, vel à malis, quæ illas excipiunt, coacti simul ac proprio arbitrio, & iuxta proprium ingenium operari licet, statim illas pertæsi ad proprias avidissime feruntur; vel si summis

ab ijs

ab ijs bonis se priuari, summisq. opprimi se sentiant malis. Quod nimirum robusta quæ est natura, nullis se ab ea admonitionibus, minisue, nec vllis etiam à malis reijci, aut allici à bonis sinit, quin iuxta proprium operetur ingenium. Non igitur (ut Aristoteli videtur) artis more, quibus è rebus oritur virtus, ab iisdē & corrumpitur: veluti si qui rectè assidue cithara vitur, bonus is citharædus fit, prauus contra, qui prauè; sic qui secundum virtutem, vitiumq. quidpiam operatur, eam is virtutem, idq. adipiscitur vitium. Siquidem assidua motuum immutatio, qua artes constant omnes, omniaque earum opera conficiuntur, non modò spiritui nō propria, naturalisq., & prorsus ignota, sed summè etiam molesta est, odiosaque; & eius peritus ut fiat spiritus, disciplina, consuetudineque opus habet, & bene ea interdum diuturna, laboriosaque: at appetitiones, & quæ iuxta eas æduntur operationes, summè spiritui propriæ, naturalesque, & summè etiam, quæ iuxta eius ingenium æduntur, iucundæ; easq. ut libet immutandi, intendendi scilicet, remittendi que, sui natura sciens, potensq. est spiritus. Itaq. virtutum, vitiorumq. ortus, artium disciplinæ nulla conferri potest ratione. Quoniam igitur Aristotelis rationes, quibus virtutes, vitiaque non natura inesse, sed consuetudine comparari astruit, inanes visæ sunt omnes: utiq. ne inspiciendæ quidem videri possent; quibus virtutes, vitiaque, habitus esse consuetudine comparatos declarare contendit. Qui enim, quæ natura insunt res, habitus et videri queant à consuetudine in diti? At earum etiam fallacia manifesta ut fiat, ampliusq., cuiusmodi nobis posita sunt virtutes, vitiaque, facultates esse rectè, prauèue proprium munus obeuntes, pateat; eas intueri, examinareque ne grauemur.

VIRTUTES, VITIAQUE, NON HABITVS (VT ARISTOTELI placet) sed facultates esse, rectè illas, has verò prauè proprium munus obeuntes. Cap. XXXIII.

„ VONIAM (inquit Aristoteles) tria sunt in anima, perturbationes, fa-
„ cultates, & habitus: ex his tribus vnum aliquod sit virtus, necesse est.
„ Perturbationes autem appello, cupiditatem, iram, excandescenciam,
„ timorem, audaciam, inuidiam, gaudium, amicitiam, odium, desiderium,
„ æmulationem, misericordiam, & omnino ea omnia, quæ vel voluptas
„ consequitur, vel dolor: facultates autē, quibus ad perturbationes accipiendas apti sumus,
„ dicimus ut per quas; vel irasci possumus, vel doleri, vel misereri: habitus verò
„ sunt, quibus probè vel malè affecti sumus in perturbationibus. Velut cum irascimur,
„ si vehementius, vel parum, malè, sin mediocriter benè affecti sumus; itemq. in cæteris.
„ Ac perturbationes quidem nec virtutes sunt, nec vitia: propterea quod ex perturbationibus, nec boni, nec improbi nominantur; ex virtutibus, & vitijs nominamur, quod
„ perturbationes nec laudi nobis datur, nec vitio. Nec enim qui timet laudatur, nec qui
„ irascitur, nec qui omnino perturbatur vituperatur, sed qui præter modum. At verò
„ propter virtutes, & vitia iure laudamur, aut vituperamur. Iam irascimur; & timemus
„ inconsultò; virtutes autem ipsæ consilia sunt, aut res consilio gestæ. Ad hæc perturbationibus moueri dicimur; virtutibus, & vitijs non moueri, sed quodammodo affici dici
„ mur; ob easq. causas nec facultates quidem sunt. Neq. enim eò vel boni dicimur, vel
„ mali, quod agere possumus, vel laudamur, vel vituperamur. Præterea facultate præditi sumus natura, boni vel improbi non sumus: quod supra ostēdimus. Quod si nec facultates, nec perturbationes virtutes sunt; relinquitur ut sint habitus. At nequaquam
„ natura animæ inexistentes, sed à consuetudine ita vel ita affiendi, operandi que, ei inditi. Nam (ut visum est) è similibus eos actibus fieri statuit; & cui omnino virtus habitus esse, & consuetudine comparari visa est, habitus itidem consuetudine comparari videatur oportet. Non quidem ex ijs, quæ iuxta virtutes, vitiaque, & facultates nobis
„ eueniunt,

eueniunt, num hæ illis congruant; & virtutes omnino, vitiaq. facultates ſint declarandum Aristoteli erat: ſed ex ijs magis, quæ & illa, & hæ operantur, & ex illorum, harumque muneribus. Nam proximus, magisq. à proprio virtutum, vitiorumque, & facultatum ingenio, naturaq. & magis à priore (vt ipſe inquit) multoq. omnino ex ijs declaratur exquiſitus. Siquidem à diuerſis rebus eadē fortē euenire nobis queant, eodemq. modo afficiamur: at quæ diuerſæ ſunt res, vt idem operentur, fieri prorsus nō poſteſt. Quoniam ſcilicet non inertes, ac ſegnes, & velut ſtrentes, demortuæque, ſed maxime ſtrenuæ, gnaueq. res Aristoteli in primis virtutes, & vitia ponuntur; eoq. virtutes illæ, & bonæ, ac laudandæ, hæc verò vitia, & praua, deteſtandæque; & boni, laudandi, qui illis, prauis contra, vituperandique, qui his donati ſunt, quod ab illis probæ, ac laudandæ; ab ijs contra prauæ, deteſtandæq. aduntur operationes: virtutum omnino, vitiorumque, tum & facultatum operationes, & vtrarumq. intuendum Aristoteli erat munus. Et ſiquidem eadem vtrarumq. operationes, munusq. idem viſum foret, eadem prorsus hæ illis ponendæ: ſi minus, alia omnino inquirenda erat res, quæ quas virtus, vitiumq. adit, eas ipſa etiam aderet operationes; cuiusq. idem, quod virtutis, vitijq. eſſet munus; & hæc virtus ponenda, vitiumque. At detur hoc Aristoteli; & rectē modò ex ijs, quæ iuxta facultates nobis eueniunt, uirtutes eas, uitiaq. nō eſſe, collectum ſit: non eas, ſed habituſoīnō quosdam uirtutes, uitiaq. eſſe declaratum ſit. Si ſiquidem id modò præſtent facultates, idq. earum ſit ingenium, ut ad perturbationes accipiendas aptos nos faciant; & earū opera irasci, dolere, miſerereq. poſſimus tantum; minimè uerò & perturbationes accipiamus, irascamurque, & miſereamur, & doleamus; uel ſi facultatibus perturbemur quidē, at equè omnes, & quod alijs alij plus, minusue perturbamur, non diuerſis id facultatum ipſarū uirtutibus, ſed diuerſe perturbationi conſuetudini, diuerſeq. donandum ſit diſcipline; ſi inquam natura ſinguli, eademq. meſura perturbemur, & id poſtea, alio plus, minusue alius perturbetur, quod plus, minusue perturbari aſuetus ſit: uerè nec probi, nec prauis iuxta facultates dicamur, nec laudemur, uel uituperemur; & facultates ipſe nec bonæ, & laudandæ, nec malæ, deteſtandæq. ſint. Quoniam uerò quibus facultatibus perturbari, operariq. poſſumus, ijsdem uel Aristoteli ipſi perturbamur, atq. operamur: quin (quod paſſim ſit) iuxta facultates boni, uel prauis dicendi, & laudandi, uituperandiue ſumus, & quin uirtutes, uitiaq. facultates ſint, ne Peripatetici quidē ipſi, niſi poſitionis tuendæ, non ueritatis inſpiciendæ ſtudio teneantur, negent unquam. Inde porro uirtutes, uitiaque, facultatibus attribuenda non eſſe ſtatuens Ariſtoteles, quod illorum operationes conſultò ſiant, hæ uerò irrationales ſint, & inconſultò operentur (quod alibi, & perperam omnino factum ei eſt, & quod nulli prorsus, & omnium certè minimè Aristoteli facere licet) animam in diuerſas diſſecat partes; & facultates à ſe ipſis, & ab animæ etiam (vt uidetur) ſubſtantia diuerſas facit: quæ (vt alibi dictum eſt) nihil prorsus à ſe ipſis, & minus etiam ab animæ ſubſtantiā differunt; ſed omnes ſimul uniuerſæ in ſunt animæ; quantuleuiſ ſcilicet eius portioni, & pūcto cuius eæ in ſunt omnes. Quin ſi uerum intueri libet, nuſquam ipſe exiſtunt, ſed à nobis animæ inditæ ſunt; dum quæ pati, operariq. uidetur, patiendi ea, operandiq. potentem eſſe ponimus. Id enim, non aliud quicquam dicimus, ubi quæ patitur, operaturq. anima, patiendi eas, operandiq. facultatibus donatam eſſe dicimus, & facere id, ut licuerit, & rectē etiam factum ſit. Fortè enim clarius in ipſius facultatibus, quàm in anima ipſa eius paſſiones, operationesq. inſpiciantur, declaranturque: at non certè earum ulla facultati ulli (quarum ſcilicet nulla exiſtit unquam) ſed ad unam omnes animæ ipſius ſubſtantiæ tribuendæ omnino ſunt. Ipſa enim uniuerſa, quauis ſcilicet ſui (vt dictum eſt) portione, & pūcto quouis, & ſentit, & intelligit, & appetit, auerſaturq., & mouetur. Itaque, qui facultates inconſultò operari, & irrationales eſſe ponit, ipſam is animam inconſultò operari, & irrationalem eſſe ponit; uel ratiocinandi quidem facultate donatam eſſe, at nulla ea, ubi quid

quid appetit, auerſaturq., & iuxta appetitus, odiaq. operatur, uti. Quæ ibi præcipuè ratiocinari, & cōſilia inire uidetur, ubi iuxta appetitus, odiaq. operatur; & manifeſtè à cupiditatibus, odijsq. ad operandum, ad ea. ſ. quæ appetit comparanda, ad ea, quæ odio habet amolenda impellitur; & cui propterea ratiocinandi vis indita uideri pōt, vt quæ bona, appetendaq. viſa ſunt, & quæ appetit oīnō ſibi comparare, & quæ mala, odioq. habenda viſa ſunt, & quæ auerſatur oīnō amoliri ſciat. Tum vt facultates ipſæ appetant, odioq. habeant, & ſingulis proprium attributum ſit munus; alia. ſ. ſentiat, intelligat alia, & appetat, auerſaturq. alia, & moueat alia: non tñ has inconſultò operari dixerit Ariſtoteles. Vel ipſi. n. quæ appetenda, odioq. habenda, & qui adendū ſunt motus non ipſe decernunt facultates; nec ſua ipſe ſpōte, ſed (vt dictum eſt) ſentientis, intelligentisq., & huius oīnō arbitrio appetunt, auerſanturq., & motus adunt; ea nimirū perpetuò appetunt, auerſanturq., & eos adūt motus, quæ ſentientis, intelligentisq., quin quæ hæc vna appetenda, repellendaq., & quos vna hæc adendos decernit motus. Nā uel quæ ſuauiſſima, maximèq. expetenda ſenſui uidentur, ſi intelligēs mala ea, & vitanda decernit, nihil ea appetimus, nec ſectamur vnquam, quin exhorremus ea, reiſcimusq.; & quæ dolorifica, moleſtaq., & vitanda prorsus ſenſui uidentur, ſi bona ea, ſalutariaq., & amplexanda decernit intelligens, appetimus ea, amplexamurque. Quod nimirū, & appetens, & mouens facultas intelligentis arbitrio appetit, motusq. adit: & nullo illo temporis momento, quo iniuria, malouæ affecta indignari, excandescereq., & triftari uidetur, iniuria ſe, maloq. affectā intelligere, decernereq. poſteſt; quod quæ vt decernat cognoscenda ſunt, nota ei ſunt, aut eſſe uidentur omnia. Itaq. (quod dictum eſt) perperā Ariſtoteles uirtutes, vitiaq. facultates non eſſe inde aſtruit, quod hæ inconſultò, conſultò illæ operantur. Et ſi uirtutes, vitiaq. habitibus attribuenda uidentur Aristoteli, quod probè ijs, uel male in perturbationibus affecti ſumus; & rectē etiam ei viſum eſt, uirtutibus, vitijſq. non commoueri nos, ſed affici quodāmodo, ad perturbationes nimirū, motusq. ita, uel ita diſponi; ſi omnino (quod maximè Aristoteli placere uidetur) eæ animæ conditiones uirtutes, vitiaq. ponendæ ſunt, quibus ad perturbationes ita, uel ita diſpoſita eſt anima: iam eo etiam noīe uirtutes, vitiaq. facultates ponantur oportet. Manifeſtè. n. iuxta harum vires ad perturbationes, ac motus ita, uel ita, ſinguli diſpoſiti ſumus. Et ſi (vt Aristoteli placet) is modò iuxta uirtutem operatur, qui, quas adit operationes, ſciens eas adit, volensque, neq. ob aliud quicquā, ſed illarum adendarum ſtudio; & qui maximè in ſuper in ijs operandis conſtans, ſtabiliſq.: vitij. non habitibus conſuetudine cōparatis, nec ita operandi cōſuetudini, ſed facultatibus ipſis, ipſiq. animæ ſubſtantiā, puritati, probitatiq. uirtutes attribuendæ ſunt. Quæ nimirū & exquisitiſſimè rerum naturas, rerumq. euentus intelligit, & ſui natura probis gaudet operationibus; in ijsq. edendis quin cōſtans ſit, ſtabiliſq.; nullis à rebus abſtrahi poſteſt. Nā operandi aſſiduitas vt rerū, circa quas operationes aduntur, notitiā quādam indat; & vt quæ contra propriū animæ ingeniū eduntur operationes, perpetuò operandas libens ipſa ſtatuat, & ſi quidē ſtatuat interdum: at quauis occaſione iuxta propriam naturam operandi oblata, decretorū quorumuis oblata ueluti ad ingeniū redit; itaq. operatur, prout natura operari gaudet. Poſtreimò, & quia ſecus, ac Aristoteli viſum eſt, uirtutes, vitiaq. natura nobis in eſſe, non conſuetudine cōparari declaratum eſt; nec habitibus illa conſuetudine comparatis, ſed facultatibus, naturæ uidelicet, assignanda ſunt. Quod ſi paulò diligentius uirtutum, vitiorumq., & facultatū, habituumq. ingenium, munusq. intueamur; liquidò id pateat. Quoniam. n. (vt ſepè dictum eſt) id eſt uirtutum munus, vitiorumque, idq. omnino uirtutes præſtant, vitiaq.; vt anima, cuius ſunt, bona, uel praua ſit, & rectē, uel prauè proprias edat operationes; animā nimirū vt ſeruent, perficiantq., uel perdāt, corrumpantq., & ad proprias, qualeſcūmq. eæ ſint, agāt operationes: nequaquā res ueluti animæ appenſæ, & quæ nullo ex ea negotio remoueri queant, ſed quæ penitus ei inhæ-

ei inhereant, penitusq. ei infixæ, unitæque, animæ. s. substantiæ propriæ sint, vel fiant saltem, virtutes sint, maximè est necessariû; proindeq. nihil ea immutata, nihil & ipse, vel longè ægerimè immutentur; & nequaquã quæ segnes, inertesq. sint, & nihil ipse operentur, neq. ipsis donata anima, nullis operandi donata sit viribus; sed quæ quas anima ædit operationes, si non ipse, at ipsorum certè opera, & quatenus ipsis donata est, eas anima edat oēs. Huiusmodi virtutes, vitiaq. cum sint; & habitus manifestè veluti extrinsecus ad animã adueniant, & qui præsertim animæ substantiæ, eiusq. facultatû naturæ aduersantur, numquã adeo infigi ei possint, quin nullo ea negotio auellantur, & nullas ipsi operationes ædant vnquã, nec eas ædendi vires, animæ indant vllas, sed præinexistentes tantùm veluti confirmant, nihil videlicet eorum; quæ virtutû, vitiorumq. propria sunt, cû habeant; facultates contra penitus animæ inhæreant, quin ita eius substantiæ infixæ, unitæq. sunt, vt si quidè ratione, alia certè re ab ea seiungi non possint, ex eaq. auelli nullo pacto queant, at tandiu eadem seruentur, quãdiu, & substantia ipsa, & quæ quod anima appetit, atq. operatur, vel ipsa omninò, vel ipsarum certè opera, & (vt dictum est) quatenus ipsis donata est anima, ea appetat, opereturq. oia; conditionibus nimirum, quæ virtutum, vitiorûq. propriæ sunt, facultates donatæ cum sint oibus: quin virtutes, ac vitia facultates sint, ambigi non pòt. Itaq. (quod dictum est) virtutes, vitiaq. non habitus, sed quas diximus facultates esse liquido patet.

VIRTUTVM, NEC SCOPVM, NEC NVMERVM RECTE AB

Aristotele positum esse.

Cap. XXXV.

N eo etiam inculpandus videtur Aristoteles; quod non certum, cõspicuumq. nobis virtutum scopum proposuit, ad quem proprias dirigētes operationes virtutes nobis cõparemus, & à quo earum etiam numerus haberi posset; sed admonuit modò passiones, atque operationes medias oportere esse. Siquidem continuis ijs, coniunctisq. existentibus, & quæ maximè utramq. in partem extendi queant, longè ægerimè, quod ipsarum medium sit, inuenire licet; multoq. etiam ægrius, quod ad nos id sit; cum præsertim nullo tēporis momento idem permaneat. Certus itaq. scopus, & certus, firmusq. proponendus erat finis, quē intuentes rectè operemur; & qui etiam virtutum numerum, & singularum munus nobis manifestet. Neq. n. rectè haberi is potest, nisi cuius gratia illa sint innotuerit. Nusquã igitur Aristoteles vel eas, quas ponit, virtutes esse, & nec plures, nec pauciores esse posse declarat; sed veluti ab alijs eas sumens, earû ingenium declarat. Itaq. multas, & maximè necessarias, clarasq. Solertiã, Beneficentiã, Gratiitudinem, aliasq. omittit; Sobrietatē, Castitatēq. (quæ & natura diuersæ sunt, & non perpetuo sibi ipsi coeunt, sed separatè in multis inueniuntur) in unum agit; Sapientiam, Prudentiamq., quæ (vt expositum est) una prorsus sunt, separat, seiungitq. At si animæ conseruatio, perfectioq. illarû ponatur scopus: animæ substantia semel conspecta, ne uolentes quidem erremus unquam; & virtutû numerus, virtutesq. ipse statim manifestè fiant. Eæ nimirum animæ vires virtutes sint, quæ, quæ ad animæ conseruationem, perfectionemq. spectant, operentur. Beati, qui natura probi, & animæ substantiam intuiti, quoad licet, eam perficiunt, & perfectam seruant.

F I N I S.

